This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Digitized by Google

U K GENT
Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

T. LIVII PATAVINI

HISTORIARUM AB URBE CONDITA

LIBRI QUI SUPERSUNT XXXV.

Recenſuit, & notis ad uſum Scholarum accommodatis illuſtravit J. B. L. CREVIER, Emeritus Rhetoricæ Profeſſor in Collegio Normano-Bellovaco Univerſitatis Pariſ.

TOMUS TERTIUS.

PARS ALTERA.

PARISIIS,

Apud D. J. AUMONT, in Platea Collegii Mazarinæi, ſub ſigno Sanctæ Monicæ.

M DCC LXIX.

Digitized by Google

Digitized by Google

TITI LIVII PATAVINI
HISTORIARUM
AB URBE CONDITA
LIBER TRIGESIMUS-NONUS.

EPITOME
LIBRI XXXIX LIVIANI.

ÆMILIUS consul, Liguribus subactis, viam a Placentia usque Ariminum perductam Flaminia junxit. Initia luxuriæ introducta ab exercitu Asiatico referuntur. Ligures, quicumque citra Apenninum erant, subacti sunt. Bacchanalia, sacrum Græcum, & quidem nocturnum, scelerum omnium seminarium, quum ad ingentis turbæ conjurationem pervenisset, a consule investigatum, & multorum pœnâ sublatum est. A censoribus L. Valerio Flacco, & M. Porcio Catone, viro & belli, & pacis artibus maximo, motus est senatu L. Quintius Flaminius, T. Quintii frater, eo quòd quum Galliam provinciam consul obtinuerat, rogatus in convivio a Philippo Pœno, quem amabat, scorto nobili, Gallum quemdam suâ manu occiderat: sive, ut quidam tradiderunt, unum damnatorum securi percussserat, rogatus a meretrice Placentina, cujus amore deperibat. Exstat in eum M. Catonis oratio. Scipio Literni decessit. Et,

Digitized by Google

tamquam jungente fortunâ circa idem tempus duo funera maximorum virorum, Annibal a Prusia Bithyniæ rege, ad quem victo Antiocho confugerat, quum dederetur Romanis, qui ad expoſcendum illum T. Quintium Flamininum miſerant, veneno ſibi mortem conſcivit. Philopœmen quoque, dux Achæorum, vir maximus, a Meſſeniis interemptus veneno, quum ab iis bello captus eſſet. Coloniæ Pollentia, & Piſaurum, & Mutina, & Parma deductæ ſunt. Præterea res adversùm Celtiberos proſpere geſtas, & initia cauſaſque belli Macedonici continet: cujus origo inde fluxit, quòd Philippus ægre ferebat regnum ſuum imminui a Romanis, & quòd cogeretur a Thracibus aliiſque locis præſidia deducere.

LIBER XXXIX.

U.c.565. a.C.187. *Ligures hoſtes perpetui P. R.*

I. DUM hæc (ſi modò hoc anno acta ſunt) Romæ aguntur, conſules ambo in Liguribus gerebant bellum. Is hoſtis velut natus ad continendam 1 inter magnorum intervalla bellorum Romanis militarem diſciplinam erat: nec alia provincia militem magis ad virtutem acuebat. Nam Aſia & amœnitate urbium, & copiâ terreſtrium maritimarumque rerum, & mollitiâ hoſtium, regiiſque opibus, ditiores quàm fortiores exercitus faciebat; præcipuè ſub imperio Cn. Manlii ſolutè ac negligenter habiti ſunt; itaque aſperius paulo iter in Thracia, & exercitatior hoſtis magnâ clade eos caſtigavit. In Liguribus omnia erant, quæ militem excitarent: loca montana & aſpera, 2 quæ & ipſis

1 *Inter magnorum intervalla bellorum*] Aliquot libri, *per* exhibent pro *inter*: quod admittendum videtur, ne malè concurrant ſibi mutuo hæ duæ voces *inter.... intervalla.*

2 *Quæ & ipſis capere labor eſt*] Lege, *quæ & ipſa capere labor eſſet. Ipſa,*

Digitized by Google

capere labor est, & ex præoccupatis dejicere hostem : itinera ardua, angusta, infesta insidiis : hostis levis, & velox, & repentinus ; qui nullum usquam tempus, nullum locum quietum aut securum esse sineret : oppugnatio necessaria munitorum castellorum, laboriosa simul periculosaque : inops regio, quæ parsimoniâ adstringeret milites, prædæ haud multum præberet. Itaque non lixa sequebatur, non jumentorum longus ordo agmen extendebat : nihil, præter arma & viros omnem spem in armis habentes, erat. Nec deerat umquam cum iis vel materia belli, vel causa : 3 quia propter domesticam inopiam vicinos agros incursabant ; nec tamen in discrimen summæ rerum pugnabatur. U.c.565. a.C.187.

II. C. Flaminius consul, cum Friniatibus Liguribus in agro eorum pluribus prœliis secundis factis, in deditionem gentem accepit, & arma ademit : ea quia non sincerâ fide tradebant, quum castigarentur, relictis vicis, in montem Auginum confugerunt ; confestim sequutus est consul. Ceteri effusi rursus, & pars maxima inermes, per invia & rupes deruptas præcipitantes fugerunt, quâ sequi hostis non posset : ita trans Apenninum abierunt ; qui castris se tenuerant, circumsessi expugnati sunt. *Adversùs eos consulum res gestæ.*

id est, etiamsi nemo obstaret. Tò *esset* firmant ea quæ sequuntur verba, subjunctivi omnia modi, *hostis... qui... sineret ; inops regio... quæ... adstringeret.*

3 *Quia propter..., nec tamen*] Hæc duo membra referenda sunt ad ea quæ præcessere, *vel materia belli, vel causa.* Numquam deerat causa belli, quia Ligures semper vicinos agros incursabant : numquam deerat materia, quia non cum iis ita pugnabatur, ut decerneretur de summa rerum, ut tota natio jam ferre jugum subactâ cervice cogeretur.

Digitized by Google

U.c.565. Inde trans Apenninum ductæ legiones; ibi mon-
a.C.187. tis, quèm ceperant, altitudine pauliſper ſe tu-
tati, mox in deditionem conceſſerunt: tum
conquiſita cum intentiore cura arma, & omnia
adempta. Tranſlatum deinde ad Apuanos Li-
gures bellum, qui in agrum Piſanum Bono-
nienſemque ita incurſaverant, ut coli non
poſſet. His quoque perdomitis, conſul pacem
dedit finitimis. Et quia, a bello quieta ut eſſet
provincia, effecerat, ne in otio militem habe-
ret, 4 viam a Bononia perduxit Arretium. M.
Æmilius alter conſul agros Ligurum, vicoſ-
que, qui in campis aut vallibus erant, ipſis
montes duos Balliſtam Suiſmontiumque tenen-
tibus, deuſſit depopulatuſque eſt; deinde eos
qui in montibus erant adortus, primò levibus
prœliis fatigavit, poſtremò coactos in aciem
deſcendere juſto prœlio devicit: in quo ædem
Dianæ vovit. Subactis cis Apenninum omni-
bus, tum tranſmontanos adortus: in his &
5 Friniates Ligures erant, quos non adierat C.
Flaminius. Omnes Æmilius ſubegit, armaque
ademit, & de montibus in campos multitu-
dinem deduxit. Pacatis Liguribus, in agrum
Gallicum exercitum duxit: 6 viamque ab Pla-
centia, ut Flaminiæ committeret, Ariminum

4 *Viam a Bononia perduxit Arretium*] Hæc via diverſa fuit ab via Flaminia, de qua egimus in not. 2, ad 22, 11.

5 *Friniates Ligures*] Intelligi debent ii Friniatium Ligurum, quos Flaminius non adierat. Atque ideo nimirum adjecit Livius *omnes* ab Æmilio ſubactos, quòd pars tantùm eorum a Flaminio domita fuerat.

6 *Viamque ab Placentia, ut Flaminiæ committeret, Ariminum perduxit*] Hæc eſt via Æmilia, quæ etiam regioni nomen dedit. Flaminiam viam, quæ mox memoratur, intellige eam cujus mentionem facit Livius, l. XXII, c. 21.

Digitized by Google

perdùxit. Prælio ultimo, quo cum Liguribus signis collatis conflixit, ædem Junoni Reginæ vovit. Hæc in Liguribus eo anno gesta. U.c.565. a.C.187.

III. In Gallia M. Furius prætor insontibus Cenomanis, in pace speciem belli quærens, ademerat arma. Id Cenomani conquesti Romæ apud senatum, rejectique ad consulem Æmilium, cui ut cognosceret statueretque senatus permiserat, magno certamine cum prætore habito, tenuerunt causam; arma reddita Cenomanis; decedere provinciâ prætor jussus. Legatis deinde sociorum Latini nominis, qui toto undique ex Latio frequentes convenerant, senatus datus est; his querentibus, magnam multitudinem civium suorum Romam commigrasse, & ibi censos esse; Q. Terentio Culleoni prætori negotium datum est, ut eos conquireret, & quem C. Claudio, M. Livio censoribus, postve eos censores, ipsum parentemve ejus apud se censum esse probassent socii, ut redire eò cogeret, ubi censi essent. Hac conquisitione duodecim millia Latinorum domos redierunt: jam tum multitudine alienigenarum urbem onerante. *Cenomanis arma adempta & reddita.*

IV. Priusquam consules redirent Romam, M. Fulvius proconsul ex Ætolia rediit; itaque ad ædem Apollinis in senatu quum de rebus in Ætolia Cephalleniaque ab se gestis disseruisset, petiit a Patribus, ut æquum censerent, ob rempublicam bene ac feliciter gestam, & diis immortalibus honorem haberi jubere, & sibi triumphum decernere. M. Aburius tribunus plebis, si quid de ea re ante M. Æmilii consulis adventum decerneretur, interceſsurum se ostendit: *Eum contradicere velle, proficiscentemque in provinciam ita sibi mandasse, ut ea disceptatio integra in adventum suum servaretur.* *Fulvius petit triumphum.*

Digitized by Google

U.c.565. a.C.187. 7 *Fulvium temporis jacturam facere ; senatum etiam præsente consule quod vellet decreturum.* M. Fulvius : *Si aut simultas M. Æmilii secum ignota hominibus esset, aut quàm is eas inimicitias impotenti ac prope regiâ irâ exerceret ; tamen non fuisse ferendum, absentem consulem, & deorum immortalium honori obstare, & meritum debitumque triumphum morari : imperatorem rebus egregiè gestis, victoremque exercitum cum præda ac captivis* 8 *ante portas stare, donec consuli, ob hoc ipsum moranti, redire Romam libitum esset. Verùm enimvero, quum sint* 9 *nobilissimæ sibi cum consule inimicitiæ, quid ab eo quemquam posse æqui exspectare, qui per infrequentiam furtim* 1 *senatusconsultum factum ad ærarium detulerit:* Ambraciam non videri vi captam : *Quæ aggere ac vineis oppugnata sit ; ubi incensis operibus, alia de integro facta sint ; ubi circa muros suprà subterque terram per dies quindecim pugnatum ;* 2 *ubi a prima luce, quum jam transcendissent mu-*

7 *Fulvium temporis jacturam facere*] Id est, nullius rei, nisi temporis. Mox pro *M. Fulvius*, lege *Tum Fulvius.*

8 *Ante portas stare*] Qui exacto magistratu triumphum petebat, ei non licebat intrare urbem, quia ingredienti portas statim minuebatur imperium, quod integrum servare debebat ad eam diem quo triumphaturus esset.

9 *Nobilissimæ... inimicitiæ*] Sic solet loqui Livius, Lib. XXVII, c. 35. *Inimicitiæ nobiles inter eos erant.* Et rursus, l. XL, c. 45. *Inter hos viros nobiles inimicitiæ erant.*

1 *Senatusconsultum... ad ærarium detulerit*] Pridem ad ædem Cereris deferebantur senatusconsulta : cujus moris initium memorat Livius l. III, c. 55. Postea ad ærarium illa deferri placuit : ac tum demum rata habebantur. De ipsa re, de qua queritur hic Fulvius, vid. suprà XXXVIII, 44.

2 *Ubi a prima luce, quum jam transcendissent muros miles*] Hæc viderent

Digitized by Google

ros miles, usque ad noctem diu anceps prælium tenuerit; ubi plus tria millia hostium sint cæsa? U.C.565. A.C.187. *Jam de deorum immortalium templis spoliatis in capta urbe, qualem calumniam ad pontifices attulerit? Nisi Syracusarum ceterarumque captarum civitatum ornamentis urbem exornari fas fuerit, in Ambraciam unam captam non valuerit belli jus. Se & Patres Conscriptos orare, & ab tribuno petere, ne se superbissimo inimico ludibrio esse sinant.*

V. Undique omnes, alii deprecari tribunum, alii castigare. Ti. Gracchi collegæ plurimùm oratio movit: *Ne suas quidem simultates pro magistratu exercere boni exempli esse: 3 alienarum verò simultatum tribunum plebis cognitorem fieri, turpe, & indignum collegii ejus potestate & sacratis legibus esse. Suo quemque judicio & homines odisse aut diligere, & res probare aut improbare debere, non pendere ex alterius vultu ac nutu, nec alieni momentis animi circumagi, adstipularique irato consuli tribunum plebei: &, quid privatim M. Æmilius mandaverit, meminisse; tribunatum sibi a populo Romano mandatum obliviscì, & mandatum pro auxilio ac libertate privatorum, non pro consulari regno. Ne hoc quidem cernere eum, fore ut memoriæ ac posteritati mandetur, ejusdem collegii alterum e duobus tri-*

tur denotare ultimum aliquod ad Ambraciam prælium, quo ad extremum urbs expugnata fuisset. Sed constat ex l. XXXVIII, c. 9, Ambracienses sese consuli, postquam aliquamdiu obsidionem toleraſſent, dedidisse. Itaque intelligenda est hìc aliqua pugna, quâ pars murorum tantùm capta sit, nec tamen penetratum sit in urbem.

3 *Alienarum.... simultatum.... cognitorem fieri*] Mandatas & delegatas exercere alienas simultates. *Cognitor est, qui litem alterius suscipit*, qui alterius rem agit.

Digitized by Google

U.c.565. a.C.187. *bunis plebis ſuas inimicitias remiſiſſe reipublicæ, alterum alienas & mandatas exercuiſſe.* His victus caſtigationibus tribunus quum templo exceſſiſſet, referente Ser. Sulpicio prætore, triumphus M. Fulvio eſt decretus. Is quum gratias Patribus Conſcriptis egiſſet, adjecit, *Ludos magnos ſe Jovi Optimo maximo eo die, quo Ambraciam cepiſſet, voviſſe; in eam rem ſibi 4 centum decem pondo auri a civitatibus collatum. Petere ut ex ea pecunia, quam in triumpho latam in ærario poſiturus eſſet, id aurum ſecerni juberent.* Senatus pontificum collegium conſuli juſſit, num omne id aurum in ludos conſumi neceſſum eſſet. Quum pontifices negaſſent ad religionem pertinere, quanta impenſa in ludos fieret; ſenatus Fulvio, quantum vellet impenderet, permiſit, dum ne ſummam, 5 octoginta millium excederet. Triumphare menſe Januario ſtatuerat, ſed quum audiſſet conſulem Æmilium litteris Aburii tribuni plebis acceptis de remiſſa interceſſione, ipſum ad impediendum triumphum Romam venientem, ægrum in via ſubſtitiſſe, ne plus in triumpho certaminum quàm in bello haberet, prætulit triumphi diem; triumphavit ante diem decimum Kalendas Januarias de Ætolis, & de Cephallenia. 6 Aureæ coronæ centum, duodecim pon-

Triumphus decernitur Fulvio.

4 *Centum decem pondo auri*] Marcas noſtrates 171, uncias 7.

5 *Octoginta millium*] Supple, æris. In his enim numeris, quando nihil adjicitur, videmur annotaſſe intelligendos eſſe aſſes, non ſeſtertios. Non offendere debet ſummæ exiguitas, quæ quadruplo etiam major eſt eâ quæ M. Æmilio cenſori ad ludos itidem decernitur infrà l. XL, c. 52. Octoginta millia æris gravis paria ſunt marcis argenti noſtratibus 125.

6 *Aureæ coronæ centum, duodecim pondo*] Horum verborum ſenſus nullus

Digitized by Google

do, ante currum latæ sunt: 7 argenti pondo millia octoginta tria: auri pondo CCXLIII: 8 tetradrachmûm Atticûm centum octodecim millia: 9 Philippei nummi duodecim millia quadringenti viginti duo: signa ænea ducenta octoginta quinque: signa marmorea ducenta triginta: arma, tela, cetera spolia hostium, magnus numerus; ad hæc catapultæ, ballistæ, tormenta omnis generis: duces aut Ætoli & Cephallenes, aut regii ab Antiocho ibi relicti, ad septem & viginti. Multos eo die, priusquam in urbem inveheretur, in circo Flaminio tribunos, præfectos, equites, centuriones, Romanos sociosque, donis militaribus donavit: militibus ex præda 1 vicenos quinos denarios divisit: duplex centurioni, triplex equiti. U.c.565. a.C.187.

VI. Jam consularium comitiorum appetebat tempus, quibus quia M. Æmilius, cujus sortis *Comitia.*

alius esse potest, nisi centum aureas coronas latas fuisse, quarum unaquæque librarum Romanarum duodecim pondo esset. Itaque pro *duodecim* legendum videtur esse *duodena*, ut numerus *partitivè* sumendus intelligatur. *Centum* autem *coronæ duodena pondo* eâdem formâ dicuntur, quâ l. III, c. 29, & l. IV, c. 20, suprà, *coronam auream libram pondo.* Cetersùm duodecim libræ Romanæ pares sunt marcis nostratibus decem & octo, unciis sex. Itaque pondus universum illarum centum coronarum erit marcarum Parisiensium 1875.

7 *Argenti pondo millia octoginta tria*] Marcæ nostrates 129687, unciæ 4. *Auri pondo ducenta quadraginta tria.* Marcæ 379, unciæ 5, semuncia 1.

8 *Tetradrachmûm Atticûm centum octodecim millia*] Marcæ argenti nostrates 7375.

9 *Philippei nummi*] Aurei, ut apparet ex l. XXXIV, c. 52. Porro nummi aurei 12422, pondere æquiparantur marcis nostratibus ferè 388.

1 *Vicinos quinos denarios*] Amplius ternas uncias argenti nostrates.

Digitized by Google

U.c.565. a.C.187. ea cura erat, occurrere non potuit, C. Flaminius Romam venit; ab eo creati consules Sp. Postumius Albinus, Q. Marcius Philippus. Prætores inde facti T. Mænius, P. Cornelius Sulla, C. Calpurnius Piso, M. Licinius Lucullus, C. Aurelius Scaurus, L. Quintius Crispinus. Extremo anni magistratibus jam creatis, ante diem tertium Nonas Martias Cn. Manlius Vulso de Gallis, qui Asiam incolunt, triumphavit; seriùs ei triumphandi causa fuit, ne Q. Terentio Culleone prætore causam lege Petilliâ diceret, & incendio alieni judicii, quo L. Scipio damnatus erat, conflagraret: eo infensioribus in se, quàm in illum, judicibus, quòd disciplinam militarem severè ab eo conservatam, successor ipse omni genere licentiæ corruperat. Neque ea sola infamiæ erant, quæ in provincia procul ab oculis facta narrabantur; sed etiam magis, quæ in militibus ejus quotidie conspiciebantur. Luxuriæ enim peregrinæ origo ab exercitu Asiatico invecta in urbem est; ii primùm 2 lectos æratos, vestem stragulam pretiosam, 3 plagulas, & alia textilia, & quæ tum magnificæ suppellectilis habebantur, 4 monopodia & abacos, Romam advexerunt; tum psaltriæ 5 sambucistriæque, & con-

Manlii triumphus de Gallis.

Luxus inde Romam invectus.

2 *Lectos æratos*] Intellige lectos, in quibus epulaturi discumberent.

3 *Plagulas*] Plagulæ sunt vela & textilia, quibus lecticæ & lecti intendebantur aut involvebantur. Nonius *plagas* interpretatur grandia lintea, ut toral, & lecticariam sindonem, unde per diminutionem plagulæ, inquit, dicuntur.

4 *Monopodia*] Mensas uno pede fultas.

5 *Sambucistriæ*] Mulieres Sambucam pulsantes. Sambuca autem est musicum organum, triangulari formâ, quod ex inæqualibus longitudine, sicut & crassitudine, nervis effici-

Digitized by Google

vivalia ludionum oblectamenta addita epulis : epulæ quoque ipsæ, & curâ, & sumptu majore apparari cœptæ : tum coquus, vilissimum antiquis mancipium, & æstimatione, & usu, in pretio esse ; & quod ministerium fuerat, ars haberi cœpta ; vix tamen illa, quæ tum 6 conspiciebantur, semina erant futuræ luxuriæ. U.c.567. a.C.187.

VII. In triumpho tulit Cn. Manlius 7 coronas aureas CC duodecim pondo : 8 argenti pondo CCXX millia : auri pondo MMCCIII : 9 tetradrachmûm Atticûm CCXXVII millia : 1 cistophorûm CCL : 2 Philippeorum aureorum nummorum sedecim millia CCCXX. Et arma spoliaque multa Gallica carpentis transvecta ; duces hostium duo & quinquaginta ducti ante currum ; militibus 3 quadragenos binos denarios divisit, duplex centurioni ; & stipendium duplex in pedites dedit, triplex in equites. Multi omnium ordinum, donati militaribus donis, currum secuti sunt : carminaque a militibus ea

tur. Illud quidam putant idem esse cum eo, quod vocamus *harpe*.

6 *Conspiciebantur*] Insignia & notabilia videbantur.

7 *Coronas aureas ducentas, duodecim pondo*] Lege *duodena pondo*, ut suprà c. 5. Pondus universarum illarum coronarum æquat marcas Parisienses 3750.

8 *Argenti pondo ducenta viginti millia*] Marcas nostrates 343750. *Auri pondo duo millia ducenta tria.* Marcas nostrates 3442, semuncias 3.

9 *Tetradrachmûm Atticûm ducenta viginti septem millia*] Marcas argenti 14187, uncias 4.

1 *Cistophorûm ducenta quinquaginta*] Supple millia. Denarios amplius 133333. Marcas argenti nostrates plus 2073.

2 *Philippeorum aureorum nummorum sedecim millia CCCXX*] Pondus erit marcarum nostratium amplius 509.

3 *Quadragenos binos denarios*] Uncias argenti nostrates 5, cum duobus, ut vocant, grossis.

Digitized by Google

U.c.565. a.C.187. in imperatorem dicta, ut facilè appareret in ducem indulgentem 4 ambitioſumque ea dici; triumphum eſſe militari magis favore, quàm populari celebrem. Sed ad populi quoque gratiam conciliandam amici Manlii valuerunt: quibus annitentibus ſenatuſconſultum factum eſt, *Ut ex pecunia, quæ in triumpho tranſlata eſſet*, 5 *ſtipendium collatum a populo in publicum, quod ejus ſolutum antea non eſſet, ſolveretur.* Vicenoſquinos & ſemiſſes in millia æris quæſtores urbani cum fide & cura ſolverunt. Per idem tempus tribuni militum duo ex duabus Hiſpaniis cum litteris C. Atinii & L. Manlii, qui eas provincias obtinebant, venerunt. Ex iis litteris cognitum eſt, Celtiberos Luſitanoſque in armis eſſe, & ſociorum agros populari; de ea re conſultationem integram ſenatus ad novos magiſtratus rejecit. Ludis Romanis eo anno, quos P. Cornelius Cethegus, A. Poſtumius Albinus faciebant, 6 malus in Circo inſtabilis

4 *Ambitioſum*] Qui nimiâ facilitate gratiam apud milites captaſſet.

5 *Stipendium collatum a populo in publicum*] Quid ſignificet hoc loco Livius, haud facile eſt ſtatuere. Nihil probabilius occurrit, quàm hîc ſermonem eſſe de pecunia a privatis collata ad juvandum ærarium, quæ quum omnis nondum reddita creditoribus eſſet, iis nunc perſolvi jubetur: & quidem cum uſuris. Sic enim interpretari poſſe videmur hos, de quibus mox mentio fit, *vicenos quinos aſſes & ſemiſſes in millia æris*: id eſt, pro ſingulis aſſium millibus quæ a privatis collata forent, præter ſortem, etiam vicenos quinos aſſes cum ſemiſſe uſuris numeratos. Hæc non carere difficultate intelligimus. *Si quid noviſti rectius iſtis, Candidus imperti.*

6 *Malus in Circo inſtabilis in ſignum Pollentiæ procidit*] Intelligendum hoc eſt de ſigno deæ Pollentiæ: utrumque enim nomen idem eſt. Malum autem, a quo dejectum Pol-

Digitized by Google

in ſignum Pollentiæ procidit, atque id dejecit; eâ religione moti Patres, & diem unum adjiciendum ludorum celebritati cenſuerunt; & 7 ſigna duo pro uno reponenda, & novum auratum faciendum. Et plebei ludi ab ædilibus C. Sempronio Blæſo, & M. Furio Luſco diem unum inſtaurati ſunt. U.c.565. a.C.187.

VIII. Inſequens annus Sp. Poſtumium Albinum & Q. Marcium Philippum conſules ab exercitu bellorumque & provinciarum cura ad inteſtinæ conjurationis vindictam avertit. Prætores provincias ſortiti ſunt, T. Mænius urbanam, M. Licinius Lucullus inter cives & peregrinos, C. Aurelius Scaurus Sardiniam, P. Cornelius Sulla Siciliam, L. Quintius Criſpinus Hiſpaniam citeriorem, C. Calpurnius Piſo Hiſpaniam ulteriorem. Conſulibus ambobus quæſtio de clandeſtinis conjurationibus decreta eſt. Græcus ignobilis in Etruriam primùm venit, nulla cum arte earum quas multas ad animorum corporumque cultum nobis eruditiſſima omnium gens invexit; ſacrificulus & vates: nec is qui apertâ religione propalam & quæſtum, & diſciplinam profitendo, animos errore imbueret, ſed occultorum antiſtes ſacrorum. 8 Initia erant, quæ primò pacis tradita ſunt: deinde vulgari cœpta per viros mulieresque; additæ voluptates religioni vini U.c.566. a.C.186. Sp. Poſtumio, Q. Marcio Coſſ. *Bacchanalia.*

lentiæ ſignum tradit Livius, unum ex illis fuiſſe arbitramur, quibus vela expanſa ſuffulciuntur ad aeris injurias arcendas, ut commodiùs ſpectatores ludos ſpectare poſſint.

7 *Signa duo pro uno*] Vetus ſcilicet ſignum reponendum, adjuncto novo uno, quod quidem auratum fieri jubetur.

8 *Initia erant*] Intellige myſteria, quibus initiabantur: quemadmodum ſuprà, l. XXXI, c. 14, *per Initiorum dies.*

Digitized by Google

U.c.566. a.C.186. & epularum, quo plurium animi illicerentur. 9 Quum vinum animos & nox, & mixti feminis mares, ætatis teneræ majoribus, discrimen omne pudoris exstinxissent; corruptelæ primùm omnis generis fieri cœptæ, quum ad id quisque, quò naturâ pronioris libidinis esset, paratam voluptatem haberet. Nec unum genus noxæ, stupra promiscua ingenuorum feminarumque erant: sed falsi testes, 1 falsa signa testimoniaque & indicia ex eadem officina exibant. Venena indidem intestinæque cædes; ita ut ne corpora quidem interdum ad sepulturam exstarent. Multa dolo, pleraque per vim audebantur; occulebat vim, quòd præ ululatibus, tympanorumque & cymbalorum strepitu, nulla vox quiritantium inter stupra & cædes exaudiri poterat.

IX. Hujus mali labes ex Etruria Romam, velut contagione morbi, penetravit; primò urbis magnitudo, capacior patientiorque talium malorum, ea celavit; tandem indicium hoc maximè modò ad Postumium consulem pervenit. P. Æbutius, cujus pater publico equo stipendia fecerat, pupillus relictus, mortuis deinde tutoribus, sub tutela Duroniæ matris & vitrici T. Sempronii Rutili educatus fuerat. Et mater dedita viro erat: & vitricus, quia tutelam ita gesserat, ut rationem reddere non posset, aut tolli pupillum, aut obnoxium sibi vinculo aliquo fieri cupiebat: via una corru-

Innotescunt P. Æbutii operâ.

9 *Quum vinum animos & nox*] Haud dubiè corrupta est vox *animos*. Possis emendare vel, *vinum, clamores, nox*; vel, *vinum, amor, & nox*.

1 *Falsa... indicia*] Falsæ delationes, falsa crimina in insontes conjecta. Non absimilem Catilinæ chorum tribuit Cicero, ex *indicibus atque sicariis*, pro Mur. n. 49.

Digitized by Google

ptelæ Bacchanalia erant. Mater adoleſcentulum appellat: *Se pro ægro eo voviſſe, ubi primùm convaluiſſet, 2 Bacchis eum ſe initiaturam; 3 damnatam voti, deûm benignitate, exſolvere id velle. Decem dierum caſtimoniâ opus eſſe; decimo die cœnatum, deinde purè lautum, in ſacrarium deducturam.* Scortum nobile libertina Hiſpala Fecenia, 4 non digna quæſtu cui ancillula aſſuerat, etiam poſtquam manumiſſa erat, eodem ſe genere tuebatur. Huic conſuetudo juxta vicinitatem cum Æbutio fuit, minimè adoleſcentis aut rei aut famæ damnoſa: ultro enim amatus appetituſque erat: &, malignè omnia præbentibus ſuis, meretriculæ munificentiâ ſuſtinebatur. Quin eò proceſſerat conſuetudine capta, ut poſt patroni mortem, quia in nullius manu erat, 5 tutore a tribunis & prætore petito, quum teſtamentum faceret, unum Æbutium inſtitueret heredem. U.c.566, a.C.186.

X. Hæc amoris pignora quum eſſent, nec quicquam ſecretum alter ab altero haberent, per jocum adoleſcens vetat eam mirari, ſi per aliquot noctes ſecubuiſſet. *Religionis ſe causâ, ut voto pro valetudine ſua facto liberetur, Bacchis initiari velle.* Id ubi mulier audivit, perturbata, *Dii meliora!* inquit: *mori & ſibi, &*

2 *Bacchis eum ſe initiaturam*] Quia primò id ſacrarium feminarum fuit, nec vir quiſquam eò admittebatur, propterea, quaſi Baccharum ſacrum eſſet, Bacchis initiari dixerunt, qui ſe ſacro illi committeret.

3 *Damnatam voti*] Vid. not. 2, ad l. XXVII, c. 45.

4 *Non digna quæſtu*] Cujus liberalis indoles digna erat, quam non deformaret meretricii quæſtûs turpitudo.

5 *Tutore, a tribunis & prætore petito*] Feminæ enim nihil civilis negotii agere ſine auctore poterant. Vide ſuprà, XXXIV, 2.

Digitized by Google

U.c.566. a.C.186. *illi ſatius eſſe, quàm id faceret* : 6 & in caput eorum deteſtari minas periculaque, qui id ſuaſiſſent. Admiratus quum verba, tum perturbationem tantam adoleſcens, *Parcere exſecrationibus* jubet ; *matrem id ſibi, aſſentiente vitrico, imperaſſe. Vitricus ergo*, inquit, *tuus* (*matrem enim inſimulare forſitan fas non ſit*) *pudicitiam, famam, ſpem, vitamque tuam perditum ire hoc facto properat.* Eo magis mirabundo, quærentique quid rei eſſet, pacem veniamque precata deorum dearumque, ſi, coacta caritate ejus, ſilenda enuntiaſſet, *Ancillam ſe* ait *dominæ comitem id ſacrarium intraſſe ; liberam numquam eò acceſſiſſe. Scire corruptelarum omnis generis eam officinam eſſe : & jam biennio conſtare neminem initiatum ibi majorem annis viginti. Ut quiſque introductus ſit, velut victimam tradi ſacerdotibus ; eos deducere in locum, qui circumſonet ululatibus, cantuque ſymphoniæ, & cymbalorum & tympanorum pulſu, ne vox quiritantis, quum per vim ſtuprum inferatur, exaudiri poſſit.* Orare deinde atque obſecrare, ut eam rem quocumque diſcuteret modo : nec ſe eò præcipitaret, ubi omnia infanda patienda primùm, deinde facienda eſſent ; neque antè dimiſit eum, quàm fidem dedit adoleſcens, ab his ſacris ſe temperaturum.

XI. Poſteaquam domum venit, & mater mentionem intulit, quid eo die, quid deinceps ceteris, quæ ad ſacra pertinerent, faciendum eſſet ; negat eorum ſe quicquam factûrum, nec initiari ſibi in animo eſſe. Aderat ſermoni vitricus. Confeſtim mulier exclamat,

6 *Et in caput eorum deteſtari minas*] Et precibus obteſtari deos cœpit, ut minas periculaque ex illo conſilio impendentia in caput eorum verterent, qui talia ſuaſiſſent.

Digitized by Google

Hiſpalæ concubitu carere eum decem noctes non poſſe ; illius 7 excetræ delinimentis & venenis imbutum, nec vitrici, nec parentis, nec deorum verecundiam habere. Jurgantes hinc mater, hinc vitricus, cum quatuor eum ſervis domo exegerunt. Adoleſcens inde ad Æbutiam ſe amitam contulit : cauſamque ei, cur eſſet a matre ejectus, narravit ; deinde ex auctoritate ejus poſtero die ad conſulem Poſtumium, arbitris remotis, rem detulit. Conſul poſt diem tertium ad ſe juſſum redire dimiſit : ipſe Sulpiciam, gravem feminam, ſocrum ſuam, percunctatus eſt, *Ecquam anum Æbutiam ex Aventino noſſet ?* Quum *eam noſſe, probam, & antiqui moris feminam*, reſpondiſſet ; *Opus eſſe ſibi eâ conventâ* dixit ; *mitteret nuntium ad eam, ut veniret.* Æbutia accita ad Sulpiciam venit : & conſul paulo poſt, velut fortè interveniſſet, ſermonem de Æbutio fratris ejus filio infert. Lacrymæ mulieri obortæ, & miſerari caſum adoleſcentis cœpit, *Qui ſpoliatus fortunis, a quibus minimè oporteret, apud ſe tunc eſſet, ejectus a matre ; quòd probus adoleſcens* (8 *dii propitii eſſent !*) *obſcœnis, ut fama eſſet, ſacris initiari nollet.* U.c.566. a.C.186.

XII. Satis de Æbutio exploratum ratus conſul, non vanum auctorem eſſe, dimissâ Æbutiâ, ſocrum rogat, ut Hiſpalam, indidem ex Aventino libertinam, non ignotam viciniæ, *Hiſpala Fecenia vocatur a conſule.*

7 *Excetræ*] Hydra Lernæa interdum *excetra* appellata fuit. Hic per contumeliam eo nomine deſignat Æbutii mater Hiſpalam.

8 *Dii propitii eſſent !*) *obſcœnis... ſacris.*] Mulier timidè religioſa non audet Bacchi ſacris obſcœnitatis notam injungere, ſine præfatione, quâ deorum iram deprecetur. Ideo ante vocem *obſcœnis*, præmittit illam precationem, *Dii propitii eſſent !*

Digitized by Google

U.c.566. a.C.186. arceſſeret ad ſeſe ; *eam quoque eſſe quæ percunctari vellet* ; ad cujus nuntium perturbata Hiſpala, quòd ad tam nobilem & gravem feminam ignara cauſæ arceſſeretur, poſteaquam lictores in veſtibulo turbamque conſularem & conſulem ipſum conſpexit, prope exanimata eſt. In interiorem partem ædium abductam ſocru adhibitâ conſul, *Si vera dicere inducere in animum poſſet*, negat *perturbari debere ; fidem vel a Sulpicia tali femina, vel ab ſe acciperet ; expromeret ſibi quæ* 7 *in luco Similæ Bacchanalibus in ſacro nocturno ſolerent fieri.* Hoc ubi audivit, tantus pavor tremorque omnium membrorum mulierem cepit, ut diu hiſcere non poſſet. Tandem confirmata, *puellam admodum ſe ancillam initiatam cum domina*, ait ; *aliquot annis, ex quo manumiſſa ſit, nihil, quid ibi fiat, ſcire.* Jam idipſum conſul laudare, quum initiatam ſe non inficiaretur : ſed & cetera eâdem fide expromeret. Neganti ultrà quicquam ſcire, 8 *Non eamdem* dicere, *ſi coarguatur ab alio, ac per ſe fatenti, veniam aut gratiam fore ; eum ſibi omnia expoſuiſſe, qui ab illa audiſſet.* Mulier haud dubiè, id quod erat, Æbutium indicem arcani rata eſſe, ad pedes Sulpiciæ procidit : & eam primò orare cœpit, *Ne mulieris libertinæ cum amatore ſermonem, in rem non ſeriam modò, ſed capitalem etiam, verti vellet :*

7 *In luco Similæ*] Nomen incognitum : pro quo non improbabiliter reponi poteſt *Stimulæ*. Stimula enim dea in his nefariis ſacris ab aliis quoque ſcriptoribus memoratur.

8 *Non eamdem... veniam aut gratiam fore*] Non eâdem facilitate impetraturam, ut aut venia concedatur ſibi, ut etiam gratia habeatur. Nempe minis promiſſa miſcens conſul innuit fatenti non veniam modò paratam eſſe, ſed etiam laudem atque mercedem.

Digitized by Google

se terrendi ejus causâ, non quò sciret quicquam, U.c 566.
ea loquutam esse. Hic Postumius accensus irâ, a.C.186.
Tum quoque ait *eam cum Æbutio se amatore cavillari credere, non in domo graviſſimæ feminæ & cum conſule loqui.* Et Sulpicia attollere paventem; ſimul illam adhortari, ſimul iram generi lenire. Tandem confirmata, multùm incuſatâ perfidiâ Æbutii, qui optimi in eo ipſo meriti talem gratiam retuliſſet, *Magnum ſibi metum deorum, quorum occulta Initia enuntiaret, majorem multo* dixit *hominum eſſe, qui ſe indicem manibus ſuis diſcerpturi eſſent; itaque hoc ſe Sulpiciam, hoc conſulem orare, ut ſe extra Italiam aliquò amandarent, ubi reliquum vitæ degere tutò poſſet.* Bono animo eſſe jubere eam conſul, & ſibi curæ fore dicere, ut Romæ tutò habitaret.

XIII. Tum Hiſpala originem ſacrorum ex- *Indicium*
promit. *Primò ſacrarium id feminarum fuiſſe,* *Hiſpalæ*
nec quemquam virum eò admitti ſolitum. Tres in anno ſtatos dies habuiſſe, quibus interdiu Bacchis initiarentur. Sacerdotes 9 *in vicem matronas creari ſolitas. Pacullam Miniam Campanam ſacerdotem omnia, tamquam deûm monitu, immutaſſe; nam & viros eam primam ſuos filios initiaſſe, Minium & Herennium Cerrinios: & nocturnum ſacrum ex diurno, & pro tribus in anno diebus quinos ſingulis menſibus dies Initiorum feciſſe. Ex quo in promiſcuo ſacra ſint, & permiſti viri feminis, & noctis licentia acceſſerit, nihil ibi facinoris, nihil flagitii prætermiſſum; plura virorum inter ſeſe, quàm feminarum eſſe ſtupra. Si qui minùs patientes dedecoris ſint, & pigriores ad facinus, pro victimis immolari; nihil nefas ducere, hanc ſummam inter eos religio-*

9 *In vicem*] Per vices: in ordinem.

Digitized by Google

U.c.566. a.C.186. *nem esse. Viros velut mente captâ cum jactatione fanatica corporis vaticinari : matronas Bacchārum habitu crinibus passis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim, demissasque in aquam faces (quia* 1 *vivum sulphur cum calce insit) integrâ flammâ efferre. Raptos a diis homines dici, quos machinæ illigatos ex conspectu in abditos specus abripiant; eos esse, qui aut conjurare, aut sociari facinoribus, aut stuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum jam prope populum esse : in his nobiles quosdam viros feminasque. Biennio proximo institutum esse, ne quis major viginti annis initiaretur; captari ætates & erroris, & stupri patientes.* Peracto indicio, advoluta rursus genibus, preces easdem, ut se ablegaret, repetivit. Consul rogat socrum, ut aliquam partem ædium vacuam faceret, quò Hispala immigraret; cœnaculum super ædes datum est, scalis ferentibus in publicum obseratis, aditu in ædes verso. Res omnes Feceniæ extemplo translatæ, & familia arcessita: & Æbutius migrare ad consulis clientem jussus. Ita quum indices ambo in potestate essent, rem ad senatum Postumius defert.

XIV. Omnibus ordine expositis, quæ delata primò, quæ deinde ab se inquisita forent, Patres pavor ingens cepit, quum publico nomine, ne quid eæ conjurationes cœtusque nocturni fraudis occultæ aut periculi importarent; 2 tum privatim suorum quisque vicem,

1 *Vivum sulphur*] Vivum sulphur est illud quod ignem non est expertum, ἄπυρον Græcis vocatum. Nam reliqua genera coctione parantur. Hoc glebosum & solidum effoditur, & avidissimè flammam concipit. Reperitur frequens ad radices montium ignivomorum, qualis est Vesuvius in Campania.

2 *Tum privatim suorum quisque vicem*] Supple,

Digitized by Google

ne quis affinis ei noxæ esset. Censuit autem se- U.c.566.
natus, gratias consuli agendas, quòd eam rem a.C.186.
& cum singulari cura, & sine ullo tumultu investigasset. Quæstionem deinde de Bacchanalibus sacrisque nocturnis extra ordinem consulibus mandant: indicibus Æbutio ac Feceniæ, ne fraudi ea res sit, curare, 3 & alios illicere ac præmiis invitare jubent; sacerdotes eorum sacrorum, seu viri seu feminæ essent, non Romæ modò, sed per omnia fora & conciliabula conquiri, ut in consulum potestate essent; edici præterea in urbe Roma, & per totam Italiam edicta mitti, *Ne quis qui Bacchis initiatus esset, coisse aut convenisse causâ sacrorum velit, neu quid talis rei divinæ fecisse.* 4 Ante omnia, ut quæstio de his habeatur qui coissent conjurassentve, quò stuprum flagitiumve inferretur. Hæc senatus decrevit. Consules ædilibus curulibus imperarunt, ut sacerdotes ejus sacri omnes conquirerent, comprehensosque libero conclavi ad quæstionem ser-

Quæstio de Bacchanalibus Cos. mandat.

metuere cœpit. Alioquin nullum esset verbum, ad quod referretur τὸ *quisque*. Vel lege *quemque*, ut regatur ab eo quod præcessit, *pavor... cepit.*

3 *Et alios illicere*] Nempe, indices.

4 *Ante omnia, ut quæstio*] Hæc verba sunt senatusconsulti, non edicti: atque adeo diverso formarum typographicarum charactere, quod fecimus, edenda. Nec offendere debet orationis struendæ mutatio, quòd cetera senatusconsulti capita per *infinita* efferuntur, hoc per particulam *ut*. Nihil enim crebrius apud Livium. Sic l. XXXV, c. 5. *Equites earum extra aciem... tribunos militum educere jussit. Inde... impetum ex aperto facerent.* L. X, c. 43. *Legatum cum legione prima... ire adversùs subsidium hostium jussit: quocumque in loco fuisset obvius, obsisteret ac moraretur, manumque... conferret.* Et alibi sæpissime.

Digitized by Google

U.c.566. a.C.186. *nem esse. Viros velut mente captâ cum jactatione fanatica corporis vaticinari : matronas Bacharum habitu crinibus passis cum ardentibus facibus decurrere ad Tiberim, demissasque in aquam faces (quia* 1 *vivum sulphur cum calce infit) integrâ flammâ efferre. Raptos a diis homines dici, quos machinæ illigatos ex conspectu in abditos specus abripiant; eos esse, qui aut conjurare, aut sociari facinoribus, aut stuprum pati noluerint. Multitudinem ingentem, alterum jam prope populum esse : in his nobiles quosdam viros femineasque. Biennio proximo institutum esse, ne quis major viginti annis initiaretur; captari ætates & erroris, & stupri patientes.* Peracto indicio, advoluta rursus genibus, preces easdem, ut se ablegaret, repetivit. Consul rogat socrum, ut aliquam partem ædium vacuam faceret, quò Hispala immigraret; cœnaculum super ædes datum est, scalis ferentibus in publicum obseratis, aditu in ædes verso. Res omnes Feceniæ extemplo translatæ, & familia arcessita : & Æbutius migrare ad consulis clientem jussus. Ita quum indices ambo in potestate essent, rem ad senatum Postumius defert.

XIV. Omnibus ordine expositis, quæ delata primò, quæ deinde ab se inquisita forent, Patres pavor ingens cepit, quum publico nomine, ne quid eæ conjurationes cœtusque nocturni fraudis occultæ aut periculi importarent; 2 tum privatim suorum quisque vicem,

1 *Vivum sulphur*] Vivum sulphur est illud quod ignem non est expertum, ἄπυρον Græcis vocatum. Nam reliqua genera coctione parantur. Hoc glebosum & solidum effoditur, & avidissimè flammam concipit. Reperitur frequens ad radices montium ignivomorum, qualis est Vesuvius in Campania.

2 *Tum privatim suorum quisque vicem*] Supple,

Digitized by Google

ne quis affinis ei noxæ esset. Censuit autem se- U.c.566.
natus, gratias consuli agendas, quòd eam rem a.C.186.
& cum singulari cura, & sine ullo tumultu investigasset. Quæstionem deinde de Bacchanalibus sacrisque nocturnis extra ordinem consulibus mandant: indicibus Æbutio ac Feceniæ, ne fraudi ea res sit, curare, 3 & alios illicere ac præmiis invitare jubent; sacerdotes eorum sacrorum, seu viri seu feminæ essent, non Romæ modò, sed per omnia fora & conciliabula conquiri, ut in consulum potestate essent; edici præterea in urbe Roma, & per totam Italiam edicta mitti, *Ne quis qui Bacchis initiatus esset, coisse aut convenisse causâ sacrorum velit, neu quid talis rei divinæ feciſſe.* 4 Ante omnia, ut quæstio de his habeatur qui coissent conjurassentve, quò stuprum flagitiumve inferretur. Hæc senatus decrevit. Consules ædilibus curulibus imperarunt, ut sacerdotes ejus sacri omnes conquirerent, comprehensosque libero conclavi ad quæstionem ser-

Quæstio de Bacchanalibus Coss. mandatur.

metuere cœpit. Alioquin nullum esset verbum, ad quod referretur τὸ *quisque*. Vel lege *quemque*, ut regatur ab eo quod præcessit, *pavor... cepit.*

3 *Et alios illicere*] Nempe, indices.

4 *Ante omnia, ut quæstio*] Hæc verba sunt senatusconsulti, non edicti: atque adeo diverso formarum typographicarum charactere, quod fecimus, edenda. Nec offendere debet orationis struendæ mutatio, quòd cetera senatusconsulti capita per *infinita* efferuntur, hoc per particulam *ut*. Nihil enim crebrius apud Livium. Sic l. XXXV, c. 5. *Equites earum extra aciem... tribunos militum educere jussit. Inde... impetum ex aperto facerent.* L. X, c. 43. *Legatum cum legione prima... ire adversùs subsidium hostium jussit: quocumque in loco fuisset obvius, obsisteret ac moraretur, manumque... conferret.* Et alibi sæpissime.

Digitized by Google

U.C.566 a.C.186. varent. 5 Ædiles plebis videre, ne qua sacra in aperto fierent. 6 Triumviris capitalibus mandatum est, ut vigilias disponerent per urbem, servarentque ne qui nocturni cœtus fierent; utque ab incendiis caveretur, 7 adjutores triumviris quinqueviri, uti cis Tiberim suæ quisque regionis ædificiis præessent.

XV. Ad hæc officia dimissis magistratibus, consules in Rostra escenderunt, & concione advocatâ, quum 8 solenne carmen precationis, quod præfari, priusquam populum alloquantur, magistratus solent, peregisset consul, ita cœpit: *Nulli umquam concioni, Quirites, tam non solùm apta sed etiam necessaria hæc solennis deorum comprecatio fuit, quæ vos admoneret, hos esse deos, quos colere, venerari, precarique majores vestri instituissent: non illos, qui pravis & externis religionibus captas mentes velut furialibus stimulis ad omne scelus & ad omnem libidinem agerent. Equidem nec quid taceam, nec quatenus proloquar, invenio: si aliquid ignorabitis, ne locum negligentiæ dem; si omnia nuda-*

Oratio Postumii Coss. de Bacchanalibus.

5 *Ædiles plebis videre*] Supple ex sensu, jussi sunt.

6 *Triumviris capitalibus*] Vide not. 4, ad XXV, 1.

7 *Adjutores triumviris quinque viri uti cis Tiberim*] *Adjutores triumviris* idem planè est, atque *adjuturi triumviros*, vel, *ut adjuvarent triumviros*. Sed præterea *uti* sic positum nobis suspectum est. Legendum putamus *uls & cis Tiberim*. Antiqui dicebant *uls* pro *ultra*. Et hæc loquendi forma, *uls & cis Tiberim*, videtur usitata fuisse in formulis, ac per eam causam hîc a Livio esse usurpata.

8 *Solenne carmen precationis*] Ejus carminis mentionem facit, & ex eo aliqua describit Tullius in principio orationis pro Muræna. In eo appellatos esse illos deos qui maximè ab Romanis colebantur, puta Jovem, Junonem, Minervam, &c. patet ex iis quæ sequuntur hîc in oratione consulum.

vero,

Digitized by Google

vero, ne nimium terroris offundam vobis, vereor; U.c.566.
quicquid dixero, minus quàm pro atrocitate & a.C.186.
magnitudine rei dictum scitote esse: ut ad cavendum satis sit, dabitur opera a nobis. Bacchanalia totâ jam pridem Italiâ, & nunc per urbem etiam multis locis esse, non famâ modò accepisse vos, sed crepitibus etiam ululatibusque nocturnis, qui personant totâ urbe, certum habeo; ceterùm, quæ ea res sit, ignorare: alios deorum aliquem cultum, alios concessum ludum & lasciviam esse credere; & qualecumque sit, ad paucos pertinere. Quod ad multitudinem eorum attinet, si dixero multa millia hominum esse, illico necesse est exterreamini, nisi adjunxero, qui qualesque sint. Primùm igitur mulierum magna pars est, & is fons mali hujusce fuit: deinde simillimi feminis mares, stuprati & constupratores, 9 *fanatici vigiles; vino, strepitibus, clamoribusque nocturnis attoniti. Nullas adhuc vires conjuratio, ceterùm incrementum ingens virium habet, quòd in dies plures fiunt. Majores vestri, ne vos quidem, nisi* 1 *quum*

9 *Fanatici vigiles*] Legimus, *fanatici, vigiliis, vino... attoniti. Attonitos* autem expone de possessione mentis deturbatos, tamquam propiore fulmine adflatos.

1 *Quum... vexillo in arce posito comitiorum causâ exercitus eductus esset*] Describuntur comitia centuriata. In iis dicebatur *exercitus* imperari, quia sub signis, & iis armis instructi, quæ cuique classi erant per Servium Tullium auctorem centuriarum assignata, conveniebant. *Eductus* dicitur exercitus, quia extra urbem in Campo Martio illa comitia habebantur. Quod ad vexillum attinet, rem hoc modo exponit Dio. *Quum olim assidui a finitimis populis terrores Romam circumstarent, veriti Romani ne, dum ipsi comitia centuriata haberent, hostes ex improviso urbem adorirentur, Janiculumque occuparent, statuerunt non omnes simul ire in suffragia: sed ita rem inter se partiri,*

Digitized by Google

U.c.566. a.C.186. *aut vexillo in arce posito comitiorum causâ exercitus eductus esset, 2 aut plebi concilium tribuni edixissent, aut aliquis ex magistratibus 3 ad concionem vocasset, fortè temere coire voluerunt: &, ubicumque multitudo esset, ibi & legitimum rectorem multitudinis censebant debere esse. Quales primùm nocturnos cœtus, deinde promiscuos mulierum ac virorum, esse creditis? Si, quibus ætatibus initientur mares, sciatis, non misereat vos eorum solùm, sed etiam pudeat. Hoc sacramento initiatos juvenes milites faciendos censetis, Quirites? iis ex obscœno sacrario eductis arma committenda? hi cooperti stupris suis alienisque, pro pudicitia conjugum ac liberorum vestrorum ferro decernent?*

XVI. *Minus tamen esset, si flagitiis tantùm effeminati forent, (ipsorum id magna ex parte dedecus erat) a facinoribus manus, mentem a fraudibus abstinuissent. Numquam tantum malum in republica fuit, nec ad plures, nec ad plura perti-*

ut, dum alii in suffragia irent, alii armati excubias agerent in Janiculo. Hunc igitur locum custodiebant, quamdiu comitia durarent; quum autem solvenda erant comitia, vexillum a Janiculo removebatur, custodesque discedebant. Non licebat autem, custodibus ab illa arce remotis, quidquam amplius agere. Ex his Dionis verbis patet *arcem* in hoc nostro Livii loco esse Janiculum.

2 *Aut plebi concilium*] Propriè & signatè. *Is* enim *qui non universum populum, sed partem populi aliquam adesse jubet, non comitia, sed concilium edicere debet. Tribuni autem neque advocant patricios, neque ad eos referre de ulla re possunt.* Hæc docet A. Gellius.

3 *Ad concionem vocasset*] *Aliud est*, inquit idem Gellius, *cum populo agere, aliud concionem habere. Nam cum populo agere, est rogare quid populum, quod suffragiis suis jubeat, aut vetet: concionem autem habere, est verba facere ad populum sine ulla rogatione.*

Digitized by Google

nens ; quicquid his annis libidine, quicquid frau- U.c.566.
de, quicquid scelere peccatum est, ex illo uno a.C.186.
sacrario scitote ortum esse. Necdum omnia in quæ conjuraverunt, edita facinora habent ; adhuc privatis noxiis, quia nondum ad rempublicam oppримendam satis virium est, conjuratio sese impia tenet ; crescit & serpit quotidie malum ; 4 *jam majus est, quàm ut capere id privata fortuna possit : ad summam rempublicam spectat. Nisi præcavetis, Quirites, jam huic diurnæ, legitimè ab consule vocatæ, par nocturna concio esse poterit ; nunc illi vos singuli universos concionantes timent : jam ubi vos dilapsi domos & in rura vestra eritis, illi coierint, consultabunt de sua salute simul ac vestra pernicie : tum singulis vobis universi timendi erunt. Optare igitur unusquisque vestrûm debet, ut bona mens suis omnibus fuerit. Si quem libido, si furor in illum gurgitem abripuit, illorum eum cum quibus in omne flagitium & facinus conjuravit, non suum judicet esse. Ne quis etiam errore labatur vestrûm quoque, non sum securus. Nihil enim in speciem fallacius est, quàm prava religio. Ubi deorum numen prætenditur sceleribus, subit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid immistum violemus. Hac vos religione innumerabilia decreta pontificum, senatusconsulta, haruspicum denique responsa liberant. Quoties hoc patrum avorumque ætate negotium est magistratibus datum, ut sacra externa fieri vetarent, sacrificulos vatesque foro, circo, urbe prohiberent, vaticinos libros conquirerent comburerentque, omnem disciplinam sacrificandi,*

4 *Jam majus est, quàm ut capere id privata fortuna possit*] Jam majus est, quàm ut privatorum tantùm fortunis convellendis ac labefactandis sese contineat.

Digitized by Google

U.c.566. a.C.186. *præterquam more Romano, abolerent? Judicabant enim prudentissimi viri omnis divini humanique juris, nihil æquè dissolvendæ religionis esse, quàm ubi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. Hæc vobis prædicenda ratus sum, ne qua superstitio agitaret animos vestros, quum* 5 *demolientes nos Bacchanalia discutientesque nefarios cœtus cerneretis. Omnia diis propitiis volentibusque ea faciemus: qui, quia suum numen sceleribus libidinibusque contaminari indignè ferebant, ex occultis ea tenebris in lucem extraxerunt; nec patefieri ut impunita essent, sed ut vindicarentur & opprimerentur, voluerunt. Senatus quæstionem extra ordinem de ea re mihi collegæque meo mandavit. Nos, quæ ipsis nobis agenda sunt, impigre exsequemur; vigiliarum nocturnarum curam per urbem minoribus magistratibus mandavimus. Vos quoque æquum est, quæ vestra munia sunt, quo quisque loco positus erit, quod imperabitur, impigre præstare, & dare operam, ne quid fraude noxiorum periculi aut tumultûs oriatur.*

XVII. Recitari deinde senatusconsulta jusserunt, 6 indicique præmium proposuerunt, si quis quem ad se deduxisse, nomenve absentis detulisset. *Qui nominatus profugisset, diem certam se finituros, ad quam nisi citatus respondisset, absens damnaretur; si quis eorum, qui tum extra terram Italiam essent, nominaretur; ei laxiorem diem daturos, si veniré ad causam dicendam vellet.* Edixerunt deinde, *ne quis quid fu-*

5 *Demolientes... Bacchanalia*] Hic & infrà aliquoties Bacchanalium nomine designantur loca, in quibus sacra illa nefaria celebrabantur.

6 *Indicique præmium proposuerunt, si quis*] Promiserunt præmium indici, si quis, id est, qui vel aliquem deduxisset ad consules, vel nomen absentis detulisset.

Digitized by Google

gæ causâ vendidisse, neve emisse vellet: ne quis U.c.566.
reciperet, celaret, ope ullâ juvaret fugientes. a.C.186.
Concione dimissâ, terror magnus urbe totâ fuit; nec mœnibus se tantùm urbis, aut finibus Romanis continuit: sed passim per totam Italiam, litteris hospitum de senatusconsulto, & concione, & edicto consulum acceptis, trepidari cœptum est. Multi eâ nocte, quæ diem insequuta est, quo in concione res palam facta est, custodiis circa portas positis, fugientes a triumviris comprehensi & reducti sunt: multorum nomina delata; quidam ex iis viri feminæque mortem sibi consciverunt. Conjurasse supra septem millia virorum ac mulierum dicebantur; capita autem conjurationis constabat esse, M. & C. Atinios de plebe Romana, & Falisci L. Opiternium, & Minium Cerrinium Campanum: ab his omnia facinora & flagitia orta: eos maximos sacerdotes conditoresque ejus sacri esse. Data opera est, ut primo quoque tempore comprehenderentur. Adducti ad consules, fassique de se nullam moram judicio fecerunt. *Capita conjurationis.*

XVIII. Cetertùm tanta fuga ex urbe facta erat, ut, 7 quia multis actiones & res peribant, cogerentur prætores T. Mænius & M. Licinius, 8 per senatum res in diem trigesimum differre, donec quæstiones a consulibus perficerentur. Eadem solitudo, quia Romæ non respondebant, nec inveniebantur, quorum no-

7 *Quia multis actiones & res peribant*] Ex illis nempe qui fugerant multi erant, qui quum lites coram judicibus pendentes haberent, ob absentiam, tamquam deserto vadimonio, condemnabantur, ac proinde amittebant & jus persequendi in judicio quod sibi deberetur, & res ipsas de quibus lis foret.

8 *Per senatum*] Ex auctoritate senatûs.

Digitized by Google

U.c.566. a.C.186 mina delata erant, coëgit consules circa fora proficisci, ibique quærere & judicia exercere. Qui tantùm initiati erant, & ex carmine sacro, præeunte verba sacerdote, precationes fecerant, in quibus nefanda conjuratio in omne facinus ac libidinem continebatur, nec earum rerum ullam, in quas jurejurando obligati erant, in se aut alios admiserant; eos in vinculis relinquebant: qui stupris aut cædibus violati erant, qui falsis testimoniis, signis adulterinis, subjectione testamentorum, fraudibus aliis contaminati, eos capitali pœnâ afficiebant. Plures necati, quàm in vincula conjecti sunt: magna vis in utraque causa virorum mulierumque fuit. Mulieres damnatas cognatis, aut in quorum manu essent, tradebant, ut ipsi in privato animadverterent in eas; si nemo erat idoneus supplicii exactor, in publico animadvertebatur. Datum deinde consulibus negotium est, ut omnia Bacchanalia Romæ primùm, deinde per totam Italiam diruerent: extra quàm si qua ibi vetusta ara, aut signum consecratum esset. In reliquum deinde senatusconsulto cautum est, *Ne qua Bacchanalia Romæ, neve in Italia essent; si quis tale sacrum solenne & necessarium duceret, nec sine religione & piaculo se id omittere posse, apud prætorem urbanum profiteretur: prætor senatum consuleret; si ei permissum esset, quum in senatu centum non minus essent, ita id sacrum faceret, dum ne plus quinque sacrificio interessent, neu qua pecunia communis, neu quis magister sacrorum, aut sacerdos esset.*

Conjuratorum pœna.

Senatusconsultum de Bacchanalibus.

XIX. Aliud deinde huic conjunctum, referente Q. Marcio consule, senatusconsultum factum est, *Ut de iis quos pro indicibus consules habuissent, integra res ad senatum referre-*

Digitized by Google

tur, quum Sp. Postumius, quæstionibus perfectis, Romam rediisset. Minium Cerrinium Campanum Ardeam in vincula mittendum censuerunt: magistratibusque Ardeatium prædicendum, ut 9 in intentiore eum custodiâ asservarent; non solùm ne effugeret, sed ne mortis conscifcendæ locum haberet. Sp. Postumius aliquantò pòst Romam venit; eo referente, de P. Æbutii & Hispalæ Feceniæ præmio, quòd eorum operâ indicata Bacchanalia essent, senatusconsultum factum est, 1 *Ut singulis his 2 centena millia æris quæstores urbani ex ærario darent; utique consul cum tribunis plebis ageret, ut ad plebem primo quoque tempore ferrent, ut P. Æbutio emerita stipendia essent, ne invitus militaret, 3 neve censor ei equum publicum assignaret. Utique Feceniæ Hispalæ 4 datio, dimi-* U.c. 566. a.C. 186. *Indicum præmia.*

9 *In intentiore... custodiâ*] Dele supervacuam præpositionem.

1 *Ut singulis his*] Magis placeret legere: *ut singula his.*

2 *Centena millia æris*] Id est, marcas argenti nostrates 156, cum unciis 2.

3 *Neve censor ei equum publicum assignaret*] Mirum videri possit hoc dari Æbutio præmii loco, ne censor ei equum publicum assignaret, id est, eum in ordinem equestrem allegeret. Nihil aliud suspicari possumus, quàm voluisse Patres, ne omnino Æbutio militare invito necesse esset. Quia autem, quibus equus publicus assignatus erat, ii debebant stipendia facere, & equestrem militiam suscipere, hoc illi onus, splendidum licet, exemptum voluit senatus.

4 *Datio, diminutio, gentis enuptio, tutoris optio*] Hæc obscuriora sunt. Quod nobis magis probabile videtur, id afferemus. Decernitur senatusconsulto, ut Hispalæ jus esset dandi & diminuendi, quod est, de suo peculio largiendi, & diminuendarum fortunarum. Quod addit Livius datam ei gentis enuptionem, interpretantur docti viri jus ei datum, ut aliis quàm li-

Digitized by Google

U.c.566. a.C.186. *nutio, gentis enuptio, tutoris optio item esset, quasi ei vir testamento dedisset. Utique ei ingenuo nubere liceret: neu quid, ei qui eam duxisset, ob id fraudi ignominiæve esset. Utique consules prætoresque, qui nunc essent, quive postea futuri essent, curarent, ne quid ei mulieri injuriæ fieret, utique tutò esset; id senatum velle, & æquum censere, ut ita fieret.* Ea omnia lata ad plebem, factaque sunt ex senatusconsulto: & de ceterorum indicum impunitate præmiisque consulibus permissum est.

Exercitus consulares. XX. Et jam Q. Marcius, quæstionibus suæ regionis perfectis, in Ligures provinciam proficisci parabat; tribus millibus peditum Romanorum, centum quinquaginta equitibus, & quinque millibus Latini nominis peditum, ducentis equitibus in supplementum acceptis. Eadem provincia, idem numerus peditum equitumque & collegæ decretus erat. Exercitus accepérunt, quos prior anno C. Flaminius & M. Æmilius consules habuerunt; duas præterea legiones novas ex senatusconsulto scribere jussi sunt: & viginti millia peditum sociis & nomini Latino imperarunt, & equites mille trecentos, 5 & tria millia peditum Romanorum, ducentos equites; totum hunc exercitum, præter legiones, in supplementum

bertis sui patroni, aut gentis ex qua patronus erat, posset nubere. Gens enim libertorum non erat alia quàm patroni, a quo nomen accipiebant, & ejusdem gentis novam familiam humiliorem ordiebantur. Denique quum datur ei tutoris optio, decernitur, ut tutorem sibi, quandoquidem sine auctore nihil agere apud Romanos feminæ poterant, quem vellet legeret.

5 *Et tria millia peditum Romanorum, ducentos equites*] Supple, *scripserunt*, quum de Romanis agatur; non, *imperarunt*.

Digitized by Google

Hiſpanienſis exercitûs, duci placebat; itaque U.c.566.
conſules, dum ipſi quæſtionibus impediebantur, a.C.186.
T. Mænium delectui habendo præfecerunt; perfectis quæſtionibus, prior Q. Marcius in Ligures Apuanos eſt profectus. Dum penitus in abditos ſaltus (quæ latebræ receptaculaque ſemper illis fuerant) perſequitur; in præoccupatis anguſtiis, loco iniquo eſt circumventus; quatuor millia militum amiſſa: & legionis ſecundæ ſigna tria, undecim vexilla ſociûm Latini nominis in poteſtatem hoſtium venerunt, & arma multa, quæ, quia impedimento fugientibus per ſylveſtres ſemitas erant, paſſim jactabantur; priùs ſequendi Ligures finem, quàm fugæ Romani fecerunt. Conſul ubi primùm ex hoſtium agro evaſit, ne quantùm diminutæ copiæ forent appareret, in locis pacatis exercitum dimiſit. Non tamen oblitterare famam rei malè geſtæ potuit; nam ſaltus unde eum Ligures fugaverant, Marcius eſt appellatus.

Q. Marcius a Liguribus circumventus.

Saltus Marcius.

XXI. Sub hunc nuntium ex Liguſtinis vulgatum, litteræ ex Hiſpania miſtam gaudio triſtitiam afferentes recitatæ ſunt. C. Atinius, qui biennio antè prætor in eam provinciam profectus erat, cum Luſitanis in agro Aſtenſi ſignis collatis pugnavit; ad ſex millia hoſtium ſunt cæſa: ceteri fuſi, fugati, caſtriſque exuti. Ad oppidum deinde Aſtam oppugnandum legiones ducit; id quoque haud multò majore certamine cepit, quàm caſtra; ſed dum incautiùs ſubit muros, ictus ex vulnere poſt dies paucos moritur. Litteris de morte proprætoris recitatis, ſenatus cenſuit mittendum, qui ad Lunæ portum C. Calpurnium prætorem conſequeretur: nuntiaretque, ſenatum æquum cenſere, ne ſine imperio provincia eſſet, maturare eum proficiſci. Quarto die qui miſſus erat Lu-

Res in Hiſpania geſtæ.

Digitized by Google

U.c.566. nam venit; paucis antè diebus Calpurnius pro-
a.C.186. fectus erat. Et in citeriore Hiſpania, L. Manlius Acidinus, qui eodem tempore, quo C. Atinius, in provinciam ierat, cum Celtiberis acie conflixit; incertâ victoriâ diſceſſum eſt, niſi quòd Celtiberi caſtra inde nocte proximâ moverunt: Romanis & ſuos ſepeliendi, & ſpolia legendi ex hoſtibus poteſtas facta eſt. Paucos poſt dies, coacto majore exercitu, Celtiberi ad Calagurrim oppidum ultro laceſſiverunt prælio Romanos. Nihil traditur, quæ cauſa numero aucto infirmiores eos fecerit: ſuperati prælio ſunt; ad duodecim millia hominum cæſa, plus duo capta: & caſtris Romanus potitus. Et, niſi ſucceſſor adventu ſuo inhibuiſſet impetum victoris, ſubacti Celtiberi forent. Novi prætores ambo exercitus in hiberna deduxerunt.

XXII. Per eos dies, quibus hæc ex Hiſpania nuntiata ſunt, 6 ludi Taurilia per biduum facti religionis causâ. Per dies decem 7 apparatos deinde ludos M. Fulvius, quos voverat Ætolico bello, fecit. Multi 8 artifices ex Græcia venerant, honoris ejus causâ. Athletarum quo-

6 *Ludi Taurilia*] Hi ludi, qui & *Taurii* dicuntur, *inſtituti* memorantur a Feſto *diis Inferis ex hac cauſa. Tarquinio Superbo regnante, quum magna incidiſſet peſtilentia in mulieres gravidas, earum fœtus infecti ſunt ex carne divendita populo taurorum. Ob hoc ludi Taurii appellati ſunt, & fiunt in Circo Flaminio, ne intra muros evocentur dii Inferi.* Addit autem Livius *religionis cauſâ*, ut diſtinguat horum ludorum ſolennem ſtatamque religionem a ludis votivis M. Fulvii, de quibus mox dicturus eſt; qui quidem etſi religionis quoque nomine, tamen multò magis pompæ & oblectationis causâ edebantur.

7 *Apparatos.... ludos*] Ludos apparatè magnificéque factos, ut loquitur Livius, l. XXXI, c. 4.

8 *Artifices*] Vid. not. 2, ad l. V, c. 2, ſuprà.

Digitized by Google

que certamen tum primò Romanis ſpectaculo fuit: & venatio data leonum & pantherarum: & prope hujus ſeculi copiâ ac varietate ludicrum celebratum eſt. Novendiale deinde ſacrum tenuit, quòd in Piceno per triduum lapidibus pluerat: igneſque cœleſtes multifariam orti aduſſiſſe complurium levi afflatu veſtimenta maximè dicebantur. Addita & unum diem ſupplicatio eſt ex decreto pontificum, quòd ædes Opis in Capitolio de cœlo tacta erat; hoſtiis majoribus conſules procurarunt, 9 urbemque luſtraverunt. Sub idem tempus & ex Umbria nuntiatum eſt, ſemimarem duodecim ferme annos natum inventum; id prodigium abominantes, arceri Romano agro necarique quamprimum juſſerunt. Eodem anno Galli Tranſalpini tranſgreſſi in Venetiam ſine populatione aut bello, haud procul inde ubi nunc Aquileia eſt locum oppido condendo ceperunt. Legatis Romanis, de ea re trans Alpes miſſis, reſponſum eſt, *Neque profectos ex auctoritate gentis eos: nec quid in Italia facerent, ſe ſcire.* L. Scipio ludos eo tempore, quos bello Antiochi voviſſe ſeſe dicebat, ex collata ad id pecunia ab regibus civitatibuſque per dies decem fecit. Legatum eum poſt damnationem & bona vendita, miſſum in Aſiam, ad dirimenda inter Antiochum & Eumenem reges certamina, Valerius Antias eſt auctor; tum collatas ei pecunias, congregatoſque per Aſiam artifices: &, quorum ludorum, poſt bellum in quo votos diceret, mentionem non feciſſet, de iis poſt legationem demum in ſenatu actum. Quum jam in exitu annus eſſet, Q. Marcius abſens magiſtratu abiturus erat. Sp. Poſtumius, quæſtio-

U.c. 566. a.C. 186.

Galli in Venetiam tranſgreſſi.

9 *Urbemque luſtraverunt*] Vid. not. 2, ad l. XLII, c. 20, infrà.

Digitized by Google

U.c.566. a.C.186. *Comitia.* nibus cum summa fide curaque perfectis, comitia habuit; creati sunt consules Ap. Claudius Pulcher, M. Sempronius Tuditanus. Postero die prætores facti P. Cornelius Cethegus, A. Postumius Albinus, C. Afranius Stellio, C. Atilius Serranus, L. Postumius Tempsanus, M. Claudius Marcellus. Extremo anni, quia Sp. Postumius consul renuntiaverat, peragrantem se propter quæstiones utrumque littus Italiæ, defertas colonias, Sipontum Supero, Buxentum Infero mari, inveniſſe; triumviri ad colonos eò ſcribendos ex ſenatuſconſulto ab T. Mænio prætore urbano creati ſunt, L. Scribonius Libo, M. Tuccius, Cn. Bæbius Tamphilus.

U.c.567. a.C.185. Ap. Claudio, M. Sempronio Coſſ. *Cauſæ belli cum Perſeo.* XXIII. Cum Perſeo rege & Macedonibus bellum quod imminebat, non unde plerique opinantur, nec ab ipſo Perſeo cauſas cepit; inchoata initia a Philippo ſunt: & is ipſe, ſi diutius vixiſſet, id bellum geſſiſſet. Una eum res, quum victo leges imponerentur, maximè angebat, quòd, qui Macedonum ab ſe defecerant in bello, in eos jus ſæviendi ademptum ei ab ſenatu erat: quum, quia rem integram Quintius in conditionibus pacis diſtulerat, non deſperaſſet impetrari poſſe. Antiocho rege deinde bello ſuperato ad Thermopylas, diviſis partibus, quum per eoſdem dies conſul Acilius Heracleam, Philippus Lamiam oppugnaſſet; captâ Heracleâ, quia juſſus abſcedere a mœnibus Lamiæ erat, 1 Romaniſque oppidum deditum eſt, ægrè eam rem tulerat; permulſit iram ejus conſul, quòd ad Naupactum ipſe feſtinans, quò ſe ex fuga Ætoli contu-

1 *Romaniſque oppidum deditum eſt*] Aliter res narrata eſt ſuprà, XXXVI, 25, & XXXVII, 4. Alios nimirum alibi auctores ſequutus eſt Livius.

Digitized by Google

lerant, Philippo permiſit, ut Athamaniæ & Amynandro bellum inferret; & urbes, quas Theſſalis Ætoli ademerant, regno adjiceret. Haud magno certamine & Amynandrum Athamaniâ expulerat, & urbes aliquot receperat. Demetriadem quoque urbem validam, & ad omnia opportunam, & Magnetum gentem ſuæ ditionis fecit; inde & in Thracia quaſdam urbes, novæ atque inſuetæ libertatis vitio, ſeditionibus principum turbatas, partibus quæ domeſtico certamine vincerentur adjungendo ſe, cepit. U.c.567. a.C.185.

XXIV. His ſedata in præſentia regis ira in Romanos eſt; numquam tamen remiſit animum a colligendis in pace viribus, quibus, quandocumque data fortuna eſſet, ad bellum uteretur. Vectigalia regni, 2 non fructibus tantùm agrorum portoriiſque maritimis auxit: ſed 3 metalla etiam & vetera intermiſſa recoluit, & nova multis locis inſtituit. Ut verò antiquam multitudinem hominum, quæ belli cladibus amiſſa erat, reſtitueret; non ſobolem tantùm ſtirpis parabat, cogendis omnibus procreare atque educare liberos, ſed Thracum etiam magnam multitudinem in Macedoniam traduxerat: quietuſque aliquamdiu a bellis omni curâ in augendas regni opes intentus fuerat. Rediere deinde cauſæ, quæ de integro iram moverent in Romanos. Theſſalorum & Perrhæborum querelæ de urbibus ſuis ab eo poſſeſſis, & legatorum Eumenis regis de Thraciis oppidis per vim occupatis, traductaque in Macedoniam multitudine, ita auditæ erant, ut eas

Vires colligit Philippus.

Theſſalorum & aliorum querelæ de Philippo.

2 *Non fructibus*] Non ſolùm in eo quod ſpectat ad fructus agrorum & portoria maritima, ex quibus vel novos ſibi reditus inſtituit, vel priſtinos amplificavit.

3 *Metalla*] Metallorum fodinas.

Digitized by Google

U.c.567. a.C.185. non negligi ſatis appareret. Maximè moverat ſenatum, quòd jam Æni & Maroneæ affectari poſſeſſionem audierant: minùs Theſſalos curabant. Athamanes quoque legati venerunt, non patris amiſſæ, non finium jacturam querentes, ſed totam Athamaniam 4 ſub jus judiciumque regis veniſſe. 5 Et Maronitarum exſules erant pulſi, quia libertatis cauſam defendiſſent, ab regio præſidio; ii non Maroneam modò, ſed etiam Ænum in poteſtate nuntiabant Philippi eſſe. Venerant & a Philippo legati ad purganda ea: qui nihil, niſi permiſſu Romanorum imperatorum, factum affirmabant. *Civitates Theſſalorum, Perrhæborum, & Magnetum, & cum Amynandro Athamanum gentem, in eadem cauſa, quæ Ætolos fuiſſe. Antiocho rege pulſo, occupatum oppugnandis Ætolicis urbibus conſulem, ad recipiendas eas civitates Philippum miſiſſe; armis ſubactos parêre.* Senatus, ne quid abſente rege ſtatueret, legatos ad eas controverſias diſceptandas miſit, Q. Cæcilium Metellum, M. Bæbium Tamphilum, Ti. Sempronium; quorum ſub adventum, ad Theſſalica Tempe omnibus iis civitatibus, quibus cum rege diſceptatio erat, concilium indictum eſt.

Legati Româ miſſi diſceptatores.

XXV. Ibi quum Romani legati diſceptatorum loco, Theſſali, Perrhæbique, & Athamanes, haud dubii accuſatores, Philippus ad audienda crimina tamquam reus, conſediſſent; pro ingenio quiſque eorum qui principes legationum erant, & gratia cum Philippo aut odio, acerbiùs leniúſve egerunt. In contro-

4 *Sub jus judiciumque regis.*] Similis locutio jam obſervata eſt ſuprà, l. XXXVI, c. 39.

5 *Et Maronitarum exſules erant pulſi*] Lege omnino *venerant*, nempe Romam. Hoc poſtulat totus narrationis contextus.

Digitized by Google

versiam autem veniebant Philippopolis, Tricca, Phaloria, & 6 Eurymenæ, & cetera circa eas oppida; utrùm Thessalorum juris, quum vi ademptæ possessæque ab Ætolis forent, (Nam Philippum Ætolis ademisse eas constabat) an Ætolica antiquitus ea oppida fuissent; *Ita enim Acilium regi concessisse, si Ætolorum fuissent; & si voluntate, non vi atque armis coacti, cum Ætolis essent.* Ejusdem formulæ disceptatio de Perrhæborum Magnetumque oppidis fuit; omnium enim jura, possidendo per occasiones, Ætoli miscuerant. Ad hæc, quæ disceptationis erant, querelæ Thessalorum adjectæ, *Quòd ea oppida, si jam redderentur sibi, spoliata ac deserta redditurus esset; nam præter belli casibus amissos, quingentos principes juventutis in Macedoniam abduxisse, & operâ eorum in servilibus abuti ministeriis: & quæ reddiderit coactus Thessalis, inutilia ut redderet curasse. 7 Thebas Phthias unum maritimum emporium fuisse quondam Thessalis quæstuosum & frugiferum. 8 Ibi navibus onerariis comparatis regem,* U.c. 567. a.C. 185.

6 *Eurymenæ, & cetera circa eas oppida*] *Eurymenæ* eadem fortasse urbs est, quæ Straboni dicitur *Erymnæ*. Ceterùm libenter rejectâ voce *eas* legeremus, *& cetera circà oppida*, per usitatam apud Livium ellipsin.

7 *Thebas Phthias*] Thebæ Phthiæ eadem est urbs quæ suprà, hoc ipso capite, dicitur Philippopolis. Illam captam Philippus, & a magna parte incolarum desertam, (quod docet obiter Livius l. XXVIII, c. 7,) novis colonis frequentaverat, & de suo nomine Philippopolin dici jusserat. Sed nimirum Thessali, qui illam urbem hîc sibi reddi postulant, vetus de industria usurpant nomen, spreto illo novo, quod Philippus, adversùs quem litigant, indiderat.

8 *Ibi navibus onerariis*] Sensus videtur esse, Philippum Thebis coemisse onerarias naves, quibus negotiationem exercent ipsæ, & Digitized by Google

U.c.567. a.C.185. *quæ præter Thebas Demetriadem cursum dirigerent, negotiationem maritimam omnem eò avertisse. Jam ne a legatis quidem, qui jure gentium sancti sint, violandi abstinere; insidias positas euntibus ad T. Quintium.* 9 *Itaque ergo in tantum metum omnes Thessalos conjectos, ut non in civitatibus suis, non in communibus gentis conciliis, quisquam hiscere audeat. Procul enim abesse libertatis auctores Romanos: lateri adhærere gravem dominum, prohibentem uti beneficiis populi Romani. Quid autem, si vox libera non sit, liberum esse? Nunc se fiduciâ & præsidio legatorum ingemiscere magis quàm loqui; nisi provideant aliquid Romani, quo & Græcis Macedoniam accolentibus metus, & audacia Philippi minuatur, nequicquam & illum victum, & se liberatos esse. Ut* 1 *equum tenacem non parentem, frenis asperioribus castigandum esse.* Hæc acerbè postremi: quum priores leniter permulsissent iram ejus, petentes, *Ut ignosceret pro libertate loquentibus: & ut depositâ domini acerbitate, assuesceret socium atque amicum sese præstare: & imitaretur populum Romanum, qui caritate, quàm metu, adjungere sibi socios mallet.* Thessalis auditis, Perrhæbi Gonnocondylum, quod Philippus Olympiadem appellaverat, Perrhæbiæ fuisse, & ut sibi restitueretur, agebant: & de Mallœa & Ericinio eadem postulatio

advectas ex aliis regionibus merces comportans Demetriadem, frequentaret illud emporium, & negotiationem eo modo a Thebis Demetriadem averteret.

9 *Itaque ergo*] Vid. not. 2, ad l. 25.

1 *Equum tenacem non parentem*] Lege *sternacem*, id est, qui sessorem excutit sternitque. Hac voce usus est Virgilius, Æn. XII, v. 364. Videmur delere posse *tà non parentem*, quæ sapiunt glossema additum interpretandæ parum tritæ voci *sternacem*.

Digitized by Google

erat. Athamanes libertatem repetebant, & castella Athenæum & Pœtneum. U.c.567. a.C.185.

XXVI. Philippus, ut accusatoris potiùs quàm rei speciem haberet, & ipse a querelis orsus, *Menelaidem in Dolopia, quæ regni sui fuisset, Thessalos vi atque armis expugnasse* questus est; *item Petram in Pieria ab iisdem Thessalis Perrhæbisque captam. Xynias quidem, haud dubiè Ætolicum oppidum, sibi eos contribuisse; & Paracheloida, quæ sub Athamania esset, nullo* jure [2] *Thessalorum formulæ factam. Nam quæ sibi crimina objiciantur, de insidiis legatorum, & maritimis portubus frequentatis aut desertis; alterum deridiculum esse, se reddere rationem, quos portus mercatores aut nautici petant; alterum mores suos respuere. Tot annos esse, per quos numquam cessaverint legati, nunc ad imperatores Romanos, nunc Romam ad senatum crimina de se deferre; quem unquam verbo violatum esse? Semel ad Quintium euntibus insidias dici factas; sed, quid iis acciderit, non adjici. Quærentium quod falsò objiciant, quum veri nihil habeant, ea crimina esse. Insolenter & immodicè abuti Thessalos indulgentiâ populi Romani, velut ex diutina siti nimis avidè meram haurientes libertatem. Ita servorum modo præter spem repentè manumissorum,* [3] *licentiam vocis & linguæ experiri, & jactare sese insectatione & conviciis dominorum.* Elatus deinde irâ adjecit, [4] *Non-*

[2] *Thessalorum formulæ factam*] Thessalis contributam. Sic l. XXXVIII, c. 9. *Urbem ne quam formulæ sui juris facerent.*

[3] *Licentiam vocis & linguæ experiri*] Experimentum capere licentiæ sermonum, cujus novitas illis mirè placeat.

[4] *Nondum omnium dierum solem occidisse*] Quasi diceret: Ne nimiùm confiderent præsenti rerum statui: superesse & sibi & illis

U.c.567. *dum omnium dierum solem occidisse.* Id **minaci-**
a.C.185. **ter** dictum non Thessali modò in sese, **sed** etiam Romani acceperunt: & quum **fremitus** post eam vocem ortus, & tandem **sedatus** esset, Perrhæborum inde Athamanumque **legatis** respondit, *Eamdem, de quibus illi agant, civitatum causam esse, consulem Acilium & Romanos sibi dedisse eas, quum hostium essent. Si suum munus qui dedissent, adimere velint, scire se cedendum esse: sed meliori ac fideliori amico, in gratiam levium & inutilium sociorum, injuriam eos esse facturos. Nec enim ullius rei minùs diuturnam esse gratiam, quàm libertatis: præsertim apud eos, qui malè utendo eam corrupturi sint.* Causâ cognitâ pronuntiaverunt legati, *Placere deduci præsidia Macedonum ex iis urbibus; & antiquis Macedoniæ terminis regnum finiri. De injuriis quas ultro citroque illatas querantur, quo modo inter eas gentes & Macedonas disceptetur, 5 formulam juris exsequendi constituendam esse.*

Legatorum judicium.

XXVII. Inde graviter offenso rege, Thessalonicen ad cognoscendum de Thraciæ urbibus proficiscuntur. Ibi legati Eumenis: *Si liberas esse Ænum & Maroneam velint Romani, nihil sui pudoris esse ultrà dicere, 6 quàm ut admoneant, re, non verbo eos liberos relinquant, nec suum munus intercipi ab alio patiantur. Sin autem*

Querelæ legatorum Eumenis de Thraciæ urbibus.

satis temporis, ut mutatas res videre possent.

5 *Formulam juris exsequendi constituendam esse*] Constituendam esse formulam, ex qua Philippus & adversariæ civitates apud se, vel apud senatum, de injuriis mutuis disceptarent. Vid. not. 6, ad XL, 12.

6 *Quàm ut admoneant*] Ipsi qui loquuntur, Eumenis legati. Verba sequentia *relinquant, patiantur*, pertinent ad Romanos. Paulo infrà lege, *vel suis, qui.*

Digitized by Google

minor cura sit civitatum in Thracia positarum, U.c.567. *multo verius esse, quæ sub Antiocho fuerint, præ-* a.C.185. *mia belli, Eumenem, quàm Philippum habere; vel pro patris Attali meritis bello, quod adversùs Philippum ipsum gesserit populus Romanus; vel suis, quòd Antiochi bello terrâ marique laboribus periculisque omnibus interfuerit. Habere eum præterea decem legatorum in eam rem* 7 *præjudicium: qui quum Chersonesum Lysimachiamque dederint, Maroneam quoque atque Ænum profectò dedisse: quæ ipsâ propinquitate regionis velut appendices majoris muneris essent. Nam Philippum quidem quo aut merito in populum Romanum, aut jure imperii, quum tam procul a finibus Macedoniæ absint, civitatibus his præsidia imposuisse? Vocari Maronitas juberent; ab iis certiora omnia de statu civitatum earum scituros.* Legati Maronitarum vocati, *Non uno loco tantùm urbis præsidium regium esse, sicut in aliis civitatibus*, dixerunt, *sed pluribus simul: & plenam Macedonum Maroneam esse. Itaque dominari assentatores regios; his solis loqui & in senatu, & in concionibus, licere, eos omnes honores & capere ipsos, & dare aliis. Optimum quemque, quibus libertatis, quibus legum cura sit, aut exsulare pulsos patriâ, aut inhonoratos & deterioribus obnoxios silere.* De jure etiam finium pauca adjecerunt: 8 Q. *Fabium Labeonem, quum in regione ea fuisset, direxisse finem Philippo veterem viam regiam,* 9 *quæ Thraciæ Paroreiam subeat, nusquam ad mare declinantem.* *Maronitarum querelæ.*

7 *Præjudicium*] Vid. not. 4, ad III, 40.

8 Q. *Fabium Labeonem*] Hic est qui quinquennio antè classi præfuerat, & dicitur suprà, l. XXXVII, c. 60, curavisse deducenda ab Æno & Maronea Antiochi præsidia.

9 *Quæ Thraciæ Paroreiam subeat*] Quæ sub finem Paroreiæ Thraciæ po-

Digitized by Google

U.c.567. a.C.185. *Philippum novam postea deflexisse viam, qui Maronitarum urbes agrosque amplectatur.*

Responsio Philippi. XXVIII. Ad ea Philippus longè aliam, quàm adversùs Thessalos Perrhæbosque nuper, ingressus disserendi viam, *Non cum Maronitis* inquit, *mihi aut cum Eumene disceptatio est, sed jam vobiscum, Romani: a quibus nihil æqui me impetrare jamdiu animadverto. Civitates Macedonum, quæ a me inter inducias defecerant, redd mihi æquum censebam; non quia magna accessio ea regni futura esset, (sunt enim & parva oppida, & in finibus extremis posita) sed quia multùm ad reliquos Macedonas continendos exemplum pertinebat; negatum est mihi. Bello Ætolico Lamiam oppugnare jussus a consule Manio Acilio, quum diu fatigatus ibi præliis operibusque essem; transcendentem me jam muros a capta prope urbe revocavit consul, & abducere copias inde coegit. Ad hujus solatium injuriæ permissum est, ut Thessaliæ Perrhæbiæque & Athamanum reciperem quædam castella magis quàm urbes; ea quoque ipsa vos mihi, Q. Cæcili, paucos ante dies ademistis. Pro non dubio paulo antè, si diis placet, legati Eumenis sumebant, quæ Antiochi fuerunt, Eumenem æquius esse quàm me habere. Id ego aliter longè judico esse. Eumenes enim, non, nisi vicissent Romani, sed nisi bellum gessissent, manere in regno suo non potuit. Itaque ille vestrum meritum habet, non vos illius. Mei autem regni tantum aberat ut ulla pars in discrimine fuerit, ut* 1 *tria millia talentûm, & quinquaginta tectas naves, & omnes Græciæ civitates, quas antea tenuissem, pollicentem ultro Antiochum in mercedem societatis, sim aspernatus; hostemque ei me*

rigatur. *Paroreia* est Græca vox, quâ notatur regio adjacens montibus.

1 *Tria millia talentûm*] Marcas argenti 281250.

Digitized by Google

se priùs etiam, quàm Manius Acilius exercitum Græciam trajiceret, præ me tuli : & cum eo consule belli partem, quamcumque mihi delegavit, gessi : & insequenti consuli L. Scipioni, quum terrâ statuisset ducere exercitum ad Hellespontum, non iter tantùm per regnum nostrum dedi, sed vias etiam munivi, pontes feci, commeatus præbui : nec per Macedoniam tantùm, sed per Thraciam, ubi etiam inter cetera 2 pax quoque præstanda a barbaris erat. Pro hoc studio meo erga vos, ne dicam merito, utrùm adjicere vos, Romani, aliquid, & amplificare & augere regnum meum munificentiâ vestrâ, oportebat, an quæ haberem aut meo jure, aut beneficio vestro, eripere? id quod nunc facitis. Macedonum civitates, quas regni mei fuisse fatemini, non restituuntur. Eumenes, tamquam ad Antiochum, spoliandum me venit, &, si diis placet, decem legatorum decretum calumniæ impudentissimæ prætendit, quo maximè & refelli, & coargui potest. Diserti simè enim planissimèque in eo scriptum est, Chersonesum & Lysimachiam Eumeni dari. Ubi tandem Ænus, & Maronea, & Thraciæ civitates adscriptæ sunt? Quod ab illis ne postulare quidem est ausus, id apud vos, tamquam ab illis impetravit, obtinebit? Quo in numero me apud vos esse velitis, 3 refert. Si tamquam inimicum & hostem insectari propositum est, pergite, ut cœpistis, facere. Sin aliquis respectus est mei, ut socii atque amici regis; deprecor, ne me tantâ injuriâ dignum judicetis. Movit aliquantùm oratio regis legatos; itaque medio responso rem suspenderunt : Si decem legatorum decreto Eu-

U.c.567. a.C.185.

2 *Pax.... præstanda a barbaris erat*] Danda opera erat, ut pacem tutam, ut nullam vim a barbaris transiens exercitus experiretur.

3 *Refert*] Id agitur : id spectandum venit : in eo res vertitur.

Digitized by Google

U.c.567. a.C.185. *meni datæ civitates eæ essent, nihil se mutare; si Philippus bello cepisset eas, præmium victoriæ jure belli habiturum; si neutrum eorum foret, placere cognitionem senatui reservari: & 4 ut omnia in integro manerent, præsidia, quæ in iis urbibus sint, deduci.* Hæ causæ maximè animum Philippi alienaverunt ab Romanis: ut non a Perseo filio ejus novis causis motum, sed ob has a patre bellum relictum filio videri posset.

Legati medio responso rem suspendunt.

Manlius ex Hispania ovans.

XXIX. Romæ nulla belli Macedonici suspicio erat. L. Manlius proconsul ex Hispania redierat; cui postulanti ab senatu in æde Bellonæ triumphum rerum gestarum magnitudo impetrabilem faciebat: exemplum obstabat, quòd ita comparatum more majorum erat, ne quis, qui exercitum non deportasset, triumpharet, nisi perdomitam pacatamque provinciam tradidisset successori; medius tamen honos Manlio habitus, ut ovans urbem iniret. Tulit coronas aureas quinquaginta duas: 5 auri præterea pondo centum viginti duo: argenti sedecim millia trecenta: & pronuntiavit in senatu, 6 decem millia pondo argenti, & octoginta auri Q. Fabium quæstorem advehere; id quoque se in ærarium illaturum. Magnus motus servilis eo anno in Apulia fuit. Tarentum provinciam L. Postumius prætor habebat. Is de pastorum conjuratione, qui vias latrociniis pascuaque publica infesta habuerant, quæstionem severè exercuit: ad septem millia homi-

4 *Ut omnia in integro manerent*] Ut neutram in partem res inclinata videretur, sed planè inter utrosque suspensa.

5 *Auri... pondo centum viginti duo*] Marcas Parisienses 192, uncias 5. *Argenti sedecim millia trecenta.* Marcas 25468, uncias 6.

6 *Decem millia pondo argenti*] Marcas 15625. *Octoginta auri.* Marcas 125.

Digitized by Google

num condemnavit: multi 7 inde fugerunt: de multis sumptum est supplicium. Consules diu retenti ad urbem delectibus, tandem in provincias profecti sunt. U.c. 567. a.C. 185.

XXX. Eodem anno, in Hispania prætores C. Calpurnius & L. Quintius, quum primo vere ex hibernis copias eductas in Bæturia junxissent, in Carpetaniam, ubi hostium castra erant, 8 progressi sunt, communi animo consilioque parati rem gerere. Haud procul Hippone & Toleto urbibus, inter pabulatores pugna orta est; quibus dum utrimque subvenitur a castris, paulatim omnes copiæ in aciem eductæ sunt; in eo tumultuario certamine, & 9 loca sua & genus pugnæ pro hoste fuere; duo exercitus Romani fusi, atque in castra compulsi sunt; non institere perculsis hostes. Prætores Romani, ne postero die castra oppugnarentur, silentio proximæ noctis 1 tacito signo exercitum abduxerunt. Luce primâ Hispani acie instructâ ad vallum accesserunt, vacuaque præter spem castra ingressi, quæ derelicta inter nocturnam trepidationem erant, diripuerunt: regressique in sua castra, paucos dies quietis stativis manserunt. Romanorum sociorumque, in prælio fugaque, ad quinque millia occisa: quorum se spoliis hostes armarunt: inde ad

Res gesta in Hispania.

Romani vincuntur.

7 *Inde fugerunt*] Vacat vò *inde.*

8 *Progressi sunt, communi animo*] Rotundior esset oratio, si legeres, ut quidam libri habent: *progressi, communi animo consilioque rem gesserunt.*

9 *Loca sua*] Loca sibi, id est, Hispanis opportuna.

1 *Tacito signo*] *Signum tacitum* intelligendum videtur, non vocale, quod tubâ, aut classico, aut cornu dari solet: sed mutum clandestinumque, id est, per tesseram datum. De tessera vid. not. 1, ad VII, 35.

Digitized by Google

U.c.567. a.C.185. Tagum flumen profecti sunt. Prætores interim Romani omne id tempus, contrahendis ex civitatibus sociis Hispanorum auxiliis, reficiendisque ab terrore adversæ pugnæ militum animis, consumpserunt. Ubi satis placuere vires, & jam miles quoque, ad delendam priorem ignominiam, hostem poscebat; duodecim millia passuum ab Tago flumine posuerunt castra; inde tertiâ vigiliâ sublatis signis, quadrato agmine principio lucis ad Tagi ripam pervenerunt. Trans fluvium in colle hostium castra erant; extemplo, quâ duobus locis vada nudabat amnis, dexterâ parte Calpurnius, lævâ Quintius exercitum traduxerunt, quieto hoste, dum miratur subitum adventum, consultatque; qui tumultum injicere trepidantibus in ipso transitu amnis potuissent. Interim Romani impedimentis quoque omnibus traductis contractisque in unum locum, qui jam moveri videbant hostem, nec spatium erat castra communiendi, aciem instruxerunt; in medio locatæ quinta Calpurnii legio, & octava Quintii; id robur toto exercitu erat. Campum apertum usque ad hostium castra habebant liberum a metu insidiarum.

XXXI. Hispani posteaquam in citeriore ripa duo Romanorum agmina conspexerunt, ut, priusquam se jungere atque instruere possent, occuparent eos, castris repentè effusi cursu ad pugnam tendunt. Atrox in principio prælium fuit, & Hispanis recenti victoriâ ferocibus; & insuetâ ignominiâ milite Romano accenso; acerrimè media acies, duæ fortissimæ legiones dimicabant; quas quum aliter moveri loco non posse hostis cerneret, cuneo institit pugnare: & usque plures confertioresque, medios urgebant. Ibi posteaquam laborare aciem Calpurnius

Acriter iterum pugnatur.

Digitized by Google

Calpurnius prætor vidit, T. Quintilium Varum, L. Juventium Thalnam legatos, ad singulas legiones adhortandas propere mittit. Docere & monere jubet, *In illis spem omnem vincendi & retinendæ Hispaniæ esse. Si illi loco cedant, neminem ejus exercitûs non modò Italiam, sed ne Tagi quidem ulteriorem ripam, umquam visurum.* Ipse cum equitibus duarum legionum paululùm circumvectus, in cuneum hostium, qui mediam urgebat aciem, ab latere incurrit. 2 Quintius, cum suis equitibus, alterum hostium latus invadit: sed longè acriùs Calpurniani equites pugnabant, & prætor ipse ante alios; nam & primus hostem percussit, & ita se immiscuit mediis, ut vix, utrius partis esset, nosci posset. Et equites prætoris eximiâ virtute, & equitum pedites accensi sunt. Pudor movit primos centuriones, qui inter tela hostium prætorem conspexerunt. Itaque urgere signiferos pro se quisque, jubere inferre signa, & confestim militem sequi. Renovatur ab omnibus clamor; impetus fit velut ex superiore loco. Haud secus ergo quàm torrentis modo fundunt sternuntque perculsos, 3 nec sustinere alii super alios inferentes sese possunt. Fugientes in castra equites persequuti sunt, & permisti turbæ hostium intra vallum penetraverunt; ubi ab relictis in præsidio castrorum præ-

U.c.567. a.C.185.

Vincuntur Hispani.

2 *Quintius cum suis equitibus*] Quinti[illegible] sunt illi equites proprii Quintii, quum duarum legionum equites Calpurnius duxisse in hostem suprà dicatur? Alii non videntur intelligi posse quàm equites socii: quos sibi nempe Quintius desumpserat, quum legionarios equites ejus collega in hostes duceret. Optaremus, ut clariùs mentem suam aperuisset Livius.

3 *Nec sustinere alii super alios*] Lege sine ulla dubitatione, *nec sustineri... possunt*, nempe Romani.

Digitized by Google

U c. 567. a. C. 185. lium inſtauratum: coactique ſunt Romani equites deſcendere ex equis. Dimicantibus iis legio quinta ſupervenit: deinde, ut quæque potuerant, copiæ affluebant. Cæduntur paſſim Hiſpani per tota caſtra; nec plus quàm quatuor millia hominum effugerunt; inde tria millia ferè, qui arma retinuerant, montem propinquum ceperunt: mille ſemiermes maximè per agros palati ſunt. Supra triginta quinque millia hoſtium fuerant, ex quibus tam exigua pars pugnæ ſuperfuit; ſigna capta centum triginta tria. Romani ſociique paulo plus ſexcenti, & provincialium auxiliorum centum quinquaginta ferme ceciderunt; tribuni militum quinque amiſſi, & pauci equites Romani, 4 cruentæ maximè victoriæ ſpeciem fecerunt. In caſtris hoſtium, quia ipſis ſpatium ſua communiendi non fuerat, manſerunt. Pro concione poſtero die laudati, donatique a C. Calpurnio equites 5 phaleris: pronuntiavitque, eorum maximè operâ hoſtes fuſos, caſtra capta & expugnata eſſe. Quintius alter prætor 6 ſuos equites 7 catellis ac fibulis donavit; donati & centuriones ex utriuſque exercitu permulti; maximè qui mediam aciem tenuerunt.

Res in Liguria geſtæ. XXXII. Conſules delectibus aliiſque, quæ Romæ agendæ erant, peractis rebus, in Ligures provinciam exercitum duxerunt. Sempronius a Piſis profectus in Apuanos Ligures, va-

4 *Cruentæ*] Maximè fecerunt ſpeciem cruentæ victoriæ, maximè in cauſa fuerunt cur victoria cruenta judicaretur. Etenim inſignes viri amiſſi majus ſunt quàm pro numero damnum.

5 *Phaleris*] Vid. not. 15, ad l. 46, l. 9.

6 *Suos equites*] Eos equites, quos in pugna circa ſe habuerat. Vid. not. 1, ſuprà.

7 *Catellis*] id eſt, catenulis, quæ eſſent pro quibuſdam quaſi torquibus.

Digitized by Google

ſtando agros, urendoque vicos & caſtella eorum, aperuit ſaltum uſque ad fluvium Macram & Lunæ portum. Hoſtes montem, antiquam ſedem majorum ſuorum, ceperunt: & inde, ſeparatâ locorum iniquitate, prælio dejecti ſunt. Et Ap. Claudius felicitatem virtutemque collegæ in Liguribus Ingaunis æquavit ſecundis aliquot præliis; ſex præterea oppida eorum expugnavit: multa millia hominum in iis cepit: belli auctores tres & quadraginta ſecuri percuſſit. Jam comitiorum appetebat tempus; prior tamen Claudius quàm Sempronius, cui ſors comitia habendi obtigerat, Romam venit, quia P. Claudius frater ejus conſulatum petebat, competitoreſque habebat patricios L. Æmilium, Q. Fabium Labeonem, Ser. Sulpicium Galbam, veteres candidatos, & ab repulſis eo magis debitum, quia primò negatus erat, honorem repetentes; etiam quia plus quàm unum ex patriciis creari non licebat, arctior petitio quatuor petentibus erat. Plebeii quoque gratioſi homines petebant, L. Porcius, Q. Terentius Culleo, Cn. Bæbius Tamphilus: 8 & hi repulſi, in ſpem impetrandi tandem aliquando honoris dilati. Claudius unus ex omnibus novus candidatus erat. Opinione hominum haud dubiè deſtinabantur Q. Fabius Labeo, & L. Porcius Licinus. Sed Claudius conſul ſine lictoribus cum fratre toto foro volitando, clamantibus adverſariis, & majorē parte ſenatûs, *Meminiſſe eum debere priùs, ſe con-*

U.C.567. a.C.185. *Comitia.*

8 *Et hi repulſi*] Senſus eſt: hi quoque, quòd repulſam antea conſulatum petentes tulerant, dilati erant & rejecti in ſpem impetrandi tandem aliquando honoris. *Repulſos* abſolutè dici eos qui quum honorem aliquem a populo peterent, eum conſequi non potuerant, cónſtat ex Orat. Cic. de Har. Reſp. n. 56.

Digitized by Google

U.c.567 a.C.185 *sulem populi Romani, quàm fratrem P. Claudii esse: quin ille sedens pro tribunali, aut arbitrum, aut tacitum spectatorem comitiorum se præberet?* Coerceri tamen ab effuso studio nequiit. Magnis contentionibus tribunorum quoque plebei, qui aut contra consulem, aut pro studio ejus pugnabant, comitia aliquoties turbata: donec pervicit Appius, ut dejecto Fabio 9 fratrem traheret. Creatus P. Claudius Pulcher, præter spem suam & ceterorum; locum suum tenuit L. Porcius Licinus, quia moderatis studiis, non 1 vi Claudianâ, inter plebeios certatum est. Prætorum inde comitia sunt habita. C. Decimius Flavus, P. Sempronius Longus, P. Cornelius Cethegus, Q. Nævius Matho, C. Sempronius Blæsus, A. Terentius Varro, prætores facti. Hæc eo anno quo Ap. Claudius, M. Sempronius consules fuerunt, domi militiæque gesta.

U.c.568. a C.184. P. Claudio, L. Porcio Coss.

XXXIII. Principio insequentis anni, P. Claudio, L. Porcio consulibus, Q. Cæcilius, M. Bæbius, & Ti. Sempronius, qui ad discceptandum inter Philippum & Eumenem reges, Thessalorumque civitates, missi erant, legationem renuntiarunt; regum quoque eorum civitatumque legatos in senatum introduxerunt. Eadem utrimque iterata, quæ dicta apud legatos in Græcia erant. Aliam deinde legationem novam Patres, cujus principes Ap. Claudius fuit, in Macedoniam & in Græciam decreverunt: ad visendum, redditæne civitates Rhodiis & Thessalis & Perrhæbis essent. Iis-

Legati missi in Græciam

9 *Fratrem traheret*] Fratrem ad consulatum per vim quodammodo proveheret.

1 *Vi Claudianâ*] Violentiâ propriâ Claudiæ gentis, in qua velut hereditaria erat imperiosa contumacia.

2 *Rhodiis & Thessalis*]

Digitized by Google

dem mandatum, ut ab Æno & Maronea præ- U.c.568.
sidia deducerentur, maritimaque omnis Thra- a.C.184.
ciæ ora a Philippo & Macedonibus liberaretur. Peloponnesum quoque adire jussi, unde prior legatio discesserat incertiore statu rerum, quàm si non venissent; nam super cetera etiam 3 sine responso dimissi, nec datum petentibus erat Achæorum concilium. De qua re querente graviter Q. Cæcilio, simul Lacedæmoniis deplorantibus mœnia diruta, abductam plebem in Achaiam & venumdatam, ademptas, quibus ad eam diem civitas stetisset, Lycurgi leges; Achæi maximè concilii negati crimen excusabant, recitando legem, quæ, nisi belli pacisve causâ, & quum legati ab senatu cum litteris, aut scriptis mandatis venirent, vetaret indici concilium. Ea ne postea excusatio esset, ostendit senatus, curæ iis esse debere, ut Romanis legatis semper adeundi concilium gentis potestas fieret, quemadmodum & illis, quoties vellent, senatus daretur.

XXXIV. Dimissis iis legationibus, Philippus a suis certior factus, cedendum civitatibus, deducendaque præsidia esse, infensus omnibus, in Maronitas iram effundit. Onomasto, qui præerat maritimæ oræ, mandat, ut partis adversæ principes interficeret. Ille per Cassandrum quemdam, unum ex regiis jamdiu ha- *Maronitæ a Philippo crudeliter trucidati.*

Cur hic Rhodii nominentur, parum liquet. Neque enim ulla eorum, in querelis populorum de Philippo memorandis, suprà apud Livium, exstat mentio. Videntur delenda τὰ *Rhodiis* &.

Fusiùs rem exponit Polybius, docetque Q. Cæcilium non sine responso dimissum ab Achæis, sed responsum ab Achæorum magistratibus accipere noluisse, indignatum quòd sibi negatum fuisset concilium gentis.

3 *Sine responso dimissi*]

Digitized by Google

U.c.568. a.C.184. bitantem Maroneæ, nocte Thracibus intromissis, velut in bello captâ urbe, cædem fecit. 4 Id apud Romanos legatos querentes tam crudeliter adversùs innoxios Maronitas, tam superbè adversùs populum Romanum factum, ut, quibus libertatem restituendam senatus censuisset, ii pro hostibus trucidarentur, abnuebat *quicquam eorum ad se, aut quemquam suorum pertinere: Seditione inter ipsos dimicatum, quum alii ad se, alii ad Eumenem civitatem traherent; id facilè scituros esse, si percunctarentur ipsos Maronitas*: haud dubius, perculsis omnibus terrore tam recentis cædis, neminem hiscere adversùs se ausurum. Negare Appius, *Rem evidentem pro dubia quærendam; si ab se culpam removere vellet, Onomastum & Cassandrum, per quos acta res diceretur, mitteret Romam, ut eos senatus percunctari posset.* Primò adeo perturbavit ea vox regem, ut non color, non vultus ei constaret; deinde collecto tandem animo, *Cassandrum, qui Maroneæ fuisset, si utique vellent, se missurum* dixit. *Ad Onomastum quidem quid eam rem pertinere, qui non modò Maroneæ, sed ne in regione quidem propinqua fuisset?* Et parcebat magis Onomasto honoratiori amico, & eumdem indicem haud paulo plus timebat: quia & ipse sermonem cum eo contulerat, & multorum talium ministrum & conscium habebat. Cassander quoque, missis qui per Epirum ad mare prosequerentur eum, ne quâ indicium emanaret, veneno creditur sublatus. Et legati a Philippi colloquio ita digressi sunt, ut præ se ferrent, nihil eorum sibi placere: & Philippus, minimè

4 *Id apud Romanos legatos querentes*] Notabile hyperbaton. Apud Romanos legatos querentes id factum tam crudeliter...

Digitized by Google

quin rebellandum esset dubius, quia tamen immaturæ ad id vires erant, ad moram interponendam, Demetrium, minorem filium, mittere Romam, simul ad purganda crimina, simul ad deprecandam iram senatûs, statuit: satis credens ipsum etiam juvenem, quòd Romæ obses specimen regiæ indolis dedisset, aliquid momenti facturum. Interim per speciem auxilii Byzantiis ferendi, re ipsâ ad terrorem regulis Thracum injiciendum profectus, perculsis iis uno prælio, & Amadoco duce capto, in Macedoniam rediit, missis ad accolas Istri fluminis barbaros, ut in Italiam irrumperent, sollicitandos. U.c.568. a.C.184. *Philippus Demetrium F. Romam mittit.*

XXXV. Et in Peloponneso adventus Romanorum legatorum, qui ex Macedonia in Achaiam ire jussi erant, exspectabatur: adversùs quos ut præparata consilia haberent, Lycortas prætor concilium indixit. Ibi de Lacedæmoniis actum: *Ex hostibus eos accusatores factos: & periculum esse, ne victi magis timendi forent, quàm bellantes fuissent; quippe in bello sociis Romanis Achæos usos: nunc eosdem Romanos æquiores Lacedæmoniis quàm Achæis esse: ubi* 5 *Areus etiam & Alcibiades, ambo exsules suo beneficio restituti, legationem Romam adversùs gentem Achæorum ita de ipsis meritam suscepissent, adeoque infestâ oratione usi essent, ut patriâ pulsi, non restituti in eam, viderentur.* Clamor undique ortus, referret nominatim de iis: &, quum omnia irâ, non consilio gererentur, capitis damnati sunt. Paucos post dies Romani legati venerunt; his Clitore in Arca- *Concilium Achæorum.*

5 *Areus... & Alcibiades*] Principes inter Lacedæmonios viri, pulsi olim patriâ a Nabide tyranno, atque ab Achæis recepti, mox eorumdem operâ post interfectum Nabin in patriam restituti.

Digitized by Google

U.c.568. a.C.184. dia datum est concilium. Priusquam agerent quicquam, terror Achæis injectus erat & cogitatio, quàm non ex æquo disceptatio futura esset; quòd Areum & Alcibiadem, capitis ab se in concilio proximo damnatos, cum legatis videbant: nec hiscere quisquam audebat. Appius ea quæ apud senatum questi erant Lacedæmonii displicere senatui ostendit: 6 *Cædem primùm ad conflictum factam eorum, qui a Philopœmene ad causam dicendam evocati venissent: deinde, quum in homines ita sævitum esset, ne in ulla parte crudelitas eorum cessaret, muros dirutos urbis nobilissimæ esse, leges vetustissimas abrogatas, inclytamque per gentes Lycurgi disciplinam sublatam.*

Romanus legatus increpat Achæos.

XXXVI. Hæc quum Appius dixisset, Lycortas, & quia prætor, & quia Philopœmenis, auctoris omnium quæ Lacedæmone acta fuerant, factionis erat, ita respondit: *Difficilior nobis, Ap. Claudi, apud vos oratio est, quàm Romæ nuper apud senatum fuit. Tunc enim Lacedæmoniis accusantibus respondendum erat: nunc a vobis ipsis accusati sumus, apud quos causa dicenda est; quam iniquitatem conditionis subimus illâ spe, judicis animo te auditurum esse, positâ contentione, quâ paulo antè egisti. Ego certè, quum ea, quæ & hîc antea apud Q. Cæcilium, & postea Romæ questi sunt Lacedæmonii, a te paulo antè relata sint, non tibi sed illis me apud te respondere credam. Cædem objicitis eorum, qui a Philopœmene prætore evocati ad cau-*

Respondet Lycortas Achæorum Pr.

6 *Cædem primùm ad conflictum factam eorum*] Locus corruptus. Verisimile est in voce *conflictum* latere nomen loci, ad quem cædes illa facta sit. Huic loco *Compasium* fuisse nomen discimus ex Polybio. Legendum ergo putamus sine ulla dubitatione: *cædem primùm ad Compasium factam eorum.*

Digitized by Google

sam dicendam interfecti sunt. Hoc ego crimen non modò a vobis, Romani, sed ne apud vos quidem nobis objiciendum fuisse arbitror. Quid ita? quia in vestro fœdere erat, ut maritimis urbibus abstinerent Lacedæmonii. Quo tempore armis captis urbes, a quibus abstinere jussi erant, nocturno impetu occupaverunt, si T. Quintius, si exercitus Romanus, sicut antea, in Peloponneso fuisset, eò nimirum capti & oppressi confugissent. Quum vos procul essetis, quò aliò, nisi ad nos socios vestros, quos antea Gythio opem ferentes, quos Lacedæmonem vobiscum simili de causa oppugnantes viderant, confugerent? Pro vobis igitur justum piumque bellum suscepimus. Quod quum alii laudent, reprehendere ne Lacedæmonii quidem possint, dii quoque ipsi comprobaverint, qui nobis victoriam dederunt; quonam modo ea quæ belli jure acta sunt, in disceptationem veniunt? Quorum tamen pars maxima nihil pertinet ad nos. Nostrum est, quòd evocavimus eos ad causam dicendam, qui ad arma multitudinem exciverant, qui expugnaverant maritima oppida, qui diripuerant, qui cædem principum fecerant. Quòd verò illi venientes in castra interfecti sunt, vestrum est, Areu & Alcibiade, qui nunc nos, si diis placet, accusatis, non nostrum. Exsules Lacedæmoniorum, quo in numero hi quoque duo fuerunt, & tunc nobiscum erant, quòd domicilium sibi delegerant maritima oppida, se petitos credentes, in eos quorum operâ patriâ extorres, ne in tuto quidem exsilio posse consenescere se indignabantur, impetum fecerunt. Lacedæmonii igitur Lacedæmonios, non Achæi interfecerunt; nec, jure an injuriâ cæsi sint, argumentari refert. U.c.568. a.C.184.

XXXVII. *At enim illa certè vestra sunt, Achæi, quòd leges disciplinamque vetustissimam Lycurgi sustulistis, quòd muros diruistis. Quæ utraque*

Digitized by Google

U.c.568. a.C.184. *ab iisdem objici qui possunt, quum muri Lacedæmoniis non ab Lycurgo, sed paucos ante annos ad dissolvendam Lycurgi disciplinam exstructi sint? Tyranni enim nuper eos, arcem & munimentum sibi, non civitati, paraverunt. Et si exsistat hodie ab inferis Lycurgus, gaudeat ruinis eorum; & nunc se patriam & Spartam antiquam agnoscere dicat. Non Philopœmenem exspectare, nec Achæos, sed vos ipsi, Lacedæmonii, vestris manibus amolirì & diruere omnia tyrannidis vestigia debuistis. Vestræ enim illæ deformes veluti cicatrices servitutis erant: & quum sine muris 7 per octingentos prope annos liberi, aliquando etiam principes Græciæ fuissetis, 8 muris velut compedibus circumdatis vincti per centum annos servistis. Quod ad leges ademptas attinet, ego antiquas Lacedæmoniis leges tyrannos ademisse arbitror: nos non suas ademisse, quas non habebant, sed nostras leges dedisse; nec malè consuluisse civitati, quum concilii nostri eam fecerimus, & nobis miscuerimus, ut corpus unum & concilium totius Peloponnesi esset. Tunc, opinor, si aliis ipsi legibus viveremus, alias istis injunxissemus, queri, se iniquo jure esse, & indignari possent. Scio ego, Appi Claudi, hanc orationem, quâ sum adhuc usus, neque sociorum apud socios, neque liberæ gentis esse; sed servorum verùs disceptantium apud dominos. Nam, si non vana illa 9 vox*

7 *Per octingentos prope annos*] Numerus oratoriè auctus. Siquidem a Lycurgo, quem hic respicit Livius, ad Cleomenem Leonidæ filium, qui primus tyrannus Lacedæmone fuisse dicitur suprà, l. XXXIV, c. 26, non effluxerant anni sexcenti & octoginta.

8 *Muris velut compedibus circumdatis vincti per centum annos servistis*] Hoc quoque in numero aliqua est difficultas. Sed in ea diutius immorari non præsentis instituti est. De muris Spartæ adjectis, vid. not. 1, ad XXXIV, 38.

9 *Vox præconis... quâ*

Digitized by Google.

præconis fuit, quâ liberos esse omnium primos U.c.568.
Achæos jussistis, si fœdus ratum est, si societas & a.C.184.
amicitia ex æquo observatur; cur ego, quid Capuâ captâ feceritis Romani, non quæro; vos rationem reposcitis, quid Achæi Lacedæmoniis bello victis fecerimus? interfecti aliqui sunt: finge a nobis. Quid? vos senatores Campanos securi non percussistis? Muros diruimus; vos non muros tantùm, sed urbem & agros ademistis. Specie, inquis, æquum est fœdus apud Achæos, re 1 precaria libertas: apud Romanos etiam imperium est. Sentio Appi: &, si non oportet, non indignor. Sed oro vos, quantumlibet interfit inter Romanos & Achæos, modò ne in æquo hostes vestri nostrique apud vos sint, ac nos socii: immo ne meliore jure sint. Nam, ut in æquo essent, nos fecimus, quum leges iis nostras dedimus; quum, ut Achæi concilii essent, effecimus. Parum est victis, quod victoribus satis est; plus postulant hostes, quàm socii habent. Quæ jurejurando, quæ monumentis litterarum in lapide insculptis in æternam memoriam sancta atque sacrata sunt, ea cum perjurio nostro tollere parant. Veremur quidem vos, Romani, & si ita vultis, etiam timemus: sed plus & veremur & timemus deos immortales. Cum assensu maximæ partis est auditus, & loquutum omnes pro majestate magistratûs censebant: ut facilè appareret, molliter agendo dignitatem suam tenere Romanos non posse. Tum Appius suadere se magnopere Achæis dixit,

liberos esse omnium primos Achæos jussistis] Achæi illâ voce præconis omnino nominati non fuerunt. Non videmus quomodo Livium hic a lapsu memoriæ immunem defendamus.

1 *Precaria libertas*] Libertas, quæ non proprio jure, propriis viribus teneatur, sed quæ, velut ea quæ precibus impetrata sunt, pendeat ex alieno arbitrio.

Digitized by Google

U.c.568. a.C.184. ut, dum liceret voluntate suâ facere, 2 gratiam inirent, ne mox inviti & coacti facerent. Hæc vox audita quidem cum omnium gemitu est, sed metum injecit imperata recusandi; id modò petierunt, ut Romani, quæ viderentur, de Lacedæmoniis mutarent, nec Achæos religione obstringerent, irrita ea, quæ jurejurando sanxissent, faciendi; damnatio tantùm Arei & Alcibiadis, quæ nuper facta erat, sublata est.

Provinciæ. XXXVIII. Romæ principio ejus anni, quum de provinciis consulum & prætorum actum esset, consulibus Ligures, quia bellum nusquam alibi erat, decreti. Prætores, C. Decimius Flavus urbanam, P. Cornelius Cethegus inter cives & peregrinos, sortiti sunt, C. Sempronius Blæsus Siciliam, Q. Nævius Matho Sardiniam, & ut idem de veneficiis quæreret, A. Terentius Varro Hispaniam citeriorem, P. Sempronius Longus Hispaniam ulteriorem. De iis duabus provinciis legati per id ferè tempus, L. Juventius Thalna, & T. Quintilius Varus, venerunt; qui, quantum bellum jam profligatum in Hispania esset, senatu edocto, postularunt simul, ut pro rebus tam prospere gestis diis immortalibus haberetur honos, & ut prætoribus exercitum deportare liceret. Supplicatio in biduum decreta est; de legionibus deportandis, quum de consulum prætorumque exercitibus ageretur, rem integram referri jusserunt. Paucos post dies consulibus in Ligures binæ legiones, quas Ap. Claudius & M. Sempronius habuerant, decretæ sunt. De exercitibus Hispaniensibus magna contentio fuit inter novos prætores & amicos absentium, Calpurnii Quintiique. Utraque causa tribunos plebis,

2 *Gratiam inirent*] Gratiam, tamquam voluntariè obsequuti, sibi pararent apud Romanos.

Digitized by Google

3 utraque consules habebat. 4 Hi se intercessuros senatusconsulto, si deportandos censerent exercitus, denuntiabant; illi, si haec intercessio fieret, nullam rem aliam se decerni passuros. Victa postremò absentium gratia est, & senatusconsultum factum, *Ut praetores quatuor millia peditum Romanorum scriberent, quadringentos equites, & quinque millia sociorum peditum Latini nominis, quingentos equites, quos secum in Hispaniam portarent;* 5 *quum eas legiones quatuor descripsissent, quod plus quàm quina millia peditum, treceni equites, in singulis legionibus esset, dimitterent: eos primùm, qui emerita stipendia haberent, deinde, ut cujusque fortissimâ operâ Calpurnius & Quintius in praelio usi essent.* U.c.568. a.C.184.

XXXIX. Hac sedatâ contentione, alia subinde de C. Decimii praetoris morte exorta est. Cn. Sicinius, & L. Pupius, qui aediles proximo anno fuerant, & C. Valerius flamen Dialis, & Q. Fulvius Flaccus, (is, quia aedilis curulis designatus erat, sine toga candida, sed maximâ ex omnibus contentione) petebant: 6 certamenque ei cum flamine erat: & postea- *Contentiones de praetura.*

3 *Utraque consules*] Immo *consulem.*

4 *Hi se intercessuros*] Intellige eos qui favebant novis praetoribus, tum tribunos, tum alterum e consulibus.

5 *Quum eas legiones quatuor descripsissent;* Profectò ex tantillo numero fieri nequibant quatuor legiones. Lege ergo: *quum eos in quatuor legiones*, quae jam tum erant in Hispania, *descripsissent. Eos* autem intellige solos Romanos. Socii enim in legiones non describebantur. Ceterùm observandum est, hactenus duas tantùm in Hispania legiones fuisse, non quatuor. Hic res mutatur, & duae legiones singulis in Hispania praetoribus decernuntur: idque & in sequentibus annis servatum esse constat ex capp. 32, 36, 40 & 49, l. XL.

6 *Certamenque ei cum flamine erat*] Tota con-

Digitized by Google

U.c.568. a.C.184. quam primò æquare, mox superare etiam est visus, pars tribunorum plebis negare, rationem ejus habendam esse, quòd duos simul unus magistratus, præsertim curules, neque capere posset, neque gerere: pars legibus eum solvi æquum censere, ut, quem vellet, prætorem creandi populo potestas fieret. L. Porcius consul primò in ea sententia esse, 7 ne nomen ejus acciperet; deinde ut ex auctoritate senatûs idem faceret, convocatis Patribus, 8 *Referre se ad eos* dixit, *quòd nec jure ullo, nec exemplo tolerabili liberæ civitati, ædilis curulis designatus præturam peteret: sibi, nisi quid aliud iis videretur, in animo esse e lege comitia habere.* Patres censuerunt, uti L. Porcius consul cum Q. Fulvio ageret, ne impedimento esset, quominus comitia prætoris in locum C. Decimii subrogandi e lege haberentur. Agenti consuli ex senatusconsulto respondit Flaccus, *Nihil, quod se indignum esset, facturum.* Medio responso spem 9 ad voluntatem interpretantibus fecerat, cessurum Patrum auctoritati esse. Comitiis acriùs etiam quàm ante petebat, criminando, extorqueri sibi a consule & senatu populi Romani beneficium; & invidiam gemitentio versabatur inter eum & flaminem, reliquis duobus competitoribus a spe adipiscendi honoris statim dejectis.

7 *Ne nomen ejus acciperet*] Vid. not. 3, ad lib. XXVI, c. 18.

8 *Referre se ad eos dixit, quòd... ædilis curulis designatus præturam peteret*] Notanda locutio, *referre quòd*, & annumeranda iis exemplis, quæ docti viri congesserunt ad probandum rectè *τὸ quòd* inter duo verba finita dici posse. Si cui tamen hoc displicuerit, poterit per levem mutationem legere: *Referre se de eo dixit quòd.*

9 *Ad voluntatem interpretantibus*] Iis qui id interpretarentur quod ipsi cuperent.

Digitized by Google

nati honoris fieri, tamquam non appareret, ubi designatus prætor esset, extempto ædilitate se abdicaturum. Consul quum & pertinaciam petentis crescere, & favorem populi magis magisque in eum inclinari cerneret, dimissis comitiis, senatum vocavit; censuerunt frequentes, quoniam Flaccum auctoritas Patrum nihil movisset, 1 ad populum cum Flacco agendum. Concione advocatâ, quum egisset consul; ne tum quidem de sententia motus, gratias populo Romano egit, *Quòd tanto studio, quotiescumque declarandæ voluntatis potestas facta esset, prætorem se voluisset facere. Ea sibi studia civium suorum destituere non in animo esse.* Hæc verò tam obstinata vox tantum ei favorem accendit, ut haud dubius prætor esset, si consul accipere nomen vellet. Ingens certamen tribunis & inter se ipsos, & cum consule fuit: donec senatus a consule est habitus, decretumque, quoniam prætoris subrogandi comitia ne legibus fierent, pertinacia Q. Flacci, & prava studia hominum impedirent, senatum censere satis prætorum esse: P. Cornelius utramque in urbe jurisdictionem haberet, 2 Apollinique ludos faceret. U.C. 568. a.C. 184. *Sublato S. C. comitia.*

XL. His comitiis prudentiâ & virtute senatûs sublatis, alia majoris certaminis, quo & majore de re, & inter plures potentioresque viros, sunt exorta. Censuram summâ contentione petebant L. Valerius Flaccus, P. & L. Scipiones, Cn. Manlius Vulso, L. Furius Purpureo, patricii: plebeii autem, M. Porcius *Contentiones de censura.*

1 *Ad populum cum Flacco agendum*] Coram populo, in concione adhortandum esse Flaccum ut auctoritati senatûs cederet.

2 *Apollinique ludos faceret*] Ludos Apollinares prætor urbanus faciebat. Vid. suprà l. XXVII, c. 23.

Digitized by Google

U.c.568 a.C.184 Cato, M. Fulvius Nobilior, Ti. & M. Semproni, Longus & Tuditanus; sed omnes patricios plebeiosque nobilissimarum familiarum M. Porcius longè anteibat. In hoc viro tanta vis animi ingeniique fuit, ut, quocumque loco natus esset, fortunam sibi ipse facturus fuisse videretur. Nulla ars, neque privatæ, neque publicæ rei gerendæ, ei defuit. Urbanas rusticasque res pariter callebat. Ad summos honores alios scientia juris, alios eloquentia, alios gloria militaris provexit; huic versatile ingenium sic pariter ad omnia fuit, ut natum ad id unum diceres, quodcumque ageret. In bello manu fortissimus, multisque insignibus clarus pugnis; idem, posteaquam ad magnos honores pervenit, summus imperator: idem in pace, si jus consuleres, peritissimus; si causa oranda esset, eloquentissimus; nec is tantùm, cujus lingua vivo eo viguerit, monumentum eloquentiæ nullum exstet: vivit immo vigetque eloquentia ejus, sacrata scriptis omnis generis. Orationes & pro se multæ, & pro aliis, & in alios; nam non solùm accusando, sed etiam causam dicendo fatigavit inimicos. 3 Simultates nimio plures & exercuerunt eum, & ipse exercuit eas; nec facilè dixeris, utrùm magis presserit eum nobilitas, an ille agitaverit nobilitatem. Asperi procul dubio animi, & linguæ acerbæ & immodicè liberæ fuit: sed invicti a cupiditatibus animi, & rigidæ innocentiæ; contemptor gratiæ, divitiarum: in parsimonia, in patientia laboris periculique, ferrei prope corporis animique: quem ne senectus quidem, quæ solvit omnia, fre-

M. Porcii Catonis laudes.

3 *Simultates nimio plures*] Inimici, quos permultos habuit, exercuerunt eum, & ipse eos vicissim exercuit ac fatigavit.

Digitized by Google

gerit : 4 qui sextum & octogesimum annum agens 5 causam dixerit, ipse pro se oraverit, scripseritque : nonagesimo anno 6 Servium Galbam ad populi adduxerit judicium. Hunc, sicut omni vitâ, tum 7 prensantem premebat nobilitas : coierantque (præter L. Flaccum, qui collega in consulatu fuerat) candidati omnes, ad dejiciendum honore eum ; non solùm ut ipsi potiùs adipiscerentur, nec quia indignabantur novum hominem censorem videre ; sed etiam quòd tristem censuram, periculosamque multorum famæ, & ab læso a plerisque & lædendi cupido, exspectabant. Etenim tum quoque minitabundus petebat ; refragari sibi, qui liberam & fortem censuram timerent, criminando : & simul L. Valerio suffragabatur. *Illo uno collegâ castigare se nova flagitia, & priscos mores revocare posse.* His accensi homines, adversâ nobilitate, non M. Porcium modò censorem fecerunt, sed etiam collegam ei L. Valerium Flaccum adjecerunt. U.c.568. a.C.184. *M. Porcius & L. Valerius censores.*

XLI. Secundùm comitia censorum consules prætoresque in provincias profecti sunt, præter Q. Nævium, quem quatuor non minùs menses, priusquam in Sardiniam iret, quæstiones veneficii, quarum magnam partem extra

4 *Qui sextum & octogesimum annum agens*] Non consentit Livius Ciceroni circa ætatem Catonis, & toto quinquennio eum seniorem facit.

5 *Causam dixerit, ipse pro se oraverit, scripseritque*] Reus factus, ipse pro se dixerit, scriptamque, quam tum habuit apud judices orationem, reliquerit.

6 *Servium Galbam ad populi adduxerit judicium*] De hoc judicio, quo Galba absolutus est, vid. in primis Cic. I, de Or. n. 227 & 228.

7 *Prensantem*] Hoc Lipsio debetur, quum in scriptis quibusdam legeretur *præsentem*, in vulgatis *petentem*.

Digitized by Google

U.c.568. a.C.184. urbem per municipia conciliabulaque habuit, quia ita aptius visum erat, tenuerunt. Si Antiati Valerio credere libet, ad duo hominum millia damnavit. 8 Et L. Postumius prætor, cui Tarentum provincia evenerat, magnas pastorum conjurationes vindicavit, & reliquias Bacchanalium quæstionis cum omni exsequutus est cura; multos, qui aut citati non affuerant, 9 aut vades deseruerant, in ea regione Italiæ latentes, partim noxios judicavit, partim comprehensos Romam ad senatum misit; in carcerem omnes 1 a P. Cornelio conjecti sunt. In Hispania ulteriore, fractis proximo bello Lusitanis, quietæ res fuerunt; in citeriore A. Terentius, in Suessetanis, oppidum Corbionem vineis & operibus expugnavit; captivos vendidit: quieta deinde hiberna & citerior provincia habuit. Veteres prætores, C. Calpurnius Piso, & L. Quintius, Romam redierunt; utrique magno Patrum consensu triumphus est decretus. Prior C. Calpurnius de Lusitanis & Celtiberis triumphavit; coronas aureas tulit octoginta tres, & 2 duodecim millia pondo argenti. Paucos post dies L. Quintius Crispinus ex iisdem Lusitanis Celtiberisque triumphavit; tantumdem auri atque argenti in eo triumpho translatum.

Triumphi de Hispanis.

XLII. Censores M. Porcius & L. Valerius,

8 *Et L. Postumius prætor*] Anni prioris: ac fortasse ei imperium in hunc annum prorogatum fuerat. Quod si ita esset, prætor hîc diceretur qui proprætore erat, ex usitato apud Livium & ceteros more.

9 *Aut vades deseruerant*] Aut datis vadibus, qui sponderent illos ad judicii diem adfuturos, nihilominus judicium deseruerant.

1 *A P. Cornelio*] Prætore, qui utramque in urbe jurisdictionem habebat.

2 *Duodecim millia pondo argenti*] Marcas nostrates 1875.

Digitized by Google

metu mistâ exspectatione, senatum legerunt; septem moverunt senatu, ex quibus unum insignem & nobilitate, & honoribus, L. Quintium Flamininum consularem. Patrum memoriâ institutum fertur, ut censores motis senatu adscriberent notas. Catonis & aliæ quidem acerbæ orationes exstant in eos quos aut senatorio loco movit, aut quibus equos ademit: longè gravissima in L. Quintium oratio est, quâ si accusator ante notam, non censor post notam usus esset, retinere Quintium in senatu ne frater quidem T. Quintius, si tum censor esset, potuisset. Inter cetera objecit ei: Philippum Pœnum, carum ac nobile scortum, ab Roma in Galliam provinciam spe ingentium donorum perductum; eum puerum, per lasciviam quum cavillaretur, exprobrare consuli persæpe solitum, quòd sub ipsum spectaculum gladiatorium abductus ab Roma esset, ut obsequium amatori venditaret. Fortè epulantibus iis, quum jam vino incaluissent, nuntiatum in convivio esse, nobilem Boium cum liberis transfugam venisse; convenire consulem velle, ut ab eo fidem præsens acciperet; introductum in tabernaculum per interpretem alloqui consulem cœpisse. Inter cujus sermonem Quintius scorto, *Vis tu*, inquit, *quoniam gladiatorium spectaculum reliquisti, jam hunc Gallum morientem aspicere?* Et quum is vixdum serò annuisset, ad nutum scorti consulem stricto gladio, qui super caput pendebat, loquenti Gallo caput primùm percussisse, deinde fugienti, fidemque populi Romani, atque eorum qui aderant, imploranti, latus transfodisse. U.c. 568. a.C. 184. *L. Quintius senatu motus.*

XLIII. Valerius Antias, ut qui nec Catonis orationem legisset, & 3 fabulæ tantùm sine

3 *Fabulæ... sine auctore editæ*] Eam tamen opinio-

U.c.568 auctore editæ credidisset, aliud argumentum ;
a.C.184. simile tamen & libidine, & crudelitate, peragit. Placentiæ famosam mulierem, cujus amore deperiret, in convivium arcessitam scribit ; ibi jactantem sese scorto inter cetera retulisse, quàm acriter quæstiones exercuisset, & quàm multos capitis damnatos in vinculis haberet, quos securi percussurus esset. Tùm illam infra eum accubantem negasse umquam vidisse 4 quemquam securi ferientem, & pervelle id videre. Hîc indulgentem amatorem, unum ex illis miseris attrahi jussum, securi percussisse. Facinus, sive eo modo quo censor objecit, sive, ut Valerius tradit, commissum est, sævum atque atrox : inter pocula atque epulas, ubi libare diis dapes, ubi bene precari mos esset, ad spectaculum scorti procacis, in sinu consulis recubantis, mactatam humanam victimam esse, & cruore mensam respersam. In extrema oratione Catonis conditio Quintio fertur, ut, si id factum negaret, ceteraque quæ objecisset, 5 sponsione defenderet sese : sin fateretur, ignominiâne suâ quemquam doliturum censeret, quum ipse vino & venere amens, sanguine hominis in convivio lusisset ?

XLIV. In equitatu recognoscendo, 6 L. Scipioni Asiageni ademptus equus. 7 In censibus

nem sequutus Cicero est, Dial. de Sen. n. 42.

4 *Quemquam securi ferientem*] Fortè *feriri*.

5 *Sponsione defenderet sese*] Defenderet sese, spondendo se certam pecuniæ summam daturum, si veritas criminum probaretur : atque ita rem judicio experiretur.

6 *L. Scipioni Asiageni*] Intellige L. Scipionem fratrem Africani. Ασιαγενὴς apud Græcos idem valuit, quod apud Romanos *Asiaticus*.

7 *In censibus... accipiendis*] In accipienda bonorum cujusque æstimatione, quam cives omnes deferre ad censores debebant.

Digitized by Google

quoque accipiendis triſtis & aſpera in omnes ordines cenſura fuit. Ornamenta & veſtem muliebrem & vehicula, quæ pluris quàm quindecim millium æris eſſent, 8 in cenſum referre viatores juſſit: item mancipia minora annis viginti, quæ poſt proximum luſtrum decem millibus æris, aut eo pluris veniſſent, 9 uti ea

U.c. 568. a.C. 184. *Severitas in cenſu.*

8 *In cenſum referre viatores juſſit*] Hæc mendoſa videntur, legendumque: *in cenſum deferre juratos juſſit.* In cenſum *deferebant* cives qui profitebantur: at *referre* cenſorum eſt accipientium cenſum. Deinde, quid ſibi velint hoc loco illi *viatores*, nemo videt. At vox *juratos* optimè quadrat. Conſtat enim cives omnes coactos eſſe jurare, ſe poſſeſſiones ſuas verè & bonâ fide æſtimaſſe. Hoc ergo triſte & aſperum fuit in hac parte cenſuræ, quòd, quum antea ornamenta, & veſtis muliebris, & vehicula cenſui non adſcriberentur, Cato juſſit adſcribi quæ pluris quàm quindecim millium æris eſſent, & ternos in millia æris attribuit, id eſt, in ſingula æris millia ternos æris gravis, ſive ternos veteri æſtimatione aſſes, tributi nomine pendi voluit. Porrò quindecim millia æris gravis paria æſtimamus marcis argenti noſtratibus 23, cum unciis 3, ſemuncia 1.

9 *Uti ea quoque decem tanto pluris*] Lege, *decies tanto.* Mancipia antiquitus adſcribebantur cenſui. Sed hoc novum & ſanè grave, quòd mancipia, quæ minora annis viginti empta eſſent decem millibus æris, aut eo pluris, decies tanto pluris æſtimavere cenſores, quàm quanti empta eſſent, & ternos in millia æris pendi juſſerunt. Itaque qui decem millibus hujus ætatis mancipium emiſſet, ei centum millibus a cenſoribus illud æſtimabatur: ac proinde trecenos æris gravis dominus eo nomine pendere cogebatur. Cenſores jus habuiſſe æſtimandi bona civium, quanti vellent, jam oſtendit Livius, l. IV, c. 24. Hoc igitur modo Cato luxuriam caſtigare & coercere aggreſſus eſt, ne quis, quod fieri cœptum erat, in veſte, & mundo muliebri, & vehiculis, tum ſervitiis teneris ac delicatis habendis comparandiſque, civilem modum &

Digitized by Google

U.c.568. quoque decem tanto pluris quàm quanti eſ-
a.C.184. ſent, æſtimarentur: & his rebus omnibus terni in millia æris attribuerentur. Aquam publicam omnem in privatum ædificium aut agrum fluentem ademerunt: & quæ 1 in loca publica inædificata immolitave privati habebant, intra dies triginta demoliti ſunt. Opera deinde facienda ex pecunia in eam rem decreta, 2 lacus ſternendos lapide, detergendaſque quâ opus eſſet cloacas, in Aventino, & in aliis partibus, quâ nondum erant, faciendas, locaverunt. Et ſeparatim Flaccus molem ad 3 Neptunias Aquas, ut iter populo eſſet, & viam per Formianum montem: Cato atria duo, Mænium & Titium in lautumiis, & quatuor tabernas, in publicum emit; baſilicamque ibi fecit, quæ Porcia appellata eſt. Et vectigalia ſummis pretiis, 4 ultro tributa infimis locaverunt; quas locationes quum ſenatus precibus & lacrymis

frugalitatem egrederetur. Decem millia æris gravis ſunt marcæ argenti Pariſienſes 15, unciæ 5.

1 *In loca publica inædificata immolitave*] Ædificia privata in publicum procurrentia, qualia eſſent podia, *des balcons*. Ceterùm, quod diſcrimen ſignificationis inter voces *inædificata* & *immolita* ſtatuendum ſit, haud ſanè liquet: niſi dicemus *immolita* eſſe ea quæ cœpta ſtrui, *inædificata* quæ planè exſtructa erant. Sanè verbi *moliri* ea vis eſt, ut primùm rei initium deſignet. Virgil. Æn. VII. *Moliri jam tecta videt.*

2 *Lacus*] Quos Gallicè appellamus, *abreuvoirs*, *baſſins*.

3 *Neptunias Aquas*] Loci nomen, quem quidam exiſtimant eum eſſe, qui hodie dicitur *Nettuno*.

4 *Ultro tributa*] Impenſas & attributiones operum publicorum faciendorum, & ſartorum tectorum præſtandorum, mancipibus & redemptoribus certâ mercede locatorum: quæ proinde e re ejus eſt qui locat quàm minimo pretio locare.

Digitized by Google

publicanorum victus induci, & de integro locari jussisset, censores edicto summotis ab hasta, qui ludificati priorem locationem erant, omnia eadem paulùm imminutis pretiis locaverunt. Nobilis censura fuit, simultatumque plena: quæ M. Porcium (cui acerbitas ea assignabatur) per omnem vitam exercuerunt. Eodem anno coloniæ duæ, Pollentia in Picenum, Pisaurum 5 in Gallicum agrum, deductæ sunt. Sena jugera in singulos data. Divisérunt agrum, coloniasque deduxerunt iidem tres viri, Q. Fabius Labeo, & M. & Q. Fulvii, Flaccus & Nobilior. Consules ejus anni nec domi, nec militiæ memorabile quicquam egerunt. In insequentem annum crearunt consules M. Claudium Marcellum, Q. Fabium Labeonem. U.c.568. a.C.184

XLV. M. Claudius, Q. Fabius, Idibus Martiis, quo die consulatum inierunt, de provinciis suis prætorumque retulerunt. Prætores creati erant, C. Valerius flamen Dialis, qui & priore anno petierat, & Sp. Postumius Albinus, & P. Cornelius Sisenna, L. Pupius, L. Julius, Cn. Sicinius. Consulibus Ligures cum iisdem exercitibus, quos P. Claudius & L. Porcius habuerant, provincia decreta est. Hispaniæ extra sortem prioris anni prætoribus cum suis exercitibus servatæ. Prætores ita sortiri jussi, uti flamini Diali utique altera juris dicendi Romæ provincia esset; peregrinam est sortitus. Sisennæ Cornelio urbana, Sp. Postumio Sicilia, L. Pupio Apulia, L. Julio Gallia, Cn. Sicinio Sardinia evenit. L. Julius maturare est jussus. Galli Transalpini per saltus ignotæ antea viæ (6 ut antè dictum est) in Italiam transgressi, oppidum in agro, qui nunc Aqui- U.c.569. a.C.183. M. Claudio, Q. Fabio Coss. *Provinciæ.*

5 *In Gallicum agrum*] Vid. not. 2, ad XXIII, 14. 6 *Ut antè dictum est*] Suprà c. 22.

Digitized by Google

U.c.569. leiensis est, ædificabant. Id eos ut prohiberet,
a.C.183. 7 quod ejus sine bello posset, prætori mandatum est; si armis prohibendi essent, consules certiores faceret; ex his placere alterum adversùs Gallos ducere legiones.

XLVI. Extremo prioris anni comitia habita erant in demortui Cn. Cornelii locum auguris sufficiendi; creatus Sp. Postumius Albinus. Hujus principio anni P. Licinius Crassus pontifex maximus mortuus est: in cujus locum M. Sempronius Tuditanus 8 pontifex est cooptatus: pontifex maximus est creatus C. Servilius Geminus. P. Licinii funeris causâ 9 visceratio data, & gladiatores centum viginti pugnaverunt: & ludi funebres per triduum facti; post ludos epulum; in quo, quum toto foro strata triclinia essent, tempestas cum magnis procellis coorta coegit plerosque tabernacula statuere in foro; eadem paulo post, quum undique dissereinasset, sublata; 1 defunctosque vulgò ferebant, quòd inter fatalia vates cecinissent, necesse esse tabernacula in foro statui. Hac religione levatis altera injecta, quòd sanguine per biduum pluisset in area Vulcani: & per decemviros supplicatio indicta erat, ejus

Prodigia.

7 *Quod ejus*] Usitatus Latinis pleonasmus in voce *ejus* hîc notandus occurrit.

8 *Pontifex est cooptatus*] A collegio pontificum. *Pontifex maximus est creatus* a populo, tributis comitiis.

9 *Visceratio*] Crudæ carnis distributio. Vid. not. 1, ad l. VIII, c. 22.

1 *Defunctosque vulgò ferebant*] Ad majorem perspicuitatem non inutile esset adjici vocem *fato*. *Defunctos fato*, id est, solutos & exemptos, nec ultrà illi fato obnoxios. Sensus igitur est: vulgò ita dictitatum, populum Romanum ejusmodi castrorum imagine quæ in foro fuerat, videri cum fatis decidisse, quæ diram olim castrorum metationem in medio foro minitari crederentur.

prodigii

Digitized by Google

prodigii expiandi causâ. Priusquam consules in provincias proficiscerentur, legationes transmarinas in senatum introduxerunt; nec umquam antè tantum regionis ejus hominum Romæ fuerat. Nam ex quo fama per gentes, quæ Macedoniam accolunt, vulgata est, crimina queremoniasque de Philippo non negligenter ab Romanis audiri, multis operæ pretium fuisse queri; pro se quæque civitates gentesque, singuli etiam privatim (gravis enim accola omnibus erat) Romam aut ad spem levandæ injuriæ, aut ad deflendæ solatium venerunt. Et ab Eumene rege legatio cum fratre ejus Athenæo venit, ad querendum, simul quòd non deducerentur ex Thracia præsidia, simul quòd in Bithyniam Prusiæ bellum adversùs Eumenem gerenti auxilia missa forent. U.c.569. a.C.183. *Querelæ de Philippo.*

XLVII. Respondendum ad omnia juveni tum admodum Demetrio erat: quum haud facile esset, aut ea quæ objicerentur, aut quæ adversùs ea dicenda erant, memoriâ complecti; nec enim multa solùm, sed etiam pleraque 2 oppidò quàm parva erant: de controversia finium, de hominibus raptis, pecoribusque abactis, de jure aut dicto 3 per libidinem, aut non dicto, de rebus per vim, aut per gratiam judicatis. Nihil horum neque Demetrium docere dilucidè, nec se satis liquidò discere ab eo senatus quum cerneret posse; simul & tirocinio, & perturbatione juvenis moveretur; quæri jussit ab eo, ecquem de his rebus commentarium a patre accepisset? Quum respondisset, *acce-* *Demetrius patrem defendit.*

2 *Oppidò quàm parva*] Admodum parva. Sic lib. XXXVI, c. 25, suprà: *oppidò quàm breve intervallum.*

3 *Per libidinem*] Sine ullo æquitatis legumve respectu, sed prout collibitum animo esset.

Digitized by Google

U.c.569 a.C.183. *pisse se ;* nihil prius nec potius visum est, quàm regis ipsius de singulis responsa accipere. Librum extemplo popoſcerunt ; deinde, ut ipse recitaret, permiſerunt. Erant autem de rebus singulis in breve coactæ causæ : ut alia feciſſe se secundùm decreta legatorum doceret : alia non per se stetisse quominus faceret, sed per eos ipsos qui accusarent. Interposuerat & querelas de iniquitate decretorum, & quàm non ex æquo disceptatum apud Cæcilium foret, indignéque sibi, nec ullo suo merito, insultatum ab omnibus esset. Has notas irritati ejus animi collegit senatus ; ceterùm alia excusanti juveni, alia 4 recipienti futura ita ut maximè vellet senatus, responderi placuit : *Nihil patrem ejus neque rectius, nec magis quod ex voluntate senatûs esset, feciſſe, quàm quòd, utcumque ea gesta essent, per Demetrium filium satisfieri voluiſſet Romanis. Multa & dissimulare, & oblivisci, & pati præterita senatum posse, & credere etiam Demetrio credendum esse. Obsidem enim se animum ejus habere, etsi patri corpus reddiderit : & scire, quantùm salvâ in patrem pietate posſit, amicum eum populo Romano esse. Honoriſque ejus causâ missuros in Macedoniam legatos : 5 ut, si quid minùs factum sit quàm debuerit, tum quoque sine piaculo rerum prætermiſſarum fiat. Velle etiam sentire Philippum, 6 integra omnia sibi*

Respon-sum se-natûs.

4 *Recipienti*] Promittenti.

5 *Ut, si quid minùs factum sit*] Ut, si quid secus factum sit, quàm debuerit, *tum quoque*, id est, etiamsi res ita sit, tamen *fiat* id quod fieri debuerat, atque ita negotium componatur *sine piaculo rerum prætermiſſarum*, ita ut peccatorum a rege nullum piaculum exigatur. Rei gravitatem verbis molliunt Romani, dum *minus.... quàm debuerit*, dicunt, non *malè ; rerum prætermiſſarum*, non *peccatorum*.

6 *Integra omnia sibi cum*

Digitized by Google

cum populo Romano Demetrii filii beneficio esse. U.c.569. Hæc, quæ augendæ amplitudinis ejus causâ a.C.183. facta erant, extemplo in invidiam, mox etiam in perniciem adolescenti verterunt.

XLVIII. Lacedæmonii deinde introducti sunt; multæ & parvæ disceptationes jactabantur; sed quæ maximè rem continerent, erant, utrùm restituerentur quos Achæi damnaverant, necne; iniquè, an jure occidissent, quos occiderant. 7 Vertebatur &, utrùm manerent in Achaico concilio Lacedæmonii; an, ut antè fuerat, secretum ejus unius in Peloponneso civitatis jus esset. 8 Restitui, judiciaque facta tolli placuit: Lacedæmonem manere in Achaico concilio: scribique id decretum & consignari a Lacedæmoniis & Achæis. Legatus in Macedoniam Q. Marcius est missus: jussus idem in Peloponneso sociorum res adspicere; nam ibi quoque & ex veteribus discordiis residui motus erant, & Messene desciverat a concilio Achaico; cujus belli & causam, & ordinem si expromere velim, immemor sim propositi, quo statui non ultrà attingere externa, nisi quâ Romanis cohærerent rebus. *Lacedæmoniorum postulata, & de iis S. C.*

XLIX. Eventus memorabilis est, quòd, quum bello superiores essent Achæi, Philopœmen prætor eorum capitur, ad præoccupandam Coronen profectus, quam hostes petebant; in valle iniqua cum equitibus paucis oppressus. Ipsum potuisse effugere, Thracum Cretensiumque auxilio, tradunt; sed pudor relinquendi equites nobilissimos gentis, ab ipso nuper le- *Philopœmen Pr. Achæorum captus a Messeniis.*

populo Romano... esse] Integram, illibatam sibi cum populo Romano remanere gratiam & amicitiam.

7 *Vertebatur &*] In controversiam etiam veniebat, utrùm, &c.

8 *Restitui*] Vel intellige, vel adde, *damnatos.*

Digitized by Google

U.c.569. a.C.183. ctos, tenuit; quibus dum locum ad evadendas angustias cogendo ipse agmen præbet, sustinens impetus hostium; prolapso equo, & suo ipse casu, & onere equi super eum ruentis, haud multum abfuit quin exanimaretur, septuaginta annos jam natus, & diutino morbo, ex quo tum primùm reficiebatur, viribus admodum attenuatis Jacentem hostes superfusi oppressêrunt: cognitumque primùm a verecundia memoriaque meritorum haud secus quàm ducem suum attollunt, reficiuntque, & ex valle devia in viam portant, vix sibimetipsi præ necopinato gaudio credentes; pars nuntios Messenen præmittunt, debellatum esse, Philopœmenem captum adduci. Primùm adeo incredibilis visa res, ut non pro vano modò, sed vix pro sano nuntius audiretur; deinde ut super alium alius idem omnes affirmantes veniebant, tandem facta fides; & priusquam appropinquare urbi satis scirent, ad spectaculum omnes simul liberi ac servi, pueri quoque cum feminis effunduntur; itaque clauserant portam turbæ, 9 dum pro se quisque, nisi ipse oculis suis credidisset, vix pro comperta tantam rem habiturus videretur. Ægre summoventes obvios intrare portam, qui adducebant Philopœmenem, potuerunt; atque turba conferta iter reliquum clauserat: & quum pars maxima exclusa a spectaculo esset, theatrum repentè, quod viæ propinquum erat, compleverunt, & ut eò in conspectum populi adduceretur, unâ voce omnes exposcebant. Magistratus & principes veriti ne quem motum misericordia præsentis tanti viri faceret, quum alios verecun-

9 *Dum pro se quisque.... videretur*] Magis placeret, *videtur*: ac vix dubitamus sic scripsisse Livium. Nisi loco *τῦ dum* legendum est *quum*.

Digitized by Google

dia priſtinæ majeſtatis collata præſenti fortu- U.c.569.
næ, alios recordatio ingentium meritorum mo- a.C.183.
tura eſſet, procul in conſpectu eum ſtatuerunt: deinde raptim ex oculis hominum abſtraxerunt, prætore Dinocrate dicente, eſſe quæ pertinentia ad ſummam belli percunctari eum magiſtratus vellent. Inde abducto eo in curiam, & ſenatu vocato, conſultari cœptum.

L. Jam inveſperaſcebat, & non modò cetera, ſed ne in proximam quidem noctem ubi ſatis tutò cuſtodiretur, expediebant. Obſtupuerant ad magnitudinem priſtinæ ejus fortunæ virtutiſque: & neque ipſi domum recipere cuſtodiendum audebant, nec cuiquam uni cuſtodiam ejus ſatis credebant. Admonent deinde quidam, eſſe theſaurum publicum ſub terra, ſaxo quadrato ſeptum; eò vinctus dimittitur, & 1 ſaxum ingens, quo operitur, machinâ ſuperimpoſitum eſt; ita loco potiùs quàm homini cuiquam credendam cuſtodiam rati, lucem inſequentem exſpectaverunt. Poſtero die 2 multitudo quidem integra, memor priſtinorum ejus in civitatem meritorum, parcendum, ac per eum remedia quærenda eſſe præſentium malorum, cenſebat: defectionis auctores, quorum in manu reſpublica erat, in ſecreto conſultantes, omnes ad necem ejus conſentiebant: ſed utrùm maturarent, an differrent, ambigebatur. Vicit pars avidior pœnæ, miſſuſque qui venenum ferret. Accepto

In ſubterraneam cellam demittitur.

Veneno tollitur.

1 *Saxum ingens, quo operitur*] Saxum ingens, quo tegitur theſaurus ille ſubterraneus, ſuperimpoſitum eſt ope machinæ ad magnas ponderum moles tollendas aptæ.

2 *Multitudo... integra*] Sanæ mentis, non corrupta factionibus. Sic l. IX, c. 46, *integer populus, fautor & cultor bonorum.*

Digitized by Google

U.c.569. a.C.183. poculo, nihil aliud loquutum ferunt, quàm quæsiſſe ſi incolumis Lycortas (is alter imperator Achæorum erat) equiteſque evaſiſſent. Poſteaquam dictum eſt, incolumes eſſe; *Bene habet*, inquit, & poculo impavidè exhauſto, haud ita multo poſt expiravit. Nec diuturnum mortis ejus gaudium auctoribus crudelitatis fuit; victa namque Meſſene bello expoſcentibus Achæis noxios dedidit, oſſaque reddita Philopœmenis ſunt: & ſepultus ab univerſo Achaico concilio, adeo omnibus humanis congeſtis honoribus, ut ne divinis quidem abſtineretur. Ab ſcriptoribus rerum Græcis Latiniſque tantum huic viro tribuitur, ut a quibuſdam eorum, velut ad inſignem notam hujus anni, memoriæ mandatum ſit, tres claros imperatores eo anno deceſſiſſe, Philopœmenem, Annibalem, P. Scipionem: adeo in æquo eum duarum potentiſſimarum gentium ſummis imperatoribus poſuerunt.

Tres nobiles Impp. mortui.

Mors Annibalis.

LI. Ad Pruſiam regem legatus T. Quintius Flamininus venit, quem ſuſpectum Romanis, & 3 receptus poſt fugam Antiochi Annibal, & bellum adversùs Eumenem motum faciebat; ibi, ſeu quia a Flaminino inter cetera objectum Pruſiæ erat, hominem omnium qui viverent infeſtiſſimum populo Romano apud eum eſſe, qui patriæ ſuæ primùm, deinde fractis ejus opibus, Antiocho regi auctor belli adversùs populum Romanum fuiſſet; ſeu quia ipſe Pruſias, ut gratificaretur præſenti Flami-

3 *Receptus poſt fugam Antiochi Annibal*] Annibal, Antiocho victo, veritus ne Romanis dederetur, in Cretam fugerat. Inde, quum ſe invidiæ objectum propter nimias opes videret, ad Pruſiam contendit, eique, in bello adversùs Eumenem, utilem operam navavit.

Digitized by Google

nino Romanisque, per se necandi aut tradendi ejus in potestatem consilium cepit; a primo colloquio Flaminini, milites extemplo ad domum Annibalis custodiendam missi sunt. Semper talem exitum vitæ suæ Annibal prospexerat animo; & Romanorum inexpiabile odium in se cernens, & fidei regum nihil sanè confisus. 4 Prusiæ verò levitatem etiam expertus erat. Flaminini quoque adventum velut fatalem sibi horruerat. Ad omnia undique infesta, ut iter semper aliquod præparatum fugæ haberet, septem exitus e domo fecerat: ex his quosdam occultos, ne custodiâ sepirentur. Sed grave imperium regum nihil inexploratum, quod investigari volunt, efficit; totius circuitum domûs ita custodiis complexi sunt, ut nemo inde elabi posset. Annibal, postea-quam est nuntiatum milites regios in vestibulo esse, postico, quod devium maximè atque occultissimi exitûs erat, fugere conatus, ut id quoque occursu militum obseptum sensit, & omnia circà clausa custodiis dispositis esse, venenum (quod multo antè præparatum ad tales habebat casus) popposcit. *Liberemus*, inquit, *diuturnâ curâ populum Romanum: quando mortem* 5 *senis exspectare longum censent. Nec magnam, nec memorabilem ex inermi proditoque Flamininus victoriam feret. Mores quidem populi Romani quantùm mutaverint, vel hic dies argumento erit. Horum patres Pyrrho regi, hosti armato, exercitum in Italia habenti, ut à veneno caveret, prædixerunt; hi legatum consularem, qui auctor esset Prusiæ per scelus occidendi hospi-*

U.c.569. a.C.183.

4 *Prusiæ.... levitatem*] Hujus regis servilem planè indolem describit Livius, l. XLV, c. 44.

5 *Senis*] Tunc quintum & sexagesimum annum agebat Annibal. Vid. suprà not. 2, ad XXX, 28.

Digitized by Google

U.c.569. a.C.183. *tis, miserunt.* Exsecratus deinde in caput regnumque Prusiæ, & hospitales deos violatæ ab eo fidei testes invocans; poculum exhausit. Hic vitæ exitus fuit Annibalis.

Scipio Afric. quo anno mortuus.

LII. Scipionem & Polybius, & 6 Rutilius hoc anno mortuum scribunt. Ego neque his, 7 neque Valerio assentior: his, quòd, censoribus M. Porcio, L. Valerio, principem senatûs ipsum L. Valerium censorem lectum invenio, quum superioribus tribus lustris Africanus fuisset; quo vivo, nisi ut ille senatu moveretur, quam notam nemo memoriæ prodidit, alius princeps in locum ejus lectus non esset. 8 Antiatem auctorem refellit tribunus plebis M. Nævius, adversùs quem oratio inscripta P. Africani est. Hic Nævius in magistratuum libris est tribunus plebis, P. Clau-

6 *Rutilius*] Hic ille est vir sanctissimis moribus, quem toties Cicero aliique miris prædicant laudibus. Romanam historiam Græcè composuerat.

7 *Neque Valerio assentior*] Non exprimit hoc loco Livius, quænam fuerit Valerii Antiatis sententia, quia nimirum eam suprà retulit. Quidquid enim noster in fine l. XXXVIII, narravit de accusatione ac morte Africani, deque iis quæ deinceps sequuta sunt, nititur auctoritate Valerii Antiatis, ut constat ex c. 50 libri modò memorati. Valerius igitur credidit Scipionem mortuum esse M. Æmilio, C. Flaminio consulibus: Polybius & Rutilius, quinquennio seriùs, hoc nempe anno. Neutris assentitur Livius.

8 *Antiatem auctorem refellit tribunus plebis M. Nævius*] Opinionem Valerii Antiatis, qui Scipionem accusatum fuisse memoravit a duobus Petilliis, quinto anno, id refellit, quòd index, sive, ut nunc loquimur, titulus orationis P. Scipionis nomen habet M. Nævii tribuni plebis. Ceterùm mirum videri possit tantopere nunc credere Livium orationi illi P. Scipionis, quum l. XXXVIII, c. 56, dubitet, an illa revera ipsius sit.

Digitized by Google

dio, L. Porcio consulibus; sed iniit tribunatum, Appio Claudio, M. Sempronio consulibus, 9 ante diem quartum Idus Decembres; inde tres menses ad Idus Martias sunt, quibus P. Claudius, L. Porcius consulatum inierunt. 1 Ita & vixisse in tribunatu Nævii videtur, diesque ei dici ab eo potuisse; decessisse autem ante L. Valerii & M. Porcii censuram. Trium clarissimorum suæ cujusque gentis virorum non magis tempore congruente comparabilis mors videtur esse, quàm quòd nemo eorum satis dignum splendore vitæ exitum habuit. Jam primùm omnes non in patrio solo mortui, nec sepulti sunt; veneno absumpti Annibal & Philopœmen, exsul Annibal proditus ab hospite; captus Philopœmen, in carcere & in vinculis exspiravit. Scipio, etsi non exsul, neque damnatus, die tamen dictâ, ad quam non affuerat, reus absens citatus, voluntarium non sibimetipse solùm, sed etiam funeri suo exsilium indixit. U.c.569. a.C.183.

LIII. Dum ea in Peloponneso, a quibus divertit oratio, geruntur; reditus in Macedoniam Demetrii legatorumque, aliter aliorum effecerat animos. Vulgus Macedonum, quos belli ab Romanis imminentis metus terruerat, Demetrium ut pacis auctorem cum ingenti favore conspiciebant: simul & spe haud dubiâ regnum ei post mortem patris destinabant. *Nam* *Demetrii reditus in Macedoniam.*

9 *Ante diem quartum Idus Decembres*] Eo enim die & primi tribuni plebis creati fuerant, & postea semper eorum successores magistratum inierunt.

1 *Ita & vixisse in tribunatu Nævii videtur... decessisse autem ante L. Valerii & M. Porcii censuram*] Non longè abit ab hac opinione Cicero, apud quem Cato in Dial. de Sen. n. 19, de Scipione Africano dicit: *anno ante me censorem mortuus est.*

Digitized by Google

U.c.569. a.C.183 *etsi minor ætate quàm Perseus esset, hunc tamen justâ matrefamilias*, 2 *illum pellice ortum esse : illum, ut ex vulgato corpore genitum, nullam certi patris notam habere, hunc insignem Philippi similitudinem præ se ferre. Ad hoc Romanos Demetrium in paterno solio locaturos : Persei nullam apud eos gratiam esse.* Hæc vulgò loquebantur; itaque & Persea cura angebat, ne parum pro se una ætas valeret, quum omnibus aliis rebus frater superior esset : & Philippus ipse, vix sui arbitrii fore quem heredem regni relinqueret credens, sibi quoque graviorem esse, quàm vellet, minorem filium censebat. Offendebatur interdum concursu Macedonum ad eum : & alteram jam se vivo regiam esse indignabatur. Et ipse juvenis haud dubiè inflatior redierat, subnixus erga se judiciis senatûs, conceſſisque sibi quæ patri negata essent : & omnis mentio Romanorum, quantam dignitatem ei apud ceteros Macedonas, tantam invidiam, non apud fratrem modò, sed etiam apud patrem conciliabat : utique posteaquam alii legati Romani venerunt, & cogebatur de-

Inter eum & Persea discordiæ.

Philippo quoque invisus Demetrius.

2 *Illum pellice ortum esse*] Quin & Plutarchus in Æmilio testis est hanc de Perseo fuisse opinionem, eum ne genitum quidem Philippo esse, sed subditum ab Philippi uxore : matremque ejus nominat Gnathæniam, sartricem Argolicam. Et Perseus apud Livium ipsum, XL, 9, de se loquitur : *me subditum & pellice genitum appellant.* Ex his colligitur Perseum a Philippo & uxore ejus, tamquam legitimum utriusque filium, agnitum & palam habitum esse, ac proinde pro legitimo sese gessisse : sed ortum ejus multis fuisse suspectum, variisque jactatum esse sermonibus, aliis a Philippo eum susceptum esse ex pellice dicentibus, aliis planè subditum per fraudem, nec quicquam pertinentem ad stirpem regiam.

Digitized by Google

cedere Thraciâ, præſidiaque deducere, & alia, aut ex decreto priorum legatorum, aut ex nova conſtitutione ſenatûs, facere. Sed omnia mœrens quidem & gemens (eo magis, quòd filium frequentiorem prope cum illis, quàm ſecum cernebat;) 3 obedienter tamen adversùs Romanos faciebat, ne quam movendi extemplo belli cauſam præberet. Avertendos etiam animos a ſuſpicione talium conſiliorum ratus, mediam in Thraciam exercitum, in Odryſas, & Dantheletas, & Beſſos duxit. Philippopolin urbem fugâ deſertam oppidanorum, qui in proxima montium juga cum familiis receperant ſeſe, cepit: campeſtreſque barbaros, depopulatus agros eorum, in deditionem accepit; relicto inde ad Philippopolin præſidio, quod haud multo poſt ab Odryſis expulſum eſt, oppidum in Deuriopo condere inſtituit. Pæoniæ ea regio eſt prope Erigonum fluvium, qui ex Illyrico per Pæoniam fluens, in Axium amnem editur. Haud procul Stobis, vetere urbe, novam urbem Perſeida, ut is filio majori haberetur honos, appellari juſſit. U.c.569. a.C.183.

LIV. Dum hæc in Macedonia geruntur, conſules in provincias profecti. Marcellus nuntium præmiſit ad L. Porcium proconſulem, ut ad novum Gallorum oppidum legiones admoveret. Advenienti conſuli Galli ſeſe dediderunt: duodecim millia armatorum erant; plerique arma ex ægris rapta habebant; ea ægrè patientibus iis adempta, quæque alia aut populantes agros rapuerant, aut ſecum attulerant; de his rebus qui quererentur, legatos Romam miſerunt. Introducti in ſenatum a C. Valerio prætore expoſuerunt, *Se, ſuperante in Gallia* *In Venetia Galli ſe dedunt conſuli.*

3 *Obedienter... adversùs Romanos*] Obedientem ſe præbens Romanorum imperiis.

Digitized by Google

U.c.569. a.C.183. *multitudine, inopiâ coactos agri & egestate ad quærendam sedem Alpes transgressos; quæ inculta per solitudines viderent, ibi sine ullius injuria consedisse. Oppidum quoque ædificare cœpisse: quod indicium esset, nec agro, nec urbi ulli vim allaturos venisse. Nuper M. Claudium ad se nuntium misisse, bellum se cum iis, ni dederentur, gesturum. Se certam, etsi 4 non speciosam pacem, quàm incerta belli, præoptantes, 5 dedidisse se priùs in fidem, quàm in potestatem populi Romani. Post paucos dies, jussos & agro & urbe decedere. Sese tacitos abire, quò terrarum possent, in animo habuisse; arma deinde sibi, & postremò omnia alia quæ ferrent agerentve, adempta. Orare se senatum populumque Romanum, ne in se innoxios deditos acerbiùs quàm in hostes sævirent.* Huic orationi senatus ita responderi jussit: *Neque illos rectè gessisse, quum in Italiam venirent, oppidumque in alieno agro, nullius Romani, magistratûs, qui ei provinciæ præesset, permissu, ædificare conati sint: neque senatui placere, deditos spoliari. Itaque se cum iis legatos ad consulem missuros, qui, si redeant unde venerint, omnia iis sua reddi jubeant; quique protinus eant trans Alpes, & denuntient Gallicis populis, multitudinem suam domi contineant. Alpes prope inexsuperabilem finem in medio esse; 6 non utique iis*

4 *Non speciosam*] Parum honestam. Supra XXX, 30. *Tibi ampla ac speciosa danti est pax.*

5 *Dedidisse se priùs in fidem, quàm in potestatem populi Romani*] Ita sese dedidisse, ut potiùs fidei se Romanorum committerent, quàm potestati subjicerent: ac proinde tractari debuisse ut supplices qui fidem habuissent Romanis, non ut servos, in quos omnia licerent.

6 *Non utique iis melius fore, qui eas*] Malum habituros eos, qui primi postea Alpes transissent. Verba sunt minantium. Sic. l. III, c. 41. *Non erit melius, nisi de quo consuli-*

Digitized by Google

melius fore, qui eas primi pervias feciſſent. Legati miſſi, L. Furius Purpureo, Q. Minucius, L. Manlius Acidinus. Galli, redditis omnibus, quæ ſine cujuſquam injuria habebant, Italiâ exceſſerunt. U.c.569. a.C.183.

LV. Legatis Romanis Tranſalpini populi benignè reſponderunt; ſeniores eorum nimiam lenitatem populi Romani caſtigarunt, *Quòd eos homines, qui gentis injuſſu profecti occupare agrum imperii Romani, & in alieno ſolo ædificare oppidum 7 conati ſunt, impunitos dimiſerint. Debuiſſe gravem temeritatis mercedem ſtatui. Quòd verò etiam ſua reddiderint, vereri ne tantâ indulgentiâ plures ad talia audenda impellantur.* Et exceperunt, & proſequuti cum donis legatos ſunt. M. Claudius conſul, Gallis ex provincia exactis, Iſtricum bellum moliri cœpit: litteris ad ſenatum miſſis, ut ſibi in Iſtriam traducere legiones liceret. Id ſenatui placuit. Illud agitabant, uti colonia Aquileia deduceretur; nec ſatis conſtabat, utrùm Latinam, an civium Romanorum deduci placeret; poſtremò Latinam potiùs coloniam deducendam Patres cenſuerunt. Triumviri creati ſunt, P. Scipio Naſica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Eodem anno Mutina & Parma coloniæ Romanorum civium ſunt deductæ; bina millia hominum in agro, qui proximè Boiorum, 8 antè Tuſcorum fuerat, octona jugera Parmæ, quina Mutinæ acceperunt. Deduxerunt triumviri, M. Æmilius Lepidus, T. Æbutius Carus, L.

Aquileiæ colonia.

Mutina & Parmæ coloniæ.

mus, *vocem miſiſſe. Pervias feciſſent* interpretamur *tranſiſſent.* Sed ideo locutione paulo grandiore utitur Livius, quia priùs Alpes vocaverat *prope inexſuperabilem finem.*

7 *Conati ſunt*] Lege *ſint. Conati* autem intelige *auſi.*

8 *Antè Tuſcorum*] Vid. ſuprà V, 33.

Digitized by Google

U.c.569. a.C.183. Quintius Crispinus. Et Saturnia colonia civium Romanorum in agrum Caletranum est deducta; deduxerunt triumviri, Q. Fabius Labeo, C. Afranius Stellio, Ti. Sempronius Gracchus; jugera in singulos data decem.

Res in Hispania gestæ. LVI. Eodem anno A. Terentius prætor haud procul flumine Ibero, in agro Auletano, & prælia secunda cum Celtiberis fecit, & oppida, quæ ibi communierant, aliquot expugnavit. Ulterior Hispania eo anno in pace fuit: quia & P. Sempronius prætor diutino morbo est implicitus, &, nullo lacessente, peropportunè quieverunt Lusitani. Nec in Liguribus memorabile quicquam a Q. Fabio consule gestum. M. Marcellus ex Istria revocatus, exercitu dimisso, Romam comitiorum causâ rediit. Creavit consules, Cn. Bæbium Tamphilum & L. Æmilium Paullum; cum M. Æmilio Lepido hic ædilis curulis fuerat, a quo consule quintus annus erat, quum is ipse Lepidus post duas repulsas consul factus esset. Prætores inde facti, Q. Fulvius Flaccus, M. Valerius Lævinus, P. Manlius iterum, M. Ogulnius Gallus, L. Cæcilius Denter, C. Terentius Istra. Supplicatio extremo anno fuit prodigiorum causâ: quòd sanguine per biduum pluisse in area Concordiæ satis credebant; nuntiatumque erat, haud procul Sicilia insulam, quæ non antè fuerat, novam editam e mari esse. Annibalem hoc anno Antias Valerius decessisse auctor est, legatis ad eam rem ad Prusiam missis, præter T. Quintium Flamininum (cujus in ea re celebre est nomen) L. Scipione Asiatico, & P. Scipione Nasica.

Comitia.

Digitized by Google

EPITOME
LIBRI XL LIVIANI.

Quum Philippus 1 *liberos eorum quos in vinculis nobilissimorum hominum habebat, conquiri ad mortem jussisset, Theoxena, pro liberis suis & sororis admodum pueris verita regis libidinem, prolatis in medium gladiis, & poculo in quo erat venenum, suasit iis, ut imminens ludibrium morte effugerent: & quum persuasisset, ipsa se cum viro in mare præcipitavit. Certamina inter Philippi Macedoniæ regis liberos Perseum & Demetrium referuntur: & ut fraude fratris sui Demetrius confictis criminibus, inter quæ accusatione parricidii, & affectati regni, primùm petitus, ad ultimum, quoniam populi Romani amicus erat, veneno necatus est: regnumque Macedoniæ mortuo Philippo ad Perseum devenit. Item res in Liguribus, & Hispania contra Celtiberos a compluribus feliciter gestas continet. Libri Numæ Pompilii in agro L. Petillii scribæ sub Janiculo a cultoribus agri in arca lapidea clausi, & Græci, & Latini, inventi sunt: in quibus plura, quæ dissolvendarum religionum erant, prætor, ad quem delati erant, quum legisset, juravit senatui, contra rempublicam esse, ut legerentur servarenturque: & ex senatusconsulto in Comitio exusti sunt. Colonia Aquileia deducta est. Philippus ægritudine animi confectus, quòd Demetrium filium falsis alterius filii in eumdem delationibus impulsus veneno sustulisset, & de pœna Persei cogitavit, voluitque Antigonum potiùs amicum suum successorem regni sui relinquere. Sed in hac cogitatione morte raptus est; regnum Perseus excepit.*

1 *Liberos eorum quos in vinculis nobilissimorum hominum habebat*] Dubitamus an hæc verborum structura legitima sit. Legimus *nobilissimos homines.*

Digitized by Google

LIBER XL.

U.c.570. a.C.182. Cn. Bæbio, L. Æmilio Coss.

I. PRINCIPIO insequentis anni, consules prætoresque sortiti provincias sunt; consulibus nulla, præter Ligures, quæ decernerentur, erat. Jurisdictio urbana M. Ogulnio Gallo, inter peregrinos M. Valerio evenit, Hispaniarum Q. Fulvio Flacco citerior, P. Manlio ulterior, L. Cæcilio Dentri Sicilia, C. Terentio Istræ Sardinia. Consules delectus habere jussi. Q. Fabius ex Liguribus scripserat, Apuanos ad rebellionem spectare, periculumque esse, ne impetum in agrum Pisanum facerent. Et ex Hispaniis, citeriorem in armis esse, & cum Celtiberis bellari sciebant: in ulteriore, quia diu æger prætor esset, luxuriâ & otio solutam disciplinam militarem esse. Ob ea novos exercitus conscribi placuit: quatuor legiones in Ligures, uti singulæ quina millia & ducenos pedites, trecenos haberent equites: sociorum iisdem Latini nominis quindecim millia peditum addita, & octingenti equites. Hi duo consulares exercitus essent. Scribere præterea jussi septem millia peditum sociorum ac Latini nominis, & sexcentos equites, & mittere ad M. Marcellum in Galliam, cui ex consulatu prorogatum imperium erat. In Hispaniam etiam utramque quæ ducerentur, quatuor millia peditum, civium Romanorum, & ducenti equites, & sociorum septem millia peditum, cum trecentis equitibus, scribi jussa; & Q. Fabio Labeoni cum exercitu, quem habebat in Liguribus, prorogatum in annum imperium est.

Provinciæ.

Procella prodigiosa.

II. Ver procellosum eo anno fuit; pridie

Digitized by Google

1 Parilia medio ferme die atrox cum vento tempestas coorta, multis sacris profanisque locis stragem fecit : signa ænea in Capitolio dejecit : forem ex æde Lunæ, quæ in Aventino est, raptam tulit, & in posticis parietibus Cereris templi affixit : signa alia in Circo maximo, cum columnis, quibus superstabant, evertit : 2 fastigia aliquot templorum a culminibus abrupta, fœdè dissipavit. Itaque in prodigium versa ea tempestas, procurarique haruspices jusserunt ; simul procuratum est, quòd tripedem mulum Reate natum nuntiatum erat : 3 & a Formiis ædem Apollinis ac Caietæ de cœlo tactam. Ob ea prodigia viginti hostiis majoribus sacrificatum est, & diem unum supplicatio fuit. Per eosdem dies ex litteris A. Terentii proprætoris cognitum, P. Sempronium in ulteriore provincia, quum plus annum æger fuisset, mortuum esse ; eo maturiùs in Hispaniam prætores jussi proficisci. U.c.570. a.C.182.

1 *Parilia*] Festus erat dies, qui *Parilia* vel *Palilia* dicebatur : *Palilia*, a pastorum dea Pale ; *Parilia*, quoniam pro partu pecoris eidem deæ sacra fiebant. Celebrabantur hæc festa a. d. 11 Kal. Maias. Ritus ac cæremonias Paliliorum fusè describit Ovidius, l. IV Fastorum. Hic erat dies natalis urbis Romæ.

2 *Fastigia aliquot templorum a culminibus abrupta*] Fastigium est illa pars tecti quæ in altitudinem extollitur triangulari ferè formâ. Id, peculiari quodam sensu atque formâ, templorum proprium erat. Inde *fastigium* recensetur inter honores divinos Cæsari decretos, Phil. II, n. 110. *Culmen*, quod hic distinguitur a fastigio, nihil aliud esse potest, quàm tecti pars inferior, quæ reliquum ædificium tegit, sed fastigio subjecta est.

3 *Et a Formiis ædem Apollinis ac Caietæ*] Ablegandæ videtur præpositio *a*. Vult Livius ædem Apollinis, tum Formiis, tum Caietæ, de cœlo tactam.

Digitized by Google

U.c.570. a.C.182. *Legationes transmarinæ.*

III. Legationes transmarinæ deinde in senatum introductæ sunt : 4 prima 5 Eumenis & Pharnacis regum, & 6 Rhodiorum, querentium de Sinopensium clade. Philippi quoque legati, & Achæorum, & Lacedæmoniorum, sub idem tempus venerunt : iis, priùs Marcio audito, qui ad res Græciæ Macedoniæque visendas missus erat, responsa data sunt. Asiæ regibus ac Rhodiis responsum est, legatos ad eas res visendas missurum senatum. De Philippo auxerat curam Marcius ; nam ita feciſſe eum quæ senatui placuissent fatebatur, ut facilè appareret, non diutius, quàm necesse esset, facturum ; neque obscurum erat rebellaturum, omniaque, quæ tunc ageret diceretque, eò spectare. Jam primùm omnem ferè multitudinem civium ex maritimis civitatibus cum familiis suis in Emathiam, quæ nunc dicitur, quondam appellata Pæonia est, traduxit : Thracibusque & aliis barbaris urbes tradidit habitandas ; fidiora hæc genera hominum fore ratus in Romano bello. Ingentem ea res fremi-

4 *Prima Eumenis & Pharnacis regum, & Rhodiorum*] Lege fine ulla dubitatione *primæ*. Hoc & ratio ipsa probat, & alter infrà locus planè geminus huic, c. 20. *Legatione deinde in senatum introduxerunt : regum primas Eumenis & Ariarathis.*

5 *Eumenis & Pharnacis regum*] Hi reges tunc bellum adversùs seſe mutuò gerebant. Pharnaces rex erat Ponti, Mithridatis illius, qui tamdiu Romana arma exercuit, avus.

6 *Rhodiorum, querentium de Sinopensium clade*] Sinope a Pharnace, cujus modò in nota 2 mentio facta est, capta fuerat, eique & succeſſoribus ejus servivit, donec Mithridatico bello a Lucullo caperetur. Rhodii illam antea tutati fuerant adversùs Mithridatem hujus Pharnacis patrem : & nunc auxilium ei quod possunt ferunt, preces ad Romanos.

Digitized by Google

tum totâ Macedoniâ fecit, relinquenteſque penates ſuos cum conjugibus ac liberis pauci tacitum dolorem continebant: exſecrationeſque in agminibus proficiſcentium in regem, vincente odio metum, exaudiebantur. His ferox animus, omnes homines, omnia loca temporaque ſuſpecta habebat. Poſtremò negare propalam cœpit, ſatis tutum ſibi quicquam eſſe, niſi liberos eorum, quos interfeciſſet, comprehenſos in cuſtodia haberet, & tempore alium alio tolleret. U.c.570. a.C.182.

IV. Eam crudelitatem fœdam per ſe, fœdiorem unius domûs clades fecit. Herodicum principem Theſſalorum multis antè annis occiderat: generos quoque ejus poſtea interfecit; in viduitate relictæ filiæ, ſingulos filios parvos habentes. Theoxena & Archo nomina mulieribus erant. Theoxena multis petentibus aſpernata nuptias eſt. Arco Poridi cuidam longè principi 7 gentis Æneatum nupſit: & apud eum plures enixa partus, parvis admodum relictis omnibus, deceſſit. Theoxena, ut in ſuis manibus liberi ſororis educarentur, Poridi nupſit: &, tamquam omnes ipſa enixa foret, ſuum ſororiſque filios in eadem habebat cura. Poſteaquam regis edictum, de comprehendendis liberis eorum qui interfecti eſſent, accepit; ludibrio futuros, non regis modò, ſed cuſtodum etiam libidini rata, ad rem atrocem animum adjecit; auſaque eſt dicere, ſe ſuâ manu potiùs omnes interfecturam, quàm in poteſtatem Philippi venirent. Poris abominatus mentionem tam fœdi facinoris, Athenas deportaturum eos ad fidos hoſpites dixit, co- *Theoxena ſacinus.*

7 *Gentis Æneatum*] Æ- nea, ſive *Ænia*, urbs fuit Macedoniæ, non longè ab Theſſalonica, quam ab Ænea conditam fama ferebat. Populi *Æneates* dicti.

Digitized by Google

U.c.570. a.C.182. mitemque ipsum fugæ futurum esse. Proficiscuntur ab Thessalonica Æneam ad statum sacrificium, quod conditori Æneæ cum magna cæremonia quotannis faciunt; ibi die per solennes epulas consumpto, navem præparatam a Poride, sopitis omnibus, de tertia vigilia conscendunt, tamquam 8 redituri in Thessalonicam: sed trajicere in Eubœam erat propositum. Ceterùm in adversum ventum nequicquam eos tendentes prope terram lux oppressit: & regii, qui præerant custodiæ portûs, lembum armatum ad pertrahendam eam navim miserunt, cum gravi edicto, ne reverterentur sine ea. Quum jam appropinquabant, Poris quidem ad hortationem remigum nautarumque intentus erat: interdum manus ad cœlum tendens, opem ut dii ferrent, orabat. Ferox interim femina ad multo antè præcogitatum revoluta facinus, venenum diluit, ferrumque promit: & posito in conspectu poculo, strictisque gladiis, *Mors*, inquit, *una vindicta est. Viæ ad mortem hæ sunt: quâ quemque animus fert, effugite superbiam regiam. Agite juvenes mei, primum, qui majores estis, capite ferrum: aut haurite poculum, si segnior mors juvat.* Et hostes aderant, & auctor mortis instabat. Alii alio leto absumpti semianimes e nave præcipitantur: ipsa deinde virum comitem mortis complexa in mare fese dejecit; nave vacuâ dominis regii potiti sunt. Hujus atrocitas facinoris novam velut flammam regis invidiæ adjecit, ut vulgò ipsum liberosque ejus exsecrarentur; quæ diræ brevi ab omnibus diis exauditæ, ut fæviret ipse in suum sanguinem, effecerunt.

Perſei in fratrem conſilia.

V. Perseus enim, quum in dies magis cerneret favorem dignitatemque Demetrii fratris

8 *Redituri in Thessalonicam*] Dele præpositionem.

Digitized by Google

apud Macedonum multitudinem crescere, & gratiam apud Romanos; sibi spem nullam regni supereſſe, nisi in scelere, ratus, ad id unum omnes cogitationes intendit; ceterùm quum se ne ad id quidem, quod 9 muliebri cogitabat animo, satis per se validum crederet, singulos amicorum patris tentare sermonibus perplexis instituit. Et primò quidam ex his, aspernantium tale quicquam speciem præbuerunt, quia plus in Demetrio spei ponebant; deinde, crescente in dies Philippi odio in Romanos, cui Perseus indulgeret, Demetrius summâ ope adversaretur; prospicientes animo exitum incauti a fraude fraterna juvenis, adjuvandum quod futurum erat rati, fovendamque spem potentioris, Perseo se adjungunt. 1 Cetera in suum quæque tempus agenda differunt: in præsentia placet, omni ope in Romanos accendi regem, impellique ad consilia belli, ad quæ jam suâ sponte animum inclinasset. Simul, ut Demetrius in dies suspectior esset, ex composito sermones 2 ad spretionem Romanorum trahebant; ibi quum alii mores & instituta eorum, alii res gestas, alii speciem ipsius urbis nondum exornatæ, neque publicis, neque privatis locis, alii singulos principum eluderent; juvenis incautus & amore nominis Romani, & certamine adversùs fratrem, omnia tuendo suspectum se patri, & opportunum criminibus faciebat. Itaque expertem eum pater omnium de rebus

U.C. 570. a.C. 182.

Demetrius fit suspectus.

9 *Muliebri.... animo*] Molli, timido, ignavo animo, qui non verâ virtute, sed occultis dolis grassaretur.

1 *Cetera*] Præter ea quæ mox memorantur in præsentia peragenda.

2 *Ad spretionem Romanorum*] *Spretio* perrara vox est, quæque haud fortasse alibi facilè reperiatur. Si ea displicebit, lege *despectionem*, aut *mentionem*.

Digitized by Google

U.c.570. a.C.182. Romanis consiliorum habebat; totus in Perseа versus, cum eo cogitationes ejus rei dies ac noctes agitabat. Redierant quos fortè miserat in Bastarnas ad arcessenda auxilia, adduxerantque inde nobiles juvenes, & regii quosdam generis: quorum unus sororem suam in matrimonium Philippi filio pollicebatur: erexeratque consociatio gentis ejus animum regis. Tum Perseus, *Quid ista prosunt?* inquit; *nequaquam tantum in externis auxiliis est præsidii, 3 quantum periculi fraude domesticâ. Proditorem nolo dicere, certè speculatorem habemus in sinu: cujus, ex quo obses Romæ fuit, corpus nobis reddiderunt Romani, animum ipsi habent. Omnium penè Macedonum in eum ora conversa sunt: nec regem se alium rentur habituros esse, 4 quàm quem Romani dedissent.* His per se ægra mens senis stimulabatur: & animo magis quàm vultu ea crimina accipiebat.

Lustratio exercitûs apud Macedonas. VI. Fortè lustrandi exercitûs venit tempus, cujus solenne est tale. 5 Caput mediæ canis præcisæ & prior pars ad dexteram cum extis, posterior ad lævam viæ ponitur; inter hanc divisam hostiam copiæ armatæ traducuntur; præferuntur primo agmini arma insignia omnium ab ultima origine Macedoniæ regum: deinde rex ipse cum liberis sequitur: proxima est regia cohors custodesque corporis: postremum agmen Macedonum cetera multitudo claudit. Latera regis duo filii juvenes cingebant; Perseus jam tricesimum annum agens, Demetrius quinquennio minor: medio juventæ robore il-

3 *Quantum periculi fraude domesticâ.*] Magis placeret, *in fraude.*

4 *Quàm quem Romani dedissent.*] Melius, *dederint.*

5 *Caput mediæ canis præcisæ & prior pars.*] Caput & anterior pars canis, quæ secta media est.

Digitized by Google

le, hic flore; fortunati patris matura soboles, si mens sana fuisset. Mos erat, lustrationis sacro peracto, exercitum decurrere, & divisas bifariam duas acies concurrere ad simulacrum pugnæ. Regii juvenes duces ei ludicro certamini dati; ceterùm non imago fuit pugnæ, sed, tamquam de regno dimicaretur, ita concurrerunt: multaque vulnera sudibus facta, nec præter ferrum quicquam defuit ad justam belli speciem. Pars ea quæ sub Demetrio erat, longè superior fuit; id ægrè patiente Perseo, lætari prudentes amici ejus, eamque rem ipsam dicere præbituram causam criminandi juvenis.

U.c.570. a.C.182.

Ludicri certaminis victor Demetrius.

VII. Convivium eo die sodalium, qui simul decurrerant, uterque habuit, quum vocatus ad cœnam ab Demetrio Perseus negasset. Festo die invitatio benigna, & hilaritas juvenilis utrosque in vinum traxit. Commemoratio ibi certaminis ludicri, & jocosa dicta in adversarios, ita ut ne ipsis quidem ducibus abstineretur, jactabantur. Ad has excipiendas voces speculator ex convivis Persei missus, quum incautior obversaretur, exceptus a juvenibus fortè triclinio egressis, malè mulcatur. Hujus rei ignarus Demetrius, *Quin comissatum*, inquit, *ad fratrem imus? & iram ejus, si qua ex certamine residet, simplicitate & hilaritate nostrâ lenimus?* Omnes se ire conclamarunt, præter eos qui speculatoris ab se pulsati præsentem ultionem metuebant; quum eos quoque Demetrius traheret, ferrum veste abdiderunt, quo se tutari, si qua vis fieret, possent. Nihil occulti esse in intestina discordia potest; utraque domus speculatorum & proditorum plena erat. 6 Præcucurrit index ad Persea, ferro suc-

Speculator Persei apud Demetrium.

6 *Præcucurrit index.... nuntians*] Postremam vocem adjecerunt ignari moris Livii. Eam delemus. Suf-

U.c.570. a.C.182. cinctos nuntians cum Demetrio quatuor adolescentes venire. Etsi causa apparebat, (nam ab iis pulsatum convivam suum audierat) tamen infamandæ rei causâ januam observari jubet: & ex parte superiore ædium, versisque in viam fenestris, comissatores, tamquam ad eædem suam venientes, aditu januæ arcet. Demetrius per vinum, quòd excluderetur, paulisper vociferatus, in convivium redit, totius rei ignarus.

Perseus fratrem aditu januæ arcet.

Eum accusat apud patrem.

VIII. Postero die Perseus, quum primùm conveniendi potestas patris fuit, regiam ingressus, perturbato vultu in conspectu patris tacitus procul constitit; 7 cui quum pater, *Satin' salvæ?* &, *quænam ea mœstitia esset?* interrogaret eum: 8 *De lucro tibi*, inquit, *vivere me scito; jam non occultis a fratre petimur insidiis. Nocte cum armatis domum ad interficiendum me venit: clausisque foribus, parietum præsidio me a furore ejus sum tutatus.* Quum pavorem mistum admiratione patri injecisset: *Atqui, si aures præbere potes*, inquit, *manifestam rem teneas, faciam.* Enimvero se Philippus dicere auditurum, vocarique extemplo Demetrium jussit, & seniores duos amicos, expertes inter fratres certaminum, infrequentes jam in regia, Lysimachum & Onomastum arcessit,

ficit enim nomen *index.*

7 *Cui quum pater, Satin' salvæ? &...y interrogaret eum*] Elegantiùs legeretur, ejectis duabus supervacuis vocibus, *cui... eum. Quum pater, Satin' salvæ? &, quænam ea mœstitia esset? interrogaret; De lucro.*

8 *De lucro tibi... vivere me scito*] *De lucro vivere* est ipsam vitam in lucro ponere; sic vivere, ut omnis dies, omnis hora, propter imminens periculum, lucro deputetur. Sic Cicero, ad Fam. l. IX, ep. 17. *De lucro prope jam quadriennium vivimus, si aut hoc lucrum est, aut hæc vita, superstitem reipublicæ vivere.*

quos

Digitized by Google

quos in consilio haberet. Dum veniunt amici, U.C.570.
solus, filio procul stante, multa secum animo a.C.182.
volutans inambulavit; posteaquam veniſſe eos
nuntiatum est, secessit in partem interiorem
cum duobus amicis, totidem custodibus cor-
poris: filiis, ut ternos inermes secum introduce-
rent, permisit. Ibi quum consedisset: *Sedeo*, *Philippi*
inquit, *miserrimus pater, judex inter duos filios,* *oratio.*
accusatorem parricidii, & reum; aut confecti,
aut admissi criminis labem apud meos inventurus.
Jampridem quidem hanc procellam imminentem
timebam, quum vultus inter vos minimè frater-
nos cernerem, quum voces quasdam exaudirem;
sed interdum spes animum subibat, deflagrare
iras vestras, purgari suspiciones posse: etiam
hostes, armis positis, fœdus iciſſe, & privatas
multorum simultates finitas: subituram vobis ali-
quando germanitatis memoriam, puerilis quon-
dam simplicitatis consuetudinisque inter vos,
meorum denique præceptorum, quæ vereor ne vana
surdis auribus cecinerim. Quoties ego, audienti-
bus vobis, detestatus exempla discordiarum fra-
ternarum, 9 horrendos eventus eorum retuli, qui-
bus se stirpemque suam, domos, regna, funditus
evertiſſent? Meliora quoque exempla parte alterâ
posui; sociabilem consortionem inter binos Lace-
dæmoniorum reges, salutarem per multa secula
ipsis patriæque: eamdem civitatem, posteaquam
mos sibi cuique rapiendi tyrannidem exortus sit,
everſam. Jam hos Eumenem Attalumque fratres,
à quàm exiguis rebus, prope ut puderet regii
nominis, mihi, Antiocho, & cuilibet regum hujus

9 *Horrendos eventus eorum*] Nempe fratrum: quæ vox latet quodammodo inclusa in τῷ *fraternarum*. *Quibus* refertur ad *eventus*. Si quis tamen legere malit *qui* pro *quibus*, non magnopere repugnabimus.

Digitized by Google

U.c.570. a.C.182. ætatis, nullâ re magis, quàm 1 fraternâ unanimitate, regnum æquasse. Ne Romanis quidem exemplis abstinui, quæ aut visa, aut audita habebam: T. & L. Quintiorum, qui bellum mecum gesserunt; P. & L. Scipionum, qui Antiochum devicerunt; patris patruique eorum, quorum perpetuam vitæ concordiam mors quoque miscuit. Neque vos illorum scelus, similisque sceleri eventus deterrere à vecordi discordia potuit; neque horum bona mens, bona fortuna, ad sanitatem flectere. Vivo & spirante me, hæreditatem meam ambo & spe, & cupiditate improbâ crevistis. Eousque me vivere vultis, donec alterius vestrûm superstes, haud ambiguum regem alterum meâ morte faciam. Nec fratrem, nec patrem potestis pati; nihil cari, nihil sancti est: in omnium vicem regni unius insatiabilis amor successit. Agite! conscelerate aures paternas: decernite criminibus, mox ferro decreturi: dicite palam, quicquid aut veri potestis, aut comminisci libet. Reseratæ aures sunt, quæ posthac secretis alterius ab altero criminibus claudentur. Hæc furens irâ quum dixisset, lacrymæ omnibus obortæ, & diu mœstum silentium tenuit.

Persei oratio. IX. Tum Perseus: *Aperienda nimirum nocte janua fuit, & armati comissatores accipiendi, præbendumque ferro jugulum, quando non creditur, nisi perpetratum, facinus, & eadem petitus insidiis audio, quæ latro atque insidiator. Non nequicquam isti unum Demetrium filium te habere, 2 me subditum & pellice genitum appellant; nam si gradum, si caritatem filii apud te*

1 *Fraternâ unanimitate*] De laudata hac Eumenis, Attali, Athenæi, & Philetæri, fratrum concordia vid. nostrum infrà, l. XLV, c. 19.

2 *Me subditum & pellice genitum*] Vid. not. 1, ad l. XXXIX, c. 53.

Digitized by Google

haberem, non in me querentem deprehensas insidias, sed in eum qui fecisset, sævires: nec adeo tibi vilis vita esset nostra, ut nec præterito periculo meo movereris, neque futuro, si insidiantibus sit impune. Itaque si mori tacitum oportet, taceamus, precati tantùm deos ut a me cœptum scelus in me finem habeat, nec per meum latus tu petaris. 3 *Sin autem,* (*quod circumventis in solitudine natura ipsa subjicit, ut hominum, quos numquam viderint, fidem tamen implorent*) *mihi quoque ferrum in me strictum cernenti vocem mittere liceat; per te patriumque nomen, quod utri nostrûm sanctius sit, jam pridem sentis, ita me audias, precor, tamquam si voce & complorationè nocturnâ excitus mihi quiritanti interveniisses, Demetrium cum armatis nocte intempestâ in vestibulo meo deprehendisses; quod tum vociferarer in re præsenti pavidus, hoc nunc postero die queror. Frater,* non 4 *comissantium in vicem jamdiu vivimus inter nos. Regnare utique vis; huic spei tuæ obstat ætas mea, obstat gentium jus, obstat vetustus Macedoniæ mos, obstat verò etiam patris judicium.* 5 *Huc transscendere, nisi per meum sanguinem, non potes; omnia moliris & tentas. Adhuc seu cura mea, seu fortuna, restitit parricidio tuo. Hesternâ die in lustratione, & decursu, & simulacro ludicro pugnæ, funestum* U.c.580. A.C.182.

3 *Sin autem... vocem mittere liceat; per te patriumque nomen*] Lege, *sin autem... vocem mittere licet; per, te, patrium nomen... ita me audias, precor.* Te precor per patrium nomen, ita me audias, tamquam &c. Sic l. XXIII, c. 9. *Per ego te, filii, quæcumque jura liberos jungunt parentibus, precor.* Vid. XXIX, 18.

4 *Comissantium in vicem*] In vicem, in morem comissantium.

5 *Huc transscendere*] Melius *hæc*: eodem nempe modo quo infrà c. 11, *qui transscendere festinat ordinem ætatis.*

Digitized by Google

U.c.570. a.C.182. *prope prælium feciſti : nec me aliud a morte vindicavit , quàm quòd me ac meos vinci paſſus ſum. Ab hoſtili , tamquam fraterno luſu , pertrahere me ad cœnam voluiſti. Credis me , pater , inter inermes convivas cœnaturum fuiſſe , ad quem armati comiſſatum venerunt ? credis 6 nihil a gladiis nocte periculum fuiſſe , quem ſudibus , te inſpectante , prope occiderunt ? Quid hoc noctis , quid inimicus ad iratum , quid cum ferro ſuccinctis juvenibus venis ? Convivam me tibi committere auſus non ſum : comiſſatorem te cum armatis venientem recipiam ? Si aperta janua fuiſſet , funus meum parares hoc tempore , pater , quo querentem audis. Nihl ego , tamquam accuſator , criminosè , 7 nec dubia argumentis colligendo , ago. Quid enim ? Negat ſe cum multitudine veniſſe ad januam meam ? an ferro ſuccinctos ſecum fuiſſe ? Quos nominavero , arceſſe ; poſſunt quidem omnia audere , qui hoc auſi ſunt : non tamen audebunt negare. Si deprehenſos intra limen meum cum ferro ad te deducerem , 8 pro manifeſto haberes ; fatentes pro deprehenſis habe.*

X. *Exſecrare nunc cupiditatem regni , & 9 fu-*

6 *Nihil a gladiis nocte periculum fuiſſe*] Legendum videtur : *nihil...periculi mi* , vel *mihi fuiſſe*. Nec enim tolerari poteſt *nihil... periculum* ; & τὸ *quem* , quod ſequitur , poſtulat in iis quæ præcedunt , *mi* , vel *mihi*.

7 *Nec dubia argumentis colligendo*] Nec inferendo ex argumentis per ratiocinationem tractatis dubia conſectaria. Non argumentationibus , inquit Perſeus , premo reum , quæ ferè aliquid dubii relinquunt. Facta , quæ ipſe non negat , arguo.

8 *Pro manifeſto haberes*] Poteſt intelligi *hoc* , quod præceſſit. Magis placeret tamen : *pro manifeſtis haberes*. Tacitus , l. XI , Ann. c. 6 , & ceteri , *qui non judicium (quippe in manifeſtos) ſed pœnam ſtatui videbant.*

9 *Furias fraternas*] Furias ultrices fraternarum diſcordiarum.

Digitized by Google

rias fraternas concita ; sed, ne sint cæcæ, pater, U.c.570.
exsecrationes tuæ, discerne & dispice insidiato- a.C.182.
rem & petitum insidiis ; 1 *noxium huic esse caput ;*
qui occisurus fratrem fuit, habeat etiam iratos
2 *paternos deos : qui periturus fraterno scelere*
fuit, perfugium in patris misericordia & justitia
habeat. Quò enim aliò confugiam, cui non solenne
lustrale exercitûs tui, non decursus militum, non
domus, non epulæ, non nox ad quietem data na-
turæ beneficio mortalibus tuta est ? Si iero ad fra-
trem invitatus, moriendum est : si recepero intra
januam comissatum fratrem, moriendum est ; nec
eundo, nec manendo insidias evito. Quò me con-
feram ? Nihil præter deos, pater, & te colui ;
non Romanos habeo, ad quos confugiam ; perisse
expetunt, quia tuis injuriis doleo, quia tibi
ademptas tot urbes, tot gentes, modò Thraciæ
maritimam oram, indignor. Nec me, nec te inco-
lumi, Macedoniam suam futuram sperant ; si me
scelus fratris, te senectus absumpserit, 3 *aut ne*
ea quidem exspectata fuerit ; regem regnumque
Macedoniæ sua futura sciunt. Si quid extra Ma-
cedoniam tibi Romani reliquissent, mihi quoque
id relictum crederem receptaculum. At in Mace-
donibus satis præsidii est. Vidisti hesterno die im-
petum in me militum. Quid illis defuit, nisi
ferrum ? Quod illis defuit interdiu, convivæ fra-
tris noctu assumpserunt. Quid de magna parte

1 *Noxium huic esse caput*] Verba corrupta & mutila : quæ sic refingere non absurdè queas : *noxium his*, nempe exsecrationibus, *incesse caput.*

2 *Paternos deos*] Adulatoriè pro *patrem*. Et simul respicit ad deos exactores pietatis filiorum in parentes.

3 *Aut ne ea quidem exspectata fuerit*] Aut ne exspectatum quidem fuerit donec senectute solvaris, sed mors tibi maturata ab avido regnandi filio fuerit.

Digitized by Google

U.C 570. A.C. 182. *principum loquar, qui in Romanis spem omnem dignitatis & fortunæ posuerunt, & in eo qui omnia apud Romanos potest? Neque hercule istum mihi tantùm fratri majori, sed prope est ut tibi quoque ipsi regi & patri præferant. Iste enim est, cujus beneficio pœnam tibi senatus remisit, qui nunc te ab armis Romanis protegit, qui tuam senectutem obligatam & obnoxiam adolescentiæ suæ esse æquum censet. Pro isto Romani stant, pro isto omnes urbes tuo imperio liberatæ, pro isto Macedones qui pace Romanâ gaudent. Mihi præter te, pater, quid usquam aut spei, aut præsidii est?*

XI. *Quò spectare illas litteras ad te nunc missas T. Quintii credis, quibus & bene te consuluisse rebus tuis ait, quòd Demetrium Romam miseris, & hortatur ut iterum, & cum pluribus legatis, & primoribus quoque Macedonum, remittas eum? T. Quintius nunc est auctor omnium rerum isti, & magister; eum sibi, te abdicato patre, in locum tuum substituit; illic antè omnia clandestina concocta sunt consilia. Quæruntur adjutores consiliis, quum te plures, & principes Macedonum cum isto mittere jubet. Qui hinc 4 integri & sinceri Romam eunt, Philippum regem se habere credentes, imbuti illinc & infecti Romanis delinimentis redeunt. Demetrius iis unus omnia est; eum jam regem vivo patre appellant. Hæc si indignor, audiendum est statim, non ab aliis solùm, sed etiam a te, pater, cupiditatis regni crimen. 5 Ego verò, si in medio ponitur,*

4 *Integri & sinceri*] Purâ mente, atque ab omni veneno pravorum consiliorum intactâ.

5 *Ego verò, si in medio ponitur.*] Ego verò, si illa accusatio cupiditatis regni communis ambobus relinquitur, nisi illa in *me* nominatim confertur, eam in me cadere nego: nihil in ea quod ad me pertineat agnosco.

Digitized by Google

non agnosco. Quem enim suo loco moveo, ut ipse in ejus locum succedam? Unus ante me pater est: &, ut diu sit, deos rogo. Superstes (6 & ita sim, si merebor, ut ipse me esse velit) hæreditatem regni, si pater tradet, accipiam. Cupit regnum, & quidem scelerate cupit, qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, moris Macedonum, juris gentium. Obstat frater major, ad quem jure, voluntate etiam patris, regnum pertinet; tollatur: non primus regnum fraternâ cæde petiero. Pater senex, & filio solus orbatus, de se magis timebit, quàm ut filii necem ulciscatur. Romani lætabuntur, probabunt, defendent factum. Hæ spes incertæ, pater, sed non inanes sunt; ita enim se res habet: periculum vitæ propellere a me potes, puniendo eos qui ad me interficiendum ferrum sumpserunt: si facinori eorum successerit, mortem meam idem tu persequi non poteris. U.C. 570. A.C. 182.

XII. Posteaquam dicendi finem Perseus fecit, conjecti eorum qui aderant oculi in Demetrium sunt, velut confestim responsurus esset; 7 deinde diu silentium fuit, quum perfusum fletu apparet omnibus loqui non posse. Tandem vicit dolorem ipsa necessitas, quum dicere juberetur, atque ita orsus est: *Omnia quæ reorum antea fuerant auxilia, pater, præsio occupavit accusator.* 8 *Simulatis lacrymis in alDefensio Demetrii.*

6 *Et ita sim*] Et ita demum eâ solâ conditione ac lege opto ut superstes patri sim, si merebor, ut ipse me superstitem sibi esse velit.

7 *Deinde diu silentium fuit, quum perfusum fletu*] Ideo diu silentium fuit, quia apparebat omnibus Demetrium præpediente fletu loqui non posse, ac proinde exspectandum, donec liberum ei vocis usum exarescentes lacrymæ permitterent.

8 *Simulatis lacrymis in alterius perniciem*] Simulatis coactisque lacrymis, quas fudit non deprecandi

Digitized by Google

U.c.570. a.C.182. *terius perniciem, veras meas lacrymas suspectas tibi fecit. 9 Quum ipse, ex quo ab Roma rediit, per occulta cum suis colloquia dies noctesque insidietur, ultro mihi non insidiatoris modò, sed latronis manifesti & percussoris speciem induit. Periculo suo te exterret, ut innoxio fratri per eumdem te maturet perniciem. Perfugium sibi nusquam gentium esse ait, ut ego ne apud te quidem quicquam spei reliquæ habeam. Circumventum, solum, inopem, 1 invidiâ gratiæ externæ, quæ obest potiùs, quàm prodest, onerat. Jam illud quàm accusatoriè, quòd noctis hujus crimen miscuit cum cetera infectatione vitæ meæ? ut & hoc, quod jam quale sit scies, suspectum alio vitæ nostræ tenore faceret, & illam vanam criminationem spei, voluntatis, consiliorum meorum nocturno hoc ficto & composito argumento fulciret. Simul & illud quæsivit, ut repentina & minimè præparata accusatio videretur; quippe ex noctis hujus metu & tumultu repentino exorta. Oportuit autem, Perseu, si proditor ego patris regnique eram, si cum Romanis, si cum aliis inimicis patris inieram consilia, non exspectatam fabulam noctis hujus esse, sed proditionis meæ antè me accusatum: si illa separata ab hac vana accusatio erat, invidiamque tuam adversùs me magis, quàm crimen meum indicatura, hodie quoque eam aut prætermitti, aut in aliud tempus differri: ut per-*

periculi sui causâ, quod nullum est, sed ut alteri, mihi scilicet, perniciem crearet.

9 *Quum ipse... insidietur, ultro mihi*] Hæ voces *ultro mihi* nobis visæ sunt conjungendæ cum verbo *induit*. Qui insidiatur mihi, is ipse me insidiarum incusat. De vi & proprietate vocis *ultro*, vid. not. 5, ad l. 1, c. 5.

1 *Invidiâ gratiæ externæ*] Invidiâ in me concitatâ ob gratiam quam habeo apud exteros: nempe Romanos, quorum nomen, invisum patri, supprimit.

Digitized by Google

ſpiceretur, utrùm ego tibi, an tu mihi, novo quidem & ſingulari genere odii, inſidias feciſſes. Ego tamen, quantùm in hac ſubita perturbatione potero, ſeparabo ea quæ tu confudiſti: & noctis hujus inſidias aut tuas, aut meas detegam. Occidendi ſui conſilium me iniſſe videri vult: ut ſcilicet, majore fratre ſublato, cujus jure gentium, more Macedonum, tuo etiam, ut ait, judicio regnum eſt futurum, ego minor in ejus quem occidiſſem ſuccederem locum. Quid ergo illa ſibi vult pars altera orationis, quâ Romanos a me cultos ait, atque eorum fiduciâ in ſpem regni me veniſſe? Nam ſi & in Romanis tantum momenti eſſe credebam, ut, quem vellent, imponerent Macedoniæ regem, & meæ tantùm apud eos gratiæ confidebam; quid opus parricidio fuit? An ut cruentum fraternâ cæde diadema gererem? ut illis ipſis, apud quos aut verâ, aut certè ſimulatâ probitate partam gratiam habeo, ſi quam fortè habeo, exſecrabilis & inviſus eſſem? Niſi 2 T. Quintium credis, cujus virtute & conſiliis me nunc arguis regi, quum & ipſe tali pietate vivat cum fratre, mihi fraternæ cædis fuiſſe auctorem. Idem non Romanorum ſolùm gratiam, ſed Macedonum judicia, ac penè omnium deorum hominumque conſenſum collegit, per quæ omnia ſe mihi parem in certamine non futurum crediderit: idem, tamquam in aliis omnibus rebus inferior eſſem, ad ſceleris ſpem ultimam confugiſſe me inſimulat. Vis 3 hanc formulam cognitionis eſſe, U.c.570. a.C.182.

2 *T. Quintium... cujus virtute*] Vox *virtute* parum huic loco convenire videtur. Meliùs profectò legeretur *auctoritate*. Perſeus objecerat: *T. Quintius nunc eſt auctor omnium rerum iſti & magiſter.*

3 *Hanc formulam cognitionis eſſe*] Loquutio ex jure Romano petita. Prætor enim quum judices daret litigantibus, dabat & formulam ex qua res con-

Digitized by Google

U.c.570 a.C.182. *ut uter timuerit, ne alter dignior videretur regno, is consilium opprimendi fratris cepisse judicetur?*

XIII. *Exsequamur tamen* 4 *quocumque modo confecti ordinem criminis. Pluribus modis se petitum criminatus est, & omnes insidiarum vias in unum diem contulit. Volui interdiu eum post lustrationem, quum concurrimus, & quidem,* 5 *si diis placet, lustrationum die occidere: volui, quum ad cœnam invitavi, veneno scilicet tollere: volui quum comissatum gladiis accincti me sequuti sunt, ferro interficere. Tempora quidem qualia sint ad parricidium electa, vides: lusûs, convivii, comissationis.* 6 *Quid? dies qualis? Quo lustratus exercitus, quo inter divisam victimam prælatis omnium, qui umquam fuere, Macedoniæ regum armis regiis, duo soli tua tegentes latera,* troversa disceptari & judicari deberet: atque ad eam formulam adstricti erant judices, nec aliter quàm ex ea pronuntiare poterant. Demetrius igitur hoc loco quærit a fratre, num velit, ex ea formula litem inter eos dijudicari, eam legem utrique dici, ut is qui timuerit ne alter dignior regno videretur, consilium opprimendi fratris cepisse judicetur. Quod si admittatur a Perseo, non dubitat Demetrius, quin sua victoria sit, & crimen insidiarum vertatur in accusatorem.

4 *Quocumque modo confecti*] Quamvis tam parum probabiliter confecti, ut accusatio sibi ipsa non consentiat, & ad illam dissolvendam contentus esse possim eo quod mihi accusator ipse objicit.

5 *Si diis placet*] Utuntur Latini hac verborum formulâ, ut jam observavimus, in re indigna, atroci: quale esset facinus cædis patratæ lustrationum die, id est, die festo, solenni, sacro.

6 *Quid? dies qualis*] Sic procedit Demetrii argumentatio. Lusus, convivium, comissatio, non ea sunt tempora, in quæ cogitati parricidii suspicio facilè conferri possit. Quid? diei ipsius sanctitas nonne tam nefarium consilium respuit?

Digitized by Google

pater, prævecti sumus, & sequutum est Macedo- U.C.570.
num agmen. Hoc ego, etiam si quid antè admi- a.C.182.
sissem piaculo dignum, lustratus & expiatus sa-
cro, tum quum maximè in hostiam itineri nostro
circumdatam intuens, parricidium, venena, gla-
dios in comissationem præparatos, volutabam in
animo: 7 ut quibus aliis deinde sacris contami-
natam omni scelere mentem expiarem? Sed cæcus
criminandi cupiditate animus, dùm omnia su-
specta efficere vult, aliud alio confundit. Nam si
veneno te inter cœnam tollere volui, quid minùs
aptum fuit, quàm pertinaci certamine & concursu
iratum te efficere, ut meritò, sicut fecisti, invi-
tatus ad cœnam abnueres? Quum autem iratus
negasses, utrùm ut placarem te danda opera fuit,
ut aliam quærerem occasionem, quoniam semel
venenum paraveram: an ab illo consilio velut
transiliendum ad aliud fuit, ut ferro te, & qui-
dem eo die, per speciem comissationis, occiderem?
Quo deinde modo, si te metu mortis credebam cœ-
nam evitasse meam, non ab eodem metu comis-
sationem quoque evitaturum existimabam?

XIV. *Non est res quâ erubescam, pater, si die*
festo inter æquales largiore vino sum usus; tu quo-
que velim inquiras, quâ lætitiâ, quo lusu apud
me celebratum hesternum convivium sit, illo etiam
(*pravo forsitan*) *gaudio provehente, quòd in ju-*
venili armorum certamine pars nostra non inferior
fuerat. Miseria hæc & metus crapulam facilè
excusserunt: quæ si non interveniissent, insidia-
tores nos sopiti jaceremus. Si domum tuam ex-

7 *Ut quibus aliis*] Hoc facilè intelligetur, si loco interrogationis subjeceris negationem, cujus hic illa vim habet. Ut nulla jam mihi supererent sacra, quibus contaminatam omni scelere mentem expiarem. Sic infrà, l. XLIV, c. 39. *Sine ulla sede vagi dimicassemus: ut quò victores nos reciperemus?*

Digitized by Google

U.c.570. a.C.182. *pugnaturus, captâ domo dominum interfecturus eram, non temperassem vino in unum diem? non milites abstinuissem meos? Et ne ego me solus nimiâ simplicitate tuear, ipse quoque minimè malus ac suspicax frater,* Nihil aliud scio, *inquit,* nihil arguo, nisi quòd cum ferro comissatum venerunt. *Si quæram, unde id ipsum scieris, necesse erit te fateri, aut speculatorum tuorum plenam domum fuisse meam, aut illos ita apertè sumpsisse ferrum, ut omnes viderent. Et ne quid ipse aut priùs inquisisse, aut nunc criminosè argumentari videretur, te quærere ex iis quos nominasset jubebat, an ferrum habuissent? ut, tamquam in re dubia, quum id quæsisses quod ipsi fatentur, pro convictis haberentur. Quin tu illud quæri jubes, num tui occidendi causâ ferrum sumpserint? num me auctore & sciente? Hoc enim videri vis, non illud quod fatentur & palam est,* § *& sui se tuendi causâ sumpsisse dicunt. Rectè an perperam fecerint, ipsi sui facti rationem reddent. Meam causam, quæ nihil eo facto contingitur, ne miscueris: aut explica, utrùm apertè, an clam te aggressuri fuerimus. Si apertè, cur non omnes ferrum habuimus? cur nemo præter eos qui tuum speculatorem pulsarunt? Si clam, quis ordo consilii fuit? Convivio soluto, quum comissator ego discessissem, quatuor substitissent, ut sopitum te aggrederentur? Quomodo fefellissent, & alieni, & mei, & maximè suspecti, quia paulo antè in rixa fuerant? quomodo autem, trucidato,*

§ *Et sui se tuendi causâ sumpsisse dicunt*] Lege, deletis voculâ & ac verbo *dicunt*, *sui se tuendi causâ, sumpsisse*. Pendet nempe hoc membrum ab eo quod præcedit, *illud quod fatentur & palam est*, scilicet sumpsisse se quidem arma, sed sui tuendi causâ. Porro *sui tuendi* hîc dictum est quemadmodum suprà XXI, 41, *vestri adhortandi*.

Digitized by Google

re, ipsi evasuri fuerint? Quatuor gladiis domus tua capi & expugnari potuit? (l. c. 570. a. C. 182.

XV. *Quin tu, omissâ istâ nocturnâ fabulâ, ad id quod doles, quod invidiam urit, reverteris? Cur usquam regni tui mentio fit, Demetri? cur dignior patris fortunæ successor quibusdam videris, quàm ego? cur spem meam, quæ, si tu non esses, certa erat, dubiam & sollicitam facis? Hæc sentit Perseus, etsi non dicit: hæc istum inimicum, hæc accusatorem faciunt: hæc domum, hæc regnum tuum criminibus & suspicionibus replent. Ego autem, pater, quemadmodum nec nunc sperare regnum, nec ambigere umquam de eo fortitan debeam, quia minor sum, quia tu me majori cedere vis; sic illud nec debui facere, nec debeo, 9 ut indignus te patre, indignus omnibus videar; id enim vitiis meis, non cedendo cui jus fasque est, non modestiâ, consequar. Romanos objicis mihi: & ea quæ gloriæ esse debent, in crimen vertis. Ego nec obses Romanis ut traderer, nec, ut legatus mitterer Romam, petii; a te missus, ire non recusavi; utroque tempore ita me gessi, ne tibi pudori, ne regno tuo, ne genti Macedonum, essem. Itaque mihi cum Romanis amicitiæ causa tu fuisti, pater. Quoad tecum illis pax manebit, mecum quoque gratia erit: si bellum esse cœperit, qui obses, qui legatus pro patre non inutilis fui, idem hostis illis acerrimus ero. Nec hodie, ut prosit mihi gratia Romanorum, postulo: ne obsit,*

9 *Ut indignus te patre, indignus omnibus videar*] Hæc depravata sunt. Emenda: *indignus tibi, pater*, nempe, regno. Demetrius dicit se fortasse de regno numquam ambigere debere: at illud tamen facere non debere, ut eo indignus & patri, & ceteris omnibus videatur. *Id enim*, inquit, *nimirum*, ut indignus regno videar, *vitiis meis consequar, non cedendo, cui jus, fasque est*, id est, fratri majori, *non modestiâ* ac moderatione animi.

Digitized by Google

U.c.570. a.C.182. *tantùm deprecor; nec in bello cœpit, nec ad bellum reservatur. Pacis pignus fui, ad pacem retinendam legatus missus sum; neutra res mihi nec gloriæ, nec crimini sit. Ego si quid impiè in te, pater, si quid scelerate in fratrem admisi, nullam deprecor pœnam; si innocens sum, ne invidiâ conflagrem, quum crimine non possim, deprecor. Non hodie me primùm frater accusat, sed hodie primùm aperte: nullo meo in se merito. Si mihi pater succenseret, te majorem fratrem pro minore deprecari oportebat, te adolescentiæ, te errori veniam impetrare; 1 eo, ubi præsidium esse oportebat, ibi exitium est. E convivio & commissatione prope semisomnus raptus sum ad causam parricidii dicendam; 2 sine advocatis, sine patronis, ipse pro me dicere cogor. 3 Si pro alio dicendum esset, tempus ad meditandam & componendam orationem sumpsissem; 4 quum quid aliud, quàm ingenii famâ periclitarer? Ignarus quid arcessitus essem, te iratum & jubentem dicere causam, fratrem accusantem audivi. Ille diu antè præparatâ, meditatâ in me oratione est usus: ego id tantùm temporis quo accusatus sum, ad cognoscendum quid ageretur, habui. Utrùm momento illo horæ accusatorem audirem? an defensionem meditarer? Attonitus repentino atque inopinato malo, vix, quid objiceretur, intelligere potui:*

1 *In eo ubi præsidium.... ibi exitium est*] Hæ voces *in eo*, minimè necessariæ sunt, videnturque recidendæ.

2 *Sine advocatis, sine patronis*] *Advocatus* est is qui adest reo, & se ei favere præsens testatur. *Patronus*, qui pro reo dicit.

3 *Si pro alio dicendum esset*] Hæc magis decerent Romanum, aut Athenienſem civem, quàm regis Macedonum filium. Neque enim hic mos fuit in regum aulis, ut eorum filii causas orarent.

4 *Quum quid aliud*] Et tamen tunc, quodnam aliud periculum adirem, quàm de ingenii fama?

Digitized by Google

nedum satis sciam quo modo me tuear. Quid mihi spei esset, nisi patrem judicem haberem? apud quem etiam si caritate a fratre majore vincor, misericordiâ certè reus vinci non debeo. Ego enim, ut me mihi tibique serves, precor: ille, ut me in securitatem suam occidas, postulat. Quid eum, quum regnum ei tradideris, facturum credis esse, qui jam nunc sanguine meo sibi indulgeri æquum censet? Dicenti hæc lacrymæ simul spiritum & vocem intercluserunt. Philippus, summotis iis, paulisper colloquutus cum amicis, pronuntiavit: *Non verbis se, nec unius horæ disceptatione, causam eorum dijudicaturum, sed inquirendo in utriusque vitam, mores, & dicta factaque, in magnis parvisque rebus, observando:* ut omnibus appareret, noctis proximæ crimen facilè revictum; suspectam nimiam cum Romanis Demetrii gratiam esse. Hæc vivo Philippo velut semina jacta sunt Macedonici belli, quod maximè cum Perseo gerendum erat. U.c.570. a.C.182.

XVI. Consules ambo in Ligures, quæ tum una consularis provincia erat, proficiscuntur: & quia prospere ibi res gesserunt, supplicatio in unum diem decreta est. Ligurum duo millia ferè ad extremum finem provinciæ Galliæ, ubi castra Marcellus habebat, venerunt, uti reciperentur orantes. Marcellus, opperiri eodem loco Liguribus jussis, senatum per litteras consuluit. Senatus rescribere M. Ogulnium prætorem Marcello jussit: *Verius fuisse, consules, quorum provincia esset, quàm se, quid e republica esset, decernere.* 5 *Tum quoque non placere* *Res in Liguria gestæ.*

5 *Tum quoque*] Quamvis non senatûs, sed consulum sententiam exquirere decuisset, se tamen dicturos quid sentiant, nempe, *non placere, si per deditionem Ligures recipiet, receptis armis adimi.* Ita enim legendum esse putamus. Quæ hic dicuntur de

Digitized by Google

U.c.570 a.C.182. *In Hiſpania.*

ſibi, per deditionem Ligures recipi, & receptis arma adimi. Atque eos 6 *ad conſulem mitti, ſenatum æquum cenſere.* Prætores eodem tempore, 7 P. Manlius in ulteriorem Hiſpaniam, quam & priore præturâ provinciam obtinuerat; Q. Fulvius Flaccus in citeriorem pervenit, exercitumque a Terentio accepit; 8 nam ulterior morte P. Sempronii proprætoris ſine imperio fuerat. Fulvium Flaccum oppidum Hiſpanum, Urbicuam nomine, oppugnantem Celtiberi adorti ſunt. Dura ibi prælia aliquot facta: multi Romani milites & vulnerati, & interfecti ſunt; vicit perſeverantiâ Fulvius, quòd nullâ vi abſtrahi ab obſidione potuit. Celtiberi feſſi præliis variis abſceſſerunt; urbs, amoto auxilio eorum, intra paucos dies capta & direpta eſt: prædam militibus prætor conceſſit. Fulvius, hoc oppido capto, P. Manlius exercitu tantùm in unum coacto, qui diſſipatus fuerat, nullâ aliâ memorabili geſtâ re, exercitus in hiberna deduxerunt. Hæc eâ æſtate in Hiſpania geſta. Terentius, qui ex ea provincia deceſſerat, ovans urbem iniit; tranſlatum, 9 argenti pondo novem milia trecenta

non adimendis armis, videntur eâ mente appoſita, ut tacitè exprobraretur id Marcello, quod priore anno conſul fecerat, dum Gallis dedentibus ſe arma ademerat. Vid. ſuprà l. XXXIX, c. 54.

6 *Ad conſulem*] Lege *ad conſules*. Uterque enim conſul in Liguria erat.

7 *P. Manlius in ulteriorem Hiſpaniam, quam & priore præturâ provinciam obtinuerat*] Huic tamen in priore prætura citerior Hiſpania obtigiſſe memoratur à Livio, ſuprà XXXIII, 43.

8 *Nam ulterior*] Ante hæc verba ſupple ex ſenſu: Ab nullo prætore P. Manlius exercitum accepit. Nam, &c.

9 *Argenti pondo novem millia trecenta viginti*] Marcæ noſtrates 14562, cum unciis 4. *Auri* ob-

Digitized by Google

viginti : auri octoginta pondo, & 1 duæ coronæ aureæ pondo sexaginta septem. U.c.570. a.C.182.

XVII. Eodem anno inter populum Carthaginiensem & regem Masiniſſam in re præsenti disceptatores Romani de agro fuerunt; ceperat eum ab Carthaginiensibus pater Masiniſſæ Gala; Galam Syphax inde expulerat: postea in gratiam soceri Asdrubalis Carthaginiensibus dono dederat: Carthaginienses eo anno Masiniſſa expulerat. Haud minore certamine animorum, quàm quum ferro & acie dimicarunt, res acta apud Romanos. Carthaginienses, quod primò majorum suorum fuisset, deinde ab Syphace ad se perveniſſet, repetebant. Masiniſſa *paterni regni agrum se & recepiſſe, & habere 2 jure gentium* aiebat: *& causâ, & poſſeſſione superiorem esse; nihil aliud se in ea disceptatione metuere, quàm ne pudor Romanorum, dum vereantur ne quid socio atque amico regi adversùs communes suos atque illius hostes indulsiſſe videantur, damno sit.* Legati poſſeſſionis jus non mutarunt; causam integram Romam ad senatum rejecerunt. In Liguribus nihil postea gestum; receſſerant primùm in devios saltus, deinde, dimisso exercitu, passim in vicos castellaque sua dilapsi sunt. Consules quoque dimittere exercitum voluerunt, ac de ea re Patres

Contentio Carthaginiensium cum Masiniſſa.

ginta pondo. Marcæ 125.

1 *Duæ coronæ aureæ pondo sexaginta septem*] Sexaginta septem pondo efficiunt marcas noſtrates 104, uncias 5, semunciam 1. Nimium profectò pondus, quod in duas coronas impendatur. Itaque vitiosa procul dubio hæc lectio est, & revocanda vetus: *auri octoginta & duo pondo, coronæ aureæ sexaginta septem.* Pondus coronarum non semper exprimit Livius, ut suprà l. XXXIX, c. 29.

2 *Jure gentium*] Jure apud omnes gentes recepto, ut eorum quæ poſſedit pater, filius hæres sit.

Digitized by Google

U.c.560 a.C.182. consuluerunt. 3 Alterum ex his, dimisso exercitu, ad magistratus in annum creandos venire Romam jusserunt: alterum cum legionibus suis Pisis hiemare. Fama erat, Gallos Transalpinos juventutem armare: nec, in quam regionem Italiæ effusura se multitudo esset, sciebatur. Ita inter se consules compararunt, ut Cn. Bæbius ad comitia iret, quia M. Bæbius frater ejus consulatum petebat.

U.c.571. a.C.181. P. Cornelio, M. Bæbio Coss. XVIII. Comitia consulibus rogandis fuere; creati P. Cornelius Cethegus, M. Bæbius Tamphilus. Prætores inde facti, duo Q. Fabii, Maximus & Buteo, C. Claudius Nero, Q. Petillius Spurinus, M. Pinarius Posca, L. Duronius. His, inito magistratu, provinciæ ita sorte evenerunt. Ligures consulibus; prætoribus, Q. Petillio urbana, Q. Fabio Maximo peregrina, Q. Fabio Buteoni Gallia, C. Claudio Neroni Sicilia, M. Pinario Sardinia, L. Duronio Apulia; & Istri adjecti, quòd Tarentini Brundusinique nuntiabant, maritimos agros infestos transmarinarum navium latrociniis esse; eadem Massilienses de Ligurum navibus querebantur. Exercitus inde decreti; quatuor legiones consulibus, quina millia ducenos Romanos pedites, trecenos haberent equites, & quindecim millia sociûm ac Latini nominis, 4 octingentos equites. In Hispaniis

Provinciæ.

Exercitus.

3 *Alterum ex his, dimisso exercitu*] Apparet ex c. 19, & c. 25, infrà, neutrum e consulibus exercitum dimisisse. Mutatis nimirum temporibus mutata est & senatûs, & consulum voluntas.

4 *Octingentos equites*] Nihil est a quo regatur vox *octingentos*, nisi verbum *haberent*, quod & cadet quoque in hoc membrum, *quindecim millia sociûm ac Latini nominis*. At quomodo dici possunt legiones habere pedites equitesque socios, quæ e civibus tantùm Romanis constabant? Lege omnino *octinganti*,

Digitized by Google

prorogatum veteribus prætoribus imperium est, cum exercitibus quos haberent: & in supplementum decreta tria millia civium Romanorum, ducenti equites: & sociûm Latini nominis, sex millia peditum, trecenti equites. Nec rei navalis cura omissa; duumviros in eam rem consules creare jussi, per quos naves viginti deductæ navalibus sociis civibus Romanis, qui servitutem servissent, complerentur; 5 ingenui tantùm ut iis præessent. Inter duumviros ita divisa tuenda denis navibus maritima ora, ut 6 promontorium iis Minervæ, velut cardo, in medio esset: alter in dextram partem usque ad Massiliam, lævam alter usque ad Barium tueretur. U. c. 571. a. C. 181.

XIX. Prodigia multa fœda & Romæ eo anno visa, & nuntiata peregre. In area Vulcani & Concordiæ sanguinem pluit, & pontifices 7 hastas motas nuntiavere: & Lanuvii simula- *Prodigia.*

& distingue hoc modo: *Exercitus... decreti: quatuor legiones consulibus, (quina millia ducenos Romanos pedites, trecenos haberent equites) & quindecim millia sociûm ac Latini nominis, octingenti equites.* Ceterùm ille socialis exercitus non intelligi debet partiendus fuisse inter consules, sed cuique consuli attributus is numerus peditum equitumque sociorum, qui hîc exprimitur. Id, evincitur, tum ex ipsa numeri ratione, tum ex eo quòd suprà l. XXXVII, c. 2, & l. XXXVIII, c. 35, quindecim millia sociorum peditum singulis consulibus assignantur.

5 *Ingenui tantùm*] Ingenui sola ducum munia obirent. *Iis* potest referri vel ad naves, vel ad navales socios. De sociis navalibus vid. not. 3, ad l. XXI, c. 49.

6 *Promontorium... Minervæ*] In Campania.

7 *Hastas motas*] Suâ sponte, ut suprà aliquoties narratum est, l. XXI, c. 62, & l. XXIV, c. 10. Hastæ autem de quibus hîc agitur, videntur fuisse in æde Vulcani.

Digitized by Google

U.c.571 a.C.181. crum Junonis Sospitæ lacrymasse; & pestilentiæ in agris forisque & conciliabulis, & in urbe tanta erat, 8 ut Libitina tunc vix sufficeret. His prodigiis cladibusque anxii Patres decreverunt, ut & consules, quibus diis videretur, hostiis majoribus sacrificarent, & decemviri libros adirent. Eorum decreto supplicatio circa omnia pulvinaria Romæ in diem unum indicta est; iisdem auctoribus & senatus censuit, & consules edixerunt, ut per totam Italiam triduum supplicatio & feriæ essent. Pestilentiæ tanta vis erat, ut, quum propter defectionem Corsorum, bellumque ab Iliensibus concitatum in Sardinia, octo milia peditum ex sociis Latini nominis scribi placuisset, & trecentos equites, quos M. Pinarius prætor secum in Sardiniam trajiceret; tantum hominum demortuum esse, tantum ubique ægrorum consules renuntiaverint, 9 ut is numerus effici militum non potuerit; quod deerat militum, sumere a Cn. Bæbio proconsule, qui Pisis hibernabat, jussus prætor, atque inde in Sardiniam trajicere. L. Duronio prætori, cui provincia Apulia evenerat, adjecta de Bacchanalibus quæstio est: cujus residua quædam velut semina ex prioribus malis jam priore anno apparuerant: sed magis inchoatæ apud 1 L. Pupium prætorem quæstio-

8 *Ut Libitina tunc vix sufficeret*] *Libitina* est dea, quæ juribus Manium, sive religiosis illis officiis quibus mortui coluntur, præest. Hic sumitur pro Libitinariis, id est, iis qui funebribus ministeriis obeundis præerant.

9 *Ut is numerus effici militum non potuerit. Quod deerat militum*] Postrema vox vacat.

1 *L. Pupium prætorem*] Qui biennio antè prætor fuerat, ac proximo anno provinciam Apuliam imperio prorogato obtinuerat. Ei imperium prorogatum esse apparet tum ex iis quæ hîc dicuntur, tum ex eo quòd præcedente anno

Digitized by Google

nes erant, quàm ad exitum ullum perductæ: U.c.571. id persecare novum prætorem, ne serperet a C.181. iterum latiùs, Patres jusserunt. Et leges de ambitu consules ex auctoritate senatûs ad populum tulerunt.

XX. Legationes deinde in senatum introduxerunt; regum primas Eumenis, & Ariarathis Cappadocis, & Pharnacis Pontici: nec ultrà quicquam eis responsum est, quàm missuros qui de controversiis eorum cognoscerent statuerentque. Lacedæmoniorum deinde exsulum & Achæorum legati introducti sunt: & spes data exsulibus est, scripturum senatum Achæis, ut restituerentur. Achæi de Messene recepta, compositisque ibi rebus cum assensu Patrum exposuerunt. Et a Philippo rege Macedonum duo legati venerunt, Philocles & Apelles, nulla super re quæ ab senatu petenda esset: speculatum magis inquisitumque missi 2 de iis, quorum Perseus Demetrium insimulasset sermonum cum Romanis, maximè cum T. Quintio, adversùs fratrem de regno habitorum. Hos tamquam medios, nec in alterius favorem inclinatos, miserat rex; erant autem & hi Persei fraudis in fratrem ministri & participes. Demetrius 3 omnium, præterquam fraterni sceleris, quod nuper eruperat, ignarus, primò neque magnam, neque nullam spem habebat, patrem sibi placari posse; minùs deinde in dies

Legationes variæ.

Apuliam nemo prætorum fortitus fuerat. Vid. c. 1, suprà.

2 *De iis quorum Perseus Demetrium insimulasset sermonum*] De iis sermonibus, quorum sermonum, &c.

3 *Omnium, præterquam fraterni sceleris... ignarus*] Meliùs, *præterquam fraterno scelere*: ut sensus sit, Demetrium omnium, quæ de se patrem, fratrem, totam aulam agitare posset suspicari, inscium fuisse, præterquam quantum ex scelere fraternæ accusationis colligeret.

Digitized by Google

U.c.571. a.C.181. patris animo fidebat, quum obsideri aures a fratre cerneret. Itaque circumspiciens dicta factaque sua, ne cujus suspiciones augeret, maximè ab omni mentione & contagione Romanorum abstinebat: ut neque 4 scribi sibi vellet, quia hoc præcipuè criminum genere exasperari animum sentiebat.

Philippi iter ad Hæmum mohtem.

XXI. Philippus, simul ne otio miles deterior fieret, simul avertendæ suspicionis causâ, quicquam a se agitari de Romano bello, Stobos Pæoniæ exercitu indicto in Mædicam ducere pergit. Cupido eum ceperat in verticem Hæmi montis adscendendi, quia vulgatæ opinioni crediderat, Ponticum simul & Adriaticum mare, & Istrum amnem, & Alpes conspici posse: subjecta oculis ea haud parvi sibi momenti futura ad cogitationem Romani belli. Percunctatus regionis peritos de adscensu Hæmi, quum satis inter omnes constaret, viam exercitui nullam esse, paucis & expeditis 5 per difficillimum aditum, ut sermone familiari minorem filium permulceret, quem statuerat non ducere secum, primùm quærit ab eo, *Quum tanta difficultas itineris proponatur, utrùm perseverandum sit in incœpto, an abstinendum? Si pergat tamen ire, non posse oblivisci se in talibus rebus* 6 *Antigoni: qui sævâ tempestate jactatus*

4 *Scribi*] Litteras a Romanis, quibuscum ei consuetudo erat.

5 *Per difficillimum aditum*] Lege, *per difficillima*. Sensus est, paucos & expeditos eò accedere posse, sed per loca difficillima.

6 *Antigoni*] Antigonum sic nudè nominatum intelligimus inclytum illum Alexandri ducem qui maximam præter ceteros omnes potentiam adeptus, in pugna ad Ipsum octogenarius cecidit; cujus posteri in Macedonia regnarunt; quem hîc proinde Philippus auctorem generis sui cum laude & veneratione nominat.

Digitized by Google

quum in eadem nave secum suos omnes habuisset, præcepisse liberis diceretur, ut & ipsi meminissent, & ita posteris proderent, ne quis cum tota gente simul in rebus dubiis periclitari auderet. Memorem ergo se præcepti ejus, duos simul filios non commissurum in aleam ejus, qui proponeretur, casus: & quoniam majorem filium secum duceret, minorem, ad subsidia spei & custodiam regni, remissurum in Macedoniam esse. Non fallebat Demetrium ablegari se, ne adesset consilio, quum in conspectu locorum consultaret, quæ proximè itinera ad mare Adriaticum atque Italiam ducerent, quæque belli ratio esset futura; sed non solùm parendum patri tum, sed etiam assentiendum erat, ne invitum parere suspicionem faceret. Ut tamen iter ei tutum in Macedoniam esset, Didas ex prætoribus regiis unus, qui Pæoniæ præerat, jussus est prosequi eum cum modico præsidio. Hunc quoque Perseus, sicut plerosque patris amicorum, ex quo haud dubium cuiquam esse cœperat, ad quem, ita inclinato regis animo, hæreditas regni pertineret, inter conjuratos in fratris perniciem habuit; in præsentia dat ei mandata, ut per omne obsequium insinuaret se in quàm maximè familiarem usum, ut elicere omnia arcana, specularique abditos ejus sensus posset. Ita digreditur Demetrius, cum infestioribus, quàm si solus iret, præsidiis. U.c.571. a.C.181.

XXII. Philippus Mædicam primùm, deinde solitudines interjacentes Mædicæ atque Hæmo transgressus, septimis demum castris ad radices montis pervenit; ibi unum moratus diem ad deligendos, quos duceret secum, 7 tertio die

7 *Tertio die iter est ingressus*] Tertio, postquam ad radices montis pervenerat, die. Primus numeratur is ipse dies quo perventum est ad montem. Se-

U.c.571. a.C.181. iter est ingressus. Modicus primò labor in imis collibus fuit; quantùm in altitudinem egrediebantur, magis magisque sylvestria, & pleraque invia, loca excipiebant. Pervenere deinde in tam opacum iter, ut, præ densitate arborum immissorumque aliorum in alios ramorum, perspici cœlum vix posset; ut verò jugis appropinquabant, quod rarum in aliis locis esset, adeo omnia contecta nebulâ, ut haud secus quàm nocturno itinere impedirentur: tertio demum die ad verticem perventum. Nihil vulgatæ opinioni degressi inde detraxerunt: magis credo ne vanitas itineris ludibrio esset, quàm quòd diversa inter se maria, montesque, & amnes, ex uno loco conspici potuerint. Vexati omnes, & ante alios rex ipse, quo gravior ætate erat, difficultate viæ est. Duabus aris ibi Jovi & Soli sacratis quum immolasset, quâ triduo adscenderat biduo est degressus; frigora nocturna maximè metuens, quæ Caniculæ ortu similia brumalibus erant. Multis per eos dies difficultatibus conflictatus, nihilo lætiora in castris invenit: ubi summa penuria erat, ut in regione, quam ab omni parte solitudines clauderent. Itaque unum tantùm moratus diem, quietis eorum causâ quos habuerat secum, itinere inde simili fugæ in Danthelethas transcurrit. Socii erant: sed propter inopiam haud secus quàm hostium fines Macedones populati sunt; rapiendo enim passim, villas primùm, dein quosdam vicos etiam evastarunt, non sine magno pudore regis, quum sociorum voces nequicquam deos sociales nomenque suum implorantes audiret. Frumento inde sublato, in

cundus, is quo mansit eodem loco Philippus ad deligendos quos secum duceret. Tertio, iter inchoatur.

Mædicam

Digitized by Google

Mædicam regressus, urbem, quam Petram appellant, oppugnare est adortus; ipse a campestri aditu castra posuit. Perseum filium cum modica manu circumisit, ut a superioribus locis urbem aggrederetur. Oppidani, quum terror undique instaret, obsidibus datis, in præsentia dediderunt sese; iidem, posteaquam exercitus recessit, obliti obsidum, relictâ urbe, in loca munita & montes refugerunt. Philippus, omni genere laboris sine ullo effectu fatigatis militibus, & fraude prætoris Didæ auctis in filium suspicionibus, in Macedoniam rediit. U.c.571. a.C.181.

XXIII. Missus hic comes (ut antè dictum est) quum simplicitatem juvenis incauti, & suis haud immeritò succensentis, assentando, indignandoque & ipse vicem ejus, captaret, in omnia ultro suam offerens operam, fide datâ arcana ejus elicuit. Fugam ad Romanos Demetrius meditabatur: cui consilio adjutor deûm beneficio oblatus videbatur Pæoniæ prætor, per cujus provinciam spem ceperat elabi tutò posse. Hoc consilium extemplo & fratri proditur, &, auctore eo, indicatur patri. Litteræ primùm ad obsidentem Petram allatæ sunt; inde Herodorus (princeps hic amicorum Demetrii erat) in custodiam est conjectus: & Demetrius dissimulanter asservari jussus. Hæc super cetera tristem adventum in Macedoniam regi fecerunt. Movebant eum & præsentia crimina: exspectandos tamen, quos ad exploranda omnia Romam miserat, censebat. His anxius curis quum aliquot menses egisset, tandem legati, jam antè præmeditatis in Macedonia, quæ ab Roma renuntiarent, venerunt; qui, super cetera scelera, falsas etiam litteras signo adulterino T. Quintii signatas reddiderunt

Demetrius fugam ad Romanos meditatur.

Digitized by Google

U.c.571. a.C.181. regi. 8 Deprecatio erat in litteris, si quid adolescens cupiditate regni prolapsus secum egisset; *Nihil eum adversùs suorum quemquam facturum: neque eum sese esse, qui ullius impii consilii auctor futurus videri possit.* Hæ litteræ fidem Persei criminibus fecerunt. Itaque Herodorus extemplo diu excruciatus, sine indicio rei ullius, in tormentis moritur.

Criminationes Persei in Demetrium.

XXIV. Demetrium iterum ad patrem accusavit Perseus; fuga per Pæoniam præparata arguebatur, & corrupti quidam, ut comites itineris essent: maximè falsæ litteræ T. Quintii urgebant. Nihil tamen palam gravius pronuntiatum de eo est, ut dolo potiùs interficeretur: nec id curâ ipsius, sed ne pœna ejus consilia adversùs Romanos nudaret. Ab Thessalonica Demetriadem ipsi quum iter esset, Æstræum Pæoniæ Demetrium mittit cum eodem comite Dida: Perseum Amphipolin, ad obsides Thracum accipiendos; digredienti ab se Didæ mandata dedisse dicitur, de filio occidendo. Sacrificium ab Dida seu institutum, seu simulatum est; ad quod celebrandum invitatus Demetrius ab Æstræo Heracleam venit; in ea cœna dicitur venenum datum. Poculo epoto, extemplo sensit: & mox coortis doloribus relicto convivio, quum in cubiculum recepisset se, crudelitatem patris conquerens, parricidium fratris, ac Didæ scelus incusans, torquebatur; intromissi deinde Thyrsis quidam Stuberæus, & Berœæus Alexander, injectis tapetibus in caput fauceque, spiritum intercluserunt. Ita

Demetrius necatur.

8 *Deprecatio erat in litteris*] In iis litteris precabatur T. Quintius regem, ut ignosceret Demetrio, si quid adolescens cupiditate regni prolapsus secum sermones & consilia detulisset de regno olim adipiscendo.

Digitized by Google

innoxius adoleſcens, quum in eo ne ſimplici quidem genere mortis contenti inimici fuiſſent, interficitur. U.c.571. a.C.181.

XXV. Dum hæc in Macedonia geruntur, L. Æmilius Paullus, prorogato ex conſulatu imperio, principio veris in Ligures Ingaunos exercitum introduxit. Ubi primùm in hoſtium finibus caſtra poſuit, legati ad eum, per ſpeciem pacis petendæ, ſpeculatum venerunt; negante Paullo, niſi cum deditis paciſci ſe pacem, non tam id recuſabant, quàm tempore opus eſſe aiebant, ut generi agreſti hominum perſuaderetur; ad hoc decem dierum induciæ quum darentur, petierunt deinde, *Ne trans montes proximos caſtris pabulatum lignatumque milites irent; culta ea loca ſuorum finium eſſe.* Id ubi impetravere, poſt eos ipſos montes, unde averterant hoſtem, exercitu omni coacto, repentè multitudine ingenti caſtra Romanorum oppugnare ſimul omnibus portis aggreſſi ſunt. Summâ vi 9 totum unum diem oppugnarunt: ita ut ne efferendi quidem ſigna Romanis ſpatium, nec ad explicandam aciem locus eſſet. Conferti in portis obſtando magis, quàm pugnando caſtra tutabantur. Sub occaſum ſolis quum receſſiſſent hoſtes, duos equites ad Cn. Bæbium proconſulem cum litteris Piſas mittit, ut obſeſſo ſibi per inducias quamprimum ſubſidio veniret. Bæbius exercitum M. Pinario prætori eunti in Sardiniam tradiderat; ceterùm & ſenatum litteris certiorem fecit, obſideri a Liguribus L. Æmilium; & M. Claudio Marcello, cujus proxima inde provincia erat, ſcripſit, ut ſi videretur ei, exercitum ex Gallia traduceret in Ligures, & L. Æmilium liberaret obſidione. Hæc ſera futura auxilia erant. Ligu-

Res in Liguria geſta.

Oppugnantur a Liguribus Æmilii caſtra.

9 *Totum unum diem*] Dele vocem *unum*.

Digitized by Google

U.c.571. a.C.181. res postero die ad castra redeunt. Æmilius, quum, & venturos sciisset & educere in aciem potuisset, intra vallum suos tenuit, ut extraheret rem in id tempus, quo Bæbius cum exercitu venire a Pisis posset.

Magna Romæ trepidatio.

XXVI. Romæ magnam trepidationem litteræ Bæbii fecerunt: eo majorem, quòd paucos post dies Marcellus, tradito exercitu Fabio, Romam quum venisset, spem ademit, eum qui in Gallia esset exercitum in Ligures traduci posse, quia bellum cum Istris esset, prohibentibus coloniam Aquileiam deduci; *Eò profectum Fabium, neque inde regredi, bello inchoato, posse.* Una, & ea ipsa tardior quàm tempus postulabat, subsidii spes erat, si consules maturassent in provinciam ire; id ut facerent, pro se quisque Patrum vociferari. Consules, nisi confecto delectu, negare se ituros, nec suam segnitiem, sed vim morbi in causa esse, 1 quo serius perficeretur; non tamen potuerunt sustinere consensum senatûs: quin paludati exirent, & militibus, quos conscriptos haberent, diem edicerent, quo Pisas convenirent; permissum, ut, quâ irent, 2 protinus subitarios milites scriberent, ducerentque secum. Et prætoribus Q. Petillio & Q. Fabio imperatum est, ut Petillius duas legiones civium Romanorum tumultuarias scriberet, & omnes minores quinquaginta annis sacramento rogaret: Fabio, ut

1 *Quo serius perficeretur*] *Vim morbi in causa esse, quo serius*, id est, cur eo serius *perficeretur* delectus, quàm alioquin fieri potuisset.

2 *Protinus*] Inter eundum. *Subitarios milites* interpretatur ipse Livius III, 4, *repentina auxilia.* Eodem ferè modo exponimus *tumultuarias* de quibus mox agetur *legiones*, id est, legiones ob instantem tumultum raptim scriptas, non solito ordine aut curâ, sed ex omni genere hominum nullo discrimine.

Digitized by Google

sociis Latini nominis quindecim millia peditum, octingentos equites imperaret. Duumviri navales creati, C. Matienus & C. Lucretius, navesque iis ornatæ sunt. Matienoque cujus ad Gallicum sinum provincia erat, imperatum, ut classem primo quoque tempore duceret in Ligurum oram; 3 si quò usui esse L. Æmilio, atque ejus exercitui, posset. U.c.571. a.C.181.

XXVII. Æmilius, posteaquam nihil usquàm auxilii ostendebatur, interceptos credens equites, non ultrà differendum ratus, quin per se fortunam tentaret; priusquam hostes venirent, qui jam segniùs socordiúsque oppugnabant, ad quatuor portas exercitum instruxit, ut signo dato, simul ex omnibus partibus eruptionem facerent. 4 Quatuor extraordinariis cohortibus duas adjunxit, præposito M. Valerio legato: erumpere 5 extraordinariâ portâ jussit; 6 ad *Æmilius castris erumpit.*

3 *Si quò usui*] Si posset L. Æmilio usui esse aliquò, vel ad aliquid.

4 *Quatuor extraordinariis cohortibus duas adjunxit*] De extraordinaris cohortibus, vid. not. 4, ad lib. XXVII, c. 12, & observa insuper ex hoc loco discere nos posse, extraordinarios pedites ex unaquaque ala desumptos in duas cohortes divisos fuisse: quum duæ alæ dent in hoc exercitu quatuor cohortes extraordinarias. *Duas adjunxit*: intellige alares cohortes, & quidem sinistræ alæ. Dextra enim ala, & quidquid est in legionibus, alibi occupatum erat, ut patet ex iis quæ infrà narrantur. Ceterùm hiat parum decorè oratio, meliúsque structa videbitur, si legas: *Quatuor extraordinarias cohortes, duabus adjunctis, præposito M. Valerio legato, erumpere extraordinariâ portâ jussit.*

5 *Extraordinariâ portâ*] Id est, portâ prætoriâ, quæ ideo *extraordinaria* quoque dicta est, quòd juxta eam pedites equitesque extraordinarii tenderent.

6 *Ad dexteram principalem*] Vid. not. 1, ad l. III, c. 5.

Digitized by Google

U.c.571. a.C.181. dexteram principalem Haſtatos legionis primæ inſtruxit: Principes ex eadem legione in ſubſidiis poſuit: M. Servilius, & L. Sulpicius tribuni militum his præpoſiti; tertia legio adversùs principalem ſiniſtram portam inſtructa eſt; id tantùm mutatum: Principes primi, & Haſtati in ſubſidiis locati: Sex. Julius Cæſar, & L. Aurelius Cotta, tribuni militum huic legioni præpoſiti ſunt. Q. Fulvius Flaccus legatus cum dextera ala 7 ad quæſtoriam portam poſitus; duæ cohortes & Triarii duarum legionum in præſidio caſtrorum manere juſſi. Omnes portas concionabundus ipſe imperator circumiit: &, quibuſcumque irritamentis poterat, iras militum acuebat: nunc fraudem hoſtium incuſans, qui pace petitâ, induciis datis, per ipſum inducíarum tempus contra jus gentium ad caſtra oppugnanda veniſſent; nunc, quantus pudor eſſet, edocens, ab Liguribus, latronibus veriùs quàm hoſtibus juſtis, Romanum exercitum obſideri. *Quo ore quiſquam veſtrûm, ſi hinc alieno præſidio, non veſtrâ virtute evaſeritis, occurret, non dico eis militibus qui Annibalem, qui Philippum, qui Antiochum, maximos noſtræ ætatis reges duceſque, vicerunt; ſed iis qui hos ipſos Ligures aliquoties pecorum modo fugientes per ſaltus invios conſectati ceciderunt? Quod Hiſpani, quod Galli, quod Macedones Pœnive non audeant, Liguſtinus hoſtis vallum Romanum ſubit, obſidet ultro & oppugnat! quem, ſcrutantes antea devios ſaltus, abditum & latentem vix inveniebamus.* Ad hæc conſentiens reddebatur clamor, *nullam militum culpam eſſe, quibus nemo ad erumpendum ſignum dediſſet. Daret ſignum: intellecturum, eoſdem qui antea fuerint, & Romanos, & Ligures eſſe.*

7 *ad quæſtoriam portam*] Decumanam. Vid. not. 1, ad l. XXXIV, c. 47.

Digitized by Google

XXVIII. Bina cis montes castra Ligurum erant; ex iis, primis diebus, sole orto, pariter omnes compositi & instructi procedebant: tum, nisi exsatiati cibo vinoque, arma non capiebant; dispersi, inordinati exibant: ut quibus 8 pro spe certum esset, hostes extra vallum signa non elaturos. Adversùs ita incompositos eos venientes, clamore pariter omnium qui in castris erant, calonum quoque & lixarum, sublato, simul omnibus portis Romani eruperunt. Liguribus adeo improvisa res fuit, ut perinde ac si insidiis circumventi forent, trepidarent. Exiguum temporis aliqua forma pugnæ fuit; fuga deinde effusa, & fugientium passim cædes erat. Equitibus dato signo, ut conscenderent equos, nec effugere quemquam sinerent, in castra omnes trepidâ fugâ compulsi sunt: deinde ipsis exuti castris. Supra quindecim millia Ligurum eo die occisa: capta duo millia & quingenti. Triduo post Ligurum Ingaunorum omne nomen, obsidibus datis, in deditionem venit; gubernatores nautæque conquisiti, 9 qui prædatores fuissent navibus, atque omnes in custodiam conjecti. Et a C. Matieno duumviro naves ejus generis in Ligustina ora duæ ac triginta captæ sunt. Hæc qui nuntiarent, litteraſque ad senatum ferrent, L. Aurelius Cotta, C. Sulpicius Gallus, Romam missi: simulque peterent, ut L. Æmilio confectâ provinciâ decedere, & deducere secum milites

U.c.571. a.C.181.

Vincuntur Ligures.

8 *Pro spe certum esset*] Lege, *prope certum.*

9 *Qui prædatores fuissent navibus*] Hîc aliquod procul dubio vitium est. Fortasse dederat Livius: *qui in prædatoriis fuissent navibus.* Certè legendum esse *prædatoriis* probant verba sequentis periodi, *naves ejus generis*; quibus indicatur navium certi cujusdam generis priùs mentionem factam fuisse.

Digitized by Google

U.c.571. a.C.181. liceret atque dimittere. Utrumque permissum ab senatu, & supplicatio ad omnia pulvinaria per triduum decreta: jussique prætores, Petillius urbanas dimittere legiones, Fabius sociis atque nomini Latino remittere delectum: & uti prætor urbanus consulibus scriberet, senatum æquum censere, subitarios milites, tumultûs causâ conscriptos, primo quoque tempore dimitti.

Graviscæ colonia.

XXIX. Colonia Graviscæ eo anno deducta est in agrum Etruscum, de Tarquiniensibus quondam captum. Quina jugera agri data; tres viri deduxerunt, C. Calpurnius Piso, P. Claudius Pulcher, C. Terentius Istra. Siccitate & inopiâ frugum insignis annus fuit. Sex menses numquam pluisse, memoriæ proditum est. Eodem anno, in agro L. Petillii scribæ sub Janiculo, dum cultores agri altiùs moliuntur terram, duæ lapideæ arcæ octonos ferme pedes longæ, quaternos latæ, inventæ sunt, operculis plumbo devinctis. Litteris Latinis Græcisque utraque arca inscripta erat: in altera Numam Pompilium, Pomponis filium, regem Romanorum, sepultum esse; in altera libros Numæ Pompilii inesse. Eas arcas quum ex amicorum sententia dominus aperuisset; quæ titulum sepulti regis habuerat, inanis inventa, sine ullo vestigio corporis humani, aut ullius rei, per tabem tot annorum omnibus absumptis; in altera duo fasces 1 candelis involuti, septenos habuere libros, non integros modò, sed recentissimâ specie. Septem Latini de jure pontificio erant: septem Græci de disciplina sapientiæ, quæ illius ætatis esse potuit. Adjicit Antias Valerius, Pythagoricos fuisse: 2 vul-

Libri Numæ inventi.

1 *Candelis*] Funiculis, vel filis pice, aut cerâ illitis.

2 *Vulgatæ opinioni*] Ad

Digitized by Google

gatæ opinioni, quâ creditur Pythagoræ audi- U.c.571.
torem fuisse Numam, mendacio probabili ac- a.C.181.
commodatâ fide. Primò ab amicis, qui in re præsenti fuerunt, libri lecti; mox pluribus legentibus quum vulgarentur, Q. Petillius prætor urbanus, studiosus legendi eos libros a L. Petillio sumpsit: & erat familiaris usus, 3 quòd scribam eum quæstor Q. Petillius in decuriam legerat. Lectis rerum summis, quum animadvertisset pleraque dissolvendarum religionum esse, L. Petillio dixit, *Sese eos libros in ignem conjecturum esse; priusquam id faceret, se ei permittere, uti, si quod seu jus, seu auxilium se habere ad eos libros repetendos existimaret, experiretur: id 4 integrâ suâ gratiâ eum facturum.* Scriba ad tribunos plebis adit: ab tribunis ad senatum res est rejecta. Prætor se jusjurandum dare paratum esse aiebat, libros eos legi servarique non oportere. Senatus censuit, *Satis habendum, quòd prætor jusjurandum polliceretur; libros primo quoque tempore in Comitio cremandos esse; pretium pro libris, quantum Q. Petillio* *Combaruntur.*

vulgatam opinionem, quâ creditur Pythagoræ auditorem fuisse Numam, fidem accommodans per mendacium probabile. Fidem accommodare ad vulgatam opinionem, est inflectere & detorquere narrationis fidem ad opinionem vulgatam.

3 *Quòd scribam eum quæstor Q. Petillius in decuriam legerat*] Quòd Q. Petillius, quum quæstor esset, eum legerat scribam, & uni e decuriis scribarum adscripserat. Hinc patet quæstoribus jus fuisse legendorum scribarum. Idem juris habuisse prætores & ædiles curules docet Cicero pro Cluent. n. 126. Porro scribarum ordo in decurias distributus erat. Igitur quicumque legebatur scriba, in unam ex illis decuriis contribuebatur.

4 *Integrâ suâ gratiâ*] Ita ut ille eumdem apud se gratiæ & amicitiæ gradum teneret.

Digitized by Google

U.c.571 a.C.181. *prætori majorique parti tribunorum plebis videretur, domino esse solvendum;* id scriba non accepit; libri in Comitio, igne a 5 victimariis facto, in conspectu populi cremati sunt.

Bellum in Hispania citeriore.

XXX. Magnum bellum eâ æstate coortum in Hispania citeriore; ad quinque & triginta millia hominum, quantum numquam ferme antea, Celtiberi comparaverant. Q. Fulvius Flaccus eam obtinebat provinciam; is, quia armare juventutem Celtiberos audierat, & ipse, quanta poterat, a sociis auxilia contraxerat; sed nequaquam numero militum hostem æquabat. Principio veris exercitum in Carpetaniam duxit, & castra locavit ad oppidum Æburam, modico præsidio in urbe posito. Paucis post diebus Celtiberi, millia duo ferme inde, sub colle posuerunt castra; quos ubi adesse prætor Romanus sensit, M. Fulvium fratrem cum duabus turmis sociorum equitum ad castra hostium speculatum misit, quàm proximè succedere ad vallum jussum, ut viseret quanta essent: pugnâ abstineret, reciperetque sese, si hostium equitatum exeuntem vidisset. Ita ut præceptum erat, fecit. Per dies aliquot nihil ultrà motum, quàm ut hæ duæ turmæ ostenderentur, dein subducerentur, ubi equitatus hostium castris procurrisset. Postremò & Celtiberi omnibus simul peditum equitumque copiis castris egressi, acie directâ medio ferme spatio inter bina castra constiterunt. Campus erat planus omnis, & aptus pugnæ; ibi stetere Hispani hostem exspectantes. Romanus intra vallum suos continuit per quatriduum continuum: & illi

5 *Victimariis*] Victimarii erant sacerdotum ministri, qui victimas ligabant, & cultrum, aquam, & molam salsam parabant, ceteraque quæ sacris necessaria erant.

Digitized by Google

eodem loco aciem instructam tenuerunt. Ab Romanis nihil motum. Inde quievere in castris Celtiberi, quia pugnæ copia non fiebat: equites tantùm in stationem egrediebantur, ut parati essent, si quid ab hoste moveretur; ponè castra utrique pabulatum & lignatum ibant, neutri alteros impedientes. U.c.571. a.C.181.

XXXI. Prætor Romanus, ubi satis tot dierum quiete credidit spem factam hosti, nihil se priorem moturum, L. Acilium cum ala sinistra, & sex millibus provincialium auxiliorum circumire montem jubet, qui ab tergo hostibus erat: inde, ubi clamorem audisset, decurrere ad castra eorum. Nocte profecti sunt, ne possent conspici. Flaccus luce primâ C. Scribonium præfectum sociûm ad vallum hostium 6 cum equitibus extraordinariis sinistræ alæ mittit; quos ubi & propiùs accedere, & plures, quàm soliti erant, Celtiberi conspexerunt, omnis equitatus effunditur castris: simul & pedibus signum ad exeundum datur. Scribonius, uti præceptum erat, ubi primum 7 fremitum equestrium audivit, avertit equos, & castra repetit; eo effusiùs sequi hostes; primò equites, mox & peditum acies aderat, haud dubiâ spe, 8 castra eo die se oppugnaturos; quingentos passus non plus a vallo aberant. Itaque ubi Flaccus satis abstractos eos a præsidio castrorum suorum ratus est, intra vallum exercitu instructo, tribus partibus simul erum- *Vincuntur Celtiberi.*

6 *Cum equitibus extraordinariis sinistræ alæ*] Vid. not. 4, ad l. XXVII, c. 12.

7 *Fremitum equestrium*] Lege *fremitum equestrem*: quemadmodum alibi *procella equestris*.

8 *Castra eo die se oppugnaturos*] Hucusque pugnam tantùm inter bina castra speraverant. Nunc crescit illis audacia, & castra quoque Romana se oppugnaturos sperant.

Digitized by Google

U.c.571. a.C.181. pit; clamore non tantùm ad ardorem pugnæ excitandum ſublato, ſed etiam, ut qui in montibus erant exaudirent; nec morati ſunt quin decurrerent, ſicut imperatum erat, ad caſtra: ubi quingentorum armatorum, non amplius, relictum erat præſidium; quos quum & paucitas ſua, & multitudo hoſtium, & improviſa res terruiſſet, prope ſine certamine capiuntur caſtra; caſtris, quæ pars maximè à pugnantibus conſpici poterat, injecit Acilius ignem.

XXXII. Poſtremi Celtiberorum qui in acie erant, primi flammam conſpexere; deinde per totam aciem vulgatum eſt, caſtra amiſſa eſſe, & tum quum maximè ardere. Unde illis terror, inde Romanis animus crevit; jam clamor ſuorum vincentium accidebat, jam ardentia hoſtium caſtra apparebant. Celtiberi parumper incertis animis fluctuati ſunt; ceterùm poſteaquam receptus pulſis nullus erat, nec uſquam, niſi in certamine, ſpes; pertinaciùs de integro capeſſunt pugnam. Acie mediâ urgebantur acriter a quinta legione; adversùs lævum cornu, in quo 9 ſui generis provincialia auxilia inſtruxiſſe Romanos cernebant, cum majore fiducia intulerunt ſigna. Jam prope erat ut ſiniſtrum cornu pelleretur Romanis, ni ſeptima legio ſucceſſiſſet: ſimul ab oppido Æbura, qui in præſidio relicti erant, in medio ardore pugnæ advenerunt, & Acilius ab tergo erat. Diu in medio cæſi Celtiberi; qui ſupererant, in omnes paſſim partes capeſſunt fugam. Equites bipartitò in eos emiſſi, magnam cædem edidere; ad viginti tria millia hoſtium eo die cæſa: capta quatuor millia & octingenti cum

9 *Sui generis provincialia auxilia*] Copias auxiliares in provincia collectas, ex eodem genere, ex quo ipſi erant, id eſt, Hiſpanos.

Digitized by Google

equis plus quingentis, & signa militaria nonaginta octo. Magna victoria, non tamen incruenta fuit. Romani de duabus legionibus milites paulo plus ducenti, sociûm Latini nominis octingenti triginta, externorum auxiliarium duo millia ferme & quadringenti ceciderunt. Prætor in castra victorem exercitum reduxit. Acilius manere in castris ab se captis jussus; postero die spolia de hostibus lecta: & pro concione donati, quorum virtus insignis fuerat. U.c. 571. a.C. 181.

XXXIII. Sauciis deinde in oppidum Æburam devectis, per Carpetaniam ad Contrebiam ductæ legiones; ea urbs circumfessa quum a Celtiberis auxilia arcessissent, morantibus iis, non quia ipsi cunctati sunt, sed quia profectos a domo inexplicabiles continuis imbribus viæ & inflati amnes tenebant, desperato auxilio suorum, in deditionem venit. Flaccus quoque tempestatibus fœdis coactus, exercitum omnem in urbem introduxit. Celtiberi, qui domo profecti erant, deditionis ignari, quum tandem superatis, ubi primùm remiserunt imbres, amnibus, Contrebiam venissent, posteaquam castra nulla extra mœnia viderunt, aut in alteram partem translata rati, aut recessisse hostes, per negligentiam effusi ad oppidum accesserunt. In eos duabus portis Romani eruptionem fecerunt, & incompositos adorti fuderunt. 1 Quæ res ad resistendum eos, & ad capessendam pugnam, impediit, quòd non uno agmine, nec ad signa frequentes veniebant, eadem magnæ parti ad fugam saluti fuit. Sparsi enim

1 *Quæ res... eadem*] Eadem res magnæ parti saluti fuit, quæ impedimento fuerat ad pugnam, nempe quòd non uno agmine veniebant, nec circa signa ex disciplina conglobati, sed disjecti dissipatique.

Digitized by Google

U.c.571. a.C.181. toto passim campo se diffuderunt: nec usquam confertos eos hostis circumvenit; tamen ad duodecim millia sunt cæsa: capta plus quinque millia hominum, equi quadringenti, signa militaria sexaginta duo. Qui palati è fuga domum se recipiebant, alterum agmen Celtiberorum venientium, deditionem Contrebiæ & suam cladem narrando, averterunt; extemplo in vicos castellaque sua omnes dilapsi. Flaccus a Contrebia profectus, per Celtiberiam populabundus ducit legiones: 2 multa castella oppugnavit, donec maxima pars Celtiberorum in deditionem venit. Hæc in citeriore Hispania eo anno gesta. Et in ulteriore Manlius prætor secunda aliquot prælia cum Lusitanis fecit.

Aquileia colonia. XXXIV. Aquileia colonia Latina eodem anno in agro Gallorum est deducta: tria millia peditum, quinquagena jugera; centuriones centena; centena quadragena equites acceperunt; tres viri deduxerunt, P. Cornelius Scipio Nasica, C. Flaminius, L. Manlius Acidinus. Ædes duæ eo anno dedicatæ sunt: una Veneris Erycinæ ad portam Collinam: dedicavit L. Porcio, L. F. Licinus duumvir: (vota erat ab consule L. Porcio, Ligustino bello) altera in foro Olitorio, Pietatis; eam ædem dedicavit Manius Acilius Glabrio duumvir: statuamque auratam, 3 quæ prima omnium in Italia statua aurata est, patri Glabrioni posuit. 4 Is erat,

Prima aurata statua.

2 *Multa castella oppugnavit*] Placeret magis *expugnavit.*

3 *Quæ prima omnium.... statua aurata est*] Lege, *quæ prima omnium... statuta aurata est. Statuere statuam* frequenter dixere veteres. Cicero pro Sextio, n. 83. *Non dubito, quin aliquando statua huic in foro statueretur:* & ipse Livius, XXIII, 19. *Statua ejus indicio fuit, Præneste in foro statuta.*

4 *Is erat*] Refer verba ad

Digitized by Google

qui ipse eam ædem voverat, quo die cum rege Antiocho ad Thermopylas depugnasset: locaveratque idem ex senatusconsulto. Per eosdem dies quibus hæ ædes dedicatæ sunt, L. Æmilius Paullus proconsul ex Liguribus Ingaunis triumphavit. Transtulit coronas aureas quinque & viginti; nec præterea quicquam auri argentique in eo triumpho latum; captivi multi principes Ligurum ante currum ducti; 5 æris trecenos militibus divisit. Auxerunt ejus triumphi famam legati Ligurum, pacem perpetuam orantes: *Ita in animum induxisse Ligurum gentem, nulla unquam arma, nisi imperata a populo Romano, sumere.* Responsum à Q. Fabio prætore est Liguribus jussu senatûs, *Orationem eam non novam Liguribus esse: mens verò ut nova & orationi conveniens esset, ipsorum id plurimùm referre. Ad consules irent, & , quæ ab iis imperata essent, facerent; nulli alii, quàm consulibus senatum crediturum esse, sinceră fide in pace Ligures esse.* Pax in Liguribus fuit. In Corsica pugnatum est cum Corsis; ad duo millia eorum M. Pinarius prætor in acie occidit; quâ clade compulsi obsides dederunt, & 6 ceræ centum millia pondo. Inde in Sardiniam exercitus ductus: & cum Iliensibus, gente ne nunc quidem omni parte pacatâ, secunda prælia facta. 7 Carthaginiensibus eodem anno centum obsides

U.c. 571. a.C. 181.

Triumphus L. Æmilii Paulli.

Pacem petunt Ligures.

patrem Glabrionem, cui statua posita est, non ad filium, qui posuit. Quod & satis patet ex ipsis Livii verbis, & clarè omnino exprimitur a Val. Max. l. II, c. 5.

5 *Æris trecenos*] Qui æquant uncias argenti nostrates ternas cum senis, ut vocant, grossis.

6 *Ceræ centum millia pondo*] Libras Parisienses 78125.

7 *Carthaginiensibus .... centum obsides redditi*] Vid. supra l. XXXII, c. 2.

Digitized by Google

U.c.571. redditi, 8 pacemque cum iis populus Roma-
a.C.181. nus, non ab se tantùm, sed ab rege etiam Masiniſſa, præſtitit: qui cum præſidio armato agrum, qui in controverſia erat, obtinebat.

XXXV. Otioſam provinciam conſules habuerunt. M. Bæbius, comitiorum causâ Romam revocatus, conſules creavit A. Poſtumium Albinum Luſcum, & C. Calpurnium Piſonem. Prætores exinde facti, Ti. Sempronius Gracchus, L. Poſtumius Albinus, P. Cornelius Mammula, Ti. Minucius Molliculus, A. Hoſtilius Mancinus, C. Mænius; ii omnes magiſtratum Idibus
U.c.572. Martiis inierunt. Principio ejus anni, quo A.
a.C.180. Poſtumius Albinus, & C. Calpurnius Piſo con-
A. Poſtumio, C. Calpurnio Coſſ. ſules fuerunt, ab A. Poſtumio conſule in ſenatum introducti, qui ex Hiſpania citeriore venerant a Q. Fulvio Flacco, L. Minucius legatus, & duo tribuni militum, T. Mæmius, & L. Terentius Maſſa. Hi quum duo ſecunda prælia, deditionem Celtiberiæ, confectam provinciam nuntiaſſent; nec ſtipendio, quod mitti ſoleret, nec frumento portato ad exercitum in eum annum opus eſſe; petierunt ab ſenatu primùm, *Ut ob res proſpere geſtas diis immortalibus honos haberetur, deinde, ut Q. Fulvio decedenti de provincia deportare inde exercitum, cujus forti operâ & ipſe & multi ante eum prætores uſi eſſent, liceret; quod fieri, præterquam quòd ita deberet, 9 etiam prope neceſſarium eſſet. Ita enim obſtinatos eſſe milites, ut non ultrà retineri poſſe in provincia viderentur, injuſſuque abituri inde eſſent, ſi*

8 *Pacemque cum iis populus Romanus non ab ſe tantùm, ſed ab rege etiam Maſiniſſa præſtitit* Dele *tò eum*. Suprà XXXIX, 28, *pax quoque præſtanda a barbaris erat*, nempe exercitui Romano. Et l. IX, c. 20, *pacis... præſtandæ populo Romano auctores.*

9 *Etiam prope neceſſarium eſſet*] Lege *eſſe.*

Digitized by Google

non dimitterentur; aut in pernicioſam, ſi quis impensè retineret, ſeditionem exarſuri. Conſulibus ambobus provinciam Ligures eſſe ſenatus juſſit. Prætores inde ſortiti ſunt. A. Hoſtilio urbana, Ti. Minucio peregrina obvenit, P. Cornelio Sicilia, C. Mænio Sardinia. Hiſpanias ſortiti, L. Poſtumius ulteriorem, Ti. Sempronius citeriorem. Is quia ſucceſſurus Q. Fulvio Flacco erat, ne vetere exercitu provincia ſpoliaretur, *Quæro*, inquit, *de te, L. Minuci, quum confectam provinciam nunties, exiſtimeſne Celtiberos perpetuò in fide manſuros, ita ut ſine exercitu ea provincia obtineri poſſit. Si neque de fide barbarorum quidquam recipere aut affirmare nobis potes, & habendum illic utique exercitum cenſes; utrùm tandem auctor ſenatui ſis ſupplementum in Hiſpaniam mittendi, ut ii modò, quibus emerita ſtipendia ſint, milites dimittantur, veteribus militibus tirones immiſceantur: an, deductis de provincia veteribus legionibus, novas conſcribendi & mittendi, quum* 1 *contemptum tirocinium etiam mitiores barbaros excitare ad rebellandum poſſit. Dictu quàm re facilius ſit, provinciam ingenio ferocem, rebellatricem, confeciſſe. Paucæ civitates, ut quidem ego audio, quas vicina maximè hiberna premebant, in jus ditionemque venerunt: ulteriores in armis ſunt. Quæ quum ita ſint, ego jam hinc prædico, Patres Conſcripti, me exercitu eo qui nunc eſt rempublicam adminiſtraturum: ſi deducat ſecum Flaccus legiones, loca pacata me ad hibernacula electurum, neque novum militem ferociſſimo hoſti objecturum.* U.c.572. a.C.180. *Provincia.*

XXXVI. Legatus ad ea quæ interrogatus erat, reſpondit: *Neque ſe, neque quemquam*

1 *Contemptum tirocinium*] Contemptus tironis exercitus.

Digitized by Google

U.c.572. a.C.180. *alium divinare posse, quid in animo Celtiberi haberent, aut porro habituri essent. Itaque negare non posse, quin rectius sit, etiam ad pacatos barbaros, nondum satis assuetos imperio, exercitum mitti; novo autem, an vetere exercitu opus sit, ejus esse dicere, qui scire possit, quâ fide Celtiberi in pace mansuri sint; simul & qui illud exploratum habeat, quieturos milites, si diutius in provincia retineantur. Si ex eo quod aut inter se loquantur, aut succlamationibus apud concionantem imperatorem significent, quid sentiant, conjectandum sit; palam vociferatos esse, aut imperatorem in provincia retenturos, aut cum eo in Italiam venturos esse.* Disceptationem inter prætorem l[illegible]tumque consulum relatio interrupit: qui 2 suas ornari provincias, priusquam de prætoris exercitu ageretur, æquum censebant. Novus omnis exercitus consulibus est decretus: binæ legiones Romanæ cum suo equitatu, & sociûm Latini nominis, 3 quantus semper numerus, quindecim millia peditum, & octingenti equites; cum hoc exercitu Apuanis Liguribus ut bellum inferrent, mandatum est. P. Cornelio, & M. Bæbio prorogatum imperium: jussique provincias obtinere, donec consules venissent; tum, imperatum, ut, dimisso quem haberent exercitu, reverterentur Romam. De Ti. Sempronii deinde exercitu actum est; novam legionem ei quinque millium & ducento-

2 *Suas ornari provincias*] Decerni ea quæ suis provinciis opus essent. Verbum *ornari* proprium est hac in re.

3 *Quantus semper numerus*] Illâ tempestate. Olim enim a sociis, ut plurimum, par Romanis legionibus peditum numerus, duplex equitum præberi solebat. Sed jam a multis annis id servatum erat, quod hîc exprimitur. Vid. suprà c. 18.

Digitized by Google

rum peditum cum equitibus quadringentis consules scribere jussi; & mille præterea peditum civium Romanorum, quinquaginta equites: & sociis è nomine Latino imperare septem millia peditum, trecentos equites; cum hoc exercitu placuit ire in Hispaniam citeriorem Ti. Sempronium. 4 Q. Fulvio permissum, ut qui milites ante Sp. Postumium & Q. Marcium consules, cives Romani sociive, in Hispaniam transportati essent, & præterea, supplemento adducto, quot amplius duabus legionibus, quàm decem millia & quadringenti pedites, sexcenti equites essent, & socium Latini nominis duodecim millia pedites, sexcenti equites, quorum forti operâ duobus adversùs Celtiberos præliis usus Q. Fulvius esset, eos si videretur, secum deportaret. Et supplicationes decretæ, quòd is prospere rempublicam gesU.c.572. a.C.180.

4 *Q. Fulvio permissum*, &c.] Q. Fulvio permissum est, ut deportaret secum in Italiam eos milites, qui ante Sp. Postumium & Q. Marcium consules in Hispaniam transportati essent; & præterea, quanto numero, post supplementum adductum, duæ legiones excederent decem millia & quadringentos pedites, sexcentos equites, quanto item numero socialis exercitus superaturus esset duodecim millia peditum, sexcentos equites, eum numerum peditum equitumque Q. Fulvius secum quoque deportaret, eos potissimùm deligendo, quorum forti operâ usus esset. Sex millia & ducentos pedites Romanos Ti. Sempronius in Hispaniam secum adducebat. Decem millia & quadringenti pedites Romani in Hispania remanere debebant. Ergo e vetere exercitu quatuor tantùm millia & ducenti manebunt ad signa. Ceteri omnes dimittentur: sed eo ordine, ut primùm dimittantur qui antè consulatum Postumii & Marcii in Hispaniam venerant, tum ii qui fortem operam reipublicæ in duobus adversùs Celtiberos præliis navavérant. Idem dicas de equitibus Romanis, de peditibus equitibusque sociis.

Digitized by Google

U.c.572 a.C.180 sisset: & ceteri prætores in provincias missi. Q. Fabio Buteoni prorogatum in Gallia imperium est. Octo legiones, præter exercitum veterem, qui in Liguribus in spe propinqua missionis erat, eo anno esse placuit; & [5] is ipse exercitus ægre explebatur, propter pestilentiam, quæ jam tertium annum urbem Romanam atque Italiam vastabat.

Pestis in Italia.

Calpurnius Cos. moritur.

XXXVII. Prætor Ti. Minucius, & haud ita multo post consul C. Calpurnius moritur, multique alii omnium ordinum illustres viri: postremò, prodigii loco ea clades haberi cœpta est. C. Servilius pontifex maximus piacula iræ Deûm conquirere jussus, decemviri libros inspicere; consul Apollini, Æsculapio, Saluti, [6] dona vovere & dare signa inaurata, quæ vovit deditque. Decemviri supplicationem in biduum valetudinis causâ, in urbe, & per omnia fora conciliabulaque edixerunt: majores duodecim annis omnes coronati, & lauream in manu tenentes supplicaverunt. Fraudis quoque humanæ insinuaverat suspicio animis: & veneficii quæstio ex senatusconsulto, quod in urbe, propiúsve urbem decem millibus passuum esset commissum, C. Claudio prætori, qui in locum T. Minucii erat suffectus; ultra decimum lapidem per fora conciliabulaque C. Mænio, priusquam in Sardiniam provinciam trajiceret, decreta. Suspecta consulis erat mors maximè; necatus a Quarta Hostilia uxore dicebatur; ut quidem filius ejus Q. Fulvius Flaccus in locum vitrici consul est declaratus, ali-

Privignus ei suffectus.

5 *Is ipse exercitus*] Hæc verba refer ad *octo legiones*. Is ipse numerus legionum, etsi non magnus, ægre tamen explebatur.

6 *Dona vovere & dare signa inaurata*] Vovere & dare dona, nempe signa inaurata.

Digitized by Google

quanto magis infamis mors Pisonis cœpit esse: & testes exsistebant, qui post declaratos consules Albinum & Pisonem, quibus comitiis Flaccus tulerat repulsam, & exprobratum ei a matre dicerent, quòd jam ei tertium negatus consulatus petenti esset; & adjecisse, *pararet se ad petendum: intra duos menses effecturam, ut consul fieret.* Inter multa alia testimonia ad causam pertinentia, hæc quoque vox nimis vero eventu comprobata valuit, cur Hostilia damnaretur. U.c. 572. a.C. 180. *Uxor ejus damnata.*

XXXVIII. Veris principio hujus, dum consules novos delectus Romæ tenet, mors deinde alterius, & creandi comitia consulis in locum ejus, omnia tardiora fecerunt; interim P. Cornelius, & M. Bæbius, qui in consulatu nihil memorabile gesserant, in Apuanos Ligures exercitum induxerunt. Ligures, qui ante adventum in provinciam consulum non exspectassent bellum, improvisò oppressi, ad duodecim millia hominum dediderunt se. Eos, consulto per litteras priùs senatu, deducere ex montibus in agros campestres procul ab domo, ne reditûs spes esset, Cornelius & Bæbius statuerunt: nullum alium antè finem rati fore Ligustini belli. Ager publicus populi Romani erat in Samnitibus, 7 qui Taurasinorum (fuerat. In eum quum) traducere Ligures Apuanos vellent; edixerunt, 8 Ligures ab Anido montibus descendere cum liberis conjugibusque: sua omnia secum portarent. Ligures sæpe per legatos deprecati, ne *Ligures in Samnium transducti.*

7 *Qui Taurasinorum* [*fuerat. In eum quum*] *traducere*] Verba quæ uncis inclusa sunt, ex conjectura sunt adjecta. Taurasinorum nomen parum notum est.

8 *Ligures ab Anido montibus descendere*] Lege: *Ligures Apuani de montibus descenderent.* Verba sunt edicti consulum.

Digitized by Google

U.c.572. penates, sedem in qua geniti essent, sepulcra
a.C.180. majorum, cogerentur relinquere, arma, obsides pollicebantur; posteaquam nihil impetrabant, neque vires ad bellandum erant, edicto paruerunt. Traducti sunt publico sumptu ad quadraginta millia liberorum capitum cum feminis puerisque; 9 argenti data centum & quinquaginta millia, 1 unde in novas ædes compararent quæ opus essent; agro dividendo dandoque, iidem qui traduxerant Cornelius & Bæbius præpositi; postulantibus tamen ipsis, quinqueviri ab senatu dati quorum ex consilio agerent. Transactâ re, quum veterem exercitum Romam deduxissent, triumphus ab senatu est decretus. Hi omnium primi nullo bello gesto triumpharunt; 2 tantùm hostes ducti ante currum: quia nec quid ferretur, neque quid ducebatur captum, neque quid militibus daretur, quicquam in triumphis eorum fuerat.

Triumphus nullo bello gesto.

Res Hispaniæ.

XXXIX. Eodem anno in Hispania Fulvius Flaccus prætor, quia successor in provinciam tardiùs veniebat, educto exercitu ex

9 *Argenti data centum & quinquaginta millia*] Suspicamur per τὸ *argenti* hìc indicari denarios, quemadmodum in compluribus aliis locis hæ voces, *argenti bigati* vel *quadrigati*, junctæ cum numero *millia*, exprimunt bigatos vel quadrigatos denarios. Sed quum denarii 150000, efficiant tantummodo pondus marcarum argenti Parisiensium ferè 2344, facilè crediderimus numerum hoc loco esse depravatum, & minorem eo quem Livius dederat.

1 *Unde in novas ædes*] Immo *sedes*: quâ voce continebuntur & domus & agri.

2 *Tantùm hostes ducti ante currum*] An ii qui se dediderant, duodecim hominum millia? An legendum *obsides*? Parum-liquet: nec magni momenti res est. Mox pro ter repetito *quid*, ter reponendum videtur *quod*.

Digitized by Google

hibernis, ulteriorem Celtiberiæ agrum, unde ad deditionem non venerant, instituit vastare; quâ re irritavit magis, quàm conterruit animos barbarorum: & clam comparatis copiis saltum Manlianum, per quem transiturum exercitum Romanum satis sciebant, obsederunt. In Hispaniam ulteriorem eunti L. Postumio Albino collegæ Gracchus mandaverat, 3 ut Q. Fulvium certiorem faceret, Tarraconem exercitum adduceret: *Ibi 4 dimitti veteranos, supplementaque distribuere, & ordinare omnem exercitum sese velle.* Dies quoque, & ea propinqua, edita Flacco est, quâ successor esset venturus. Hæc nova allata res, omissis quæ agere instituerat, Flaccum raptim deducere exercitum ex Celtiberia quum coëgisset, barbari, causæ ignari, suam defectionem, & clam comparata arma sensisse eum & pertimuisse rati, eo ferociùs saltum insederunt. Ubi eum saltùm primâ luce agmen Romanum intravit, repentè ex duabus partibus simul exorti hostes Romanos invaserunt. Quod ubi vidit Flaccus, primos tumultus in agmine, per centuriones stare omnes, suo quemque loco, & arma expedire jubendo, sedavit: & sarcinis jumentisque in unum locum coactis, omnes partim ipse, partim per legatos tribunosque militum, ut tempus & locus postulabat, sine ulla trepidatione instruxit, 5 cum bis deditis rem esse

U.c.572. a.C.180.

Hispani Flacco insidiantur.

3 *Ut Q. Fulvium certiorem faceret, Tarraconem exercitum adduceret*] Sensus est, ut juberet Q. Fulvium adducere exercitum in urbem Tarraconem. Sed dubitamus an loquutio satis congrua & ex usu bonæ Latinitatis habenda sit. Nullum certè aliud ejus exemplum novimus.

4 *Dimitti veteranos, supplementaque distribuere*] Fortasse *dimittere.*

5 *Cum bis deditis*] Unius Celtiberorum deditionis su-

Digitized by Google

U.c 572. a.C. 180. admonens. *Scelus & perfidiam illis, non virtutem, nec animum acceſſiſſe. Reditum ignobilem in patriam, clarum ac memorabilem eos ſibi feciſſe: cruentos ex recenti cæde hoſtium gladios, & manantia ſanguine ſpolia, Romam ad triumphum delaturos.* Plura dici tempus non patiebatur; invehebant ſe hoſtes, & in partibus extremis jam pugnabatur; deinde acies concurrerunt.

XL. Atrox ubique prælium, ſed varia fortuna erat; egregiè 6 legiones, nec ſegnius duæ alæ pugnabant: externa auxilia ab ſimili armatura, meliore aliquantùm militum genere, urgebantur, nec locum tueri poterant. Celtiberi, ubi ordinatâ acie & ſignis collatis ſe non eſſe pares legionibus ſenſerunt, cuneo impreſſionem fecerunt; quo tantùm valent genere pugnæ, ut, quacumque parte 7 perculere impetu ſuo, ſuſtineri nequeant; tunc quoque turbatæ legiones ſunt, prope interrupta acies. Quam trepidationem ubi Flaccus conſpexit, equo advehitur ad legionarios equites: &, *Ecquid auxilii in vobis eſt? Actum jam de hoc exercitu erit.* Quum undique acclamaſſent, *Quin ederet quid fieri velit? non ſegniter imperium exſequuturos: Duplicate turmas*, inquit, *duarum legionum equites, & 8 permittite equos in cuneum hoſtium, quo noſtros urgent; id cum*

prà fit mentio, c. 33. Quando altera facta ſit, haud facilè reperies.

6 *Legiones... alæ... externa auxilia*] Hic clarè diſtinguuntur tria militum genera in exercitu Romano: *legiones*, e civibus Romanis; *alæ*, e ſociis & nomine Latino conſtantes: *externa auxilia* ſunt aliarum gentium, & hìc intelligi debent Hiſpani, quum dicuntur *ſimili armaturâ fuiſſe* cum Celtiberis hoſtibus.

7 *Perculere impetu ſuo*] Lege *pertulere impetus ſuos.*

8 *Permittite equos... id cum majore vi equorum*] Inutilis eſt vox *equorum.*

majore

Digitized by Google

majore vi equorum facietis, si effrenatos in eos equos immittitis: quod sæpe Romanos equites cum magna laude feciſſe ſua, memoriæ proditum eſt. Dicto paruerunt, detractiſque frenis bis ultro citroque cum magna ſtrage hoſtium, infractis omnibus haſtis, tranſcurrerunt. Diſſipato cuneo, in quo omnis ſpes fuerat, Celtiberi trepidare, & prope omiſſâ pugnâ locum fugæ circumſpicere. Et 9 alarii equites, poſtquam Romanorum equitum tam memorabile facinus videre, & ipſi virtute eorum accenſi, ſine ullius imperio, in perturbatos jam hoſtes equos immittunt. Tunc verò Celtiberi omnes in fugam effunduntur, & imperator Romanus averſos hoſtes contemplatus, ædem Fortunæ Equeſtri, Jovique Optimo Maximo ludos vovit; cæduntur Celtiberi per totum ſaltum diſſipati fugâ. Decem & ſeptem millia hoſtium cæſa eo die traduntur: vivi capti plus tria millia, ducentis ſeptuaginta ſeptem cum ſignis militaribus, equis prope mille centum. Nullis caſtris eo die victor exercitus manſit. Victoria non ſine jactura militum fuit; quadringenti ſeptuaginta duo milites Romani, ſociûm ac Latini nominis mille decem & novem, cum his tria millia militum auxiliariorum perierunt; ita victor exercitus, renovatâ priore gloriâ, Tarraconem eſt perductus. Venienti Fulvio Ti. Sempronius prætor, qui biduo antè venerat, obviàm proceſſit: gratulatuſque eſt, quòd rempublicam egregiè geſſiſſet. Cum ſumma concordia, quos dimitterent, quoſque retinerent milites, compoſuerunt. Inde Fulvius, exauctoratis militibus in naves impoſitis, Romam eſt profectus. Sempronius in Celtiberiam legiones duxit. U.C. 572. a.C. 180.

Cæduntur.

Res in Liguria geſtæ.

XLI. Conſules ambo in Ligures exercitus

9 *Alarii equites*] Equites ſocii.

Digitized by Google

U.c.572 induxerunt, diversis partibus. Postumius primâ
a.C.180. & tertiâ legione Baliſtam Suiſmontiumque montes obſedit : & premendo præſidiis anguſtos ſaltus, eorum commeatus intercluſit : inopiâque omnium rerum eos perdomuit. Fulvius ſecundâ & quartâ legione adortus a Piſis Apuanos Ligures, qui eorum circa Macram fluvium incolebant, in deditionem acceptos, ad ſeptem millia hominum in naves impoſitos, præter oram Etruſci maris Neapolim tranſmiſit; inde in Samnium traducti, agerque his inter populares datus eſt. Montanorum Ligurum ab A. Poſtumio vineæ cæſæ, frumentaque deuſta : donec cladibus omnibus belli coacti in deditionem venerunt, armaque tradiderunt. Navibus inde Poſtumius ad viſendam oram Ingaunorum Intemeliorumque Ligurum proceſſit. Priuſquam hi conſules venirent ad exercitum, 1 qui Piſas indictus erat, præerant A. Poſtumius, & 2 frater Q. Fulvii M. Fulvius Nobilior; ſecundæ legionis Fulvius tribunus militum erat; 3 is menſibus ſuis dimiſit legionem, jurejurando adactis centurionibus, 4 æs in ærarium

1 *Qui Piſas indictus erat*] Cui dies ad conveniendum Piſas dictus fuerat.

2 *Frater Q. Fulvii*] Hic M. Fulvius Nobilior frater germanus fuit illius Q. Fulvii Flacci, qui conſul futurus eſt proximo anno, & quinquennio poſt cenſor, a quo & ſenatu motus eſt. Vid. infrà not. 3, ad. l. XLI, c. 27. Idem frater patruelis fuit Q. Fulvii Flacci, qui conſul eſt hoc ipſo anno.

3 *Is menſibus ſuis*] Tribuni militum inter ſe comparare ſoliti erant, ut e ſex tribunis, qui in quamque legionem erant, bini alternâ vice ſemeſtris ſpatii menſes duos imperarent. Quum igitur imperandi vices ad Fulvium perveniſſent, is ſuis menſibus, id eſt, ſuo bimeſtri legionem dimiſit.

4 *Æs in ærarium*] Intellige ſtipendium militare, quod jam a quæſtoribus numeratum jubet Fulvius in

Digitized by Google

ad quæstores esse delaturos. Hoc ubi Placentiam (nam eò fortè erat profectus) 5 Aulo nuntiatum est, cum equitibus expeditis sequutus dimissos, quos eorum potuit assequi, 6 deduxit castigatos Pisas; de ceteris consulem certiorem fecit. Eo referente senatusconsultum factum est, ut M. Fulvius in Hispaniam relegaretur, ultra Novam Carthaginem; litteræque ei datæ sunt a consule ad P. Manlium in Hispaniam ulteriorem deferendæ. Milites jussi ad signa redire; causâ ignominiæ, uti semestre stipendium in eum annum esset ei legioni, decretum; qui miles ad exercitum non rediisset, eum ipsum bonaque ejus vendere consul jussus. U.c.572. a.C.180.

XLII. Eodem anno L. Duronius, qui prætor anno superiore ex Illyrico cum decem navibus Brundusium redierat, inde in portu relictis navibus quum venisset Romam, inter exponendas res quas ibi gessisset, haud dubiè in regem Illyriorum Gentium latrocinii omnis maritimi causam avertit. *Ex regno ejus omnes naves esse, quæ Superi maris oram depopulatæ essent. De his rebus legatos mississe, nec conveniendi regis potestatem factam.* Venerant Romam legati a Gentio, qui, *quo tempore Romani conveniendi regis causâ venissent, ægrum fortè eum in ultimis partibus fuisse regni* dicerent. *Petere Gentium ab senatu, ne crederent confictis criminibus in se, quæ inimici detulissent.* Ad ea Duronius adjecit, multis civibus Romanis, & sociis Latini nominis injurias factas in regno ejus: & cives Romanos dici Corcyræ retineri. Eos omnes Ro-

ærarium referri, tamquam nihil pertinens ad eos milites qui dimittebantur.

5 *Aulo nuntiatum est*] A. Postumio, qui tribunus militum cum M. Fulvio exercitui præerat.

6 *Deduxit... Pisas*] Lege *reduxit*.

Digitized by Google

U.c.572. a.C.180. mam adduci placuit : C. Claudium prætorem cognoscere : neque antè Gentio regi legatisve ejus responsum reddi. Inter multos alios, quos pestilentia ejus anni absumpsit, sacerdotes quoque aliquot mortui sunt. L. Valerius Flaccus pontifex mortuus est : in ejus locum suffectus est Q. Fabius Labeo. P. Manlius, qui nuper ex ulteriore Hispania redierat, 7 triumvir epulo : Q. Fulvius M. F. in locum ejus triumvir cooptatus ; tum 8 prætextatus erat. De rege sacrificio sufficiendo in locum Cn. Cornelii Dolabellæ contentio inter C. Servilium pontificem maximum fuit, & L. Cornelium Dolabellam duumvirum navalem, quem ut inauguraret pontifex, 9 magistratu sese abdicare jubebat ; recusantique id facere, ob eam rem multa duumviro dicta a pontifice : deque ea, quum provocasset, certatum ad populum. Quum plures jam 1 tribus intro vocatæ, dicto esse audientem pontifici duumvirum juberent, multamque remitti, si magistratu se abdicasset ; 2 ultimum de cœlo, quod comitia turbaret,

Sacerdotes mortui & suffecti.

Contentio de rege sacrificio.

7 *Triumvir epulo*] Vid. not. 1 & 2, ad l. XXXIII, c. 42, suprà.

8 *Prætextatus*] Puer etiamnum togam prætextam gerens.

9 *Magistratu sese abdicare jubebat*] Quia nempe non licebat regem sacrorum ullum magistratum gerere.

1 *Tribus intro vocatæ*] Vocatæ in ovile, ut ferrent suffragia.

2 *Ultimum de cœlo*] *Ultimum* hìc intelligimus dictum per appositionem. *Intervenit de cœlo* tamquam *ultimum*, tamquam ultimus totius negotii finis, aliquid *quod comitia turbaret*. Eodem ferè modò, l. I, c. 47, exposuimus *ab stirpe ultimâ*, nempe, ab stirpe tamquam ab aliquo principio ultimo ; unde orsus Tarquinius totam deinde Ser. Tullii vitam exagitavit. Quod autem dicitur hìc intervenisse de cœlo, id vel fulgur fuit, vel tonitru. Jove enim tonante, vel fulgurante, comitia haberi

Digitized by Google

intervenit ; religio inde fuit pontificibus inaugu- U.c.572.
randi Dolabellæ. P. Clœlium Siculum inaugu- a.C.180.
rarunt : 3 qui secundo loco inauguratus erat. Exitu anni, & C. Servilius Geminus pontifex maximus decessit : idem decemvir sacrorum fuit ; pontifex in locum ejus a collegio cooptatus est Q. Fulvius Flaccus. 4 At pontifex maximus M. Æmilius Lepidus, quum multi clari viri petissent : & decemvir sacrorum Q. Marcius Philippus, in ejusdem locum est cooptatus. Et augur Sp. Postumius Albinus decessit, in locum ejus 5 P. Scipionem filium Africani augures cooptarunt. Cumanis eo anno petentibus permissum, ut publicè Latinè loquerentur, & præconibus Latinè vendendi jus esset.

XLIII. Pisanis agrum pollicentibus, quò Latina colonia deduceretur, gratiæ ab senatu actæ ; triumviri creati ad eam rem, Q. Fabius Buteo, M. & P. Popilii Lænates. A C. Mænio prætore (cui provincia Sardinia quum evenisset, additum erat, ut quæreret de veneficiis longiùs ab urbe decem millibus passuum) litteræ allatæ, *Se jam tria millia hominum damnasse, & crescere sibi quæstionem indiciis ; aut eam*

nefas erat. Ceterùm possis quoque, loco *to ultimum* reponere *vitium*. Sic *vitio creati* magistratus sæpe dicuntur.

3 *Qui secundo loco inauguratus erat*] Vel hæc verba vitiata sunt, vel breviter atque adeo obscurè hîc indicatur mos aliquis Romanorum nobis incognitus.

4 *At pontifex maximus*] Pontifex maximus non cooptabatur a collegio pontificum, sed a populo tributis comitiis creabatur. Omnino hîc interciderunt quædam voces : nec quidquam consultius fieri fortasse possit, quàm si hîc asteriscus apponatur.

5 *P. Scipionem filium Africani* Hic Africanum minorem adoptavit. Eum ingenio valuisse, corpore admodum imbecillum fuisse, docet Cicero in Bruto, n. 77, & in Catone, n. 35.

Digitized by Google

U.c.572. *sibi esse deferendam, aut provinciam dimittendam.*
a.C.180. Q. Fulvius Flaccus ex Hispania rediit Romam cum magna fama gestarum rerum: qui, quum extra urbem triumphi causâ esset, consul est creatus cum L. Manlio Acidino; & post paucos dies cum militibus, quos secum deduxerat, triumphans urbem est invectus. Tulit in triumpho coronas aureas centum viginti quatuor: præterea 6 auri pondo tringinta unum, & 7 signati Oscensis nummûm centum septuaginta tria millia ducentos. Militibus de præda 8 quinquagenos denarios dedit; duplex centurionibus, triplex equiti, 9 tantumdem sociis Latini nominis: & stipendium omnibus duplex.

Q. Fulvii triumphus.

Lex annaria.

XLIV. Eo anno rogatio primùm lata est ab L. Villio tribuno plebis, 1 quot annos natî quemque magistratum peterent caperentque; inde cognomen familiæ inditum, ut Annales appellarentur. Prætores quatuor post multos

Prætores quatuor.

6 *Auri pondo triginta unum*] Marcas quatuor 48, uncias 3, semunciam 1.

7 *Signati Oscensis nummûm centum septuaginta tria millia ducentos*] De oscensi argento vid. not. 3, ad l. XXXIV, c. 10. Nummi, sive sestertii 173200, æquiparantur marcis argenti 675.

8 *Quinquagenos denarios*] Uncias argenti 6, cum binis, ut vocant, *grossis*.

9 *Tantumdem sociis Latini nominis*] Tantumdem peditibus, equitibus, centurionibus Latini nominis, quàntum Romanis.

1 *Quot annos nati quemque magistratum peterent caperentque*] Ante hanc legem id modò videtur sancitum fuisse, quod observavimus ad XXV, 2, ne quis ullum magistratum urbanum caperet, antequam dena stipendia emerita haberet. Villius singulis magistratibus, saltem curulibus, annum suum definivit. Apparet ex Cicerone aliisque, legitimum ædilitatis curulis annum fuisse, septimum & tricesimum; præturæ, quadragesimum; consulatûs, tertium & quadragesimum.

Digitized by Google

annos 2 lege Bæbiâ creati, quæ alternis quaternos jubebât creari; hi facti, Cn. Cornelius Scipio, C. Valerius Lævinus, Q. & P. Mucii Q. F. Scævolæ. Q. Fulvio & L. Manlio consulibus eadem provincia, quæ superioribus; pari numero copiæ peditum, equitum, civium, sociorum decretæ. In Hispaniis duabus Ti. Sempronio & L. Postumio, cum iisdem exercitibus quos haberent, prorogatum imperium est; & in supplementum consules scribere jussi ad tria millia peditum Romanorum, trecentos equites: quinque millia sociorum Latini nominis, & quadringentos equites. P. Mucius Scævola urbanam sortitus provinciam est: & ut idem quæreret de veneficiis in urbe, & propiùs urbem decem millia passuum. Cn. Cornelius Scipio peregrinam, Q. Mucius Scævola Siciliam, C. Valerius Lævinus Sardiniam. Q. Fulvius consul, *Priusquam ullam rem publicam ageret, liberare & se, & rempublicam religione votis solvendis* dixit *velle; vovisse, quo die postremùm cum Celtiberis pugnasset, ludos Jovi Optimo Maximo, & ædem Equestri Fortunæ sese facturum: in eam rem sibi pecuniam collatam esse ab Hispanis.* Ludi decreti, & ut duumviri ad ædem locandam crearentur; de pecunia finitur, *Ne major causâ ludorum consumeretur, 3 quàm quanta Fulvio Nobiliori post Ætolicum bellum ludos facienti decreta esset: neve quid ad eos ludos arcesseret, cogeret, acciperet, faceret, 4 ad-*

U.c.573. a C.179. Q. Fulvio, L. Manlio Coss. *Provincia.*

2 *Lege Bæbiâ*] Hujus legis nulla alia occurrit mentio.

3 *Quàm quanta Fulvio Nobiliori*] Vid. suprà lib. XXXIX, c. 5.

4 *Adversùs id senatusconsultum, quod*] De hoc senatusconsulto nihil suo loco dixit Livius. Optandum esset ut, quid eo decretum fuerit, accuratiùs explicasset. Nunc id tantummodo apparet, obviam

Digitized by Google

U.c.573 a.C.179. *versùs id ſenatuſconſultum, quod L. Æmilio, Cn. Bæbio conſulibus de ludis factum eſſet.* Decreverat id ſenatus, propter effuſos ſumptus factos in ludos Ti. Sempronii ædilis, qui graves non modò Italiæ ac ſociis Latini nominis, ſed etiam provinciis externis fuerant.

Hiems ſæva. XLV. Hiems eo anno nive ſæva & omni tempeſtatum genere fuit: arbores, quæ obnoxiæ frigoribus ſunt, deuſſerat cunctas: & ea tum aliquanto quàm aliàs longior fuit; itaque 5 Latinas mox ſubitò coorta, & intolerabilis tempeſtas in monte turbavit: inſtauratæque ſunt ex decreto pontificum. Eadem tempeſtas & in Capitolio aliquot ſigna 6 conſtravit, fulminibuſque complura loca deformavit, ædem Jovis Tarracinæ, 7 ædem Albam Capuæ portamque Romanam: muri pinnæ aliquot locis decuſſæ erant. Hæc inter prodigia, nuntiatum & ab Reate, *Tripedem natum mulum.* Ob ea decemviri juſſi adire libros, edidere, quibus diis, & quot hoſtiis ſacrificaretur: & ob fulminibus complura loca deformata, ad ædem Jovis ut ſupplicatio diem unum eſſet. Ludi deinde votivi Q. Fulvii conſulis per dies decem magno

Cenſores apparatu facti. Cenſorum inde comitia habita: creati, M. Æmilius Lepidus pontifex maximus, & M. Fulvius Nobilior, qui ex Ætolis

ire voluiſſe Patres effuſis ludorum ſumptibus, qui jam graves eſſe ſociis & provinciis incipiebant.

5 *Latinas mox*] *Mox*, id eſt, paulo poſt hiemem exactam, *Latinas* ferias... *tempeſtas in monte* Albano *turbavit.* Sed, unica litterulâ mutatâ, longè elegantiùs leges *nox ſubitò coorta*, atris nimirum nubibus cœlum obſcurantibus.

6 *Conſtravit*] Magis placeret *proſtravit.*

7 *Ædem Albam Capuæ*] Hæc ædes ſuprà jam nominata eſt a Livio, l. XXXII, c. 9. *Portam Romanam*, quæ mox nominatur, intellige portam urbis Capuæ dictam *Romanam.*

Digitized by Google

triumphaverat. Inter hos viros nobiles inimicitiæ erant, sæpè multis in senatu & ad populum atrocibus celebratæ certaminibus. Comitiis confectis, ut traditum antiquitus est, censores in Campo ad aram Martis sellis curulibus consederunt; quò repentè principes senatorum cum agmine venerunt civitatis: inter quos Q. Cæcilius Metellus verba fecit. U.c.573. a.C.179.

XLVI. *Non obliti sumus, Censores, vos paulo antè ab universo populo Romano moribus nostris præpositos esse: & nos a vobis & admoneri, & regi, non vos a nobis debere; indicandum tamen est, quid omnes bonos in vobis aut offendat, aut certè mutatum malint. Singulos quum intuèmur, M. Æmili, M. Fulvi, neminem hodie in civitate habemus, quem, si revocemur in suffragium, velimus vobis prælatum esse; ambo quum simul adspicimus, non possumus non vereri, ne malè comparati sitis, nec tantùm reipublicæ prosit, quòd omnibus nobis egregiè placetis, quàm, quòd alter alteri displicetis, noceat. Inimicitias per annos multos vobis ipsis graves & atroces geritis: quæ periculum est, ne ex hac die nobis & reipublicæ quàm vobis, graviores fiant. De quibus causis hoc timeamus, multa succurrunt quæ dicerentur; 8 nisi fortè implacabiles vestræ iræ implicaverint animos vestros. Has ut hodie, ut in isto templo finiatis simultates, quæsumus vos universi; & quos conjunxit suffragiis suis populus Romanus, hac etiam reconciliatione gratiæ conjungat a nobis sinatis: uno animo, uno consilio legatis senatum, equites recenseatis, agatis censum, lustrum condatis: quod in omnibus ferè precationibus nuncupabitis verbis,* Ut ea res mihi collegæque meo bene & feliciter eveniat, *id ita ut* Metelli oratio ad Censs.

8 *Nisi fortè implacabiles vestræ iræ*] Hæc omnino corrupta & depravata sunt.

Digitized by Google

U.c.573. a.C.179. *verè, ut ex animo velitis evenire: efficiatisque, ut, quod deos precati eritis, id vos velle etiam homines credamus. T. Tatius & Romulus, in cujus urbis medio foro acie hostes concurrerant, ibi concordes regnarunt. Non modò simultates, sed bella quoque finiuntur; ex infestis hostibus plerumque socii fideles, interdum etiam cives fiunt. Albani, dirutâ Albâ, Romam traducti sunt: Latini, Sabini in civitatem accepti. Vulgatum illud, quia verum erat, in proverbium venit: Amicitias immortales, inimicitias mortales debere esse.* Fremitus ortus cum assensu, deinde universorum voces idem petentium confusæ in unum, orationem interpellarunt. Inde Æmilius questus quum alia, tum bis a M. Fulvio se certo consulatu dejectum. Fulvius contrà queri, se ab eo semper lacessitum, 9 & in probrum suum sponsionem factam; tamen ambo significare, si alter vellet, se in potestate tot principum civitatis futuros. Omnibus instantibus qui aderant, dexteras fidemque dedere, mittere verè ac finire odium. Deinde, collaudantibus cunctis, deducti sunt in Capitolium. Et cura super tali re principum, & facilitas censorum egregiè comprobata ab senatu & laudata est. Censoribus deinde postulantibus, ut pecuniæ summa sibi, quâ in opera publica uterentur, attribueretur, 1 vectigal annuum decretum est.

Censores positis odiis in amicitiam redeunt.

9 *Et in probrum suum sponsionem factam*] Hoc oportuisset exponi clariùs, si rem intelligi Livius voluisset. Discimus tantùm ex his verbis sponsionem fecisse M. Æmilium, ni Fulvius aliquid indignum viro bono in se admisisset. De sponsione vid. not. 4, ad l. III, c. 24.

1 *Vectigal annuum*] Fortasse vectigal aliquod, quod in eam rem uno tantùm anno penderetur. Quod ideo pluribus verbis

Digitized by Google

XLVII. Eodem anno in Hiſpania L. Poſtumius & Ti. Sempronius prætores comparaverunt ita inter ſe, ut in Vaccæos per Luſitaniam iret Albinus, inde in Celtiberiam reverteretur, 2 ſi majus ibi bellum eſſet; Gracchus in ultima Celtiberiæ penetraret. Mundam urbem primùm vi cepit, nocte ex improviſo aggreſſus; acceptis deinde obſidibus, præſidioque impoſito, 3 caſtella oppugnare, agros urere, donec ad prævalidam aliam urbem (Certimam appellant Celtiberi) pervenit. 4 Ubi quum jam opera admoveret, veniunt legati ex oppido, quorum ſermo antiquæ ſimplicitatis fuit, non diſſimulantium bellaturos, ſi vires eſſent. Petierunt enim, *Ut ſibi in caſtra Celtiberorum ire liceret* 5 *ad auxilia accipienda; ſi non impetraſſent, tum* 6 *ſeparatim eos ab illis ſe conſulturos.* Permittente Graccho, ierunt, & poſt paucis diebus alios decem legatos ſecum adduxerunt. Meridianum tempus erat; nihil priùs petierunt a prætore, quàm ut bibere ſibi juberet dari. Epotis primis poculis, iterum popoſcerunt; magno riſu circumſtantium, in tam rudibus & moris omnis ignaris ingeniis. Tum maximus natu ex iis, *Miſſi fumus*, inquit, *a gente noſtra, qui ſciſcitaremur, quâ tandem re fretus arma nobis inferres?* Ad hanc percunctationem Gracchus,

U.c.573. a.C.179. *Res in Hiſpania geſtæ.*

Simplicitas barbarorum.

non explicat Livius, quia res pervulgata erat & omnibus nota.

2 *Si majus ibi*] In Celtiberia.

3 *Caſtella oppugnare*] Meliùs, *expugnare.*

4 *Ubi quum jam opera admoveret*] Pro *ubi* libenter legeremus *cui.*

5 *Ad auxilia accipienda*] Lege *accienda.* Nam mox ſequitur, *ſi non impetraſſent.* Itaque opus eſt verbo, quod rem in dubio relinquat, quale eſt *accienda.*

6 *Separatim eos ab illis ſe conſulturos*] Hæc ſtare non poſſunt. Poſſis emendare: *ſeparatim ab illis ſibi conſulturos.*

Digitized by Google

U.c.573. a.C.179. *Exercitu se egregio fidentem venisse*, respondit; *quem si ipsi visere velint, quo certiora ad suos referant, potestatem se eis facturum esse:* tribunisque militum imperat, ut ornari omnes copias peditum equitumque, & decurrere jubeant armatas. Ab hoc spectaculo legati missi deterruerunt suos ab auxilio circumsessæ urbi ferendo. Oppidani 7 quum ignes nocte turribus nequicquam (quod signum convenerat) sustulissent, destituti ab unica spe auxilii, in deditionem venerunt; 8 sestertium quater & vicies ab iis est exactum, quadraginta nobilissimi equites; nec obsidum nomine, (nam militare jussi sunt) & tamen reipsâ ut pignus fidei essent.

Ad Alcen vincuntur Celtiberi.

XLVIII. Inde jam duxit ad Alcen urbem, ubi castra Celtiberorum erant, a quibus venerant nùper legati; eos quum per aliquot dies, armaturam levem immittendo in stationes, lacessîsset parvis præliis, in dies majora certamina ferebat, ut omnes extra munitiones eliceret. Ubi quod petebatur sensit effectum, auxiliorum præfectis imperat, ut contracto certamine, tamquam multitudine superarentur, repentè tergis datis, ad castra effusè fugerent: ipse intra vallum ad omnes portas instruxit copias. Haud multum temporis interceslit, quum ex composito refugientium suorum agmen, post effusè sequentes barbaros conspexit. Instructam ad hoc ipsum intra vallum habebat aciem; itaque tantùm moratus, ut suos refugere in castra libero introitu sineret, clamore sublato, simul omnibus portis erupit. Non sustinuere impetum

7 *Quum ignes nocte turribus.... sustulissent*] Lege *nocte*, vel *noctu e turribus*.

8 *Sestertium quater & vicies*] Id est, bis mille & quadringenta sestertia, sive, quod idem est, sestertii 240000, libræ Romanæ pondo 6000, marcæ argenti nostrates 9375.

Digitized by Google

necopinatum hostes; qui ad castra oppugnanda venerant, ne sua quidem tueri potuerunt; nam extemplo fusi, fugati, mox intra vallum paventes compulsi, postremò exuuntur castris. Eo die novem millia hostium cæsa: capti vivi trecenti viginti, equi centum duodecim: signa militaria triginta septem; de exercitu Romano centum novem ceciderunt. U.c. 573. a.C. 179.

XLIX. Ab hoc prælio Gracchus duxit ad populandam Celtiberiam legiones; & quum ferret passim cuncta atque ageret, populique alii voluntate, alii metu jugum acciperent, centum tria oppida intra paucos dies in deditionem accepit: prædâ potitus ingenti est. Convertit inde agmen retro, unde venerat, ad Alcen, atque eam urbem oppugnare instituit. Oppidani primum impetum hostium sustinuerunt: deinde, quum jam non armis modò, sed etiam operibus oppugnarentur, diffisi præsidio urbis, in arcem universi concesserunt: postremò & inde, præmissis oratoribus, in ditionem se suaque omnia Romanis permiserunt. Magna inde præda facta est; multi captivi nobiles in potestatem venerunt; inter quos & Turri filii duo, & filia. Regulus hic earum gentium erat, longè potentissimus omnium Hispanorum. Auditâ suorum clade, missis qui fidem venienti in castra ad Gracchum peterent, venit. Et primùm 9 quæsivit ab eo, *ne sibi liceret ac suis vivere?* Quum prætor victurum respondisset; quæsivit iterum, *si cum Romanis militare liceret?* Id quoque Gracchо permittente; *Sequar*, inquit, *vos adversùs veteres socios meos, quoniam illos ad me* 1 *propiunt suspicere.* Sequutus est *CIIII oppida recipit Gracchus.*

9 *Quæsivit ab eo, ne sibi liceret*] Non malè emendaveris: *quæsivit, anne sibi liceret.*

1 *Propiunt suspicere*] Verba corrupta: sensus

U.c.573. a.C.179. inde Romanos, fortique ac fideli operâ multis locis rem Romanam adjuvit. Ergavia inde nobilis & potens civitas, aliorum circà populorum cladibus territa, portas aperuit Romanis.

L. Eam deditionem oppidorum haud cum fide factam, quidam auctores sunt; e qua regione abduxisset legiones, extemplo inde rebellatum, magnoque eum postea prælio ad montem Caunum cum Celtiberis a prima luce ad sextam horam diei signis collatis pugnasse: multos utrimque cecidisse: 2 nec aliud magnopere, ne victos crederes, fecisse Romanos, nisi quòd postero die 3 manentes intra vallum prælio lacessierint; spolia per totum diem legisse: tertio die prælio majore iterum pugnatum; & tum demum haud dubiè victos Celtiberos, castraque eorum capta & direpta esse; viginti duo millia hostium eo die esse cæsa: plus trecentos captos; parem ferè equorum numerum; & signa militaria septuaginta duo; inde debellatum, veramque pacem, non fluxâ, ut antè, fide, Celtiberos fecisse. Eâdem æstate & L. Postumium in Hispania ulteriore bis cum Vaccæis egregiè pugnasse scribunt; ad triginta & quinque millia hominum occidisse, 4 & castra oppugnasse. 5 Propius vero est, serius

patet: quoniam illos parum aut fidos, aut potentes expertus sum.

2 *Nec aliud magnopere, ne victos crederes*] Nec aliud ferè fecisse Romanos, unde appareat eos non fuisse victos.

3 *Manentes intra vallum*] Celtiberos *prælio lacessierint* Romani.

4 *Et castra oppugnasse*] Lege *expugnasse*.

5 *Propius vero est, serius in provinciam pervenisse*] Non intelligimus quomodo id a Livio dici potuerit, qui Postumium superiore anno venisse in Hispaniam memoravit suprà c. 39, & hoc ipso anno non obscurè indicat illum eodem tempore in Vaccæos profectum esse,

Digitized by Google

in provinciam perveniſſe, quàm ut eâ æſtate potuerit res gerere. U.C. 573. a.C. 179.

LI. Cenſores 6 fideli concordiâ ſenatum legerunt; 7 princeps electus eſt ipſe cenſor Æmilius Lepidus pontifex maximus: tres ejecti de ſenatu; retinuit quoſdam Lepidus a collega præteritos. Opera, ex pecunia attributa diviſaque inter ſe, hæc confecerunt. Lepidus molem ad Tarracinam; ingratum opus, quòd prædia habebat ibi, 8 privatamque publicæ rei impenſam inſuerat. 9 Theatrum & proſcenium ad Apollinis, 1 ædem Jovis in Capitolio co- *Cenſores.* *res legunt ſenatum.* *Opera publica.*

quo Gracchus in ultima Celtiberiæ profectus eſt.

6 *Fideli concordiâ*] Eâ concordiâ, quæ probaret eos bonâ fide in gratiam rediiſſe.

7 *Princeps electus eſt*] Immo *lectus eſt.* Sic enim loqui ſolet Livius.

8 *Privatamque publicæ rei impenſam inſuerat*] Lege vel *injunxerat*, vel *impoſuerat.* Senſus eſt: impenſam, quæ cederet in privatum ejus commodum, a republica ſuſtineri juſſerat.

9 *Theatrum & proſcenium ad Apollinis*] Conſtat tunc temporis nullum fuiſſe theatrum Romæ ſtabile & manſurum: atque etiam admodum verifimile eſt tunc quoque populum ſtantem ludos ſpectaviſſe. Itaque hoc theatrum, quod poliendum albo locatur a cenſoribus, temporarium fuit, & non ultra ſtaturum, quàm opus eſſet ad ludos edendos, quemadmodum & ſcena, l. XLI, c. 27, a cenſoribus locatur præbenda ædilibus atque prætoribus. Ceterùm obſervandum eſt theatrum duplici ſenſu ſumi, vel pro univerſo ædificio, quod ea contineret omnia quæ ad ludos pertinebant; quo ſenſu proſcenium eſt pars theatri: vel pro illa parte in qua erant ſpectatores. Hoc poſteriore ſenſu hîc capi debet. Proſcenium eſt, ut ipſum nomen indicat, ſpatium quod porrigitur ante ſcenam. In eo, vel inter illud & ſcenam, erigebatur pulpitum, quò prodibant actores, quum fabulas agerent.

1 *Ædem Jovis in Capitolio*] Locavit poliendam albo ædem Jovis in Capi-

Digitized by Google

U.c.573. lumnasque circà poliendas albo locavit: & al-
a.C.179. his columnis, quæ incommodè opposita vide-
bantur, signa amovit: clypeaque de columnis, & signa militaria affixa omnis generis dempsit. M. Fulvius plura & majoris locavit usûs; portum, & pilas pontis in Tiberim; quibus pilis fornices post aliquot annos P. Scipio Africanus & L. Mummius censores locaverunt imponendos: basilicam 2 post argentarias Novas & forum Piscatorium, circumdatis tabernis, 3 quas vendidit in privatum; & forum & porticum extra portam Trigeminam, & aliam post navalia, & ad fanum Herculis, & post Spei ad Tiberim ædem Apollinis Medici. 4 Habuere & in promiscuo præterea pecuniam; ex ea communiter locarunt aquam adducendam, 5 fornicesque faciendos. Impedimento operi fuit M. Licinius Crassus, qui per fundum suum duci non est passus. Portoria quoque & vectigalia iidem multa instituerunt; complura sacella publica, quæ fuerant occupata a privatis, publica rursus ut essent, paterentque populo, curarunt. 6 Mutarunt suffragia: regionatimque ge-

tolio, & columnas quæ circa ædem erant. Vox *albo* suspecta esse non debet. Eodem enim modo scripsit Livius, suprà l. IV, c. 25, *album in vestimentum addere.*

2 *Post argentarias Novas & forum Piscatorium*] Sic & suprà l. XXVI, c. 27, conjunguntur argentariæ Novæ & forum Piscatorium, tamquam vicina loca. Circumdatas tabernas intellige illi basilicæ, quæ locatur ædificanda.

3 *Quas vendidit in privatum*] In usum privatorum.

4 *Habuere & in promiscuo præterea pecuniam*] Præter eam pecuniam, quam diviserant inter se, habuerunt quoque aliquam attributæ sibi pecuniæ partem in promiscuo, quâ communiter uterentur.

5 *Fornicesque faciendos*] Aquæductus arcuato opere faciendos.

6 *Mutarunt suffragia:*

Digitized by Google

neribus hominum, causisque, & quæstibus, tribus descripserunt. U.c.573. a.C.179.

LII. Et alter ex censoribus M. Æmilius petiit ab senatu, ut sibi dedicationis templorum Reginæ Junonis & Dianæ, quæ bello Ligustino antè annis octo vovisset, pecunia ad ludos decerneretur. 7 Viginti millia æris decreverunt; dedicavit eas ædes, utramque in circo Flaminio: ludosque scenicos triduum post dedicationem templi Junonis, biduum post Dianæ, & singulos dies fecit in circo. Idem dedicavit ædem 8 Lar[illegible] Permarinûm in Campo; voverat eam 9 an[illegible] undecim antè L. Æmilius Re-

regionatimque] Hæc videtur esse hujus loci sententia. Ante hos censores, omnes tribules in unaquaque tribu promiscuè ac sine ulla distinctione ibant in suffragia, ita ut cum senatore eques, scriba, præco, suffragium ferrent. Hi censores tribus descripserunt generibus hominum, causis, & quæstibus: id est, quotquot in unaquaque tribu senatorii ordinis erant, a ceteris separaverunt; tum, quotquot erant equites Romani; tum, qui scribæ, præcones, calcearii, lanii, cerdones, &c. forent: ex singulis generibus unum velut collegium efficientes, statuentesque quo ordine unumquodque horum velut collegiorum ire in suffragium deberet. Appositum autem Livius vocem *regionatim*, ut indicaret in illa mutatione servatam tamen antiquam tribuum universarum descriptionem, in qua habita ratio fuerat regionum, sive urbis, sive agri. Itaque tribus distinguuntur a sese invicem regionibus, ex antiquo more: at portiones tribuum, novo hoc instituto, generibus hominum, causis, quæstibusque describuntur. *Causa* autem hîc accipienda est pro statu.

7 *Viginti millia æris*] In argento marcas nostrates 31, uncias 2.

8 *Larium Permarinûm*] Hi sunt, Θεοὶ διαπόντιοι, id est, dii maris, vel transmarinorum itinerum præsides.

9 *Annis undecim antè*] In hac numerandi ratione

U.c.573. a.C.179. gillus, navali prælio adversùs præfectos regis Antiochi. Supra valvas templi tabula cum titulo hoc fixa est: 1 *Duello magno regibus dirimendo* * *caput subigendis patrandæ pacis hæc pugna exeunti L. Æmilio M. Æmilii filio auspicio, imperio, felicitate ductuque ejus inter Ephesum, Samum, Chiumque, inspectante consule ipso Antiocho, exercitu omni, equitatu, elephantisque, classis regis Antiochi antea sic victa, fusa, contusa, fugataque est, ibique eo die naves longæ cum omnibus sociis captæ XLII. Ea pugna pugnata, rex Antiochus regnumque ejus* **. *Ejus rei ergo ædem Laribus Permarinis vovit.* Eodem exemplo tabula in æde Jovis in Capitolio supra valvas fixa est.

Res gestæ in Liguria. LIII. Biduo, quo senatum legerunt censores, Q. Fulvius consul profectus in Ligures, 2 per invios montes vallesque, saltus cum exercitu transgressus, signis collatis cum hoste pugnavit: neque tantùm acie vicit, sed castra quoque eodem die cepit; tria millia ducenti hostium, omnisque ea regio Ligurum in deditionem venit. Consul deditos in campestres agros deduxit, præsidiaque montibus imposuit. 3 Celeriter & ex provincia litteræ Ro-

non includitur annus extremus. Sic suprà, hoc ipso capite dixit *antè annis octo*, quum tamen novem numerari deberent, nisi extremus annus negligeretur.

1 *Duello magno*] Non necesse est monere totum hunc locum omnino depravatum esse.

2 *Per invios montes vallesque saltus.... transgressus*] Hæc qui attentè legerit, vix videtur dubitare posse, quin *rò valles* occupaverit locum alicujus epitheti, quod Livius voci *saltus* apposuerat. Fortasse legendum: *per invios montes difficilesque saltus.*

3 *Celeriter & ex provincia*] *Celeriter* hîc omnino superfluum est. Aliquid mendi latet. Sed res non est magni momenti.

Digitized by Google

mam venerunt; ſupplicationes ob eas res geſtas in triduum decretæ ſunt. Prætores quadraginta hoſtiis majoribus per ſupplicationes rem divinam fecerunt. Ab altero conſule L. Manlio nihil memoriâ dignum in Liguribus eſt geſtum. Galli Tranſalpini, tria millia hominum, in Italiam tranſgreſſi, neminem bello laceſſentes, agrum a conſule & ſenatu petebant, ut pacati ſub imperio populi Romani eſſent. Eos ſenatus excedere Italiâ juſſit: & conſulem Q. Fulvium quærere, & animadvertere in eos, qui principes & auctores tranſcendendi Alpes fuiſſent. U.c.573. a.C.179.

LIV. Eodem anno Philippus rex Macedonum ſenio & mœrore conſumptus poſt mortem filii deceſſit. Demetriade hibernabat, quum deſiderio anxius filii, tum pœnitentiâ crudelitatis ſuæ; ſtimulabat animum & alter filius, haud dubiè & ſuâ & aliorum opinione rex; converſique in eum omnium oculi, & deſtituta ſenectus; aliis exſpectantibus ſuam mortem, 4 aliis ne exſpectantibus quidem. 5 Quo magis angebatur, & cum eo Antigonus Echecratis filius, nomen patrui Antigoni ferens, qui tutor Philippi fuerat, 6 regiæ vir majeſtatis, 7 nobili etiam pugnâ adversùs Cleomenem Lacedæmonium clarus. Tutorem eum Græci, ut cognomine a ceteris regibus diſtinguerent, ap- *Philippus ſenio & mœrore confectus.* *Antigonus, unus ex Philippi amicis incorruptus.*

4 *Aliis ne exſpectantibus quidem*] Sed ſedem deſerentibus, & juveni mox regnaturo unicè deditis.

5 *Quo magis*] Atque eo magis angebatur: atque inde creſcebat illius dolor.

6 *Regiæ vir majeſtatis*] Hæc referenda ſunt, non ad Antigonum Echecratis filium, ſed ad Antigonum tutorem Philippi, qui revera rex Macedonum fuerat. De eo vide not. 8, ad l. XXXII, c. 21, ſuprà.

7 *Nobili... pugnâ*] Ejus obiter mentionem fecit Livius ſuprà XXXIV, 28.

Digitized by Google

U.c.573. a.C.179. pellarunt. Hujus fratris filius Antigonus ex honoratis Philippi amicis unus incorruptus permanserat : 8 eique ea fides, nequaquam amicum Perseæ, inimicissimum fecerat. Is prospiciens animo, quanto cum periculo suo hæreditas regni ventura esset ad Perseæ, ut primùm labare animum regis, & ingemiscere interdum filii desiderio sensit, nunc præbendo aures, nunc lacessendo etiam mentionem rei temere actæ, sæpe querenti querens & ipse aderat : & quum multa adsoleat veritas præbere vestigia sui, omni ope adjuvabat, quo maturiùs omnia emanarent. 9 Suspecti & ministri facinoris, Apelles maximè & Philocles erant, qui Romam legati fuerant, litteraſque exitiales Demetrio sub nomine Flaminini attulerant. Falsas esse, & a scriba vitiatas, signumque adulterinum, vulgò in regia fremebant.

LV. Ceterùm quum suspecta magis, quàm manifesta esset res, fortè 1 Xychus obvius fit Antigono, comprehensusque ab eo, in regiam est perductus; relicto eo custodibus, Antigonus ad Philippum processit. *Multis*, inquit, *sermonibus intellexisse videor, magno te æstima-*

8 *Eique ea fides, nequaquam amicum Perseæ*] Et ea fides illi inimicissimum fecerat Perseæ, qui jam alias ob causas nequaquam amicus erat.

9 *Suspecti & ministri facinoris*] Possis quidem explicare hoc modo : suspicionibus quoque odorabatur Antigonus, quinam ministri facinoris fuissent. Magis tamen placeret : *suspecti ex ministris facinoris Apelles maximè & Philocles erant.*

1 *Xychus*] Non ineptè suspicari possumus hunc Xychum fuisse scribam illum, qui modò memoratus est litteras exitiales Demetrio ab Apelle & Philocle legatis sub nomine Flaminini allatas vitiasse. Eò ducunt hæc quæ mox sequentur verba : *ordinem... omnem facinoris legatorum ministeriique sui.*

Digitized by Google

turum, si scire vera omnia possis de filiis tuis, uter ab utro petitus fraude & insidiis esset. Homo unus omnium, qui nodum hujus erroris exsolvere possit, in potestate tua est Xychus. 2 *Fortè vocatum perductumque in regiam, vocari juberet.* U.C. 573. a.C. 179. Innocentia Demetrii agnita.

Adductus, primò ita negare inconstanter, ut parvo metu admoto, paratum indicem esse appareret; conspectum tortoris verberumque non sustinuit: ordinemque omnem facinoris legatorum, ministeriique sui, exposuit. Extemplo missi qui legatos comprehenderent, Philoclem, qui præsens erat, oppressêrunt: Apelles missus ad Chæream quemdam persequendum, indicio Xychi audito, in Italiam trajecit. De Philocle nihil certi vulgatum est; alii primò audaciter negantem, postquam in conspectum adductus sit Xychus, non ultrà tetendisse; alii tormenta etiam inficiantem perpessum affirmant. Philippo redintegratus est luctus geminatusque: & infelicitatem suam in liberis graviorem, 3 quòd alter periisset, censebat.

LVI. Perseus certior factus omnia detecta esse, potentior quidem erat, quàm ut fugam necessariam duceret; tantùm, ut procul abesset, curabat; interim velut ab incendio flagrantis iræ, dum Philippus viveret, se defensurus. Qui spe potiundi ad pœnam corporis ejus amissâ, quod reliquum erat, id studere,

2 *Fortè vocatum*] Lege: *fortè oblatum.* Pro verbo *juberet* possit quoque reponi *jube.* Sed tamen hæc emendatio necessaria non videtur. Mutatio enim orationis directæ in indirectam, quamvis non admodum frequens sit, non caret tamen exemplis. Vid. orationem Quintii ad Achæos, XXXV, 49.

3 *Quòd alter periisset*] Emenda, *supereresset.* Nihil certius. Infrà Philippus ad Antigonum: *Quoniam in eam fortunam veni... ut orbitas mihi... optabilis esse debeat.*

Digitized by Google

U.c.573. a.C.179. ne ſuper impunitatem etiam præmio ſceleris frueretur. Antigonum igitur appellat; cui & palam facti parricidii gratiâ obnoxius erat, neque pudendum aut pœnitendum eum regem Macedonibus, propter recentem patrui Antigoni gloriam, fore cenſebat. *Quando in eam fortunam veni*, inquit, *Antigone, ut orbitas mihi, quam alii deteſtantur parentes, optabilis eſſe debeat; regnum, quod a patruo tuo, forti, non ſolùm fideli, tutelâ ejus cuſtoditum & auctum etiam, accepi, id tibi tradere in animo eſt. Te unum habeo, quem dignum regno judicem; ſi neminem haberem, perire & exſtingui id mallem, quàm Perſeo ſceleſtæ fraudis præmium eſſe. Demetrium excitatum ab inferis, reſtitutumque credam mihi, ſi te, qui morti innocentis, qui meo infelici errori unus illacrymaſti, in locum ejus ſubſtitutum relinquam.* Ab hoc ſermone, omni genere honoris producere eum non deſtitit; quum in Thracia Perſeus abeſſet, circumire Macedoniæ urbes, principibuſque Antigonum commendare: &, ſi vita longior ſuppetiſſet, haud dubium fuit, quin eum in poſſeſſione regni relicturus fuerit. Ab Demetriade profectus, Theſſalonicæ plurimùm temporis moratus fuerat; inde quum Amphipolim veniſſet, gravi morbo eſt implicitus; ſed animo tamen ægrum magis fuiſſe, quàm corpore, conſtat: curiſque & vigiliis, quum identidem ſpecies & umbræ inſontis interempti filii eum agitarent, exſtinctum eſſe, cum diris exſecrationibus alterius. Tamen 4 admoveri potuiſſet Antigonus, 5 ſi haud ſtatim palam facta eſſet mors regis.

Antigono regnum relinquere cupit Philippus.

Moritur.

4 *Admoveri*] Ad ſpem regni.

5 *Si haud ſtatim palam facta eſſet mors regis*] Quum infrà dicatur medicus mortem regis in adventum Perſei omnes qui extra regiam erant celaſſe, & An-

Digitized by Google

Medicus Calligenes, qui curationi præerat, non exſpectatâ morte regis, a primis deſperationis notis, nuntios prædiſpoſitos, ita ut convenerat, miſit ad Perſeum: & mortem regis in adventum ejus omnes, qui extra regiam erant, celavit. Oppreſſit igitur necopinantes ignaroſque omnes Perſeus, & regnum ſcelere partum invaſit. U.c.573. a.C.175. *Perſeus regnum invadit.*

LVII. 6 Peropportuna mors Philippi fuit ad dilationem, & ad vires bello contrahendas; nam poſt paucis diebus gens Baſtarnarum diu ſollicitata, ab ſuis ſedibus magnâ peditum equitumque manu Iſtrum trajecit; inde prægreſſi, qui nuntiarent regi, Antigonus & Cotto: 7 nobilis erat Baſtarna, & Antigonus perinvitus cum ipſo Cottone legatus ad concitandos Baſtarnas miſſus. Haud procul Amphipoli 8 famæ incerti nuntii occurrerunt, mortuum eſſe regem: quæ res omnem ordinem conſilii turbavit. Compoſitum autem ſic fuerat: tranſitum per Thraciam tutum, & commeatus Baſtarnis ut Philippus daret; id ut facere poſſet, regionum principes donis coluerat; fide ſuâ obligatâ, pacato agmine tranſituros Baſtarnas. Dardanorum gentem delere propoſitum erat, inque eorum agro ſedes fundare Baſtarnis. Dutigonus perinvitus fuiſſe; facilè nobis perſuademus dediſſe Livium: *Tamen admoveri potuiſſet Antigonus, ſi aut tum adfuiſſet, aut ſtatim palam facta eſſet mors regis.*

Baſtarnæ concitati a Philippo in Dardanos.

6 *Peropportuna mors Philippi fuit*] Peropportunè accidit Romanis, quos imparatos aggreſſus eſſet Philippus.

7 *Nobilis erat Baſtarna, & Antigonus*] Reddit rationem cur Cotto & Antigonus miſſi ſint ad nuntiandum regi Baſtarnarum adventum. Cotto nimirum nobilis erat Baſtarna; Antigonus, legatus ipſius Philippi.

8 *Famæ incerti nuntii*] Emenda: *fama, dein certi nuntii.*

Digitized by Google

U.c.573. plex inde erat commodum futurum, si & Dar-
a.C.179. dani, gens semper infestissima Macedoniæ, temporibusque iniquis regum imminens, tolleretur; & Bastarnæ, relictis in Dardania conjugibus liberisque, ad populandam Italiam possent mitti. *Per Scordiscos iter esse ad mare Adriaticum, Italiamque; aliâ viâ traduci exercitum non posse. Facilè Bastarnis Scordiscos iter daturos; 9 nec enim aut linguâ, aut moribus æquales abhorrere; & ipsos adjuncturos se, quum ad prædam opulentissimæ gentis 1 ire vidissent.* Inde in omnem eventum 2 consilia commodabantur; sive cæsi ab Romanis forent Bastarnæ, Dardanos tamen sublatos, prædamque ex reliquiis Bastarnarum, & possessionem liberam Dardaniæ, solatio fore: sive prospere gessissent Romanis aversis in Bastarnarum bellum, recuperaturum se in Græcia quæ amisisset. Hæc Philippi consilia fuerant.

LVIII. Ingressi sunt pacato agmine, fide Cottonis & Antigoni; sed haud multo post famam mortis Philippi, neque Thraces commercio faciles erant, neque Bastarnæ empto contenti esse poterant, aut in agmine contineri, ne decederent viâ; inde injuriæ ultro citroque fieri: quarum in dies incremento bellum exarsit. Postremò Thraces, quum vim ac multitudinem sustinere hostium non possent, relictis campestribus vicis, in montem ingentis altitudinis (Donucam vocant) concesserunt. 3 Quò ubi ire Bastarnæ vellent, 4 quali

9 *Nec enim aut linguâ, aut moribus æquales abhorrere*] Vox *æquales* aut tollenda videtur, aut immutanda.

1 *Ire*] Meliùs *iri*.

2 *Consilia commodabantur*] Lege, *accommodabantur*.

3 *Quò ubi ire*] Meliùs: *Quum subire*.

4 *Quali tempestate Gal-*

tempestate

Digitized by Google

tempestate Gallos spoliantes Delphos fama est peremptos esse, talis tum Bastarnas, nequicquam ad juga montium appropinquantes, oppressit; neque enim imbre tantùm effuso, dein creberrimâ grandine obruti sunt, cum ingenti fragore cœli tonitribusque & fulguribus præstringentibus aciem oculorum; sed fulmina etiam sic undique micabant, ut peti viderentur corpora; nec solùm milites, sed etiam principes icti caderent; itaque quum præcipiti fugâ per rupes prærupta improvidi sternerentur ruerentque, instabant quidem perculsis Thraces: sed ipsi deos auctores fugæ esse cœlumque in se ruere aiebant. Dissipati procellâ, quum tamquam ex naufragio plerique semiermes in castra, unde profecti erant, redissent, consultari quid agerent cœptum: inde orta dissensio, aliis redeundum, aliis penetrandum in Dardaniam censentibus. Triginta ferme millia hominum (Clondico duce profecti erant) pervenerunt; cetera multitudo, retro quâ venerat, transdanubianam regionem repetiit. Perseus potitus regno, interfici Antigonum jussit: & dum firmaret res, legatos Romam ad amicitiam paternam renovandam, petendumque ut rex ab senatu appellaretur, misit. Hæc eo anno in Macedonia gesta. U.C. 573. A.C. 179. *Antigonus interficitur.*

LIX. Alter consulum Q. Fulvius ex Liguribus triumphavit; quem triumphum magis gratiæ, quàm rerum gestarum magnitudini datum, constabat. Armorum hostilium magnam vim transtulit: nullam pecuniam admodum; divisit tamen in singulos milites [5] tricenos æris: du- *Fulvii Cos. triumphus.*

los] Hac de re vide Justinum, lib. XXIV, c. 8.

[5] *Tricenos æris*] Sive ternos denarios, quales octo unciam argenti Paris. efficiunt. Si cui hoc nimis exiguum videbitur, legat, ut quidam habent

Digitized by Google

U.c.573. a.C.179. plex centurionibus, triplex equiti. Nihil in eo triumpho magis insigne fuit, quàm quòd fortè evenit, ut eodem die triumpharet, quo priore anno ex prætura triumphaverat. Secundùm *Comitia.* triumphum comitia edixit, quibus creati consules sunt, M. Junius Brutus, A. Manlius Vulso. 6 Prætorum inde, tribus creatis, comitia tempestas diremit; postero die reliqui tres facti, ante diem quartum Idus Martias, M. Titinius Curvus, Ti. Claudius Nero, T. Fonteius Capito. Ludi Romani instaurati ab ædilibus curulibus, Cn. Servilio Cæpione, Ap. Claudio *Prodigia.* Centhone, propter prodigia, quæ evenerant. Terra movit: in foris publicis, ubi lectisternium erat, deorum capita, quæ in lectis erant, averterunt se: 7 lanaque cum integumentis, quæ Jovi oppositа fuit, decidit; de mensa oleas quoque præguſtasse mures, in prodigium versum est. Ad ea expianda nihil ultrà, quàm ut ludi instaurarentur, actum est.

editi, *trecenos.*

6 *Prætorum inde, tribus creatis*] Horum nomina habes in supplem. I, libri XLI.

7 *Lanaque cum integumentis*] Hæc admodum obscura sunt: nisi quòd pro *lana* videtur emendandum *læna*, quo vestimento utebantur ituri ad cœnam e balneo. Hìc enim agitur de lectisternio, sive epulo præbito Jovi & aliis diis. Hinc fit quoque mentio olearum de mensa, Jovi scilicet appositа, a muribus præguſtatarum. Cetera doctioribus interpretanda relinquimus.

Digitized by Google

EPITOME
LIBRI XLI LIVIANI.

Ignis in æde Vestæ exstinctus est. Ti. Sempronius Gracchus proconsul Celtiberos victos in deditionem accepit : monimentumque operum suorum, Gracchurim oppidum in Hispania constituit. Et a Postumio Albino proconsule Vaccæi ac Lusitani subacti sunt. Uterque triumphavit. Antiochus, Antiochi filius, obses Romanis a patre datus, mortuo fratre Seleuco, qui patri defuncto successerat, in regnum Syriæ ab urbe dimissus, præter religionem, quâ multa templa magnifica multis locis erexit, Athenis Jovis Olympii, & Antiochiæ Capitolini, vilissimum regem egit Lustrum a censoribus conditum est: censa sunt civium capita ducenta septuaginta tria millia ducenta quadraginta quatuor. Q. Voconius Saxa tribunus plebis legem tulit, ne quis hæredem mulierem institueret : suasit legem M. Cato ; exstat oratio ejus. Præterea res contra Ligures, Istros, Sardos, & Celtiberos a compluribus ducibus prospere gestas, & initia belli Macedonici continet, quod Perseus Philippi filius moliebatur ; miserat enim ad Carthaginienses legationem, & ab iis nocte audita erat : sed & alias Græciæ civitates sollicitabat.

LIBER XLI.

[1 Jam per omnes Orbis terrarum partes victricia populus Romanus circumtulerat arma, dissitasque procul & sejunctas non uno mari regiones longè latéque pervaserat. Sed in tanta fluentium ex voto rerum felicitate mo- Suppl.

1 *Jam per omnes*] De hisce supplementis vid. præfationem nostram in majore Livii editione, c. II, art. 3.

Digitized by Google

derationis tamen adeptus laudem, auctoritate magis quàm imperio pollebat: & apud exteras gentes plura consilio, quàm vi & terrore gerere se gloriabatur. In devictos populos regesque non acerbus, munificus erga socios, sibi solum victoriæ decus appetens, suam regibus majestatem, populis, vel in æquo, vel etiam in impari fœdere, suas tamen leges, sua jura libertatemque servaverat: atque adeo armis utramque maris Mediterranei oram a Gadibus ad Syriam usque complexus, & per immensos terrarum tractus reverentiâ nomini Romano conciliatâ, subjectos tamen ditioni solos habebat Siciliæ, & circumjectarum Italiæ insularum, & pleræque Hispaniæ, jugum tamen nondum docili ferentis cervice, populos. Augendæ dominationi causam materiamque præbuit potiùs inconsulta hostium & æmulorum pravitas, quàm ipsius ambitio. Persei in primis Macedoniæ regnum per fraudem ac scelus adepti crudelitas in populares omnibus invisa, vesana inter immensas opes avaritia, inconsiderata in capiendis exsequendisque consiliis levitas, & illum pessumdedere, & quæcumque stante hoc præcipuo Romanæ potentiæ velut freno stare poterant. Redundavit enim in alios ejus casus, nec finitimorum tantùm, sed eorum etiam qui longiùs remoti erant, ruinam traxit. Macedonum exitium sequuta cum Achæis Carthago: atque horum cladibus convulso omnium statu, reliqua jam imperia, aliquamdiu obnoxia, post paulo eversa, in Romanum imperium cuncta cesserunt. Atque hæc, ut locis temporibusque diversa, ita re conjuncta, sub uno aspectu hîc ponere libuit, intuenti imminens mox Romanis a Perseo bellum, unde initium maximè crescendi res Romanæ cepere.

Digitized by Google

Illud bellum tunc coquebat occultum Perſeus : laceſſebant magis quàm exercebant Romana arma Ligures & Galli. U.c.574. a.C.178.

2 M. Junio Bruto, A. Manlio Vulſoni conſulibus decretæ ergo provinciæ ſunt, Gallia & Ligures : Manlio Gallia, Junio Ligures obtigere. Prætoribus, M. Titinio Curvo urbana, Ti. Claudio Neroni peregrina juriſdictio evenit : 2 P. Ælio Liguri Sicilia, T. Æbutio Caro Sardinia : M. Titinio (duo enim M. Titinii prætu-ram hoc anno geſſerunt) Hiſpania citerior, T. Fonteio Capitoni ulterior. Incendium circa forum ortum eſt, quo & plurima deuſta ſunt, & Veneris ædes ſine ullo veſtigio cremata. Veſtæ penetralis ignis exſtinctus. Virgo cujus cuſtodia fuerat, juſſu M. Æmilii pontificis maximi flagro cæſa : & ſupplicationes de more habitæ ſunt. Luſtrum hoc anno a cenſoribus M. Æmilio Lepido, M. Fulvio Nobiliore conditum eſt. Cenſa ſunt civium capita ducenta ſeptuaginta tria millia ducenta quadraginta quatuor. M. Junio, A. Manlio Conſſ. *Provinciæ.* *Luſtrum conditum*

3 Legati a Perſeo Macedonum rege venerunt, poſtulantes ut rex ſociuſque & amicus a ſenatu appellaretur, fœduſque cum eo, quod cum Philippo patre ejus fuerat, renovaretur. Suſpectus inviſuſque erat Romanis Perſeus, nec dubitabant plerique, quin bellum a Philippo tot per annos occultis conſiliis inſtru- *Perſeus rex ſocius & amicus a ſenatu appellatus.*

2 *P. Ælio Liguri*] Quum e ſex prætoribus hujus anni unus ſit, cujus nomen ac memoria planè interciderit, Pighius pro more ſuo explevit ex conjectura hoc prætorum collegium. P. Ælius Ligus ſexto ab hinc anno conſul futurus eſt. Ejus prætura nuſquam alibi in Livio reperitur. Eam igitur ad hunc annum referendam eſſe cenſuit Pighius. Hunc Ælium idem Siciliam obtinuiſſe judicat, quum ceterarum omnium provinciarum prætores a Livio infrà ſic variis in locis nominentur, quemadmodum hîc narratur.

Digitized by Google

U.c.574. a.C.178. ctum, ubi primùm daretur occasio vireſque ei ſuæ ſatis placuiſſent, illaturus eſſet. Tamen, ne quietum & pacis ſtudioſum laceſſiſſe, belloque cauſam ipſi dediſſe viderentur, poſtulata ei ſua conceſſerunt. Perſeus hoc accepto reſponſo firmatum jam omnino ſibi regnum exiſtimans, opes apud Græcos parare ſtatuit. Cupidus ergo comparandæ eorum amicitiæ, quotquot æris alieni causâ, aut judicio condemnati ſolum verterant, quique ob majeſtatis crimina Macedoniâ exceſſerant, univerſos in Macedoniam revocavit, edictis in inſula Delo, ac Delphis, & in templo Itoniæ Minervæ palam propoſitis, quibus non modò impunitatem, ſed etiam bonorum omnium reſtitutionem, cum fructibus ab eo tempore ex quo quiſque exſularet redeuntibus, concedebat. Sed & iis qui in Macedonia degebant, quidquid debebatur fiſco, remiſit; cunctoſque ob crimen majeſtatis vinctos liberavit. His rebus quum multorum animos arrexiſſet, Græciam in ſe convertit omnem & magnâ ſpe implevit. Quin etiam in toto reliquæ vitæ cultu regiam dignitatem tuebatur. Nam & ſpecies erat honeſta; & corpus ad omnia belli paciſque munia obeunda validum & habile, & frontis ac ſupercilii decora maturæ jam ætati majeſtas. Nihil in eo paternæ laſciviæ, effuſæque in Venerem & vina libidinis. His laudibus Perſeus initia principatûs commendabat, haud pares inceptis habitura exitus.

Initio regni multis laudibus commendatus.

Gracchi res geſtæ in Hiſpania.

4 Antequam prætores ii qui Hiſpanias ſortiti fuerant, in provincias venirent, magnæ res ibi geſtæ ſunt a Poſtumio & Graccho. Sed Gracchi præcipua laus fuit, qui ætate florens, quum virtute animi & prudentiâ æquales omnes multùm anteiret, & ingenti jam tum famâ celebrabatur, & majorem in futurum de ſe

Digitized by Google

ſpem concitabat. Carabin urbem ſociam Romanorum viginti millia Celtiberorum oppugnabant. Gracchus ad opem ſociis ferendam properavit. Illa ſollicitudo angebat, quonam modo conſilium ſuum obſeſſis ſignificaret, tam arctâ obſidione prementibus urbem hoſtibus, ut vix eò nuntius commeare poſſe videretur. Arduum negotium expedivit Cominii audacia. Is equitum turmæ præfectus, re priùs apud ſe perpensâ, & Graccho quid pararet admonito, Hiſpanico indutus ſago pabulatoribus hoſtium ſe immiſcuit. Cum his caſtra ingreſſus, hinc curſu ad urbem contendit, nuntiatque adventare Tiberium. Oppidani ex ultima deſperatione ad alacritatem atque audaciam hoc nuntio excitati, obfirmatis ad fortiter repugnandum animis, die tertio, adventu Gracchi digreſſis hoſtibus, obſidione exempti ſunt. Ipſe poſtea Gracchus fraude barbarorum appetitus, periculum viribus arte adjutis ita diſcuſſit, ut dolus in auctores verteret. Complega erat urbs aliquot antè annis condita, ſed valida muris & celeribus incrementis aucta, in quam multi Hiſpanorum concurrerant, qui priùs egentes agro huc illuc vagari cogebantur. Ex ea urbe prodeuntes ad viginti hominum millia, ſupplicum habitu, ramoſque oleæ porrigentes, in conſpectu caſtrorum tamquam pacem oraturi conſtiterunt. Mox abjectis precantium inſignibus ex improviſo aggreſſi Romanos, pavore ac tumultu omnia compleverunt. Gracchus ſapienti conſilio caſtra per ſimulationem fugæ deſeruit: quæ illi dum ſolitâ barbaris aviditate diripiunt, ſeſeque prædâ præpediunt, reverſus ſubitò, & nihil tale metuentes adortus, plurimos cecidit, atque etiam ipsâ urbe potitus eſt. Sunt qui rem aliter narrent: Gracchum, quum U.C. 574. a.C. 178.

Digitized by Google

U.c.574. a.C.178. comperisset hostem inopiâ laborare, castra instructissima omnibus esculentis deseruisse: quæ adeptum hostem, & repertis intemperanter repletum gravemque, reducto exercitu Romano, subitò oppressum esse.

5 Ceterùm, sive hæc diversa est ejusdem rei gestæ narratio, sive alia planè res ac victoria, complures certè populos Gracchus, atque adeo totam Celtiberorum gentem perdomuit. Cepisse eum & evertisse trecentas ex illis urbes, quamquam Polybius gravis in primis auctor memorat, haud tamen pro certo affirmare ausim; nisi si urbium nomine turres & castella intelligenda sunt: quo mendacii genere & ipsi bellorum duces, & scriptores quoque historiarum res gestas exornare amant. Non Hispania quidem arido & inculto solo magnam urbium multitudinem alere non potest. Repugnant etiam Hispanorum mores, si accolas nostri maris excipias, feri agrestesque, quum civilibus urbium conventibus mansuetiora fieri soleant hominum ingenia. Ceterùm quidquid statuendum sit de numero aut genere urbium a Sempronio captarum (etenim in numero variant quoque scriptores, & centum quinquaginta alii, alii centum tria oppida ab eo capta memoravere) magnas certè ille res gessit: nec bellicis tantùm inclaruit laudibus, sed & egregium se pacis legumque moderatorem & arbitrum devictis gentibus præbuit. Nam & divisit inopibus agrum, & sedes ad habitandum assignavit, & omnibus ea loca incolentibus populis leges accuratè descriptas, ex quibus in amicitia ac societate populi Romani viverent, dato acceptoque jurejurando firmavit. Atque hujus quidem fœderis auctoritatem sæpius imploravit sequens ætas in bel-

Gracchus egregius pacis legumque moderator.

Digitized by Google

lis quæ postea orta sunt. Gracchus monumentum virtutis operumque suorum Gracchurim urbem suo nomine insignem esse voluit, quæ antea Illurcis nominabatur. Postumii rerum fama obscurior est. Vaccæi tamen ab eo & Lusitani subacti sunt, & quadraginta ex his populis hominum millia interfecti. His rebus gestis ambo advenientibus successoribus exercitus ac provincias quum tradidissent, ad triumphum decesserunt. U.C.574. a.C.178.

I. In Gallia Manlius consul, cui ea provincia obvenerat, quum triumpho materia deesset, oblatam a fortuna belli adversùs Istros movendi occasionem cupidè amplexus est. Ætolos pridem bellantes quum adjuvissent Istri, nuper quoque tumultuati fuerant. Præerat tum illis ferocis ingenii rex Æpulo, qui gentem] 3 a patre in pace habitam armasse, eoque juventuti prædandi cupidè pergratus esse dicebatur. Consilium de Istrico bello quum haberet consul, alii gerendum extemplo, antequam contrahere copias hostes possent, alii consulendum priùs senatum censebant. Vicit sententia, quæ diem non proferebat. Profectus ab Aquileia consul, castra ad lacum Timavi posuit; imminet mari is lacus. Eódem decem navibus C. Furius duumvir navalis venit. Adversùs Illyriorum classem creati duumviri navales erant, *Res gestæ Manlii Cos.* *Istricum bellum.*

3 *A patre in pace habitum*] Quinque horum librorum fragmenta quæ habemus, publici juris fecit Simon Grynæus in Helvetiis anno 1531, reperta apud monasterium Lauriſſeanum, vulgò Lorſſenſe, e regione Borbetomagi; nec alius postea erui potuit codex, quocum illa conferrentur. Ex unici igitur illius exemplaris, quod hodie in Bibliotheca Vindobonenſi asservatur, fide descripti sunt hi libri.

Digitized by Google

U.c.574. a.C.178. 4 qui tuendam viginti navibus mari ſuperiore Anconam, veluti cardinem haberent: inde L. Cornelius dextra littora uſque ad Tarentum, C. Furius læva uſque ad Aquileiam tueretur. Eæ naves ad proximum portum in Iſtriæ fines cum onerariis & magno commeatu miſſæ: ſequutuſque cum legionibus conſul, quinque ferme millia a mari poſuit caſtra. In portu emporium brevi perfrequens factum, omniaque hinc in caſtra ſupportabantur: &, quo id tutius fieret, ſtationes ab omnibus caſtrorum partibus circumdatæ ſunt: 5 in Iſtriamque ſuum præſidium ſtativum, repentina cohors Placentina oppoſita inter mare & caſtra: &, ut idem aquatoribus ad fluvium eſſet præſidium, M. Æbutius tribunus militum ſecundæ legionis duos manipulos militum adjicere juſſus eſt. T. & C. Ælii tribuni militum legionem tertiam, quæ pabulatores & lignatores tueretur, viâ quæ Aquileiam fert, duxerant. Ab eadem regione mille fermè paſſuum caſtra erant Gallorum: 6 Carmelus pro regulo erat tribus haud amplius millibus armatorum.

4 *Qui tuendam viginti navibus mari ſuperiore Anconam*] Emenda: *qui tuendæ viginti navibus maris Superi oræ Anconam velut cardinem haberent.* Sic l. XL, c. 18. *Inter duumviros ita diviſa tuenda denis navibus maritima ora, ut promontorium iis Minervæ velut cardo in medio eſſet.*

5 *In Iſtriamque ſuum*] Reſcribit Gronovius: *in Iſtriam verſum præſidium ſtativum. Repentina cohors* videtur exponi debere cohors ex eo militum genere, qui *ſubitarii* paſſim a Livio nominantur. Sic infrà, c. 10, *repentinus & tumultuarius exercitus.*

6 *Carmelus pro regulo erat*] Hæc nobis ſuſpecta ſunt. Poſſis tamen utcumque explicare: Carmelus quidam loco reguli, qui ipſe non aderat, in iis caſtris erat cum tribus haud amplius millibus armatorum.

Digitized by Google

II. Istri, ut primùm ad lacum Timavi castra sunt Romana mota, ipsi post collem occulto loco consederunt: & inde obliquis itineribus agmen sequebantur, in omnem occasionem intenti: nec quicquam eos, quæ terrâ marique agerentur, fallebat. Postquam stationes invalidas esse pro castris, 7 eorum turba inermis frequens inter castra & mare mercantium, sine ullo terrestri aut maritimo munimento viderunt; duo simul præsidia, Placentinæ cohortis, & manipulorum secundæ legionis, aggrediuntur. Nebula matutina texerat inceptum: quâ dilabente ad primum teporem solis, 8 perlucens jam aliquid, incerta tamen, ut solet, lux, speciem omnium multiplicem intuenti reddens, tum quoque frustrata Romanos, multo majorem iis quàm erat hostium aciem ostendit: quâ territi utriusque stationis milites, ingenti tumultu quum in castra confugissent, haud paulo ibi plus, quàm quod secum ipsi attulerant, terroris fecerunt. Nam neque dicere quid fugissent, nec percunctantibus reddere responsum poterant: & clamor in portis (ut ubi nulla esset statio, quæ sustineret impetum) audiebatur: & concursatio in obscuro incidentium aliorum in alios, incertum fecerat, an hostis intra vallum esset. Una vox audiebatur, ad mare vocantium. Id fortè temere ab uno exclamatum totis passim personabat castris. Ita-

U.C. 574. a.C. 178.

Istri tumultum creant in castris Romanis

Fugiunt ad mare Romani.

7 *Eorum turba inermis frequens*] Lege: *forum turbâ inermi frequens inter castra & mare mercantium. Forum* intellige emporium illud, quod brevi perfrequens factum fuisse dixit suprà Livius.

8 *Perlucens jam aliquid, incerta tamen, ut solet, lux*] Lux jam aliqua ex parte perrumpens obstantia, incerta tamen, ut solet esse, quum nebulis dilabentibus oriri incipit.

Digitized by Google

U.c.574. a.C.178. que primò velut jussi id facere, pauci armati, major pars inermes, ad mare decurrunt; deinplures, postremò prope omnes, & ipse consul, quum frustra revocare fugientes conatus, nec imperio, nec auctoritate, nec precibus ad extremum valuisset. Unus remansit M. Licinius Strabo, tribunus militum tertiæ legionis, 9 cum tribus signis ab legione sua relictus. Hunc, in vacua castra impetu facto, Istri, quum alius armatus iis nemo obviàm isset, in prætorio instruentem atque adhortantem suos oppressêrunt. Prælium atrocius quàm pro paucitate resistentium fuit: nec antè finitum est, quàm tribunus militum, quique circa eum constiterant, interfecti sunt. Prætorio dejecto, direptis quæ ibi fuerunt, 1 ad quæstorium forum

9 *Cum tribus signis*] Cum tribus manipulis. Vid. not. 1, ad l. XXXIII, c. 1.

1 *Ad quæstorium forum Quintanamque*] Duo fuere in castris Romanis fora rerum venalium: alterum ad prætorium, sive tabernaculum ducis; alterum ad quæstorium, sive tabernaculum quæstoris. Ceterùm & quæstorium, & hoc proinde forum quæstoris, olim versùs portam Decumanam fuisse jam annotavimus ad lib. XXXIV, c. 47. Situm erat nempe in media Quintana, quæ via transversa erat, secans longitudinem castrorum, parallela Principiis. Atque hinc forum ipsum quæstoris sæpissimè Quintana dicebatur. Quintana dicta a quintis cohortibus juxta eam tendentibus. Apparet ex hoc Livii loco jam nunc mutatum fuisse situm quæstorii, ita ut illud tum esset in fronte castrorum ad prætorii latùs. Ideo hostes prætorio dejecto ad quæstorium perveniunt. Quæstorio igitur translato in partem superam castrorum, simul & forum quæstoris eódem translatum est. Quin & via proxima quæstorio Quintana quoque vocitata est a similitudine veræ Quintanæ, in qua olim quæstorium positum fuerat. Et hæc in loco quem explicamus intelligenda est Quintana, non illa altera vetus, quæ nimiùm longè

Digitized by Google

quintanamque hostes pervenerunt. Ibi quum omnium rerum paratam expositamque copiam, & stratos lectos in quæstorio invenissent, regulus accubans epulari cœpit; mox idem ceteri omnes armorum hostiumque obliti faciunt: &, ut quibus insuetus liberalior victus esset, avidiùs vino ciboque corpora onerant. U.c. 574. a.C. 178. *Istri epulantur in castris Rom.*

III. Nequaquam eadem est tum rei forma apud Romanos: terrâ, mari trepidatur: nautici tabernacula detendunt, commeatumque in littore expositum in naves rapiunt: milites in scaphas & mare territi ruunt: nautæ metu ne compleantur navigia, alii turbæ obsistunt, alii ab littore naves in altum expellunt; inde certamen, mox etiam pugna cum vulneribus & cæde invicem militum nautarumque oritur, donec jussu consulis procul a terra classis submota est. Secernere inde inermes ab armatis cœpit; vix mille ducenti ex tanta multitudine, qui arma haberent, perpauci equites, qui equos secum eduxissent, inventi sunt: cetera deformis turba, velut lixarum calonumque, præda verè futura, si belli hostes meminissent. 2 Tum demum nuntius ad tertiam legionem revocandam, & Gallorum præsidium: & simul ex omnibus locis ad castra recipienda demendamque ignominiam rediri cœptum est. Tribuni militum tertiæ legionis pabulum lignaque projicere jubent: centurionibus imperant, ut graviores ætate milites binos in ea jumenta, ex quibus onera dejecta erant, imponant: equites, ut singulos e juvenibus pedites secum in equos tollant. *Egregiam gloriam legionis fore, si castra,* *Recuperant castra Romani.*

abest a prætorio.

2 *Tum demum nuntius*] Supple *missus est*: & intelige Gallorum præsidium de quo hîc agitur, cujusque mentio facta est suprà c. 1, retisse a parte Romanorum.

Digitized by Google

U.c.574. a.C.178. *metu ſecundanorum amiſſa, ſuâ virtute recipiant: & recipi facile eſſe, ſi in præda occupati barbari ſubitò opprimantur: ſicut ceperint, poſſe capi.* Summâ militum alacritate adhortatio audita eſt. Ferunt citati ſigna, nec ſigniferos armati morantur: priores tamen conſul copiæque quæ a mari reducebantur, ad vallum acceſſerunt. L. Atius tribunus primus ſecundæ legionis, non hortabatur modò milites, ſed docebat etiam, *Si victores Iſtri, quibus armis cepiſſent caſtra, iiſdem capta retinere in animo haberent, primùm exutum caſtris hoſtem ad mare perſequuturos fuiſſe, deinde ſtationes certè pro vallo habituros; vino ſomnoque veriſimile eſſe merſos jacere.*

IV. Sub hæc A. Bæculonium ſigniferum ſuum, notæ fortitudinis virum, inferre ſignum juſſit. 3 Ille, ſi unum ſe ſequerentur, quo celeriùs fieret, jacturum dixit: connixuſque, quum trans vallum ſignum trajeciſſet, primus omnium portam intravit. Et parte aliâ T. & C. Ælii tribuni militum tertiæ legionis cum equitatu adveniunt; confeſtim & quos binos oneraria in jumenta impoſuerant ſequuti, & conſul cum toto agmine. At Iſtrorum pauci, qui modicè vinoſi erant, memores fuerunt fugæ; aliis ſomno mors continuata eſt: integraque ſua omnia Romani, præterquam quod vini cibique abſumptum erat, receperunt. Ægri quoque milites, qui in caſtris relicti fuerant, poſtquam intra vallum ſuos ſenſerunt, armis arreptis cædem ingentem fecerunt. Ante omnes inſignis

3 *Ille, ſi unum ſe ſequerentur.... jacturum dixit*] Dixit ſignifer, ſi ceteri unum ſe ſequi vellent, non modò illaturum ſe, quod jubebatur, ſed jacturum ſignum in caſtra, quò celeriùs res perageretur, accenſis periculo ignominiæ, ſi ſignum amitteretur, militibus.

Digitized by Google

opera fuit C. Popilii equitis : Sabello cognomen erat. Is pede saucio relictus, longè plurimum hostium occidit. Ad octo millia Istrorum sunt cæsa, captus nemo : quia ira & indignatio immemores prædæ fecit. Rex tamen Istrorum temulentus ex convivio raptim a suis in equum impositus fugit. Ex victoribus ducenti triginta septem milites perierunt ; plures in matutina fuga, quàm in recipiendis castris. U.c.574. a.C.178.

V. Fortè ita evenit, ut Cn. & L. Gavillii, 4 novelli Aquileienses, cum commeatu venientes, ignari prope in capta castra ab Istris inciderent. Ii quum Aquileiam relictis impedimentis refugissent, omnia terrore ac tumultu, non Aquileiæ modò, 5 sed Romæ quoque post paucos dies impleverunt : quò non capta tantùm castra ab hostibus, nec fuga, quæ vera erant, sed perditas res deletumque exercitum omnem, allatum est. Itaque, 6 quod in tumultu fieri solet, delectus extra ordinem non in urbe tantùm, sed totâ Italiâ indicti. Duæ legiones civium Romanorum conscriptæ, & decem millia peditum cum equitibus quingentis sociis nominis Latini imperata. M. Junius consul transire in Galliam, & ab civitatibus provinciæ ejus, quantum quæque posset, militum exigere jussus. Simul decretum, ut Ti Claudius prætor militibus legionis quartæ, & sociûm Latini nominis quinque millibus, equitibus ducentis quinquaginta, Pisas ut conveni- *Terror Romæ.*

4 *Novelli Aquileienses*] Qui erant e colonis ante triennium Aquileiam deductis. Suprà l. XL, c. 34.

5 *Sed Romæ quoque.... impleverunt*] Non quòd Romam profecti sint hi Gavillii, sed quòd rumor ab illis sparsus Aquileiâ Romam brevi perlatus fuerit.

6 *Quod in tumultu fieri solet*] Vid. not. 3, ad lib. VII, c. 9, suprà.

Digitized by Google

U.c.574. a.C.178. rent, ediceret, eamque provinciam, dum consul inde abesset, tutaretur: M. Titinius praetor legionem primam, parem numerum sociorum peditum equitumque, Ariminum convenire juberet. Nero paludatus Pisas in provinciam est profectus. Titinius, C. Cassio tribuno militum Ariminum, qui praesset legioni, misso, delectum Romae habuit. M. Junius consul ex Liguribus in provinciam Galliam transgressus, auxiliis protinus per civitates Galliae, 7 militibusque colonis imperatis, Aquileiam pervenit. Ibi certior factus exercitum incolumem esse, scriptis litteris Romam ne tumultuarentur, ipse, remissis auxiliis quae Gallis imperaverat, ad collegam est profectus. Romae magna ex necopinato laetitia fuit: delectus omissus est: exauctorati, qui sacramento dixerant: & exercitus, qui Arimini pestilentiâ affectus erat, domum dimissus. Istri magnis copiis, quum castra haud procul consulis castris haberent, postquam alterum consulem cum exercitu novo adveniisse audierunt, passim in civitates dilapsi sunt: consules Aquileiam in hiberna legiones reduxerunt.

VI. Sedato tandem Istrico tumultu, senatusconsultum factum est, ut consules inter se compararent, uter eorum ad comitia habenda Romam rediret. Quum absentem Manlium tribuni plebis, A. Licinius Nerva, & C. Papirius Turdus, in concionibus lacerarent, rogationemque promulgarent, ne Manlius post Idus Martias (prorogatae namque consulibus jam in annum provinciae erant) imperium retineret, uti causam extemplo dicere, quum abiisset magistratu, posset; huic rogationi Q. Ælius col-

7 *Militibusque colonis imperatis*] Lege vel *colonis*, vel, quod magis adhuc placeret, *per colonias*.

Digitized by Google

lega interceſſit, magniſque contentionibus obtinuit, ne perferretur. Per eos dies Ti. Sempronius Gracchus & L. Poſtumius Albinus ex Hiſpania Romam quum revertiſſent, ſenatus iis a M. Titinio prætore datus in æde Bellonæ, ad ediſſerendas res quas geſſiſſent, poſtulandoſque honores meritos, & ut diis immortalibus haberetur honos. Eodem tempore & in Sardinia magnum tumultum eſſe, litteris T. Æbutii prætoris cognitum eſt, quas filius ejus ad ſenatum attulerat. Ilienſes, adjunctis Balarorum auxiliis, pacatam provinciam invaſerant: nec eis invalido exercitu, & magnâ parte peſtilentiâ abſumpto, reſiſti poterat. Eadem & Sardorum legati nuntiabant, orantes ut urbibus ſaltem (jam enim agros deploratos eſſe) opem ſenatus ferret. Hæc legatio, totumque quod ad Sardiniam pertinebat, ad novos magiſtratus rejectum eſt. Æquè miſerabilis legatio Lyciorum, qui crudelitatem Rhodiorum, quibus ab L. Cornelio Scipione attributi erant, querebantur: *Fuiſſe ſub ditione Antiochi: eam regiam ſervitutem collatam cum præſenti ſtatu, præclaram libertatem viſam; non publico tantùm ſe premi imperio, ſed ſingulos* 8 *juſtum pati ſervitium;* 9 *juxtà ſe conjuges liberoſque vexari: in corpus, in tergum ſæviri: famam, quod indignum ſit, maculari dehoneſtarique: & palam res odioſas fieri,* 1 *juris etiam uſurpandi causâ; ne pro dubio habeant, nihil inter ſe & argento parata* U.c.574. a.C.178. *Sardiniæ tumultus.* *Lyciorum querelæ.*

8 *Juſtum... ſervitium*] Veram ac plenam ſervitutem. Sic alibi apud noſtrum, *ab juſto exercitu*, & *duæ legiones cum ſuo juſto equitatu.*

9 *Juxtà ſe conjuges*] Se pariter conjugeſque ac liberos vexari.

1 *Juris etiam uſurpandi causâ*] Non fructûs alicujus aut emolumenti ſpe, ſed planè ut dominos ſeſe probarent.

Digitized by Google

U.C.574. a.C.178. *mancipia interesse.* Motus his senatus, litteras Lyciis ad Rhodios dedit: *Nec Lycios Rhodiis, nec ullos alicuiquam, qui nati liberi sint, in servitutem dari placere. Lycios ita sub Rhodiorum simul imperio & tutela esse, ut in ditione populi Romani civitates sociæ sint.*

Triumphi de Hispanis VII. Triumphi deinde ex Hispania duo continui acti. Prior Sempronius Gracchus de Celtiberis, sociisque eorum; postero die L. Postumius de Lusitanis, aliisque ejusdem regionis Hispanis, triumphavit; 2 quadraginta millia pondo argenti Ti. Gracchus transtulit, viginti millia Albinus. Militibus 3 denarios quinos vicenos, duplex centurioni, triplex equiti, ambo diviserunt: sociis tantumdem quantum Romanis. Per eosdem fortè dies, M. Junius consul ex Istria comitiorum causâ Romam venit. Eum quum in senatu fatigassent interrogationibus tribuni plebis Papirius & Licinius, de his quæ in Istria essent acta, in concionem quoque produxerunt. Ad quæ quum consul, se dies non plus undecim in ea provincia fuisse, responderet; quæ se absente acta essent, se quoque, ut illos, famâ comperta habere; exsequebantur deinde quærentes, *Quid ita non potiùs A. Manlius Romam venisset, ut rationem redderet populo Romano, cur ex Gallia provincia, quam sortitus esset, in Istriam transisset: 4 quando id bellum senatus decrevisset, quando id bellum populus Romanus jussisset? At hercule,*

2 *Quadraginta millia pondo argenti*] Marcas nostrates 62500. *Viginti millia.* Marcas 31250.

3 *Denarios quinos vicenos*] Amplius ternas uncias argenti nostrates.

4 *Quando id bellum senatus decrevisset, quando id bellum populus*] Malè profectò iteratur *id bellum.* Tolle ingratam repetitionem.

Digitized by Google

privato quidem consilio bellum susceptum esse, sed gestum prudenter fortiterque. Immo, utrùm susceptum sit nequiùs, an inconsultiùs gestum, dici non posse. Stationes duas necopinantes ab Istris oppressas, castra Romana capta, 5 quod peditum, quod equitum in castris fuerit; ceteros inermes 6 fusosque, ante omnes consulem ipsum, ad mare ac naves fugisse. Privatum rationem redditurum earum rerum esse, quoniam consul noluisset. U.c.574. a.C.178.

VIII. Comitia deinde habita; consules creati, C. Claudius Pulcher, Ti. Sempronius Gracchus: & postero die prætores facti, P. Ælius Tubero iterum, C. Quintius Flamininus, C. Numisius, L. Mummius, Cn. Cornelius Scipio, P. Valerius Lævinus. Tuberoni urbana jurisdictio, Quintio peregrina evenit, Numisio Sicilia, Mummio Sardinia: sed ea, propter belli magnitudinem, provincia consularis facta. Gracchus eam sortitur, Istriam Claudius; Scipio & Lævinus Galliam in duas divisam provincias fortiti sunt. Idibus Martiis, quo die Sempronius Claudiusque consulatum inierunt, mentio tantùm de provinciis Sardinia Istriaque, 7 & utriusque hostibus fuit, qui in his provinciis bellum conscivissent. Postero die *Comitia.* *Provinciæ.* U.c.575. a.C.177. C. Claudio, Ti. Sempronio Coss.

5 *Quod peditum, quod equitum in castris fuerit*] Videtur adjici debere, *cæsum*. Nemo enim captus in castris esse dicitur suprà c. 2, sed M. Licinius Strabo cum trium signorum militibus cæsus.

6 *Fusosque*] Sparsos, nullo ordine dilabentes. Sic l. II, c. 54. *Sicut acies funditur duce occiso.* Et Cicero pro Sextio, n. 91, *fusi per agros ac dispersi.*

7 *Et utriusque hostibus... qui in his provinciis bellum conscivissent*] Hoc totum, *qui in his provinciis bellum conscivissent*, non videtur esse Livii: cui sufficerat *utriusque hostibus*, id est, hostibus qui in utraque provincia erant.

Digitized by Google

U.c.575. a.C.177 8 legati Sardorum, qui ad novos magistratus dilati erant, & L. Minucius Thermus, qui legatus Manlii consulis in Istria fuerat, in senatum venit. Ab his edoctus est senatus, quantum belli eæ provinciæ haberent. Moverunt senatum & legationes sociûm nominis Latini, quæ & censores, & priores consulqs fatigaverant, tandem in senatum introductæ. Summa querelarum erat, *Cives suos Romæ censos plerosque Romam commigrasse. Quod si permittatur, perpaucis lustris futurum, ut deserta oppida, deserti agri, nullum militem dare possent.* Fregellas quoque millia quatuor familiarum transisse ab se, Samnites Pelignique querebantur: neque eo minùs 9 aut hos, aut illos in delectum militum dare. Genera autem fraudis duo mutandæ viritim civitatis inducta erant. Lex 1 sociis ac nominis Latini, qui stirpem ex sese domi relinquerent, dabat, ut cives Romani fierent; eâ lege malè utendo, alii sociis, alii populo Romano injuriam faciebant. Nam &, ne stirpem domi relinquerent, liberos suos, quibusquibus Romanis in eam conditionem, ut manumitterentur, mancipio dabant, libertinique cives essent: 2 & quibus stirpes deesset,

Latinorum querelæ.

8 *Legati Sardorum.... & L. Minucius Thermus... in senatum venit*] Gronovius mallet *venerunt*. Sed nihil videtur esse mutatione opus. Verbum refertur ad eum qui ultimò nominatus est, & intelligendum relinquitur in primo membro. Sic Horatius, *Quem juvat clamor, galeæque leves*: & rursus: *Sic te Diva potens Cypri, sic fratres Helenæ, lucida sidera, ventorumque regat pater.* Complura similia apud Horatium exempla reperiuntur.

9 *Aut hos, aut illos*] Aut Samnites, aut Pelignos.

1 *Sociis ac nominis Latini*] Sic infrà, c. 9. *Qui socii ac nominis Latini.* Nimirum supplendum est *populis* vel *populi*, prout ratio structuræ postulat.

2 *Et quibus stirpes deesset*

quam relinquerent, ut cives Romani fiebant. U.c.575.
Postea his quoque imaginibus juris spretis, a.C.177.
promiscuè sine lege, sine stirpe, in civitatem Romanam per migrationem & censum transibant. Hæc ne postea fierent, petebant legati, *Et ut redire in civitates juberent socios; deinde ut lege caverent,* 3 *ne quis quem civitatis mutandæ causâ suum faceret, neve alienaret; &, si quis ita civis Romanus factus esset,* (4 *civis ne esset.*) Hæc impetrata ab senatu.

set... ut cives Romani fiebant] *Stirpes* antiquè pro *stirps*. Res ipsa quæ hoc loco tangitur, aliquid habet obscuri: atque etiam perspicuum est in Liviano contextu deesse aliquid. Duo enim genera fraudis suprà explicanda proponuntur, alterum quo sociis, alterum quo populo Romano fieret injuria. In priore hujus periodi membro prius fraudis genus & injuriam sociis factam intelligimus. Hic igitur exposuerat procul dubio Livius & alterum quoddam genus fraudis ab iis inductum quibus stirps deesset, & injuriam factam populo Romano. Suspicamur fraudem in eo positam fuisse, quod, quibus stirps deesset, ii adoptarent quosdam cives suos, quos fortasse postea emancipatos domi relinquerent, ut ipsi, quasi stirpem relinquentes in patria sua, cives Romani fierent. Hac re fiebat populo quoque Romano injuria, in quem inquilini nullo jure & adversùs legis mentem sese immiscebant. Itaque crediderimus Livium scripsisse, *ut cives Romani fierent*... Reliqua explere sine libris non possumus.

3 *Ne quis quem... suum faceret, neve alienaret*] Prior pars est contra accipientem mancipio, posterior contra dantem. Ille enim rectè dicitur *suum facere* eum quem mancipio accipit; hic *alienare* eum quem tradit. Ceterùm, si ea conjectura quam superiore notâ exposuimus vana non est, videtur & hîc excidisse aliquod hujus legis caput, nimirum contra fraudulentas illas adoptiones.

4 *Civis ne esset*] Hoc adjectum est, ut expleretur sensus.

Digitized by Google

U.c.575 a.C.177. IX. Provinciæ deinde, quæ in bello erant; Sardinia atque Istria decretæ. In Sardiniam duæ legiones scribi jussæ, quina millia in singulas & duceni pedites, treceni equites, & duodecim millia peditum sociorum ac Latini nominis, & sexcenti equites, & decem quinqueremes naves, 5 si deducere ex navalibus vellet. Tantumdem peditum equitumque in Istriam, quantum in Sardiniam, decretum. Et legionem unam cum equitibus trecentis, & quinque millia peditum sociorum, & ducentos quinquaginta mittere equites in Hispaniam consules ad M. Titinium jussi. Priusquam consules provincias sortirentur, prodigia nuntiata sunt. Lapidem in agro Crustumino in lacum Martis de cœlo cecidisse. 6 Puerum trunci corporis in agro Romano natum: & quadrupedem anguem visum: & Capuæ multa in foro ædificia de cœlo tacta: & Puteolis duas naves fulminis ictu concrematas esse. Inter hæc, quæ nuntiabantur, lupus etiam Romæ interdiu agitatus, quum Collinâ portâ intrasset, per Esquilinam magno consectantium tumultu evasit. Eorum prodigiorum causâ consules majores hostias immolarunt, & diem unum circa omnia pulvinaria supplicatio fuit. Sacrificiis rite perfectis, provincias sortiti sunt: Claudio Istria, Sempronio Sardinia obvenit. 7 Legem dein de sociis C. Claudius tulit senatusconsulto, &

Exercitus.

Prodigia.

Lex de Latinis.

5 *Si deducere ex navalibus vellet*] Quænam illa dubitatio est? aut cur nollet consul naves e navalibus deducere? Gronovius legit, *quas deduceret ex quibus navalibus vellet.*

6 *Puerum trunci corporis*] Brachiisne carentem, an capite? Vox enim *trunci* ambigua est.

7 *Legem... C. Claudius tuli. senatusconsulto*] Lege *ex senatusconsulto*. Sic enim solet Livius.

Digitized by Google

edixit : *Qui socii ac nominis Latini, ipsi majoresve eorum, M. Claudio, T. Quintio censoribus, postque ea, apud socios nominis Latini censi essent, ut omnes in suam quisque civitatem ante Kalendas Novembris redirent.* Quæstio, qui ita non rediissent, L. Mummio prætori decreta est. Ad legem & edictum consulis senatusconsultum adjectum est : 8 *Ut dictator, consul, interrex, censor, prætor, qui tunc esset, apud eorum quem (qui) manumitteretur, in libertatem vindicaretur, ut jusjurandum daret, qui eum manumitteret, civitatis mutandæ causâ manu non mittere :* qui id non juraret, eum manumittendum non censuerunt. Hæc in posterum causa, jurisque dictio C. Claudio consuli decreta est. U.c.575. a.C.177.

X. Dum hæc Romæ geruntur, M Junius & A. Manlius, qui priore anno consules fuerant, quum Aquileiæ hibernassent, principio veris *Res in Istria gesta a Romanis.*

8 *Ut dictator, consul*] Hujus senatusconsulti hunc esse sensum credimus, ut qui manumitteretur, vel in libertatem vindicaretur apud aliquem magistratum, puta dictatorem, vel consulem, vel censorem, vel interregem, vel prætorem, qui tunc esset, id est, qui munere dictatorio, vel consulari, &c. fungeretur eo tempore quo perageretur manumissio, ut is, inquam, qui manumitteretur, jusjurandum daret, non eam esse mentem manumittentis, ut ipse, id est, is qui manumittebatur, civitatem mutaret. *Apud eorum quem* idem est atque *apud eorum aliquem*, nempe apud aliquem eorum magistratuum qui initio nominati sunt. Neque id moram facere debet, quòd ab eo qui manumititur, jusjurandum exigitur de mente & consilio manumittentis. Nam primò ita se rem habuisse invictè probant ea quæ proximè sequuntur verba : *qui id non juraret, eum manumittendum non censuerunt.* Jam verò, quum illa fraus, quæ hoc S. C. cavetur, in manumissi præcipuè commodum cederet, ille habebatur totius rei caput : atque ideo ab eo jusjurandum exigitur.

Digitized by Google

U.c.575. in fines Istrorum exercitum introduxerunt : ubi
a.C.177. quum effusè popularentur, dolor magis & indignatio diripi res suas cernentes Istros, quàm certa spes satis sibi virium adversùs duos exercitus, excivit ; concursu ex omnibus populis juventutis facto, repentinus & tumultuarius exercitus acriùs primo impetu quàm perseverantiùs pugnavit. Ad quatuor millia eorum in acie cæsa : cæteri, omisso bello, in civitates passim diffugerunt ; inde legatos primùm ad pacem petendam in castra Romana, deinde obsides imperatos, miserunt. Hæc quum Romæ cognita litteris proconsulum essent, C. Claudius consul, veritus, ne fortè ea res provinciam exercitumque sibi adimeret, non votis nuncupatis, 9 non paludatus, sine lictoribus, uno omnium certiore facto collegâ, nocte profectus præceps in provinciam abiit : ubi inconsultiùs, quàm venerat, se gessit. Nam quum concione advocatâ fugam è castris A. Manlii adversis auribus militum (quippe qui primi ipsi fugissent) jactasset ; ingessissetque probra M. Junio, quòd se dedecoris socium collegæ fecisset ; ad extremum utrumque decedere provinciâ jussit. 1 Quod quum milites consulis imperio dicto audientes futuros sese dicerent, quum is more majorum, secundùm vota in Capitolio nuncupata, cum lictoribus, paludatus

9 *Non paludatus*] Paludamentum chlamys imperatoria est, quam proficiscentes ad bellum duces sumebant.

1 *Quod quum milites*] Rectè videtur observare Gronovius nihil hîc negotii fuisse militibus, nec fuisse causam cur illi pro Junio & Manlio, qui decedere provinciâ jubebantur, responderent. Displicet etiam *tò quod*. Itaque legi jubet : *quumque illi*, nempe Junius & Manlius, *se consulis imperio dicto audientes futuros esse dicerent.*

profectus

Digitized by Google

profectus ab urbe esset; furens irâ, 2 vocatum qui pro quæstore Manlii erat, catenas poposcit, vinctos se Junium Manliumque minitans Romam missurum. Ab eo quoque spretum consulis imperium est: & circumfusus exercitus favens imperatorum causæ, & consuli infestus, animos ad non parendum addebat. Postremò fatigatus consul, & contumeliis singulorum, & multitudinis (nam insuper irridebant) ludibriis, nave eâdem quâ venerat, Aquileiam rediit. Inde collegæ scripsit, ut militum novorum ei parti, quæ scripta in Istriam provinciam esset, ediceret, Aquileiam ut conveniret: ne quid se Romæ teneret, quominus votis nuncupatis, paludatus ab urbe exiret. Hæc collegæ obsequenter facta, brevisque dies ad conveniendum edicta est. Claudius prope consequutus est litteras suas. Concione adveniens de Manlio & Junio habitâ, non ultra triduum moratus Romæ, paludatus, cum lictoribus, votisque in Capitolio nuncupatis, in provinciam æquè ac priùs præcipiti celeritate abit. U.c.575. a.C.177.

XI. Paucis antè diebus Junius Manliusque oppidum Nesactium, quò se principes Istrorum & regulus ipse Æpulo receperat, summâ vi oppugnarunt. Eò Claudius duabus legionibus novis adductis, vetere exercitu cum suis ducibus dimisso, ipse oppidum circumsedit, & vineis oppugnare intendit: amnemque præterfluentem mœnia, qui & impedimento oppugnantibus erat, & aquationem Istris præbebat, multorum dierum opere exceptum novo alveo avertit. Ea res barbaros miraculo terruit. *Nesactium Claudius Cos. obsidet.* *Furor oppidanorum.*

2 *Vocatum qui pro quæstore Manlii erat, catenas popoſcit*] Vocavit eum qui pro quæstore Manlii erat, & illum catenas poposcit. Qui Manlii consulis quæstor fuerat, ejusdem proconsulis pro quæstore erat.

Digitized by Google

U.c.575. a.C.177. abſciſſæ aquæ: & ne tum quidem memores pacis, in cædem conjugum ac liberorum verſi, etiam ut ſpectaculo hoſtibus tam fœdum facinus eſſet, palam in muris trucidatos præcipitabant. Inter ſimul complorationem feminarum puerorumque, ſimul nefandam cædem, milites tranſgreſſi murum, oppidum intrarunt; cujus capti tumultum ut ex pavido clamore fugientium accepit rex, trajecit ferro pectus, ne vivus caperetur: ceteri capti, aut occiſi. Duo deinde oppida, Mutila & Faveria, vi capta & deleta. Præda, ut in gente inopi, ſpe major fuit, & omnis militibus conceſſa eſt. Quinque millia capitum, ſexcenta triginta duo, ſub corona venierunt; auctores belli virgis cæſi, & ſecuri percuſſi. Iſtria tota, trium oppidorum exſcidio, & morte regis pacata eſt: omneſque undique populi, obſidibus datis, in ditionem venerunt.

Iſtria pacata.

XII. Sub Iſtrici finem belli, apud Ligures concilia de bello haberi cœpta. Ti. Claudius proconſul, qui prætor priore anno fuerat, cum præſidio legionis unius Piſis præerat; cujus litteris ſenatus certior factus, eas ipſas litteras ad C. Claudium (nam alter conſul jam in Sardiniam trajecerat) deferendas cenſet: & adjicit decretum, quoniam Iſtria provincia confecta eſſet, ſi ei videretur, exercitum traduceret in Ligures. Simul ex litteris conſulis, quas de rebus in Iſtria geſtis ſcripſerat, in biduum ſupplicatio decreta. Et ab altero conſule Ti. Sempronio in Sardinia proſpere res geſtæ. Exercitum in agrum Sardorum Ilienſium induxit. Balarorum magna auxilia Ilienſibus venerant. Cum utraque gente ſignis collatis conflixit; fuſi fugatique hoſtes, caſtriſque exuti: duodecim millia armatorum cæſa. Poſtero die arma lecta

Res in Sardinia geſtæ.

Digitized by Google

conjici in acervum jussit consul, sacrumque id Vulcano cremavit. Victorem exercitum in hiberna sociarum urbium reduxit. Et C. Claudius, litteris Ti. Claudii & senatusconsulto accepto, ex Istria legiones in Ligures transduxit. Ad Scultennam flumen in campos progressi castra habebant hostes. Ibi cum his acie dimicatum; quindecim millia cæsa, plus septingenti in prælio, aut in castris (nam ea quoque expugnata sunt) capti: & signa militaria unum & quinquaginta capta. Ligures, reliquiæ cædis, in montes refugerunt passim: populantique campestres agros consuli nulla usquam apparuerunt arma. Claudius, duarum gentium uno anno victor, duabus, quod rarò alius, in consulatu pacatis provinciis, Romam revertit. U.C.575. a.C.177. *Ligures victi a Claudio Cos.*

XIII. Prodigia eo anno nuntiata: in Crustumino 3 avem sangualem (quam vocant) 4 sacrum lapidem rostro cecidisse. Bovem in Campania loquutam. Vaccam æneam Syracusis ab agresti tauro, qui pecore aberrasset, initam, ac semine aspersam. In Crustumino diem unum in ipso loco supplicatio fuit: & in Campania bos alenda publicè data: Syracusanumque prodigium expiatum, editis ab haruspicibus diis, quibus supplicaretur. Pontifex eo anno mortuus est M. Claudius Marcellus, qui consul censorque fuerat; in ejus locum suffectus est pontifex filius ejus M. Marcellus. Et Lucam coloniam eodem anno duo millia civium Ro- *Prodigia.* *Luca colonia.*

3 *Avem sangualem*] Scribitur quoque *sanqualis*. De ea Plinius mentionem facit l. X, c. 7. Vid. & Festum. Nomine tantùm nobis nota est.

4 *Sacrum lapidem*] Aliquem ex iis lapidibus, quos terminandis agris fixos consecrabant, ornabant floribus, olivo ungebant, &c. De religione & cultu dei Termini, sive hujusmodi lapidum, vid. Plut. in Numa.

Digitized by Google

U.c.575. a.C.177. manorum sunt deducta. Triumviri deduxerunt, P. Ælius, L. Egilius, Cn. Sicinius; quinquagena & singula jugera & semisses agri in singulos dati sunt; de Ligure captus is ager erat. Etruscorum antè, quàm Ligurum fuerat.

Claudii triumphus. C. Claudius consul ad urbem venit: cui, quum in senatu de rebus in Istria Liguribusque prospere gestis disseruisset, postulanti triumphus est decretus; triumphavit in magistratu de duabus simul gentibus. Tulit in eo triumpho 5 denariûm trecenta septem millia, & 6 Victoriatûm octoginta quinque millia septingentos duo; militibus in singulos 7 quinideni denarii dati: duplex centurioni, triplex equiti. Sociis dimidio minus, quàm civibus datum; itaque taciti, ut iratos esse sentires, sequuti sunt currum.

Ligures rebellant XIV. Dum is triumphus de Liguribus agebatur, Ligures, postquam senserunt, non consularem tantùm exercitum Romam abductum, sed legionem ab Ti. Claudio Pisis dimissam, soluti metu, clam exercitu indicto, per transversos limites superatis montibus in campos degressi, agrum Mutinensem populati, repentino impetu coloniam ipsam ceperunt. Id ubi Romam allatum est, senatus C. Claudium consulem comitia primo quoque tempore habere jussit, creatisque in annum magistratibus, in provinciam redire, & coloniam ex hostibus

5 *Denariûm trecenta septem millia*] Marcas argenti nostrates, uncias 7.

6 *Victoriatûm octoginta quinque millia septingentos duo*] Victoriatus nummus signatus erat Victoriâ, & inde nomen. Par fuit quinario. Si igitur ad hanc rationem Victoriati 85702, æstimentur, efficientur denarii 42851, marcæ nostrates paulo plus 669, unciæ 4.

7 *Quinideni denarii*] Minus unciæ argenti nostrates binæ.

Digitized by Google

eripere. Ita uti censuit senatus, comitia habita. Consules creati Cn. Cornelius Scipio Hispalus, Q. Petillius Spurinus. Prætores inde facti, M. Popillius Lænas, P. Licinius Crassus, M. Cornelius Scipio, L. Papirius Maso, M. Aburius, L. Aquilius Gallus. C. Claudio consuli prorogatum in annum imperium, & Gallia provincia: &, ne Istri quoque idem quod & Ligures facerent, socios nominis Latini in Istriam mitteret, quos triumphi causâ de provincia deduxisset. Cn. Cornelio & Q. Petillio consulibus, quo die magistratum inierunt, immolantibus Jovi singulis bubus, uti solet, in ea hostia, quâ Q. Petillius sacrificavit, in jecinore caput non inventum; id quum ad senatum retulisset, bove perlitare jussus. De provinciis deinde consultus senatus, Pisas & Ligures provincias consulibus decrevit. Cui Pisæ provincia obvenisset, quum magistratuum creandorum tempus esset, ad comitia reverti jussit; additum decreto, ut 8 binas legiones novas scriberent, & trecentos equites: & dena millia peditum sociis nominique Latino, & sexcentos imperarent equites. Ti. Claudio prorogatum est imperium in id tempus, quo in provinciam consul venisset.

U.c.575. a C.177. *Comitia.*

U.c.576. a.C.176. Cn. Cornelio, Q. Petilio Coss.

XV. Dum de his rebus in senatu agitur, Cn. Cornelius, evocatus a viatore, quum tem-

8 *Binas legiones novas... & trecentos equites*] Vix dubitari potest, quin hîc exciderit aliquid. Expresserat nempe Livius pro more suo, quantum peditum, quantum equitum legiones novæ quæ scribebantur habere deberent. Peditum numerus intercidit. Si id sequamur quod plerumque his temporibus factitatum est, videmur legere debere: *Binas legiones novas scriberent; quina millia in singulas & ducenos pedites, trecenos equites.* Vid. suprà c. 9, & l. XL, c. 18.

Digitized by Google

U.c.576 a.C.176 plo egressus esset, paulo post rediit confuso vultu; & exposuit Patribus conscriptis, 9 bovis sescenaris, quem immolavisset, 1 jecur defluxisse; id se victimario nuntianti parum credentem, ipsum aquam effundi ex olla, ubi exta coquerentur, jussisse: & vidisse ceteram integram partem extorum, jecur omne inenarrabiliter absumptum. Territis eo prodigio Patribus, & alter consul curam adjecit: qui se, quòd caput jecinori defuisset, tribus bubus perlitasse negavit. Senatus majoribus hostiis usque ad litationem sacrificari jussit. Ceteris diis perlitatum ferunt. Saluti Petillium perlitasse negant. Inde consules prætoresque provincias sortiti. 2 Pisæ Cn. Cornelio, Ligures Petillio obvenerunt. Prætores, L. Papirius Maso urbanam, M. Aburius inter peregrinos, sortiti sunt. M. Cornelius Scipio Maluginensis Hispaniam ulteriorem, L. Aquilius Gallus Siciliam habuit. Duo deprecati sunt, ne in provincias irent: M. Popillius in Sardiniam, *Gracchum eam provinciam pacare*, 3 *& T. Æbutium prætorem adjutorem ab senatu datum esse. Interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis continuatio ipsa efficacissima esset, minimè convenire. Inter*

Provinciæ.

9 *Bovis sescenaris*] Hujus vocis omnino ignoratur sensus. Suspicatur Gutherius vel eam derivari a *scena*, quam Festus docet esse aut securim, aut dolabram pontificalem, ita ut *sescenaris* bos dictus sit, bos eo cultri genere immolatus: vel legendum esse *sagenaris*, id est, saginati.

1 *Jecur defluxisse*] Perizonius legi jubet *diffluxisse*. *Defluere* enim est delabi. At hic jecur colliquefactum erat, &, ut mox dicitur, *inenarrabiliter absumptum*.

2 *Pisæ Cn. Cornelio, Ligures Petillio*] Vel utrique addendum prænomen videtur, vel utrique detrahendum.

3 *Et T. Æbutium*] Videtur pro & legendum esse *ei*.

Digitized by Google

traditionem imperii, novitatemque succeſſoris, quæ noſcendis priùs quàm agendis rebus imbuenda ſit, ſæpe bene gerendæ rei occaſiones intercidere. Probata Popillii excuſatio eſt. P. Licinius Craſſus ſacrificiis ſe impediri ſolennibus excuſabat, ne in provinciam iret. Citerior Hiſpania obvenerat. Ceterùm aut ire juſſus, aut jurare pro concione, ſolenni ſacrificio ſe prohiberi. Id ubi in P. Licinio ita ſtatutum eſt, & ab ſe uti jusjurandum acciperent M. Cornelius poſtulavit, ne in Hiſpaniam ulteriorem iret. Prætores ambo in eadem verba 4 jurejurarunt. M. Titinius & T. Fonteius, proconſules, manere cum eodem imperii jure in Hiſpania juſſi: & ut in ſupplementum his tria millia civium Romanorum, cum equitibus ducentis, quinque millia ſociûm Latini nominis, & trecenti equites mitterentur. U.c.576. a.C.176.

XVI. Latinæ feriæ fuere ante diem tertium Nonas Maii, in quibus, quia in una hoſtia magiſtratus Lanuvinus precatus non erat, *Populo Romano Quiritium*, religioni fuit. Id quum ad ſenatum relatum eſſèt, ſenatuſque ad pontificum collegium rejeciſſet; pontificibus, quia non rectè factæ Latinæ eſſent, inſtauratis Latinis, placuit Lanuvinos, quorum operâ inſtauratæ eſſent, hoſtias præbere. Acceſſerat ad religionem, quòd Cn. Cornelius conſul ex monte Albano rediens concidit: & parte membrorum captus, ad Aquas Cumanas profectus, ingraveſcente morbo Cumis deceſſit. Sed inde mortuus Romam allatus; & funere magnifico *Cornelii Coſ. mors.*

4 *Jurejurarunt*] Verbum rarum admodum, & cujus haud aliud fortaſſe exemplum exſtet. Ac dubitari ſanè poteſt, an ex hoc uno loco deformati miſerum in modum libri hoc verbum aliàs incognitum in linguam Latinam facilè admittendum ſit.

Digitized by Google

U.c.576 a.C.176. elatus sepultusque est. Pontifex idem fuerat. Consul Q. Petillius, quum primùm per auspicia posset, collegæ subrogando comitia habere jussus, & Latinas edicere, comitia in ante diem tertium Nonas Sextiles, Latinas in ante diem tertium Idus Sextiles, edixit. Plenis religionum animis prodigia insuper nuntiata: Tusculi facem in cœlo visam: Gabiis ædem Apollinis, & privata ædificia complura; Gravisci murum portamque de cœlo tacta. Ea Patres procurari, uti pontifices censuissent, jusserunt. Dum consules primùm religiones, deinde alterum alterius mors, & comitia, & Latinarum instaurationes impediunt, interim C. Claudius exercitum ad Mutinam, quam Ligures priore anno ceperant, admovit. 5 Ante triduum, quàm oppugnare cœperat, receptam ex hostibus, colonis restituit. Octo millia ibi Ligurum intra muros cæsa: litteræque Romam extemplo scriptæ, quibus non modò rem exponeret, sed etiam gloriaretur, suâ virtute ac felicitate neminem jam cis Alpes hostem populi Romani; 6 agrique aliquantum captum, qui multis millibus hominum dividi viritim posset.

Prodigia.

Sardinia pacata.

XVII. Et Ti. Sempronius eodem tempore in Sardinia, multis secundis prælìis Sardos per-

5 *Ante triduum, quàm oppugnare cœperat, receptam*] Si hæc sana sunt, sensus est: Quum recepisset eam, antequam triduum elapsum esset, ex quo oppugnare cœperat. Sed plerumque longè aliam vim habet hæc formula loquendi, &, si solito more exponeretur, sensus esset coloniam triduo antè receptam, quàm oppugnari cœpta esset. Quod quum absurdum sit, non immeritò Perizonius emendat: *intra triduum.*

6 *Agrique aliquantum*] Hic perspicuum est *aliquantum* idem esse quod *multum*, quum ager ille bello captus multis millibus hominum dividi viritim posse dicatur.

Digitized by Google

domuit; quindecim millia hostium sunt cæsa. Omnes Sardorum populi qui defecerant, in ditionem redacti; stipendiariis veteribus duplex vectigal imperatum, exactumque: ceteri frumentum contulerunt. Pacatâ provinciâ, obsidibusque ex tota insula ducentis triginta acceptis, legati Romam, qui ea nuntiarent, missi: quique ab senatu peterent, ut ob eas res, ductu auspicioque Ti. Sempronii prospere gestas, diis immortalibus honos haberetur; ipsique decedenti de provincia exercitum secum deportare liceret. Senatus, in æde Apollinis legatorum verbis auditis, supplicationem in biduum decrevit, & quadraginta majoribus hostiis consules sacrificare jussit: Ti. Sempronium proconsulem, exercitumque eo anno in provincia manere. Comitia deinde consulis unius subrogandi, quæ in ante diem tertium Nonas Sextiles edicta erant, eo ipso die sunt confecta. Q. Petillius consul collegam, qui extemplo magistratum occiperet, creavit C. Valerium Lævinum. 7 Is jam diu cupidus provinciæ, quum oportunæ cupiditati ejus literæ allatæ essent, Ligures rebellasse, Nonis Sextilibus 8 paludatus, litteris auditis, tumul- U.c.576. a.C.176. *Cos. subroga-tus.*

7 *Is jam diu cupidus provinciæ*] Ordo & structura verborum declarat hæc intelligi de Valerio consule: quod itidem probant ea quæ sequuntur: *eódem & Q. Petilius consul ad conveniendum exercitui diem edixerat.* At quomodo novellus ille consul, ante biduum creatus, potest dici jamdiu cupidus provinciæ? Nisi, si fortè, quum eo loco natus esset, eos honores gessisset, ut sibi posset prope certâ spe consulatum despondere, significaverat jam antequam consul fieret, se cupidum esse provinciæ.

8 *Paludatus, litteris auditis*] Hæc videntur narrari, tamquam argumenta illius cupiditatis, quam in consule notavit Livius. Ex tota enim superiorum tem-

Digitized by Google

U.c.576 tûs ejus causâ legionem tertiam ad C. Clau-
a.C.176. dium proconsulem in Galliam proficisci jussit : & duumviros navales cum classe Pisas ire, qui Ligurum oram, maritimum quoque terrorem admoventes, circumvectarentur. Eódem & Q. Petillius consul ad conveniendum exercitui diem edixerat. Et C. Claudius proconsul, auditâ rebellione Ligurum, præter eas copias quas secum Parmæ habebat, subitariis collectis militibus, exercitum ad fines Ligurum admovit.

Res in Liguria gesta. XVIII. Hostes sub adventum C. Claudii, a quo duce se meminerant nuper ad Scultennam flumen victos fugatosque, locorum magis præsidio adversùs infeliciter expertam vim, quàm armis se defensuri, duos montes Letum & Balistam ceperunt, 9 muroque insuper amplexi. Tardiùs ex agris demigrantes, oppressi ad mille & quingentos perierunt. Ceteri montibus se tenebant, &, ne in metu quidem feritatis ingenitæ obliti, sæviunt in prædam, quæ Mutinæ parta erat : captivos cum fœda lacerationе interficiunt : pecora in fanis trucidant verjùs, pas-

porum historia colligi potest consules non antè paludamenta in urbe sumpsisse, quàm ad bellum proficiscerentur. At hic aliquanto antequam exeat in provinciam, paludatum se ostentat, paludatus audit litteras, quas nimirum vel in concione, vel in senatu recitari jusserat. Hæc omnis eò spectabant, ut rem in majus augeret, ac, quemadmodum in tumultu civitatem saga sumere mos erat, sic ipse consul quum paludatus in urbe versaretur, impendentis alicujus periculi speciem ingereret animis.

9 *Muroque insuper amplexi. Tardiùs ex agris demigrantes*] Montes Letum & Balistam ceperunt, ac muro insuper amplexi sunt. Qui eorum tardiùs demigravere, oppressi sunt a Claudio. Ceteri montes tenebant.

Digitized by Google

sim, quàm rite sacrificant. Satiati cæde animantium, quæ inanima erant, 1 parietibus affligunt, 2 vasa omnis generis usui magis quàm ornamento in speciem facta. Q. Petillius consul, ne absente se debellaretur, litteras ad C. Claudium misit, ut cum exercitu ad se in Galliam veniret: campis Macris se eum exspecaturum. Litteris acceptis Claudius ex Liguribus castra movit, exercitumque ad campos Macros consuli tradidit. Eódem paucis post diebus C. Valerius consul alter venit. Ibi divisis copiis, priusquam digrederentur, communiter ambo exercitus lustraverunt; tum sortiti, quia non ab eadem utrumque parte aggredi hostem placebat, regiones quas peterent. Valerium auspicatò sortitum constabat, quòd in templo fuisset: in Petillio id vitio factum postea augures responderunt, 3 quòd extra templum sortem in sitellam in templum latam foris ipse posuerit. Profecti inde in diversas regiones. Petillius ad- U.c.576. a.C.176.

1 *Parietibus affligunt*] In parietes impingunt.

2 *Vasa... usui magis quàm ornamento in speciem facta*] Tolle vocem *ornamento*, quæ videtur è margine, ubi addita erat interpretandis sequentibus verbis *in speciem*, in textum irrepsisse. *Vasa in speciem facta* sunt vasa quæ ad speciem & dignitatem, ad decorem adspectûs comparantur.

3 *Quòd extra templum sortem*] Hæc admodum intricata sunt, & habent aliquid procul dubio aut vitiatum, aut certè luxatum. Attamen, donec melius quid afferatur, videmur utcumque explicare posse in hunc modum; quod ipse extra templum posuerit sortem in sitella, quæ quidem sitella postea *foris*, id est, ex loco qui extra templum esset, in templum lata est. *Foris* aliquando denotat terminum unde aliquid proficiscitur aut sumitur. Sic *foris sumere*, *foris petere*. Cæterùm *templum* hic intelligendum est locus auguriis consecratus.

Digitized by Google

U.c.576. a.C.176. versùs Baliſtæ & Leti jugum, quod eos montes perpetuo dorſo inter ſe jungit, caſtra habuit. Ibi adhortantem eum pro concione milites, immemorem ambiguitatis verbi ominatum ferunt: *Se eo die Letum capturum eſſe.* Duabus ſimul partibus ſubire in adverſos montes cœpit. Ea pars in qua ipſe erat, impigre ſuccedebat. Alteram hoſtes quum propulſſent, ut reſtitueret rem inclinatam, conſul equo advectus, ſuos quidem a fuga revocavit: ipſe, dum incautiùs ante ſigna obverſatur, miſſili trajectus cecidit. Nec hoſtes ducem occiſum ſenſerunt: & ſuorum pauci, qui viderant, haud negligenter, ut qui in eo victoriam verti ſcirent, corpus occultavere. Alia multitudo peditum equitumque, deturbatis hoſtibus, montes ſine duce cepere. Ad quinque millia Ligurum occiſa: ex Romano exercitu duo & quinquaginta ceciderunt. Super tam evidentem triſtis ominis eventum, etiam ex pullario auditum eſt, vitium in auſpicio fuiſſe, nec id conſulem ignoraſſe.

Petillius Coſ. occiſus.

Suppl. C. Valerius auditâ [morte Q. Petillii, exercitum ſine duce relictum ad ſuas copias adjunxit, iterumque aggreſſus hoſtes, eorum ſanguine collegæ manibus egregiè parentavit. Triumphavit de Liguribus. In legionem, cujus ante ſigna conſul occiſus erat, ſeverè ab ſenatu animadverſum eſt. Ei univerſæ 4 neque ſtipendium anni procedere, neque æra dari placuit, quia pro ſalute imperatoris, hoſtium telis ſe non obtulerant. Sub hæc tempora legati Dardanorum, quos ingens Baſtarnarum exercitus, Clondico duce, ut antè memoravimus, premebat, Romam venere. Qui quum de Baſtar-

Senatûs in milites Petillii Coſ. ſeveritas.

4 *Neque ſtipendium anni procedere*] Vetuit ſenatus hunc annum inter legitimos militiæ annos ejus legionis militibus imputari.

Digitized by Google

nis expoſuiſſent, quanta eſſet eorum multitudo, quàm procera & immania corpora, quanta in periculis audacia, adjecerunt ſocietatem iis eſſe cum Perſeo, & verò eum majori ſibi, quàm Baſtarnas ipſos, eſſe terrori: ac proinde, ut auxilium ſibi ferretur, ab ſenatu poſtularunt. Patres decreverunt mittendos eſſe legatos, qui Macedoniæ res inſpicerent: & ſtatim A. Poſtumio negotium datum, ut eò proficiſceretur. Collegas ei adjunxerunt è junioribus, ut penes eum præcipua eſſet legationis vis & auctoritas. Inde actum de comitiis magiſtratuum *Comitia.* in inſequentem annum: qua de re non mediocris diſceptatio incidit, quòd] 5 periti religionum juriſque publici, quando duo 6 ordinarii conſules ejus anni, alter morbo, alter ferro periiſſet, ſuffectum conſulem negabant comitia habere poſſe. [Res ad interregnum rediit. Creati conſules per interregem P. Mucius Scævola, M. Æmilius Lepidus iterum. Prætores inde facti ſunt C. Popillius Lænas, T. Annius Luſcus, C. Memmius Gallus, C. Cluvius Saxula, Ser. Cornelius Sulla, Ap. Claudius Centho. Conſulibus provinciæ obtigere Gallia & Ligures. Prætorum Cornelius Sulla Sardiniam obtinuit, Claudius Centho citeriorem Hiſpaniam. Reliquæ prætoriæ provinciæ quibus evenerint, non exſtat memoria. Annus hic peſtilentiâ infamis, quæ tamen in armenta tantùm graſſata eſt. Ligures, gens ſemper victa, ſemper rebellans, Lunam Piſaſque depopulati fuerant. Simul & Gallicus tumultus increpuerat. Lepidus Gallo-

U.c.576. a.C.176.

U.c.577. a.C.175. P. Mucio, M. Æmilio II. Coſſ.

5 *Periti religionum*] Hanc periodum apud Priſcianum l. XVIII, repertam ſuo loco Sigonius inſeruit.

6 *Ordinarii conſules*] *Ordinarii* conſules ſunt ii qui primis comitiis electi ſunt. Iis opponuntur conſules *ſuffecti*.

Digitized by Google

U.c.577. a.C.175. rum motu facilè compresso, in Ligures transcendit. Aliquot populi sese ejus arbitrio permiserunt: quos, ut sunt ferè similia locis cultorum ingenia, asperis montium jugis quæ incolebant efferari ratus, quorumdam ante se consulum exemplo, 7 in plana] deduxit.

Res gestæ consulum in Gallia & Liguribus.

XIX. Cis Apenninum Garuli, & Lapicini, & Hercates, trans Apenninum Briniates fuerant. 8 Inter Audenam amnem P. Mucius cum iis qui Lunam Pisasque depopulati erant, bellum gessit: omnibusque in ditionem redactis, arma ademit. Ob eas res in Gallia Liguribusque gestas duorum consulum ductu auspicioque, senatus in triduum supplicationes decrevit, & quadraginta hostiis sacrificari jussit. Et tumultus quidem Gallicus & Liguſtinus, qui principio ejus anni exortus fuerat, haud magno conatu brevi oppressus erat. Belli Macedonici subibat jam cura, miscente Perseo inter Dardanos Bastarnasque certamina. Et legati, qui missi ad res visendas in Macedoniam erant, jam reverterant Romam, renuntiaverantque bellum in Dardania esse. Simul venerant & ab rege Perseo oratores, 9 qui purgarent, nec

Bellum inter Dardanos & Bastarnas.

7 *In plana deduxit*] Hanc fuisse Livii mentem probare videntur ea quæ sequuntur: *Cis Apenninum Garuli... trans Apenninum Briniates fuerant.* Verbum enim *fuerant* indicare videtur veteres hic illorum populorum sedes memorari a Livio, postquam expositum fuerat, quasnam illis regiones habitandas consul assignasset.

8 *Inter Audenam amnem*] Nullus est horum verborum sensus. Lege omnino *intra*, ut dicatur Mucius non ultra Audenam amnem, ac proinde Apenninum, bellum gessisse. At verò Æmilius Gallicum tumultum compressérat, & in Liguria ipsa ad utrumque Apennini latus arma circumtulerat.

9 *Qui purgarent, nec accitos*] Qui ad purgandum & liberandum eum a suspi-

Digitized by Google

accitos ab eo Baſtarnas, nec auctore eo quic- U.c.577.
quam facere. Senatus nec liberavit ejus culpæ a.C.175.
regem, neque arguit: moneri eum tantummodo juſſit, ut etiam atque etiam curaret, 1 ut ſanctum haberet fœdus, quod ei cum Romanis eſſe videri poſſet. Dardani quum Baſtarnas non modò non excedere finibus ſuis, quod ſperaverant, ſed graviores fieri in dies cernerent, ſubnixos Thracum accolarum & Scordiſcorum auxiliis, audendum aliquid vel temere rati, omnes undique armati ad oppidum, quod proximum caſtris Baſtarnarum erat, convenerunt. Hiems erat, & id anni tempus elegerant, ut Thraces Scordiſcique in fines ſuos abirent; quod ubi ita factum, & ſolos jam eſſe Baſtarnas audierunt, bifariam dividunt copias: pars ut recto itinere ad laceſſendum ex aperto iret, pars devio ſaltu circumducta, ab tergo aggrederetur. Ceterùm priuſquam circumire caſtra hoſtium poſſent, pugnatum eſt: victique Dardani compelluntur in urbem, quæ ferè duodecim millia ab caſtris Baſtarnarum aberat. Victores confeſtim circumſidunt urbem: haud dubiè poſtero die aut metu dedituris ſe hoſtibus, aut vi expugnaturi. Interim Dardanorum altera manus, quæ circumducta erat, ignara cladis ſuorum, caſtra Baſtarnarum ſine præſidio relicta [nullo negotio cepit. Baſtarnæ omni & commeatu, & apparatu bellico, qui in caſtris fuerat, exuti, quum ejus reparandi facultas ex hoſtili regione, & infeſto tempore anni, nulla eſſet, patrias ſedes repetere ſtatuerunt. Itaque ad Iſtrum regreſſi, non ſine in- Suppl.

cione belli, dicerent & probare intenderent, nec accitos.

1 *Ut ſanctum haberet fœdus*] Emenda: *ut ſanctum habere fœdus, quod ei cum Romanis eſſet, videri poſſet.*

U.c.577. a.C.175. genti lætitia flumen altâ concretum glacie offenderunt, quæ nullum onus recusare videretur. Verùm incumbente festinantium seque cursu agglomerantium hominum ac jumentorum toto simul agmine, glacies sub immenso pondere fatiscens subitò dissiluit, universumque agmen, quod diu sustinuerat, mediis gurgitibus, victa tandem & comminuta, destituit. Plurimi statim vorticibus hausti sunt. Multos enatare conantes crustæ dissolutæ fragmina superinducta merserunt. Pauci ex omni populo per utramque ripam vix concisis visceribus evasere.

Bastarnæ Istro absorbentur.

Antiochus rex Syriæ.

2. Per ea tempora Antiochus Magni Antiochi filius, qui diu Romæ obses fuerat, mortuo Seleuco fratre, Syriæ regnum occupavit. Namque Seleucus, quem Philopatora Græci vocavere, quum paternis cladibus fractas admodum Syriæ opes accepisset, post otiosum nulliusque admodum rebus gestis nobilitatum annorum duodecim regnum, hunc minorem natu fratrem, misso Romam in ejus locum filio suo Demetrio, revocavit, ex fœderis legibus, quo mutari identidem obsides oportebat. Vix ille Athenas pervenerat, quum Seleucus insidiis Heliodori, unius ex Purpuratis, oppressus interiit. Hunc regnum affectantem Eumenes & Attalus expulerunt, induxeruntque in ejus possessionem Antiochum, quem sibi hoc tanto beneficio devinctum habere magni æstimabant. Jam enim ob quasdam offensiunculas suspectos habebant Romanos. Eorum auxiliis regno potitus Antiochus tanto populorum gaudio exceptus est, ut ei cognomen indiderint Epiphani, quòd, quum alieni a stirpe regia regnum invaderent, ipse avitæ ditionis assertor exortus suis illuxisset. Neque verò ei ad res

Cognominatus Epiphanes.

Digitized by Google

bellicas defuit indoles & vigor animi; verùm ita pravus & inconsultus fuit in tota morum & instituendæ vitæ ratione, ut brevi, cognomine mutato, pro Epiphane Epimanes, id est insanus, vocitaretur. U.c.577. a.C.175. *Deinde Epimanes ob mores absurdos.*

3. Sæpe enim egressus è regia, insciis ministris, uno aut altero comite, per urbem rosâ coronatus & auro textam indutus vestem incedebat, interdum lapidibus, quos sub ala gerebat, incessens obvios; interdum contrà nummos in vulgus spargens, vociferansque, *sumat cui fortuna dederit.* Aliàs verò per aurificum, cælatorumque, & aliorum fabrorum officinas discurrebat, de cujusque arte ambitiosè disserens: nunc cum obvio quoque plebeiorum hominum sermones miscebat in publico: nunc circum popinas oberrans, cum ultimæ sortis peregrinis & advenis compotationi indulgebat. Si quos fortè juvenes tempestivum celebrare convivium senserat, ipse statim 2 cum poculo & symphonia improvisus aderat, comissabundus & lasciviens, ita ut rei novitate perculsi plerique se in fugam darent, partim metu conticescerent. In publicis quoque balneis cum turba eum lavare solitum fuisse constat. Ibi quum unguentis tamen pretiosissimis uteretur, ferunt quemdam ei de plebe hominem dixisse quondam: *Beatus es, ô rex: unguenta maximi pretii oles.* Cui ille, dicto delectatus, *Jam te*, inquit, *ita beabo, ut saturum te esse fateare:* & statim in ejus caput ingentem unguenti nobi-

2 *Cum poculo*] Diodorus habet μετὰ κερατίου. Polybius μετὰ κεραμίου. Utraque vox de poculo vinario intelligi potest. κεράμιον sæpe quoque usurpatur a Polybio pro vase unguentis referto. Ceterùm utrolibet modo vel legas, vel interpreteris, parum interest.

Digitized by Google

U.c.577. a.C.175. lissimi urnam effundi jussit : ita ut, natante pavimento, in lubrico lapsantes tum ceteri, tum ipse rex imprimis cachinnos tollens concideret. Postremò sumptâ loco vestis regiæ togâ, quemadmodum Romæ a candidatis fieri viderat, forum circumibat, singulos è plebe prensans amplexansque, & modò ædilitatem, modò tribunatum plebis petens : ac denique populi suffragiis magistratum adeptus, Romano] more, sellâ eburneâ positâ, jus dicebat, disceptabatque controversias minimarum rerum ; 3 adeoque nulli fortunæ adhærebat animus, per omnia genera vitæ errans, uti nec sibi nec aliis, quinam homo esset, satis constaret.

XX. Non alloqui amicos, 4 vix notis familiariter arridere : munificentiâ inæquali sese alioque ludificari : quibusdam honoratis magnoque æstimantibus se puerilia, 5 ut escæ aut lusûs, munera dare : alios nihil exspectantes ditare. Itaque nescire quid sibi vellet quibusdam videri ; quidam 6 ludere eum simpliciter, quidam haud dubiè insanire aiebant. In duabus tamen magnis honestisque rebus verè regius erat animus, in urbium donis, & deorum cultu. Megalopolitanis in Arcadia murum se circumdaturum urbi est pollicitus : majoremque partem pecuniæ dedit. Tegeæ theatrum magnificum è marmore facere instituit. 7 Cyzici

Ejus munificentia.

3 *Adeoque nulli fortunæ*] Lege, *nulli formæ*. Sic apud Tac. l. I Ann. c. 74. *Qui formam vitæ iniit, quam* &c.

4 *Vix notis*] Conjunge τὸ *vix* cum *notis*. *Vix noti* opponuntur *amicis*.

5 *Ut escæ aut lusûs*] Polybius nominat talos & dactylos palmarum.

6 *Ludere... simpliciter*] Ludere per jocosam & nugacem simplicitatem.

7 *Cyzici in Prytaneum*] Prytanei Syracusani meminit Cic. in Verr. l. IV, n. 119. Nempe, ut notat ad hunc Ciceronis locum Grævius, nulla urbs Græca

Digitized by Google

in Prytaneum, id est, penetrale urbis, ubi publicè, quibus is honos datus est, vescuntur, vasa aurea mensæ unius posuit. Rhodiis, ut nihil unum insigne, ita omnis generis, ut quæque usus eorum postulaverunt, dona dedit. Magnificentiæ verò in deos, vel Jovis Olympii templum Athenis, unum in terris inchoatum pro magnitudine dei, potest testis esse. Sed & Delon aris insignibus statuarumque copiâ exornavit: & Antiochiæ Jovis Capitolini magnificum templum, non laqueatum auro tantùm, sed parietibus totis laminâ inauratum, & alia multa in aliis locis pollicitus, quia perbreve tempus regni ejus fuit, non perfecit. Spectaculorum quoque omnis generis magnificentiâ superiores reges vicit; 8 reliquorum sui moris, & copiâ Græcorum artificum. Gladiatorum munus, Romanæ consuetudinis, primò majore cum terrore hominum insuetorum ad tale spectaculum, quàm voluptate, dedit: deinde sæ- U.c.577. a.C.175. *Ludi.*

fuit, quæ non suum Prytaneum haberet. Prytanea autem erant Vestæ sacra: cujus in honorem perpetuus ibi ignis fovebatur. Quia igitur Prytanea Vestæ sacra erant, cujus ædes penetrale erat urbis Romæ, ideo Livius Prytaneum Latinè interpretatur *penetrale urbis*. Quod adjicit, publicè ibi vesci, sive publico sumptu ali solitos, quibus is honos datus est, id de Athenis notissimum est omnibus. Sed & in aliis quoque Græcis urbibus eumdem morem servatum esse, hic locus testimonio est.

8 *Reliquorum sui moris*] Vox *reliquorum* pendet a præcedenti nomine *spectaculorum*. Dicit Livius ab Antiocho superatos esse superiores reges magnificentiâ spectaculorum omnis generis, ex quibus cetera moris Græci erant, & cum copia Græcorum artificum; unum Romanæ consuetudinis, nempe gladiatorium munus: quod quidem primò majore cum terrore... Artifices hic intelligendi sunt, ut l. V. supra c. 1.

Digitized by Google

U.c.577. a.C.175. pius dando, & 9 modò vulneribus tenus, modò ſine miſſione etiam, & familiare oculis gratumque id ſpectaculum fecit, & armorum ſtudium pleriſque juvenum accendit. Itaque, qui primò ab Roma magnis præmiis paratos Suppl. gladiatores arceſſere ſolitus erat, jam ſuo [è regno voluntarios facilè paravit gladiatores, operam ultro ad depugnandum exiguâ mercede offerentes. Ceterùm eamdem in edendis ſpectaculis, quam & in cetera vita, pravitatem animi levitatemque exhibuit, ut ludorum apparatu nihil magnificentius, nihil ipſo rege vilius aut contemptius videretur. Quod quidem quum ſæpe aliàs, tum maximè in iis ludis apparuit, quos, æmulatus eorum magnificentiam qui a Paulo in Macedonia poſt devictum Perſea dati fuerant, immani ſumptu, nec minore ſuo dedecore, Antiochiæ edidit. Verùm ad Romanas res revertamur, a quibus nos longiùs abſtraxit hujus regis mentio.

2. Ti. Sempronius Gracchus, qui per biennium Sardiniam obtinuerat, traditâ Ser. Cornelio Sullæ prætori provinciâ, reverſus Romam triumphavit de Sardis. Tantam captivorum multitudinem ex ea inſula illum abduxiſſe ferunt, ut longâ eorum venditione res in proverbium venerit, & *Sardi venales* pro rebus

ii quorum operâ ludi peraguntur, puta hiſtriones; ſaltatores, tibicines, &c.

9 *Modò vulneribus tenus, modò ſine miſſione etiam*] Modò ita ut vulnerarentur tantùm gladiatores, non interficerentur; modò ad necem uſque. *Miſſio* erat gratia deſerendi pugnam, quæ dabatur aliquandò victis gladiatoribus. Quum autem placeret, ut eouſque pugnaretur donec alteruter occumberet, dicebatur pugna *ſine miſſione*. Sic Flor. l. III, c. 20, de Spartaci militibus: *Dignam viris obiere mortem: &, quod ſub gladiatore duce oportuit, ſine miſſione pugnatum eſt.*

Digitized by Google

vilibus vulgari joco celebrati fuerint. Triumphaverunt & consules ambo, Scævola de Liguribus, Lepidus de iisdem & Gallis. Tum comitia magistratuum in insequentem annum habita. Creati consules sunt Sp. Postumius Albinus, Q. Mucius Scævola. Prætoriis comitiis fortuna inter ceteros candidatos P. Africani filium [1] L. Cornelium Scipionem, sive is Cnæus fuit, non sine magna invidia in certamen conjecit cum C. Cicereio, qui patris ejus scriba fuerat. Nam quinque jam nominatis prætoribus, C. Cassio Longino, P. Furio Philo, L. Claudio Asello, M. Atilio Serrano, Cn. Servilio Cæpione, quum extremo saltem loco adhæresceret Scipio niteretur, adeo a patris virtutibus degeneravisse visus est, ut omnium centuriarum suffragiis ei Cicereius anteferretur, nisi hic sive fortunæ crimen, sive comitiorum errorem modestiâ suâ emendasset. In hoc campestri certamine patroni sui filium vincere non sustinuit, abjectâque statim candidâ togâ, ex competitore de victoria certo gratus cliens & competitoris sui suffragator factus est. Sic honorem, quem a populo impetraturus Scipio non videbatur, ope Cicereii consequutus est, majore Cicereii gloriâ, quàm sua. U.c. 577. a.C. 175. *Comitia.* *Africani filius ope Cicerei prætor.*

XXI. Consulibus provinciæ assignatæ sunt Gallia & Ligures. Mox sortiti prætores, C. Cassius Longinus urbanam jurisdictionem obtinuit, L. Cornelius Sci] pio inter peregrinos, M. Atilio prætori provincia Sardinia obvenerat: sed cum legione nova, quam consules conscripserant, quinque millibus peditum, tre- U.c. 578. a C. 174. Sp. Postumio, Q. Mucio Coss. *Provinciæ.*

[1] *L. Cornelium Scipionem, sive is Cnæus fuit*] Hic Africani filius, nobilissimi nominis dedecus, fratrem habuit, natu, ut videtur, majorem, P. Scipionem, de quo mentio facta est suprà XL, 42.

Digitized by Google

U.c.578. a.C.174. centis equitibus in Corsicam jussus est transire; dum is ibi bellum gereret, Cornelio prorogatum imperium, ut obtineret Sardiniam. Cn. Servilio Cæpioni in Hispaniam ulteriorem & P. Furio Philo in citeriorem tria millia peditum Romanorum, equites centum quinquaginta, & sociûm Latini nominis quinque millia peditum, trecenti equites; Sicilia L. Claudio sine supplemento decreta. Duas præterea legiones consules scribere jussi, cum justo numero peditum equitumque, & decem millia peditum sociis imperare, & sexcentos equites. Delectus consulibus eo difficilior erat, quòd pestilentia, quæ priore anno in boves ingruerat, 2 eo verterat in hominum morbos qui inciderant, haud facilè septimum diem superabant: qui superabant, longinquo, maximè quartanæ, implicabantur morbo. Servitia maximè moriebantur; eorum strages per omnes vias insepultorum erat. Ne liberorum quidem funeribus 3 Libitina sufficiebat. Cadavera, intacta a canibus ac vulturibus, tabes absumebat: satisque constabat, nec illo, nec priore anno in tanta strage boum hominumque vulturium usquam visum. Sacerdotes publici eâ pestilentiâ mortui sunt, Cn. Servilius Cæpio pontifex, pater prætoris, & Ti. Sempronius Ti. F. Longus decemvir sacrorum, & P. Ælius Pætus augur, & Ti. Sempronius Gracchus, & C. Mamilius Vitulus curio maximus, & M. Sempronius Tuditanus pontifex. 4 Pontifices suffecti sunt, C. Sulpicius Galba in locum Tuditani. Augures suffecti sunt, in Gracchi locum, T. Veturius Gracchus

Pestilentia.

2 *Eo*] Anno.

3 *Libitina*] Vid. not. 2, ad l. XL, c. 19.

4 *Pontifices suffecti sunt, C. Sulpicius Galba in locum Tuditani*] Hic excidit nomen ejus qui in locum Cæpionis pontifex suffectus est.

Digitized by Google

Sempronianus: in P. Ælii, Q. Ælius Pætus. U.c. 578.
Decemvir sacrorum C. Sempronius Longus, a.C. 174.
curio maximus C. Scribonius Curio sufficitur. Quum pestilentiæ finis non fieret, senatus decrevit uti decemviri libros Sibyllinos adirent. Ex decreto eorum diem unum supplicatio fuit: & 5 Q. Marcio Philippo verba præeunte, populus in foro votum concepit, *Si morbus pestilentiaque ex agro Romano emota esset, biduum ferias ac supplicationem se habiturum.* In Veienti agro biceps natus puer, & Sinuessæ unimanus; & Oximi puella cum dentibus: & arcus interdiu sereno cœlo super ædem Saturni in foro Romano intentus, & tres simul soles effulserunt: & 6 faces eâdem nocte plures per cœlum lapsæ sunt in Lanuvino. Cæriteſque anguem in oppido suo jubatum, aureis maculis sparsum, apparuisse affirmabant: & in agro Campano bovem loquutum esse, satis constabat. *Prodigia.*

XXII. Legati Nonis Junii ex Africa redierunt, qui convento priùs Masinissa rege, Carthaginem ierant: ceterùm certiùs aliquanto, quæ Carthagine acta essent, ab rege rescierant, quàm ab ipsis Carthaginiensibus. Compertum tamen affirmaverunt, legatos ab rege Perseo venisse, iisque noctu senatum in æde Æsculapii datum esse; ab Carthagine legatos in Macedoniam missos, & rex affirmaverat, & ipsi parum constanter negaverant. In Macedoniam quoque mittendos legatos senatus censuit; tres missi sunt, C. Lælius, M. Valerius Messala, Sex. Digitius. Perseus per id tempus, quia quidam

5 *Q. Marcio Philippo*] Decemviro sacrorum. Vid. suprà l. XL, c. 42.

6 *Faces... lapsæ sunt in Lanuvino. Cæriteſque*] Apparet ex Prisciano, l. IV, locum hunc sic legendum esse: *lapsæ sunt. Lanuvini Cæriteſque. Faces* sunt stellæ facem ducentes.

Digitized by Google

U.c.578. Dolopum non parebant, &, de quibus ambi-
a.C.174. gebatur rebus, disceptationem ab rege ad Romanos revocabant, cum exercitu profectus, sub jus judiciumque suum totam coëgit gentem. Inde per Oetæos montes transgressus,
Perseï iter Delphos. religionibus quibusdam animo objectis, oraculum aditurus Delphos adscendit. Quum in media repentè Græcia apparuisset, magnum non finitimis modò urbibus terrorem præbuit, sed in Asiam quoque ad regem Eumenem nuntius tumultûs ejus venit. Triduum non plus Delphis moratus, per 7 Phthiotidem Achaiam, Thessaliamque, sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit, in regnum rediit. Nec earum tantùm civitatum, per quas iturus erat, satis habuit animos sibi conciliare: 8 aut legatos, aut litteras dimisit, petens, *Ne diutius simultatum, quæ cum patre suo fuissent, meminissent; nec enim tam atroces fuisse eas, ut non cum ipso potuerint ac debuerint finiri. Secum quidem omnia illis integra esse, ad instituendam fideliter amicitiam.*

Achæorum animos sibi reconciliare tentat. XXIII. Cum Achæorum maximè gente reconciliandæ gratiæ viam quærebat. Hæc una ex omni Græcia gens, & Athenienſium civitas, eò processerat irarum, ut finibus interdiceret Macedonibus. Itaque servitiis ex Achaia fugientibus receptaculum Macedonia erat: quia quum finibus suis interdixissent, intrare regni terminos ipsi non audebant. Id quum Perseus animadvertisset, comprehensis omnibus, litteras ad Achæos misit, quibus se servos eorum, qui ad se transfugerant, benignè remittere illis

7 *Phthiotidem Achaiam*] Vid. not. 2, ad l. XXXIII, c. 32.

8 *Aut legatos, aut litteras*] Videntur hîc aliqua deesse. Dederat fortasse Livius: *sed circa omnes Græciæ civitates, aut legatos... scripsit;*]

Digitized by Google

scripsit.] ceterùm ne similis fuga servorum U.c.578.
postea fieret, cogitandum & illis esse. Recia C.174.
tatis his litteris per Xenarchum prætorem, qui privatæ gratiæ aditum apud regem quærebat; & plerisque moderatè & benignè scriptas esse censentibus litteras, atque his maximè qui præter spem recepturi essent amissa mancipia; Callicrates, ex iis qui in eo verti salutem gentis crederent, si cum Romanis inviolatum fœdus servaretur, *Parva*, inquit, *aut mediocris res, Achæi, quibusdam videtur agi: ego 9 maximè gravissimam omnium, non agique tantùm arbitror, sed quodammodo actam esse. Nam qui regibus Macedonum, Macedonibusque ipsis, finibus interdixissemus, 1 manereque id decretum, 2 scilicet, ne legatos, ne nuntios admitteremus regum, per quos aliquorum ex nobis animi sollicitarentur; ii concionantem quodammodo absentem audimus regem, & si diis placet, orationem ejus probamus. Et quum feræ bestiæ cibum ad fraudem suam positum plerumque aspernentur & refugiant, nos cæci, specie parvi beneficii inescamur: & servulorum minimi pretii recipiendorum spe, nostram ipsorum libertatem subrui & tentari patimur. Quis enim non videt,* *Callicratis adversùs regem oratio.*

9 *Maximè gravissimam omnium, non agique tantùm*] Emendat Gronovius: *maximam & gravissimam omnium, neque agi tantùm.* Quod concinnius est & magis ex solito loquendi more.

1 *Manereque id decretum*] Hoc vel vitiatum, vel mancum, vel superfluum est. Refecto hoc membro, sua orationi integritas constat, sua sententiæ perspicuitas.

2 *Scilicet, ne legatos*] Hic non referuntur ipsa decreti verba, sed mens explicatur. Regibus Macedonum, inquit, Macedonibusque ipsis, finibus nostris interdixeramus, id scilicet præcaventes, ne legatos, ne nuntios...

Digitized by Google

U.c.578 a.C.174. 3 *viam regiæ ſocietatis quæri, quâ Romanum fœdus, quo noſtra omnia continentur, violetur? Niſi hoc dubium alicui eſt, bellandum Romanis cum Perſeo eſſe, & quod vivo Philippo exſpectatum, morte ejus interpellatum eſt, id poſt mortem Philippi futurum. Duos, ut ſcitis, habuit filios Philippus, Demetrium & Perſea. Genere materno, virtute, ingenio, favore Macedonum, longè præſtitit Demetrius. Sed quia in Romanos odii regnum poſuerat præmium, Demetrium nullo alio crimine, quàm Romanæ amicitiæ initæ, occîdit: 4 Perſea, quem populus Romanus priùs pœnæ quàm regni hæredem futurum ſciebat, regem fecit. Itaque quid hic poſt mortem patris egit aliud, quàm bellum paravit? Baſtarnas primùm ad terrorem omnium in Dardaniam immiſit: qui ſi ſedem eam tenuiſſent, graviores eos accolas Græcia habuiſſet, quàm Aſia Gallos habeat. Eâ ſpe depulſus, non tamen belli conſilia omiſit: immo, ſi vera volumus dicere, jam inchoavit bellum. Dolopiam armis ſubegit, 5 nec provocantes de controverſiis ad diſceptationem populi Romani audivit; inde tranſgreſſus Oetam, ut repentè in medio umbilico Græciæ conſpiceretur, Delphos adſcendit. Hæc uſurpatio itineris inſoliti quò vobis ſpectare videtur? Theſſaliam deinde peragravit; quòd ſine ullius eorum, quos oderat, noxia, hoc magis tentationem metuo. Inde litteras ad nos cum muneris ſpecie miſit: & cogitare jubet quomodo in reliquum hoc munere non egeamus: hoc eſt, ut*

3 *Viam regiæ ſocietatis quæri*] Magis placeret *ſocietati.*

4 *Perſea, quem populus Romanus priùs pœnæ*] Lege vel, *quem in populum Romanum priùs odii, quàm regni hæredem futurum ſciebat:* vel, *quem belli in populum Romanum priùs penè, quàm regni.*

5 *Nec provocantes*] Supple, Dolopas.

Digitized by Google

decretum, quo arcentur Peloponneſo Macedones, tollamus: rurſus legatos regios, & hoſpitia cum principibus, & mox Macedonum exercitus, ipſum quoque à Delphis (quantum enim interluit fretum?) trajicientem in Peloponneſum videamus, immiſceamur Macedonibus armantibus ſe adversùs Romanos. Ego nihil novi cenſeo decernendum, ſervândaque omnia integra, donec ad certum redigatur, vanuſne hic timor noſter, an verus fuerit. Si pax inviolata inter Macedonas Romanoſque manebit, nobis quoque amicitia & commercium ſit: nunc de eo cogitare periculoſum & immaturum videtur. U.C. 578. A.C. 174.

XXIV. Poſt hunc Arco, frater Xenarchi prætoris, ita diſſeruit: *Difficilem orationem Callicrates, & mihi, & omnibus qui ab eo diſſentimus, fecit. Agendo enim Romanæ ſocietatis cauſam ipſe, tentarique & oppugnari dicendo, quam nemo neque tentat, neque oppugnat; effecit ut, qui ab ſe diſſentiret, adversùs Romanos dicere videretur. Ac primùm omnium tamquam non hîc nobiſcum fuiſſet, ſed aut ex curiæ populi Romani veniret, aut regum arcanis intereſſet; omnia ſcit & nuntiat, quæ occultè facta ſunt. Divinat etiam quæ futura fuerant, ſi Philippus vixiſſet; quid ita Perſeus regni hæres ſit, quid parent Macedones, quid cogitent Romani. Nos autem, qui nec ob quam cauſam, nec quemadmodum perierit Demetrius, ſcimus, nec quid Philippus, ſi vixiſſet, facturus fuerit, ad hæc quæ palam geruntur, conſilia noſtra accommodare oportet. 7 Ac ſcimus Perſea, regno accepto, ad* *Arco Callicratis reſpondet.*

6 *Donec ad certum redigatur*] Donec certum fiat, donec certò ſciatur. Sic l. XLIV, c. 14. *Et, ſi id antè dubium fuiſſet, legatorum... verba ad certum redegiſſe.*

7 *Ac ſcimus Perſea... ad legatos Romanos veniſſe, ac regem Perſea*] Nemo eſt

Digitized by Google

U.c.578. a.C.174 *legatos Romanos veniſſe, ac regem Perſea a populo Romano appellatum : audimus legatos Romanos veniſſe ad regem, & eos benignè acceptos. Hæc omnia pacis equidem ſigna eſſe judico, non belli : nec Romanos offendi poſſe, ſi, ut bellum gerentes eos ſequuti ſumus, nunc quoque pacis auctores ſequamur ; cur quidem nos inexpiabile omnium ſoli bellum adversùs regnum Macedonum geramus, non video. Opportuni propinquitate ipsâ Macedoniæ ſumus ? an infirmiſſimi omnium, tamquam, quos nuper ſubjecit, Dolopes ?* 8 *Immo contra ea, vel viribus noſtris, deûm benignitate, vel regionis intervallo tuti.* 9 *Sed ſumus æquè ſubjecti ac Theſſali Ætolique : nihilo plus fidei auctoritatiſque habemus adversùs Romanos, qui ſemper ſocii atque amici fuimus, quàm Ætoli, qui paulo antè hoſtes fuerunt. Quod Ætolis, quod Theſſalis, quod Epirotis, omni denique Græciæ, cum Macedonibus juris eſt, idem & nobis ſit ; cur exſe-*

quin videat tollendum eſſe ſecundum illud *Perſea*, tam inutiliter & odiosè repetitum. Admodum etiam veriſimile eſt, ea quæ præcedunt vitiata eſſe. Nuſquam enim memoratum eſt, Perſea ſtatim regno accepto ad legatos Romanos veniſſe, ſed legatos Romam miſiſſe. Itaque rectè videtur hunc locum emendare Gronovius hoc modo : *Ac ſcimus Perſea, regno accepto, legatos Romam miſiſſe, ac regem a populo Romano appellatum.*

8 *Immo contra ea*] *Contra ea* uſurpavit Livius XXI, 20, & III, 60, ſed hic ſufficit *immo*. Fortaſſe legendum eſt *contra eam*, nempe contra Macedoniam, quæ paulo antè nominata eſt, vel intelligendum *contra ea* pericula.

9 *Sed ſumus æquè ſubjecti ac Theſſali Ætolique*] Patet ex iis quæ ſequuntur, legi debere *Theſſali Epirotæque*. Ceterùm hæc ita intelligenda ſunt, ut ea Arco ſibi ipſe objiciat, ac dum objicit refellat. *Subjecti* idem eſt ac ſuprà *opportuni*. Niſi fortè legendum eſt potiùs *ſuſpecti*.

Digitized by Google

crabilis ista nobis solis velut desertio juris humani est? Fecerit aliquid Philippus, cur adversùs eum armatum & bellum gerentem hoc decerneremus; quid Perseus novus rex, omnis injuriæ insons, suo beneficio paternas simultates oblitterans, meruit? cur soli omnium hostes ei sumus? Quamquam & illud dicere poteram, tanta priorum Macedoniæ regum merita erga nos fuisse, ut Philippi unius injurias, si quæ fortè fuerunt, [obliviſci deberemus] utique post mortem. Quum classis Romana Cenchreis staret, consul cum exercitu Elatiæ esset, triduum in concilio fuimus, consultantes, utrùm Romanos an Philippum sequeremur. 1 Nonnihil metus præsens ab Romanis sententias nostras inclinarit. Fuit certè tamen aliquid, quod tam longam deliberationem faceret: id quod erat vetusta conjunctio cum Macedonibus, vetera & magna in nos regum merita. Valeant & nunc eadem illa, non ut præcipuè amici, sed ne præcipuè inimici simus. Ne id quod non agitur, Callicrates, simulaverimus; nemo novæ societatis aut novi fœderis, quo nos temerè illigemus, conscribendi est auctor: sed commercium tantùm juris præbendi repetendique sit, ne interdictione finium nostrorum & nos quoque regno arceamus; ne servis nostris aliquò fugere liceat. Quid hoc adversùs Romana fœdera est? Quid, rem parvam & apertam, magnam & suspectam facimus? Quid vanos tumultus ciemus? Quid, ut

U.c.578. A.C.174.

1 *Nonnihil metus præsens ab Romanis*] Immo *nihil*. Arcò vult intelligi Romanorum metum, quorum classis Cenchreis, exercitus terrestris Elatiæ erat, dum deliberarent Achæi, in causa fuisse, cur ad illos inclinarent consultantium animi. Sed demus, inquit, nihil tunc valuisse metum illum. Certè aliquid tamen fuit, quod tam longam deliberationem faceret.

Digitized by Google

U.c.578. a.C.174. *ipſi locum aſſentandi Romanis habeamus, ſuſpectos alios 2 ac inviſos efficimus? Si bellum erit, ne Perſeus quidem dubitat quin Romanos ſequuturi ſimus: in pace etiamſi non odia finiuntur, intermittantur.* Quum iidem huic orationi, qui litteris regis, aſſentirentur; indignatione principum, quòd quam rem ne legatione quidem dignam judicaſſet Perſeus, litteris paucorum verſuum impetraret, decretum differtur. Legati 3 deinde poſtea miſſi ab rege, quum Megalopoli concilium eſſet: dataque opera eſt ab iis qui offenſionem apud Romanos timebant, ne admitterentur.

Nihil novi ſtatuunt Achæi.

Ætolorum diſcordiæ.

XXV. Per hæc tempora Ætolorum in ſemetipſos verſus furor, mutuis cædibus ad internecionem adducturus videbatur gentem. Feſſi deinde & Romam utraque pars miſerunt legatos, & inter ſe ipſi de reconcilianda concordia agebant: 4 quæ novo facinore diſcuſſa res veteres etiam iras excitavit. Exſulibus Hypatæis, qui factionis Proxeni erant, quum reditus in patriam promiſſus eſſet, fideſque data per principem civitatis Eupolemum; octoginta illuſtres homines, quibus redeuntibus inter ceteram multitudinem Eupolemus obvius exierat, 5 quum ſalutatione benignè excepti eſſent, dextræque datæ, ingredientes portam, fidem datam deoſque teſtes nequicquam invocantes, interfecti ſunt. Inde gravius de integro bellum exarſit. C. Valerius Lævinus, & Appius Claudius Pulcher, & C. Memmius, & M. Po-

2 *Ac inviſos*] Lege *& inviſos.*

3 *Deinde poſtea*] Alterutrum vacat.

4 *Quæ... diſcuſſa res*] Delemus poſtremam vocem. Etenim ex præcedentibus facilè intelligitur *concordia.*

5 *Quum ſalutatione benignè excepti eſſent*] Mallemus *benignâ.*

Digitized by Google

pillius, & L. Canuleius missi ab senatu venerant. Apud eos quum Delphis utriusque partis legati magno certamine agerent; Proxenus maximè, quum causâ, tum eloquentiâ, præstare visus est: qui paucos post dies ab Orthobula uxore veneno est sublatus: 6 damnataque eo crimine, in exsilium abiit. Idem furor & Cretenses lacerabat; adventu deinde Q. Minucii legati, qui cum decem navibus missus ad sedanda eorum certamina erat, in spem pacis venerant; 7 ceterùm induciæ & antea sex mensium fuerunt: inde multo gravius bellum exarsit. Lycii quoque per idem tempus ab Rhodiis bello vexabantur. Sed externorum inter se bella, quo quæque modo gesta sunt, persequi non operæ est: 8 satis superque oneris sustinenti res a populo Romano gestas scribere. U.c. 578. a. C. 174. *Cretensium discidia.*

XXVI. Celtiberi in Hispania, qui bello domiti se Ti. Gracco dediderant, pacati manserant M. Titinio prætore obtinente provinciam, rebellarunt sub adventum Ap. Claudii, orsique bellum sunt ab repentina oppugnatione castrorum Romanorum. Prima lux ferme erat, quum vigiles in vallo, quique in portarum stationibus erant, quum vidissent procul venientem hostem, ad arma conclamaverunt. Ap. Claudius signo proposito pugnæ, ac paucis adhortatus milites, tribus simul portis eduxit. *Celtiberorum rebellio.*

6 *Damnataque eo crimine*] Lege cum Perizonio, *damnata quæ*. Vid. not. 3, ad l. IV, c. 17, suprà.

7 *Ceterùm inducia & antea sex mensium fuerunt*] Lege cum Gronovio: *ceterùm inducias tantùm sex mensium fecerunt.*

8 *Satis superque oneris sustinenti res a populo Romano gestas scribere*] Delendum videtur verbum *scribere*, quod & otiosum est, & deformat orationem. Dicit Livius se satis superque oneris ferre, nempe, res a populo Romano gestas.

Digitized by Google

U.c.578. a.C.174. Obsistentibus ad exitum Celtiberis, primò par utrimque prælium fuit, quia propter angustias non omnes in faucibus pugnare poterant Romani: 9 urgentes deinde alii alios sequuti evaserunt extra vallum, ut pandere aciem, 1 & exæquari cornibus hostibus, quibus circumibantur, possent; ita repentè eruperunt, ut sustinere impetum eorum Celtiberi nequirent. Ante horam secundam pulsi sunt: ad quindecim millia cæsa aut capta: signa adempta duo & triginta. Castra etiam eo die expugnata, debellatumque; nam qui superfuere prælio, in oppida sua dilapsi sunt: quieti deinde paruerunt imperio.

Censores XXVII. Censores eo anno [illegible]ti, Q. Fulvius Flaccus & A. Postumius Albinus, legerunt senatum: princeps lectus M. Æmilius Lepidus pontifex maximus. De senatu novem ejecerunt, *Insignes notæ.* insignes notæ fuerunt M. Cornelii Maluginensis, 2 qui biennio antè prætor in Hispania fuerat: & 3 L. Cornelii Scipionis præto-

9 *Urgentes deinde alii alios sequuti*] Nemini non apparebit vocem *sequuti* hîc ita positam esse, ut impediat potiùs sensum, quàm adjuvet. Non dubitamus, quin rescribendum sit: *urgentes deinde alii alios scutis.*

1 *Et exæquari cornibus hostibus, quibus*] Reponit Gronovius: *& exæquari cornibus hostium, a quibus.*

2 *Qui biennio antè prætor in Hispania fuerat*] Hic prætor in Hispaniam ire noluerat, ut constat ex c. 15, suprà. Ergo aut delendæ sunt voces *in Hispania*, aut lapsus est memoriâ Livius.

3 *L. Cornelii Scipionis prætoris*] Testatur Valer. Max. l. III, c. 5, ejus propinquos dedisse operam, ne aut sellam ponere, aut jus dicere auderet. Id fortasse ut perficere possent, notandum eum a censoribus curaverant. Quamvis enim hujus notæ vi præturam non amitteret, alienum tamen erat a dignitate populi Romani, hominem a

Digitized by Google

ris, cujus tum inter cives & peregrinos jurisdictio erat: & Cn. Fulvii, qui frater germanus, 4 &, ut Valerius Antias tradit, consors etiam censoris erat. 5 Consules votis etiam in Capitolio nuncupatis, in provincias profecti sunt. 6 Ex iis M. Æmilio senatus negotium dedit, ut Patavinorum in Venetia seditionem comprimeret, quos certamine factionum ad intestinum bellum exarsisse, 7 & ipsorum legati attulerant. Legati, qui in Ætoliam ad similes motus comprimendos ierant, renuntiarunt coerceri rabiem gentis non posse. Patavinis salutī fuit adventus consulis: neque aliud quod ageret in provincia quum habuisset, Romam rediit. Censores vias sternendas silice in urbe, 8 glareâ extra urbem subU.c.578. a.C.174. *Censorum opera.*

censoribus notatum jus dicere, & statuere de fortunis civium.

4 *Et .. consors*] *Consortes* dicebantur cohæredes quamdiu hæreditas divisa non erat. Glossæ: *consortes, κοινόβιοι, σύγκληροι.* Inde & *consortium* societas & communio cohæredum. Contrà *dissortes*, postquam diviserant. Glossæ: *dissortes διακληρωθέντες.*

5 *Consules votis etiam*] Tollenda videtur particula *etiam*, quæ hîc nullum habet sensum.

6 *Ex iis M. Æmilio*] Mendum est in nomine consulis. Non enim hoc anno, sed superiore, M. Æmilius consul fuit.

7 *Et ipsorum legati*] Vel delenda est particula &, vel excidit prius orationis membrum.

8 *Glareâ... substernendas, marginandasque* Vocis *substernendas* hæc profectò vis est, ut lapidibus, quibus sternebantur viæ, solum e terra lapidosa substerneretur, cui solidiùs ac firmiùs lapides inhærerent. Ac rem ita se habere asserit oculatus testis, Clar. auctor antiquitatis Schematibus illustratæ, qui Appiæ viæ partem aliquam etiamnum integram inspexit diligentiùs & exploravit. Eum vid. Tom. V, parte II. *Marginandas* expone marginibus lapideis muniendas. Margines illi, firmissimâ ad viarum latera crassorum lapidum serie, duplici etiam, tripliciquè

Digitized by Google

U.c.578 sternendas, marginandasque primi omnium lo-
a.C.174. caverunt, pontesque multis locis faciendos: & 9 scenam ædilibus prætoribusque præbendam: & carceres in circo, & 1 ova ad notas curriculis numerandis, 2 & * dam, & metas trans * & caveas ferreas pe * intromitterentur * ferreis 3 in monte Albano consulibus, & clivum Capitolinum silice sternendum curaverunt, & 4 porticum ab æde Saturni in Capitolium ad

alicubi, vias ipsas continebant.

9 *Scenam*] Vid. not. 3, ad XL, 51.

1 *Ova ad notas curriculis numerandis* Pro voce *notas* videmur legere debere *metas*. Ova enim illa, e ligno fabricata, imponebantur columnis, aliquando binis, aliquando quaternis, ad metas Circi statutis. Tot illa erant numero, quot curricula erant peragenda: septena proinde, ut plurimum, pro septeno curriculorum numero, qui solennis maximè erat. Primo curriculo peracto, unum ovum e medio tollebatur, secundo curriculo alterum, & sic de reliquis.

2 *Et * dam, & metas trans* *] Hæc explet utcumque Marcellus Donatus, legitque *& rhedam, & metas transitis*. Nobis consultius videtur locum intactum relinquere, quàm malè curatum exhibere. Idem & in iis quæ sequuntur judicat legendum esse, *& caveas ferreas, per quas intromitterentur feræ*. Sat feliciter. In Circensibus enim ludis non solùm cursu certabatur, sed & ferarum inter se, aut cum bestiariis pugnæ edebantur.

3 *In monte Albano consulibus*] Hîc perspicuum est aliquid deesse.

4 *Porticum ab æde Saturni in Capitolium ad senaculum, ac super id curiam*] Fortasse legendum *in Capitolio*. Fuit enim Saturni ædes in clivo Capitolino. Itaque porticus illa intelligetur porrecta *ab æde Saturni* in clivo Capitolino *ad senaculum*, *atque* ad *curiam* quæ est *super id* senaculum. Possis quoque legere *& senaculum*: ut sensus sit porticum ab æde Saturni in Capitolium, id est, in templum Jovis Capitolini, porrectam, & senaculum, & curiam, locata esse a censoribus la-

Digitized by Google

senaculum, ac super id curiam. Et extra portam Trigeminam emporium lapide straverunt, stipitibusque sepserunt: & porticum Æmiliam reficiendam curarunt: gradibusque adscensum ab Tiberi in emporium fecerunt. Et extra eamdem portam in Aventinum porticum silice straverunt, 5 & eo publico ab æde Veneris fecerunt. Iidem Calatiæ & Oximi muros faciendos locaverunt: venditisque ibi publicis locis, pecuniam quæ redacta erat, tabernis utrique foro circumdandis consumpserunt. Et alter ex iis Fulvius Flaccus (nam Postumius nihil nisi senatûs Romani populive jussu se locaturum ipsorum pecuniâ [dicebat]) Jovis ædem Pisauri, & Fundis, 6 & Pollentiæ, etiam aquam adducendam, Pisauri viam silice sternendam, 7 & Sinuessam aga * aviariæ: in his & clo * um circumducend * & forum porticibus taberniscque claudendum, & 8 Janos tres faciendos. Hæc ab uno censore opera locata, cum magna gratia U.c.578. a.C.174.

pide silice sternenda. Porro *senaculum*, sive *senatulum*, hoc enim quoque modo scribitur, est, teste Festo, locus in quo *senatus haberi* solet, sive potiùs, *in quo solebant magistratus duntaxat cum senioribus deliberare*. Curia de qua hic agitur, videtur fuisse curia Kalabra, de qua vid. Macrob. Satur. l. 1, c. 15.

5 *Et eo publico ab æde Veneris*] Suspicatur Gronovius *& basilicam ad ædem Veneris*.

6 *Et Pollentiæ, etiam aquam adducendam*] Vel lege *& Pollentiam aquam adducendam*: vel in voce *etiam* latebit nomen alicujus alterius urbis, in quam Fulvius aquam ducendam locaverit.

7 *Et Sinuessam*] Emendat Marcellus Donatus, *& Sinuessæ glareâ*: supple, viam sternendam. In iis quæ sequuntur legendum putat Sigonius, *& cloacam in fluvium circumducendam*.

8 *Janos tres*] Hi Jani erant tranfitiones perviæ. Vid. not. 5, ad l. II, c. 49.

Digitized by Google

U.c.578. a.C.174. colonorum. Moribus quoque regendis diligens & severa censura fuit; multis equi ademti.

XXVIII. Exitu prope anni, diem unum supplicatio fuit, ob res prosperè gestas in Hispania ductu auspicioque Ap. Claudii proconsulis: & majoribus hostiis viginti sacrificatum. Et alterum diem supplicatio 9 ad Cereris, Liberi, Liberæque fuit, quòd ex Sabinis terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis nuntiatus erat. Quum Ap. Claudius ex Hispania Romam rediisset, decrevit senatus, ut ovans urbem iniret. Jam consularia comitia appetebant, quibus magnâ contentione habitis, propter multitudinem petentium, creati L. Postumius Albinus & M. Popillius Lænas. Prætores inde facti, Numerius Fabius Buteo, M. Matienus, C. Cicereius, M. Furius Crassipes iterum, A. Atilius Serranus iterum, C. Cluvius Saxula iterum. *Comitia.* Comitiis perfectis, Ap. Claudius Centho ex Celtiberis ovans quum in urbem iniret, 1 decem millia pondo argenti, quinque millia auri in ærarium tulit. Flamen Dialis inauguratus est Cn. Cornelius. Eodem anno tabula in æde matris Matutæ cum indice hoc posita est: *Ti. Sempronii Gracchi consulis imperio auspicioque legio exercitusque populi Romani Sardiniam subegit; in ea provincia hostium cæsa aut capta supra octoginta millia. Republicâ feliciſſimè gestâ* 2 *atque liberatis vectigalibus* [& reipublicæ] *restitutis*] *Liberata vectigalia* interpretatur Gronovius salva reddita populo Romano, quæ defectores averterant. Hæ voces, *& reipublicæ*, debentur Sigonio. Gronovius conjicit *& sociisque restituta.*

9 *Ad Cereris, Liberi, Liberæque*] Ædem. Vid. not. 6, ad l. III, c. 5.

1 *Decem millia pondo argenti*] Marcas nostrates 15625. *Quinque millia auri.* Marcas 7812, uncias 4.

2 *Atque liberatis vectigalibus, & reipublicæ restitu-*

Digitized by Google

tutis, exercitum salvum atque incolumem plenissimum prædâ domum reportavit; iterum triumphans in urbem Romam rediit. Cujus rei ergo hanc tabulam donum Jovi dedit. Sardiniæ insulæ forma erat, atque in ea simulacra pugnarum picta. Munera gladiatorum eo anno aliquot parva alia data: unum ante cetera insigne fuit T. Flaminini, quod mortis causâ patris sui, 3 cum visceratione epuloque, & ludis scenicis, quatriduum dedit; 4 magni tamen muneris ea summa fuit, ut per triduum quatuor & septuaginta homines pugnarint. U.c.578. a.C.174.

[Finis hujus anni insignis est novâ, eâque magni momenti lege, quæ non sine aliquo motu animorum agitata civitatem exercuit. Hactenus feminas non minùs quàm viros ad hæreditates admitti jus fuerat. Inde fiebat, ut illustrissimarum sæpe familiarum bona in alienas domos transfunderentur, magno cum reipublicæ damno, cujus interest clarorum nominum hæredibus suppetere opes, quibus splendorem generis, onus alioqui magis quàm decus, tutari & exornare possint. Deinde etiam, quum crescentibus jam imperii opibus crescerent quoque privatorum divitiæ, metus erat ne pronior naturâ in luxum & elegantioris cultûs affectationem muliebris animus, nactus ex affluentia opum cupiditatis irritamenta, in sumptus immodicos atque in luxuriam prolaberetur, ac deinde a prisca fortasse sanctitate Suppl. *Lex Voconia.*

3 *Cum visceratione* Vid. not. 1, ad l. VIII c. 22.

4 *Magni tamen muneris*] In illo munere, quod magnum illis temporibus judicatum est, tantummodo quatuor & septuaginta homines per triduum pugnarunt. Intelligit Livius hoc munus magnum illo ævo visum esse, sed nihil ad sui temporis profusam magnificentiam, sive potiùs vesaniam.

Digitized by Google

U.c.578. a.C.174. descisceret, nec minor fieret morum quàm cultûs mutatio. His incommodis obviàm ire statuit Q. Voconius Saxa tribunus plebis, tulitque ad populum: 5 *Ne quis, qui post A. Postumium, Q. Fulvium censores census esset, haeredem virginem, neve mulierem faceret:* 6 *neve ulli virgini, vel mulieri, bona cujusquam liceret hæreditate percipere ultra centum millia sestertiûm.* Sed & cavendum quoque duxit Voconius, ne magnitudine legatorum hæreditates, quod fiebat interdum, exhaurirentur. Adjecit igitur rogationi, *Ne quis plus cuiquam legaret, quàm ad hæredem hæredesve perveniret.* Atque hoc quidem posterius legis caput facilè se populo probabat, quod & æquissimum videretur, nec cuiquam magnopere grave esset. De priore, quo removebantur feminæ ab omnium omnino civium hæreditatibus, ambigebatur. Dubitationem exemit M. Cato, acerrimus jam olim in defendenda lege Oppia mulierum adversarius & castigator, qui & hanc quoque majoris momenti adversùs illas legem, annos natus quinque & sexaginta, magnâ voce & bonis lateribus suasit, pro solita asperitate in muliebrem invectus impotentiam, intolerandosque in opulentia spiritus: quum hinc quoque argueret divitum matronarum fastum &

5 *Ne quis... census*] Hac voce cives omnes Romanos complectebatur Voconius: si quidem omnes censeri necesse habebant ex lege a Ser. Tullio lata, ut constat ex Livio, l. 1, c. 44.

6 *Neve ulli virgini*] Hæc ipsa sunt Dionis verba, quorum duplex potest esse sensus; alter, ne ulli virgini, vel mulieri liceret hæredem esse cujusquam, qui plus centum millibus sestertiûm possideret: alter, ne ulli virgini, vel mulieri liceret plus centum millibus sestertiûm ex cujusquam hæreditate percipere. Utrumque intueri potuit legis conditor.

Digitized by Google

arrogantiam, *Quòd illæ magnâ ſæpe dote ma-* U.c.578.
rito allatâ magnam ſibi pecuniam reciperent ac a.C.174.
retinerent, eamque pecuniam ita poſtea vivo ro-
ganti mutuam darent, ut, quoties iratæ eſſent,
ſtatim per 7 receptitium ſervum conſectantem &
quotidie flagitantem ſolutionem, maritum tam-
quam debitorem extraneum importunè cogerent.
Hac indignatione commoti legem, uti rogabat Voconius, accipiendam cenſuerunt.

7 *Receptitium ſervum*] Id eſt, proprium uxoris ſervum, quem illa cum pecunia reliqua receperat, neque dederat doti, ſed retinuerat.

Digitized by Google

EPITOME
LIBRI XLII LIVIANI.

Q. Fulvius Flaccus censor templum Junonis Laciniæ tegulis marmoreis spoliavit, ut ædem quam dedicaverat tegeret; tegulæ ex senatusconsulto reportatæ. Eumenes Asiæ rex in senatu de Perseo Macedoniæ rege questus est: cujus injuriæ in populum Romanum referuntur; ob quas bello ei indicto, P. Licinius Crassus consul, cui id mandatum erat, in Macedoniam transiit, levibusque expeditionibus, equestribus prœliis, in Thessalia cum Perseo parum felici eventu pugnavit. Inter Masinissam, & Carthaginienses de agro 1 fuit dies ad disceptandum a senatu datus. Legati missi ad civitates socias & reges rogandos, ut in fide permanerent, dubitantibus Rhodiis. Lustrum a censoribus conditum est. Censa sunt civium capita 2 CCLVII millia CCXXXI. Res præterea adversùs Corsos & Ligures prospere gestas continet.

1 *Fuit dies ad disceptandum a senatu datus*] Infrà c. 24, jubetur Masinissa legatos quamprimum ad senatum mittere, & denuntiare Carthaginiensibus, ut ad disceptandum veniant. Hoc voluit auctor epitomes, sed minùs accuratè loquutus esse videtur. Non enim *fuit dies* certus *a senatu datus*, quo sisterent se legati Carthaginiensium & Masinissæ: sed quamprimum, nullâ definitâ die, Masinissa jussus est legatos mittere.

2 *CCLVII millia CCXXXI*] Livius aliter infrà c. 10, nempe *CCLXIX millia, & XV.*

U.c.579. a.C. 173. L. Postumio, M. Popillio Coss.

LIBER XLII.

L. Postumius Albinus, M. Popillius Lænas, quum omnium primùm de provinciis exercitibusque ad senatum retulissent, Ligures utrique

Digitized by Google

decreti sunt: ut novas ambo, quibus eam provinciam obtinerent, legiones, (binæ singulis decretæ) & socium Latini nominis dena millia peditum, & sexcentos equites, & supplementum Hispaniæ tria millia peditum Romanorum scriberent, & ducentos equites. Ad hoc, mille & quingenti pedites Romani cum centum equitibus scribi jussi, cum quibus prætor, cui Sardinia obtigisset, in Corsicam transgressus bellum gereret: interim M. Atilius vetus prætor provinciam obtineret Sardiniam. Prætores deinde provincias sortiti sunt, A. Atilius Serranus urbanam, C. Cluvius Saxula inter cives & peregrinos, Num. Fabius Buteo Hispaniam citeriorem, M. Matienus ulteriorem, M. Furius Crassipes Siciliam, C. Cicereius Sardiniam. Priusquam magistratus proficiscerentur, senatui placuit, L. Postumium consulem, ad agrum publicum a privato terminandum, in Campaniam ire; cujus ingentem modum possidere privatos, paulatim proferendo fines, constabat. Hic iratus Prænestinis, quòd, quum eò privatus sacrificii in templo Fortunæ faciundi causâ profectus esset, nihil in se honorificè, neque publicè, neque privatim factum a Prænestinis esset, priusquam ab Roma proficisceretur, litteras Prænestè misit, ut sibi magistratus obviàm exiret, locum publicè pararet, ubi diverteretur, jumentaque, quum exiret inde, præstò essent. Ante hunc consulem, nemo umquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit; ideo magistratus mulis tabernaculisque, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis: privata hospitia habebant; ea benignè comiterque colebant: domusque eorum Romæ hospitibus patebant, apud quos ipsis diverti mos esset. Legati, qui

U.c.579. C.173. *Provinciæ.*

Magistratuum Rom. prisca mo-

stia.

Digitized by Google

U.c.579. repentè aliquò mitterentur, ſingula jumenta
a.C.173. per oppida, iter quà faciendum erat, imperabant: aliam impenſam ſocii in magiſtratus Romanos non faciebant. 1 Injuria conſulis, etiamſi juſta, non tamen in magiſtratu exercenda, & ſilentium nimis aut modeſtum, aut timidum Præneſtinorum, jus, velut probato exemplo, magiſtratibus fecit graviorum in dies talis generis imperiorum.

II. Principio hujus anni legati, qui in Ætoliam & Macedoniam miſſi erant, renuntiarunt, *ſibi conveniendi regis Perſei, quum alii abeſſe eum, alii ægrum eſſe, falsò utrumque, fingerent, poteſtatem non factam. Facilè tamen apparuiſſe ſibi bellum parari, nec ultrà ad arma ire dilaturum. Item in Ætolia ſeditionem gliſcere in dies, neque diſcordiarum principes auctoritate ſuâ coërceri potuiſſe.* Quum bellum Macedonicum in exſpectatione eſſet, priuſquam id ſuſciperetur,

Prodigia expiata. prodigia expiari, 2 pacemque deûm peti precationibus, quæ editæ ex fatalibus libris eſſent, placuit. Lanuvii claſſis magnæ ſpecies in cœlo viſæ dicebantur: & Priverni lana pulla terrâ enata: & in Veienti 3 apud Rementem lapidatum: Pomptinum omne velut nubibus locuſtarum coopertum eſſe: in Gallico agro, quâ induceretur aratrum, ſub exſiſtentibus glebis piſces emerſiſſe. Ob hæc prodigia libri fatales

1 *Injuria conſulis, etiamſi juſta*] Manifeſtum mendum. Quid eſt enim *injuria juſta?* Emendant *ira*: bono ſenſu.

2 *Pacemque deûm peti precationibus, quæ editæ*] Non modò edebant ex libris decemviri, quibus diis ſupplicandum eſſet, ſed & quo ritu, quâ formâ precationum utendum. *Ita ſacrificatum eſt*, inquit Livius infrà, *ut decemviri ſcriptum ediderant.*

3 *Apud Rementem*] Nomen loci incognitum: pro quo ſuſpicatur Cluverius legi poſſe *Cremeram.*

Digitized by Google

inſpecti, editumque ab decemviris eſt, & quibus diis, quibuſque hoſtiis ſacrificaretur, & ut ſupplicatio prodigiis expiandis fieret; altera quæ priore anno valetudinis populi causâ vota eſſet, ea uti feriæque eſſent: itáque ſacrificatum eſt, ut decemviri ſcriptum ediderunt. U.c.579. a.C.173.

III. Eodem anno, ædes Junonis Laciniæ detecta. Q. Fulvius Flaccus cenſor, ædem Fortunæ Equeſtris, quam in Hiſpania prætor bello Celtiberico voverat, faciebat enixo ſtudio, ne ullum Romæ amplius aut magnificentius templum eſſet. Magnum ornamentum ſe templo ratus adjecturum, ſi tegulæ marmoreæ eſſent, profectus in Bruttios, ædem Junonis Laciniæ ad partem dimidiam detegit: id ſatis fore ratus ad tegendum quod ædificaretur. Naves paratæ fuerunt, quæ tollerent atque aſportarent; auctoritate cenſoriâ ſociis deterritis id ſacrilegium prohibere. Poſtquam cenſor rediit, tegulæ expoſitæ de navibus ad templum portabantur; quamquam unde eſſent ſilebatur, non tamen celari potuit. Fremitus igitur in curia ortus eſt: ex omnibus partibus poſtulabatur, ut conſules eam rem ad ſenatum referrent. Ut verò arceſſitus in curiam cenſor venit, multo infeſtiùs ſinguli univerſique præſentem lacerare: *Templum auguſtiſſimum regionis ejus, quod non Pyrrhus, non Annibal violaſſent, violare parum habuiſſe, niſi detexiſſet fœdè ac prope diruiſſet. Detractum culmen templo: nudatum tectum patere imbribus putrefaciendum. Cenſorem moribus regendis creatum, cui 4 ſarta tecta exigere ſacris publicis, & loca tuenda, more majorum traditum eſſet, eum per ſociorum urbes, diruentem templa, nudantemque tecta ædium ſacrarum, vagari: & quod, ſi in privatis ſociorum ædifi-* *Ædes Fortunæ Equeſtris* *Tegulæ marmoreæ ex ædе Junonis Laciniæ detractæ.*

4 *Sarta tecta*] Vid. not. 1, ad XXIX, 37.

Digitized by Google

U.c.579. a.C.173 ciis faceret, indignum videri posset, 5 id deûm immortalium templa demolientem facere: & 6 obstringere religione populum Romanum, ruinis templorum templa ædificantem: tamquam non iidem ubique dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique. Quum, priusquam referretur, appareret quid sentirent Patres; relatione factâ, in unam omnes sententiam ierunt, ut hæ tegulæ reportandæ in templum locarentur, piacularique Junoni fierent. Quæ ad religionem pertinent, cum cura facta: tegulas relictas in area templi, quia reponendarum nemo artifex inire rationem potuerit, 7 redemptores nuntiarunt.

Relata jussu senatûs.

IV. Ex prætoribus, qui in provincias ierant, Num. Fabius Massiliæ moritur, quum in citeriorem Hispaniam iret. Itaque, quum id nuntiatum a Massilienſibus legatis esset, senatus decrevit, ut P. Furius & Cn. Servilius, quibus succedebatur, inter se sortirentur, uter citeriorem Hispaniam prorogato imperio obtineret. 8 Sors opportuna fuit: P. Furius idem, cujus ea provincia fuerat, remaneret. Eodem anno, quum agri Liguſtini & Gallici, quod bello captum erat, aliquantum vacaret, senatusconsultum factum, ut is ager viritim divideretur. Decemviros in eam rem ex senatusconsulto creavit A. Atilius prætor urbanus, M.

5 *Id deûm immortalium templa demolientem facere*] Magis placeret: *id in deûm immortalium templis facere.*

6 *Obstringere religione populum Romanum*] Subjicere populum Romanum pœnæ violatarum religionum.

7 *Redemptores*] Ii qui tegulas reportandas conduxerant.

8 *Sors opportuna fuit: P. Furius*] Videtur legendum... *fuit, ut P. Furius. Sors opportuna fuit*, dum ita rem transegit, *ut P. Furius idem, cujus ea provincia fuerat, remaneret.*

Digitized by Google

Æmilium Lepidum, C. Cassium, T. Æbutium Carum, C. Tremellium, P. Cornelium Cethegum, Q. & L. Appuleios, M. Cæcilium, C. Sallonium, C. Munatium. 9 Divisérunt dena jugera in singulos, sociis nominis Latini terna. Per idem tempus quo hæc agebantur, legati ex Ætolia Romam venerunt, de discordiis seditionibusque suis: & Thessali legati, nuntiantes quæ in Macedonia gererentur. U.c.579. a.C.173.

V. Perseus jam bellum vivo patre cogitatum in animo volvens, omnes non gentes modò Græciæ, sed civitates etiam, legationibus mittendis, pollicendo plura quàm præstando, sibi conciliabat. Erant tamen magna ex parte hominum ad favorem ejus inclinati animi, & aliquanto quàm in Eumenem propensiores: quum Eumenis beneficiis muneribusque omnes Græciæ civitates & plerique principum obligati essent, & ita se in regno suo gereret, ut quæ sub ditione ejus urbes essent, nullius liberæ civitatis fortunam secum mutatam vellent. Contrà Persea fama erat post patris mortem uxorem manu suâ occidisse: Apellem, ministrum quondam fraudis in fratre tollendo, atque ob id requisitum a Philippo ad supplicium, exsulantem, arcessitum post patris mortem ingentibus promissis ad præmia tantæ perpetratæ rei, clam interfecisse. Intestinis 1 externisque præterea multis cædibus infamem, nec ullo com- *Perseus animos Græcorum sibi conciliat*

9 *Divisérunt dena jugera in singulos*] Qui cives Romani essent. Ceterùm vix est, ut non hìc exciderit aliquid. Debuit enim profectò Livius docere, quantus numerus civium Latinorumque in eorum agrorum possessionem missus sit. Nec facilè nobis persuademus id ab eo prætermissum.

1 *Externisque præterea*] Harum externarum cædium enumerationem habes infrà in oratione Eumenis, n. 13.

Digitized by Google

U.c.579. mendabilem merito, præferebant vulgò civi-
a.C.173. tates tam pio erga propinquos, tam justo in cives, tam munifico erga omnes homines regi: seu famâ & majestate Macedonum regum præoccupati ad spernendam originem novi regni; seu mutationis rerum cupidi; seu quia eum objectum esse Romanis volebant. Erant autem non Ætoli modò in seditionibus, propter ingentem vim æris alieni, sed Thessali etiam: 2 eâ contagione, velut tabes, in Perrhæbiam quoque id pervaserat malum. 3 Quum Thessalos in armis esse nuntiatum est, Ap. Claudium legatum ad eas res adspiciendas componendasque senatus misit. Qui utriusque partis principibus castigatis, quum injusto fœnore gravatum æs alienum, ipsis magna ex parte concedentibus qui onerarant, levasset, justi crediti solutionem 4 in annorum pensiones distribuit. Per eumdem Appium, eodemque modo compositæ in Perrhæbia res. Ætolorum causas Marcellus Delphis per idem tempus hostilibus actas animis, 5 quas intestino gesserant bello, cognovit. Quum certatum utrimque temeritate atque audaciâ cerneret, decreto quidem suo neutram partem aut levare, aut onerare voluit: communiter ab utrisque petiit, abstinerent

2 *Eâ contagione*] Lege: *& contagione.*

3 *Quum Thessalos in armis esse nuntiatum est*] Melius: *Quum.... nuntiatum esset.*

4 *In annorum pensiones*] Videtur intercidisse numerus annorum.

5 *Quas intestino gesserant bello*] Inelegans & obscurum additamentum, quod suspicamur assutum ab imperito librario, ad interpretandum membrum præcedens *hostilibus actas animis.* Sensus est; causas eo ardore odiorum actas, quo si non cives, sed hostes inter se decertarent. Nihil ultrà adjici opus est: & sublato illo quod nobis parum placet additamento, integra & clara est oratio.

Digitized by Google

bello, & oblivione præteritorum discordias finirent. Hujus reconciliationis inter ipsos fides, obsidibus ultro citroque datis, firmata est. Corinthum, ut ibi deponerentur obsides, convenitur. U.C. 579. a.C. 173.

VI. A Delphis & Ætolico concilio 6 Marcellus in Peloponnesum trajecit, quò Achæis edixerat conventum. Ubi collaudatâ gente, quòd constanter vetus decretum de arcendis aditu finium regibus Macedonum tenuissent, insigne adversùs Persea odium Romanorum fecit: quod ut maturiùs erumperet, Eumenes rex, commentarium ferens secum, quod de apparatibus belli omnia inquirens fecerat, Romam venit. Per idem tempus quinque legati ad regem missi, qui res in Macedonia adspicerent. Alexandriam iidem ad Ptolemæum, renovandæ amicitiæ causâ, proficisci jussi. Legati erant hi, C. Valerius, Cn. Lutatius Cerco, Q. Bæbius Sulca, M. Cornelius Mammula, M. Cæcilius Denter. Et ab Antiocho rege; sub idem tempus, legati venerunt, quorum princeps Apollonius in senatum introductus multis justisque causis regem excusavit, quòd stipendium serius quoad diem præstaret; *id se omne advexisse, ne cujus nisi temporis gratia regi fieret. Donum præterea afferre, 7 vasa aurea quingentûm pondo. Petere regem, ut quæ cum patre suo societas atque amicitia fuisset, ea secum renovaretur: imperaretque sibi populus Romanus, quæ bono fidelique socio regi essent imperanda; se nullo usquam cessaturum officio. Ea merita in se*

Legati in Macedoniam & Ægyptum.

Legati ab Antiocho Romam veniunt.

6 *Marcellus in Peloponnesum trajecit, quò*] Videtur excidisse nomen ejus urbis, ubi illud concilium Achæorum habitum est.

7 *Vasa aurea quingentûm pondo*] Quingenta pondo auri sunt marcæ auri nostrates 781, unciæ 2.

Digitized by Google

U.c.577. a.C.173. *senatûs fuisse, quum Romæ esset, eam comitatem juventutis, ut pro rege, non pro obside, omnibus ordinibus fuerit.* Legatis benignè responsum, & societatem renovare cum Antiocho, quæ cum patre ejus fuerat, A. Atilius prætor urbanus jussus. Quæstores urbani stipendium, vasa aurea censores acceperunt: eisque negotium datum est, ut ponerent ea in quibus templis videretur: 8 legatoque 9 centum millium æris munus missum, & 1 ædes liberæ hospitio datæ, sumptusque decretus donec in Italia esset. 2 Legati qui in Syria fuerant, renuntiaverunt in maximo eum honore apud regem esse, amicissimumque populo Romano.

Corsi victi.

VII. In provinciis eo anno hæc. C. Cicereius prætor in Corsica signis collatis pugnavit: septem millia Corsorum cæsa; capti amplius mille & septingenti. Voverat in ea pugna prætor ædem Junoni Monetæ. Pax deinde data petentibus Corsis, & exacta ceræ 3 ducena millia pondo. Ex Corsica subacta Cicereius in Sardiniam transmisit. Et in Liguribus in agro Statiellati pugnatum, ad oppidum Carystum.

Ligures quoque victi.

Eò se magnus exercitus Ligurum contulerat. Primò sub adventum M. Popillii consulis mœnibus sese continebant: deinde, postquam oppidum oppugnaturum Romanum cernebant,

8 *Legatoque*] Principi legationis Apollonio.

9 *Centum millium æris*] Quæ redeunt ad marcas argenti nostrates 156, uncias 2.

1 *Ædes liberæ*] Vid. not. 3, ad XXX, 17.

2 *Legati qui in Syria fuerant, renuntiaverunt*] Magis placeret *renuntiaverant.* Hic enim redditur ratio, cur tam honorificè tractatus sit ille Antiochi legatus.

3 *Ducena millia pondo*] Mallemus *ducenta.* Libræ Romanæ 200000, æquiparantur libris Parisiensibus 156250.

consul

Digitized by Google

progressi ante portas, aciem struxerunt: nec consul (ut qui idipsum oppugnatione commi-nandâ quæsisset) moram certamini fecit. Pugnatum est ampliùs tres horas, ita ut neutrò inclinaret spes. Quod ubi consul vidit, nullâ parte moveri Ligurum signa, imperat equitibus, ut equos conscendant, ac tribus simul partibus in hostes quanto maximo possent tumultu incurrant. Pars magna equitum mediam trajecit aciem, & ad terga pugnantium pervasit. Inde terror injectus Liguribus; diversi in omnes partes fugerunt, perpauci retro in oppidum, quia inde se maximè objecerat eques. Et pugna tam pervicax multos absumpserat Ligurum, & in fuga passim cæsi sunt. Decem millia hominum cæsa traduntur: amplius septingenti passim capti: signa militaria relata octoginta duo. Nec incruenta victoria fuit; amplius tria millia militum amissa, quum cedentibus neutris ex parte utraque primores caderent. U.c.579. a.C.173.

VIII. Post hanc pugnam, ex diversa fuga in unum collecti Ligures, quum majorem multo partem civium amissam quàm supersse cernerent, (4 nec enim plus decem millia hominum erant) dediderunt sese; nihil quidem illi pacti: sperabant tamen non atrociùs, quàm superiores imperatores, consulem in se sæviturum. At ille arma omnibus ademit, oppidum diruit, ipsos bonaque eorum vendidit: litterasque senatui de rebus ab se gestis misit. Quas quum A. Atilius prætor in curia recitasset (nam consul *Dedunt se.* *Venduntur.*

4 *Nec enim plus decem millia hominum erant*] Vel hic numerus justo major est, vel numerus cæsorum in pugna de qua modò mentio facta est, justo minor. Dicuntur enim Statiellates in iis quæ proximè præcedunt majorem multo civium partem amisisse, quàm quæ supersset.

Digitized by Google

U.c.579. a.C.173. alter Postumius agris recognoscendis in Campania occupatus aberat) atrox res visa senatui: *Statiellates, qui uni ex Ligurum gente non tulissent arma adversùs Romanos, tum quoque oppugnatos, non ultro inferentes bellum, deditos in fidem populi Romani, omni ultimæ crudelitatis exemplo laceratos ac deletos esse: tot millia capitum innoxiorum, fidem implorantia populi Romani, ne quis umquam se posteà dedere auderet, pessimo exemplo venisse: & distractos passim,* 5 *justis quondam hostibus populi Romani pacatis servire. Quas ob res placere senatui, M. Popillium consulem Ligures, pretio emptoribus reddito, ipsos restituere in libertatem: bonaque ut iis, quicquid ejus recuperari possit, reddantur curare.* 6 *Arma primo quoque tempore fieri in ea gente; consulem de provincia decedere, quum deditos in sedem suam Ligures restituisset. Claram victoriam* 7 *vincendo oppugnantes, non sæviendo in afflictos fieri.*

Redimi jubentur.

Consulis contumacia.

IX. Consul, quâ ferociâ animi usus erat in Liguribus, eamdem ad non parendum senatui habuit. Legionibus extemplo Pisas in hibernacula missis, iratus Patribus, infestus prætori, Romam rediit: senatuque extemplo ad ædem Bellonæ vocato, multis verbis invectus est in prætorem; *Qui quum ob bello rem bene gestam, uti diis immortalibus honos haberetur, referre ad senatum debuisset, adversùs se pro hostibus sena-*

5 *Justis... hostibus*] Qui verè & planè hostes fuerant: vel, quibuscum justum piumque bellum gestum esset.

6 *Arma primo quoque tempore fieri*] Ideo jubet senatus arma fieri in ea gente, ut rescindat id quod fecerat consul, qui arma Statiellatibus ademerat, ac nova fabricari procul dubio vetuerat.

7 *Vincendo oppugnantes*] Melius: *vincendo pugnantes.*

Digitized by Google

tusconsultum feciſſet, quo victoriam ſuam ad Li- U.C.579.
gures transferret, dedique iis prope conſulem præ- a.C.173.
tor juberet. Itaque multam ei ſe dicere. A Pa-
tribus poſtulare, ut ſenatuſconſultum in ſe factum
tolli juberent: ſupplicationemque, 8 quam ab-
ſentes ex litteris de bene geſta republica miſſis de-
cernere debuerint, præſentes honoris deorum pri-
mùm causâ, deinde & ſui aliquo tandem reſpectu,
decernerent. Nihilo lenioribus quàm abſens ſena-
torum aliquot orationibus increpitus, neutrâ
impetratâ re, in provinciam rediit. Alter con-
ſul Poſtumius, conſumptâ æſtate in recognoſ-
cendis agris, ne viſâ quidem provinciâ ſuâ,
comitiorum causâ Romam rediit: 9 conſules, *Comitia.*
C. Popillium Lænatem, P. Ælium Ligurem,
creavit. Prætores deinde facti, C. Licinius
Craſſus, M. Junius Pennus, Sp. Lucretius, Sp.
Cluvius, Cn. Sicinius, C. Memmius iterum.

X. Eo anno luſtrum conditum eſt. Cenſores *Luſtrum*
erant, Q. Fulvius Flaccus, A. Poſtumius Al- *condi-*
binus. Poſtumius condidit. Cenſa ſunt civium *tum.*
Romanorum capita ducenta ſexaginta novem
millia & quindecim: minor aliquanto nume-
rus, quia L. Poſtumius conſul pro concione
edixerat, qui ſociûm Latini nominis ex edicto
C. Claudii conſulis redire in civitates ſuas de-

8 *Quam abſentes*] Diceremus *abſenti ſibi*, & mox *præſenti ſibi*. Sed aliter loqui Latinis licet. Sanè tam aberat ſenatus a Popillio, quàm Popillius ab ſenatu. Et eodem modo Cic. in Bruto, n. 11. *Vos verò & præſentem me curâ levatis, & abſenti magna ſolatia dediſtis.*

9 *Conſules, C. Popillium Lænatem, P. Ælium Ligurem creavit*] Hi ambo primi de plebe conſules magiſtratum geſſerunt, at non primi creati ſunt. Anno enim quarto ſecundi Punici belli Marcellus Sempronio Gracchо collega datus fuerat: ſed vitio creatus magiſtratum abdicavit. Vid. ſuprà l. XXIII, c. 31.

Digitized by Google

U.c.579. buissent, ne quis eorum Romæ, sed omnes in
a.C.173 suis civitatibus censerentur. Concors & e, republica censura fuit; omnes quos senatu moverunt, quibusque equos ademerunt, ærarios fecerunt, & tribu moverunt: neque ab altero notatum alter probavit. Fulvius ædem Fortunæ Equestris, quam proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberorum legionibus voverat, annos sex postquam voverat, dedicavit: & scenicos ludos per quatriduum, unum diem in circo fecit. L. Cornelius Lentulus, decemvir sacrorum, eo anno mortuus est; in locum ejus suffectus A. Postumius Albinus. Locustarum tantæ nubes a mari vento repentè in Apuliam illatæ sunt, ut examinibus suis agros latè operirent; ad quam pestem frugum tollendam, Cn. Sicinius prætor designatus cum imperio in Apuliam missus, ingenti agmine hominum ad colligendas eas coacto, aliquantum temporis absumpsit. Principium insequentis anni, quo
U.c.580. C. Popillius & P. Ælius fuerunt consules, re-
a.C.172. siduas contentiones ex priore anno habuit. Patres referri de Liguribus renovarique senatusconsultum volebant, & consul Ælius referebat. Popillius & collegam & senatum pro fratre deprecabatur, præ se ferens, si quid decernerent, intercessurum. Collegam deterruit: Patres eo magis utrique pariter consulum infensi, in cœpto perstabant. Itaque, quum de provinciis ageretur, & Macedonia, jam imminente Persei bello, peteretur, Ligures ambobus consulibus decernuntur. Macedoniam decreturos negant, ni de M. Popillio referretur. Postulantibus deinde, ut novos exercitus scribere, aut supplementum veteribus, liceret, utrumque negatum est. Prætoribus quoque in Hispaniam supplementum petentibus negatum:

Locustæ in Apulia.

C. Popillio, P Ælio Coss.

Contentiones de Liguribus.

Digitized by Google

M. Junio in citeriorem, Sp. Lucretio in ulteriorem. C. Licinius Craſſus urbanam juriſdictionem, Cn. Sicinius inter peregrinos erat ſortitus: C. Memmius Siciliam, Sp. Cluvius Sardiniam. Conſules ob ea irati ſenatui, Latinis feriis in primam quamque diem indictis, in provinciam abituros ſe denuntiarunt: nec quicquam reipublicæ acturos, præterquam quod ad provinciarum adminiſtrationem attineret. U.C.580. a.C.172.

XI. Attalum regis Eumenis fratrem legatum veniſſe Romam Valerius Antias his conſulibus ſcribit, ad deferenda de Perſeo crimina, indicandoſque apparatus belli. Plurium annales, & quibus credidiſſe malis, ipſum Eumenem veniſſe tradunt. Eumenes igitur ut Romam venit, exceptus cum tanto honore, quantum non meritis tantùm ejus, ſed beneficiis etiam ſuis, ingentia quæ in eum congeſta erant, exiſtimaret deberi populus Romanus, in ſenatum eſt introductus. *Cauſam veniendi ſibi Romam fuiſſe*, dixit, *præter cupiditatem viſendi deos hominesque quorum beneficio in ea fortuna eſſet, ſupra quam* 1 *ne optare quidem auderet, etiam ut coram moneret ſenatum, ut Perſei conatis obviam iret.* Orſus inde a Philippi conſiliis, necem Demetrii filii retulit, adverſantis Romano bello; Baſtarnarum gentem excitam ſedibus ſuis, quorum auxiliis fretus in Italiam tranſiret. *Hæc eum volutantem in animo oppreſſum fato, regnum ei reliquiſſe, quem infeſtiſſimum eſſe ſenſiſſet Romanis; itaque Perſea, hæreditarium a patre relictum bellum, & ſimul cum imperio traditum,* 2 *jamjam primum alere ac fovere omnibus con-*

Eumenes Romam venit.

Perſeum ſuſpectum facit Romanis.

1 *Ne optare quidem*] Adde *quicquam*.

2 *Jamjam primum*] Hoc corruptum eſt. Corrigit Gronovius *tamquam primum*: id eſt, tamquam aliquid primum ac præcipuum, quod potiſſimùm ſpectaret.

Digitized by Google

U.c.580 a.C.172. *filiis. Florere præterea juventute, quam stirpem longa pax ediderit, florere opibus regni, florere etiam ætate: quæ quum corporis robore ac viribus vigeat, animum esse inveteratum diutinâ arte atque usu belli jam inde à puero, patris contubernio. Romanis quoque bellis, non finitimis tantùm assuetum, missum a patre in expeditiones multas variasque. Jam ex quo ipse accepisset regnum, multa, quæ non vi, non dolo, Philippus omnia expertus potuisset moliri, admirando rerum successu tenuisse.*

XII. *Accessisse ad vires eam quæ longo tempore, multis magnisque meritis pararetur, auctoritatem. Nam apud Græciæ atque Asiæ civitates, vereri majestatem ejus omnes. Nec pro quibus meritis, pro qua munificentia tantum ei tribuatur, cernere: nec dicere pro certo posse, utrùm felicitate id quadam ejus accidat, an, quod ipse vereatur dicere, invidia adversùs Romanos favorem illi conciliet. Inter ipsos quoque reges ingentem auctoritate, 3 Seleuci filiam duxisse eum, non petentem, sed petitum ultro: sororem dedisse Prusiæ 4 precanti ac oranti: celebratas esse utrasque nuptias gratulatione donisque innumerabilium legationum, & 5 velut auspicibus nobilissimis populis deductas esse. Bœotorum gentem captatam Phi-*

Sed durius videtur hoc loquendi genus, quàm pro Liviana elegantia.

3 *Seleuci filiam*] Laodicen, quæ deducta ad eum fuerat a Rhodiis. Unde infrà dicit Eumenes nuptias illas auspicibus nobilissimis populis celebratas & deductas esse.

4 *Precanti ac oranti*] Lege *& oranti*. Neque enim apud optimos illos Latinitatis auctores vocula *ac* ponitur ante vocalem.

5 *Velut auspicibus*] Vox propria in negotio nuptiali. Etenim auspices nuptiis apud Romanos interponebantur, qui auguriis exquirerent utrùm volentibus propitiisque diis nuptiæ fierent.

Digitized by Google

lippo, numquam ad scribendum amicitiæ fœdus adduci potuisse; tribus nunc locis cum Perseo fœdus incisum litteris esse: uno Thebis, altero ad Delum augustissimo & celeberrimo in templo, tertio Delphis. In Achaico concilio verò, nisi discussa res per paucos Romanum imperium intentantes esset, eò rem prope adductam, ut aditus & in Achaiam daretur. At, hercule, suos honores, cujus merita in eam gentem privatim an publicè sint majora vix dici posset, partim desertos per incultum ac negligentiam, partim hostiliter sublatos esse. Jam Ætolos quem ignorare in seditionibus suis non ab Romanis, sed a Perseo præsidium petiisse? His eum fultum societatibus atque amicitiis, eos domesticos apparatus belli habere, ut externis non egeat; triginta millia peditum, quinque millia equitum: in decem annos 6 frumentum præparare, ut abstinere & suo & hostium agro frumentandi causá possit. Jam pecuniam tantam habere, ut decem millibus mercenariorum militum, præter Macedonum copias, stipendium in totidem annos præparatum habeat: præter annuum, quod ex metallis regiis capiat, vectigal. Arma 7 vel tribus tantis exercitibus in armamentaria congessisse. 8 Juventutem, ut jam Macedo- U.c.580. a.C.172.

6 *Frumentum præparare*] An non potiùs, *præparatum?* Supple ex præcedentibus *habere:* quemadmodum paulo infrà, *stipendium præparatum habeat:* & c. 52. Perseus ipse dicit *se & pecuniam, & frumentum... in decem annos sepositisse.*

7 *Vel tribus tantis*] Tribus etiam exercitibus tam numerosis, quàm ille est quem jam collectum habet Perseus.

8 *Juventutem, ut jam Macedonia*, Etiamsi Macedonia milites jam suppeditare non posset, Thraciam vicinam ei & ad manum esse, unde, tamquam ex perenni fonte, hauriat militarem juventutem.

Digitized by Google

U.c.580 a.C.172 nia deficiat, velut ex perenni fonte unde hauriat, Thraciam subjectam esse.

Hortatur ad bellum contra Persea.

XIII. Reliquum orationis adhortatio fuit. Non ego hæc, inquit, incertis jactata rumoribus, & cupidiùs credita, quia vera esse de inimico crimina volebam, affero ad vos, Patres Conscripti; sed comperta & explorata, haud secus quàm si speculator missus a vobis subjecta oculis referrem. Neque relicto regno meo, quod amplum & egregium vos feciſtis, mare tantum trajeciſſem, ut vana ad vos afferendo fidem abrogarem mihi. Cernebam nobiliſſimas Asiæ & Græciæ civitates in dies magis denudantes judicia ſua: mox, ſi permitteretur, eò proceſſuras, unde receptum ad pœnitendum non haberent. Cernebam Perſea, non continentem ſe Macedoniæ regno, alia armis occupantem, alia, quæ vi ſubigi non poſſunt, favore ac benevolentiâ complectentem. Videbam quàm impar eſſet ſors, 9 quum ille vobis bellum [pararet], vos ei ſecuram pacem præſtaretis. Quamquam mihi quidem non parare, ſed gerere penè bellum videbatur. 1 Abrupolim ſocium atque amicum veſtrum regno expulit. Artetarum Illyrium, quia ſcripta ab eo quædam vobis comperit, ſocium item atque amicum veſtrum, inter-

9 *Quum ille vobis bellum pararet*] Verbum *pararet* adjectum eſt. Nec dubitabit, quin Livius ita ſcripſerit, qui ea legerit quæ ſequuntur: *quamquam mihi quidem non parare, ſed gerere penè bellum videbatur.* Eſt enim correctio, tamquam minus quàm res eſt dixiſſet. Oportuit igitur etiam eum dixiſſe quod corrigit.

1 *Abrupolim ſocium*] Quæ hîc & infrà c. 40, indicantur de Abrupoli, de Artetaro, de Everca, & Callicrito, fuſiùs memoraverat procul dubio Livius in iis quæ exciderunt de libro XLI. Illo enim libro initia continebantur belli Macedonici, ut conſtat ex epitome. Abrupolis Sapenſium in Thracia rex fuit.

Digitized by Google

fecit. Evercam & Callicritum, Thebanos, prin- U.c.580.
cipes civitatis, quia liberiùs adversùs eum in a.C.172.
concilio Bœotorum loquuti fuerant, delaturosque ad vos quæ agerentur professi erant, tollendos curavit. Auxilium Byzantiis adversùs fœdus tulit: 2 Dolopiæ bella intulit: Thessaliam & Doridem cum exercitu pervasit, ut in bello intestino deterioris partis auxilio meliorem affligeret. Confudit & miscuit omnia in Thessalia Perrhæbiaque spe novarum tabularum, ut manu debitorum obnoxiâ sibi optimates opprimeret. Hæc quum vobis quiescentibus & patientibus fecerit, & concessam sibi Græciam a vobis videat, pro certo habet, neminem sibi, antequam in Italiam trajecerit, armatum occursurum. Hoc quàm vobis tutum aut honestum sit, vos videritis: ego certè mihi turpe esse duxi, priùs Persea ad bellum inferendum, quàm me socium ad prædicendum ut caveretis, venire in Italiam. Functus necessario mihi officio, & quodam modo liberatâ atque exoneratâ fide meâ, quid ultrà facere possum, quàm uti deos deasque precer, ut vos & vestræ reipublicæ, & nobis sociis atque amicis, qui ex vobis pendemus, consulatis?

XIV. Hæc oratio movit Patres Conscriptos; ceterum in præsentia nihil, præterquam fuisse in curia regem, scire quisquam potuit: eo silentio clausa curia erat; bello denique perfecto, quæque dicta ab rege, quæque responsa essent, emanavere. Persei deinde regis legatis post paucos dies senatus datus est. Ceterùm, præoccupatis non auribus magis quàm animis ab Eumene rege, omnis & defensio, & deprecatio legatorum respuebatur: & exasperavit animos 3 ferocia animi Harpali, qui princeps

Miro silentio clausa curia.

Legati Persei.

2 *Dolopiæ bella intulit*] Lege *bellum*.

3 *Ferocia animi Harpali*] Bene videtur inversis litte-

Digitized by Google

U.c.580. a.C.172. legationis erat. Is, *vello quidem & laborare* dixit *regem, ut purganti se nihil hostile dixisse aut fecisse fides habeatur: ceterùm si pervicaciùs causam belli quæri videat, forti animo defensurum se. Martem communem esse, & eventum incertum belli.* Omnibus civitatibus Græciæ atque Asiæ curæ erat, quid Persei legati, quid Eumenes in senatu egissent: & propter adventum ejus, quem moturum aliquid rebantur, miserant pleræque civitates, alia in speciem præferentes, legatos. 4 Et legatio Rhodiorum erat, ac Satyrus princeps, haud dubius, quin Eumenes civitatem quoque suam Persei criminibus junxisset. Itaque omni modo per patronos hospitesque disceptandi cum rege locum in senatu quærebat. Quòd quum contigisset, libertate intemperantiùs invectus in regem, quòd Lyciorum gentem adversùs Rhodios concitasset, graviorque Asiæ esset, quàm Antiochus fuisset, popularem quidem ac gratam populis Asiæ (nam eò quoque jam favor Persei venerat) orationem habuit, ceterùm invisam senatui, inutilemque sibi & civitati suæ. Eumeni verò conspiratio adversùs eum, favorem apud Romanos fecit; ita omnes ei honores habiti, donaque quàm ampliſſima data, cum sella curuli atque eburneo scipione.

Rhodii frustra Eumenem accusant.

XV. Legationibus dimissis, quum Harpalus, 5 quantâ eximiâ celeritate, poterat, regressus in Macedoniam, nuntiasset regi, nondum quidem parantes bellum reliquisse se Romanos, sed ita infestos, ut facilè appareret non dilatu-

ris emendare Gronovius: *ferocia nimia Harpali.*

4 *Et legatio Rhodiorum erat*] Gronovius putat excidisse aliquid, quale foret: *Inter ceteras & legatio.*

5 *Quantâ eximiâ*] Legit idem Gronovius, *quantâ maximâ.*

Digitized by Google

ros; & ipſe, præterquam quòd & ita credebat futurum, jam etiam volebat, 6 in flore virium ſe credens eſſe. Eumeni ante omnes infeſtus erat: a cujus ſanguine ordiens bellum, Evandrum Cretenſem ducem auxiliorum, & Macedonas tres aſſuetos miniſteriis talium facinorum, ad cædem regis ſubornat: litteraſque eis dat ad Praxo hoſpitam, principem auctoritate & opibus Delphorum. Satis conſtabat, Eumenem, ut ſacrificaret Apollini, Delphos adſcenſurum. Prægreſſi cum Evandro inſidiatores, nihil aliud ad peragendum inceptum, quàm loci opportunitatem, omnia circumeuntes, quærebant. Adſcendentibus ad templum a Cirrha, priuſquam perveniretur ad frequentia ædificiis loca, maceria erat ab læva ſemitæ paulùm exſtans a fundamento, quâ ſinguli transirent: dextra pars labe terræ in aliquantum altitudinis diruta erat; poſt maceriam ſe abdiderunt, gradibus adſtructis, ut ex ea, velut e muro, tela in prætereuntem conjicerent. 7 Primò a mari circumfuſa turba amicorum ac ſatellitum procedebat: deinde extenuabant paulatim anguſtiæ agmen. Ubi ad eum locum ventum eſt, quâ ſingulis eundum erat, primus ſemitam ingreſſus Pantaleon Ætoliæ princeps, cum quo inſtitutus regi ſermo erat. Tum inſidiatores exorti, ſaxa duo ingentia devolvunt: quorum altero caput ictum eſt regi, altero

U.c.580. a.C.172. *In Eumenem percuſſores à Perſeo ſubornati.*

6 In flore virium ſe credens eſſe] Credens ſibi vires, id eſt, copias, apparatus, opes, omnia denique ad bellum fortiter feliciterque gerendum adjumenta, eſſe in ipſo flore, in ipſo integri roboris vigore: ac proinde iis jam uti tempus eſſe.

7 Primò a mari] Primò dum procedebant a mari, quod Cirrham alluit, adſcenſuri Delphos. Cirrha portus Delphorum eſt.

Digitized by Google

U.c.580. a.C.172. 8 humerus ſopitus ; 9 ex ſemita proclivi in declive multis ſuper prolapſum jam ſaxis congeſtis. Et ceteri quidem etiam amicorum & ſatellitum, poſtquam cadentem videre, diffugiunt : Pantaleon conſtanter impavidus manſit ad protegendum regem.

XVI. Latrones, quum brevi circumitu maceriæ decurrere ad conficiendum ſaucium poſſent, velut perfectâ re, in jugum Parnaſſi refugerunt, eo curſu, ut quum unus, non facilè ſequendo per invia atque ardua, moraretur fugam eorum, ne comprenſo indicium emaret, occiderint comitem. Ad corpus regis primò amici, deinde ſatellites ac ſervi concurrerunt ; tollentes ſopitum vulnere, ac nihil ſentientem. Vivere tamen ex calore & ſpiritu remanente in præcordiis ſenſerunt : victurum exigua ac prope nulla ſpes erat. Quidam ex ſatellitibus ſequuti latronum veſtigia, quum uſque ad jugum Parnaſſi nequicquam fatigati perveniſſent, re infectâ redierunt. Aggreſſi facinus Macedones ut inconſultè, ita audacter cœptum, nec conſultè & timidè reliquerunt. Compotem jam ſui regem amici poſtero die deferunt ad navem : inde Corinthum : a Corintho per Iſthmi jugum navibus traductis Ægi-

Eumenes ſopitus vulnere tollitur.

nam trajiciunt. Ibi adeo ſecreta ejus curatio fuit, admittentibus neminem, ut fama mortuum in Aſiam perferret. Attalus quoque celeriùs, quàm dignum concordiâ fraternâ erat, credidit ; nam & cum uxore fratris & præfecto

Convaleſcit.

8 *Humerus ſopitus*] Humerus ita eliſus, ut motum ſenſumque amitteret.

9 *Ex ſemita proclivi in declive*] Poſſumus quidem explicare : multis ſuper Eumenem prolapſum jam congeſtis in declive ex ſemita proclivi. Tamen hic redundare crediderimus vel *proclivi*, vel *in declive*.

Digitized by Google

arci, tamquam jam haud dubius regni hæres, est loquutus. Quæ postea non fefellere Eumenem: & quamquam dissimulare & tacitè habere id patique statuerat, tamen in primo congressu non temperavit, quin uxoris petendæ præmaturam festinationem fratri objiceret. Romam quoque fama de morte Eumenis perlata est. U.c.580. a.C.172.

XVII. Sub idem tempus C. Valerius ex Græcia, qui legatus ad visendum statum regionis ejus, speculandaque consilia Persei regis missus erat, rediit; congruentiaque omnia criminibus ab Eumene allatis referebat; simul & adduxerat secum Praxo à Delphis, cujus domus receptaculum latronum fuerat: & L. Rammium Brunduſinum, qui talis indicii delator erat. Princeps Brundisii Rammius fuit; hospitio quoque & duces Romanos omnes, & legatos exterarum quoque gentium insignes, præcipuè regios, accipiebat; ex eo notitia ei cum absente Perseo fuerat: litterisque spem amicitiæ interioris magnæque inde fortunæ facientibus, ad regem profectus, brevi perfamiliaris haberi, trahique magis quàm vellet in arcanos sermones est cœptus. Promissis enim ingentibus præmiis petere instituit ab eo rex, *Quoniam duces omnes legatique Romani hospitio ejus uti assuessent, quibus eorum ipse scripsisset, ut venenum dandum curaret. Cujus scire se comparationem plurimum difficultatis & periculi habere; pluribus consciis comparari: eventu præterea incerto esse, 1 ut aut satis efficacia ad rem peragendam,* *Perseus per veneficia grassari conatur in Rom.*

1 *Ut aut satis efficacia ad rem peragendam, aut tuta ad rem celandam dentur* Ingrata est repetitio vocis *rem*. Eam delet Gronovius in posteriore membro. Idem mallet quoque, nec fine causa, *efficax, tutum, detur.*

Digitized by Google

U.c.580. a.C.172. *aut tuta ad rem celandam dentur. Se daturum, quod nec in dando, nec datum, ullo signo deprendi posset.* Rammius veritus ne, si abnuisset, primus ipse veneni experimentum esset, facturum pollicitus proficiscitur; nec Brundisium antè redire, quàm convento C. Valerio legato, qui circa Chalcidem esse dicebatur, voluit. Ad eum primum indicio delato, jussu ejus Romam simul venit. Introductus in curiam, quæ acta erant, exposuit.

Paratur bellum in Persea. XVIII. Hæc ad ea quæ ab Eumene delata erant accessere, quo maturiùs hostis Perseus judicaretur: quippe quem non justum modò apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera latrociniorum ac veneficiorum cernebant. Belli administratio ad novos consules rejecta est: in præsentia tamen Cn. Sicinium prætorem, cujus inter cives & peregrinos jurisdictio erat, scribere milites placuit, qui Brundisium ducti primo quoque tempore Apolloniam in Epirum trajicerentur, ad occupandas maritimas urbes, ubi consul, cui provincia Macedonia obvenisset, classem appellere tutò, & copias per commodum exponere posset. Eumenes aliquamdiu Æginæ retentus periculosâ & difficili curatione, quum primùm tutò potuit, profectus Pergamum, præter pristinum odium recenti etiam scelere Persei stimulante, summâ vi parabat bellum. Legati eò ab Roma, gratulantes quòd è tanto periculo evasisset, venerunt. Quum Macedonicum bellum in annum dilatum esset, ceteris prætoribus, jam in provincias profectis, M. Junius, & Sp. Lucretius, quibus Hispaniæ provinciæ obvenerant, fatigato sæpe idem petendo senatu, tandem pervicerunt, ut supplementum sibi ad exercitum daretur; tria millia peditum,

Digitized by Google

2 centum & quinquaginta equites in Romanas legiones, in ſocialem exercitum quinque millia peditum, & trecentos equites, imperare ſociis juſſi. Hoc copiarum in Hiſpanias cum prætoribus novis portatum eſt. U.C. 580. a.C. 172.

XIX. Eodem anno quia per recognitionem Poſtumii conſulis magna pars agri Campani, quem privati ſine diſcrimine paſſim poſſederant, recuperata in publicum erat, M. Lucretius tribunus plebis promulgavit, ut agrum Campanum cenſores fruendum locarent; quod factum tot annis poſt captam Capuam non fuerat, ut 3 in vacuo vagaretur cupiditas privatorum. Quum in exſpectatione ſenatus eſſet, bello etſi non indicto, tamen jam decreto, qui regum ſuam, Perſei qui ſequuturi amicitiam eſſent, 4 legati Ariarathis, puerum filium regis ſecum adducentes Romam venerunt; quorum oratio fuit, *regem educandum filium Romam miſiſſe, ut jam inde a puero aſſueſceret moribus Romanis hominibuſque. Petere, ut eum non ſub hoſpitum modò privatorum cuſtodia, ſed publicæ etiàm curæ ac velut tutelæ vellent eſſe.* Ea regis legatio grata ſenatui fuit. Decreverunt, ut Cn. Sicinius prætor ædes inſtructas locaret, ubi filius regis comiteſque ejus habitare poſſent. Et Thracum legatis apud ſe diſceptantibus, & *Ariarathis filius Romæ.*

2 *Centum & quinquaginta equites*] Vel ſupple, vel adde *ſcribere*.

3 *Ut in vacuo*] Ita ut cupiditas privatorum, nullo retardata freno, invaderet agros vacuos & nulli colono attributos.

4 *Legati Ariarathis, puerum filium regis ſecum adducentes*] Hic puer non erat genuinus regis filius, ſed illi ſubditus ab Antiochide uxore, diu ſterili: quæ poſtea quum filium peperiſſet, rem totam viro aperuit: atque ille, ne hic ſubditicius legitimo hæredi negotium olim faceſſeret, eum procul ab Cappadocia amandabat.

Digitized by Google

U.c.580. a.C.172. societatem amicitiamque petentibus, & quod petebant datum est, & munera 5 binûm millium æris summæ in singulos missa. Hos utique populos, quòd ab tergo Macedoniæ Thracia esset, assumptos in societatem gaudebant. Sed ut in Asia quoque & insulis explorata omnia essent, Ti. Claudium Neronem, M. Decimium legatos miserunt; adire eos Cretam, & Rhodum jusserunt, simul renovare amicitiam, simul speculari, num sollicitati animi sociorum ab rege Perseo essent.

Prodigia. XX. In suspensa civitate ad exspectationem novi belli, nocturnâ tempestate 6 columna rostrata in Capitolio bello Punico [priore posita a M. Æmilio] consule, cui collega Ser. Fulvius fuit, tota ad imum fulmine discussa est. Ea res, prodigii loco habita, ad senatum relata est. Patres ad haruspices referre, & decemviros adire libros jusserunt. Decemviri 7 lustrandum

5 *Binûm millium æris*] Marcarum argenti Paris. 3, unciæ 1.

6 *Columna rostrata in Capitolio, bello Punico* [*priore posita a M. Æmilio*] Quinque ultimæ voces adjectæ sunt a Sigonio. Ceterùm hujus columnæ rostratæ nulla alia exstat memoria. Triumphasse illos consules de Pœnis & Cossurensibus Fasti Capitolini testes sunt. *Rostrata* est rostris navium exornata.

7 *Lustrandum oppidum*] Sacrificium peragendum esse, in quo oppidum circuiret & ambiret victima. *Lustratio*, vel *lustrum* commune erat nomen omnium sacrificiorum, in quibus hostia circumducebatur. Si circum urbem, dicebatur peculiari nomine *amburbium*; si circum agros, *ambarvalia*; si circum exercitum, *lustri* appellationem retinebat. Ceterùm hîc illud notandum occurrit, quòd quum sermo de Roma sit, *oppidi* nomen usurpatur. Id mirum primo adspectu videri debet iis qui norunt hanc esse pervulgatam scriptorum Romanorum consuetudinem, ut Romam *urbis* κατ' ἐξοχήν

Digitized by Google

oppidum, 8 ſupplicationem obſecrationemque habendam, victimis majoribus ſacrificandum, & in Capitolio Romæ, & in Campania ad Minervæ promontorium, renuntiarunt: ludos per decem dies Jovi Optimo Maximo primo quoque die faciendos. Ea omnia cum cura facta; haruſpices, in bonum verſurum id prodigium, prolationemque finium, & interitum perduellium portendi reſponderunt, quòd ex hoſtibus ſpolia fuiſſent ea roſtra, quæ tempeſtas disjeciſſet. Acceſſerunt, 9 quæ cumularent religiones animis. Saturniæ nuntiatum erat ſanguine per triduum in oppido pluiſſe: Calatiæ aſinum tripedem natum: & taurum cum quinque vaccis uno ictu fulminis exanimatos: Oximi terrâ pluiſſe. Horum quoque prodigiorum causâ res divinæ factæ, & ſupplicatio unum diem feriæque habitæ. U.c.580. a.C.172.

XXI. Conſules ad id tempus in provincias non exierant: quia neque uti de M. Popillio referrent ſenatui obſequebantur, & nihil aliud

nomine inſigniant, *oppida* ſoleant dicere minores urbes. Sed nimirum hoc loco & aliis ſimilibus non tota Roma *oppidi* nomine intelligenda eſt, ſed certa quædam ejus regio: ut Pariſiis duas urbis partes, alteram nominamus *la Cité*, alteram *la Ville*. Joſ. Scaliger oppidi nomine deſignatam eſſe putat Romam illam quadratam, a Romulo primùm conditam.

8 *Supplicationem obſecrationemque*] *Supplicatio* erat, ut facilè quivis annotare potuit ex ſexcentis Livii locis, quum populus templa circumibat, &, cæſis victimis, vel gratulabatur de proſperis, vel mala deprecabatur. *Obſecratio* fiebat in foro, nec videtur aliud fuiſſe, niſi precatio quædam, quam e Roſtris ſacerdos publicus perageret. Vid. ſuprà noſtrum, l. IV, c. 21.

9 *Quæ cumularent religiones animis*] Quæ magis ac magis animos implerent religionibus, noviſque iræ divinæ timoribus.

Digitized by Google

U.c.580. a.C.172. decernere priùs ſtatutum Patribus erat. Aucta etiam invidia eſt Popillii litteris ejus, quibus iterum cum Statiellatibus Liguribus proconſul 1 pugnaſſe ſe ſcripſit, ac ſe decem millia eorum occidiſſe: propter cujus injuriam belli, ceteri quoque Ligurum populi ad arma ierunt. Tum verò non abſens modò Popillius, qui deditis contra jus ac fas bellum intuliſſet, & pacatos ad rebellium incitaſſet, ſed conſules, quòd non exirent in provinciam, in ſenatu increpiti. Hoc conſenſu Patrum accenſi M. Marcius Sermo & Q. Marcius Scylla, tribuni plebis, & conſulibus mulctam ſe dicturos, niſi in provinciam exirent, denuntiarunt; & rogationem, quam de Liguribus deditis promulgare in animo haberent, in ſenatu recitarunt. Sanciebatur, 2 *Ut qui ex Statiellis deditis in libertatem reſtitutus* 3 *ante Kalendas Sextiles primas non eſſet, cujus dolo malo is in ſervitutem veniſſet, ut juratus ſenatus decerneret, qui eam rem quæreret, animadverteretque.* Ex auctoritate deinde ſenatûs eam rogationem promulgarunt. Priuſquam

Res in Liguria geſtæ.

1 *Pugnaſſe ſe ſcripſit, ac ſe decem millia*] Fortè *ſe decem millia.* Ingrata enim auribus accidit repetitio voculæ *ſe* tam propinquis in locis.

2 *Ut qui ex Statiellis.... ut juratus ſenatus*] Geminationem particulæ *ut* in ejuſmodi formulis jam aliquoties annotavimus, & obſervabit infrà diligens lector, capp. 22, 28 & 30. Senſus hujus rogationis, qui paulo impeditior videri poteſt, perſpicuus fiet revocanti in ordinem, trajecta, ex more his in formulis uſitato, orationis membra. Ut juratus ſenatus decerneret, qui inquireret animadverteretque in eum cujus dolo malo in ſervitutem venundatus eſſet quicumque ex Statiellis non reſtitutus foret in libertatem ante Kalendas Sextiles.

3 *Ante Kalendas Sextiles primas*] Antè Kalendas Sextiles proximè ſequuturas. Vid. not. 5, ad l. XXIII, c. 31.

Digitized by Google

proficiscerentur consules, C. Cicereio prætori prioris anni ad ædem Bellonæ senatus datus est. Is expositis quas in Corsica res gessisset, postulatoque frustra triumpho, in monte Albano, quod jam in morem venerat ut sine publica auctoritate fieret, triumphavit. Rogationem Marciam de Liguribus magno consensu plebes scivit jussitque; ex eo plebiscito C. Licinius prætor consuluit senatum, quem quærere ex rogatione vellet. Patres ipsum eum quærere jusserunt. U.c.580. a.C.172. *Cicereius de Corsis triumphat in monte Albano.*

XXII. Tum demum consules in provinciam profecti sunt, 4 exercitumque a M. Popillio ceperunt. Neque tamen M. Popillius reverti Romam audebat, ne causam diceret adverso senatu, infestiore populo, apud prætorem, qui de quæstione in se posita senatum consuluisset. Huic detrectationi ejus tribuni plebis alterius rogationis denuntiatione occurrerunt, ut, si non ante Idus Novembris in urbem Romam introisset, de absente eo C. Licinius statueret ac judicaret. Hoc tractus vinculo quum redisset, 5 ingenti cum invidia in senatum venit. Ibi quum laceratus jurgiis multorum esset, senatusconsultum factum est, ut qui Ligurum post Q. Fulvium, L. Manlium consules hostes non fuissent, ut eos C. Licinius, Cn. Sicinius prætores in libertatem restituendos curarent, agrumque iis trans Padum consul C. Popillius daret. Multa millia hominum hoc senatusconsulto restituta in libertatem, traductisque Padum ager est assignatus. M. Popillius rogatione Marciâ bis apud C. Licinium causam dixit:

4 *Exercitumque a M. Popilio ceperunt*] Lege *acceperunt*. Sic enim solet loqui Livius.

5 *Ingenti cum invidia*] Magnâ invidiâ oneratus, mirum in modum omnibus invisus.

Digitized by Google

U.c.580. a.C.172. tertiò prætor gratiâ consulis absentis & Popilliæ familiæ precibus victus, Idibus Martiis adesse reum jussit, quo die novi magistratus inituri erant honorem: ne diceret jus, qui privatus futurus esset. Ita rogatio de Liguribus arte fallaci elusa est.

De Masinissa Carthaginiensium querelæ in senatu.

XXIII. Legati Carthaginienses eo tempore Romæ erant, & Gulussa filius Masinissæ: inter eos magnæ contentiones in senatu fuere. Carthaginienses querebantur, *Præter agrum, de quo antè legati ab Roma, 6 qui in re præsenti cognoscerent, missi essent, amplius septuaginta oppida castellaque agri Carthaginiensis biennio proximo Masinissam vi atque armis possedisse. Id illi, 7 cui nihil pensi sit, facile esse. Carthaginienses fœdere illigatos silere. Prohiberi enim extra fines efferre arma. Quamquam sciant in suis finibus, si inde Numidas pellerent, se gesturos bellum; illo haud ambiguo capite fœderis deterreri, quo disertè vetentur cum sociis populi Romani bellum gerere. Sed jam ultrà superbiam, crudelitatemque, & avaritiam ejus, non pati posse Carthaginienses. Missos esse qui orarent senatum, ut trium harum rerum unam ab se impetrari sinerent: ut vel ex æquo apud socium populum, quid cujusque esset, disceptarent: vel permitterent Carthaginiensibus, ut adversùs injusta arma pio*

6 *Qui in re præsenti*] Adjecit Sigonius particulam *in*, quæ necessaria erat. Hæc est enim quasi solennis quædam loquendi forma, quâ usus quoque est Livius bis, de his ipsis inter Masinissam & Carthaginienses controversiis agens, suprà l. XL, c. 17, & l. XXXIV, c. 62.

7 *Cui nihil pensi sit*] Qui pro arbitrio ac libidine omnia agat, nihil expendens, nullius aut legis aut juris rationem habens. Suprà XXVI, 15. *Queis neque quid facerent, neque quid dicerent, quidquam umquam pensi fuisset.*

Digitized by Google

juſtoque ſe tutarentur bello : vel ad extremum, ſi gratia plus quàm veritas apud eos valeret, ſemel ſtatuerent, quid donatum ex alieno Maſiniſſæ vellent. Modeſtiùs certè daturos eos, & ſcituros quid dediſſent : ipſum nullum, præterquam ſuæ libidinis arbitrio, finem facturum. Horum ſi nihil impetrarent, & aliquod ſuum poſt datam à P. Scipione pacem delictum eſſet, ipſi potiùs animadverterent in ſe. Tutam ſervitutem ſe ſub dominis Romanis, quàm libertatem expoſitam ad injurias Maſiniſſæ malle. Perire namque ſemel ipſis ſatius eſſe, quàm ſub acerbiſſimi carnificis arbitrio ſpiritum ducere. Sub hæc dicta lacrymantes procubuerunt, ſtratique humi, non ſibi magis miſericordiam, quàm regi [invidiam concitarunt. U.C.580. A.C.172.

XXIV. Deinde] interrogari Guluſſam placuit, quid ad ea reſponderet ; aut, ſi priùs mallet, expromeret, ſuper qua re Romam venifſet. Guluſſa, *Neque ſibi facile eſſe*, dixit, *de iis rebus agere, de quibus nihil mandati a patre haberet : neque patri facile fuiſſe mandare, quum Carthaginienſes nec de qua re acturi eſſent, nec omnino ituros ſe Romam indicaverint. In æde Æſculapii clandeſtinum eos per aliquot noctes conſilium principum habuiſſe, 8 unde præterea legatos occultis cum mandatis Romam mitti. Eam cauſam fuiſſe patri mittendi ſe Romam, qui deprecaretur ſenatum, ne quid communibus inimicis criminantibus ſe crederent, quem ob nullam aliam cauſam, niſi propter conſtantem fidem erga populum Romanum, odiſſent.* His utrimque auditis, ſenatus de poſtulatis Carthaginienſium *Guluſſa defendit patrem. Senatûs reſponſum.*

8 *Unde præterea*] Locus mancus. Ea videtur mens fuiſſe Livii, ut Guluſſam faceret dicentem, nihil patrem ſuum ex iis quæ acta fuerint in illo conſilio ſciſſe, præterquam legatos Romam mitti. Verba aſſequi non poſſumus ſine libris.

Digitized by Google

U.c.580. a.C.172. consultus, 9 respondere ita jussit: *Gulussam placere extemplo in Numidiam proficisci, & nuntiare patri, ut de iis de quibus Carthaginienses querantur, legatos quamprimum ad senatum mittat; denuntietque Carthaginiensibus, ut ad disceptandum veniant. Si aliquid possent Masinissæ honoris causâ, & feciſſe & facturos esse: 1 jus gratiæ non dare. Agrum, quâ cujusque sit, possideri velle: nec novos statuere fines, sed veteres observari in animo habere. Carthaginiensibus victis se, & urbes, & agros concessisse, non ut in pace eriperent per injuriam, quæ jure belli non ademissent.* Ita regulus Carthaginienseſque dimissi. Munera ex instituto data utrisque, aliaque hospitalia comiter conservata.

Legati ad res repetendas in Macedoniam missi redeunt.

XXV. Sub idem tempus Cn. Servilius Cæpio, Ap. Claudius Centho, T. Annius Luscus, legati, ad res repetendas, in Macedoniam, renuntiandamque amicitiam regi, missi redierunt: qui jam suâ sponte infestum Persi senatum insuper accenderunt, relatis ordine quæ vidissent, quæque audissent. *Vidisse se per omnes urbes Macedonum summâ vi parari bellum. Quum ad regem perveniſſent, per multos dies conveniendi ejus potestatem non factam: postremò quum desperato jam colloquio profecti essent, tum demum se ex itinere revocatos, & ad eum introductos esse. Suæ orationis summam fuisse, fœdus cum Philippo ictum, cum ipso eo post mortem patris renovatum: in quo diserte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi socios populi Romani lacessere bello. Exposita deinde ab se ordine, quæ ipsi nuper in senatu Eumenem vera*

9 *Respondere*] Vel lege *responderi*, vel adde *prætorem*.

1 *Jus gratiæ non dare*] Se jus non violare in gratiam personarum; se ex jure, non ex gratia, statuere ac judicare.

Digitized by Google

omnia & comperta referentem audiſſent. Samothraciæ præterea per multos dies occultum conſilium cum legationibus civitatium Aſiæ regem habuiſſe. Pro his injuriis ſatisfieri ſenatum æquum cenſere, reddique ſibi res ſociiſque ſuis, quas contra jus fœderis habeat. Regem ad ea primò accenſum irâ inclementer loquutum, avaritiam ſuperbiamque Romanis objicientem frequenter, quòd alii ſuper alios legati venirent ſpeculari dicta factaque ſua; quòd ſe ad nutum imperiumque eorum omnia dicere ac facere æquum cenſerent. Poſtremò, multùm ac diu vociferatum, reverti poſtero die juſſiſſe; ſcriptum ſe reſponſum dare velle. Tum ita ſibi ſcriptum traditum eſſe: Fœdus cum patre ictum ad ſe nihil pertinere. Id ſe renovari, non quia probaret, ſed quia in nova poſſeſſione regni patienda omnia eſſent, paſſum. Si novum fœdus ſecum facere vellent, convenire priùs de conditionibus debere: & ſi in animum inducerent, ut ex æquo fœdus fieret, & ſe viſurum quid ſibi faciendum eſſet, & illos, credere, reipublicæ conſulturos. *Atque ita ſe propipuiſſe, & ſummoveri e regia omnes cœptos. Tum ſe amicitiam & ſocietatem renuntiaſſe; quâ voce eum accenſum reſtitiſſe, atque voce clarâ denuntiaſſe ſibi, ut triduo regni ſui decederent finibus. Ita ſe profectos: nec ſibi aut venientibus, aut manentibus quicquam hoſpitaliter aut benignè factum.* Theſſali deinde Ætoliique legati auditi. Senatui, ut ſcirent quamprimum quibus ducibus uſura reſpublica eſſet, litteras mitti conſulibus, placuit, ut uter eorum poſſet, Romam ad magiſtratus creandos veniret. U.c.580. a.C.172.

XXVI. Nihil magnopere, quod memorari attineat, rei publicæ eo anno conſules geſſerant; magis e republica viſum erat, comprimi ac ſedari exaſperatos Ligures. Quum Macedo-

Digitized by Google

U.c.580 nicum bellum exſpectaretur, Gentium quoque
a.C.172 Illyriorum regem ſuſpectum Iſſenſes legati fe-
Gentius ab Iſſenſibus Romæ inſimulatur. cerunt: ſimul queſti, fines ſuos ſecundò populatum, ſimul nuntiantes, *Uno animo vivere Macedonum atque Illyriorum regem: communi conſilio parare Romanis bellum: & ſpecie legatorum Illyrios ſpeculatores Romæ eſſe, Perſeo auctore miſſos, ut quid ageretur ſcirent.* Illyrii vocati in ſenatum; qui quum legatos ſe eſſe miſſos ab rege dicerent ad purganda crimina, ſi qua de rege Iſſenſes deferrent, quæſitum ecquid ita non adiſſent magiſtratum, ut ex inſtituto loca, lautia acciperent; ſciretur denique veniſſe eos, & ſuper qua re veniſſent. Hæſitantibus in reſponſo, ut curiâ excederent dictum. Reſponſum, tamquam legatis, 2 ut qui adire ſenatum non poſtulaſſent, dari non placuit: mittendoſque ad regem legatos cenſuerunt, qui nuntiarent, 3 *Quòd ſocii quererentur apud ſenatum exuſtum a rege agrum, non æquum eum facere, qui ab ſociis ſuis non abſtineret injuriam.* In hanc legationem miſſi, A. Terentius Varro, C. Plætorius, C. Cicereius. Ex Aſia qui circa ſocios reges miſſi erant legati redie-
Legati ex Aſia reduces. runt: qui renuntiarunt, 4 *Eumenem in ea, Antiochum in Syria, Ptolemæum in Alexandria ſeſe conveniſſe. Omnes ſollicitatos legationibus Perſei, ſed egregiè in fide permanere, pollicitoſque omnia, quæ populus Romanus imperaſſet, præſtaturos. Et civitates ſocias adiſſe: ceteras*

2 *Ut qui adire ſenatum*] Mallemus *iis qui.*

3 *Quod ſocii quererentur*] *Quòd* intelligi debet, *quantum attineret ad id quod:* ut apud Cicer. ep. 5, l. III, ad Quintum, *Quòd quæris, quid de illis libris egerim, quos, quum eſſem in Cumano, ſcribere inſtitui, non ceſſavi neque ceſſo.*

4 *Eumenem in ea*] In Aſia.

ſatis

Digitized by Google

ſatis fidas ; ſolos Rhodios fluctuantes & imbutos Perſei conſiliis inveniſſe. Venerant Rhodii legati ad purganda ea quæ vulgò jactari de civitate ſciebant : ceterùm ſenatum iis dari, quum novi conſules magiſtratum iniſſent, placuit. U.C.580. a.C.172.

XXVII. Belli apparatum non differendum cenſuerunt. C. Licinio prætori negotium datur, ut ex veteribus quinqueremibus in navalibus Romæ ſubductis, quæ poſſent uſui eſſe, reficeret ; pararetque naves quinquaginta. Si quid ad eum numerum explendum deeſſet, C. Memmio collegæ in Siciliam ſcriberet, ut eas quæ in Sicilia naves eſſent reficeret atque expediret, ut Brundiſium primo quoque tempore mitti poſſent. Socios navales libertini ordinis in viginti & quinque naves ex civibus Romanis C. Licinius prætor ſcribere juſſus ; in quinque & viginti parem numerum Cn. Sicinius ſociis imperaret : idem prætor peditum octo millia, quadringentos equites a ſociis Latini nominis exigeret. Hunc militem qui Brundiſii acciperet, atque in Macedoniam mitteret, A. Atilius Serranus, qui priore anno prætor fuerat, deligitur : 5 Cn. Sicinius prætor quo exercitum paratum ad trajiciendum haberet, C. Popillio conſuli ex auctoritate ſenatûs C. Licinius prætor ſcribit, ut & legionem ſecundam, quæ maximè veterana in Liguribus erat, 6 & ſocios Latini nominis quatuor millia peditum, ducentos equites, Idibus Februariis Brundiſii *Apparatus in Perſea.*

5 *Cn. Sicinius prætor quo exercitum*] Ut Cn. Sicinius prætor paratum exercitum haberet, &c.

6 *Et ſocios Latini nominis quatuor millia peditum*] Hoc membrum, *quatuor millia peditum*, intelligi debet per appoſitionem junctum primo illi, *ſocios Latini nominis*. Similia exempla ſuperiùs jam obſervata ſunt.

Digitized by Google

U.c.580. adesse juberet. Hac classe, & hoc exercitu Cn.
a.C.172. Sicinius provinciam Macedoniam obtinere, donec successor veniret, jussus: prorogato in annum imperio. Ea omnia quæ senatus censuit, impigre facta sunt. Duodequadraginta quinqueremes ex navalibus deductæ: qui deduceret eas Brundisium, L. Porcius Licinus præpositus: duodecim ex Sicilia missæ. Ad frumentum classi exercituique coëmendum in Apuliam Calabriamque tres legati missi, Sex. Digitius, T. Juventius, M. Cæcilius. Ad omnia præparata Cn. Sicinius prætor paludatus ex urbe profectus, Brundisium venit.

XXVIII. Exitu prope anni C. Popillius consul Romam rediit, aliquanto serius quàm senatus censuerat: 7 cui primo quoque tempore magistratus creare, quum tantum bellum immineret, jussum erat. Itaque non secundis auribus Patrum auditus est consul, quum in æde Bellonæ de rebus in Liguribus gestis differeret; succlamationes frequentes erant, interrogationesque, cur scelere fratris oppressos Ligures in libertatem non restituisset? Comitia consularia, in quam edicta erant diem, ante diem XII Kalendas Martias sunt habita. Creati consules, P. Licinius Crassus, C. Cassius Longinus. Postero die prætores facti, C. Sulpicius Galba, L. Furius Philus, L. Canuleius Dives, C. Lucretius Gallus, C. Caninius Rebilus, L. Villius Annalis. His prætoribus provinciæ de-

Comitia.

7 *Cui... jussum erat*] Vix nobis persuademus sic loquutos esse aurei illius ævi scriptores. Lege *quum.... jussum erat*, vel *qui jussus erat*. Verùm, quia pronomen *cui* longius abest a nomine *consul*, interjectâ etiam mentione *senatûs*, magis placeret illud pronomen referri ad senatum, & legi: *cui primo quoque tempore magistratus creari... visum erat.*

Digitized by Google

cretæ: duæ jure Romæ dicendo, Hiſpania, & Sicilia, & Sardinia, ut uni ſors integra eſſet, quò ſenatus cenſuiſſet. Conſulibus deſignatis imperavit ſenatus, ut, quâ die magiſtratum iniſſent, hoſtiis majoribus rite mactatis, precarentur, ut quod bellum populus Romanus in animo haberet gerere, ut id proſperum eveniret. Eodem die decrevit ſenatus, ut C. Popillius conſul ludos per dies decem Jovi Optimo Maximo voveret; donaque circa omnia pulvinaria dari, ſi reſpublica decem annos in eodem ſtatu fuiſſet. Ita ut cenſuerant, in Capitolio vovit conſul ludos fieri donariaque dari, quanta ex pecunia decreſſet ſenatus, quum centum & quinquaginta non minus adeſſent; præeunte verba Lepido pontifice maximo, id votum ſuſceptum eſt. Eo anno ſacerdotes publici mortui, L. Æmilius Papus decemvir ſacrorum, & Q. Fulvius Flaccus pontifex, qui priore anno fuerat cenſor. Hic fœdâ morte periit. Ex duobus filiis ejus, qui tum in Illyrico militabant, nuntiatum alterum deceſſiſſe, alterum gravi & periculoſo morbo ægrum eſſe. Obruit animum ſimul luctus, metuſque: mane ingreſſi cubiculum ſervi, laqueo dependentem invenere. Erat opinio, poſt cenſuram minùs compotem ſui fuiſſe: vulgò Junonis Laciniæ iram ob ſpoliatum templum alienaſſe mentem ferebant. Suffectus in Æmilii locum decemvir, M. Valerius Meſſala, in Fulvii, 8 pontifex Cn. Domitius Ahenobarbus, oppidò adoleſcens ſacerdos lectus. U.c.580. a.C.172. *Vota.* *Fulvius laqueo gulam ſibi frangit.* U.c.581. a.C.171.

XXIX. P. Licinio, C. Caſſio conſulibus, non urbs tantùm Roma, nec terra Italia, ſed omnes reges civitateſque, quæ in Europa, P. Licinio, C. Caſſio Coſſ.

8 *Pontifex... oppidò adoleſcens ſacerdos*] Manifeſtum eſt vacare τὸ *ſacerdos*, ac proinde delendum eſſe.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171 quæque in Asia erant, converterant animos in curam Macedonici ac Romani belli. Eumenem quùm vetus odium stimulabat, tum recens ira, quòd scelere ejus prope ut victima mactatus Delphis esset. Prusias Bithyniæ rex statuerat abstinere armis, eventumque exspectare; nam neque pro Romanis se æquum censere adversùs fratrem uxoris arma ferre: & apud Persea victorem veniam per sororem impetrabilem fore. Ariarathes Cappadocum rex, præterquam quòd Romanis suo nomine auxilia pollicitus erat, 9 ex quo est junctus Eumeni affinitate, in omnia belli pacisque se consociaverat consilia. Antiochus imminebat quidem Ægypti regno, & 1 pueritiam regis, & inertiam tutorum spernens, & ambigendo de Cœlesyria, causam belli se habiturum existimabat, gesturumque sine ullo impedimento, occupatis Romanis in Macedonico bello, id bellum: tamen omnia & per suos legatos senatui, & ipse legatis eorum eximiè pollicitus erat. Ptolemæus propter ætatem alieni etiam tum arbitrii erat; tutores & bellum adversùs Antiochum parabant, quo vindicarent Cœlensyriam, & Romanis omnia pollicebantur ad Macedonicum bellum. Masinissa & frumento juvabat Romanos, & auxilia cum elephantis Misagenemque filium mittere ad bellum parabat; consilia autem in omnem fortunam ita disposita habebat: si penes Romanos victoria esset, suas quoque

Exponitur quis esset regum animus erga Romanos & Persea.

9 *Ex quo est junctus Eumeni affinitate*] Eumenes uxorem duxerat Ariarathis filiam, ut colligitur ex l. XXXVIII, c. 39, suprà. Ei nomen fuisse *Stratonicen* docet Plutarchus. Cetèrùm mallemus *ex quo erat junctus.*

1 *Pueritiam regis*] Is erat Ptolemæus Philometor, filius Ptolemæi Epiphanis, de quo mentio facta est l. XXXI, c. 2, & alibi sæpius.

Digitized by Google

in eodem ſtatu manſuras res, neque ultrà quidquam movendum; non enim paſſuros Romanos vim Carthaginienſibus afferri: ſi fractæ eſſent opes Romanorum, quæ tum protegerent Carthaginienſes, ſuam omnem Africam fore. Gentius rex Illyriorum fecerat potiùs cur ſuſpectus eſſet Romanis, quàm ſatis ſtatuerat utram foveret partem; impetuque magis quàm conſilio, his aut illis ſe adjuncturus videbatur. Cotys Thrax, Odryſarum rex, evidenter Macedonum partis erat. U.c.581. a.C.171.

XXX. Hæc ſententia regibus quum eſſet de bello, in liberis gentibus populiſque 2 plebs utique omnis ferme, ut ſolet, 3 deterioribus erat ob regem Macedonaſque inclinata. Principum diverſa cerneres ſtudia; pars ita in Romanos effuſi erant, ut auctoritatem immodicos favore corrumperent; pauci ex iis juſtitiâ imperii Romani capti; plures, ita ſi præcipuam operam navaſſent, potentes ſeſe in civitatibus ſuis futuros rati. Pars altera regiæ adulationis erat, quos æs alienum, & deſperatio rerum ſuarum eodem manente ſtatu, præcipites ad novanda omnia agebat; quoſdam ventoſum ingenium, quia 4 Perſeus magis auræ popularis *Quis liberarum civitatum.*

2 *Plebs utique omnis*] Quædam editiones habent *ubique*. Sed melius videtur τὸ *utique*. *Plebs utique omnis*, id eſt, plebs quidem certè omnis: ut opponatur principibus, de quibus mox agetur.

3 *Deterioribus erat ob regem... inclinata*] Primò, lege *ad regem*. Deinde nobis verſimile videtur excidiſſe hic verbum aliquod, quale eſſet *favens*: *plebs... ut ſolet, deterioribus* favens, *erat ad regem... inclinata*. Id ſuadet locus planè geminus, c. 63, infrà: *pravo ſtudio, quo etiam in certaminibus ludicris vulgus utitur, deteriori atque infirmiori favendi*.

4 *Perſeus magis auræ popularis erat*] Horum verborum duplex poteſt eſſe ſenſus: nempe, Perſeus ſe

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. erat. Tertia pars, optima eadem & prudentissima, si utique optio domini potioris daretur, sub Romanis quàm sub rege malebat esse; 5 si liberum inde arbitrium fortunæ esset, neutram partem volebant potentiorem alterâ oppressâ fieri: sed illibatis potiùs viribus utriusque partis, 6 pacem ex eo manere; ita inter utrosque optimam conditionem civitatum fore, protegente altero semper inopem ab alterius injuria. Hæc sentientes, certamina fautorum utriusque partis taciti ex tuto spectabant. 7 Consules, quo die magistratum inierunt, ex senatusconsulto quum circa omnia fana, in quibus lectisternium majorem partem anni esse solet, majoribus hostiis immolassent, inde preces suas acceptas ab diis immortalibus ominati, senatui rite sacrificatum, precationemque de bello factam, renuntiarunt. Haruspices ita responderunt, *Si quid rei novæ inciperetur, id maturandum esse; victoriam, triumphum*, 8 *prorogationem imperii portendi.* Quæ ita facta, ita nuntiata patribus sunt, omnia lætiora quàm verba responsi fuere. Itaque supplicatio triduum habita, & hostiæ majores cæsæ. Consules ex Idibus Martiis, quibus magistratum occupaverant, in Kalendas Aprilis, quibus provincias acceperunt, dies quindecim habebant. Ea tempora rebus agendis satis longa erant. Provinciæ Macedonia & Italia decretæ.

magis dabat auræ populari, magis captabat favorem multitudinis: vel, Perseus gratior erat in vulgus. Quemadmodum utraque res naturâ conjuncta est, ita & utramque hîc interpretationem jungas licet.

5 *Si liberum inde*] Displicet τὸ *inde*. Mallemus *sibi*.

6 *Pacem ex eo manere*] Placet Gronovii conjectura: *ex æquo*.

7 *Consules... quum... immolassent, inde... ominati*] Viderentur hæc omnia structa elegantiùs, & aptiùs inter se cohærentia, si hunc in modum ordinarentur: *Consules... quum circa omnia fana... majoribus hostiis immolassent, haruspices ita responderunt*, si quid rei novæ inciperetur, id maturandum esse: victoriam, triumphum, prorogationem (*seu potiùs*, propagationem) imperii portendi. *Inde preces suas acceptas ab diis immortalibus ominati* (consules) *senatui rite sacrificatum, precationemque de bello factam renuntiarunt. Patres, quod faustum*, &c.

8 *Prorogationem imperii*] *Prorogatio imperii* non

Digitized by Google

gationem imperii portendi. Patres, *quod fauſtum felixque populo Romano eſſet, centuriatis comitiis primo quoque die ferre ad populum conſules* jusſerunt, *ut, quòd Perſeus, Philippi filius, Macedonum rex adversùs fœdus cum patre Philippo ictum, & ſecum poſt mortem ejus renovatum, ſociis populi Romani arma intuliſſet, agros vaſtaſſet, urbeſque occupaſſet; quódque belli parandi adversùs populum Romanum conſilia iniiſſet, arma, milites, claſſem ejus rei causâ comparaſſet; ut, niſi de iis rebus ſatisfeciſſet, bellum cum eo iniretur.* Hæc rogatio ad populum lata eſt. Senatuſconſultum inde factum eſt, *Ut conſules inter ſe provincias Italiam & Macedoniam compararent ſortirenturve. Cui Macedonia obveniſſet, ut is regem Perſea, quique ejus ſectam ſequuti eſſent, niſi populo Romano ſatisfeciſſent, bello perſequeretur.* U.C.581. a C.171. *S. C. de bello in Perſea.*

XXXI. Legiones quatuor novas ſcribi placuit, binas ſingulis conſulibus. 9 Id præcipuè provinciæ Macedoniæ datum, quòd, quum alterius conſulis legionibus 1 quina millia & duceni equites ex vetere inſtituto darentur in *Exercitus.*

dicitur, niſi quum iis qui cum imperio in provinciam miſſi ſunt, finito imperii dati anno, jus imperii in longius tempus extenditur. Itaque videmur legere debere, *propagationem imperii.*

9 *Id præcipuè... datum*] Mallemus *id præcipui.* Sic infrà: *Illud quoque præcipuum datum ſorti Macedoniæ.*

1 *Quina millia & duceni equites*] Lege ſine ullâ dubitatione: *quina millia & duceni pedites.* Hoc enim erat vetus inſtitutum: hic velut ſolennis illis temporibus peditum numerus in legione. Vid. not. 1, ad l. XLI, c. 14. Invictè probant hanc emendationem ea quæ ſequuntur de equitibus: *equites treceni æqualiter in ſingulas legiones ſcribi juſſi*: id eſt, de equitum numero nullum fuit diſcrimen inter legiones Macedonicas & eas quæ

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. singulas legiones, in Macedoniam sena millia peditum scribi jussa: equites treceni æqualiter in singulas legiones. Et in sociali exercitu consuli alteri auctus numerus: sexdecim millia peditum, octingentos equites (præter eos quos Cn. Sicinius duxisset sexcentos equites) in Macedoniam trajiceret. Italiæ satis visa duodecim millia sociorum peditum, sexcenti equites. Illud quoque præcipuum datum sorti Macedoniæ, ut centuriones militesque veteres scriberet quos vellet consul, usque ad quinquaginta annos. In tribunis militum novatum eo anno, propter Macedonicum bellum, quòd consules ex senatusconsulto ad populum tulerunt, ne tribuni militum eo anno suffragiis crearentur, sed consulum prætorumque in iis faciendis judicium arbitriumque esset. Inter prætores ita partita imperia; prætorem cujus sors fuisset, ut iret quò senatus censuisset, Brundisium ad classem ire placuit: utque ibi recognosceret socios navales, dimissisque, si qui parum idonei essent, supplementum legeret ex libertinis: & daret operam, ut duæ partes civium Romanorum, tertia sociorum esset. Commeatus classi legionibusque ut ex Sicilia Sardiniaque subveherentur, prætoribus qui eas provincias sortiti essent mandari placuit, ut alteras decumas Siculis Sardisque imperarent, utque id frumentum ad exercitum in Macedoniam portaretur. Siciliam C. Caninius Rebilus est sortitus, L. Furius Philus Sardiniam, L. Canuleius Hispaniam, C. Sulpicius Galba urbanam jurisdictionem, L. Villius Annalis inter peregrinos. C. Lucretio Gallo, quò senatus censuisset, sors evenit.

Provincia.

XXXII. Inter consules magis cavillatio, in Italia manere debebant: æqualiter in omnes treceni equites scripti.

Digitized by Google

quàm magna contentio de provincia fuit. Cassius, *Sine sorte se Macedoniam optaturum*, dicebat, *nec posse collegam salvo jurejurando secum sortiri.* 2 *Prætorem eum, ne in provinciam iret, in concione juravisse, se stato loco statisque diebus sacrificia habere, quæ absente se rectè fieri non possent: quæ non magis consule, quàm prætore absente rectè fieri possent.* 3 *Si senatus, non quid vellet in consulatu potiùs, quàm quid in prætura juraverit P. Licinius, animadvertendum esse censeat; se tamen futurum in senatûs potestate.* Consulti Patres, cui consulatum populus Romanus non negasset, ab se provinciam negari superbum rati, sortiri consules jusserunt. P. Licinio Macedonia, C. Cassio Italia obvenit. Legiones inde sortiti sunt; prima & tertia in Macedoniam trajicerentur, secunda & quarta ut in Italia remanerent. Delectûs consules multo intentiorem quàm aliàs curam habebant. Licinius veteres quoque scribebat milites centurionesque: & multi voluntate nomina dabant, quia locupletes videbant, qui priore Macedonico bello, aut adversùs Antiochum in Asia stipendia fecerant. Quum tribuni militum 4 centuriones, sed primum quemque citarent, tres

U.c.581. a.C.171.

Delectûs intentior cura.

2 *Prætorem eum, ne in provinciam iret*] Hoc memoravit Livius suprà, XLI, 15.

3 *Si senatus, non quid vellet*] Dele particulam negantem, quæ sensum perturbat. Hæc enim mens est Cassii, ut dicat, si senatus jubeat secum sortiri Licinium, & ei gratificans, attendat potiùs quid velit in consulatu, quàm quid juraverit in prætura, se, quamvis parum id æquum sibi videatur, tamen senatui obtemperaturum.

4 *Centuriones, sed primum quemque*] Vocula *sed* omnino hîc supervacua est, ac videtur nobis prodere aliquod hoc loco mendum. Libenter legeremus: *Centuriones, vetustissimum quemque.*

Digitized by Google

U.c.581 a.C.171 & viginti centuriones, qui primos pilos duxerant, citati tribunos plebis appellarunt. Duo ex collegio, M. Fulvius Nobilior, & M. Claudius Marcellus, ad consules rejiciebant: 5 *Eorum cognitionem esse debere, quibus delectus, quibusque bellum mandatum esset.* Ceteri, *cognitu-ros se, de quo appellati essent,* aiebant, *& si injuria fieret, auxilium civibus laturos.*

23 *centuriones citati a tribunis mil. appellant tribunos pl.*

XXXIII. Ad subsellia tribunorum res agebatur; eò M. Popillius consularis advocatus, centuriones, & consul venerunt. Consuli inde postulanti, ut in concione ea res ageretur, populus in concionem advocatus. Pro centurionibus M. Popillius, qui biennio antè consul fuerat, ita verba fecit: *Militares homines, & 6 stipendia justa, & corpora & ætate, & assiduis laboribus confecta habere: nihil recusare tamen, quominus operam reipublicæ dent; id tantùm deprecari, ne inferiores iis ordines, quàm quos, quum militassent, habuissent, attribuerentur.* P. Licinius consul 7 senatusconsultum recitari jussit:

5 *Eorum cognitionem esse debere*] De postulatis centurionum cognoscere & statuere debere eos quibus...

6 *Stipendia justa*] Justum ac legitimum stipendiorum numerum.

7 *Senatusconsultum recitari jussit: primum, quòd bellum senatus... deinde, quòd*] Hæc si integra sunt, sic videntur exponenda: *senatusconsultum recitari jussit*, cujus hoc erat *primum* caput, *quòd bellum senatus Perseo jussisset*: alterum *deinde* illud, *quòd*, &c. Sed magis placeret: *Senatusconsulta recitari jussit: primum, quo senatus bellum Perseo jussisset: deinde, quo... censuisset.* Deinde etiam mallemus *bellum cum Perseo*: quia ita loquutus est Livius, l. XXXI, c. 8, & l. XXXVI, c. 2. Denique nobis suspectum est verbum *jussisset*: quia *jubere* populi est, senatûs *decernere, censere.* Infrà, c. 36, *quum jam bellum regi eorum... & senatus decrevisset, & populus jussisset.*

Digitized by Google

primum, quòd bellum senatus Perseo jussisset: deinde quòd 8 veteres centuriones quàm plurimum ad id bellum scribi censuissent, nec ulli, qui non major annis quinquaginta esset, vacationem militiæ esse. Deprecatus est deinde, *Ne novo bello tam propinquo Italiæ, adversùs regem potentissimum, aut tribunos militum delectum habentes impedirent, aut prohiberent consulem, quem cuique ordinem assignari e republica esset, eum assignare. Si quid in ea re dubium esset, ad senatum rejicerent.* U.c.581. a.C.171.

XXXIV. Postquam consul quæ voluerat dixit, Sp. Liguſtinus ex eo numero, qui tribunos plebis appellaverant, a consule & ab tribunis petiit, ut sibi paucis ad populum agere liceret. Permissu omnium ita loquutus fertur. *Sp. Liguſtinus tribûs Crustuminæ ex Sabinis sum oriundus, Quirites. Pater mihi jugerum agri reliquit, & parvum tugurium, in quo natus educatusque sum: hodieque ibi habito. 9 Quum primùm in ætatem veni, pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit: quæ secum nihil attulit præter libertatem, pudicitiamque, & cum his fœcunditatem, quanta vel in diti domo satis esset. Sex filii nobis, duæ filiæ sunt, utræque jam nuptæ. Filii quatuor togas viriles habent, duo prætextati sunt. Miles sum factus, P. Sulpicio, C. Aurelio consulibus. In eo exercitu qui in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui adversùs Philippum regem: tertio anno virtutis* Sp. Liguſtini oratio ad populum.

8 *Veteres centuriones quàm plurimum*] Lege *quàm plurimos*.

9 *Quum primum in ætatem veni*] De eo dicitur qui adolevit juveniſque est: quòd adoleſcentia & pubertas *prima ætas* videatur esse, perinde quasi in ætatibus pueritia non sit habenda. Hinc *ab ineuntæ ætate* est a principio adoleſcentiæ.

Digitized by Google

U.c.581 a.C.171 & viginti centuriones, qui primos pilos duxerant, citati tribunos plebis appellarunt. Duo ex collegio, M. Fulvius Nobilior, & M. Claudius Marcellus, ad consules rejiciebant: 5 *Eorum cognitionem esse debere, quibus delectus, quibusque bellum mandatum esset.* Ceteri, *cognituros se, de quo appellati essent,* aiebant, *& si injuria fieret, auxilium civibus laturos.*

23 *centuriones citati a tribunis mil. appellant tribunos pl.*

XXXIII. Ad subsellia tribunorum res agebatur; eò M. Popillius consularis advocatus, centuriones, & consul venerunt. Consuli inde postulanti, ut in concione ea res ageretur, populus in concionem advocatus. Pro centurionibus M. Popillius, qui biennio antè consul fuerat, ita verba fecit: *Militares homines, & 6 stipendia justa, & corpora & ætate, & assiduis laboribus confecta habere: nihil recusare tamen, quominus operam reipublicæ dent; id tantùm deprecari, ne inferiores iis ordines, quàm quos, quum militassent, habuissent, attribuerentur.* P. Licinius consul 7 senatusconsultum recitari jussit:

5 *Eorum cognitionem esse debere*] De postulatis centurionum cognoscere & statuere debere eos quibus...

6 *Stipendia justa*] Justum ac legitimum stipendiorum numerum.

7 *Senatusconsultum recitari jussit: primum, quòd bellum senatus... deinde, quòd*] Hæc si integra sunt, sic videntur exponenda: *senatusconsultum recitari jussit*, cujus hoc erat *primum* caput, *quòd bellum senatus Perseo jussisset*: alterum *deinde* illud, *quòd*, &c. Sed magis placeret: *Senatusconsulta recitari jussit: primum, quo senatus bellum Perseo jussisset: deinde, quo... censuisset.* Deinde etiam mallemus *bellum cum Perseo*: quia ita loquutus est Livius, l. XXXI, c. 8, & l. XXXVI, c. 2. Denique nobis suspectum est verbum *jussisset*: quia *jubere* populi est, senatûs *decernere, censere.* Infrà, c. 36, *quum jam bellum regi eorum... & senatus decrevisset, & populus jussisset.*

Digitized by Google

primum, quòd bellum senatus Perseo jussisset: deinde quòd 8 veteres centuriones quàm plurimum ad id bellum scribi censuisset, nec ulli, qui non major annis quinquaginta esset, vacationem militiæ esse. Deprecatus est deinde, *Ne novo bello tam propinquo Italiæ, adversùs regem potentissimum, aut tribunos militum delectum habentes impedirent, aut prohiberent consulem, quem cuique ordinem assignari e republica esset, eum assignare. Si quid in ea re dubium esset, ad senatum rejicerent.* U.c.581. a.C.171.

XXXIV. Postquam consul quæ voluerat dixit, Sp. Ligustinus ex eo numero, qui tribunos plebis appellaverant, a consule & ab tribunis petiit, ut sibi paucis ad populum agere liceret. Permissu omnium ita loquutus fertur. *Sp. Ligustinus tribûs Crustuminæ ex Sabinis sum oriundus, Quirites. Pater mihi jugerum agri reliquit, & parvum tugurium, in quo natus educatusque sum: hodieque ibi habito. 9 Quum primùm in ætatem veni, pater mihi uxorem fratris sui filiam dedit: quæ secum nihil attulit præter libertatem, pudicitiamque, & cum his fœcunditatem, quanta vel in diti domo satis esset. Sex filii nobis, duæ filiæ sunt, utræque jam nuptæ. Filii quatuor togas viriles habent, duo prætextati sunt. Miles sum factus, P. Sulpicio, C. Aurelio consulibus. In eo exercitu qui in Macedoniam est transportatus, biennium miles gregarius fui adversùs Philippum regem: tertio anno virtutis* Sp. Ligustini oratio ad populum.

8 *Veteres centuriones quàm plurimum*] Lege *quàm plurimos.*

9 *Quum primum in ætatem veni*] De eo dicitur qui adolevit juveniſque est: quòd adolescentia & pubertas *prima ætas* videatur esse, perinde quasi in ætatibus pueritia non sit habenda. Hinc *ab ineunte ætate* est a principio adolescentiæ.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. *causâ* 1 *mihi T. Quintius Flamininus decumum ordinem Haſtatum aſſignavit. Devicto Philippo Macedonibuſque, quum in Italiam* 2 *portati ac dimiſſi eſſemus, continuò miles voluntarius cum M. Porcio conſule in Hiſpaniam ſum profectus. Neminem omnium imperatorum, qui vivant, acriorem virtutis ſpectatorem ac judicem fuiſſe ſciunt, qui & illum & alios duces longâ militiâ experti ſunt; hic me imperator dignum judicavit, cui* 3 *primum Haſtatum prioris centuriæ aſſignaret. Tertiò iterum voluntarius miles factus ſum in eum exercitum, qui adversùs Ætolos & Antiochum regem eſt miſſus: à Man. Acilio* 4 *mihi primus Princeps prioris centuriæ eſt aſſignatus. Expulſo rege Antiocho, ſubactis Ætolis, reportati ſumus in Italiam:* 5 *& deinceps bis, quæ annua merebant legiones, ſtipendia feci. Bis deinde in Hiſpania militavi, ſemel Q. Fulvio Flacco, iterum Ti. Sempronio Graccho prætore. A Flacco inter ceteros, quos virtutis causâ ſecum ex provincia ad triumphum deducebat, deductus ſum: a Ti. Graccho rogatus, in provinciam ii. Quater intra paucos annos primum pilum duxi: quater & tricies virtutis cauſâ donatus ab impe-*

1 *Mihi... decumum ordinem Haſtatum aſſignavit*] Me juſſit eſſe centurionem decimi ordinis Haſtatorum.

2 *Portati*] Lege *reportati*, ut infrà in hac ipſa oratione.

3 *Primum Haſtatum prioris centuriæ*] Haſtatorum, Principum, & Triariorum corpora in decem fingula manipulos diſtributa erant: unuſquiſque manipulus in duos ordines, vel duas centurias. Dicit igitur Liguſtinus ſe factum eſſe centurionem prioris centuriæ in primo Haſtatorum manipulo.

4 *Mihi primus princeps prioris centuriæ eſt aſſignatus*] Factus ſum centurio prioris centuriæ in primo manipulo Principum.

5 *Et deinceps bis, quæ annua*] Nullus nobis ſenſus videtur ex his verbis eruì poſſe.

Digitized by Google

ratoribus fum : fex civicas coronas accepi : viginti U.c.581
duo ſtipendia annua in exercitu emerita habeo , & a.C.171
major annis ſum quinquaginta. Quòd ſi mihi nec ſtipendia omnia emerita eſſent , necdum ætas vacationem daret , tamen quum quatuor milites pro me uno vobis dare , P. Licini , poſſem , æquum erat me dimitti. Sed hæc pro cauſa meæ dicta accipiatis velim : ipſe me , quoad quiſquam qui exercitus ſcribit , idoneum militem judicabit , numquam ſum excuſaturus. 6 Ordinem quo me dignum judicent tribuni militum , ipſorum eſt poteſtatis : ne quis me virtute in exercitu præſtet , dabo operam , 7 ut ſemper ita feciſſe me & imperatores mei , & qui unà ſtipendia fecerunt , teſtes ſunt. Vos quoque æquum eſt , commilitones , etſi appellationis vobis uſurpatis jus , quum adoleſcentes nihil adversùs magiſtratuum ſenatúſque auctoritatem uſquam feceritis , nunc quoque in poteſtate ſenatûs ac conſulum eſſe , & omnia honeſta loca ducere , quibus rempublicam defenſuri ſitis.

XXXV. Hæc ubi dixit , collaudatum multis verbis conſul ex concione in ſenatum duxit. Ibi quoque ei ex auctoritate ſenatûs gratiæ actæ , tribunique militares in legione prima primum pilum virtutis cauſâ ei aſſignarunt ; ceteri centuriones , omiſſâ appellatione , ad delectum obedienter reſponderunt. Quo maturiùs in provincias magiſtratus proficiſcerentur , Latinæ Kalendis Junii fuere : eoque ſolenni perfecto , C. Lucretius prætor , omnibus quæ ad claſſem opus erant præmiſſis , Brundiſium eſt profectus. Præter eos exercitus quos conſules com-

Parent centurionnes Coſ.

6 *Ordinem quo me dignum judicent... ipſorum eſt poteſtatis*] Supple , definire , ſtatuere. Legit Gronovius *ordine quo.*

7 *Ut ſemper ita feciſſe me*] Redundat planè vocula *ita.*

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. parabant, C. Sulpicio Galbæ prætori negotium datum, ut quatuor legiones scriberet urbanas, justo numero peditum equitumque: 8 iisque quatuor tribunos militum ex senatu legeret, qui præessent: sociis Latini nominis imperaret quindecim millia peditum, mille & ducentos equites: is exercitus uti paratus esset, quò senatus censuisset. P. Licinio consuli ad exercitum civilem socialemque petenti additæ auxilia, Ligurum duo millia, Cretenses sagittarii (incertus numerus, quantum rogati Cretenses misissent) Numidæ item equites, elephantique. In eam rem legati ad Masinissam Carthaginienseſque missi, L. Postumius Albinus, Q. Terentius Culleo, C. Alburius. In Cretam item legatos tres ire placuit, A. Postumium Albinum, C. Decimium, A. Licinium Nervam.

XXXVI. Per idem tempus, legati ab rege Perseo venerunt; eos 9 in oppidum intromitti non placuit, quum jam bellum regi eorum & Macedonibus & senatus decressset, & populus jussisset. 1 In ædem Bellonæ in senatum introducti, ita verba fecerunt: *Mirari Persea regem, quid in Macedoniam exercitus transportati essent. Si impetrari a senatu posset ut ii revocentur, regem de injuriis, si quas sociis factas quererentur, arbitratu senatûs satisfacturum esse.* Sp. Carvilius, ad eam ipsam rem ex Græcia remissus ab Cn. Sicinio, in senatu erat; is Perrhæbiam expugnatam armis, Thessaliæ aliquot urbes ca-

Legati a Perseo.

8 *Iisque quatuor tribunos militum ex senatu legeret, qui præessent*] Fortasse mendum est in numero, legendumque *quatuor & viginti tribunos*. Sex enim tribuni creabantur in singulas legiones.

9 *In oppidum*] Vid. not. 2, ad c. 20, suprà.

1 *In ædem Bellonæ*] Scribit Gronovius *in ade*: & sanè sic solet Livius.

Digitized by Google

ptas, cetera quæ aut ageret, aut pararet rex, quum argueret; respondere ad ea legati jussi. Postquam hæsitabant, negantes sibi ultrà quicquam mandatum esse, jussi renuntiare regi, *Consulem P. Licinium brevi cum exercitu futurum in Macedonia esse; ad eum, si satisfacere in animo esset, mitteret legatos. Romam quòd præterea mitteret, non esse: a neminem eorum per Italiam ire licuturum.* Ita dimissis, P. Licinio consuli mandatum intra undecimum diem juberet eos Italiâ excedere, & Sp. Carvilium mitteret, qui, donec navem conscendissent, custodiret. Hæc Romæ acta nondum profectis in provinciam consulibus. Jam Cn. Sicinius, qui, priusquam magistratu abiret, Brundisium ad classem & ad exercitum præmissus erat, trajectis in Epirum quinque millibus peditum, trecentis equitibus, ad Nymphæum in agro Apolloniati castra habebat. Inde tribunos cum duobus millibus militum, ad occupanda Dassaretiorum & Illyriorum castella, ipsis arcessentibus præsidia, ut tutiores a finitimorum impetu Macedonum essent, misit. U.c.581. a.C.171.

XXXVII. Paucis post diebus Q. Martius, A. Atilius, & P. & Ser. Cornelii Lentuli, & L. Decimius, legati in Græciam missi, Corcyram peditum mille secum advexerunt: ibi inter se & regiones quas obirent, & milites divisérunt. Decimius missus est ad Gentium regem Illyriorum, quem, si aliquem respectum amicitiæ eum habere cerneret, tentare, aut etiam *Legati R. in Græciam, & in Illyricum.*

a *Neminem eorum per Italiam ire licuturum.*] Fore ut neminem eorum liceat ire per Italiam. *Licuturum* est vox proba, quâ usus est Livius supra l. XXXII, c. 21: usus est & Cicero, l. II, ad Att. 1. Nec necesse est mutare *neminem* in *nemini*. Tam enim dicitur *licet me hoc facere*, quàm *licet mihi*.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. ad belli ſocietatem pellicere juſſus. Lentuli in Cephalleniam miſſi, ut in Peloponneſum trajicerent, oramque maris in Occidentem verſi ante hiemem circumirent. Marcio & Atilio Epirus, Ætolia, & Theſſalia, circumeundæ aſſignantur. Inde Bœotiam atque Eubœam aſpicere juſſi: tum in Peloponneſum trajicere: ibi congreſſuros ſe cum Lentulis conſtituunt. Priuſquam digrederentur a Corcyra, litteræ à Perſeo allatæ ſunt: quibus quærebat, quæ cauſa Romanis aut in Græciam trajiciendi copias, aut urbes occupandi, eſſet. Cui reſcribi nihil placuit: nuntio ipſius qui litteras attulerat dici, præſidii cauſâ ipſarum urbium Romanos facere. Lentuli circumeuntes Peloponneſi oppida, quum ſine diſcrimine omnes civitates adhortarentur, ut, quo animo, quâ fide adjuviſſent Romanos, Philippi primùm, deinde Antiochi bello, eodem adversùs Perſea juvarent, fremitum in concionibus audiebant: Achæis indignantibus, eodem ſe loco eſſe, qui omnia a principiis Macedonici belli præſtitiſſent Romanis, & Macedonum Philippi hello hoſtes fuiſſent, quo Meſſenii atque Elii, qui pro Antiocho hoſte arma adversùs populum Romanum tuliſſent, ac nuper in Achaicum contributi concilium, velut præmium belli ſe victoribus Achæis tradi quererentur.

XXXVIII. Marcius & Atilius ad Gitanas Epiri oppidum decem millia ab mari quum adſcenderent, concilio Epirotarum habito, cum magno omnium aſſenſu auditi ſunt: & quadringentos juventutis eorum in Oreſtas, ut præſidio eſſent 3 liberatis ab ſe Macedonibus,

3 *Liberatis ab ſe Macedonibus*] Videtur τὰ *ab ſe* referri debere ad Epirotas, quamvis nulla hujus rei priùs facta fuerit mentio. Sed Marcius qui tam-

Digitized by Google

miserunt. Inde in Ætoliam progressi, ac pau- U.c.581.
cos ibi morati dies, dum in prætoris mortui a.C.171.
locum alius sufficeretur, & Lyciſco prætore facto, quem Romanorum favere rebus satis compertum erat, transierunt in Thessaliam. Eò legati Acarnanum & Bœotorum exsules venerunt. Acarnanes nuntiare jussi, *Quæ Philippi primùm, Antiochi deinde bello decepti* 4 *pollicitationibus regis adversùs populum Romanum commisissent, ea corrigendi occasionem illis oblatam. Si malè meriti clementiam populi Romani experti essent, bene merendo liberalitatem experirentur.* Bœotis exprobratum, societatem eos cum Perseo junxisse; iis, quum culpam in Ismeniam principem alterius partis conferrent, 5 *Et quasdam civitates dissentientes in causam deductas; Apparaturum id esse,* Marcius respondit: *singulis enim civitatibus de se ipsis consulendi potestatem facturos.* Thessalorum Lariſſæ fuit concilium; ibi & Thessalis benigna materia gratias agendi Romanis, pro libertatis munere, fuit: & legatis, quòd & Philippi priùs, & post Antiochi bello enixè adjuti a gente Thessalorum essent; hac mutuâ commemoratione meritorum accensi animi multitudinis ad omnia decernenda, quæ Romani vellent. Secundùm hoc concilium legati a Perseo rege venerunt, privati maximè hospitii fiduciâ, quod ei paternum cum Marcio erat. Ab hujus necessitudinis

Legati a Perseo ad Marcium.

tummodo a Corcyra in Epirum venerat, nullos potuerat liberare Macedonas, quum ne Macedoniam quidem attigisset. Forsan aliquod mendum latet.

4 *Pollicitationibus regis*] At duo reges nominati sunt, Philippus & Antiochus. Lege ergo *regiis*.

5 *Et quasdam civitates*] Et dicerent quasdam civitates, quæ dissentirent, ab Ismenia & Persei fautoribus deductas esse in illam causam, coactas esse illam partem sequi.

Digitized by Google

U.c.581. commemoratione orsi petierunt legati, in col-
a.C.171. loquium veniendi regi potestatem faceret. Marcius, *Et se ita a patre suo accepisse* dixit, *amicitiam hospitiumque cum Philippo fuisse; minimè immemorem necessitudinis ejus, legationem eam suscepisse. Colloquium, si satis commodè valeret, non fuisse dilaturum: nunc ubi primùm posset, ad Peneum flumen, quâ transitus ab Omolio Dium esset, præmissis qui nuntiarent regi, venturos.*

XXXIX. Et tum quidem ab Dio Perseus interiora regni recepit se, levi aurâ spei objectâ, quòd Marcius ipsius causâ suscepisse se legationem dixisset. Post dies paucos ad constitutum locum venerunt. Magnus comitatus fuit regius, quum amicorum, tum satellitum turbâ stipante. Non minore agmine legati venerunt, & ab Larissa multis prosequentibus, & legationibus civitatium, quæ convenerant Larissam, & renuntiare domum certa, quæ audissent, volebant. Inerat cura insita mortalibus videndi congredientes nobilem regem, & populi principis terrarum omnium legatos. Postquam in conspectu steterunt dirimente amne, paulisper internuntiando cunctatio fuit, utri transgederentur; aliquid illi regiæ majestati, aliquid hi populi Romani nomini, quum præsertim Perseus petisset colloquium, existimabant deberi. Joco etiam Marcius cunctantes movit. *Minor*, inquit, *ad majorem*, & (6 quòd Philippo ipsi cognomen erat) *filius ad patrem transeat.* Facilè persuasum id regi est. Aliud deinde ambigebatur, cum quàm multis transiret. Rex, cum omni comitatu transire æquum censebat:

Colloquium inter regem & legatos Rom.

6 *Quòd Philippo ipso cognomen erat*] Quia Marcio cognomen erat Philippus, quod patri Persei nomen fuerat.

Digitized by Google

legati, vel cum tribus venire jubebant, vel, U.c.581.
si tantum agmen traduceret, obsides daret, a.C.171.
nihil fraudis fore in colloquio. Hippian & Pantauchum, quos & legatos miserat, principes amicorum obsides dedit. Nec tam in pignus fidei obsides desiderati erant, quàm ut appareret sociis, nequaquam ex dignitate pari congredi regem cum legatis. Salutatio non tamquam hostium, sed hospitalis ac benigna fuit: positisque sedibus consederunt.

XL. Quum paulisper silentium fuisset: *Exspectari nos*, inquit Marcius, *arbitror, ut respondeamus litteris tuis quas Corcyram misisti, in quibus quæris, quid ita legati cum militibus venerimus, & præsidia in singulas urbes dimittamus. Ad hanc interrogationem tuam, & non respondere vereor, ne superbum sit; & vera respondere, ne nimis acerbum audienti tibi videatur. Sed quum aut verbis castigandus, aut armis sit, qui fœdus rumpit; sicut bellum adversùs te alii quàm mihi mandatum malim, ita orationis acerbitatem adversùs hospitem, 7 utcumque est, subibo: 8 sicut medici, quum salutis causâ tristiora remedia adhibent. Ex quo regnum adeptus es, unam rem te quæ facienda fuerit senatus fecisse censet, quòd legatos Romam ad renovandum* [fœdus miseris; quod ipsum tamen tibi non fuisse renovandum] *judicat potiùs, quàm quum renovatum esset violandum. Abrupolim, socium atque amicum populi Romani, regno expulisti. Artetari interfectores, ut cæde (ne quid ultrà dicam) lætatum appareret, recepisti, qui om-* Marcii oratio.

7 *Utcumque est*] Supplenda. Quantumvis grave sit acerbitatem orationis adversùs hospitem exprimere. Magis placeret tamen, *quæcumque est.*

8 *Sicut medici, quum*] Potest abesse vocula *quum* sine sensûs dispendio.

Digitized by Google

U.C.581. a.C.171. *nium Illyriorum fidissimum Romano nomini regulum occiderant. Per Thessaliam & Maliensem agrum cum exercitu contra fœdus Delphos isti : Byzantiis item contra fœdus misisti auxilia. Cum Bœotis sociis nostris* 9 *secretam tibi ipsi societatem, quam non licebat, jurejurando pepigisti. Thebanos legatos, Evercam & Callicritum, venientes à nobis, quærere malo quis interfecerit, quàm arguere. In Ætolia bellum intestinum, & cædes principum, per quos nisi per tuos facta videri possunt? Dolopes a te ipso evastati sunt. Eumenes rex ab Roma quum in regnum rediret, prope ut victima Delphis in sacrato loco ante aras mactatus, quem insimulet, piget referre. Quæ hospes Brundisinus occulta facinora indicet, certum habeo & scripta tibi omnia ab Roma esse, & legatos tuos renuntiasse. Hæc ne dicerentur a me, uno modo vitare potuisti, non quærendo, quam ob causam exercitus in Macedoniam trajicerentur, aut præsidia in sociorum urbes mitteremus. Quærenti tibi, superbius tacuissemus, quàm vera respondimus. Equidem pro paterno nostro hospitio faveo orationi tuæ, & opto ut aliquam mihi materiam præbeas agendæ tuæ apud senatum causæ.*

Perseus se purgat

XLI. Ad ea rex : *Bonam causam, si apud judices æquos ageretur, apud eosdem & accusatores & judices agam. Eorum autem quæ objecta sunt mihi, partim ea sunt quibus nescio an gloriari debeam, partim quæ fateri non erubescam, partim quæ verbo objecta, verbo negare sit. Quid enim, si legibus vestris hodie reus sim, aut index Brundisinus, aut Eumenes mihi objiciat, ut accusare potiùs verè quàm conviciari videantur? Scilicet, nec Eumenes, quum tam multis gravis, publicè ac privatim sit, alium quàm me inimi-*

9 *Secretam tibi ipsi*] Peculiarem & propriam tibi ipsi, seperatim a nobis.

Digitized by Google

cum habuit: neque ego potiorem quemquam ad U.C.581.
ministeria facinorum, quàm Rammium, quem A.C.171.
neque umquam antè videram, nec eram postea visurus, invenire potui. Et Thebanorum, quos naufragio periisse constat, & Artetari cædis mihi reddenda ratio est; in qua tamen nihil ultrà objicitur, quàm interfectores ejus in regno exsulasse meo. Cujus conditionis iniquitatem ita non sum recusaturus, si vos quoque accipitis, ut, quicumque exsules in Italiam aut Romam se contulerunt, his facinorum, propter quæ damnati sunt, auctores vos fuisse fateamini. Si hoc & vos recusabitis, & omnes aliæ gentes, ego quoque inter ceteros ero. Et hercule, quid attinet cuiquam exsilium patere, si nusquam exsuli futurus locus est? Ego tamen istos, ut primùm in Macedonia esse admonitus a vobis comperi, requisitos abire ex regno jussi, & in perpetuum interdixi finibus meis. Et hæc quidem mihi tamquam causam dicenti reo objecta sunt: illa, tamquam regi, & quæ de fœdere, quod mihi est vobiscum, disceptationem habeant. Nam si est in fœdere ita scriptum, ut, ne si bellum quidem quis inferat, tueri me regnumque meum liceat; mihi fatendum est, quòd me armis adversùs Abrupolim socium populi Romani defenderim, fœdus violatum esse. Sin autem hoc & ex fœdere licuit, & jure gentium ita comparatum est, ut arma armis propulsentur; quid tandem me facere decuit, quum Abrupolis fines mei regni usque ad Amphipolim pervastasset, multa libera capita, magnam vim mancipiorum, multa millia pecorum abegisset? Quiescerem & paterer, donec Pellam & in regiam meam armatus perveniisset? At enim bello quidem justo sum persequutus; sed vinci non oportuit eum, neque ea quæ victis accidunt pati: quorum casum quum ego subierim, qui sum armis lacessitus, qui potest

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. *queri sibi accidisse, qui causa belli fuit? Non sum eodem modo defensurus, Romani, quòd Dolopas armis coërcuerim: quia, 1 etsi non merito eorum, jure feci meo; quum mei regni, meæ ditionis essent, vestro decreto patri attributi meo. Nec, si causa reddenda sit, non vobis, nec fœderatis, sed iis qui ne in servos quidem sæva atque injusta imperia probant, plus æquo & bono sævisse in eos videri possum; quippe Euphranorem præfectum a me impositum ita occiderunt, ut mors pœnarum ejus levissima fuerit.*

XLII. *At quum processissem inde ad visendas Larissam, & Antrona, & 2 Pylleon, quò in propinquo multo antè debita vota persolverem, Delphos sacrificandi causâ adscendi. Et hîc criminis augendi causâ cum exercitu me fuisse adjicitur. Scilicet, ut, quod nunc vos facere queror, urbes occuparem, arcibus imponerem præsidia. Vocate in concilium Græciæ civitates, per quas iter feci; queratur unus quilibet militis mei injuriam: non recusabo quin, simulato sacrificio, aliud petisse videar. Ætolis & Byzantiis præsidia misimus, & cum Bœotis amicitiam fecimus. Hæc qualiacumque sunt, per legatos meos non solùm indicata, sed etiam excusata sunt sæpe in senatu vestro: ubi aliquos ego disceptatores, non tam æquos quàm te, Q. Marci, paternum amicum & hospitem, habebam. Sed nondum Romam accusator Eumenes venerat, qui calumniando omnia detorquendoque suspecta & invisa efficeret, &*

1 *Etsi non merito eorum*] Etiamsi concederem illos non meruisse ea quæ passi sunt.

2 *Pylleon*] Legit Turnebus *Pteleon* ex Homeri Catalogo, Ἀγχιάλον τ' Ἄντρωνα, ὀδὲ Πτελεὸν λεχεποίην. Infrà quoque, c. 67 hujus libri, Antron & Pteleon ut vicinæ urbes conjunguntur. Itaque certa constat huic emendationi auctoritas.

Digitized by Google

perſuadere vobis conaretur, non poſſe Græciam U.c.581.
in libertate eſſe, & veſtro munere frui, quoad a.C.171.
regnum Macedoniæ incolume eſſet. Circumagetur hic orbis: erit mox qui arguat, nequicquam Antiochum 3 *ultra juga Tauri remotum; graviorem multo Aſiæ, quàm Antiochus fuerit, Eumenem eſſe; nec conquieſcere ſocios veſtros poſſe, quoad regia Pergami ſit, eam arcem ſupra capita finitimarum civitatum impoſitam. Ego hæc, Q. Marci & A. Atili, quæ aut a vobis objecta, aut purgata a me ſunt, talia eſſe ſcio, ut aures, ut animi audientium ſint: nec tam referre, quid ego, aut quâ mente fecerim, quàm quomodo id vos factum accipiatis. Conſcius mihi ſum, nihil me ſcientem deliquiſſe; &, ſi quid fecerim imprudentiâ lapſus, corrigi me & emendari caſtigatione hac poſſe. Nihil certè inſanabile, nec quod bello & armis perſequendum eſſe cenſeatis, commiſi: aut fruſtra clementiæ gravitatiſque veſtræ fama vulgata per gentes eſt, ſi talibus de cauſis, quæ vix querelâ & expoſtulatione dignæ ſunt, arma capitis, & regibus ſociis bella infertis.*

XLIII. Hæc dicenti tum aſſenſus Marcius auctor fuit mittendi Romam legati, quum experienda omnia ad ultimum, nec prætermittendam ſpem ullam cenſuiſſet. Reliqua conſultatio erat, quonam modo tutum iter legatis eſſet; ad id quum neceſſaria petitio induciarum videretur, cuperetque Marcius, neque aliud colloquio petiſſet; gravatè & 4 in magnam gratiam petentis conceſſit; nihil enim ſatis pa- *Induciæ.*

3 *Ultra juga Tauri remotum*] Magis Livianum foret *emotum*. Vid. ſuprà l. XXXVII, c. 53, & lib. XXXVIII, c. 53, & aliquot aliis in locis.

4 *In magnam gratiam petentis*] Ita ut rex, qui petebat inducias, magnam gratiam pro iis conceſſis debere videretur.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. ratum ad bellum in præsentia habebant Romani, non exercitum, non ducem: quum Perseus (ni spes vana pacis occæcasset consilia) omnia præparata atque instructa haberet, & suo maximè tempore atque alieno hostibus incipere bellum posset. Ab hoc colloquio, fide induciarum interpositâ, 5 legati Romani in Bœotiam comparati sunt. Ibi jam motus cœperat esse, discedentibus a societate communis concilii Bœotorum quibusdam populis, ex quo renuntiatum erat, respondisse legatos, appariturum, quibus populis propriè societatem cum rege jungi displicuisset. Primi a Chæronea legati, deinde a Thebis, in ipso itinere occurrerunt, affirmantes non interfuisse se, quo societas ea decreta esset, concilio: queis legati nullo in præsentia responso dato, Chalcidem se sequi jusserunt. Thebis magna contentio orta erat ex alio certamine. Comitiis prætoriis Bœotorum victa pars injuriam persequens, coactâ multitudine decretum fecit Thebis, ne Bœotarchæ urbibus reciperentur. Exsules Thespiàs universi concesserunt: inde (recepti enim sine cunctatione erant) Thebas jam mutatis animis revocati decretum faciunt, ut duodecim, qui privati cœtum & concilium habuissent, exsilio mulctarentur. Novus deinde prætor, (Ismenias is erat, vir nobilis ac potens) capitalis pœnæ absentes eos decreto damnat. Chalcidem fugerant: inde ad Romanos Lariſſam profecti, 6 causam cum Perseo societatis in

Bœotiæ motus.

5 *Legati Romani in Bœotiam comparati sunt*] Vitium esse videtur in verbo *comparati*. Legit Gronovius *converſi*.

6 *Causam cum Perseo societatis*] Videtur hìc excidisse aliquod verbum, quale esset *initæ*. Sic enim rotundior foret oratio: *causam initæ cum Perseo societatis*.

Ismeniam

Iſmeniam contulerant. 7 *Ex contentione ortum certamen.* Utriuſque tamen partis legati ad Romanos venerunt, & exſules accuſatoreſque Iſmeniæ, & Iſmenias ipſe. U.c.581. a.C.171.

XLIV. Chalcidem ut ventum eſt, aliarum civitatium principes, id quod maximè gratum erat Romanis, ſuo quique proprio decreto Perſei ſocietatem aſpernati, Romanis ſe adjungebant: Iſmenias gentem Bœotorum in fidem Romanorum permitti æquum cenſebat; inde certamine orto, niſi in tribunal legatorum perfugiſſet, haud multum abfuit quin ab exſulibus fautoribuſque eorum interficeretur. Thebæ quoque ipſæ, quod Bœotiæ caput eſt, in magno tumultu erant; aliis ad regem trahentibus civitatem, aliis ad Romanos: & turba Coroneorum Haliartiorumque convenerat ad defendendum decretum regiæ ſocietatis; ſed conſtantiâ principum, docentium cladibus Philippi Antiochique, quanta eſſet vis & fortuna imperii Romani, victa eadem multitudo, &, ut tolleretur regia ſocietas, decrevit, & eos, qui auctores paciſcendæ amicitiæ fuerant, ad ſatisfaciendum legatis Chalcidem miſit, fideique legatorum commendari civitatem juſſit. Thebanos Marcius & Atilius læti audierunt, 8 auctoreſque & his ſeparatim ſingulis fuerunt ad renovandam amicitiam mittendi Romam lega-

7 *Ex contentione ortum certamen*] Hæc alio charactere edenda curavimus, tamquam dicta ab exſulibus Bœotis. Ii nempe ſignificant ex contentione quæ fuerat inter ipſos & Iſmeniam de ſocietate cum Perſeo, ortum certamen, quod eò eruperat, ut ipſis in exſilium abire neceſſe foret.

8 *Auctoreſque & his ſeparatim ſingulis*] Rectè Gronovius, *auctoreſque & his*, nempe Thebanis, *& ſeparatim ſingulis* Bœotiæ civitatibus. Id & poſtulat ſenſus, & firmat Polybii auctoritas.

Digitized by Google

U.c.581 a.C.171 tos. Ante omnia exsules restitui jusserunt: & 9 auctores regiæ societatis decreto suo damnarunt. Ita, quod maximè volebant, discusso Bœotico concilio, Peloponnesum proficiscuntur, Ser. Cornelio Chalcidem arcessito. Argis præbitum est iis concilium: ubi nihil aliud a gente Achæorum petierunt, quàm ut mille milites darent, id præsidium ad Chalcidem tuendam, dum Romanus exercitus in Græciam trajiceretur, missum est. Marcius & Atilius, peractis quæ agenda in Græcia erant, principio hiemis Romam redierunt.

Bœoticum concilium discussum.

Legati Rom. in Asiæ insulas.

XLV. Inde legatio sub idem tempus in Asiam circum insulas missa; tres erant legati, Ti. Claudius, P. Postumius, M. Junius; ii circumeuntes, hortabantur socios ad suscipiendum adversùs Persea pro Romanis bellum: &, quo quæque opulentior civitas erat, eo accuratiùs agebant; quia minores sequuturæ majorum auctoritatem erant. Rhodii maximi ad omnia momenti habebantur: quia non favere tantùm, sed adjuvare etiam viribus suis bellum poterant, quadraginta navibus auctore Hegesilocho comparatis; qui quum in summo magistratu esset (Prytanin ipsi vocant) multis rationibus pervicerat Rhodios, ut omissâ, quam sæpe vanam experti essent, regum fovendorum spe, Romanam societatem, unam tum in terris vel viribus, vel fide stabilem, retinerent. *Bellum imminere cum Perseo: desideraturos Romanos eumdem navalem apparatum, quem nuper Antiochi, quem Philippi antè bello vidissent; trepidaturos tum repentè parandâ classe, quum mittenda esset; nisi reficere naves, nisi instruere na-*

9 *Auctores regiæ societatis decreto suo damnarunt*] Ismenias cum Niceta quodam in carcerem conjecti, non multo post mortem sibi consciverunt.

Digitized by Google

valibus ſociis cœpiſſent. Id eo magis enixè facien- U. c. 581.
dum eſſe, ut crimina delata ab Eumene fide re- a. C. 171.
rum refellerent. His incitati, quadraginta navium claſſem inſtructam ornatamque, legatis Romanis advenientibus, ut non exſpectatam adhortationem eſſe appareret, oſtenderunt. Et hæc legatio magnum ad conciliandos animos civitatum Aſiæ momentum fuit. Decimius unus ſine ullo effectu, captarum etiam pecuniarum ab regibus Illyriorum ſuſpicione infamis, Romam rediit.

Perſeus legatos Byzantium & Rhodum mittit.

XLVI. Perſeus, quum a colloquio Romanorum in Macedoniam recepiſſet ſeſe, legatos Romam de inchoatis cum Marcio conditionibus pacis miſit: 1 & Byzantium & Rhodum litteras legatis ferendas dedit. In litteris eadem ſententia ad omnes erat: colloquutum ſe cum Romanorum legatis; quæ audiſſet, quæque dixiſſet, ita diſpoſita, ut ſuperior fuiſſe in diſceptatione videri poſſet. Apud Rhodios legati addiderunt, *Confidere pacem futuram; auctoribus enim Marcio atque Atilio, miſſos Romam legatos. Si pergerent Romani contra fœdus movere bellum; tum omni gratiâ, omni ope enitendum fore Rhodiis, ut reconcilient pacem. Si nihil depre-*

1 *Et Byzantium, & Rhodum*] Hic aliquid videtur vel corruptum eſſe, vel excidiſſe. Hoc probant primò ea quæ ſequuntur. *In litteris eadem ſententia ad omnes erat.* Vox enim *omnes* latius aliquid ſonat, quàm ut de duabus tantùm civitatibus, Byzantio & Rhodo, dici potuerit. Deinde verò Polybius, ex quo hæc omnia deſcripta ſunt, ſignificat plures fuiſſe populos, ad quos hæ litteræ miſſæ fuerint. Poſtquam enim expoſuit, quid illæ litteræ continerent, ſubjungit: *Circa alias quidem civitates per tabellarios duntaxat litteras illas miſit: Rhodum verò etiam legatos cum litteris.* Itaque hic Livii locus culpâ librariorum deformatus profectò eſt, & ejus ſententia ex Polybio refingenda.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. *cando proficiant; id agendum, ne omnium rerum jus ac potestas ad unum populum perveniat. Quum ceterorum id interesse, tum præcipuè Rhodiorum, 2 qui plus inter alias civitates dignitate atque opibus excellant: quæ serva atque obnoxia fore, si nullus aliò sit quàm ad Romanos respectus.* Magis & litteræ & verba legatorum benignè sunt audita, quàm momentum ad mutandos animos habuerunt: potentior esse partis melioris auctoritas cœperat. Responsum ex decreto est, *Optare pacem Rhodios; si bellum esset, ne quid ab Rhodiis speraret aut peteret rex, quod veterem amicitiam, multis magnisque meritis pace belloque partam, disjungeret sibi ab Romanis.* Ab Rhodo redeuntes, Bœotiæ quoque civitates, & Thebas, & Coroneam, & Haliartum, adierunt: quibus expressum invitis existimabatur, ut relictâ regiâ societate Romanis adjungerentur. Thebani nihil moti sunt, quamquam nonnihil, & damnatis principibus & restitutis exsulibus, succensebant Romanis. Coronæi & Haliartii, favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt: præsidium petentes, quo se adversùs impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege, *præsidium se, propter inducias cum Romanis factas, mittere non posse: tamen suadere, ita a Thebanorum injuriis quâ possent ut se vindicarent, ne Romanis præberent causam in se sæviendi.*

Marcius legationem renuntiat.

XLVII. Marcius & Atilius Romam quum venissent, legationem in Capitolio ita renun-

2 *Qui plus... excellant*] Si hoc modo legatur, vacat τὸ *plus*. Lege *quo plus*. Polybius, ὁσῷ πλεῖον ὀρέγονται τῆς ἰσηγορίας καὶ παῤῥησίας καὶ διατελοῦσι προστατοῦντες οὐ μόνον τῆς αὐτῶν ἀλλὰ καὶ τῆς τῶν ἄλλων Ἑλλήνων ἐλευθερίας.

tiarunt, ut nullâ re magis gloriarentur, quàm decepto per inducias & ſpem pacis rege. *Adeo enim apparatibus belli fuiſſe inſtructum, ipſis nullâ paratâ re, ut omnia opportuna loca præoccupari antè ab eo potuerint, quàm exercitus in Græciam trajicerentur. Spatio autem induciarum ſumpto, venturum illum nihilo paratiorem; Romanos omnibus inſtructiores rebus cœpturos bellum. Bœotorum quoque ſe concilium arte diſtraxiſſe, ne conjungi ampliùs ullo conſenſu Macedonibus poſſent.* Hæc, ut ſummâ ratione acta, magna pars ſenatûs approbabat. Veteres, & moris antiqui memores, negabant *ſe in ea legatione Romanas agnoſcere artes. Non per inſidias & nocturna prælia, nec ſimulatam fugam improviſoſque ad incautum hoſtem reditus, nec ut aſtu magis quàm verâ virtute gloriarentur, bella majores geſſiſſe.* 3 *Indicere priùs quàm gerere ſolitos bella, denuntiare etiam; interdum locum finire, in quo dimicaturi eſſent. Eâdem fide indicatum Pyrrho regi medicum, vitæ ejus inſidiantem: eâdem* 4 *Faliſcis vinctum traditum proditorem liberorum regis. Hæc Romana eſſe, non verſutiarum Punicarum, neque calliditatis Græcæ: apud quos fallere hoſtem, quàm vi ſuperare glorioſius fuerit. Interdum in præſens tempus plus profici dolo, quàm virtute: ſed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confeſſio expreſſa*

U.C. 581. a.C. 171.

Senibus improbatus.

3 *Indicere... ſolitos bella, denuntiare etiam*] Bellum indicebatur ſenatûs decreto ac populi juſſu: tum denuntiabatur vel ipſi utique regi aut populo, cui indictum fuerat, vel ſaltem ad proximum in finibus præſidium. Vid ſuprà l. XXXI, c. 8.

4 *Faliſcis vinctum traditum proditorem liberorum regis*] Sigonius exiſtimat alios hîc auctores ſequutum eſſe Livium, quam quos ſequutus eſt in ipſa re narranda, ſuprà l. V, c. 27. Gronovius legi poſſe putat *proditorem liberorum magiſtrum.*

Digitized by Google

U.c 581. a.C.171. *sit, se neque arte, neque casu, sed collatis comi-nus viribus justo ac pio bello esse superatum.* Hæc seniores, quibus nova hæc minùs placebat sapientia; vicit tamen ea pars senatûs, cui potior utilis quàm honesti cura erat, ut comprobaretur prior legatio Marcii; 5 & eódem rursus in Græciam cum quinqueremibus remitteretur, jubereturque cetera, uti è republica maximè visum esset, agere. A. quoque Atilium miserunt ad occupandam Lariſſam in Thessalia: timentes, ne, si induciarum dies exisset, Perseus præsidio misso caput Thessaliæ in potestate haberet. Duo millia peditum Atilius ab Cn. Sicinio accipere ad eam rem agendam jussus. Et P. Lentulo, qui ex Achaia redierat, treceni milites Italici generis dati, ut 6 Thebis daret operam, ut in potestate Bœotia esset.

In Græciam remittitur.

Legati Persei auditi.

XLVIII. His præparatis, quamquam ad bellum consilia erant destinata, senatum tamen præberi legatis placuit. Eadem ferè, quæ in colloquio ab rege dicta erant, 7 relata ab legatis. Insidiarum Eumeni factarum crimen, & maximâ curâ, & minimè tamen probabiliter (manifesta enim res erat) defensum. Cetera deprecatio erat. Sed non eis animis audiebantur, qui aut doceri, aut flecti possent. Denuntiatum, extemplo mœnibus urbis Romæ, Italiâ intra trigesimum diem excederent. P. Licinio deinde consuli, cui Macedonia provincia obvenerat, denuntiatum, ut exercitui diem primam quamque diceret ad conveniendum. C. Lucretius prætor, cui classis provincia erat,

Excedere Italiâ jussi.

Lucretius Pr. in Græciam navigat.

5 *Et eódem rursus in Græciam*] Tolle duas postremas voces, manifestum glossema, interpretando τῷ *eódem* ineptè additum. Videtur præterea excidisse numerus quinqueremium.

6 *Thebis*] Thebis manens, Thebas tenens.

7 *Relata*] Iterata.

Digitized by Google

cum quadraginta quinqueremibus ab urbe profectus: nam ex refectis navibus alias in alium usum retineri ad urbem placuit. Præmissus a prætore est frater M. Lucretius, cum quinquereme una: jussusque ab sociis ex fœdere acceptis navibus ad Cephalleniam classi occurrere. Ab Rheginis triremi unâ, ab Locris duabus, ab Uritibus quatuor, præter oram Italiæ supervectus Calabriæ extremum promontorium in Ionio mari, Dyrrhachium trajicit. Ibi decem ipsorum Dyrrhachinorum, duodecim Issæorum, quinquaginta quatuor Gentii regis lembos nactus, simulans se credere eos in usum Romanorum comparatos esse, omnibus abductis, die tertio Corcyram, inde protinus in Cephalleniam trajicit. C. Lucretius prætor ab Neapoli profectus, superato freto, die quinto in Cephalleniam transmisit. Ibi stetit classis: simul opperiens, ut terrestres copiæ trajicerentur, simul ut onerariæ ex agmine suo per altum dissipatæ consequerentur. U. c. 581. a. C. 171.

XLIX. Per hos fortè dies P. Licinius consul, votis in Capitolio nuncupatis, paludatus ab urbe profectus est. Semper quidem ea res cum magna dignitate ac majestate geritur: præcipuè tamen convertit oculos animosque, quum ad magnum nobilemque aut virtute aut fortunâ hostem, euntem consulem prosequuntur. Contrahit enim non 8 officii modò cura, sed etiam studium spectaculi, ut videant ducem suum, cujus imperio consilioque summam rempublicam tuendam permiserunt. Subit deinde cogitatio animum, qui belli casus, quàm incertus fortunæ eventus, communisque Mars *Licinius Cos. proficiscitur in Macedoniam.*

8 *Officii*] Privati: ut cuique cum eo qui proficiscitur privatim aut amicitia, aut cognatio, aut alia aliqua necessitudo est.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. belli sit: adversa, secunda, quæque inscitiâ & temeritate ducum clades sæpe acciderint, quæ contrà bona prudentia & virtus attulerit. *Quem scire mortalium, utrius mentis, utrius fortunæ consulem ad bellum mittant: triumphantemne mox cum exercitu victore scandentem Capitolium, ad eosdem deos a quibus proficiscatur, visuri; an hostibus eam præbituri lætitiam sint?* Persi autem regi, adversùs quem ibatur, famam & bello clara Macedonum gens, & Philippus pater, inter multa prospere gesta, Romano etiam nobilitatus bello, præbebat: tum ipsius Persei numquam, ex quo regnum accepisset, desitum belli exspectatione celebrari nomen. Cum his cogitationibus omnium ordinum homines proficiscentem consulem prosequuti sunt. Duo consulares tribuni militum cum eo missi, C. Claudius, Q. Mucius; & tres illustres juvenes, P. Lentulus, & duo Manlii Acidini: alter 9 M. Manlii, alter L. Manlii filius erat. Cum iis consul Brundisium ad exercitum, atque inde cum omnibus copiis transvectus, ad Nymphæum in Apolloniati agro posuit castra.

Perseus consilium habet.

L. Paucos ante dies Perseus, postquam legati ab Roma regressi præciderant spem pacis, consilium habuit. Ibi aliquamdiu diversis sententiis certatum est. Erant quibus vel stipendium pendendum, si injungeretur, vel agri parte cedendum, si mulctarent, quidquid denique aliud pacis causâ patiendum esset, non recusandum videretur: nec committendum, ut in aleam tanti casûs se regnumque daret.

9 *M. Manlii*] Atqui suprà, l. VI, c. 20, memoravit Livius gentis Manliæ decreto cautum esse, ne quis deinde *M. Manlius* vocaretur. Itaque hîc vitium est in prænomine.

Digitized by Google

Si poſſeſſio haud ambigua regni maneret, multa diem tempuſque afferre poſſe, quibus non amiſſa modò recuperare, ſed timendus ultro iis eſſe, quos nunc timeret, poſſet. Ceterùm multo major pars ferocioris ſententiæ erat: *Quidquid ceſſiſſet, cum eo ſimul regno protinus cedendum eſſe* affirmabant. *Neque enim Romanos pecuniâ aut agro egere: ſed hoc ſcire, quum omnia humana, tum maxima quæque & regna & imperia ſub caſibus multis eſſe. 1 Carthaginienſium opes fregiſſe ſeſe, & cervicibus eorum præpotentem finitimum regem impoſuiſſe: Antiochum progeniemque ejus 2 ultra juga Tauri remotum. Unum eſſe Macedoniæ regnum, & regione propinquum, & quod, 3 ſicubi populus Romanus ſua fortuna labet, antiquos animos regibus ſuis videatur poſſe facere. Dum integræ res* [ſint, cogitare] *apud animum ſuum Perſea debere, utrùm ſingula concedendo, nudatus ad extremum opibus extorriſque regno, Samothraciam aliamve quam inſulam petere ab Romanis, ubi privatus ſuperſtes regno ſuo in contemptu atque inopia conſeneſcat, malit; an armatus vindex fortunæ dignitatiſque ſuæ, ita ut viro forti dignum ſit, patiatur quodcumque caſus belli tulerit; aut victor liberet Orbem terrarum ab imperio Romano. Non eſſe admirabilius Romanos Græciâ pelli, quàm Annibalem Italiâ pulſum eſſe. Neque hercule videre, quî conveniat, fratri affectanti per injuriam regnum ſummâ vi reſtitiſſe; alienigenis bene parto eo cedere.*

U.c. 581. a.C. 171.

1 *Carthaginienſium opes fregiſſe ſeſe.*] Vox *ſeſe* redundat.

2 *Ultra juga Tauri remotum.*] Hic quoque, ut c. 42, ſuprà, magis placeret *emotum.*

3 *Sicubi populus Romanus ſua fortuna labet*] Rectè videtur emendare Clericus, *Sicubi populo Romano ſua fortuna labet.*

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. 4 *Postremò ita bello & pace quæri, ut inter omnes conveniat, nec turpius quidquam esse, quàm sine certamine cessisse regno; nec præclarius quicquam, quàm pro dignitate ac majestate omnem fortunam expertum esse.*

LI. Pellæ, in vetere regia Macedonum, hoc consilium erat. *Geramus ergo*, inquit, *diis bene juvantibus, quando ita videtur, bellum*: litterisque circa præfectos dimissis, Citium (Macedoniæ oppidum est) copias omnes contrahit; ipse centum hostiis sacrificio regaliter 5 Minervæ, quam vocant Alcidem, confecto, cum purpuratorum & satellitum manu profectus Citium est; eò jam omnes Macedonum externorumque auxiliorum convenerant copiæ. Castra ante urbem ponit, omnesque armatos 6 in campo struxit. 7 Summa omnium quadraginta millia armata fuere: quorum pars ferme dimi-

4 *Postremò ita bello & pace quæri*] Locus corruptus: cujus sensum ægre, verba nullomodo assequi nos posse speramus. Ceterùm ex particulis *ita... ut* videtur inferri posse, aliquid priore membro dictum fuisse, quod aliquatenus adversaretur iis quæ in secundo membro dicuntur: prorsus quasi priori membro præfixum esset τὸ *quamvis*, alteri *tamen*. Itaque suspicamur hanc fuisse Livii mentem, ut significare voluerit, ita potiorem esse bello pacem, *ut* tamen *inter omnes conveniat, &c.*

5 *Minervæ, quam vocant Alcidem*] Probabilis videtur Turnebi conjectura, qui legit *Alcidemum*, id est, populi robur. In hanc mentem eum deduxerunt alia quædam Minervæ cognomina huic affinia, ut Λαόσσος, populi salus, Αλκιμάχη, fortiter pugnans.

6 *In campo struxit*] Melius videretur *instruxit*.

7 *Summa omnium*] Vel hîc intelligendi sunt soli pedites, vel numerus malè conceptus est, legendumque *quadraginta tria millia*. Vid. hoc ipso capite versùs finem.

Digitized by Google

dia phalangitæ erant. Hippias Bercœæus præerat. U.c.581.
Delecta deinde & viribus & robore ætatis, ex a.C.171.
omni Cetratorum numero, duo erant agemata: *Copiæ Perſei.*
8 hanc ipſi legionem vocabant. Præfectos habebant Leonatum & Thraſippum 9 Eulyeſtas. Ceterorum Cetratorum trium ferme millium hominum dux erat Antiphilus Edeſſæus. Pæones, & ex 1 Parorea & Parſtrymonia, (ſunt autem ea loca ſubjecta Thraciæ) & Agrianes, admiſtis etiam 2 Thracibus incolis, trium millium ferme & ipſi expleverunt numerum. Armaverat contraxeratque eos Didas Pæon, qui adoleſcentem Demetrium occiderat. Et armatorum duo millia Gallorum erant, præfecto Aſclepiodoto. Ab Heraclea ex Sintiis tria millia Thracum liberorum ſuum ducem habebant. Cretenſium par penè numerus ſuos duces ſequebatur, Suſum Phalaſarneum & Syllum Gnoſſium. Et Leonides Lacedæmonius quingentis ex Græcia, miſto generi hominum, præerat. Regii is generis ferebatur: exſul damnatus frequenti concilio Achæorum, litteris ad Perſea deprenſis. Ætolorum & Bœotorum, qui non explebant plus quàm quingentorum omnes numerum, Lyco Achæus præfectus erat. Ex his miſtis tot populorum, tot gentium auxiliis, duodecim millia armatorum ferme efficiebantur. Equitum ex tota Macedonia contraxerat

8 *Hanc ipſi legionem vocabant*] Veriſimile non eſt uſos eſſe Græcos vocabulo Romano. Itaque ſenſus eſſe debet: quæ apud nos Romanos legio, id illis agema eſt.

9 *Eulyeſtas*] Lege vel, *Elymiotas*, vel *Lynceſtas*.

1 *Parorea*] Hoc nomen ex vi vocabuli exprimit regionem montibus propinquam. *Parſtrymonia* regio eſt ad Strymonem fluvium.

2 *Thracibus incolis*] Thracibus qui in Agrianam regionem tranſierant, ibique habitabant.

Digitized by Google

U.c.581. tria millia. Venerat eódem Cotys Seuthæ filius ;
a.C.171. rex gentis Odryſarum , cum mille delectis equitibus , pari ferme peditum numero. Summa totius exercitûs triginta novem millia peditum erant , quatuor equitum. Satis conſtabat, 3 ſecundùm eum exercitum , quem Magnus Alexander in Aſiam trajecit , numquam ullius Macedonum regis copias tantas fuiſſe. Sextus & viceſimus annus agebatur , ex quo petenti Philippo data pax erat ; per id omne tempus quieta Macedonia , & progeniem ediderat , cujus magna pars matura militiæ eſſet, & levibus bellis Thracum accolarum , quæ exercerent magis , quàm fatigarent , ſub aſſidua tamen militia fuerat : & diu meditatum Philippo primò , deinde & Perſi Romanum bellum , omnia ut inſtructa parataque eſſent , effecerat.

LII. Mota parumper acies , 4 non juſto decurſu tamen , ne ſtetiſſe tantùm in armis viderentur : armatoſque , ſicut erant , ad conçio-

3 *Secundùm eum exercitum quem Magnus Alexander*] Ita loquitur Livius , quaſi Alexandri exercitus Perſei copias vel ſuperaſſet numero , vel certè æquaſſet. Conſtat tamen ex ſcriptorum omnium conſenſu , ipſum illum exercitum Orbis domitorem minus militum habuiſſe , quàm quot ſecum Perſeus ducebat. Plutarcho auctore in Alexandro , copiarum ejus numerum qui maximum edidere , tradunt fuiſſe quatuor & triginta millium peditum , equitum quatuor. Juſtinus , l. XI , c. 6 , triginta duo ei peditum millia tribuit , quatuor millia & quingentos equites : quam ſententiam videtur ipſe ſequutus eſſe Livius , l. IX , c. 19.

4 *Non juſto decurſu tamen , ne ſtetiſſe tantùm*] Tranſpone : *non juſto decurſu tamen ; tantùm , ne ſtetiſſe in armis viderentur.* Non decurrerunt planè : id tantùm edidere motûs , quod neceſſe erat ut non ſtetiſſe in armis omnino quieti viderentur.

Digitized by Google

nem vocavit. Ipse constitit in tribunali, circa se habens filios duos: quorum major Philippus, naturâ frater, adoptione filius; minor, quem Alexandrum vocabant, naturalis erat. Cohortatus est milites ad bellum: 5 injuriam populi Romani in patrem seque commemoravit: *Illum omnibus indignitatibus compulsum ad rebellandum, inter apparatum belli fato oppressum. Ad se simul legatos, simul milites ad occupandas Græciæ urbes missos. Fallaci deinde colloquio per speciem reconciliandæ pacis extractam hiemem, ut tempus ad comparandum haberent. Consulem nunc venire cum duabus legionibus Romanis, quæ* [singulæ sena millia peditum &] *trecenos equites habeant, & pari ferme numero sociorum peditum equitumque. Eò ut accedant regum auxilia Eumenis & Masiniſſæ, non plus septem millia peditum, duo equitum, futura. Auditis hostium copiis, respicerent suum ipsi exercitum, quantùm numero, quantùm genere militum præstarent tironibus raptim ad id bellum conscriptis, ipsi a pueris eruditi artibus militiæ, tot subacti atque durati bellis. Auxilia Romanis Lydos, & Phrygas, & Numidas esse: sibi Thracas, Gallosque, ferociſſimas gentium. Arma illos habere ea, quæ sibi quisque paraverit pauper miles: Macedonas prompta ex regio apparatu, per tot annos patris sui curâ & impensâ facta. Commeatum illis quum procul, tum omnibus sub casibus maritimis fore: se & pecuniam & frumentum, præter reditus metallorum, in decem annos sepositse. Omnia, quæ deorum indulgentiâ, quæ regiâ curâ præparanda fuerant, plena cumulataque habere Macedonas. Animum habendum esse, quem habuerint*

U.C. 581. a.C. 171.

Oratio Persei ad milites.

5 *Injuriam populi Romani*] Magis placeret *injurias*. Libro II, c. 38. *Veteres populi Romani injurias, cladesque gentis Volscorum.*

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. *majores eorum : qui Europâ omni domitâ, transgressi in Asiam, incognitum famæ aperuerint armis Orbem terrarum : nec antè vincere desierint, quàm* 6 *Rubro mari inclusis quod vincerent defuerit. At, hercule, nunc non de ultimis Indiæ oris, sed de ipsius Macedoniæ possessione certamen fortunam indixisse. Cum patre suo gerentes bellum Romanos,* 7 *speciosum Græciæ liberandæ tulisse titulum ; nunc propalam Macedoniam in servitutem petere : ne rex vicinus imperio sit Romano, ne gens bello nobilis arma habeat. Hæc enim tradenda superbis dominis esse cum rege regnoque, si absistere bello & facere imperata velint.*

LIII. Quum per omnem orationem satis frequenti assensu succlamatum esset ; tum verò ea vociferatio, simul indignantium minitantiumque, partim jubentium bonum animum habere regem, exorta est, ut finem dicendi faceret ; tantùm jussis ad iter parari, *jam enim dici movere castra ab Nymphæo Romanos*, concione dimissâ, ad audiendas legationes civitatum Macedoniæ se contulit. Venerant autem ad pecunias, pro facultatibus quæque suis, & frumentum pollicendum ad bellum. Omnibus gratiæ actæ, remissum omnibus ; satis regios apparatus ad ea dictum sufficere ; vehicula tantùm imperata, ut tormenta, telorumque missilium ingentem vim præparatam, bellicumque aliud instrumentum veherent. Profectus inde toto exercitu, Eordeam petens, ad Begorritem quem vocant lacum positis castris, postero die in Elimeam ad Haliacmona fluvium

Macedoniæ civitates pecuniam offerunt.

6 *Rubro mari*] Id est, Indico. Veteres Rubri maris nomine non intelligebant solummodo Arabicum sinum, cui nunc soli hæc appellatio remansit, sed & Persicum sinum, atque etiam Indicum mare.

7 *Speciosum... tulisse titulum*] Melius *prætulisse*.

Digitized by Google

processit. Deinde saltu angusto superatis montibus, quos Cambunios vocant, descendit 8 ad (Tripolim vocant) Azorum, Pythium, & Dolichen incolentes. Hæc tria oppida paulisper cunctata, qui obsides Larissæis dederant, victa tamen præsenti metu, in deditionem concesserunt. Benignè his appellatis, haud dubius Perrhæbos quoque idem facturos, 9 urbem, nihil cunctatis qui incolebant, primo adventu recipit. 1 Cyretias oppugnare coactus, primo etiam die acri concursu ad portas armatorum est repulsus: postero die omnibus copiis adortus, 2 in deditionem omnes ante noctem accepit. U. c. 581. a. C. 171. *It in Thessaliam.*

LIV. Mylæ, proximum oppidum, ita munitum ut inexsuperabilis munimenti spes incolas ferociores faceret, non portas claudere regi satis habuerunt, sed 3 probris quoque in ipsum Macedonasque procacibus jaculati sunt; quæ res quum infestiorem hostem ad oppugnandum fecisset, ipsos desperatione veniæ ad

8 *Ad (Tripolim vocant) Azorum... incolentes*] Ad incolentes Azorum, Pythium, & Dolichen, quam quidem regionem Tripolim vocant. *Tripolis* vox Græca est, indicans regiunculam tribus oppidis habitatam.

9 *Urbem, nihil cunctatis*] Patet excidisse nomen urbis.

1 *Cyretias oppugnare coactus*] Urbem in Perrhæbis Perseus primo adventu receperat. At non eâdem facilitate Cyretiis potitus est. Eas oppugnare est coactus, atque etiam primo die repulsus est.

2 *In deditionem omnes ante noctem accepit*] Vox *omnes* nullum hîc locum habet, & videtur recidenda.

3 *Probris... jaculati sunt*] Gronovius observat usitatiùs dici *jaculari aliquid*, vel pro scopo, ut *Dexterâ sacras jaculatus arces*; vel pro telo, ut *jaculatus pupibus ignes*. Itaque legit vel *probra... jaculati sunt*, vel, si utique *probris* retineatur, *joculati*.

Digitized by Google

U.c.581. tuendos seſe acriùs accendit. Itaque per tri-
a.C.171. duum ingentibus utrimque animis & oppugnatæ sunt, & defensæ. Multitudo Macedonum ad subeundum invicem prælium haud difficulter succedebat: oppidanos diem noctem eosdem tuentes mœnia, non vulnera modò, sed etiam vigiliæ & continens labor conficiebat. Quarto die quum & scalæ undique ad muros erigerentur, & porta vi majore oppugnaretur; oppidani depulsi muris ad portam tuendam concurrunt, eruptionemque repentinam in hostes faciunt; quæ quum iræ magis inconsultæ, quàm veræ fiduciæ virium esset, pauci & fessi ab integris pulsi terga dederunt: fugientesque per patentem portam hostes acceperunt. Ita capta urbs ac direpta est; libera quoque corpora, quæ cædibus superfuerunt, venumdata. Diruto magna ex parte & incenso oppido profectus, ad Phalannam castra movit: inde postero die Gyrtonem pervenit. Quò quum T. Minucium Rufum, & Hippiam, Thessalorum prætorem, cum præsidio intrasse accepisset, ne tentatâ quidem oppugnatione, prætergressus, Elatiam & Gonnum, perculsis inopinato adventu oppidanis, recepit. Utraque oppida in faucibus sunt, quæ Tempe adeunt, magis Gonnus; itaque & firmiore id præsidio tutum equitum peditumque, ad hoc, fossâ triplici ac vallo munitum, reliquit. Ipse ad Sycurium progressus, opperiri ibi hostium adventum statuit: simul & frumentari passim exercitum jubet in subjecto hostium agro; namque Sycurium est sub radicibus Ossæ montis; quà in meridiem vergit, subjectos habet Thessaliæ campos, ab tergo Macedoniam atque Magnesiam. Ad has opportunitates accedit summa salubritas, & copia, pluribus circumjectis fontibus, perennium aquarum.

Digitized by Google

LV. Consul Romanus per eosdem dies Thessaliam cum exercitu petens, iter expeditum primò per Epirum habuit; deinde, postquam in Athamaniam est transgressus, asperi ac prope invii soli, cum ingenti difficultate parvis itineribus ægre Gomphos pervenit; cui si vexatis hominibus equisque tironem exercitum ducenti acie instructâ & loco suo & tempore obstitisset rex, nè Romani quidem abnuunt, magna sua cum clade fuisse pugnaturos. Postquam Gomphos sine certamine ventum est, præter gaudium periculosi saltûs superati, contemptus quoque hostium, adeo ignorantium opportunitates suas, accessit. Sacrificio rite perfecto, consul, & frumento dato militibus, paucos ad requiem jumentorum hominumque moratus dies, quum audiret vagari Macedonas effusos per Thessaliam, vastarique sociorum agros, satis jam refectum militem ad Lariſſam ducit. Inde quum tria millia ferme abesset a Tripoli (Sceam vocant) super Peneum amnem posuit castra. Per idem tempus Eumenes ad Chalcidem navibus accessit cum Attalo atque Athenæo fratribus, Philætero fratre relicto Pergami ad tutelam regni; inde cum Attalo & quatuor millibus peditum, mille equitum, ad consulem venit. Chalcide relicta duo millia peditum, quibus Athenæus præpositus. Et alia eódem auxilia Romanis ex omnibus undique Græciæ populis convenerunt, quorum pleraque (adeo parva erant) in oblivionem adducta. Apolloniatæ trecentos equites, centum pedites miserunt. Ætolorum 4 alæ unius instar, quantum in tota gente equitum erat, venerant:

U.c.581. a.C.171. *Cos. ad regem vadit.*

Eumenis adventus.

4 *Alæ unius instar*] Ex vi verborum, imago ac species unius alæ: id est, una propemodum ala. *Alæ* apud Romanos trecentorum ferme equitum erat.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. & 5 Theſſalorum omnis equitatus ſeparatus erat; non plus quàm trecenti erant equites in caſtris Romanis. Achæi juventutis ſuæ, Cretico maximè armatú, ad mille dederunt.

Lucretius Pr. in Bœotia.

LVI. Sub idem tempus & C. Lucretius prætor, qui navibus præerat ad Cephallenìam, M. Lucretio fratre cum claſſe 6 ſuper Maleam Chalcidem juſſo petere, ipſe triremem conſcendit, ſinum Corinthium petens, ad præoccupandas in Bœotia res: tardior ei navigatio propter infirmitatem corporis fuit. M. Lucretius Chalcidem adveniens, quum a P. Lentulo Haliartum oppugnari audiſſet, nuntium, prætoris verbis, qui abſcedere eum inde juberet, miſit. Bœotorum juventute, quæ pars cum Romanis ſtabat, eam rem aggreſſus legatus, a mœnibus abſceſſit. Hæc ſoluta obſidio locum alteri novæ obſidioni dedit; namque extemplo M. Lucretius cum exercitu navali, decem millibus armatorum, ad hoc duobus millibus regiorum, qui ſub Athenæo erant, Haliartum circumſedit: parantibuſque jam oppugnare, ſupervenit a Creuſa prætor. Ad idem ferè tempus & ab ſociis naves Chalcidem convenerunt: duæ Punicæ quinqueremes, duæ ab Heraclea ex Ponto triremes, quatuor Chalcedone, totidem Samo, tum quinque Rhodiæ quadriremes. Prætor, quia nuſquam erat maritimum bellum, remiſit ſociis. Et Q. Marcius Chalcidem navibus venit, Alope captâ, Lariſsâ quæ Cremaſte dicitur, oppugnatâ. Quum hic ſtatus

5 *Theſſalorum omnis equitatus ſeparatus erat*] Huc illuc ſparſus: quia nempe, quum in Theſſalia bellum gereretur, per omnem regionem diſtribuerant ſeſe, ut varias ejus partes adversùs præſentem hoſtem tuerentur.

6 *Super Maleam*] Superando Maleam promontorium.

Digitized by Google

in Bœotia esset, Perseus quum ad Sycurium (sicut antè dictum est) stativa haberet, frumento undique circà ex agris convecto, ad vastandum agrum Pheræorum misit: ratus ad juvandas sociorum urbes longiùs ab castris abstractos deprehendi Romanos posse. Quos quum eo tumultu nihil motos animadvertisset, 7 prædam quidem, præterquam hominum, (pecora autem maximè omnis generis fuere) divisit ad epulandum militibus. U.c.581. a.C.171.

LVII. Sub idem deinde tempus consilium & consul & rex habuerunt, unde bellum ordirentur. 8 Regis creverunt animi vastatione concessâ sibi ab hoste Pheræi agri; itaque eundum inde ad castra, nec dandum ultra spatium cunctandi, censebat. Et Romani censebant, cunctationem suam infamem apud socios esse, maximopere indignè ferentes non latam Pheræis opem. Consultantibus quid agerent (aderant autem Eumenes & Attalus in consilio) trepidus nuntius affert, hostem magno agmine adesse. Consilio dimisso, signum extemplo datur, ut arma capiant. Interim placet ex regiis auxiliis centum equites & parem numerum jaculatorum peditum exire. Perseus horâ ferme diei quartâ, quum paulo plus mille passus abesset a castris Romanis, consistere signa peditum jussit; 9 prægressus ipse cum equitibus ac levi armatura, & Cotys cum eo, duceque aliorum auxiliorum præcesserunt. Minus quingentos passus ab castris aberant, quum in con- *Perseus in Romanos ducit.*

7 *Prædam quidem.*] Vacat particula *quidem*. Gronovius suspicatur legendum, *prædæ quod erat.*

8 *Regis creverunt animi*] Magis placeret: *Regi creverant animi.*

9 *Prægressus ipse... & Cotys cum eo duceque.... præcesserunt*] Manifestum est vacare ultimam vocem.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. ſpectu fuere hoſtium equites : duæ alæ erant magna ex parte Gallorum, (Caſſignatus præerat) & levis armaturæ centum ferè & quinquaginta, Myſi aut Cretenſes. Conſtitit rex, incertus quantum eſſet hoſtium. Duas inde ex agmine turmas Thracum, duas Macedonum, cum binis Cretenſium cohortibus & Thracum, miſit. Prælium, quum pares numero eſſent, neque ab hac aut illa parte nova auxilia ſubvenirent, incertâ victoriâ finitum eſt. Eumenis ferme triginta interfecti : inter quos Caſſignatus dux Gallorum cecidit. Et tunc quidem Perſeus ad Sycurium copias reduxit ; poſtero die circa eamdem horam in eumdem locum rex copias admovit, plauſtris cum aqua ſequentibus ; nam duodecim millium paſſuum via omnis ſine aqua, & plurimi pulveris erat : affectoſque ſiti, ſi 1 primo in conſpectu dimicaſſent, pugnaturos fuiſſe apparebat. Quum Romani quieſſent, ſtationibus etiam intra vallum reductis, regii quoque in caſtra redeunt. Hoc per aliquot dies fecerunt, ſperantes fore ut Romani equites abeuntium noviſſimum agmen aggrederentur : inde certamine orto, quum longiùs a caſtris eos elicuiſſent, facilè, ubiubi eſſent, ſe, qui equitatu & levi armaturâ plus poſſent, converſuros aciem.

Equeſtre prælium.

LVIII. Poſtquam inceptum non ſuccedebat, caſtra propiùs hoſtem movit rex, & a quinque millibus paſſuum communiit ; inde luce primâ in eodem quo ſolebat loco peditum acie inſtructâ, equitatum omnem levemque arma-

1 *Primo in conſpectu*] Statim atque hoſtis conſpectus erat. Ad pugnam die proximè præcedenti affecti ſiti veniſſent, ſi ſtatim atque conſpexerant hoſtem dimicaſſent. Ceterùm non explicat Livius, cur aut unde ſitim, intervallo facto, levarint.

Digitized by Google

turam ad castra hostium ducit. Visus & plurium & propior solito pulvis, trepidationem in castris Romanis fecit. Et primò vix creditum nuntianti est, quia prioribus continuis diebus numquam ante horam quartam hostis apparuerat: tum solis ortus erat. Deinde, ut plurium clamore & cursu a portis dubitatio exempta est, tumultus ingens oboritur: tribuni præfectique, & centuriones, in prætorium; miles ad sua quisque tentoria discurrit. Minùs quingentos passus a vallo instruxerat Perseus suos, circa tumulum quem Callicinum vocant. Lævo cornu Cotys rex præerat cum omnibus suæ gentis: equitum ordines levis armatura interposita distinguebat. In dextro cornu Macedones erant equites: intermisti turmis eorum Cretenses. 2 Huic armaturæ Milo Berœæus, equitibus & summæ partis ejus Meno Antigonensis præerat. 3 Proximi cornibus constiterant regii equites, & mistum genus, delecta plurium gentium auxilia: Patrocles Antigonensis his & Pæoniæ præfectus Didas erant præpositi. Medius omnium rex erat; circa eum 4 agema quod vocant, equitumque 5 sacræ

U.c.581. A.C.171. *Perseus equitatum omnem ad castra hostium ducit.*

2 *Huic armaturæ*] Milo, sive Midon, sic enim olim hîc legebatur, præerat levi armaturæ Cretensium. Equitibus præerat Meno Antigonensis, & insuper summam imperii in hac parte, id est, in dextro cornu, habebat.

3 *Proximi cornibus*] Intellige hos locatos fuisse inter cornua & mediam aciem, in qua rex erat.

4 *Agema*] Sic vocavit Livius, l. XXXVII, c. 40. alam mille equitum: suprà c. 51, pedestrem manum, cetratorum nempe legionem. Hinc patet *agema* selectam manum esse sive equitum, sive peditum. Hic potiùs equites intelligendi videntur. Pugna enim de quâ agitur, planè equestris fuit; nec pedites habuit, nisi leviter armatos.

5 *Sacræ alæ*] Vid. not.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171 alæ. Ante se statuit funditores jaculatoresque: quadringentorum manus utraque numerum expleverat. Ionem Thessalonicensem & Timanora Dolopem iis præfecit. Sic regii constitue-
Consulis acies. rant. Consul intra vallum peditum acie instructâ, & ipse equitatum omnem cum levi armatura emisit; pro vallo instructi sunt. Dextro cornu præpositus C. Licinius Crassus consulis frater cum omni Italico equitatu, velitibus intermistis: sinistro M. Valerius Lævinus sociorum ex Græcis populis equites habebat, ejusdem gentis levem armaturam. Mediam autem aciem, 6 cum delectis equitibus extraordinariis, tenebat Q. Mucius; ducenti equites Galli ante signa horum instructi, & de auxiliis Eumenis Cyrtiorum gentis trecenti. Thessali quadringenti equites parvo intervallo 7 super lævum cornu locati. Eumenes rex Attalusque, cum omni manu sua, ab tergo inter postremam aciem ac vallum steterunt.

1, ad c. 66, infrà.

6 *Cum delectis equitibus extraordinariis*] Qui sint equites *extraordinarii*, explicavimus ad lib. XXVII, c. 12. Ceterùm vox *delectis* hic suspecta nobis est. Neque enim *extraordinarii* equites tam multi erant, ut pars eorum sufficeret ad tuendam mediam aciem. Itaque vox *delectis* videtur eradenda esse, tamquam apposita ab aliquo, qui exponere voluerit sensum vocis *extraordinariis*. Nisi fortè legendum est, *cum delectis equitibus & extraordinariis*. Docet enim Polybius, l. VI, morem fuisse, ut ex equitibus extraordinariis rursum aliqui deligerentur, quos vocat ipse ἐπιλίκτων ἀπολίκτους, *ex extraordinariis delectos*, qui semper in castris, in agmine, consulibus præstò essent. Hos igitur poterimus hîc intelligere, si adjiciamus particulam &: sicque & mitior, & fortasse verior erit emendatio.

7 *Super lævum cornu*] Ultra lævum cornu, in subsidiis: quod disertis verbis exprimitur in ipsius pugnæ narratione.

Digitized by Google

LIX. In hunc modum maximè instructæ acies, par ferme utrimque numerus equitum ac levis armaturæ, concurrunt; a funditoribus jaculatoribusque, qui præcesserunt, prælio orto. Primi omnium Thraces, haud secus quàm diu claustris retentæ feræ, concitati cum ingenti clamore in dextrum cornu Italicos equites incurrerunt: ut usu belli & ingenio impavida gens turbaretur; gladiis hastas petere pedites, nunc succidere crura equis, nunc ilia suffodere. 8 Perseus in mediam invectus aciem, Græcos primo impetu avertit: quibus quum gravis ab tergo instaret hostis, Thessalorum equitatus, qui a lævo cornu brevi spatio disjunctus in subsidiis fuerat, extra concursum primò spectator certaminis, deinde inclinatâ re, maximo usui fuit. Cedentes enim sensim integris ordinibus, postquam se Eumenis auxiliis adjunxerunt, & cum eo tutum inter ordines suos receptum sociis fugâ dissipatis dabant, &, quum minùs conferti hostes instarent, progredi etiam ausi multos fugientium obvios exceperunt. Nec 9 regii, sparsi jam ipsi passim sequendo, cum ordinatis & certo incedentibus gradu manus conserere audebant. 1 Quum, victor equestri prælio rex parvo momento adjuvisset, debellatum esset. Mallemus tamen debellaturus esset. U.c.581. a.C.171. *Prælium.* *Rex equestri prælio victor.*

8 *Perseus in mediam invectus aciem, Græcos.... avertit*] Græci non tenebant mediam consulis aciem, sed lævum cornu. Itaque, si nihil hîc peccavit librariorum incuria, necesse est ut Perseus intelligatur, post tentatam mediam hostium aciem, invectus esse in lævum cornu.

9 *Regii, sparsi jam ipsi*] Macedones, qui & ipsi, dum sequuntur fugientes, ordines solverant.

1 *Quum, victor equestri prælio rex... si adjuvisset, debellatum esset*] Potest quidem exponi: Quum debellatum esset, si rex, qui victor jam equestri prælio erat, parvo momento adjuvisset. Mallemus tamen *debellaturus esset.*

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. mento si adjuvisset, debellatum esset; oppor-tunè 2 adhortanti supervenit phalanx, quam suâ sponte, ne audaci cœpto deessent, Hippias & Leonatus raptim adduxerant, postquam prospere pugnasse equitem acceperunt. Fluctuante rege inter spem metumque tantæ rei conandæ, Cretensis Evander, quo ministro Delphis ad insidias Eumenis regis usus erat, postquam 3 agmen impeditum venientium sub signis vidit, ad regem accurrit, & monere instituit, *Ne elatus felicitate summam rerum temere in non necessariam aleam daret. Si contentus bene re gestâ quiesset eo die, vel pacis honestæ conditionem habiturum, vel plurimos belli socios, qui fortunam sequerentur, si bellare mallet.*

Receptui canit. In hoc consilium pronior erat animus regis. Itaque collaudato Evandro, signa referri, peditumque agmen redire in castra jubet, equitibus receptui canere. Cecidere eo die ab Romanis ducenti equites, duo millia haud minus peditum: capti ferme ducenti equites; ex regiis autem viginti equites, quadraginta pedites interfecti.

LX. Postquàm rediere in castra victores, omnes quidem læti, ante alios Thracum insolens lætitia eminebat: cum cantu enim 4 superfixa capita hostium portantes redierunt. Apud Romanos non mœstitia tantùm ex malè gesta re,

2 *Adhortanti*] Si adhortabatur suos Perseus ad peragendam victoriam, cur igitur tam bonâ occasione segniter usus est? An legemus, *adhuc stanti?* necdum receptui canere jubenti, quod paulo post fecit.

3 *Agmen impeditum*] De phalange sermo est: quæ cur *impedita* dicatur, nihil est causæ. Lege *agmen peditum*. Paulo post de eadem phalange: *peditumque agmen redire in castra jubet.*

4 *Superfixa capita*] Videtur excidisse *hastis*, aut aliud teli nomen.

sed

Digitized by Google

sed pavor etiam erat, ne extemplo castra hostis aggrederetur. Eumenes suadere, ut trans Peneum transferret castra: ut pro munimento amnem haberet, dum perculsi milites animos colligerent. Consul moveri flagitio timoris fatendi; victus tamen ratione, silentio noctis transductis copiis, castra in ulteriore ripa communit. Rex postero die ad lacessendos prælio hostes progressus, postquam trans amnem in tuto posita castra animadvertit, fatebatur quidem peccatum, quòd pridie non institisset victis: *Sed aliquanto majorem culpam esse, quòd nocte foret cessatum; nam, ut neminem alium suorum moveret, levi armaturâ immissâ, trepidantium in transitu fluminis hostium deleri magna ex parte copias potuisse.* Romanis quidem præsens pavor demptus erat, in tuto castra habentibus: damnum inter cetera præcipuè famæ movebat. Et in consilio apud consulem pro se quisque in Ætolos conferebant causam: *Ab iis fugæ terroriscque principium ortum; sequutos pavorem Ætolorum & ceteros socios Græcorum populorum.* Quinque principes Ætolorum primi terga vertentes conspecti dicebantur. Thessali pro concione laudati, ducesque eorum etiam virtutis causâ donati. U.c.581. a.C.171. *Cos.* *trans Peneum castra transfert.*

LXI. Ad regem spolia cæsorum hostium referebantur; dona ex his, aliis arma insignia, aliis equos, quibusdam captivos dono dabat: scuta erant supra mille quingenta, loricæ thoracesque 6 mille amplius summam explebant: galearum gladiorumque & missilium omnis generis major aliquanto numerus. Hæc per se ampla pleraque, multiplicata verbis regis, quæ ad concionem vocato exercitu habuit. *Præju-* *Perseus suos donat.*

6 *Mille amplius summam*] Sic procedit oratio: Loricæ thoracesque explebant summam *mille* thoracum loricarumque, & amplius.

Digitized by Google

U.c.581 a.C.171 *dicatum eventum belli habetis. Meliorem partem hostium, equitatum Romanum, quo invictos se esse gloriabantur, fudistis. Equites enim illis principes juventutis, equites seminarium senatûs: inde lectos in Patrum numerum consules, inde imperatores creant; horum spolia paulo antè divisimus inter vos. Nec minorem de legionibus peditum victoriam habetis: quæ nocturnâ fugâ vobis subtractæ, naufragorum trepidatione passim natantium flumen compleverunt. Sed facilius nobis sequentibus victos Peneum superare erit, quàm illis trepidantibus fuit; transgressique extemplo castra oppugnabimus, quæ hodie cepissemus, ni fugissent. Aut, si acie decernere volent, eumdem pugnæ pedestris eventum exspectate, qui equitum in certamine fuerit.* Et qui vicerant alacres, spolia cæsorum hostium humeris gerentes, 7 ante ora sua audivere, ex eo quod acciderat spem futuri præcipientes: & pedites alienâ gloriâ accensi, præcipuè qui Macedonum phalangis erant, sibi quoque & navandæ regi operæ, & similem gloriam ex hoste pariendi, occasionem optabant. Concione dimissâ, postero die profectus inde ad Mopsium posuit castra; tumulus hic inter Tempe & Lariſſam medius est. Romani non abscedentes ab ripa Penei transtulerunt in locum tutiorem castra. Eò Misagenes Numida venit cum mille equitibus, pari peditum numero, ad hoc elephantis duobus & viginti.

LXII. Per eos dies consilium habenti regi de summa (re), quum jam consedisset ferocia ab re bene gesta, ausi sunt quidam amicorum consilium dare, ut secundâ fortunâ 8 in conditionem honestæ pacis uteretur potiùs, quàm spe

7 *Ante ora sua*] Lege *gerentes, facinora*, vel *decora sua audivere.*

8 *In conditionem*] Ut honestæ pacis conditio impetraretur.

Digitized by Google

vanâ evectus in casum irrevocabilem se daret. *Modum imponere secundis rebus, nec nimis credere serenitati præsentis fortunæ, prudentis hominis & meritò felicis esse. Mitteret ad consulem, qui fœdus in easdem leges renovarent, quibus Philippus pater ejus pacem a T. Quintio victore accepisset. Neque finiri bellum magnificentiùs posse quàm a tam memorabili pugna; neque spem firmiorem pacis perpetuæ dari, quàm quæ perculsos adverso prælio Romanos molliores factura sit ad paciscendum. Quòd si Romani tum quoque, infitâ pertinaciâ, æqua aspernarentur; deos hominesque, & moderationis Persei, & illorum pervicacis superbiæ, futuros testes.* Numquam ab talibus consiliis abhorrebat regis animus. Itaque plurium assensu comprobata est sententia. Legati ad consulem missi, adhibito frequenti consilio, auditi sunt. *Pacem petere: vectigal, quantum Philippus pactus esset, daturum Perseus Romanis* 9 pollicentes; *urbibus, agris locisque, quibus Philippus cessisset, cessurum & ipsum.* Hæc legati. Summotis his, quum consultarent, Romana constantia vicit in consilio. Ita tum mos erat, in adversis vultum secundæ fortunæ gerere, moderari animos in secundis. Responderi placuit, *Ita pacem dari, si de summâ rerum liberum senatui permittat rex de se deque universa Macedonia statuendi jus.* Hæc quum renuntiassent legati, miraculo ignaris moris pertinacia Romanorum esse: & plerique vetare ampliùs mentionem pacis facere: *ultrò mox quæsituros quod oblatum fastidiant.* Perseus hanc ipsam superbiam, quippe ex fiducia virium esse, timere: & summam pecuniæ augens, si pretio pacem emere posset, non destitit ani-

U.C.581. a.C.171.

Perseus pacem petit.

Frustra.

9 *pollicentes*] Illud verbum vacat, & potest deleri.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. mum consulis tentare. Postquam nihil ex eo quod primò responderat mutabat, desperatâ pace, ad Sycurium, unde profectus erat, rediit, belli casum de integro tentaturus.

LXIII. Fama equestris pugnæ, vulgata per Græciam, nudavit voluntates hominum; non enim solùm qui partis Macedonum erant, sed plerique ingentibus Romanorum obligati beneficiis, 1 quidam vim superbiamque experti, læti eam famam accepere: non ob aliam causam quàm pravo studio, quo etiam in certaminibus ludicris vulgus utitur, deteriori atque infirmiori favendi. Eodem tempore in Bœotia summâ vi Haliartum Lucretius prætor oppugnarat: & quamquam nec habebant externa auxilia obsessi, præter Coroneorum juniores, qui primâ obsidione mœnia intraverant, neque sperabant; tamen ipsi animis magis quàm viribus resistebant; nam & eruptiones in opera crebrò faciebant; & arietem admotum, libramento plumbi gravatum ad terram urgebant: 2 &, si quâ declinarent, qui agebant, ictum, pro diruto muro novum tumultuario opere, raptim ex ipsa ruinæ strage congestis saxis, exstruebant. Quum operibus oppugnatio lentior esset, scalas per manipulos dividi prætor jussit, ut coronâ undique mœnia aggressurus: eo magis suffecturam ad id multitudinem ratus, quòd, quâ parte palus urbem cingit, nec attinebat

Græci favent Perseo.

Haliarti oppugnatio.

1 *Quidam vim superbiamque experti*] Adde *Macedonum*: vel, si malueris, *Persei*, aut *regis*. Hic enim Livius loquitur de iis quos Perseo faviſſe mirum videri debeat. Nec verò ille in Romanos tam aspe-ris verbis uteretur.

2 *Et, si quâ declinarent, qui agebant, ictum*] Et, si quâ declinarent ictum mobilis illius plumbeæ, qui agebant arietem, ac proinde aliquam muri partem proruerent....

Digitized by Google

oppugnari, nec poterat. Ipſe ab ea parte quâ duæ turres, quodque inter eas muri prorutum fuerat, duo millia militum delectorum admovit; ut eodem tempore quo ipſe tranſſcendere ruinas conaretur, concurſu adversùs ſe oppidanorum facto, ſcalis vacua defenſoribus mœnia capi parte aliquâ poſſent. Haud ſegniter oppidani vim ejus arcere parant; nam ſuper ſtratum ruinis locum faſcibus aridis ſarmentorum injectis, ſtantes cum ardentibus facibus accenſuros ea ſe ſæpe minabantur, ut incendio interſepti ab hoſte, ſpatium ad objiciendum interiorem murum haberent. Quod inceptum eorum fors impediit: nam tantus repentè effuſus eſt imber, ut nec accendi facilè pateretur, & exſtingueret accenſa. Itaque & tranſitus per diſtracta fumantia virgulta patuit; & in unius loci præſidium omnibus verſis, mœnia quoque pluribus ſimul partibus ſcalis capiuntur. In primo tumultu captæ urbis, ſeniores impubereſque, quos caſus obvios obtulit, paſſim cæſi: armati in arcem confugerunt: & poſtero die, quum ſpei nihil ſupereſſet, deditione factâ, ſub corona venierunt: fuerunt autem duo millia ferme & quingenti: ornamenta urbis, ſtatuæ, & tabulæ pictæ, & quicquid pretioſæ prædæ fuit, ad naves delatum: urbs diruta a fundamentis. 3 Inde Thebas ductus exercitus: quibus ſine certamine receptis, urbem tradidit exſu- U.c. 581. a.C. 171.

3 *Inde Thebas ductus exercitus*] Atqui ſuprà c. 44, Thebani memorantur decreviſſe ut tolleretur regia ſocietas, & fidei legatorum Romanorum civitatem commendaviſſe: &c. 46, tentati a Perſeo, nihil moti ſunt. Vel igitur hîc alicujus alterius civitatis nomen poſuerat Livius, vel aliquid omiſit de Thebanis, unde noſſe poſſemus, cur adversùs eos Romanus exercitus ducatur.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. libus, & qui Romanorum partis erant: adverſæ factionis hominum, fautorumque regis ac Macedonum, 4 familias ſub corona vendidit; his geſtis in Bœotia, ad mare ac naves rediit.

Perſeus fruſtra caſtra Romana incendere vult.

LXIV. Quum hæc in Bœotia gererentur, Perſeus ad Sycurium ſtativa dierum aliquot habuit. Ubi quum audiſſet, raptim Romanos circà ex agris demeſſum frumentum convehere, deinde ante ſua quemque tentoria ſpicas falcibus deſecantem, quo purius frumentum tereret, ingentes acervos per tota caſtra ſtramentorum feciſſe; ratus incendio opportuna eſſe, faces, tædamque, & malleolos ſtuppæ illitos pice parari jubet, atque ita mediâ nocte profectus, ut primâ luce aggreſſus falleret: nequicquam. Primæ ſtationes oppreſſæ tumultu ac terrore ſuo ceteros exciverunt: ſignumque datum eſt arma extemplo capiendi: ſimulque in vallo, ad portas, miles inſtructus erat, & intentus propugnationi caſtrorum. Perſeus & extemplo circumegit aciem, & prima impedimenta ire, deinde peditum ſigna ferri juſſit; ipſe cum equitatu & levi armatura ſubſtitit ad agmen cogendum, ratus, id quod accidit, inſequuturos ad extrema ab tergo carpenda hoſtes. Breve certamen levis armaturæ maximè cum procurſatoribus fuit; equites pediteſque ſine tumultu in caſtra redierunt. Demeſſis circà ſegetibus, Romani ad Crannonium intactum agrum caſtra movent. Ibi quum ſecuri, & propter caſtrorum longinquitatem, & viæ inopis aquarum difficultatem, quæ inter Sycurium & Crannona eſt, ſtativa haberent; repentè primâ luce in imminentibus tumulis equitatus regius cum levi armatura viſus ingentem

4 *Familias*] Servos & bona. Vid. not. 5, ad l. III, c. 55, ſuprà.

Digitized by Google

tumultum fecit. Pridie per meridiem profecti ab Sycurio erant : peditum agmen sub lucem reliquerant in proxima planitie. Stetit paulisper in tumulis, elici posse ratus ad equestre certamen Romanos : qui postquam nihil movebant, equitem mittit, qui pedites referre ad Sycurium signa juberet ; ipse mox insequutus. Romani equites modico intervallo sequentes, sicubi sparsos ac dissipatos invadere possent, postquam confertos abire, signa atque ordines servantes, viderunt, & ipsi in castra redeunt. U.c.581. a.C.171.

LXV. Inde offensus longinquitate itineris rex, ad Mopsium castra movit ; & Romani, demessis Crannonis segetibus, in Phalannæum agrum transeunt. Ibi quum ex transfuga cognosset rex, sine ullo armato præsidio passim vagantes per agros Romanos metere ; cum mille equitibus, duobus millibus Thracum & Cretensium profectus, quum, quantùm accelerare poterat, effuso agmine issent, improvisò aggressus est Romanos ; juncta vehicula, pleraque onusta, mille admodum capiuntur, sexcenti ferme homines. Prædam custodiendam ducendamque in castra trecentis Cretensium dedit ; ipse revocato ab effusa cæde equite, & reliquis peditum, ducit ad proximum præsidium, ratus haud magno certamine opprimi posse. L. Pompeius tribunus militum præerat, qui perculsos milites repentino hostium adventu in propinquum tumulum recepit : loci se præsidio, quia numero & viribus impar erat, defensurus. Ibi quum in orbem milites coëgissent, ut densatis scutis ab jactu sagittarum & jaculorum sese tuerentur ; Perseus circumdato armatis tumulo, alios adscensum undique tentare jubet & cominus prælium conferere, alios eminus tela ingerere. Anceps Ro- *L. Pompeii & militum ejus fortitudo.*

Digitized by Google

U.c.581 a.C.171. manos terror circumstabat; nam neque conferti pugnare, propter eos qui adscendere in tumulum conabantur, poterant; & ubi ordines procursando solvissent, patebant jaculis sagittisve.

Cestrosphendonæ descriptio. Maximè cestrosphendonis vulnerabantur; hoc illo bello novum genus teli inventum est. Bipalme spiculum hastili semicubitali infixum erat, crassitudine digiti: huic ad libramen pinnæ tres, velut sagittis solent, circumdabantur; funda media duo funalia imparia habebat; quum majori sinu libratum funditor habenâ rotaret, excussum velut glans emicabat. Quum & hoc, & alio omni genere telorum, pars vulnerata militum esset, nec facilè jam arma fessi sustinerent, instare rex ut dederent se, fidem dare, præmia interdum polliceri; nec cujusquam ad deditionem flectebatur animus: quum ex insperato jam obstinatis meri spes affulsit. Nam quum ex frumentatoribus refugientes quidam in castra, nuntiassent consuli circumsideri præsidium; motus periculo tot civium (nam octingenti ferme, & omnes Romani erant) cum equitatu ac levi armatura (accesserant nova auxilia, Numidæ pedites equitesque, & elephanti) castris egreditur: & tribunis militum imperat, ut legionum signa sequantur. Ipse, velitibus ad firmanda levium armorum auxilia adjectis, ad tumulum præcedit; consulis latera tegunt Eumenes, Attalus, & Misagenes regulus Numidarum.

Pellitur Perseus. LXVI. Quum in conspectu prima signa suorum circumsessis fuerunt, Romanis quidem ab ultima desperatione recreatus est animus: Perseus, cui primum omnium fuerat, ut contentus fortuito successu, captis aliquot frumentatoribus occisisque, non tereret tempus in obsidione præsidii; secundum, eâ quoque ten-

Digitized by Google

tatâ utcumque, quum sciret nihil roboris se- U.c.581.
cum esse, dum liceret intacto, abire; & ipse a.C.171.
hostium adventum elatus successu mansit, &, qui phalangem arcesserent, propere misit; quâ & serius quàm res postulabat & raptim actâ, turbati cursu adversùs instructos & præparatos erant adventuri. Consul anteveniens, extemplo prælium conseruit. Primò resistere Macedones: deinde, ut nullâ re pares erant, amissis trecentis peditibus, viginti quatuor primoribus equitum 5 ex ala quam Sacram vocant, inter quos Antimachus etiam præfectus alæ cecidit, abire conantur. Ceterùm iter prope ipso prælio tumultuosius fuit. Phalanx abs trepido nuntio accita, quum raptim duceretur, primò in angustiis captivorum agmini oblata, vehiculisque frumento onustis; 6 iis cæsis, 7 ingens ibi vexatio partis utriusque fuit, nullo exspectante [dum] utcumque explicaretur agmen, sed armatis detrudentibus per præceps impedimenta, (neque enim aliter via aperiri poterat) jumentis, quum stimularentur, in turba sævientibus. Vix ab incondito agmine captivorum expedierant sese, quum regio agmini perculsisque equitibus occurrunt. Ibi verò clamor jubentium referre signa, ruinæ quoque propæ

5 *Ex ala quam Sacram vocant*] Jam mentio facta est Sacrarum alarum suprà c. 58, rursusque fiet infrà l. XLIV, c. 42. Suspicamur illas equitum alas circa ipsum regem solitas esse pugnare, ei tuendo speciatim addictas, unde & ipsis fortasse *Sacrarum* nomen inditum. Nec aliam esse ducimus *regiam alam*, memoratam Livio lib. XXXVII, c. 40.

6 *Iis cæsis*] Si hoc referas ad vehicula, ineptum est; si ad captivos, parum verisimile. Aliquid mendi latere videtur.

7 *Ingens ibi vexatio partis utriusque*] Tum phalangis, tum Cretensium, qui deducebant captivos & prædam.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. similem trepidationem fecit : ut, si hostes in troire angustias ausi, longiùs insequuti essent, magna clades accipi potuerit. Consul, recepto ex tumulo præsidio, contentus modico successu, in castra copias reduxit. Sunt qui eo die magno prælio pugnatum auctores sint; octo millia hostium cæsa : in his Sopatrum & Antipatrum regios duces : vivos captos circiter duo millia octingentos : signa militaria capta viginti septem. Nec incruentam victoriam fuisse : supra quatuor millia & trecentos de exercitu consulis cecidisse : signa 8 sinistræ alæ quinque amissa.

In Macedoniam redit.

LXVII. Hic dies & Romanis refecit animos, & Persea perculit : ut dies paucos ad Mopsium moratus, sepulturæ maximè militum amissorum curâ, præsidio satis valido ad Gonnum relicto, in Macedoniam reciperet copias. Timotheum quemdam ex regiis præfectis cum modica manu relinquit ad Philam, jussum Magnetas & propinquos tentare. Quum Pellam venisset, exercitu in hiberna dimisso, ipse cum Cotye Thessalonicam est profectus. Eò fama affertur, Atlesbim regulum Thracum, & Corragum Eumenis præfectum, in Cotyis fines impetum fecisse ; & regionem Marenen quam vocant cepisse. Itaque dimittendum Cotyn ad sua tuenda ratus, magnis proficiscentem donis prosequitur ; 9 ducenta talenta, semestre stipendium, equitatui numerat, 1 quum primò annuum dare constituisset. Consul, postquam profectum Persea audivit, ad Gonnum castra

Cos. in hiberna se confert.

8 *Sinistræ alæ*] Sinistri sociorum peditum corporis.

9 *Ducenta talenta*] Marcas argenti nostrates 18750.

1 *Quum primò annuum dare constituisset*] Semestre tantùm stipendium numeravit, quamvis primò pollicitus esset solidum iis totius anni stipendium persolutum iri. Hac re notatur Persei avaritia.

Digitized by Google

movet, si potiri oppido posset. Ante ipsa Tempe in faucibus situm, Macedoniæ claustra tutissima præbet, & in Thessaliam opportunum Macedonibus decursum. Quum & loco & præsidio valido inexpugnabilis urbs esset, abstitit incepto. In Perrhæbiam flexis itineribus, Mallœâ primò impetu captâ ac direptâ, Tripoli aliâque Perrhæbiâ receptâ, Larissam rediit; inde Eumene atque Attalo domum remissis, Missagenem Numidasque in hiberna in proximis Thessaliæ urbibus distribuit: & partem exercitûs ita per totam Thessaliam divisit, ut & hiberna commoda omnes haberent, & præsidio urbibus essent. Q. Mucium legatum cum duobus millibus ad obtinendam Ambraciam misit. Græcarum civitatum socios omnes, præter Achæos, dimisit; cum exercitûs parte profectus in Achaiam Phthiotim, Pteleum desertum fugâ oppidanorum diruit a fundamentis, Antrona voluntate colentium recepit. Ad Larissam deinde exercitum admovit; urbs deserta erat, in arcem omnis multitudo concesserat: eam oppugnare aggreditur. Primi omnium Macedones, regium præsidium, metu excesserant: a quibus relicti oppidani, in deditionem extemplo veniunt. Dubitari inde, utrùm Demetrias priùs aggredienda foret, an in Bœotiæ 2 adspiciendæ res. Thebani, vexantibus eos Coroneis, in Bœotiam arcessebant; ad horum preces, quia hibernis aptior regio quàm Magnesia erat, in Bœotiam duxit. U.C. 581. a.C. 171.

2 *Adspiciendæ res*] Ut *atque Eubœam adspicere* suprà c. 37. *Inde Bœotiam jussi.* Vulg. adipiscendæ.

Digitized by Google

EPITOME
LIBRI XLIII LIVIANI.

PRÆTORES nonnulli, eo quòd avarè & crudeliter provincias administrassent, damnati sunt. P. Licinius Crassus proconsul complures in Græcia urbes expugnavit, & crudeliter diripuit; ob id captivi, qui ab eo sub corona venierant, ex senatusconsulto postea restituti sunt. Item a præfectis classium Romanarum multa impotenter in socios facta. Res præterea a Perseo rege in Thracia prosperè gestas continet: 1 victis Dardanis, & Illyrico, cujus rex erat Gentius. Motus, qui in Hispania ab Olonico factus erat, ipso interempto consedit. M. Æmilius Lepidus a censoribus princeps in senatu lectus.

1 *Victis Dardanis, & Illyrico, cujus rex erat Gentius*] Hæc parum accurata sunt. Aliquot Illyriorum oppida cepit Perseus, ut memoratur infrà capp. 18, 19 & 20. At non vicit Illyricum; multò minùs eam Illyrici partem cujus rex erat Gentius, quem in societatem belli perlicere summopere studebat.

LIBER XLIII.

Gesta in Illyrico. EADEM æstate, qua in Thessalia equestri pugnâ victi fuere Romani, legatus (Q. Mucius) in Illyricum a consule missus opulenta duo oppida vi atque armis coëgit in deditionem; omniaque iis sua concessit, ut opinione clementiæ eos qui Carruntem munitam urbem incolebant, alliceret; postquam nec, ut dederent se, compellere, neque capere obsidendo poterat; ne duabus

Digitized by Google

oppugnationibus nequicquam fatigatus miles esset, quas priùs intactas urbes reliquerat, diripuit. Alter consul C. Cassius, nec in Gallia, quam fortitus erat, memorabile quicquam gessit; & per Illyricum ducere legiones in Macedoniam vano incepto est conatus. Ingressum hoc iter consulem, senatus ex Aquileiensium legatis cognovit: qui querentes coloniam suam novam & infirmam, necdum satis munitam, inter infestas nationes Istrorum & Illyriorum esse, quum peterent ut senatus curæ haberet, quomodo ea colonia muniretur, interrogati vellentne eam rem C. Cassio consuli mandari, responderunt Cassium Aquileiam indicto exercitu profectum per Illyricum in Macedoniam esse. Ea res primò incredibilis visa: & pro se quisque credere, Carnis forsitan aut Istris bellum illatum. Tum Aquileienses, nihil se ultrà scire, nec audere affirmare, quàm triginta dierum frumentum militi datum, & duces, qui ex Italia itinera in Macedoniam nossent, conquisitos abductosque. Enimvero senatus indignari, tantùm consulem ausum, ut suam provinciam relinqueret, in alienam transiret; exercitum novo & periculoso itinere inter exteras gentes duceret, viam tot nationibus in Italiam aperiret. Decernunt frequentes, ut C. Sulpicius prætor tres ex senatu nominet legatos, qui eo die proficiscantur ex urbe; &, quantùm accelerare possent, Cassium consulem ubicumque sit persequantur; nuntient, ne bellum cum ulla gente moveat, nisi cum qua senatus gerendum censuerat. Legati hi profecti, M. Cornelius Cethegus, M. Fulvius, P. Marcius Rex. Metus de consule atque exercitu distulit, eo tempore, muniendæ Aquileiæ curam.

U. c. 581. a. C. 171.

Cassius Cos. per Illyricum in Macedoniam ire conatur.

Hispanorum querelæ de Mag. Rom.

II. Hispaniæ deinde utriusque legati aliquot

U.c.581. a.C.171. populorum in senatum introducti. Ii de magistratuum Romanorum avaritia superbiaque conquesti, nixi genibus ab senatu petierunt, ne se socios fœdiùs spoliari vexarique, quàm hostes, patiantur. Quum & alia indigna quererentur, manifestum autem esset pecunias captas; L. Canuleio prætori, qui Hispaniam sortitus erat, negotium datum est, ut in singulos, a quibus Hispani pecunias peterent, quinos 1 recuperatores ex ordine senatorio daret, patronosque quos vellent sumendi potestatem faceret. Vocatis in curiam legatis recitatum est senatusconsultum, jussique nominare patronos: quatuor nominaverunt, M. Porcium Catonem, P. Cornelium Cn. F. Scipionem, L. Æmilium L. F. Paullum, C. Sulpicium Gallum. 2 Cum M. Titinio primùm, qui prætor A. Manlio, M. Junio consulibus in citeriore Hispania fuerat, recuperatores sumpserunt. Bis ampliatus, tertio absolutus est reus. Dissensio inter duarum provinciarum legatos est orta: citerioris Hispaniæ populi M. Catonem & Scipionem; ulterioris, L. Paullum & Gallum Sulpicium patronos sumpserunt. Ad recuperatores adducti a citerioribus populis P. Furius Philus: ab ulterioribus M. Matienus. Ille Sp. Postumio, Q. Mucio consulibus triennio antè, hic biennio prius, L. Postumio, M. Popillio consulibus, prætor fuerat. Gravissimis criminibus accusati ambo, ampliatique: quum dicenda de integro causa esset, excusati exsilii causâ solum vertisse. Furius Præneste, Ma-

1 *Recuperatores*] Vid. not. 3, ad l. XXVI, c. 48.

2 *Cum M. Titinio.... recuperatores sumpserunt*] Recuperatores sibi dari postularunt, qui inter se & M. Titinium disceptarent: M. Titinio litem intenderunt apud recuperatores.

Digitized by Google

tienus Tibur exsulatum abierunt. Fama erat, prohiberi a patronis nobiles ac potentes compellare: auxitque eam suspicionem Canuleius prætor, quòd omissâ eâ re delectum habere instituit; dein repentè in provinciam abiit, ne plures ab Hispanis vexarentur. Ita præteritis silentio oblitteratis, in futurum consultum ab senatu Hispanis, quòd impetrarunt, 3 ne frumenti æstimationem magistratus Romanus haberet; neve cogeret vicesimas vendere Hispanos, quanti ipse vellet; & ne præfecti in oppida sua ad pecunias cogendas imponerentur. U.c.581. a.C.171.

III. Et alia novi generis hominum ex Hispania legatio venit. Ex militibus Romanis, & ex Hispanis mulieribus, cum quibus connubium

3 *Ne frumenti æstimationem*] Duo videntur hîc distingui frumenti genera, æstimatum & emptum, de quibus fusè differit Cic. in Verr. l. III. Primò quidem magistratibus Romanis frumentum in cellam, id est, in domesticum usum, a provincialibus sumere licebat. Ii igitur pro frumento pecuniam sibi numerari jubebant, prædabanturque in eo quòd frumentum grandi pretio æstimarent. Unde videntur hîc Hispani impetravisse, ut magistratus Romani frumentum ipsum accipere cogerentur, non frumenti æstimationem, id est, pro frumento pecuniam: vel, si quis malit, ne liceret magistratibus Romanis pretium imponere frumento illi quod in cellam sumere poterant, sed, si vellent sibi pro frumento dari pecuniam, æstimatione communi & publicâ uterentur. Alterum frumenti genus est, emptum. Jubebantur nimirum provinciales certam quamdam frumenti sui partem vendere Romanis. In eam rem magistratus pecuniam e publico accipiebant. Sed ut ex ea aliquid in suum quæstum averterent, vilissimo pretio taxabant frumentum illud quod emere debebant. Hispani igitur, qui vicesimas frumenti sui vendere debebant Romanis, hoc impetrant, ne illas vendere cogerentur, quanti vellet magistratus Romanus.

Digitized by Google

U.c.581 a.C.171. non esset, natos se memorantes, supra quatuor millia hominum, orabant, ut sibi oppidum, in quo habitarent, daretur. Senatus decrevit, *Uti nomina sua apud L. Canuleium profiterentur:* *Carteia colonia.* 4 *eorumque si quos manumisisset, eos Carteiam ad Oceanum deduci placere.* 5 *Qui Carteiensium domi manere vellent, potestatem fore, uti numero colonorum essent, agro assignato. Latinam eam coloniam esse, Libertinorumque appellari.* Eodem tempore ex Africa & Gulussa Masinissæ regis filius, legatus patris, & Carthaginienses venerunt. Gulussa prior in senatum introductus, & quæ missa erant ad bellum Macedonicum a patre suo exposuit: &, si qua præterea vellent imperare, præstaturum 6 merito populi Romani est pollicitus: & monuit Patres Conscriptos, ut a fraude Carthaginiensium caverent. *Classis eos magnæ parandæ consilium cepisse; specie pro Romanis, & adversùs Macedonas: ubi ea parata instructaque esset, ipsorum fore potestatis quem hostem aut socium habeant.* *Gulussa & legati Carthaginienses Romæ.*

[1. Egit deinde Masinissæ causam de agro, de oppidis, quæ ablata sibi ab eo Carthaginienses quererentur, magnâque contentione inter regulum & legatos Carthaginienses disceptatum. Quæ ultro citroque jactata sint, quid a senatu responsum fuerit, in incerto est. Quievit tamen velut sopita hæc controversia per aliquot annos. Renovata postea in acre bel-

4 *Eorumque si quos manumisisset*] Ex his verbis, & appellatione coloniæ infrà, cui nomen imponitur, *Libertinorum colonia*, inferri debet hos servos fuisse, ac proinde natos ex ancillis.

5 *Qui Carteiensium domi manere vellent*] Simile decretum memoravit Livius de Antiatibus, l. VIII, c. 14.

6 *Merito populi Romani*] Ut postularent merita populi Romani in Masinissam. Eodem modo loquutus est Livius suprà XXVIII, 9.

Digitized by Google

lum exarſit, quod adversùs Maſiniſſam a Pœnis ſuſceptum, cum Romanis gerendum fuit, nec niſi Carthaginis interitu finitum eſt. Hoc anno invenimus in annalibus puerum factum ex virgine ſub parentibus, juſſuque haruſpicum deportatum in inſulam deſertam. U.c.581. a.C.171.

2. Habita ſunt a C. Caſſio conſule comitia, quibus creati conſules ſunt A. Hoſtilius Mancinus, A. Atilius Serranus. Prætores inde facti M. Retius, Q. Mænius, L. Hortenſius, Q. Ælius Pætus, T. Manlius Torquatus, C. Hoſtilius. Decretæ conſulibus provinciæ, Italia & Macedonia. Italia Atilio, Hoſtilio Macedonia obvenit. Prætores, Retius urbanam juriſdictionem, peregrinam Mænius ſortitus eſt. Claſſis cum ora maritima Græciæ Hortenſio obtigit. Reliquæ prætoriæ provinciæ fuere procul dubio, quemadmodum anno priore, Hiſpania, Sicilia, & Sardinia. Sed ſingulas quinam prætores obtinuerint, ſilentibus veterum monumentis, certò ſciri non poteſt. Interim P. Licinius quaſi ad bellum, non cum Perſeo, ſed cum Græcis gerendum miſſus eſſet, inanes adversùs juſtum hoſtem iras in miſeros & viribus impares vertit, complureſque in Bœotia, ubi hibernabat, urbes expugnavit & crudeliter diripuit. Coronei maximè vexati quum ad ſenatum confugiſſent, Patres decreverunt, ut captivi qui ſub corona veniſſent, in libertatem reſtituerentur. Conſulis crudelitatem & avaritiam imitatus eſt, aut etiam ſuperavit Lucretius prætor, qui claſſi præerat, adversùs ſocios ferox, hoſti ſpernendus. Si quidem claſſem ad Oreum ſtantem adortus repentè Perſeus, naves onerarias frumentum portantes viginti cepit, reliquas depreſſit, & quatuor etiam quinqueremibus potitus eſt. Res quoque

Comitia.

Provinciæ.

P. Licinius crudelitas in Græcos.

Itidem C. Lucretii.

Res geſtæ Perſei.

Digitized by Google

U.c.581. a.C.171. prospere gestæ in Thracia a Perseo, quum eò ad Cotyn defendendum adversùs Atlesbis & Corragi copias divertisset. Nec verò ipse sibi Cotys defuit, vir bello strenuus, consilio præstans, Thrax genere solo, non moribus. Nam & unicæ sobrietatis ac temperantiæ fuit, idemque clementiâ & moderatione animi planè amabilis.

Epi rotæ adjungunt se Perseo, auctore Cephalo.

3. Cuncta Perseo ex voto fluebant. Nam & tunc Epirotarum gens in ejus partes transiit, auctore Cephalo, quem tamen ad defectionem necessitas magis compulit, quàm voluntas. Is singulari prudentiâ & constantiâ præditus, tum quoque optimâ mente erat. Deos enim immortales precatus fuerat ut bellum inter Romanos & Persea ne conflaretur, neve de summa rerum decerneretur. At exorto bello, statuerat ex fœderis præscripto Romanos juvare: præter fœderis autem leges nihil ultro facere, neque obsequi indecorè & turpiter. Turbavit hæc consilia Charopus quidam, ejus Charopi, qui saltum ad Aoum amnem T. Quintio contra Philippum bellanti aperuerat, nepos, vilis potentiorum assentator, & mirus calumniarum in optimum quemque artifex. Romæ educatus fuerat, missus ab avo in urbem, ut linguam Romanam litterasque perdisceret. Hinc notus carusque plurimis Romanorum, quum revertisset domum, naturâ levis, & ingenio pravus, quum & Romana ei amicitia faceret animos, principes viros usque allatrabat. Sed primò despiciebatur ab omnibus, nec ulla ejus ratio habebatur. Postquam autem bellum Persicum conflatum est, quum plena omnia suspicionum in Græcia essent, multis palam, pluribus occultè Perseo studentibus, non destitit Charopus eos qui auctoritate inter Epirotas præsta-

Digitized by Google

bant, apud Romanos criminari. Et ſpeciem quamdam coloremque dabat ejus calumniis ea neceſſitudo, quæ olim Cephalo ceteriſque eamdem ſectam ſequentibus cum regibus Macedonum fuerat. Jam verò omnia illorum dicta factaque malignè explorans, & in pejus ſemper detorquens, veritatemque adjectis detractiſque quæ voluerat adulterans, fidem criminibus faciebat. Neque his tamen commovebantur Cephalus & ii qui eorumdem in republica conſiliorum ſocii erant, freti egregiâ conſcientiâ illibatæ erga Romanos fidei. Verùm ubi illis criminationibus aurem præbere Romanos ſenſerunt, & principes quoſdam Ætolorum, quos pariter ſuſpectos fecerant obtrectatorum calumniæ, Romam abductos, tum demum opus eſſe crediderunt, ut ſibi ipſi ſuiſque rebus conſulerent. Quum autem nihil ſuccurreret præter regiam amicitiam, cum Perſeo ſocietatem inire coacti ſunt, eique gentem ſuam tradere. U.c.581. a.C.171.

4. Romæ A. Hoſtilius, A. Atilius conſules, inito magiſtratu, & peractis quæ divina humanaque in urbe & circa urbem fieri a conſulibus mos eſt, in provincias profecti ſunt. Hoſtilius, cui Macedonia obtigerat, quum in Theſſaliam ad exercitum properaret, Epirum, quæ nondum apertè defecerat, ingreſſus, parum abfuit quin incideret in Perſei manus. Theodotus enim quidam & Philoſtratus rati ſeſe, ſi eum regi traderent, magnam gratiam apud Perſea inituros, & graviſſimum in præſentia Romanis damnum illaturos, ad regem litteras dedere, ut quantâ maximâ poſſet celeritate accurreret. Quòd niſi & Perſeum objecta a Moloſſis ad Loum amnem mora retardaſſet, & conſul de imminenti periculo monitus ab inſtituto itinere deflexiſſet, vix videtur effugere potuiſſe. Igitur U.c.582. a.C.170. A. Hoſtilio, A. Atilio Coſſ. *Hoſtilius Coſ. inſidias Perſei vix effugit.*

Digitized by Google

U.c.582 a.C.170 relictâ Epiro navigavit Anticyram, unde in Thessaliam contendit. Ibi accepto exercitu ad hostem perrexit. Sed nihilo feliciùs bellum administravit, quàm priore anno gestum fuerat. Nam & prælio commisso cum rege pulsus est, & quum primò per Elimeam vim facere tentasset, deinde per Thessaliam occultè moliri iter, ubique occurrente Perseo, vano conatu absistere coactus est. Néc Hortensius prætor, cui classis obtigerat, quidquam satis scitè aut fortunatè egit, cujus ex rebus gestis nihil ad memoriam insignius est, quàm crudelis & perfida urbis Abderitarum direptio, quum intoleranda sibi imposita onera deprecarentur. Igitur Perseus Romanos jam despiciens, ac velut otiosus planè & vacuus, corollarii vicem in Dardanos excursionem fecit, & decem millibus barbarorum interfectis, ingentem prædam abduxit.

Parum feliciter bellum administrat.

Olonicus Hispanorum dux.

5. Movere hoc anno Celtiberi in Hispania bellum, instigante novo duce Olonico, Salondicum quidam vocant. Is summâ calliditate & audaciâ, hastam argenteam quatiens, velut cœlo missam, vaticinanti similis, omnium in se mentes converterat. Sed quum pari temeritate, castra prætoris Romani, uno furiosi consilii socio assumpto, sub noctem adiissent, prætorem videlicet obtruncaturus, juxta tentorium ipsum pilo vigilis exceptus est: socius pares stolidi incepti pœnas luit. Amborum capita præcidi statim jussit prætor, atque hastis suffixa delectis è numero captivorum tradi ad suos perferenda.

IV. Hi] tantum pavorem ingressi castra ostentantes capita fecerunt, ut, si admotus extemplo exercitus foret, capi castra potuerint. Tum quoque fuga ingens facta est: &

Digitized by Google

erant qui legatos mittendos, ad pacem precibus petendam, censerent: civitatesque complures, eo nuntio audito, in deditionem venerunt; quibus purgantibus sese, culpamque in duorum amentiam conferentibus, qui se ultro ad pœnam ipsi obtulissent, quum veniam dedisset prætor; profectus extemplo ad alias civitates, omnibus imperata facientibus, quieto exercitu pacatum agrum, qui paulo antè ingenti tumultu arserat, peragravit. Hæc lenitas prætoris, quâ sine sanguine ferocissimam gentem domuerat, eo gratior plebi Patribusque fuit, quo crudeliùs avariúsque in Græcia bellatum, & ab consule Licinio, & ab Lucretio prætore, erat. Lucretium tribuni plebis absentem concionibus assiduis lacerabant, quum reipublicæ causâ abesse excusaretur: sed tum adeo vicina etiam inexplorata erant, ut is eo tempore in agro suo Antiati esset, aquamque ex manubiis Antium ex flumine Loracinæ duceret; id opus 7 centum triginta millibus æris locasse dicitur; tabulis quoque pictis, ex præda, fanum Æsculapii exornavit. Invidiam infamiamque ab Lucretio averterunt in Hortensium succesſorem ejus Abderitæ legati, flentes ante curiam, querentesque, *Oppidum suum ab Hortensio expugnatum ac direptum esse. Causam excidii fuisse urbi, quòd quum* 8 *centum millia denariúm, & 9 tritici quinquaginta millia modiúm imperaret, spatium petierint, quo de ea re & ad Hostilium consulem, & Romam mitterent legatos. Vixdum ad consulem se perveniſſe, & au-*

U.c.582. a.C.170.

In Lucretium invehuntur Tr. Pl.

Abderitarum querelæ de Hortensio.

7 *Centum triginta millibus æris*] Assibus 130000, id est, marcis argenti nostratibus circiter 127.

8 *Centum millia denariúm*] Marcas argenti 1562, uncias 4.

9 *Tritici quinquaginta millia modiúm*] Modios Parisienses ferè 38542.

Digitized by Google

U.c.582. a.C.170. *disse oppidum expugnatum, principes securi percussos, sub corona ceteros venisse.* Indigna res senatui visa: decreveruntque eadem de Abderitis, quæ de Coroneis decreverant priore anno: eademque pro concione edicere Q. Mænium prætorem jusserunt. Et legati duo, C. Sempronius Blæsus, Sex. Julius Cæsar, ad restituendos in libertatem Abderitas missi. Iisdem mandatum, ut & Hostilio consuli, & Hortensio prætori nuntiarent, senatum, Abderitis injustum bellum illatum, conquirique omnes qui in servitute sint, & restitui in libertatem, æquum censere.

V. Eodem tempore de C. Cassio, qui consul priore anno fuerat, tum tribunus militum in Macedonia cum A. Hostilio erat, querelæ ad senatum delatæ sunt: & legati regis Gallorum Cincibili venerunt. Frater ejus verba in senatu fecit, questus, Alpinorum populorum agros sociorum suorum depopulatum C. Cassium esse: & inde multa millia hominum in servitutem abripuisse. Sub id tempus Carnorum Istrorumque & Iapidum legati venerunt: *Duces sibi ab consule Cassio primùm imperatos, qui in Macedoniam ducenti exercitum iter monstrarent: pacatum ab se tamquam ad aliud bellum gerendum abisse: inde ex medio regressum itinere, hostiliter peragrasse fines suos: passim rapinasque & incendia facta: nec se ad id locorum scire, propter quam causam consuli pro hostibus fuerint.* Et regulo Gallorum absenti, & his populis responsum est, *Senatum, ea quæ facta querantur, neque sciisse futura, neque, si sint facta, probare. Sed indictâ causâ damnari absentem consularem virum, injurium esse, quum is reipublicæ causâ absit. Ubi ex Macedonia rediisset C. Cassius, tum, si coràm eum arguere vellent, cognitâ re senatum*

Querelæ de Cassio.

Digitized by Google

daturum operam uti satisfiat. Nec responderi tantùm iis gentibus, sed legatos mitti, duos ad regulum trans Alpes, tres circa eos populos placuit, qui indicarent quæ Patrum sententia esset. Munera mitti legatis ex 1 binis millibus æris censuerunt; duobus fratribus regulis hæc præcipua, torques duo 2 ex quinque pondo auri facti, & 3 vasa argentea quinque ex viginti pondo, & duo equi phalerati cum agasonibus, & equestria arma ac sagula, & comitibus eorum vestimenta liberis servisque, hæc missa: illa petentibus data, ut denorum equorum iis commercium esset, educendique ex Italia potestas fieret; legati cum Gallis missi trans Alpes, C. Lælius, M. Æmilius Lepidus: ad ceteros populos C. Sicinius, P. Cornelius Blasio, T. Memmius. U.C. 582. a.C. 170.

VI. Multarum simul Græciæ Asiæque civitatum legati Romam convenerunt. Primi Athenienses introducti: ii *se quod navium habuerint militumque, P. Licinio consuli, & C. Lucretio prætori misisse* exposuerunt, *quibus eos non usos,* 4 *frumenti sibi centum millia imperasse: quod, quamquam sterilem terram arent, ipsosque etiam agrestes peregrino frumento alerent, tamen, ne deessent officio, confeciisse: & alia, quæ imperarentur, præstare paratos esse.* Milesii nihil præstitisse memorantes, si quid imperare ad bellum senatus vellet, præstare se paratos esse polliciti sunt. Alabandenses templum Urbis Romæ se *Tem-plum Urbis Romæ.*

1 *Binis millibus æris*] Marcis argenti nostratibus 3, uncia 1.

2 *Ex quinque pondo auri*] Septem marcis nostratibus, unciis 6, semuncia 1.

3 *Vasa argentea quinque ex viginti pondo*] Ex marcis nostratibus 31, unciis 2.

4 *Frumenti.... centum millia*] Supple, modiûm. Modios Parisienses ferè 77084.

Digitized by Google

U.c.582. feciſſe commemoraverunt, ludoſque anniverſa-
a.C.170. rios ei divæ inſtituiſſe: & 5 coronam auream quinquaginta pondo, quam in Capitolio ponerent, donum Jovi Optimo Maximo attuliſſe, & ſcuta equeſtria trecenta: ea cui juſſiſſent, tradituros. Donum ut in Capitolio ponere, & ſacrificare liceret, petebant. Hoc & Lampſaceni, 6 octoginta pondo coronam afferentes, petebant, commemorantes, *Diſceſſiſſe ſe a Perſeo, poſtquam Romanus exercitus in Macedoniam veniſſet, quum ſub ditione Perſei & antè Philippi fuiſſent. Pro eo, & quòd imperatoribus Romanis omnia præſtitiſſent, id ſe tantùm orare, ut in amicitiam populi Romani reciperentur: ſi pax cum Perſeo fieret, exciperentur, ne in regiam poteſtatem reciderent.* Ceteris legatis comiter reſponſum. Lampſacenos in ſociorum formulam referre Q. Mænius prætor juſſus. Munera omnibus in ſingulos binûm millium æris data. Alabandenſes ſcuta reportare ad A. Hoſtilium conſulem in Macedoniam juſſi. Et ex Africa legati ſimul Carthaginienſium, (& Maſiniſſæ venerunt: Carthaginienſium) 7 tritici decies centum millia & hordei quingenta indicantes ſe ad mare devecta habere, ut, quò ſenatus cenſuiſſet, deportarent. *Id munus officiumque ſuum ſcire minus eſſe, quàm pro meritis populi Romani & voluntate ſua:* 8 *ſed ſæpe aliàs,*

5 *Coronam auream quinquaginta pondo*] Marcarum noſtratium 78, unciæ 1.

6 *Octoginta pondo*] Marcarum Pariſienſium 125.

7 *Triticii decies centum millia*] Nempe modiûm. Modios noſtrates paulo plus 770833. *Hordei quingenta millia* modiûm. Modios noſtrates plus 385416.

8 *Sed ſæpe aliàs*] Hæc ſanè parum cohærent cum iis quæ præcedunt. Tamen poſſumus ita accipere, ut Carthaginienſes mediocritati munerum ſuorum ideo nunc ignoſcendum cen-

bonis

Digitized by Google

bonis in rebus utriusque populi, se gratorum fide- U.c.582.
liumque sociûm muneribus functos esse. Item Ma- a.C.170.
sinissæ legati tritici eamdem summam polliciti, & mille & ducentos equites, duodecim elephantos: & si quid aliud opus esset, ut imperaret senatus: æquè propenso animo, ac quæ ipse ultro pollicitus sit, præstaturum esse. Gratiæ & Carthaginiensibus & regi actæ; rogatique, ut ea quæ pollicerentur, ad Hostilium consulem in Macedoniam deportarent. Legatis in singulos binûm millium æris munera missa.

VII. Cretensium legatis commemorantibus, se, quantum sibi imperatum a P. Licinio consule esset sagittariorum, in Macedoniam misisse, quum interrogati non inficiarentur, *apud Persea majorem numerum sagittariorum, quàm apud Romanos militare*, responsum est: *Si Cretenses bene ac gnaviter destinarent potiorem populi Romani quàm regis Persei amicitiam habere, senatum quoque Romanum iis, tamquam certis sociis responsum daturum esse. Interea nuntiarent suis, placere senatui, dare operam Cretenses, ut, quos milites 9 intra præsidia regis Persei haberent, eos primo quoque tempore domum revocarent.* Cretensibus cum hoc responso dimissis, Chalci- *Chalcidenses legati.*
denses vocati: quorum ipso introitu, ob id quòd Miction princeps eorum pedibus captus lectică est introlatus, ultimæ necessitatis extemplo visa res; 1 in qua ita affecto excu-

seant, quòd sæpe aliàs, quum bonæ essent res utriusque populi, fidelium sociorum officium alacriùs impleverint: nunc quum solliciti agerent ob hærentem lateri Masinissam, nihil amplius sese posse præstare.

9 *Intra præsidia regis*] Vid. not. 2, ad XXXVIII, 11.

1 *In qua*] Quoniam ita affectus tamque malè se habens, aut ipse petendam non existimasset a civibus

Digitized by Google

U.c.582. a.C.170. *Querela de Mag. Rom.*

satio valetudinis, aut ne ipsi quidem petenda visa foret, aut data petenti non esset. Quum sibi nihil vivi reliquum præterquam linguam ad deplorandas patriæ suæ calamitates præfatus esset, expositi civitatis primùm suæ benefacta, & vetera, & ea quæ Persei bello præstitissent ducibus exercitibusque Romanis; tum quæ primò C. Lucretius in populares suos prætor Romanus superbè, avarè, crudeliter fecisset; deinde, quæ tum quum maximè L. Hortensius faceret: quemadmodum omnia sibi, etiam iis quæ patiantur tristiora, patienda esse ducant potiùs, quàm se dedant Persi. *Quod ad Lucretium Hortensiumque attineret, scire, tutius fuisse claudere portas, quàm in urbem eos accipere. 2 Qui exclusissent eos, Emathiam, Amphipolim, Maroneam, Ænum, incolumes esse: apud se templa omnibus ornamentis compilata, spoliaque sacrilegii C. Lucretium navibus Antium devexisse, libera corpora in servitutem abrepta: fortunas sociorum populi Romani direptas esse, & quotidie diripi. Nam ex instituto C. Lucretii, Hortensium quoque in tectis hieme pariter atque æstate navales socios habere, & domos suas plenas turbâ nauticâ esse; versari inter se, conjuges, liberosque suos, quibus nihil neque dicere pensi sit, neque facere.*

VIII. Arcessere in senatum Lucretium placuit, ut disceptaret coràm purgaretque sese. Ceterùm multo plura præsens audivit, quàm in absentem jacta erant: & graviores potentioresque accessere accusatores duo tribuni plebis,

suis, aut petens non impetrasset, excusatione valetudinis, veniam hujus tam longi tamque laboriosi Chalcide Romam itineris.

2 *Qui exclusissent eos*] Viderentur Grammaticæ leges postulare *quæ*, propterea quòd nomina urbium sequuntur. Sed novum non est urbes poni pro civibus.

Digitized by Google

M. Juventius Thalna, & Cn. Aufidius. Ii non in senatu modò eum lacerarunt, sed in concionem etiam pertracto, multis objectis probris, diem dixerunt. Senatûs jussu, Chalcidensibus Q. Mænius prætor respondit: *Quæ bene meritos sese, & antè, & in eo bello quod gerebatur, de populo Romano dicant, ea & scire vera eos referre senatum, & perinde ac debeant grata esse. Quæ facta a C. Lucretio, fierique ab L. Hortensio, prætoribus Romanis, querantur, ea neque facta, neque fieri voluntate senatûs, quem non posse existimare, qui sciat, bellum Persi & antè Philippo patri ejus intulisse populum Romanum pro libertate Græciæ, 3 non ut ea a magistratibus sociis atque amicis paterentur? Litteras se ad L. Hortensium prætorem daturos esse: quæ Chalcidenses querantur acta, ea senatui non placere: si qui in servitutem liberi venissent, ut eos conquirendos primo quoque tempore, restituendosque in libertatem curaret: sociorum navalium neminem, 4 præter magistros, in hospitia deduci æquum censere.* Hæc Hortensio jussu senatûs scripta. Munera binûm millium æris legatis missa, & vehicula Mictioni 5 publicè locata, quæ eum Brundisium commodè perveherent. C. Lucretium, ubi dies quæ dicta erat venit, tribuni ad *natur.*

U.C. 582. a.C. 170.

Senatûs responsum.

Lucretius damnatur.

3 *Non ut ea*] Non ut Græci talia paterentur a magistratibus sociis atque amicis, qualia Chalcidenses ab Lucretio & Hortensio passi fuerant. Gronovius vult legi *socii atque amici*: quod fortasse elegantius videri possit.

4 *Præter magistros*] Videntur hi *magistri sociorum navalium* iidem esse, qui interdum, ut suprà l. XXIX, c. 25, *navium magistri* dicuntur: & dignitate gubernatoribus superiores erant, ut colligitur ex l. XLV, c. 42, infrà.

5 *Publicè locata*] Publicâ populi Romani impensâ præbita, certo pretio redemptoribus condicto.

Digitized by Google

U.c.582 a.C.170. populum accusarunt, mulctamque 6 decies centum millium æris dixerunt. Comitiis habitis, omnes quinque & triginta tribus eum condemnarunt.

IX. In Liguribus eo anno nihil memorabile gestum; nam nec hostes moverunt arma, neque consul in agrum eorum legiones induxit: & satis exploratâ pace ejus anni, milites duarum legionum Romanarum, intra dies sexaginta quàm in provinciam venit, dimisit; sociorum nominis Latini exercitu maturè in hiberna Lunam & Pisas deducto, ipse cum equitibus Galliæ provinciæ pleraque oppida adiit. Nusquam alibi quàm in Macedonia bellum erat: suspectum tamen & Gentium Illyriorum regem habebant: itaque & octo naves ornatas a Brundisio senatus censuit mittendas ad C. Furium legatum Issam, qui cum præsidio duarum Issensium navium insulæ præerat; duo millia militum in eas naves sunt impositа, quæ Q. Mænius prætor, ex senatusconsulto, in ea parte Italiæ quæ objecta Illyrico est, conscripsit: & consul Hostilius Ap. Claudium in Illyricum cum quatuor millibus peditum misit, ut accolas Illyrici 7 tutaretur; qui non contentus iis quas adduxerat copiis, auxilia ab sociis corrogando, ad octo millia hominum vario genere armavit: peragratâque omni eâ regione, ad Lychnidum Dassaretiorum consedit.

Res in Illyrico gestæ.

Ap. Claudius ab Usca-nensibus cæsus.

X. Haud procul inde Uscana oppidum finium 8 plerumque Persei erat; decem millia civium

6 *Decies centum millium æris*] Marcarum argenti Parisiensium 1562, unciarum 4.

7 *Tutaretur*] Nempe Ap. Claudius.

8 *Plerumque*] Hoc oppidum in finibus Macedoniæ & Illyrici positum, modò hujus, modò illius ditionis fuerat; sed, ut plurimum, Macedonicæ.

Digitized by Google

habebat, & modicum, custodiæ causâ, Cre- U.c.582.
tensium præsidium. Inde nuntii ad Claudium a.C.170.
occulti veniebant: *Si propiùs copias admovisset, paratos fore qui proderent urbem. Et operæ pretium esse; non se amicosque tantùm, sed etiam milites prædâ expleturum.* Spes cupiditati admota ita occæcavit animum, ut nec ex iis qui venerant quemquam retineret, nec obsides, pignus futuros furto & fraude agendæ rei, posceret, nec mitteret exploratum, nec fidem acciperet; die tantùm statutâ profectus a Lychnido, duodecim millia ab urbe ad quam tendebat, posuit castra. Quartâ inde vigiliâ signa movit, mille ferme ad præsidium castrorum relictis; incomposîti longo agmine effusi, infrequentes, quum nocturnus error dissiparet, ad urbem pervenerunt. Crevit negligentia, postquam neminem armatum in muris viderunt. Ceterùm ubi primùm sub jactu teli fuerunt, duabus simul portis erumpitur, & ad clamorem erumpentium ingens strepitus e muris ortus ululantium mulierum cum crepitu undique æris: & incondita multitudo, turbâ immista servili, variis vocibus personabat. Hic tam multiplex undique objectus terror effecit, ne sustinere primam procellam eruptionis Romani possent; itaque fugientes plures quàm pugnantes interempti sunt: vix duo millia hominum cum ipso legato in castra perfugerunt. Quo longius iter in castra erat, eo plures fessos consectandi hostibus copia fuit. Ne moratus quidem in castris Appius, ut suos dissipatos fugâ colligeret, (quæ res palatis per agros saluti fuisset) ad Lychnidum protinus reliquias cladis reduxit.

XI. Hæc & alia haud prospere in Macedonia gesta, ex Sex. Digitio tribuno militum, qui sacrificii causâ Romam venerat, sunt audita.

Digitized by Google

U.c.582. a.C.170. Propter quæ veriti Patres, ne quæ major ignominia acciperetur, legatos in Macedoniam, M. Fulvium Flaccum, & M. Caninium Rebilum, miserunt, qui comperta quæ agerentur referrent: & ut A. Hostilius consul comitia consulibus subrogandis ita ediceret, uti mense Januario haberi possent, & ut primo quoque tempore in urbem rediret. Interim M. Retio prætori mandatum, *Ut edicto senatores omnes ex tota Italia (nisi qui reipublicæ causâ abessent) Romam revocaret. Qui Romæ essent, ne quis ultra mille passuum ab Roma abesset.*

Comitia. Ea, uti senatus censuit, sunt facta. Comitia consularia ante diem quintum Kalendas Februarias fuere. Creati consules sunt, Q. Marcius Philippus iterum, & Cn. Servilius Cæpio; post diem tertium prætores sunt facti, C. Decimius, M. Claudius Marcellus, C. Sulpicius Gallus, C. Marcius Figulus, Ser. Cornelius Lentulus, P. Fonteius Capito. Designatis prætoribus, præter duas urbanas, quatuor provinciæ sunt decretæ; Hispania, & Sardinia, & Sicilia, & classis. Legati ex Macedonia, exacto admodum mense Februario, redierunt.

Status rerum in Macedonia. Hi, quas res eâ ætate prospere gessisset rex Perseus, referebant: quantusque timor socios populi Romani cepisset, tot urbibus in potestatem regis redactis. *Exercitum consulis infrequentem commeatibus vulgò datis* 9 *per ambitionem esse: culpam ejus rei consulem in tribunos militum, contrà illos in consulem conferre. Ignominiam Claudii temeritate acceptam,* 1 *elevare eos Patres acceperunt, qui perpaucos Italici gene-*

9 *Per ambitionem*] Per pravam indulgentiam, captandæ militum gratiæ causâ.

1 *Elevare eos Patres acceperunt*] Duo postrema verba delenda videntur.

Digitized by Google

ris, & magna ex parte tumultuario delectu conscriptos ibi milites amissos referebant. Consules designati, ubi primùm magistratum iniissent, de Macedonia referre ad senatum jussi: destinataque provinciæ iis sunt, Italia & Macedonia. Hoc anno intercalatum est: 2 tertio die post Terminalia Kalendæ Intercalares fuere. Sacerdotes intra eum annum mortui, L. Flamininus [augur]: pontifices duo decesserunt, L. Furius Philus, & C. Livius Salinator; in locum Furii T. Manlium Torquatum, in Livii M. Servilium pontifices legerunt. U.c.582. a.C.170.

XII. Principio insequentis anni, quum consules novi Q. Marcius & Cn. Servilius de provinciis retulissent, primo quoque tempore aut comparare eos inter se Italiam & Macedoniam, aut sortiri placuit: priusquam id fors cerneret, in incertum, ne quid gratia momenti faceret, in utramque provinciam, quod res desideraret supplementi, decerni. In Macedoniam peditum Romanorum sex millia, sociorum nominis Latini sex millia: equites Romanos ducentos quinquaginta, socios trecentos. Veteres milites dimitti, ita ut in singulas Romanas legiones ne plus sena millia peditum, trecenti equites essent. Alteri consuli nullus certus finitus numerus civium Romanorum, quem in supplementum legeret; id modò finitum, ut U.c.583. a.C.169. Q. Marcio II. Cn. Servilio Coss. *Exercitus.*

2 *Tertio die post Terminalia Kalendæ Intercalares fuere*] *Terminalia*, festus dies dei Termini, de quo vid. not. 6, ad l. I, c. 55, celebrabantur septimo Kal. Martias. *Kalendæ Intercalares* sunt Kalendæ mensis Intercalaris, de quo egimus in not. 4, ad l. I, c. 19. Ceterùm ex more solenni intercalabatur postridie Terminalia. Ideo notat hoc loco Livius, tamquam inusitatum, in tertium post Terminalia diem dilatas Intercalares Kalendas.

Digitized by Google

U.c.583 duas legiones scriberet, quæ quina millia pe-
a.C.169. ditum & ducenos haberent, equites trecenos. Latinorum major quàm collegæ decretus numerus: peditum decem millia, & sexcenti equites; quatuor præterea legiones scribi jussæ, quæ, si quò opus esset, educerentur. Tribunos iis non permissum ut consules facerent: populus creavit. Sociis nominis Latini sexdecim millia peditum, & mille equites imperati. Hunc exercitum parari tantùm placuit, ut exiret si quò res poscceret. Macedonia maximè curam præbebat. In classem mille socii navales cives Romani libertini ordinis ex Italia scribi jussi; totidem ut ex Sicilia scriberentur: &, cui ea provincia evenisset, mandatum, ut eos in Macedoniam, ubicumque classis esset, deportandos curaret. In Hispaniam tria millia peditum Romanorum in supplementum, trecenti equites decreti. Finitus ibi quoque in legiones militum numerus, peditum quina millia, trecenti & triginta equites. Et sociis imperare prætor, cui Hispania obvenisset, jussus quatuor millia peditum, & trecentos equites.

XIII. Non sum nescius, ab eadem negligentia quâ nihil deos portendere vulgò nunc credant, neque nuntiari 3 admodum ulla prodigia in publicum, neque in annales referri; ceterum & mihi, vetustas res scribenti, nescio quo pacto antiquus fit animus: 4 & quædam religio tenet, quæ illi prudentissimi viri publicè suscipienda censuerint, ea pro dignis habe-

3 *Admodum*] Ferè.

4 *Et quædam religio tenet... pro dignis habere*] Videtur legendum esse potiùs *indignis*. Religioni enim ea habere dicimur, quæ aversamur, quæ facere aut fieri nolumus, non ea quæ præoptamus. Sic l. V, c. 23. *Jovis Solisque equis æquiparari dictatorem in religionem etiam trahebant.*

Digitized by Google

re, quæ in meos annales referam. Anagnia duo prodigia eo anno ſunt nuntiata: facem in cœlo conſpectam, & bovem feminam loquutam publicè ali. Minturnis quoque per eos dies 3 cœli ardentis ſpecies effulſerat. Reate imbri lapidavit. Cumis in arce Apollo triduum ac tres noctes lacrymavit. In urbe Romana duo æditui nuntiarunt, alter, in æde Fortunæ anguem jubatum a compluribus viſum eſſe; alter, in æde Primigeniæ Fortunæ, quæ in colle eſt, duo diverſa prodigia, palmam in area enatam, & ſanguine interdiu pluiſſe. Duo non ſuſcepta prodigia ſunt, alterum, quòd in privato loco factum eſſet; palmam enatam impluvio ſuo T. Marcius Figulus nuntiabat: alterum, quòd in loco peregrino; Fregellis in domo L. Atrei haſta, quam filio militi emerat, interdiu plus duas horas arſiſſe, ita ut nihil ejus ambureret ignis, dicebatur. Publicorum prodigiorum causâ 4 libris decemviri aditis, quadraginta majoribus hoſtiis, quibus diis conſules ſacrificarent, ediderunt, & uti ſupplicatio fieret, cunctique magiſtratus circa omnia pulvinaria victimis majoribus ſacrificarent, populuſque coronatus eſſet. Omnia, uti decemviri 5 præierunt, facta. U.c.583. a.C.169. *Prodigia.*

XIV. Cenſoribus deinde creandis comitia edicta ſunt; petierunt cenſuram principes civitatis, C. Valerius Lævinus, L. Poſtumius Albinus, P. Mucius Scævola, M. Junius Brutus, C. Claudius Pulcher, Ti. Sempronius Gracchus. Hos duos cenſores creavit populus Romanus. Quum delectûs habendi major quàm aliàs propter Macedonicum bellum cura eſſet, conſules plebem apud ſenatum accuſabant, quòd juniores non reſponderent. Adversùs quos C. Sulpicius & M. Claudius prætores cauſam *Cenſores.* *Delectus a prætoribus habitus.*

5 *Præierunt*] Vid. not. 3, ad IV, 21.

Digitized by Google

U.c.583. egerunt. *Non consulibus, sed ambitiosis consuli-*
a.C.169. *bus delectum difficilem esse; 6 neminem invitum militem ab iis fieri. 7 Id ita ut esse scirent & Patres Conscripti, prætores, 8 quibus & vis imperii minor, & auctoritas esset, delectum, si ita senatui videretur, perfecturos esse.* Id prætoribus, magnâ Patrum [consensione], non sine suggillatione consulum, mandatum est. Censores, ut eam rem adjuvarent, ita in concione edixerunt, *Legem censui censendo dicturos esse, ut 9 præter commune omnium civium jusjurandum hæc adjurarent: Tu minor annis sex & quadraginta es, tuque ex edicto C. Claudii, Ti. Sempronii censorum ad delectum prodito: & quotiescumque delectus erit, quem his censoribus magistratus habebunt, si miles factus non eris, in delectu prodibis.* Item quia fama erat, multos ex Macedonicis legionibus, incertis commeatibus per ambitionem imperatorum ab exercitu abesse, edixerunt de militibus, P. Ælio, C. Popillio consulibus, postve eos consules, in Macedoniam scriptis, *Ut, qui eorum in Italia essent, intra dies triginta, censi prius apud se, in provinciam redirent; qui in patris aut avi potestate essent, eorum nomina ad se ederentur. Missorum quoque causas sese cognituros esse: &*

6 *Neminem invitum militem ab his fieri*] Sic probant Sulpicius & Marcellus ambitiosos esse consules, qui metu offensionum neminem militare invitum cogerent.

7 *Id ita ut esse*] Ut Patres Conscripti quoque scirent id ita esse.

8 *Quibus & vis imperii minor & auctoritas esset*] Quorum & minor potestas, & minor dignatio esset. In *imperio* est vis cogendi: *auctoritas* venerationem conciliat. Suprà l. 1, c. 7. *Evander tum ea... auctoritate magis quàm imperio regebat loca.*

9 *Præter commune... jusjurandum*] Vid. not. 3, ad l. 1, c. 42.

Digitized by Google

quorum ante emerita stipendia 1 *gratiosa missio sibi visa esset, eos milites fieri jussuros.* Hoc edicto litterisque censorum per fora & conciliabula dimissis, tanta multitudo juniorum Romam convenit, ut gravis urbi turba insolita esset. Præter delectum eorum quos in supplementum mitti oportebat, quatuor a C. Sulpicio prætore scriptæ legiones sunt, intraque undecim dies delectus est perfectus. U.C. 583. A.C. 169.

XV. Consules deinde sortiti provincias sunt; nam prætores propter jurisdictionem maturius sortiti erant. Urbana C. Sulpicio, peregrina C. Decimio obtigerat. Hispaniam M. Claudius Marcellus, Siciliam Ser. Cornelius Lentulus, Sardiniam P. Fonteius Capito, classem C. Marcius Figulus erat sortitus. Consulum Cn. Servilio Italia, Q. Marcio Macedonia obvenit. Latinisque actis, Marcius extemplo est profectus. Cæpione deinde referente ad senatum, quas ex novis legionibus duas legiones secum in Galliam duceret, decrevere Patres, ut C. Sulpicius, M. Claudius prætores, ex his quas scripsissent legionibus, quas videretur, consuli darent. Indignè patiens prætorum arbitrio consulem subjectum, dimisso senatu, ad tribunal prætorum stans postulavit, ex senatusconsulto destinarent sibi duas legiones; prætores consulis in eligendo arbitrium fecerunt. Senatum deinde censores legerunt: M. Æmilius Lepidus princeps ab tertiis jam censoribus lectus. Septem è senatu ejecti sunt. In censu accipiendo populi, milites ex Macedonico exercitu, qui quàm multi abessent ab signis, census docuit, in provinciam cogebant: causas stipendiis [nondum emeritis] missorum cognoscebant: &, cujus nondum justa missio visa esset, ita *Census actus.*

1 *Gratiosa*] Gratiæ data non juri.

Digitized by Google

U.c.583. jusjurandum adigebant: 2 *Ex tui animi sententia, tu ex edicto C. Claudii, Ti. Sempronii censorum in provinciam Macedoniam redibis, quod sine dolo malo facere poteris.*

a.C.169.

XVI. In equitibus recensendis tristis admodum eorum atque aspera censura fuit: multis equos ademerunt. In ea re quum equestrem ordinem offendissent, 3 flammam invidiæ adjecere edicto, quo edixerunt, *Ne quis eorum, qui Q. Fulvio, A Postumio censoribus publica vectigalia aut* 4 *ultrotributa conduxissent,* 5 *ad hastam suam accederet, sociusve aut affinis ejus conductionis esset.* Sæpe id querendo veteres publicani quum impetrare nequissent ab senatu, ut modum potestati censoriæ imponerent; tandem tribunum plebis P. Rutilium, ex rei privatæ contentione iratum censoribus, patronum causæ nacti sunt. Hujus clientem libertinum parietem in Sacra via adversùs ædes publicas demoliri jusserant, quòd publico inædificatus esset; appellati a privato tribuni; quum præter Rutilium nemo intercederet, censores 6 ad pignora capienda miserunt, mulctamque pro concione privato dixerunt. Hinc contentione ortâ, quum veteres publicani se ad tribunum contulissent, rogatio repentè sub unius tribuni nomine promulgatur: *Quæ publica vectigalia, ultrotributa, C. Claudius & Ti. Sempronius lo-*

Censs. offendunt ordinem equestrem.

2 *Ex tui animi sententia*] Verè & ex animo promittis te &c. Vid. not. 4, ad l. XXII, c. 53.

3 *Flammam invidiæ adjecere edicto*] Odium in se equestris ordinis magis inflammavere, offendendo publicanos. Videlicet publicani ex equestri ordine erant.

4 *Ultrotributa*] Vid. not. 8, ad l. XXXIX, c. 44.

5 *Ad hastam suam*] Ad locationem suam. Vid. not. 7, ad XXIV, 18.

6 *Ad pignora capienda*] Vid. not. 7, ad l. III, c. 38, suprà.

Digitized by Google

cassent, ea rata locatio ne esset; de integro locarentur, & ut omnibus redimendi & conducendi promiscuè jus esset. Diem 7 ad ejus rogationem concilio tribunus plebis dixit; qui postquam venit, ut censores ad dissuadendum processerunt, Graccho dicente, silentium fuit; quum Claudio obstreperetur, audientiam facere præconem jussit. 8 Eo facto avocatam a se concionem tribunus questus, & in ordinem se coactum, ex Capitolio, ubi erat concilium, abiit. Postero die ingentes tumultus ciere. 9 Ti. Gracchi primùm bona consecravit, quòd in mulcta pignoribusque ejus qui tribunum appellasset, intercessioni non parendo, 1 se in or- U.c.583. a.C.169. *Tr. pl. diem iis dicit.*

7 *Ad ejus rogationem*] Sic dixit Livius *ad ejus* rogationis *rogationem*, quomodo dixisset *ad eam rogationem rogandam. Rogatio* est quidquid ad populum fertur. *Promulgabatur* rogatio, quum in publico scripta proponeretur per trinundinum inspicienda & versanda ab iis quibuscumque collibuisset. *Rogabatur*, tum, quum de ea populus in suffragium mittebatur.

8 *Eo facto avocatam a se concionem*] Nimirum tribunus habebat illam concionem & concilio præerat, non censores. Quum igitur pro potestate jussisset Claudius præconem audientiam facere, videbatur avocasse concionem a tribuno, id est, concionis moderamen abstuliſse a tribuno & sibi vindicasse.

9 *Ti. Gracchi... bona consecravit*] Bonorum Q. Metelli, Cn. Lentuli, &c. hoc modo a tribunis plebis consecratorum mentionem facit Cic. pro Domo, n. 123 & seqq. Ea consecratio fiebat in concione, certo quodam verborum carmine, foculo posito, & adhibito tibicine. Ejus hanc vim esse volebat is qui bona alicujus consecraverat, ut bona illa alicui deo, putà Cereri, jam sacra essent, ac proinde nullum ad profanum usum verti possent, inque ea jus omne amitteret is qui illa antea possederat.

1 *Se in ordinem coëgisset*] Jus magistratûs sui infregisset, ac secum velut cum privato egisset. Vid.

Digitized by Google

U.c.583. dinem coëgisset: C. Claudio diem dixit, quòd
a.C.169. concionem ab se avocasset: & 2 utrique censori perduellionem se judicare pronuntiavit, diemque comitiis a C. Sulpicio prætore urbano petiit. Non recusantibus censoribus, quominus primo quoque tempore judicium de se populus faceret, in ante dies VIII & VII Kalendas Octobres comitiis perduellionis dicta dies. Censores extemplo in atrium Libertatis adscenderunt: & ibi signatis tabellis publicis, clausoque tabulario, & dimissis 3 servis publicis, negarunt se priùs quidquam publici negotii gesturos, quàm judicium populi de se factum esset. Prior Claudius causam dixit; & quum 4 ex duodecim centuriis equitum octo censorem condemnassent, multæque aliæ primæ classis, extemplo principes civitatis in conspectu populi annulis aureis positis, vestem mutarunt, ut supplices plebem circumirent.

Absolvuntur. Maximè tamen sententiam vertisse dicitur Ti. Gracchus, quòd quum clamor undique plebis esset, periculum Graccho non esse, conceptis verbis juravit, si collega damnatus esset, non exspectato de se judicio, comitem exsilii ejus futurum. Adeo tamen ad extremum spei venit

not. 4, ad III, 35.

2 *Utrique censori perduellionem se judicare*] Se judicare utrumque censorem perduellionis crimine teneri. Sed hoc judicium ratum esse non poterat, nisi populus suffragiis suis illud firmasset. Eodem ferè modo mulcta dicebatur a magistratu, sed jubebatur a populo. Recens exemplum habes in Lucretio, suprà c. 8. De *perduellione* vid. not. 3, ad l. 1, c. 26.

3 *Servis publicis*] Servi publici sunt ii qui, etsi nullius privati, at populi servi sunt. Tales servi ad tabularii ministeria præstò erant censoribus.

4 *Ex duodecim centuriis equitum*] Immo *octodecim*. Tot enim instituit Ser. Tullius. Vid. suprà l. 1, c. 43.

Digitized by Google

reus, ut octo centuriæ ad damnationem defuerint. Absoluto Claudio, tribunus plebis negavit se Gracchum morari. U.c.583. a.C.169.

XVII. Eo anno postulantibus Aquileiensium legatis, 5 ut numerum colonorum augeret, mille & quingentæ familiæ ex senatusconsulto scriptæ: triumvirique, qui eas deducerent, missi sunt, T. Annius Luscus, P. Decius Subulo, M. Cornelius Cethegus. Eodem anno C. Popillius & Cn. Octavius legati, qui in Græciam missi erant, senatusconsultum, Thebis primùm recitatum, per omnes Peloponnesi urbes circumtulerunt, *Ne quis ullam rem in bellum magistratibus Romanis conferret, præterquam quod senatus censuisset.* Hoc fiduciam in posterum quoque præbuerat, levatos se oneribus impensisque, quibus, alia aliis imperantibus, exhauriebantur. 6 Achaico concilio Argis agitato, benignè loquuti auditique; 7 egregiâ spe futuri statûs fidissimâ gente relictâ, in Ætoliam trajecerunt. Ibi nondum quidem seditio erat, sed 8 omnia suspecta, criminumque inter ipsos plena; ob quæ obsidibus postulatis, neque exitu rei imposito, in Acarnaniam inde profecti *Legati Rom. in Græcia.*

5 *Ut numerum colonorum augeret*] Lege, *ut numerus colonorum augeretur*: vel in iis quæ præcedunt, *postulantibus a senatu Aquileiensium legatis.*

6 *Achaico concilio Argis*] Reponendum est *Ægii*, ex Polyb.

7 *Egregiâ spe*] Id est, in egregia spe futuri statûs. Cæterùm, si hoc durius videtur, lege cum Mureto, *Egregiâ spe... fidissimæ genti relictâ.*

8 *Omnia suspecta criminumque inter ipsos plena*] Rem fusiùs exponit Polybius, docetque criminationes illas inde ortas esse, quòd hi ceteros contenderent haud fincerâ fide cum Romanis sentire; illi accusatores suos calumniis in se grassari dicerent, quo potentioribus adularentur.

Digitized by Google

U.c.583. a.C.169. legati sunt. 9 Thyrii concilium legatis Acarnanes dederunt. Ibi quoque inter factiones erat certamen: quidam principum postulare, ut præsidia in urbes suas inducerentur, adversùs amentiam eorum qui ad Macedonas gentem trahebant: pars recusare, ne, 1 quod bello captis & hostibus mos esset, id pacatæ & sociæ civitates ignominæ acciperent. Justa deprecatio hæc visa. Lariſſam ad Hostilium proconsulem, (ab eo enim missi erant) legati redierunt. Octavium retinuit secum. Popillium, cum mille ferme militibus, in hiberna Ambraciam misit.

Perſei expeditio in Illyricum.

XVIII. Perseus principio hiemis egredi Macedoniæ finibus non ausus, ne quâ in regnum vacuum irrumperent Romani, sub tempus brumæ, quum inexsuperabiles ab Thessalia montes nivis altitudo facit, occasionem esse ratus frangendi finitimorum spes animosque, ne quid aversо se in Romanum bellum periculi subesset, quum a Thracia pacem Cotys, ab Epiro 2 Cephalus, repentinâ defectione a Romanis, præstarent, Dardanos recèns domuisset bello, solum infestum esse Macedoniæ latus, quod ab Illyrico pateret, cernens, neque ipsis quietis Illyriis, & 3 aditum præbentibus Romanis, si domuisset proximos Illyriorum, Gentium quoque regem jamdiu dubium in societatem perlici posse, cum decem millibus peditum, quo-

9 *Thyrii*] Nomen hujus urbis variè scribitur, *Tyrrheum*, *Thyreum*, *Thurium*, *Thyrium*. Vide Cellar. Geogr. Anc. II, 13.

1 *Quod bello captis & hostibus mos esset*] Potiùs, *quod bello captos & hostes mos esset*, ut intelligatur *accipere ignominiæ*. Gronovius.

2 *Cephalus*] Vid. suprà supplem. hujus libri, n. 3.

3 *Aditum præbentibus Romanis*] Quum Illyrii præberent aditum Romanis. Magis placeret quod Gronovius subjicit, *Romano*.

Digitized by Google

rum pars phalangitæ erant, & duobus millibus levium armatorum, & quingentis equitibus profectus, Stuberam venit. Inde frumento complurium dierum sumpto, jussoque apparatu oppugnandarum urbium sequi, tertio die 4 ad Uscanam (Penestianæ terræ ea maxima urbs est) posuit castra, priùs tamen quàm vim admoveret, missis qui tentarent nunc præfectorum præsidii, nunc oppidanorum animos; erat autem ibi cum juventute Illyriorum Romanum præsidium. Postquam nihil pacati referebant, oppugnare est adortus, & coronâ eam capere conatus est; quum sine intermissione interdiu noctuque alii aliis succedentes, 5 pars scalas muris, ignem portis inferrent, sustinebant tamen eam tempestatem propugnatores urbis: quia spes erat, neque hiemis vim diutius pati Macedonas in aperto posse, nec ab Romano bello tantum regi laxamenti fore, ut posset morari. Ceterùm postquam vineas agi turresque excitari viderunt, victa pertinacia est; nam, præterquam quòd adversùs vim pares non erant, ne frumenti quidem aut ullius alterius rei copia intus erat, ut in necopinata obsidione. Itaque quum spei nihil ad resistendum esset, C. Carvilius Spoletinus & C. Afranius a præsidio Romano missi, qui a Perseo

U.c.583. a.C.169.

4 *Ad Uscanam... posuit castra*] Urbs illa, c. 10, suprà, fruſtra tentatur ab Ap. Claudio, & in potestate Persei remanet. Quum hîc igitur a Perseo oppugnetur, intelligendum est illam hoc temporis spatio in potestatem Romanorum venisse.

5 *Pars scalas muris, ignem portis*] Magis placeret cum eodem Gronovio legere: *scalas muris, pars ignem portis inferrent.* In priore enim potiùs, quàm in posteriore membro omittere solet Livius vocem quâ partitio significatur. *Virgis cædi, alii securi subjici*, l. III, c. 37.

Digitized by Google

U.c.583. peterent, primò, ut armatos ſuaque ſecum fe-
a.C.169. rentes abire ſineret; dein, ſi id minùs impetra-
rent, vitæ tantùm libertatiſque fidem acci-
perent. Promiſſum id benigniùs eſt ab rege, quàm
præſtitum; exire enim ſua ſecum efferentibus
juſſis, 6 primùm arma ademit. His urbe egreſ-
ſis, & Illyriorum cohors, (quingenti erant)
& Uſcanenſes ſe urbemque dediderunt.

XIX. Perſeus, præſidio Uſcanæ impoſito,
multitudinem omnem deditorum, quæ propè
numero exercitum æquabat, Stuberam abdu-
cit. Ibi 7 Romanis (quatuor millia autem ho-
minum erant) præter principes, in cuſtodiam
civitatum diviſis, Uſcanenſibus Illyriiſque ven-
ditis; in Peneſtiam exercitum reducit, ad Oæ-
neum oppidum in poteſtatem redigendum; &
alioqui opportunè ſitum, & tranſitus eâ eſt in
Labeates, ubi Gentius regnabat. Prætereunti
frequens caſtellum, Draudacum nomine, pe-
ritorum quidam regionis ejus, *nihil Oæneo ca-
pto opus eſſe* ait, *niſi in poteſtate & Draudacum
ſit; opportuniùs etiam ad omnia poſitum eſſe.* Ad-
moto exercitu, omnes extemplo dediderunt
ſeſe. Quâ ſpe celeriore deditione erectus, poſt-
quam animadvertit quantus agminis ſui terror
eſſet, undecim alia caſtella eodem metu in po-
teſtatem redigit; ad perpauca vi opus fuit,
cetera voluntate dedita; & in his recepti mille

6 *Primùm arma ademit*] Perſpicuum eſt hic alterum orationis membrum excidiſſe, quod reſpondeat τῷ *primùm*. Ex iis quæ ſequuntur apparet retentos eſſe a Rege Romanos. Id hoc loco ſignificarat Livius.

7 *Romanis... præter principes, in cuſtodiam civitatum diviſis*] Principes nempe ſecum habuit, ut colligitur ex iis quæ dicuntur infrà de Carvilio. Ceteros cuſtodiendos per civitates diviſit.

Digitized by Google

& quingenti dispositi per præsidia milites Romani. Magno usui Carvilius Spoletinus erat in colloquiis, dicendo, nihil in ipsos sævitum. Ad Oæneum perventum est, quod sine justa oppugnatione capi non poterat: & majore aliquanto quàm cetera juventute, & validum oppidum mœnibus erat; & hinc amnis Artatus nomine, hinc mons præaltus & aditu difficilis cingebat; hæc spem ad resistendum oppidanis dabant. Perseus, circumvallato oppido, aggerem a parte superiore ducere instituit, cujus altitudine muros superaret; quod opus dum perficitur, crebris interim præliis, quibus per excursiones & mœnia sua oppidani tutabantur, & opera hostium impediebant, magna eorum multitudo variis casibus absumpta est: & qui supererant, labore diurno nocturnoque, & vulneribus inutiles erant. Ubi primùm agger injunctus muro est, & cohors regia, quos Nicatoras appellant, transscendit, & scalis multis simul partibus impetus in urbem est factus. Puberes omnes interfecti sunt: conjuges liberosque eorum in custodiam dedit: prædæ alia militum cessere. Stuberam inde victor revertens, ad Gentium legatos, Pleuratum Illyrium, exsulantem apud se, & Aputeum Macedonem a Berœa, mittit. Iis mandat, ut exponerent æstatis ejus hiemisque acta sua adversùs Romanos Dardanosque: adjicerent recentia in Illyrico hibernæ expeditionis opera: hortarentur Gentium ad amicitiam secum & cum Macedonibus jungendam. U.c.583. a.C.169.

Legatos ad Gentium Perseus mittit.

XX. Hi transgressi jugum Scordi montis, per Illyrici solitudines, quas de industria populando Macedones fecerant, ne transitus faciles Dardanis in Illyricum aut Macedoniam essent, Scodram labore ingenti tandem per-

Digitized by Google

U.c.583 a.C.169. venerunt. Liſſi rex Gentius erat; eò acciti legati mandata exponentes, benignè auditi ſunt: qui reſponſum ſine effectu tulerunt; *Voluntatem ſibi non deeſſe ad bellandum cum Romanis: ceterùm ad conandum id quod velit, pecuniam maximè deeſſe.* Hæc Stuberam retulere regi, tum maximè captivos ex Illyrico vendenti. Extemplo iidem legati, addito Glaucia ex numero cuſtodum corporis, remittuntur, ſine mentione pecuniæ, quâ unâ barbarus inops impelli ad bellum poterat. Ancyram inde populatus Perſeus, in Peneſtas rurſum exercitum reduxit: firmatiſque Uſcanæ, & circa eam per omnia caſtella quæ receperat, præſidiis, in Macedoniam ſeſe recipit.

Gentius pecuniam poſcit.

Res geſtæ a Rom. in Illyrico. XXI. L. Cælius, legatus Romanus, præerat Illyrico: qui moveri non auſus, quum in iis locis rex eſſet, poſt profectionem demum ejus conatus in Peneſtis Uſcanam recipere a præſidio, quod ibi Macedonum erat, cum multis vulneribus repulſus, Lychnidum copias reduxit. Inde poſt dies paucos M. Trebellium Fregellanum cum ſatis valida manu in Peneſtas miſit; ad obſides, ab his urbibus quæ in amicitia cum fide permanſerant, accipiendos. Procedere etiam in Parthinos (ii quoque obſides dare pepigerant) juſſit: ab utraque gente ſine tumultu exacti. Peneſtarum obſides Apolloniam, Parthinorum 8 Dyrrachium (tum Epidamni magis celebre nomen Græcis erat) miſſi. Ap. Claudius acceptam in Illyrico ignominiam corrigere cupiens, Phanoten Epiri caſtellum ad-

8 *Dyrrhachium (tum Epidamni magis celebre nomen*] Duplici nomine urbs illa *Dyrrachium* & *Epidamnus* vocabatur. Magis celebre tum erat, id eſt, frequentiore uſu tum celebrabatur apud Græcos *Epidamni* nomen.

Digitized by Google

ortus oppugnare, & auxilia Athamauum Thes- U.c.583.
protorumque, præter Romanum exercitum, a.C.169.
ad sex millia hominum secum adduxit: neque operæ pretium fecit, Cleva, qui relictus a Perseo erat cum valido præsidio, defendente. Et Perseus 9 ad Elymeam profectus, & circa eam exercitu lustrato, ad Stratum vocantibus Ætolis ducit. Stratus validissima tum urbs Ætoliæ erat; sita est super Ambracium sinum, prope amnem Acheloum. Cum decem millibus peditum eò profectus est, & equitibus trecentis: quos pauciores propter angustias viarum & asperitatem duxit. Tertio die quum perveniisset ad Citium montem, vix transgressus propter altitudinem nivis, locum quoque castris ægre invenit. Profectus inde, magis quia manere non poterat, quàm quòd tolerabilis aut via aut tempestas esset, cum ingenti vexatione, præcipuè jumentorum, altero die ad templum Jovis, quem Nicæum vocant, posuit castra. Ad Arachthum inde flumen, itinere ingenti emensо, retentus altitudine amnis, 1 mansit. Quo spatio temporis ponte perfecto, traductis copiis, diei progressus iter, obvium Archidamum principem Ætolorum, per quem ei Stratus tradebatur, habuit. Eo die ad finem agri Ætoli castra posita.

Perseus Stratum tentat.

XXII. Inde altero die ad Stratum perventum: ubi prope Acheloum amnem castris positis, quum exspectaret effusos omnibus portis Ætolos in fidem suam venturos, clausas portas, atque, ipsâ eâ nocte quâ venerat, rece-

9 *Ad Elymæam*] Urbem Elymiotidis.

1 *Mansit. Quo spatio temporis*] Profectò hîc aliquid deest. Ut enim hæc structa sunt, necesse est omnino ut Livius indicaverit, quodnam fuerit illud spatium temporis, quo mansit rex ad Arachthum.

Digitized by Google

U.c.583. ptum Romanum præsidium cum C. Popillio
a.C.169. legato, invenit. Principes, qui præsentis Archidami auctoritate compulsi regem arcessierant, obviàm egresso Archidamo segniores facti, locum adversæ factioni dederant ad Popillium cum mille peditibus ab Ambracia arcessendum. In tempore & Dinarchus præfectus equitum gentis Ætolorum cum sexcentis peditibus & equitibus centum venit. Satis constabat eum, tamquam ad Persea tendentem, Stratum venisse: mutato deinde cum fortuna animo, Romanis se, adversùs quos venerat, junxisse. Nec Popillius securior, quàm debebat esse, inter tam mobilia ingenia erat; claves portarum custodiamque murorum suæ extemplo potestatis fecit: Dinarchum Ætolosque cum juventute Stratiorum in arcem, per præsidii speciem, amovit. Perseus, ab imminentibus superiori parti urbis tumulis tentatis colloquiis, quum obstinatos atque etiam telis procul arcentes videret, quinque milla passuum ab urbe trans Petitarum amnem posuit castra. Ibi consilio advocato, quum Archidamus Ætolorumque transfugæ retinerent, Macedonum principes non pugnandum cum infesto tempore anni censerent, nullis præparatis commeatibus, quum inopiam priùs obsidentes quàm obsessi sensuri essent; 2 maximè quòd hostium haud procul inde hiberna erant territus, in Aperantiam castra movit. Aperantii eum, propter Archidami magnam in ea gente gratiam auctoritatemque, consensu omnium acceperunt; is ipse cum octingentorum militum præsidio his est præpositus.

XXIII. Rex non minore vexatione jumento-

2 *Maximè quòd*] Eo maximè territus, quod hostium haud procul inde hiberna erant.

Digitized by Google

rum hominumque, quàm venerat, in Macedo- U.c.583.
niam rediit. Appium tamen ab obsidione Pha- a.C.169.
notes fama ducentis ad Stratum Persei summovit. Clevas cum præsidio impigrorum juvenum *Clevæ*
insequutus, sub radicibus prope inviis montium *Macedo-*
ad mille hominum ex agmine impedito occi- *nis gesta.*
dit, ad ducentos cepit. Appius superatis angustiis, in campo quem Eleona vocant stativa dierum paucorum habuit. Interim Clevas, assumpto Philostrato, qui Epirotarum gentem habebat, in agrum Antigonensem transcendit. Macedones ad depopulationem profecti: Philostratus cum cohorte sua in insidiis loco obscuro consedit; in palatos populatores quum erupissent ab Antigonea armati, fugientes eos persequentes effusius in vallem insessam ab hostibus præcipitant; ibi ad mille occisis, centum ferme captis, ubique prospere gestâ re, prope stativa Appii castra movent, ne qua vis sociis suis ab Romano exercitu inferri possit. Appius nequicquam in his locis terens tempus, dimissis Chaonumque, & si qui alii Epirotæ erant, præsidiis, cum Italicis militibus in Illyricum regressus, per Parthinorum socias urbes in hiberna militibus dimissis, ipse Romam sacrificii causâ rediit. Peseus ex Penestarum gente mille pedites, ducentos equites revocatos, Cassandriam, præsidio ut essent, misit. Ab Gentio eadem afferentes redierunt; nec deinde alios atque alios mittendo tentare eum destitit: quum appareret, quantum in eo præsidii esset; nec tamen impetrare ab animo posset, ut impensam in rem maximi ad omnia momenti faceret.

Digitized by Google

EPITOME

LIBRI XLIV LIVIANI.

Q. Marcius Philippus per invios saltus penetravit in Macedoniam, complureſque urbes occupavit. Rhodii miſere legatos Romam, minantes ſe Perſeo auxilio futuros, niſi populus Romanus cum eo pacem atque amicitiam jungeret; indignè id latum. Quum id bellum L. Æmilio Paullo, ſequentis anni conſuli iterum, mandatum eſſet, 1 Paullus in concione precatus, ut quicquid diri populo Romano immineret, in domum ſuam converteretur, & in Macedoniam profectus, vicit Perſen, univerſamque Macedoniam in poteſtatem redegit. Antequam confligeret, C. Sulpicius Gallus tribunus militum prædixit exercitui, ne miraretur, quòd Luna nocte proximâ defectura eſſet. Gentius quoque rex Illyriorum, quum rebellaſſet, ab Anicio prætore victus venit in deditionem, & cum uxore, & liberis, & propinquis, Romam miſſus. Ab Alexandria legati a Cleopatra & Ptolemæo regibus venerunt, querentes de Antiocho rege Syriæ, quòd eis bellum inferret. Perſeus ſollicitatis in auxilium Eumene rege Pergami, & Gentio rege Illyriorum, quia eis pecuniam, quam promiſerat, non dabat, 2 ab eis relictus eſt.

1 *Paullus in concione precatus, ut*] Hanc precationem fecit Paullus, non antequam proficiſceretur ad bellum, ſed devicto Perſeo, quum jam ſecundo curſu Italiam tenuiſſet. Vid. infrà l. XLV, c. 41.

2 *Ab eis relictus eſt*] Ab Eumene ſcilicet, & Gentio. De Eumene nulla eſt difficultas. De Gentio vid. not. 2, ad c. 26 hujus libri.

LIBER

Digitized by Google

LIBER XLIV.

I. PRINCIPIO veris, quod hiemem eam quâ hæc gesta sunt insequutum est, ab Roma profectus Q. Marcius Philippus consul 1 cum quinque millibus (quod supplementum legionum secum trajecturus erat) Brundisium pervenit. M. Popillius consularis, 2 & alii pari nobilitate adolescentes tribuni militum in Macedonicas legiones consulem sequuti sunt. Per eos dies & C. Marcius Figulus prætor, cui classis provincia evenerat, Brundisium venit: & simul ex Italia profecti, Corcyram altero die, tertio Actium Acarnaniæ portum tenuerunt. Inde consul ad Ambraciam egressus, itinere terrestri petit Thessaliam. Prætor, superato Leucata, Corinthium sinum invectus, & Creusæ relictis navibus, terrâ & ipse per mediam Bœotiam, diei unius expedito itinere, Chalcidem ad classem contendit. Castra eo tempore A. Hostilius in Thessalia circa Palæpharsalum habebat; sicut nullâ re bellicâ memorabili gestâ, ita 3 ad cunctam militarem disciplinam ab effusa licentia formato milite, & sociis cum fide cultis, & ab omni genere injuriæ defensis. U.c.583. a.C.169. *Marcius Cos. & Marcius prætor trajiciunt in Græciam.*

1 *Cum quinque millibus*] Deest profectò hîc aliquid. Numerus enim absolutè & per se, non adjectâ re quæ numeretur, stare in oratione non potest. Sed & numerus ipse hoc loco videtur vitiatus esse, ut colligitur ex iis quæ dixit Livius l. XLIII, c. 12.

2 *Et alii pari nobilitate adolescentes*] *Et alii pari nobilitate*, sed non pari ætate, quippe *adolescentes*, quum M. Popillius consularis esset, ac proinde maturæ jam ætatis.

3 *Ad cunctam militarem disciplinam*] Ad cunctas militaris disciplinæ partes.

Digitized by Google

U.c.583. a.C.169. Audito succeſſoris adventu, quum arma, viros, equos cum cura inſpexiſſet, ornato exercitu obviàm venienti conſuli proceſſit. Et primus eorum congreſſus ex dignitate ipſorum, ac Romani nominis, & in rebus deinde gerendis * Proconſul enim ad exercitum. * Paucis poſt diebus conſul concionem apud milites habuit; orſus a parricidio Perſei perpetrato in fratrem, cogitato in parentem, 4 adjecit, *poſt ſcelere partum regnum, veneficia, cædes, latrocinio nefando petitum Eumenem, injurias in populum Romanum, direptiones ſociarum urbium contra fœdus. Ea omnia quàm diis quoque inviſa eſſent, ſenſurum in exitu rerum ſuarum. Favere enim pietati fideique deos, per quæ populus Romanus ad tantum faſtigii venerit.* Vires deinde populi Romani jam terrarum Orbem complectentis cum viribus Macedoniæ, exercitus cum exercitibus comparavit. *Quanto majores Philippi Antiochique opes non majoribus copiis fractas eſſe?*

II. Hujus generis adhortatione accenſis militum animis, conſultare de ſumma gerendi belli cœpit. Eò & C. Marcius prætor a Chalcide claſſe acceptâ venit. Placuit, non ultrà morando in Theſſalia tempus terere, ſed movere caſtra, atque pergere inde in Macedoniam: & prætorem dare operam, ut eodem tempore claſſis quoque invehatur hoſtium littoribus. Prætore dimiſſo, conſul, 5 menſtruum juſſo milite ſecum ferre, profectus decimo poſt die quàm exercitum acceperat, caſtra movit:

Coſ. in Macedoniam contendit.

4 *Adjecit, poſt ſcelere partum regnum, veneficia*] Adjecit conſul veneficia, cædes, aliaque facinora conſequuta ſcelere partum a Perſeo regnum.

5 *Menſtruum*] Cibariorum quantum in menſem ſatis eſſet.

Digitized by Google

& unius diei progeſſus iter, convocatis itinerum ducibus, 6 quum exponere in conſilio juſſiſſet, quâ quiſque ducturus eſſet, ſummotis iis, quam potiſſimùm peteret (viam), retulit ad conſilium. Aliis per Pythium placebat via: aliis per Cambunios montes, quâ priore anno duxerat Hoſtilius conſul: aliis præter Aſcuridem paludem. Reſtabat 7 aliquantum viæ communis: itaque in id tempus, quo prope divortium itinerum caſtra poſituri erant, deliberatio ejus rei differtur; in Perrhæbiam inde ducit, & inter Azorum & Dolichen ſtativa habuit, ad conſulendum rurſus quam potiſſimùm capeſſeret viam. Per eoſdem dies Perſeus, quum appropinquare hoſtem ſciret, quod iter petiturus eſſet ignarus, omnes ſaltus inſidere præſidiis ſtatuit. In jugum Cambuniorum montium (Voluſtana ipſi vocant) decem millia levis armaturæ cum duce Aſclepiodoto mittit; ad caſtellum, quod ſuper Aſcuridem paludem erat (Lapathus vocatur locus) Hippiaş tenere ſaltum cum duodecim millium Macedonum præſidio juſſus. Ipſe cum reliquis copiis primò circa Dium ſtativa habuit; deinde, adeo ut obtorpuiſſe inops conſilii videretur, cum equitibus expeditis, per littora nunc Heracleum, nunc Philam currebat, eodem inde curſu Dium repetens. U.c.583. a.C.169. *Perſeus aditus occupat.*

III. Interim conſuli ſententia ſtetit, eo ſaltu ducere, ubi propter Octolophum diximus regis caſtra * Præmitti tamen quatuor millia armatorum, ad loca opportuna præoccupanda, pla- *Macedoniam ingreditur Marcius.*

6 *Quum exponere in conſilio juſſiſſet*] Intellige *eos*, id eſt, duces itinerum.

7 *Aliquantum viæ communis*] Aliquantum viæ, quæ pariter ad Pythium, ad Cambunios montes, ad Aſcuridem paludem duceret.

Digitized by Google

U.c.583. a.C.169. cuit : queis præpoſiti ſunt M. Claudius, Q. Marcius conſulis filius ; confeſtim & univerſæ copiæ ſequebantur. Ceterùm adeo ardua & aſpera & confragoſa via fuit, ut præmiſſi expediti biduo quindecim millium paſſuum ægrè itinere confecto, caſtra poſuerint : 8 turrim Eudieru quem cepere locum, appellant. Inde poſtero die ſeptem millia progreſſi, tumulo 9 haud procul hoſtium caſtris capto, nuntium ad conſulem remittunt, *Perventum ad hoſtem eſſe ; loco ſe tuto & ad omnia opportuno conſediſſe ; ut, quantùm extendere iter poſſet, conſequeretur.* Sollicito conſuli, & propter itineris difficultatem quod ingreſſus erat, & eorum vicem quos paucos inter media præſidia hoſtium præmiſerat, nuntius ad Aſcuridem paludem occurrit. Addita igitur & ipſi fiducia eſt, conjunctiſque copiis, caſtra tumulo qui tenebatur, quâ aptiſſimum ad loci naturam erat, ſunt acclinata. Non hoſtium modò caſtra, quæ paulo plus mille paſſuum aberant, ſed omnis regio ad Dium & Philam, oraque maris, latè patente ex tam alto jugo proſpectu, oculis ſubjicitur. Quæ res accendit militi animos, poſtquam ſummam belli, ac regias omnes copias, terramque hoſtilem tam è propinquo conſpexerunt. Itaque quum alacres, protinus duceret ad caſtra hoſtium, conſulem hortarentur ; dies unus feſſis labore viæ ad quietem datus eſt : tertio die, parte copiarum ad præ-

8 *Turrim Eudieru*] Si nihil eſt in hoc nomine vitii, intellige Græcum eſſe vocabulum in patrio caſu, εὐδίερᾶ. Διερός humidus. Itaque turris εὐδίερᾶ dicta fuerit ab amœnitate & bonitate aquarum.

9 *Haud procul hoſtium caſtris*] Caſtra illa hoſtium intellige præſidium Macedonum cui præerat Hippias, ut patet ex c. ſeq.

Digitized by Google

sidium castrorum relictâ, consul ad hostem ducit. U.c.583. a.C.169.

IV. Hippias nuper ad tuendum saltum ab rege missus erat: qui, ex quo castra Romana in tumulo conspexit, præparatis ad certamen animis suorum, venienti agmini consulis obvius fuit. Et Romani expediti ad pugnam exierant, & hostes; levis armatura erat, promptissimum genus ad lacessendum certamen. Congressi igitur, extemplo tela conjecerunt: multa utrimque vulnera temerario incursu & accepta, & illata: pauci utriusque partis ceciderunt. Irritatis in posterum diem animis, majoribus copiis, atque infestiùs concursum ab illis, si loci satis ad explicandam aciem fuisset: jugum montis in angustum dorsum cuneatum, vix 1 ternis ordinibus armatorum in fronte patuit. Itaque paucis pugnantibus, cetera multitudo, præcipuè qui gravium armorum erant, spectatores pugnæ stabant; levis armatura etiam per amfractus jugi procurrere, & ab lateribus cum levi armatura conserere (manum), per iniqua atque æqua loca pugnam petere; ac pluribus eâ die vulneratis quàm interfectis, prælium nocte diremptum est. Tertio die egere consilio Romanus imperator: nam neque manere in jugo inopi, neque regredi sine flagitio, atque etiam periculo, si cedenti ex superioribus locis instaret hostis, poterat: nec aliud restabat, quàm audacter commissum, pertinaci audaciâ, quæ prudens interdum in exitu est, corrigere. Ventum quidem erat eò, *Livia. Prælia cum Macedonibus.*

1 *Ternis ordinibus... in fronte*] Ordines hìc intelligendi videntur introrsum porrecti, ita ut terni homines in fronte essent, quos sequebatur a tergo longus ordo suorum. Hinc paucitas pugnantium, mox a Livio notata.

Digitized by Google

U.c.583 a.C.169. ut, si hostem similem antiquis Macedonum regibus habuisset consul, magna clades accipi potuerit; sed quum ad Dium per littora cum equitibus vagaretur rex, & ab duodecim millibus prope clamorem & strepitum pugnantium audiret, nec auxit copias integros fessis submittendo, neque ipse, quod plurimùm intererat, certamini affuit: quum Romanus imperator, major sexaginta annis, & prægravis corpore, omnia militaria munera ipse impigre obiret. Egregiè ad ultimum in audacter commisso perseveravit: &, Popillio relicto in custodia jugi, per invia transgressus, præmissis qui repurgarent iter, Attalum & Misagenem, cum suæ gentis utrumque auxiliaribus, præsidio esse saltum aperientibus jubet; ipse equites impedimentaque præ se habens, cum legionibus agmen cogit.

Difficultas itinerum. V. Inenarrabilis labor descendentibus cum ruina jumentorum sarcinarumque. Progressis vixdum quatuor millia passuum, nihil optabilius esse, quàm redire quâ venerant, si possent. Hostilem prope tumultum agmini elephanti præbebant: qui ubi ad invia venerant, dejectis rectoribus, cum horrendo stridore pavorem ingentem equis maximè incutiebant; donec traducendi eos ratio inita est. Per proclive, 2 sumpto fastigio, longi duo validi asse-

2 *Sumpto fastigio*] Longi duo asseres inter se adversi, modicâ inclinatione demissi, in terra ex inferiore parte defigebantur: sive potiùs, inferiorem partem habebant innixam fulcris in terra defixis; quibus quidem fulcris inferior illa asseris pars ad eam altitudinem attollebatur, quæ haud multùm esset infra ejusdem asseris summitatem: unde modica totius asseris inclinatio? Hìc *fastigium* intelligitur *clivus*, propterea quòd si quid in clivum devexum est, idem & in fastigium contrario sensu assurgit: eâdem ferè

Digitized by Google

res, ex inferiore parte in terra defigebantur; U.c.583.
distantes inter se paulo plus, quàm quanta a.C.169.
belluæ latitudo est; in eos transversi incumbentes tigni, ad tricenos longi pedes, ut pons esset, injungebantur: humusque insuper injiciebatur; modico deinde infrà intervallo, similis alter pons: inde tertius, & plures ex ordine, quâ rupes 3 abscisæ erant, fiebant. Solido procedebat elephas in pontem: cujus priusquam in extremum procederet, 4 succisis asseribus collapsus pons, usque alterius initium pontis prolabi eum leniter cogebat: alii elephanti pedibus insistentes, alii clunibus subsidentes prolabebantur; ubi planicies altera pontis excepisset eos, rursus simili ruinâ inferioris pontis deferebantur, donec ad æquiorem vallem perventum est. 5 Paulo plus septem millia die Romani processerunt: minimum pedibus itineris confectum; plerumque provolventes se simul cum armis aliisque oneribus, cum omni genere vexationis, processerunt: adeo ut ne dux quidem & auctor itineris inficiaretur, parvâ manu deleri omnem exercitum potuisse. Nocte ad modicam planiciem pervenerunt: neque an infestus is locus esset, septus undique, circumspiciendi spatium fuit.

ratione, quâ *altum* & *profundum* promiscuè usurpantur.

3 *Abscisæ*] Ex *abs* & *cædo* fit verbum *abscido*, *abscidi*, *abscisum*. Martialis, l. III, epigr. 66. *Abscidit vultus enses uterque sacros*. *Abscindo* diversum est verbum, licet ejusdem ferè sensûs. Atque hujus quidem participium *abscissus* frequentiùs nunc occurrit in editis. At observat Gronovius fere ubique in optimis & antiquissimis codicibus legi *abscisus*.

4 *Succisis asseribus*] Sive asserum fulcris.

5 *Paulo plus septem millia die*] Per diem, & opponitur τῇ *nocte*, quod sequitur paulo post.

Digitized by Google

U.c.583. Vix tandem ex inſperato ſtabilem ad inſiſten-
a.C.169. dum nactis locum, poſtero quoque die, in tam cava valle opperiri Popillium, ac relictas cum eo copias, neceſſe fuit: quos & ipſos, quum ab nulla parte hoſtis terruiſſet, locorum aſperitas hoſtiliter vexavit. Tertio die conjunctis copiis eunt per ſaltum, quem incolæ Callipeucen appellant; quarto inde die per æquè invia, ſed aſſuetudine peritiùs, & meliore cum ſpe, quòd nec hoſtis uſquam apparebat, & mari appropinquabant, degreſſi in campos, inter Heracleum & Libethrum poſuerunt caſtra peditum: quorum pars major tumulos tenebat; ii vallem, campique partem, ubi eques tenderet, amplectebantur.

Perſei pavor. VI. Lavanti regi dicitur nuntiatum, hoſtes adeſſe; quo nuntio quum pavidus exſiluiſſet 6 è ſolio, 7 victum ſe ſine prælio clamitans, proripuit, & ſubinde per alia atque alia pavida conſilia & imperia trepidans, 8 duobus ex amicis Pellam, alterum Aſclepiodotum, ubi pe-
Et incredibilis ſtupor. cunia depoſita erat, ex præſidiis revocat: omneſque aditus aperit bello. Ipſe ab Dio 9 auratis ſtatuis omnibus raptim, ne præda hoſti

6 *E ſolio*] Solium eſt pars balnei, in qua quis ſedens levatur.

7 *Victum ſe... clamitans, proripuit*] Bis intelligendum τὸ *ſe*, quamvis ſemel exprimatur. Clamitans ſe victum eſſe, ſe proripuit.

8 *Duobus ex amicis Pellam*] Hic aliqua deſunt, quæ ſuppleri poſſunt in hunc ferè modum. Duobus ex amicis, Niciam proficiſci juſſit Pellam, ubi pecunia depoſita erat, &, quidquid ejus ibi nanciſceretur, in mare dejicere: alterum, Andronicum miſit Theſſalonicam, ut navalia incenderet. Simul Hippiam, & Aſclepiodotum ex præſidiis revocat.

9 *Auratis ſtatuis*] Intellige inſignem illam turmam, Lyſippi opus: id eſt, ſtatuas equeſtres viginti quinque, quas Alexander fieri juſſerat totidem for-

Digitized by Google

essent, in classem congestis, ocius demigrare Pydnam cogit: & quæ temeritas consulis videri potuisset, quòd eò processisset, unde invito hoste regredi nequiret, eam non inconsultam audaciam fecit. Duos enim saltus, per quos inde evadere possent, habebant Romani: unum per Tempe in Thessaliam, alterum in Macedoniam præter Dium; quæ utraque regiis tenebantur præsidiis. Itaque si dux intrepidus decem dies primam speciem appropinquantis terroris sustinuisset, 1 neque receptus Romanis per Tempe in Thessaliam, neque commeatibus pervehendis eò patuisset iter. Sunt enim Tempe saltus, etiamsi non bello fiat infestus, transitu difficilis; nam 2 præter angustias per quinque millia, quâ exiguum jumento onusto iter est, rupes utrimque ita abscisæ sunt, ut despici vix sine vertigine quadam simul oculorum animique possit; terret & sonitus & altitudo per mediam vallem fluentis Penei amnis. Hic locus tam suâpte naturâ infestus, per quatuor distantia loca præsidiis regiis fuit insessus: unum in primo aditu ad Gonnum erat: alterum ad Condylon 2 castello inexpugnabili: tertium circa Lapathunta, quem Characa appellant: quartum, viæ ipsi, quâ & media & angustissima vallis est, impositum; quam vel decem armatis tueri facile est. Intercluso per Tempe simul aditu commeatibus, simul reditu; U.c.583. a.C.169.

tissimorum virorum in pugna ad Granicum occisorum.

1 *Neque receptus Romanis per Tempe in Thessaliam*] Quatuor postremæ voces videntur huc immigrasse e sexto antè versu. Certè iis nihil hîc est opus.

2 *Præter angustias*] Præterquam quod angusta via est per quinque millia, adeo ut exiguum onusto jumento iter sit, utrimque.

2 *Castello*] Intellige *cum castello*, vel *in castello*.

Digitized by Google

U.c.583. ipsi montes, per quos descenderant, repetendi
a.C.169. erant; 3 quod ut furto fefellerant, ita propalam, tenentibus superiora cacumina hostibus, non poterant: & experta difficultas, spem omnem incidisset. Supererat nihil aliud in temere commisso, quàm in Macedoniam ad Dium per medios evadere hostes: quod, nisi dii mentem regi ademissent, ipsum ingentis difficultatis erat. Nam quum Olympi radices montis paulo plus quàm mille passuum ad mare relinquant spatium, cujus dimidium loci occupat ostium latè restagnans Baphyri amnis, partem planitiæ aut Jovis templum, aut oppidum tenet; reliquum perexiguum fossâ modicâ valloque claudi poterat: & saxorum ad manum sylvestrisque materiæ tantum erat, ut vel murus objici turresque excitari potuerint. Quorum nihil quum dispexisset cæcata mens subito terrore, 4 nudatis omnibus præsidiis patefactisque bello, ad Pydnam refugit.

VII. Consul plurimum & præsidii & spei cernens in stultitia & segnitie hostis, remisso nuntio ad Sp. Lucretium Lariſſam, ut castella relicta ab hoste circa Tempe occuparet, præmisso Popillio, ad explorandos transitus circa Dium, postquam patere omnia in omnes partes animadvertit, secundis castris pervenit ad Dium: metarique 5 sub ipso templo, ne quid sacro in loco violaretur, jussit. Ipse urbem in-

Cos. Dium pervenit.

3 *Quod ut furto fefellerant*] Quod ut fecerant fallentes furto Persea Macedonasque, ita propalam facere non poterant, si tenuissent cacumen hostes. Transscenderant quidem illos saltus, quia fefellerant hostem: at idem facere non poterant palam & apertâ vi, si hostis obstitisset.

4 *Nudatis omnibus præsidiis*] Nudatis præsidio omnibus locis.

5 *Sub ipso templo*] Templum Jovis intellige, cujus sub finem c. præcedentis mentio facta est.

Digitized by Google

greſſus, ſicut non magnam, ita exornatam 6 publicis locis & 7 multitudine ſtatuarum, munitamque egregiè, vix ſatis credere in tantis rebus ſine cauſa relictis non aliquem ſubeſſe dolum. Unum diem ad exploranda circà omnia moratus, caſtra movet: ſatiſque credens paratam frumenti copiam fore, eo die ad amnem nomine Mityn proceſſit. Poſtero die progreſſus, Agaſſam urbem, tradentibus ſeſe ipſis, recepit: & ut reliquorum Macedonum animos ſibi conciliaret, obſidibus contentus, ſine præſidio relinquere ſe eis urbem, immuneſque ac ſuis legibus victuros, eſt pollicitus. Progreſſus inde diei iter, ad Aſcordum flumen poſuit caſtra: & 8 quantùm procederet longiùs a Theſſalia, eo majorem rerum omnium inopiam ſentiens, regreſſus ad Dium eſt: dubitatione omnibus exemptâ, quid intercluſo ab Theſſalia patiendum fuiſſet, cui procul inde abſcedere tutum non eſſet. Perſeus, contractis in unum omnibus copiis ducibuſque, increpare præfectos præſidiorum, ante omnes Aſclepiodotum atque Hippiam: ab his dicere clauſtra Macedoniæ tradita Romanis eſſe: cujus culpæ reus nemo juſtiùs, quàm ipſe, fuiſſet. Conſuli poſtquam ex alto conſpecta claſſis ſpem fecit cum commeatu naves venire, (ingens enim caritas annonæ ac prope inopia erat) ab invectis jam portum audit, onerarias naves

U.c.583. a.C.169.

Inopiâ laborat.

6 *Publicis locis*] Qualia ſunt fora, porticus, baſilicæ.

7 *Multitudine ſtatuarum*] Vid. not. 4, ad c. proximè præcedens: & intelligè, præter illam amicorum turmam, quam Perſeus in claſſem congeſſerat, aliarum quoque ſtatuarum non mediocrem numerum in urbe Dio fuiſſe.

8 *Quantùm procederet longiùs*] Vox *quantum* regitur a præpoſitione *ſecundùm* intellecta.

Digitized by Google

U.c.583. a.C.169. Magneſiæ relictas eſſe. Incerto inde quidnam agendum foret (adeo ſine ulla ope hoſtis quæ aggravaret, cum ipſa difficultate rerum pugnandum erat) peropportunè litteræ a Sp. Lucretio allatæ ſunt: caſtella ſe, quæ ſuper Tempe eſſent & circa Philam, tenere omnia, frumentique in iis & aliarum in uſum rerum copiam inveniſſe.

Dium relinquit.

VIII. His magnopere lætus conſul, ab Dio ad Philam ducit, ſimul ut præſidium ejus firmaret, ſimul ut militi frumentum, cujus tarda ſubvectio erat, divideret. Ea profectio famam haudquaquam ſecundam habuit: nam alii, metu receſſiſſe eum ab hoſte, ferebant, quia manenti prælio dimicandum foret: alii, ignarum quæ belli in dies fortuna novaret; ut qui, offerentibus ſeſe rebus, omiſiſſet è manibus ea quæ mox repeti non poſſent. Simul enim ceſſit poſ-

Perſeus Dium redit.

ſeſſione Dii, excitavit hoſtem: ut tunc tandem ſentiret recuperanda eſſe, quæ priùs culpâ amiſſa forent. Auditâ enim profectione conſulis, regreſſus Dium, quæ disjecta ac vaſtata ab Romanis erant, reficit: pinnas mœnium decuſſas reponit: ab omni parte muros firmat; deinde quinque millia paſſuum ab urbe citra ripam Enipei amnis caſtra ponit: amnem ipſum tranſitu perdifficilem pro munimento habiturus. Fluit ex valle Olympi montis, æſtate exiguus, hibernis idem incitatus pluviis: & ſupra rupes, ingentes gurgites facit, & infra, prorutam in mare evolvendo terram, prærupta voragines, cavatoque medio alveo ripas utrimque præcipites. Hoc flumine Perſeus ſeptum iter hoſti credens, extrahere reliquum tempus ejus æſtatis in animo habebat. Inter hæc conſul a Phila Popillium cum duobus millibus armatorum Heracleum mittit; abeſt a Phila quinque

Digitized by Google

millia ferme paſſuum, mediâ regione inter Dium Tempeque, in rupe amni imminente poſitum. U.c. 583. A.C. 169.

IX. Popillius, priuſquam armatos muris admoveret, miſit qui magiſtratibus principibuſque ſuaderent, fidem clementiamque Romanorum quàm vim experiri mallent; nihil ea conſilia moverunt, quia ignes ad Enipeum ex regis caſtris apparebant. Tum terrâ marique, (& claſſis appulſa ab littore ſtabat) ſimul armis, ſimul operibus machiniſque oppugnari cœpti. Juvenes etiam quidam Romani, ludicro Circenſi ad uſum belli verſo, partem humillimam muri ceperunt. Mos erat tum, nondum hac effuſione inductâ 9 beſtiis omnium gentium Circum complendi, varia ſpectaculorum conquirere genera: & ſemel quadrigis, 1 ſemel deſultore miſſo, vix unius horæ tempus utrumque curriculum complebat. Inter cetera ſexageni ferme juvenes, interdum plures, apparatioribus ludis, armati inducebantur; horum inductio 2 in parte ſimulacrum decurrentis exercitûs erat; ex parte elegantioris exercitii quàm militaris, propiorque gladiatorium armorum uſum. Quùm alios decurſu edidiſſent motus, quadrato agmine facto, ſcutis ſuper capita denſatis, ſtantibus primis, ſecundis ſummiſſioribus, tertiis magis & quartis, poſtremis etiam genu nixis, faſtigiatam, ſicut tecta ædificiorum ſunt, teſtudinem faciebant. Hinc quinquaginta ferme pedum ſpatio diſtantes duo armati pro- *Heracleum captum.* *Teſtudo.*

9 *Beſtiis omnium gentium*] Beſtiis ex toto terrarum Orbe conquiſitis.

1 *Deſultore*] Qui ſint deſultores, docet ipſe aliud agendo Livius, l. XXIII, c. 29. *Curriculum* hic idem valet ac *curſus*.

2 *In parte... ex parte*] Hæc ſic dicta ſunt, quomodo ſi iteraretur *partim*.

Digitized by Google

U.c.583. currebant, comminatique inter se, ab ima in
a.C.169. summam testudinem per densata scuta quum evasissent, nunc velut propugnantes per oras extremæ testudinis, nunc in media inter se concurrentes, haud secus quàm stabili solo persultabant. Huic testudini simillimâ parti muri admotâ, quum armati superstantes subissent, propugnatoribus muri fastigio altitudinis æquabantur: depulsisque iis, in urbem 3 duorum signorum milites transscenderunt. Id tantùm dissimile fuit, quod & in fronte extrema, & ex lateribus, soli non habebant super capita elata scuta, ne nudarent corpora, sed prætenta pugnantium more: ita nec ipsos tela ex muro missa subeuntes læserunt, & testudini injecta, imbris in modum, lubrico fastigio innoxia ad imum labebantur. Et consul, capto jam Heracleo, castra eò promovit; tamquam Dium, atque inde summoto rege, in Pieriam etiam progressurus. Sed hiberna jam præparans, vias commeatibus subvehendis ex Thessalia muniri jubet, & eligi horreis opportuna loca, tectaque ædificari, ubi diversari portantes commeatus possent.

Pudet Persea paoris sui.

X. Perseus tandem, a pavore eo quo attonitus fuerat, recepto animo, malle imperiis suis non obtemperatum esse, quum trepidans gazam in mare dejici Pellæ, Thessalonicæ navalia jusserat incendi. Andronicus Thessalonicam missus traxerat tempus; 4 idipsum quod

3 *Duorum signorum*] Duorum manipulorum. Vid. not. 1, ad l. XXXIII, c. 1.

4 *Idipsum quod accidit, pœnitentiæ relinquens locum*] Nulla hic erit difficultas, si in interpretando membrorum ordinem inverteris. *Pœnitentiæ relinquens locum, idipsum quod accidit*, id est, quod quidem ipsum accidit, nempe ut regem pœniteret.

Digitized by Google

accidit, pœnitentiæ relinquens locum. Incautior Nicias Pellæ, projiciendo 5 pecuniæ partem, quod fuerat nactus: sed in rem emendabilem 6 visus lapsus esse, quòd per urinatores omne ferme extractum est. Tantusque pudor regi pavoris ejus fuit, ut urinatores clam interfici jusserit; deinde Andronicum quoque & Nician, ne quis tam dementis imperii conscius exsisteret. Inter hæc C. Marcius cum classe ab Heracleo Thessalonicam profectus, & agrum, pluribus locis expositis per littora armatis, latè vastavit; & procurrentes ab urbe, secundis aliquot præliis trepidos intra mœnia compulit: jamque ipsi urbi terribilis erat, 7 quum dispositis omnis generis tormentis, non vagi modò circa muros temere appropinquantes, sed etiam qui in navibus erant, saxis tormento emicantibus, percutiebantur. Revocatis igitur in naves militibus, omissâque Thessalonicæ oppugnatione, Æniam inde petunt; quindecim millia passuum ea urbs abest, adversùs Pydnam posita, fertili agro. Pervastatis finibus ejus, legentes oram, Antigoneam perveniunt: ibi egressi in terram, primò & vastarunt agros passim, & aliquantum prædæ contulerunt ad naves; dein palatos eos adorti Macedones, misti

U.C. 583. a. C. 169.

Variæ urbes a Rom. frustrà tentatæ.

5 Pecuniæ partem, quod fuerat nactus] Posterius membrum expositio & explanatio est præcedentis. *Pecuniæ partem*, scilicet *id quod fuerat nactus.*

6 *In rem emendabilem... lapsus esse*] Gronovius, *in errorem emendabilem.*

7 *Quum dispositis omnis generis tormentis*] Ab iis qui in urbe erant. Tota periodus habere videtur aliquid obscuri propter nimiam brevitatem. Sensus est: jamque ipsi urbi terribilis erat, quum subitò conversa est rerum facies, dispositis super urbis muros tormentis, quibus Romani, & in agris, & in ipsis quoque navibus percutiebantur. Itaque absistere incepto coacti sunt.

Digitized by Google

U.c.583. a.C.169. pedites equitesque, fugientes effusè ad mare perſequuti, quingentos ferme occiderunt, & non minus ceperunt. Nec aliud quàm ultima neceſſitas, quum recipere ſe tutò ad naves prohiberentur, animos militum Romanorum, ſimul deſperatione aliâ ſalutis, ſimul indignitate irritavit. Redintegrata in littore pugna eſt; adjuvere & qui in navibus erant. Ibi Macedonum ducenti ferme cæſi: par numerus captus. Ab Antigonea claſſis profecta ad agrum Pallenenſem, exſcenſionem ad populandum fecit. Finium is ager Caſſandrenſium erat, longè fertiliſſimus omnis oræ, quam prætervecti fuerant.

Eumenes jungit ſe prætori. Ibi Eumenes rex, viginti tectis navibus ab Elea profectus, obvius fuit: & quinque miſſæ a Pruſia rege tectæ naves.

XI. Hac virium acceſſione animus crevit prætori, ut Caſſandream oppugnaret. 8 Condita eſt a Caſſandro rege in ipſis faucibus, quæ Pallenenſem agrum ceteræ Macedoniæ jungunt; hinc Toronaico, hinc Macedonico ſepta mari. Eminet namque in altum lingua in qua ſita eſt, nec minùs in altum quàm Athos mons excurrit, obverſa in regionem Magneſiæ duobus imparibus promontoriis, quorum majori Poſideum eſt nomen, minori Canaſtræum. Diviſis partibus oppugnare adorti. Romanus ad Clitas quas vocant, munimenta, 9 cervis etiam objectis ut viam intercluderet, a Macedo-

8 *Condita eſt a Caſſandro rege*] Olim Potidæa. Illam deinde vel auxerat, vel inſtauraverat Caſſander, & de ſuo nomine *Caſſandream* dixerat.

9 *Cervis etiam objectis*] *Cervi* erant ramoſi trunci arborum, quos in terram ante foſſam vallumque depangere & variè ſerere ſolebant, ad obſtruendum aut impediendum iter. Nomen habuerunt a ſimilitudine cornuum cervi.

Digitized by Google

nico ad Toronaicum mare perducit; ab altera parte 1 Euripus est: inde Eumenes oppugnabat. Romanis in fossa complenda, quam nuper objecerat Perseus, plurimum erat laboris. Ibi quærenti prætori, quia nusquam cumuli apparebant, quò regesta è fossa terra foret, 2 monstrati sunt fornices: *Non ad eamdem crassitudinem quâ veterem murum, sed simplici laterum ordine structos esse.* Consilium igitur cepit, transfosso pariete iter in urbem patefacere; fallere autem ita se posse, si muros a parte alia scalis adortus, tumultu injecto, 3 in custodiam ejus loci propugnatores urbis avertisset. Erant in præsidio Cassandreæ, præter non contemnendam juventutem oppidanorum, octingenti Agrianes, & duo millia Penestarum Illyriorum, a Pleurato deinde missi: bellicosum utrumque genus. Iis tuentibus muros, quum subire Romani summâ vi niterentur, momento temporis parietes fornicum perfossi urbem patefecerunt; 4 quòd si, qui perrupêre, armati fuissent, extemplo cepissent. Hoc ubi perfectum esse opus militibus nuntiatum est, clamorem alacres gaudio repentè tollunt; aliis parte aliâ in urbem irrupturis. U.c.583. a.C.169.

XII. Hostes primùm admiratio cepit, quidnam sibi repentinus clamor vellet; postquam patere urbem accepere præfecti præsidii, Pytho & Philippus, 5 pro eo qui occupasset aggredi,

1 *Euripus*] Intelligenda videtur fossa aliqua manu facta, quæ maris aquas acciperet. Nam tales fossæ *Euripi* apud antiquos nominabantur.

2 *Monstrati sunt fornices: non... structos esse*] Supple, ex solenni more Livii, *dictumque est.*

3 *In custodiam ejus loci*] Quem scalis adoriretur.

4 *Quòd si, qui perrupere*] Nempe parietem.

5 *Pro eo*] Rati opus factum a Romanis ei utile fu-

Digitized by Google

U.c.583. opus factum esse rati, cum valida manu Agria-
a.C.169. num Illyriorumque erumpunt: Romanosque, qui alii aliunde coibant convocabanturque, ut signa in urbem inferrent, incompositos atque inordinatos fugant, persequunturque ad fossam: in quam compulsos ruinâ cumulant; sexcenti ferme ibi interfecti, omnesque prope, qui inter murum fossamque deprehensi erant, vulnerantur. Ita suo ipse conatu perculsus prætor, segnior ad alia factus consilia erat: & ne Eumeni quidem, simul a mari, simul a terra aggredienti, quidquam satis procedebat. Placuit igitur utrique, custodiis firmatis, ne quod præsidium ex Macedonia intromitti posset, quoniam vis aperta non processisset, operibus mœnia oppugnare. Hæc parantibus his, decem regii lembi ab Thessalonica cum delectis Gallorum auxiliaribus missi, quum in salo stantes hostium naves conspexissent, ipsi obscurâ nocte simplici ordine, quàm poterant proximè littus tenentes, intrarunt urbem. Hujus novi præsidii fama absistere oppugnatione simul Romanos regemque coëgit: circumvecti promontorium, ad Toronen classem appulerunt. Eam quoque oppugnare adorti, ubi validâ defendi manu animadverterunt, irrito incepto Demetriadem petunt. Ibi quum appropinquantes repleta mœnia armatis vidissent, prætervecti, ad Iolcon classem appulerunt: inde, agro vastato, Demetriadem quoque aggressuri.

XIII. Inter hæc & consul, ne segnis sederet tantùm in agro hostico, M. Popillium cum quinque millibus militum ad Melibœam urbem oppugnandam mittit. Sita est in radicibus Ossæ montis, quâ parte in Thessaliam vergit, opportunè imminens super Demetriadem. Primus

turum, qui primus aggredi maturasset.

Digitized by Google

adventus hostium perculit incolas loci : collectis deinde ex necopinato pavore animis, discurrunt armati ad portas ac mœnia, quâ suspecti aditus erant : spemque extemplo inciderunt, capi primo impetu posse. Obsidio igitur parabatur, & opera oppugnationum fieri cœpta. Perseus, quum audisset simul Melibœam a consulis exercitu oppugnari, simul classem Iolci stare, ut inde Demetriadem aggrederetur, Euphranorem quemdam ex ducibus cum delectis duobus millibus Melibœam mittit ; eidem imperatum, ut, si a Melibœa submovisset Romanos, Demetriadem priùs occulto itinere intraret, quàm ab Iolco ad urbem castra moverent Romani. Et ab oppugnatoribus Melibœæ, quum in superioribus locis repentè apparuisset, cum trepidatione multa relicta opera sunt, igniſque injectus ; ita a Melibœa abscessum est. Euphranor, solutâ unius urbis obsidione, Demetriadem extemplo ducit ; nec tum mœnia modò, sed agros etiam 6 confiderunt se a populationibus tueri posse : & eruptiones in vagos populatores non sine vulneribus hostium factæ sunt. Circumvecti tamen mœnia sunt prætor & rex ; situm urbis contemplantes, si quâ parte tentare aut opere, aut vi possent. Fama fuit, per Cydam Cretensem, & Antimachum, qui Demetriadi præerat, tractatas inter Eumenem & Persea conditiones amicitiæ ; ab Demetriade certè abscessum est. Eumenes ad consulem navigat : gratulatus quòd prospere Macedoniam intrasset, Pergamum in regnum abiit. Marcius Figulus prætor, parte classis in hiberna Sciathum missâ, cum reliquis navibus Oreum Eubœæ petiit : eam urbem aptissimam ratus, unde exercitibus, qui in Macedonia qui-

U.c.587. a.C.169.

Eumenes in regnum abit.

6 *Confiderunt*] Pro *confisi sunt.*

Digitized by Google

U.c.583. a.C.169. que in Theſſalia erant, mitti commeatus poſſent. De Eumene rege longè diverſa tradunt. Si Valerio Antiati credas, nec claſſe adjutum ab eo prætorem eſſe, quum ſæpe eum litteris arceſſiſſet, tradit; 7 nec cum gratia ab conſule profectum in Aſiam, indignatum, quòd, ut iiſdem caſtris tenderet, permiſſum non fuerit; ne ut equites quidem Gallos, quos ſecum adduxerat, relinqueret, impetrari ab eo potuiſſe. Attalum fratrem ejus, & remanſiſſe apud conſulem, & ſinceram ejus fidem, æquali tenore, egregiamque operam in eo bello fuiſſe.

XIV. Dum bellum in Macedonia geritur, legati Tranſalpini ab regulo Gallorum (Balanos ipſius traditur nomen, gentis ex qua fuerit, non traditur) Romam venerunt, pollicentes ad Macedonicum bellum auxilia. Gratiæ ab ſenatu actæ, muneraque miſſa: torquis aureus 8 duo pondo, & pateræ aureæ quatuor pondo, equus phaleratus, armaque equeſtria. Secundùm Gallos, Pamphyli legati coronam auream, 9 ex viginti millibus Philippeorum factam, in curiam intulerunt: petentibuſque iis, ut id donum in cella Jovis Optimi Maximi ponere, & ſacrificare in Capitolio liceret, permiſſum: benignéque, amicitiam renovare

7 *Nec cum gratia ab conſule profectum*] Neque ita profectum ab conſule, ut integra eſſet inter illos gratia & amicitia, ſed cum mutua offenſione.

8 *Duo pondo*] Qui tres marcas noſtrates, unciam unam pondo haberet. *Quatuor pondo.* Sex marcas, uncias duas.

9 *Ex viginti millibus Philippeorum*] Aureorum: qui quum ſinguli pares eſſent didrachmo, ſequitur viginti millia nummorum Philippeorum redire ad 4co libras Romanas pondo, marcas noſtrates 625. Immane profectò pondus, etiamſi detrahatur manûs pretium. Sed corona illa dicanda erat Jovi, & ſtabili ſede in Capitolio collocanda.

Digitized by Google

volentibus legatis, reſponſum, & 1 binûm millium æris ſingulis miſſum munus. Tum ab rege Pruſia, & paulo poſt ab Rhodiis, de eadem re longè aliter diſſerentes legati auditi ſunt. Utraque legatio de pace reconcilianda cum rege Perſeo egit. Pruſiæ preces magis quàm poſtulatio fuere, profitentis, *Et ad id tempus ſe cum Romanis ſtetiſſe, &, quoad bellum foret, ſtaturum. Ceterùm, quum ad ſe a Perſeo legati veniſſent de finiendo cum Romanis bello, & iis pollicitum deprecatorem apud ſenatum futurum, & petere, ſi poſſent inducere in animum ut finiant iram, ſe quoque in gratia reconciliatæ pacis uti ponerent;* hæc regii legati. Rhodii ſuperbè commemoratis erga populum Romanum beneficiis, & penè victoriæ, utique de Antiocho rege, majore parte ad ſe vindicatâ, adjecerunt: *Quum pax inter Macedonas Romanoſque eſſet, ſibi amicitiam cum rege Perſeo cœptam; eam ſe invitos, nullo ejus in ſe merito, quoniam ita Romanis viſum ſit in ſocietatem ſe belli trahere, interrupiſſe. Tertium ſe annum multa ejus incommoda belli ſentire; mari intercluſo, inopiâ inſulam premi, amiſſis 2 maritimis vectigalibus atque commeatibus. Quum id ultrà pati non poſſent, legatos alios ad Perſea in Macedoniam miſiſſe, qui ei denuntiarent, Rhodiis placere pacem eum componere cum Romanis: ſe Romam eadem nuntiatum miſſos. Per quos ſtetiſſet quominus belli finis fieret, adversùs eos quid ſibi faciendum eſſet,*

U. C. 583. a. C. 169. *Pruſia & Rhodiorum legati.* *Rhodiorum perba oratio.*

1 *Binûm millium æris*] Marcarum argenti 3, unciæ 1.

2 *Maritimis vectigalibus atque commeatibus*] Maritima vectigalia ſunt portoria, & aliæ mercedes quæ in publicum redigebantur ex mercibus importatis in inſulam. Maritimi commeatus, quæcumque mari invehuntur ad uſum commoditatemque vitæ.

Digitized by Google

U. c. 583. a. C. 169. *Rhodios consideraturos esse.* Ne nunc quidem hæc sine indignatione legi audirive posse certum habeo; inde existimari potest, qui habitus animorum audientibus ea Patribus fuerit.

Castigatio ferociæ Rhodiorum.

XV. Claudius, nihil responsum, auctor est: tantùm senatusconsultum recitatum, quo Caras & Lycios liberos esse juberet populus Romanus, litterasque extemplo ad utramque gentem, & senatusconsultum mitti. Quâ auditâ re, principem legationis, cujus magniloquentiam vix curia paulo antè ceperat, corruisse. Alii responsum esse tradunt, *Populum Romanum & principio hujus belli, haud vanis auctoribus compertum habuisse, Rhodios cum Perseo rege adversùs rempublicam suam occulta consilia iniisse: &, si id antè dubium fuisset, legatorum paulo antè verba ad certum redegisse: & plerumque ipsam se fraudem, etiamsi initio cautior fuerit, detegere. Rhodios* 3 *nuntio in Orbe terrarum arbitria belli pacisque agere: Rhodiorum nutu arma sumpturos posituroque Romanos esse; jam non deos fœderum testes, sed Rhodios habituros.* 4 *Itane tandem? Ni pareatur, exercitusque de Macedonia deportentur, visuros esse, quid sibi faciendum sit. Quid Rhodii visuri sint, ipsos scire. Populum certè Romanum, devicto Perseo, quod propediem sperent fore, visurum, ut pro meritis cujusque in eo bello civitatis gratiam dignam referat.* Munus tamen legatis in singulos binûm mil-

3 *Nuntio*] Uno nuntio per Orbem terrarum misso. Sic Cic. pro Lege Manil. n. 11, *tot civium Romanorum millibus uno nuntio atque uno tempore necatis.*

4 *Itane tandem*] Hunc locum interpunximus. Vulgati legunt: *Itane tandem iis pareatur, exercitusque de Macedonia deportentur? Visuros esse, quid sibi faciendum sit?* Hæc ultima verba ex oratione Rhodiorum desumpta, hîc per irrisionem repetuntur.

Digitized by Google

lium æris missum est: quod ii non acceperunt. U.c 583.

XVI. Litteræ deinde recitatæ Q. Marcii consulis sunt, *Quemadmodum saltu superato, in Macedoniam transisset: ibi & ex aliis locis commeatus a prætore prospectos in hiemem habere, & ab Epirotis 4 viginti millia modiûm tritici, decem hordei, sumpsisse: ut pro eo frumento 5 pecunia Romæ legatis eorum curaretur. Vestimenta militibus ab Roma mittenda esse: equis ducentis ferme opus esse, maximè Numidis: nec sibi in his locis ullam copiam esse.* Senatusconsultum, ut ea omnia ex litteris consulis fierent, factum est. C. Sulpicius prætor sex millia togarum, triginta tunicarum, & equos, deportanda in Macedoniam, præbendaque arbitratu consulis locavit: & legatis Epirotarum pecuniam pro frumento solvit. Et Onesimum, Pythonis filium, nobilem Macedonem, in senatum introduxit; is pacis semper auctor regi fuerat, monueratque, sicut pater ejus Philippus institutum usque ad ultimum vitæ diem servabat, bis in die fœderis icti cum Romanis perlegendi, ut eum morem, si non semper, crebrò tamen usurparet. Postquam deterrere eum a bello nequiit, primò subtrahere sese per alias atque alias causas, ne interesset iis quæ non probabat, cœpit: postremò, quum suspectum se esse cerneret, & proditionis interdum crimine insimulari, ad Romanos transfugit: magno usui consuli fuit. Ea introductus in curiam quum memorasset, senatus in formulam sociorum eum referri jussit: locum, lautia præberi: agri Tarentini, qui publicus populi Romani esset, ducenta jugera dari, & ædes Tarenti emi: uti ea

Onesimi Macedonis pacis præmia.

a.C.169.

4 *Viginti millia modiûm*] Modios Parisienses plus 15416. *Decem millia*, 7708.

5 *Pecunia... curaretur*] Solveretur.

U.c.583. curaret, C. Decimio prætori mandatum. Cen-
a.C.169 sores censum Idibus Decembribus, severiùs
Census. quàm antè, habuerunt: multis equi adempti, inter quos P. Rutilio, qui tribunus plebis eos violenter accusarat: tribu quoque is motus, & ærarius factus. Ad opera publica facienda quum eis dimidium ex vectigalibus ejus anni attributum ex senatusconsulto a quæstoribus esset; Ti. Sempronius ex ea pecunia quæ ipsi attributa erat, ædes P. Africani 6 ponè Veteres ad Vortumni signum, lanienasque & tabernas conjunctas in publicum emit, 7 basilicamque faciendam curavit, quæ postea Sempronia appellata est.

XVII. Jam in exitu annus erat, & propter Macedonici maximè belli curam in sermonibus homines habebant, quos in annum consules ad finiendum tandem id bellum crearent; itaque senatusconsultum factum est, ut Cn. Servilius primo quoque tempore ad comitia habenda veniret. Senatusconsultum Sulpicius prætor ad consulem [misit, & receptas litteras] post paucos dies recitavit, quibus ante diem [*significabat se] in urbem venturum. Et consul matu-
Comitia. ravit, & comitia eo die qui dictus erat sunt perfecta. Consules creati, L. Æmilius Paullus iterum, 8 septimo decimo anno postquam primò consul fuerat, & C. Licinius Crassus. Prætores postero die facti, Cn. Bæbius Tamphilus, L. Anicius Gallus, Cn. Octavius, P. Fon-

6 *Ponè veteres*] Vel excidit nomen, quod jungatur τῷ *veteres*, vel ut in illis locorum appellationibus fieri solet, brevitatis causâ ex usu communi supprimebatur. Illud supplere non nostrum est.

7 *Basilicam*] Vid. not. 2, ad l. XXVI, c. 27.

8 *Septimo decimo anno*] Immo *decimo quarto*, vel, si ambo extremi anni numerentur, *decimo quinto*.

teius

Digitized by Google

teius Balbus, M. Æbutius Elua, C. Papirius Carbo. Omnia ut maturiùs agerentur, belli Macedonici ſtimulabat cura; itaque deſignatos extemplo ſortiri placuit provincias; ut, utri Macedonia conſuli, cuique prætori claſſis eveniſſet, ſciretur: ut jam inde cogitarent pararentque quæ bello uſui forent, ſenatumque conſulerent, ſi quâ re conſulto opus eſſet. *Latinas, ubi magiſtratum iniſſent, quod per religiones poſſet, primo quoque tempore fieri placere; neque conſulem, cui eundum in Macedoniam eſſet, teneri.* His decretis, conſulibus Italia & Macedonia, prætoribus, præter duas juriſdictiones in urbe, claſſis, & Hiſpania, & Sicilia, & Sardinia, provinciæ nominatæ ſunt. Conſulum, Æmilio Macedonia, Licinio Italia evenit. Prætores, Cn. Bæbius urbanam, L. Anicius peregrinam, & ſi quò ſenatus cenſuiſſet, Cn. Octavius claſſem, P. Fonteius Hiſpaniam, M. Æbutius Siciliam, C. Papirius Sardiniam eſt ſortitus. U.C.583. a.C.169.

XVIII. Extemplo apparuit omnibus non ſegniter id bellum L. Æmilium geſturum, præterquam quòd alius vir erat, etiam quòd dies noctesque intentus, ea ſola quæ ad id bellum pertinerent animo agitabat. Jam omnium primùm a ſenatu petit, ut legatos in Macedoniam mitterent ad exercitus viſendos claſſemque, & comperta referenda, quid aut terreſtribus aut navalibus copiis opus eſſet: præterea ut explorarent copias regias quantùm poſſent, quâque provincia noſtra, quâ hoſtium foret: utrùm intra ſaltus caſtra Romani haberent, an jam omnes anguſtiæ exſuperatæ, & in æqua loca perveniſſent: qui fideles nobis ſocii, qui dubii ſuſpenſæque ex fortuna fidei, qui certi hoſtes viderentur: quanti præparati commeatus, & unde terreſtri itinere, unde navibus ſupporta- *Belli Macedonici apparatus.*

Digitized by Google

U.c.583. a.C.169. rentur : quid eâ æstate terrâ marique rerum gestum esset : ex his bene cognitis certa in futurum consilia capi posse ratus. Senatus Cn. Servilio consuli negotium dedit, ut is in Macedoniam, quos L. Æmilio videretur, legaret. Legati biduo post profecti, Cn. Domitius Ahenobarbus, A. Licinius Nerva, L. Bæbius. Bis in exitu anni ejus lapidatum esse, nuntiatum est, in Romano agro, simul in Veienti. Bis novendiale sacrum factum est. Sacerdotes eo anno mortui sunt, P. Quintilius Varus, flamen Martialis : & M. Claudius Marcellus Decemvir, in cujus locum Cn. Octavius suffectus.

Ludorum Circensium magnificentia.

Et jam magnificentiâ crescente notatum est, ludis Circensibus P. Cornelii Scipionis Naficæ & P. Lentuli ædilium curulium, sexaginta tres 9 Africanas, & quadraginta ursos & elephantos 1 lusisse.

U.c.584. a.C.168. L. Æmilio II. C. Licinio Coss.

XIX. L. Æmilio Paullo, C. Licinio consulibus, Idibus Martiis, principio insequentis anni, quum in exspectatione Patres fuissent, maximè quidnam consul de Macedonia, cujus ea provincia esset, referret, nihil se habere Paullus, quod referret, quum nondum legati rediissent, dixit. *Ceterùm Brundisii legatos jam esse, bis ex cursu Dyrrachium rejectos. Cognitis mox quæ nosci priùs in rem esset, relaturum : id fore intra perpaucos dies. Et ne quid professionem suam teneret, pridie Kalendas Apriles Latinis esse constitutam diem. Sacrificio rite perfecto, se & Cn. Octavium, simul senatus censuisset exituros esse. C. Licinio collegæ suo fore curæ se absente, ut, si qua parari mittive ad id bellum*

9 *Africanas*] Pantheras, ut patet ex Plinio, l. VIII, c. 17.

1 *Lusisse*] In ludis exhibitos esse. Intelligenda videtur venatio facta in Circo, vel pugna bestiarum inter se.

Digitized by Google

opus sit, parentur mittanturque. Interea legationes exterarum nationum audiri posse. 2 Sacrificio rite perfecto, primi Alexandrini legati 3 ab Ptolemæo & Cleopatra regibus vocati sunt. Sordidati, barbâ & capillo promisso, cum ramis oleæ ingressi curiam, procubuerunt: & oratio quàm habitus fuit miserabilior. Antiochus Syriæ rex, qui obses Romæ fuerat, per honestam speciem majoris Ptolemæi reducendi in regnum, bellum cum minore fratre ejus, qui tum Alexandriam tenebat, gerens, & ad Pelusium navali prælio victor fuerat, & tumultuario opere ponte per Nilum facto, transgressus cum exercitu, obsidione ipsam Alexandriam terrebat: nec procul abesse, quin potiretur regno opulentissimo, videbatur. Ea legati querentes orabant senatum, ut opem regno regibusque amicis imperio ferret. *Ea merita populi Romani in Antiochum, eam apud omnes reges gentesque auctoritatem esse, ut, si legatos misissent, qui denuntiarent, non placere senatui sociis regibus bellum fieri, extemplo abscessurus a mœnibus Alexandriæ, abducturuſque exercitum in Syriam esset. Quod si cunctentur facere, brevi extorres regno Ptolemæum & Cleopatram Romam venturos, cum pudore quodam populi Romani, quòd nullam opem, in ultimo discrimine fortu-* U.c.584. a.C.168. *Alexandrini legati.*

2 *Sacrificio rite perfecto, primi*] Vix dubium videtur esse, tres primas voces e sexto antè versu huc immigravisse. Nihil iis hoc loco opus est.

3 *Ab Ptolemæo*] Ptolemæo Epiphani duo filii fuere, Ptolemæus Philometor, qui sororem Cleopatram in matrimonio habuerat, & Ptolemæus Evergetes, sive Physcon, qui tum pulso fratre Alexandriam tenebat cum Cleopatra, quam Philometori ademerat. Ab his, nempe Ptolemæo minore & Cleopatra, venerat legatio de qua hic agit Livius.

Digitized by Google

U.c.584. a C.168. *narum, tuliſſent.* Moti Patres precibus Alexandrinorum, extemplo C. Popillium Lænatem, C. Decimium, & C. Hoſtilium, legatos, ad finiendum inter reges bellum miſerunt. Priùs Antiochum, dein Ptolemæum adire juſſi, & nuntiare, ni abſiſtatur bello, per utrum ſtetiſſet, eum non pro amico, nec pro ſocio habituros eſſe.

Ad Antiochum & Ptolemæum mittuntur legati.

XX. His intra triduum ſimul cum legatis Alexandrinis profectis, legati ex Macedonia 4 Quinquatribus ultimis adeo exſpectati venerunt, uti, niſi veſper eſſet, extemplo ſenatum vocaturi conſules fuerint. Poſtero die ſenatus fuit, legatique auditi ſunt. Ii nuntiant, *Majore periculo quàm emolumento exercitum per invios ſaltus in Macedoniam inductum. Pieriam, 5 quò proceſſiſſet, regem tenere; caſtra caſtris prope ita collata eſſe, ut flumine Enipeo interjecto arceantur; neque regem pugnandi poteſtatem facere: nec noſtris vim ad cogendum eſſe. Hiemem etiam aſperam rebus gerendis interveniſſe; in otio militem ali, nec plus quàm ſex* [*dierum*] *frumentum habere. Macedonum dici triginta millia armatorum eſſe. Si Ap. Claudio circa Lychnidum ſatis validus exercitus foret, potuiſſe ancipiti bello diſtineri regem: nunc & Appium, & quod cum eo præſidii ſit, in ſummo periculo eſſe, niſi propere aut juſtus exercitus eò mittatur, aut illi inde deducantur. Ad claſſem ſe ex caſtris profectos, ſociorum navalium partem morbo audiſſe abſumptam; partem, maximè qui ex Sicilia fuerint, domos ſuas abiiſſe, & homines navibus deeſſe; qui ſint, neque ſtipendium accepiſſe, neque veſti-*

4 *Quinquatribus ultimis*] Ultimo die Quinquatruum. Sic ſuprà XXX, 36. *Saturnalibus primis.* De Quinquatribus egimus ad l. XXVI, c. 27.

5 *Quò proceſſiſſet*] Romanus exercitus.

Digitized by Google

menta habere. Eumenem classemque ejus, tam quam vento allatas naves, sine causa & venisse, & abisse; nec animum ejus regis constare satis visum. Sicut omnia de Eumene dubia, ita Attali egregiè constantem fidem nuntiabant. U.c.584. a.C.168.

XXI. Legatis auditis, tunc de bello referre sese L. Æmilius dixit. Senatus decrevit, *Ut in 6 octo legiones parem numerum tribunorum consules & populus crearent: creari autem neminem eo anno placere, nisi qui honorem gessisset. Tum ex omnibus tribunis militum uti L. Æmilius in duas legiones in Macedoniam, quos eorum velit, eligat; & ut solenni Latinarum peracto, L. Æmilius consul, Cn. Octavius prætor, cui classis obtigisset, in provinciam proficiscantur.* Additus est his tertius L. Anicius prætor, cujus inter peregrinos jurisdictio erat; eum in provinciam Illyricum, circa Lychnidum, Ap. Claudio succedere placuit. Delectûs cura C. Licinio consuli imposita; is septem millia civium Romanorum, & equites ducentos scribere jussus: & sociis nominis Latini septem millia peditum imperare, quadringentos equites: & 7 Cn. Servilio Galliam obtinenti provinciam litteras mittere, ut sexcentos equites conscriberet. Hunc exercitum ad collegam primo quoque tempore mittere in Macedoniam jussus; neque in ea provincia plus quàm duas legiones esse: eas repleri, ut sena millia peditum, trecenos haberent equites; ceteros equites peditesque in præsidiis disponi; qui eorum idonei ad militandum non *S. C. de belli apparatu.*

6 *Octo legiones*] In ea quæ sequitur legionum descriptione sex tantùm enumerantur. Sed præterea duæ credi possunt urbanæ fuisse. Vid. not. 3, ad XXXIII, 25.

7 *Cn. Servilio*] Prioris anni consuli, qui, ut ex hoc loco discimus, prorogato ex consulatu imperio Galliam obtinebat.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. essent, dimitti. Decem præterea millia peditum imperata sociis: & octingenti equites. Id præsidii additum Anicio, præter duas legiones, quas portare in Illyricum est jussus, quina millia peditum & ducenos habentes, trecenos equites; & in classem quinque millia navalium sociûm sunt scripta. Licinius consul duabus legionibus obtinere provinciam jussus: eò addere sociorum decem millia peditum, & sexcentos equites.

L. Æmilii Cos. oratio. XXII. Senatusconsultis perfectis, L. Æmilius consul e curia in concionem processit, orationemque talem habuit: *Animadvertisse videor, Quirites, majorem mihi, sortito Macedoniam provinciam, gratulationem factam, quàm quum aut consul essem consalutatus, aut quo die magistratum iniissem: neque id ob aliam causam, quàm quia bello in Macedonia, quod diu trahitur, existimastis dignum majestate populi Romani exitum per me imponi posse. Deos quoque huic favisse sorti spero, eosdemque in rebus gerendis affuturos esse. Hæc partim ominari, partim sperare possum. Illud affirmare pro certo habeo audeoque, me omni ope adnisurum esse, ne frustra vos hanc spem de me conceperitis. Quæ ad bellum opus sunt, & senatus decrevit, & (quoniam extemplo proficisci placet, neque ego in mora sum) C. Licinius collega, vir egregius, æquè enixè parabit, ac si ipse id bellum gesturus esset. Vos, quæ scripsero senatui, aut vobis, credite; rumores credulitate vestrâ ne alatis, quorum auctor nemo exstabit. Nam nunc quidem, quod vulgò fieri, hoc præcipuè bello, animadverti, nemo tam famæ contemtor est, cujus non debilitari animus possit. In omnibus circulis, atque etiam (si diis placet) in conviviis sunt, qui exercitus in Macedoniam ducant; ubi castra locanda sint, sciant; quæ*

Digitized by Google

loca præſidiis occupanda; quando, aut quo ſaltu intranda Macedonia; ubi horrea ponenda; quâ terrâ, mari ſubvehantur commeatus; quando cum hoſte manus conſerendæ, quando quieſcendum ſit. Nec, quid melius faciendum ſit, modò ſtatuunt, ſed, quidquid aliter quàm ipſi cenſuere factum eſt, conſulem veluti dictâ die accuſant. Hæc magna impedimenta res gerentibus ſunt; nec enim omnes tam firmi & conſtantis animi contra adverſum rumorem eſſe poſſunt, quàm Fabius fuit: qui ſuum imperium minui 8 *per vanitatem populi maluit, quàm ſecundâ famâ malè rem gerere. Non ſum is qui non exiſtimem admonendos duces eſſe: immo eum qui de ſua unius ſententia omnia gerat, ſuperbum judico magis quàm ſapientem. Quid ergo eſt? Primum a prudentibus, & propriè rei militaris peritis, & uſu doctis, monendi imperatores ſunt: deinde ab his qui interſunt gerendis [rebus, qui] loca, qui hoſtem, qui temporum opportunitatem vident, qui in eodem velut navigio participes ſunt periculi. Itaque ſi quis eſt, qui quod e republica ſit ſuaddere ſe mihi in eo bello quod geſturus ſum confidat; ne deneget operam reipublicæ, & in Macedoniam mecum veniat; nave, equo, tabernaculo, viatico etiam a me juvabitur. Si quem id facere piget, & otium urbanum militiæ laboribus præoptat; e terra ne gubernaverit. Sermonum ſatis ipſa præbet urbs; loquacitatem ſuam contineat: nos caſtrenſibus conſiliis contentos futuros eſſe ſciat.* Ab hac concione, Latinis, quæ pridie Kalendas Aprilis fuerunt, 9 in monte ſacrificio rite perpetrato, protinus inde & conſul, & prætor Cn. Octavius, in Macedoniam profecti ſunt. Traditum eſt memoriæ, majore

U.c.584. a.C.168.

8 *Per vanitatem populi*] Per inconſultam populi levitatem.

9 *In monte*] Albano. Ibi enim Latinarum feriarum ſacrum peragi mos erat.

Digitized by Google

U.c.584 a.C.168 quàm solitâ frequentiâ prosequentium consulem celebratum[*]: ac prope certâ spe ominatos esse homines finem adesse Macedonico bello, maturumque reditum cum egregio triumpho consulis fore.

Perseus fibi adjungit Gentium

XXIII. Dum hæc in Italia geruntur, Perseus, quod jam inchoatum perficere, quia impensa pecuniæ facienda erat, non inducebat in animum, ut Gentium Illyriorum regem sibi adjungeret, hoc, postquam intrasse saltum Romanos, & adesse discrimen ultimum belli animadvertit, non ultrà differendum ratus, quum per Hippiam legatum 1 trecenta argenti talenta pactus esset, ita ut obsides ultro citroque darentur, Pantauchum misit, ex fidissimis amicis, ad ea perficienda. Medeone Labeatidis terræ Pantauchus regi Illyrio occurrit: ibi & jusjurandum ab rege, & obsides accepit; missus & a Gentio est legatus, nomine Olympio, qui jusjurandum a Perseo obsidesque exigeret. 2 Cum eodem ad pecuniam accipiendam missi sunt, & auctore Pantaucho qui Rhodum legati cum Macedonibus irent: *Duorum simul regum nomine incitari Rhodios ad bellum Romanum posse; adjunctam civitatem, penes quam unam tum rei navalis gloria esset, nec terrâ, nec mari spem relicturam Romanis.* Parmenio & Morcus destinantur; quibus ita mandatum, uti jurejurando, obsidibusque, & pecuniâ acceptâ, tum demum Rhodum proficiscerentur. Venientibus Illyriis Perseus, ab Enipeo amni ex castris cum

1 *Trecenta argenti talenta*] Marcas argenti nostrates 28125.

2 *Cum eodem ad pecuniam*] Hæc sic intellige ex Polybio. Cum eodem missi sunt alii, qui pecuniam a Perseo acciperent, alii, suadente Pantaucho, qui Rhodum legati cum Macedonibus irent.

Digitized by Google

omni equitatu profectus, ad Dium occurrit. Ibi ea quæ convenerant circumfuso agmine equitum facta: quos adesse fœderi sanctæ cum Gentio societatis volebat rex, aliquantum eam rem ratus animorum iis adjecturam. Et obsides in conspectu omnium dati, acceptique: & Pellam ad thesauros regios missis qui pecuniam acciperent, qui Rhodum irent cum Illyriis legatis Thessalonicæ conscendere jussi. Ibi Metrodorus erat, qui nuper ab Rhodo venerat, auctoribusque Dinone & Polyarato principibus civitatis ejus, affirmabat Rhodios paratos ad bellum esse; is princeps junctæ cum Illyriis legationi datus est. U.c.584. a.C.168.

Legati Persei & Gentii ad Rhodios.

XXIV. Eodem tempore ad Eumenem & ad Antiochum communia mandata, quæ subjicere conditio rerum poterat. *Natura inimica inter se esse liberam civitatem, & regem. Singulos populum Romanum aggredi, &, quod indignius sit, regum viribus reges oppugnare. Atalo adjutore, patrem suum oppressum. Eumene adjuvante, & quadam ex parte etiam Philippo patre suo, Antiochum oppugnatum: in se nunc & Eumenem & Prusiam armatos esse. Si Macedoniæ regnum sublatum foret, proximam Asiam esse, quam jam ex parte, sub specie liberandarum civitatum, suam fecerint: deinde Syriam. Jam Prusiam Eumeni honore præferri, jam Antiochum victorem* 3 *præmio belli, Ægypto arceri.* 4 *Hæc cogitantem providere* jubebat, *ut aut ad pacem secum faciendam compelleret Romanos, aut perseverantes in*

Persei mandata ad Eumenem & Antiochum.

3 Vulgò, *præmio belli ab Ægypto*] Sustulimus *ab*: *præmio belli*, id est, *Ægypto*.

4 *Hæc cogitantem*] Sive Eumenem, sive Antiochum. Etenim ubi suprà dicuntur *communia mandata*, intelligi debent eadem, sed seorsum ad Eumenem, seorsum ad Antiochum, mandata.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. *bello injuſto communes duceret omnium regum hoſtes.* Ad Antiochum aperta mandata erant : ad Eumenem per ſpeciem captivorum redimendorum miſſus legatus erat : verùm occultiora quædam agebantur, quæ in præſentia inviſum quidem & ſuſpectum Romanis Eumenem falſis gravioribus [criminibus onerabant.] Proditor enim ac prope hoſtis habitus, dum inter ſe duo reges captantes fraude & avaritiâ certant. Cydas erat Cretenſis, ex intimis Eumenis : hic priùs ad Amphipolim cum Chimaro quodam populari ſuo, militante apud Perſea, inde poſtea ad Demetriadem, ſemel cum Menecrate quodam, iterum cum Antimacho, regiis ducibus, ſub ipſis mœnibus urbis colloquutus fuerat. Cryphon quoque, qui tum miſſus eſt, duabus ad eumdem Eumenem jam antè legationibus functus erat. Quæ colloquia occulta & legationes 5 infames quidem erant : ſed, quid actum eſſet, quidve inter reges conveniſſet, ignorabatur. Res autem ita ſe habuit.

Quid actum fuerit inter Perſea & Eumenem.

XXV. Eumenes neque favit victoriæ Perſei, neque bello eum invadere animo habuit : non tàm quia paternæ inter eos inimicitiæ erant, & ipſorum odiis inter ſe accenſæ, quàm quòd non ea regum æmulatio, ut æquo animo Perſea tantas adipiſci opes, tantamque gloriam, quanta Romanis victis eum manebat, Eumenes viſurus fuerit. Cernebat & Perſea jam inde ab initio belli, omni modo ſpem pacis tentaſſe, & in dies magis, quo propior admoveretur terror, nihil neque agere aliud, neque cogitare. Romanos quoque, quia traheretur diutius ſpe ipſorum bellum, & ipſos duces, & ſenatum, non abhorrere a finiendo tam in-

5 *Infames... erant*] Infamiæ Eumeni apud Romanos erant ; ſuſpectum proditionis Eumenem faciebant.

Digitized by Google

commodo ac difficili bello. Hac utriusque partis voluntate exploratâ, quod fieri etiam suâ sponte tædio validioris, metu infirmioris credebat posse, in eo suam operam venditare conciliandâ gratiâ magis cupiit. Nam modò ne juvaret bello Romanos terrâ marique, modò pacis patrandæ cum Romanis paciscebatur mercedem: ne bello interesset [6 mille; ut pacem conciliaret,] mille & quingenta talenta; in utrumque non fidem modò se, sed obsides quoque dare paratum esse ostendebat. Perseus ad rem inchoandam promptissimus erat, cogente metu, & de obsidibus accipiendis sine dilatione agebat, conveneratque ut accepti Cretam mitterentur. Ubi ad pecuniæ mentionem ventum erat, ibi hæsitabat: 7 & utique alteram in tanti nominis regibus turpem ac sordidam, & danti, & magis accipienti, mercedem esse. Malebat in spem Romanæ pacis non recusare impensam, sed eam pecuniam perfectâ re daturum; interea Samothracæ in templo depositurum. Ea insula quum ipsius ditionis esset, videre Eumenes nihil interesse, 8 an Pellæ pecunia esset: id agere, ut partem aliquam præsentem ferret. Ita nequicquam inter se captati, nihil præter infamiam movere. U.c.584. a.C.168.

XXVI. Nec hæc tantùm Perseo per avaritiam est dimissa res, quum pecuniâ tantulâ & pacem habere per Eumenem, quæ vel parte *Perseï avaritia.*

6 *Mille Talenta*] sunt marcæ argenti nostrates 93750. *Mille & quingenta*, marcæ 140625. In iis quoque quæ sequuntur, lege: *In utrumque* pro vulg. *in utroque.*

7 *Et utique alteram*] Et ex duabus illis rebus, unius quidem certè, nempe ne bello interesset Eumenes, mercedem turpem ac sordidam esse.

8 *An Pellæ*] Nonne melius videatur? *ibi an Pellæ.*

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. regni redimenda esset, aut deceptus 9 protrahere inimicum mercede onustum, & hostes meritò ei Romanos posset facere: sed etiam Gentii regis parata societas, & tum Gallorum effusorum per Illyricum ingens [agmen] oblatum, avaritiâ dimissum est. Veniebant decem millia equitum, par numerus peditum, & ipsorum jungentium cursum equis, & in vicem prolapsorum equitum vacuos capientium ad pugnam equos. Hi pacti erant, eques 1 denos præsentes aureos, pedes quinos, mille dux eorum. Venientibus his Perseus ab Enipeo ex castris profectus obviàm cum dimidia copiarum parte, denuntiare per vicos urbesque, quæ viæ propinquæ sunt, cœpit, ut commeatus expedirent, frumenti, vini, pecorum ut copia esset; ipse equos, phaleraque, & sagula, donum principibus ferre, & parum auri quod inter paucos divideret: multitudinem credens trahi spe posse. Ad Almanam urbem pervenit, & in ripa fluminis Axii posuit castra; circa Desudabam in Mædica exercitus Gallorum confederat, mercedem pactam opperiens. Eò mittit Antigonum, ex purpuratis unum, qui juberet multitudinem Gallorum ad Bylazora (Pæoniæ is locus est) castra movere, principes ad se venire frequentes; 2 septuaginta quinque millia ab Axio flumine & castris regis aberant. Hæc mandata ad eos quum pertulisset Antigonus, adjecissetque, per viam

Gallorum auxilia recusat.

9 *Protrahere*] Intellige *indicare*. Sic infrà, l. XLV, c. 5. *Suberat & ille metus, ne damnatus auctorem se nefandi facinoris protraheret.*

1 *Denos... aureos*] Binas uncias nostrates cum dimidia. *Quinos*. Singulas uncias cum quarta unciæ parte. *Mille*. Marcas nostrates 31, uncias 2.

2 *Septuaginta quinque millia*] Leucas nostrates 25.

Digitized by Google

quanta omnium præparata curâ regis copia multitudini foret, quibusque muneribus principes advenientes, vestis, argenti, equorumque excepturus rex esset, de his quidem se coràm cognituros respondent; illud quod præsens pepigissent interrogant, ecquid aurum, quod in singulos pedites equitesque dividendum esset, secum advexisset? Quum ad id nihil responderetur, Clondicus regulus eorum, *Abi, renuntia ergo*, inquit, *regi, nisi aurum obsidesque acceperint, nusquam inde Gallos longiùs vestigium moturos.* Hæc relata regi quum essent, advocato consilio, quum, quid omnes suasuri essent, appareret, ipse, pecuniæ quàm regni melior custos, institit de perfidia & feritate Gallorum differere. *Multorum jam antè cladibus expertum, periculosum esse tantam multitudinem in Macedoniam accipere, ne graviores eos socios habeant, quàm hostes Romanos. Quinque millia equitum sat esse, quibus & uti ad bellum possent, & quorum multitudinem ipsi non timeant.* U.c.584. a.C.168.

XXVII. 3 Apparebat omnibus, mercedem multitudinis timere; nec quicquam aliud: sed quum suadere consulenti nemo auderet, remittitur Antigonus qui nuntiaret, quinque millium equitum operâ tantùm uti regem: contemnere multitudinem aliam. Quod ubi audivere barbari, ceterorum quidem fremitus fuit, indignantium se fruſtra excitos sedibus suis: Clondicus rursus interrogat, ecquid ipsis quinque millibus, quod conveniſſet, numeraret? Quum adversùs id quoque misceri ambages cerneret,

3 *Apparebat omnibus*] Apparebat omnibus iis qui in consilio erant, simulatum esse illum timorem quem jactitabat Perseus: nec quidquam aliud eum a multitudine timere, quàm magnitudinem pecuniæ quæ in ejus multitudinis stipendium eroganda esset.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. inviolato fallaci nuntio, (quod vix ſperaverat ipſe poſſe contingere) retro ad Iſtrum, perpopulari Thraciam, quâ vicina erat viæ, redierunt. Quæ manus, quieto ſedente rege ad Enipeum, adversùs Romanos Perrhæbiæ ſaltum in Theſſaliam traducta, non agros tantùm nudare populando potuit, ne quos inde Romani commeatus exſpectarent, ſed ipſas exſcindere urbes, tenente ad Enipeum Perſeo Romanos, ne urbibus ſociis opitulari poſſent. Ipſis quoque Romanis de ſe cogitandum fuiſſet: quando neque manere amiſsâ Theſſaliâ, unde exercitus alebatur, potuiſſent, neque progredi, quum ex adverſo caſtra Macedonum [eſſent. Tantâ occaſione e manibus amiſsâ Perſeus Romanorum animos confirmavit, Macedonum] qui eâ pependerant ſpe, haud mediocriter debilitavit. Eâdem avaritiâ Gentium regem ſibi alienavit: nam quum 4 trecenta talenta Pellæ miſſis a Gentio numeraſſet, ſignare eos pecuniam paſſus, inde decem talenta ad Pantauchum miſit, eaque præſentia dari regi juſſit: reliquam pecuniam ſignatam Illyriorum ſigno portantibus ſuis præcipit parvis itineribus veherent: dein, quum ad finem Macedoniæ ventum eſſet, ſubſiſterent ibi, ac nuntios ab ſe opperirentur. Gentius exiguâ parte pecuniæ acceptâ, quum aſſiduè a Pantaucho ad laceſſendos hoſtili facto Romanos ſtimularetur, M. Perpernam & L. Petillium legatos, qui tum fortè ad eum venerant, in cuſtodiam conjecit. Hoc audito, Perſeus contraxiſſe eum neceſſitates ratus ad bellum utique cum Romanis, ad revocandum qui pecuniam portabant, miſit: velut nihil aliud agens, quàm ut quanta maxima

Gentium in fraudem impellit.

4 *Trecenta talenta*] 28125. *Decem.* Marcas Marcas argenti noſtrates 937, uncias 4.

Digitized by Google

posset præda ex victo Romanis reservaretur. U.c.584.
Et ab Eumene Cryphon, ignotis quæ occultè a.C.168.
acta erant, redit. De captivis actum esse & ipsi evulgaverant, & Eumenes consulem, vitandæ suspicionis causâ, certiorem fecit.

XXVIII. Perseus post reditum ab Eumene Cryphontis spe dejectus, Antenorem & Callippum præfectos classis cum quadraginta lembis (adjectæ ad hunc numerum quinque pristes erant) Tenedum mittit, ut inde sparsi per Cycladas insulas naves Macedoniam cum frumento petentes tutarentur. Cassandreæ deductæ naves, in portus primùm qui sub Atho monte sunt, inde Tenedum placido mari quum trajecissent, stantes in portu Rhodias apertas naves, Eudamumque præfectum earum, inviolatos, atque etiam benignè appellatos dimiserunt. Cognito deinde 5 in latere altero quinquaginta onerarias suarum, stantibus in ostio portûs Eumenis rostratis, quibus Damius præerat, inclusas esse; 6 circumvecti propere, ac summotis terrore hostium navibus, onerarias, datis qui prosequerentur decem lembis, in Macedoniam mittunt: ita ut in tutum prosequuti redirent Tenedum. Nono post die ad classem jam ad Sigeum stantem redierunt. Inde Subota (insula est interjecta Elææ & Atho) trajiciunt. Fortè postero die quàm Subota classis tenuit, quinque & triginta naves, quas hippagogos vocant, ab Elæa profectæ cum equitibus Gallis equisque, Phanas promontorium Chiorum pe- *Classis Persei.*

5 *In latere altero*] Insulæ Tenedi.

6 *Circumvecti*] Aliæ editiones habent *circumvectis*, aliæ *circumvectos*. Sed cuivis patet legendum esse: *circumvecti* præfecti classis Macedonicæ, *ac summotis terrore* ipso, quem advenientes injecerunt, *hostium navibus*.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. tebant, unde transmittere in Macedoniam possent: Attalo ab Eumene mittebantur. Has naves per altum ferri quum ex specula signum datum Antenori esset, profectus a Subotis, inter Erythrarum promontorium, Chiumque, quâ arctissimum fretum est, iis occurrit. Nihil minùs credere præfecti Eumenis, quàm Macedonum classem in illo vagari mari: nunc Romanos esse, nunc Attalum, aut remissos aliquos ab Attalo ex castris Romanis Pergamum petere. Sed quum jam appropinquantium forma lemborum haud dubia esset, & concitatio remorum, directæque in se proræ, hostes appropinquare aperuissent; tunc injecta trepidatio est, quum resistendi spes nulla esset, inhabilique navium genere, & Gallis vix quietem ferentibus in mari. Pars eorum, qui propiores 7 continenti littori erant, in Erythream enarunt: pars velis datis, ad Chium naves ejecere, relictisque equis, effusâ fugâ urbem petebant. Sed propiùs urbem lembi accessuque commodiore quum exposuissent armatos, partim in via fugientes Gallos adepti Macedones ceciderunt, partim ante portam exclusos: clauserant enim Chii portam, ignari qui fugerent aut sequerentur. Octingenti ferme Gallorum occisi, ducenti vivi capti: equi, pars in mari, fractis navibus, absumpti: partim 8 nervos succiderunt in littore Macedones; viginti eximiæ equos formæ cum captivis eosdem decem lembos, quos antè miserat, Antenor devehere Thessalonicam jussit, & primo quoque tempore ad classem reverti: Phanis se eos exspectaturum.

7 *Continenti littore*] Sic Horatius: *Parum locuples continente ripâ.*

8 *Nervos succiderunt*] Intelligimus nervos poplitum, ut suprà jam exposuimus l. XXXVII, c. 42.

Digitized by Google

Triduum ferme classis ad urbem stetit. Phanas inde progressi sunt, & spe celeriùs reversis decem lembis evecti, Ægeo mari Delum trajecerunt. U.c.584. a.C.168.

XXIX. Dum hæc geruntur, legati Romani, C. Popillius, C. Decimius, & C. Hostilius, a Chalcide profecti, tribus quinqueremibus Delum quum venissent, lembos ibi Macedonum quadraginta, & quinque regis Eumenis quinqueremes invenerunt. Sanctitas templi insulæque inviolatos præstabat omnes. Itaque permisti Romanique, & Macedones, & Eumenis navales socii, in templo, inducias religione loci præbente, versabantur. Antenor Persei præfectus, quum aliquas 9 alto præferri onerarias naves ex speculis significatum foret, parte lemborum ipse insequens, parte per Cycladas dispositâ, præterquam si quæ Macedoniam peterent, omnes aut supprimebat, aut spoliabat naves: quibus poterant Popillius, aut Eumenis naves, succurrebant: 1 sed vecti nocte binis aut ternis plerumque lembis Macedones fallebant. Per id ferè tempus legati Macedones Illyriique simul Rhodum venerunt, quibus auctoritatem addidit, non lemborum modò adventus passim per Cycladas atque Ægeum vagantium mare, sed etiam conjunctio ipsa regum Persei Gentiique, & fama cum magno numero peditum equitumque venientium Gallorum. Et jam quum accessissent animi Dinoni ac Polyarato, qui Persei partium *Legati Rom. in insula Delo.*

9 *Alto præferri*] Prætervehi. Sic l. XXVIII, c. 30. *Unius prælata impetu lateris alterius remos detersit.*

1 *Sed vecti nocte*] Sed Macedones nocte paucis lembis *vecti*, sive fortasse *evecti*, fallebant Popillium & Eumenis naves, sicque nullo obstante onerarias hostiles impugnabant.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. erant, non benignè modo responsum regibus est, sed palam pronuntiatum, *Bello finem se auctoritate suâ imposituros esse; itaque ipsi quoque reges æquos adhiberent animos, ad pacem accipiendam.*

XXX. 2 Jam veris principium erat, novique duces in provinciam venerant: consul Æmilius in Macedoniam, Octavius Oreum ad classem, Anicius in Illyricum, cui bellandum adversùs Gentium. Patre Pleurato rege Illyriorum, & matre Eurydicâ genitus, fratres duos, Platorem utroque parente, Caravantium matre eâdem natum habuit. Hoc propter ignobilitatem paternam minùs suspecto, Platorem occidit, & duos amicos ejus, Etritum & Epicadum, impigros viros, quo tutiùs regnaret. Fama fuit, Honuni Dardanorum principis filiam Etutam pacto fratri eum invidisse, tamquam his nuptiis adjungenti sibi Dardanorum gentem: & similius id vero fecit ducta ea virgo, Platore interfecto. Gravis deinde, dempto fratris metu,

Gentius ab Anicio Pr. victus.

2 *Jam veris principium erat*] Initio mensis Aprilis profectus erat Æmilius: suprà c. 22. Quomodo igitur veris principio in provinciam venit? inquit Gronovius. Veris enim initium sumebant veteres a die 7, vel 8, vel 9 Februarii. Nimirum hic annus & præcedentes aliquot valde luxati fuerant a Romanis pontificibus. Illum errorem qui minorem faciunt, censent eum diem quem primum Aprilis Romani hoc anno numeravere, fuisse revera 21 Februarii Juliani. Nec desunt qui rem augeant, statuantque Romanos quum initium Aprilis numerarent, mensem Januarium numerare debuisse. Jam intelligitur quomodo Æmilius Kalendis Aprilibus profectus, principio tamen veris in provinciam venerit. Ex posteriore quam retulimus sententia, ipso ineunte vere, ut tum numerabant, in provinciam venerit ex priore, initio secundi mensis verni.

Digitized by Google

popularibus esse cœpit : & violentiam insitam ingenio intemperantia vini accendebat. Cetera, sicut antè dictum est, ad Romanum incitatus bellum, Lissum omnes copias contraxit : quindecim millia armatorum fuerunt. Inde, fratre in Caviorum gentem vi aut terrore subigendam, cum mille peditibus, & quinquaginta equitibus, misso, ipse ad Bassaniam urbem quinque millia ab Lisso ducit. Socii erant Romanorum; itaque per missos nuntios priùs tentati, obsidionem pati quàm dedere sese maluerunt. Caravantium in Caviis Burnium oppidum advenientem benignè accepit : Caravantis altera urbs exclusit : & quum agros eorum effusè vastaret, aliquot palati milites agrestium concursu interfecti sunt. Jam & Ap. Claudius, assumptis ad eum exercitum quem habebat, Bullinorum, & Apolloniatium, & Dyrrhachinorum auxiliis, profectus ex hibernis, 3 circa Genusuum amnem castra habebat; audito fœdere inter Persea & Gentium, & legatorum violatorum injuriâ accensus, bellum haud dubiè adversùs eum gesturus. Anicius prætor eo tempore Apolloniæ auditis quæ in Illyrico gererentur, præmissisque ad Appium litteris, ut se ad Genusuum opperiretur, triduo & ipse in castra venit : & ad ea quæ habebat auxilia, [assumptis] Parthinorum juventutis duobus millibus peditum, & equitibus ducentis, (peditibus Epicadus, equitibus Agalsus præerat,) parabat ducere in Illyricum, maximè ut Bassanitas solveret obsidione. Tenuit impetum ejus fama lemborum vastantium maritimam oram. Octoginta erant lembi, auctore Pantaucho, missi a Gentio ad Dyrrhachinorum & Apol- U.c.584. a.C.168.

3 *Circa Genusuum amnem*] vili, & Lucanus, l. V, v. Cæsar, l. III de bello Civili, & Lucanus, l. V, v. 462. *Genusum* vocant.

Digitized by Google

U.c.584. loniatium agros populandos. Tum classis ad
a.C.168 [oram haud procul Apolloniâ stabat. Huc recurrit
Suppl. Anicius, ac brevi assequutus Illyrios prædatores, congressusque cum eis, & perlevi negotio victor, aliquot naves hostium cepit, ceteras repetere Illyricum coegit. Inde in castra ad Genusuum regressus, ad Bassanitarum auxilium properavit. Non sustinuit famam adventantis prætoris Gentius, solutâque obsidione Scodram se contulit tam trepidâ fugâ, ut ne totum quidem exercitum abduceret. Magna pars copiarum, quæ, si dux præsens confirmasset animos, morari Romanos poterant, amo] to eo tradiderunt se.

XXXI. Deinceps & urbes regionis ejus idem faciebant, adjuvante inclinationem animorum clementiâ in omnes & justitiâ prætoris Romani. Ad Scodram inde ventum est, id quod belli caput fuerat: non eo solùm, quòd Gentius eam sibi ceperat velut regni totius arcem, sed etiam quòd Labeatium gentis munitissima longè est & difficilis aditu. Duo cingunt eam flumina, Clausala latere urbis quod in Orientem patet præfluens, Barbana ab regione Occidentis, ex Labeatide palude oriens; hi duo amnes confluentes incidunt Oriundi flumini; quod ortum ex monte Scordo, multis & aliis auctum aquis mari Adriatico infertur. Mons Scordus longè altissimus regionis ejus, ab Oriente Dardaniam subjectam habet, a meridie Macedoniam, ab occasu Illyricum. Quamquam munitum situ naturali oppidum erat, gensque id tota Illyriorum & rex ipse tuebatur, tamen prætor Romanus, quia prima successerant prospere, fortunam totius rei principia sequuturam esse ratus, & repentinum valiturum terrorem, instructo exercitu ad mœnia succedit. Quòd

Digitized by Google

si clausis portis muros portarumque turres dis- U. c. 584.
positis armatis defendissent, vano cum incepto a. C. 168.
mœnibus pepulissent Romanos; nunc portâ egressi prælium loco æquo majore animo commiserunt, quàm sustinuerunt. Pulsi enim & fugâ conglobati, quum ducenti amplius in ipsis faucibus portæ cecidissent, tantum intulerunt terrorem, ut oratores extemplo ad prætorem mitteret Gentius Teuticum & Bellum, principes gentis, per quos indicias peteret, ut deliberare de statu rerum suarum posset. Triduo in hoc dato, quum castra Romana quingentos ferme passus ab urbe abessent, navem conscendit, & flumine Barbanâ navigat in lacum Labeatum, velut secretum locum petens ad consultandum, sed, ut apparuit, falsâ spe excitus, Caravantium fratrem, multis millibus armatorum coactis 4 ex ea regione in quam missus erat, adventare; qui postquam evanuit rumor, tertio post die navem eamdem secundo amni Scodram demisit: præmissisque nuntiis, ut sibi appellandi prætoris potestas fieret, copiâ factâ, in castra venit. Et principium orationis ab accusatione stultitiæ orsus suæ, postremò ad preces lacrymasque effusus, genibus prætoris accidens, in potestatem sese dedit. Primò, bonum animum habere jussus, ad cœnam etiam invitatus, in urbem ad suos rediit, & cum prætore eo die honorificè est epulatus; deinde in custodiam C. Cassio tribuno militum

Gentius se dedit.

4 *Ex ea regione in quam missus erat*] Hæc non videntur intelligenda esse de expeditione Caravantii in Cavios, de qua c. præc. egit Livius. Designatur potiùs amica aliqua Gentii regio, in quam Caravantius, a Caviis vel reversus, vel revocatus, missus esset a fratre ut copias contraheret. Id fortasse clariùs memoraverat Livius in iis quæ interciderunt.

Digitized by Google

U.c.584. traditus: 5 vix gladiatorio accepto decem ta-
a.C.168. lentis ab rege rex, ut in eam fortunam recideret.

XXXII. Anicius Scodrâ receptâ, nihil priùs quàm requisitos Petillium Perpernamque legatos ad se duci jussit: quibus splendore suo restituto, Perpernam extemplo mittit ad comprehendendos amicos cognatosque regis; qui Medeonem Labeatium gentis urbem profectus, Etlevam uxorem cum filiis duobus, Scerdileto Pleuratoque, & Caravantium fratrem Scodram in castra adduxit. Anicius bello Illyrio intra triginta dies perfecto, nuntium victoriæ Perpernam Romam misit; & post dies paucos Gentium regem ipsum cum parente, conjuge, liberis, ac fratre, aliisque principibus Illyriorum. Hoc unum bellum priùs perpetratum, quàm cœptum, Romæ auditum est. Quibus diebus hæc agebantur, Perseus quoque in magno terrore erat, propter adventum simul Æmilii novi consulis, quem cum ingentibus minis adventare audiebat, simul Octavii prætoris. 6 Nec minus terroris a classe Romana & periculo maritimæ oræ habebat. Thessalonicæ Eumenes & Athenagoras præerant, cum parvo præsidio duorum millium cetratorum. Eò & Androclem præfectum mittit, jussum sub ipsis navalibus castra habere. Æniam mille equites cum Antigono misit ad tutandam mari-

Perseus in magno terrore est.

5 *Vix gladiatorio accepto*] Acceptis decem talentis, quæ pecuniæ summa vix tanta est, quanta dari solet iis qui operam suam arenæ locant. Decem talenta sunt marcæ argenti nostrates 937, unciæ 4.

6 *Nec minus terroris*] Non hæc ita accipienda sunt, quasi tertius quidam terror, præter Æmilii Octaviique adventum, Perseum sollicitare diceretur. Comparat Livius maritimum terrestremque terrores inter se.

Digitized by Google

timam oram : ut, quocumque littore appli- U.C.584.
cuisse naves hostium audissent, extemplo fer- a.C.168.
rent agrestibus opem ; quinque millia Mace-
donum missa ad præsidium Pythii & Petræ,
quibus præpositi erant Histiæus, & Theoge-
nes, & Milo. His profectis ripam munire Eni- *Ripam*
pei fluminis aggressus est, quia sicco alveo *Enipei*
transiri poterat. Huic operi ut omnis multitudo *munit.*
vacaret, feminæ ex propinquis urbibus coactæ
cibaria in castra afferebant : miles jussus ex
propinquis sylvis [ligna petere. Inde structum *Suppl.*
vallum, propugnacula excitata, adjectis tur-
ribus dispositisque ubique tormentis, ita ripam
defendebant, ut penetrare hostis sine gravi
certamine & periculo non posset. Sic tutum se
adversùs omnem Romanorum impetum fore
confidebat, sedendoque & segni morâ languef-
centes, tum sumptibus exhaustos hostes tan-
dem tædium tam difficilis belli capturum. Paul-
lus contrà, quo diligentiùs & cautiùs omnia
apud Macedonas provisa & custodita cerne-
bat, eo acriùs curam intendere, in omnes par-
tes versare animum, si quo consilio frustrari
hostium spem haud de nihilo sanè conceptam
posset. Ceterùm præsens tum malum angebat,
aquarum penuria. Exaruerat penè proximum *Aqua-*
flumen, nisi quòd juxta ipsum mare exigua & *rum pe-*
corrupta manabat aquula. *nuria*
apud
Rom.

XXXIII. Consul, quum missi circa propin- *Inventa*
qua loca nullam aquam inveniri renuntiarent,] *aqua.*
postremò sequi se 7 utrarios ad mare, quod
minùs trecentos passus aberat, jussit ; & in
littore alios alibi modicis intervallis fodere ;
montes ingentis altitudinis spem faciebant, eo

7 *Utrarios*] Vox rarissima. Intelligendi procul dubio sunt ii qui utribus aquam in castra deferre solebant.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. magis quia nullos apertos evergerent rivos, occultos continere latices, quorum venæ in mare permanantes 8 undæ miscerentur. Vix deducta summa arena erat, quum scaturigines turbidæ primò & tenues emicare, dein liquidam multamque fundere aquam, velut deûm dono, cœperunt. Aliquantum ea quoque res duci famæ & auctoritatis apud milites adjecit. Jussis deinde militibus expedire arma, ipse cum tribunis 9 primisque ordinibus vadit ad contemplandos transitus; quâ descensus facilis armatis, quâ in ulteriorem ripam minimè iniquus adscensus esset. His satis exploratis, illa quoque primùm, ut ordine ac sine tumultu omnia in agmine ad nutum imperiumque ducis fierent, providit. Ubi omnibus simul pronunciaretur 1 quod fieret, neque omnes exaudirent; incerto imperio accepto, alios 2 ab se adjicientes, plus eo quod imperatum sit, alios minus facere; clamores deinde dissonos oriri omnibus locis, & priùs hostes, quàm ipsos, quid paretur scire. Placere igitur, tribunum militum 3 primopilo legionis 4 secretum edere imperium: illum & dein singulos proximo cuique in ordine centurioni dicere quid opus facto sit; sive a primis signis ad novissimum agmen, sive ab extremis ad primos perferendum imperium sit. Vigiles etiam novo more scutum in

8 *Undæ miscerentur*] Si sana hæc sunt, vox *undæ*, sic nudè posita, accipienda est pro *undis marinis*.

9 *Primis... ordinibus*] Primorum ordinum centurionibus. Vid. suprà l. XXX, c. 4.

1 *Quod fieret*] Sensus videtur exigere, *quid fieri deberet*.

2 *Ab se adjicientes*] Adjicientes aliquid ex suo ad ea quæ audierunt.

3 *Primopilo*] Vid. not. 5, ad l. II, c. 27.

4 *Secretum*] Soli primopilo, seorsum a ceteris.

vigiliam

vigiliam ferre vetuit: non enim in pugnam vigilem ire, ut armis utatur, sed ad vigilandum, ut, quum senserit hostium adventum, recipiat se, excitetque ad arma alios. 5 Scuto præ se erecto stare galeatos: dein ubi fessi sint, innixos pilo, capite super marginem scuti posito, sopitos stare: ut fulgentibus armis procul conspici ab hoste possint, ipsi nihil provideant. U.c.584. a.C.168.

Stationes.

Stationum quoque morem mutavit; armati omnes, & frenatis equis equites, diem totum perstabant; id quum æstivis diebus urente assiduo sole fieret, tot horarum æstu & languore ipsos equosque fessos integri sæpe adorti hostes, vel pauci plures vexabant; itaque ex matutina statione ad meridiem decedi, & in postmeridianam succedere alios jussit: ita numquam fatigatos recens hostis aggredi poterat.

Oratio Æmilii ad milites.

XXXIV. Hæc quum ita fieri placere concione advocatâ pronuntiasset, adjecit urbanæ concioni convenientem orationem. *Unum imperatorem in exercitu providere & consulere quid agendum sit debere, nunc per se, nunc cum iis quos advocaverit in consilium; qui non sint advocati, eos nec palam, nec secretò jactare consilia sua. Militem hæc tria curare debere, corpus ut quàm validissimum & perniciissimum habeat, arma apta, cibum paratum ad subita imperia: cetera scire de se diis immortalibus & imperatori suo curæ esse; in quo exercitu milites consulant, imperator rumoribus vulgi circumagatur, ibi nihil salutare esse. Se quod sit officium imperatoris provisurum, ut bene gerendæ rei occasionem eis præbeat; illos nihil quod futurum sit quærere: ubi datum signum sit, tum militarem operam navare.*

5 *Scuto præ se erecto*] Hæc sunt incommoda quæ sequuntur ex illo more quem hactenus tenuerant, ut scutum & cetera arma in vigiliam ferrent.

Digitized by Google

U.c.584 a.C.168. Ab his præceptis concionem dimisit : vulgò etiam veteranis fatentibus, se illo primùm die, tamquam tirones, quid agendum esset in re militari, didicisse. Non sermonibus tantùm his, cum quanto assensu audissent verba consulis, ostenderunt : sed rerum præsens effectus erat.

Fervet in castris opus. Neminem totis mox castris quietum videres : acuere alii gladios, alii galeas 6 bucculasque, scuta alii, loricasque tergere : alii aptare corpori arma, experirique sub his membrorum agilitatem : quatere alii pila, alii micare gladiis, mucronemque intueri : ut facilè quis cerneret, ubi primùm conserendi manum cum hoste data occasio esset, aut victoriâ egregiâ, aut morte memorabili inituros bellum. Perseus quoque, quum adventu consulis simul & veris principio strepere omnia moverique apud hostes, velut novo bello, cerneret; mota a Phila castra in adversa ripa posita; nunc ad contemplanda opera sua circumire ducem, haud dubiè transitus speculantem; [nunc ea omnia intentissimâ curâ apparare, quæ ad vim faciendam oppugnandaque castra usui esse possent; nihil omittere quod sive adversùs hostem, sive ad suorum adjuvandas vires magno duci conandum faciendumque esset : & ipse, tamquam in summæ rei jam discrimen venturus, acuere militum animos, firmare opera magis ac magis, numquam satis provisa omnia, satis tutam munitamque ripam credere. Tamen in acerrimo utrimque ardore quieta per aliquantum temporis stativa fuere : nec umquam tantos exercitus tam in propinquum collatis castris tam

Suppl.

6 *Bucculas*] Laminas flexiles, quæ pendentes e casside, buccas tegebant. Neque enim clausæ erant, & vultui appressæ antiquorum galeæ. His tantùm bucculis genæ tenebantur.

Digitized by Google

tranquillos consedisse memoriæ proditum est. U.c.584.
Interim fama nuntiat victum in Illyrico Gen- a.C.168.
tium regem ab Anicio prætore, ipsumque cum domo tota & universa ditione in potestate Roma] norum esse.

XXXV. Quæ res Romanis auxit animos, Macedonibus regique eorum haud mediocrem attulit terrorem. Et primò supprimere in occulto famam ejus rei est conatus; missis qui Pantauchum inde venientem appropinquare castris vetarent; 7 sed jam & pueri quidam visi ab suis erant inter obsides Illyrios ducti: & quo quæque accuratiùs celantur, eo faciliùs loquacitate regiorum ministrorum emanant. Sub *Rhodii* idem tempus Rhodii legati in castra venerunt, *legati in* cum iisdem de pace mandatis, quæ Romæ *castra ve-* ingentem iram Patrum excitavere. Multo ini- *niunt.* quioribus animis a castrensi consilio auditi sunt. Itaque quum alii præcipites sine responso [censerent] agendos castris, pronuntiavit, post diem quintumdecimum se responsum daturum. Interim, ut appareret quantùm pacificantium Rhodiorum auctoritas valuisset, consultare de ratione belli gerendi cœpit. Placebat quibus- *Consilia* dam, & maximè minoribus natu, per Enipei *de bello.* ripam munitionesque vim facere: *Confertis & vim facientibus resistere Macedonas non posse, ex tot castellis aliquanto altioribus ac munitioribus, quæ validis præsidiis insedissent, priore*

7 *Sed jam & pueri quidam*] Nihil intricatum est in verbis: sed res ipsa parum clara. Si *obsides Illyrios* intelligas obsides a Perseo regi Gentio datos, & a Pantaucho subductos ne in Romanorum manus inciderent, poteris sic exponere: Pueri quidam Macedones traditi inter ceteros obsides Gentio, & reducti in Macedoniam a Pantaucho, visi a suis erant, eosque edocuerant, quid in Illyrico gestum esset.

Digitized by Google

U.c.584 a.C.168. *anno dejectos.* Aliis placebat, Octavium cum classe Thessalonicam petere, & populatione maritimæ oræ distringere copias regias: ut altero ab tergo se ostendente bello, circumactus ad interiorem partem regni tuendam, nudare aliquâ parte transitus Enipei cogeretur. 8 Ipsi naturâ & operibus inexsuperabilis ripa videbatur: & præterquam quòd tormenta ubique disposita essent, missilibus etiam meliùs & certiore ictu hostes uti audierat. Aliò spectabat mens tota ducis: dimissoque consilio, Perrhæbos mercatores, Schœnum & Menophilum, notæ & fidei jam sibi & prudentiæ homines, arcessitos secretò percunctatur, quales ad Perrhæbiam transitus sint. Quum loca non iniqua esse dicerent, præsidiis autem regis obsideri, spem cepit, si nocte improvisò validâ manu aggressus necopinantes esset, dejici præsidia posse. *Jacula enim & sagittas, & cetera missilia in tenebris, ubi quid petatur provideri nequeat, inutilia esse; gladio cominus geri rem in permista turba, quo miles Romanus vincat.* His ducibus usurus, prætorem Octavium arcessitum, exposito quid pararet, Heracleum cum classe petere jubet, & mille hominibus decem dierum cocta cibaria habere. Ipse P. Scipionem Nasicam, 9 Q. Fabium Maximum filium suum cum quinque delectis millibus Heracleum mittit, velut classem conscensuros, ad maritimam oram interioris Macedoniæ, quod in consilio agitatum erat, vastandam. Secretò indicatum, cibaria his præparata ad classem esse, ne quid eos moraretur. Inde jussi duces itineris ita dividere

Nasica cum 5000 militibus mittitur ad Pythium.

8 *Ipsi*] Æmilio.

9 *Q. Fabium Maximum filium suum*] Nempe is adoptatus fuerat a Q. Fabio Maximo, atque adeo nomina patris sui adoptivi gerebat.

Digitized by Google

viam, ut quartâ vigiliâ tertio die 1 Pythium adoriri possent. Ipse postero die, ut distineret regem ab circumspectu rerum aliarum, primâ luce medio in alveo cum stationibus hostium prælium commisit; pugnatumque utrimque est levi armaturâ: nec gravioribus armis in tam inæquali alveo pugnari poterat. Descensus ripæ utriusque in alveum trecentorum ferme passuum erat: medium spatium torrentis alibi aliter cavati paulo plus quàm mille passus patebat. Ibi in medio, spectantibus utrimque ex vallo castrorum hinc rege, hinc consule cum suis legionibus, pugnatum est. Missilibus procul regia auxilia meliùs pugnabant; cominus stabilior & tutior, 2 aut parmâ, aut scuto Ligustino, Romanus erat. Meridie ferè receptui cani suis consul jussit; ita eo die diremptum prælium est, haud paucis utrimque interfectis. Sole orto postero die, irritatis certamine animis, etiam acriùs concursum est: sed Romani, non ab his tantùm cum quibus contractum certamen erat, sed multo magis ea multitudine quæ dispositа in turribus stabat, omni genere missilium telorum ac saxis maximè vulnerabantur. Ubi propiùs ripam hostium subissent, tormentis missa etiam ad ultimos perveniebant. Multo pluribus eo die amissis, consul paulo seriùs recepit suos. Tertio die prælio abstinuit, degressus ad imam partem castrorum, veluti 3 per devexum in

U.c. 584. a.C. 168.

Prælia in alveo Enipei.

1 *Pythium*] Templum Apollinis Pythii, & castellum in summo Olympi jugo positum. Vid. Plut. in Æmilio.

2 *Aut parmâ, aut scuto Liguſtino*] Hîc nempe pugnabant velites Romani, qui parmam habebant; & Ligures, qui scutum, sed leve & ex more suæ gentis.

3 *Per devexum in mare brachium*] An fossam vallumque a Perseo ducta versùs mare, ac proinde a ceteris munimentis longiùs

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. Suppl. mare brachium transitum tentaturus. Perseus, quod in oculis erat, [id tantùm cogitans, ad repellendum eâ parte hostem omnem curam intendebat, nihil aliud sollicitus. Interim P. Nasica cum attributa sibi manu versùs mare Heracleum profectus, postquam eò pervenit, jussis corpora curare militibus, noctem exspectavit. Tum vera consulis mandata præcipuis ducum exposuit, ac primis se intendentibus tenebris flexo ad montem itinere, ad Pythium, ut imperatum erat, copias silentio ducit. Ubi ventum ad summum cacumen est, quod decem amplius stadia in altitudinem assurgit, fatigatis militibus aliquid requietis datum. Hoc jugum, ut antè dictum est, Milo, & Histiæus, & Theogenes a Perseo missi cum quinque millibus Macedonum obtinebant: sed tanta negligentia regiis ducibus erat, ut nemo adventare Romanos senserit. Sopitos aggressus Nasica de jugo facilè dejecit, si Polybio fides. Ipse enim Nasica in epistola ad quemdam regum longè aliter rem narrat. *Montem arduo adscensu fuisse, sed incustoditum, ita ut saltum occupare nullo negotio potuisset, nisi transfuga Cretensis ex iis quos secum ducebat, ad Persea cucurrisset, eumque docuisset quid ageretur. Regem ipsum quidem mansisse in castris, sed misisse duo Macedonum, decem auxiliarium millia, Milone duce, ad occupandum saltum. Cum his acerrimâ pugnâ in summo jugo concursum esse, atque inter alia sese a Thrace milite ferro appetitum, quem ipse adactâ per pectus hastâ transfixerit. Victos tandem Macedonas loco cessisse, Milonemque ipsum turpissi-*

Nasica dejicit jugo præsidium Macedonum.

remota? an brachium fluminis Enipei in mare devexo alveo fluens? Si hoc posteriore sensu capias, indicaverit Livius hîc scindere se flumen, atque adeo, ut ferè fit, minùs altum & transitu facilius esse.

Digitized by Google

mâ fugâ abjectis armis saluti consuluisse. Romanis fugientes persequentibus facilis & sine ullo periculo in plana descensus fuit. U.c.584. a.C.168.

2. Hoc rerum statu Perseus ambigere quid facto opus. Quum apertâ jam per saltum viâ metueret ne circumiretur a Romanis, omnino necesse erat, ut aut ad Pydnam recedens hostem ibi exspectaret, sub muris munitæ urbis minore periculo certaturus; aut copiis per urbes Macedoniæ dispersis, convectisque in loca munitiora frugibus atque pecoribus, populatos agros & nudum hosti relinqueret solum. Anceps fluctuabat inter hæc duo consilia regis animus. Amici tutius quoque id quod honestius foret rati, hortabantur ut pugnæ casum experiretur. *Eum & numero præstare militum, & verò etiam virtuti credere debere, quam ingenitam animis accensura quoque essent illa validissima & sanctissima apud homines ad fortiter pugnandum incitamenta, aræ, foci, sacra, inter quæ & pro quibus dimicandum esset; & parentes ac conjuges; rex denique ipse inspectans, seseque in partem discriminis offerens.* His motus rex ad pugnam sese comparavit, & quum retroceſſisset ad Pydnam, simul castra locat, simul instruit aciem, suum cuique ductorum munus locumque assignat, tamquam statim ex itinere dimicaturus. Regio erat hujusmodi: campus explicandæ phalangi, cui apertâ & æquabili planitie opus est, opportunus; non ita tamen, ut facilè promoveri posset: perpetui deinde colles, qui levi armaturæ tum refugiendi, tum circumcursandi copiam præberent. Amnes duo, Æsonem alterum, alterum Leucum incolæ appellant, quamvis tenui tum fluerent aquâ, aliquid tamen negotii facessere Romanis posse videbantur. Æmilius, junctis cum Nasica co-

Perseus ambigit, quid facto opus sit.

Statuit acie decernere.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. piis, rectà ad hostem ire pergit. Verùm ad conspectum exercitûs & numero & robore militum validissimi, & egregiè instructi & parati ad pugnam, stupefactus substitit, multa secum reputans.

Æmilii cunctatio. XXXVI. Tempus] anni post circumactum solstitium erat: hora diei jam ad meridiem vergebat: iter multo pulvere & incalescente sole factum erat; lassitudo & sitis jam sentiebatur; & meridie instante, magis 4 accessurum utrumque apparebat. Statuit sic affectos recenti atque integro hosti non objicere. Sed tantus ardor in animis ad dimicandum utrimque erat, ut consuli non minore arte ad suos eludendos, quàm ad hostes, opus esset. Nondum omnibus instructis, instabat tribunis militum ut maturarent instruere: circumibat ipse ordines, animos militum hortando in pugnam accendebat. Ibi primò alacres signum poscebant; deinde, quantùm increscerent æstus, & vultus minùs vigentes, & voces segniores erant, & quidam incumbentes scutis nixique pilis stabant. Tum jam apertè 5 primis ordinibus imperat, metarentur frontem castrorum, & impedimenta constituerent. Quod ubi fieri milites sensere, alii gaudere palam quòd fessos viæ labore, flagrantissimo æstu, non coëgisset pugnare. Legati circa imperatorem ducesque externi erant, inter quos & Attalus, 6 omnes approbantes, quum pugnaturum consuli curam habuisse.

4 *Accessurum utcumque*] Lassitudinem & sitim.

5 *Primis ordinibus*] Primorum ordinum centurionibus. Testatur Polybius l. VI, lectos centuriones cum tribuno militum castrorum metationis apud Romanos.

6 *Omnes approbantes*] Omnes pugnare cupientes, ac proinde, quum pugnaturum consulem credebant, approbantes hoc ejus consilium.

Digitized by Google

sulem credebant: neque enim, ne his quidem, U.c.584.
cunctationem aperuerat suam: tunc mutatione a.C.168.
consilii subitâ, quum alii silerent, Nasica unus
ex omnibus ausus est monere consulem, *Ne* *Nasica*
hostem ludificatum priores imperatores fugiendo *collo-*
certamen, manibus emitteret. Vereri ne nocte abeat, *quium*
sequendus maximo labore ac periculo in intima *cum*
Macedoniæ; exercitusque, sicut prioribus duci- *Paullo.*
bus, per calles saltusque Macedonicorum montium
vagando circumagatur. Se magnopere suadere,
dum in campo patenti hostem habeat, aggrediatur, nec oblatam occasionem vincendi amittat.
Consul nihil offensus liberâ admonitione tam clari adolescentis, *Et ego*, inquit, *animum istum habui, Nasica, quem tu nunc habes: &, quem ego nunc habeo, tu habebis. Multis belli casibus didici, quando pugnandum, quando abstinendum pugnâ sit.* 7 *Non operæ sit stanti nunc in acie docere, quibus de causis hodie quiesse melius sit; rationes aliàs reposcito: nunc auctoritate veteris imperatoris contentus eris.* Conticuit adolescens: *Haud dubiè videre aliqua impedimenta pugnæ consulem, quæ sibi non apparerent.*

XXXVII. Paullus, postquam metata castra impedimentaque collocata animadvertit, ex postrema acie Triarios primos subducit; deinde Principes, stantibus in prima acie Hastatis, si quid hostis moveret; postremò Hastatos, ab dextro primùm cornu singulorum paulatim signorum milites subtrahens. Ita pedites, equitibus cum levi armatura ante aciem hosti oppositis, sine tumultu abducti: nec antè, quàm prima frons valli ac fossa perducta est, ex statione equites revocati sunt. Rex quoque quum sine detrectatione paratus pugnare eo die fuisset, contentus quòd per hostem moram fuisse

7 *Non operæ sit*] Vid. not. 11, ad l. I, c. 24.

Digitized by Google

U.c.584 pugnæ scirent, & ipse in castra copias redu-
a.C.168. xit. Castris permunitis C. Sulpicius Gallus tribunus militum secundæ legionis, qui prætor superiore anno fuerat, consulis permissu ad concionem militibus vocatis, pronuntiavit: *Nocte proximâ, ne quis id pro portento acciperet, ab hora secunda usque ad quartam horam noctis Lunam defecturam esse. Id quia naturali ordine statis temporibus fiat, & sciri antè & prædici posse. Itaque quemadmodum, 8 quia certi Solis Lunæque & ortus & occasus sint, nunc pleno orbe, nunc senescentem exiguo cornu fulgere Lunam non mirarentur; ita ne obscurari quidem, quum condatur umbrâ terræ, trahere in prodigium debere.* 9 Nocte quam pridie Nonas Septembres insequuta est dies, editâ horâ Luna quum defeciisset, Romanis militibus Galli sapientia prope divina videri: Macedonas, ut triste prodigium, occasum regni perniciemque gentis portendens, movit: nec aliter vates; clamor ululatusque in castris Macedonum fuit, donec Luna in suam lucem emersit. 1 Postero die, tantus utrique ardor exercitui ad concurrendum fuerat, ut & regem & consulem suorum quidam, quòd sine prælio discessum esset, accusarent. Regi prompta defensio erat, non eo solùm quòd

Eclipsis Lunæ prædicta a Sulpicio.

8 *Quia certi Solis Lunæque & ortus & occasus sint*] Hæc nobis malè cohærere videntur cum iis quæ sequuntur. Totus locus sic formari poterit: *Id quia naturali ordine statis temporibus fiat, ut certi Solis Lunæque & ortus & occasus sunt, & sciri antè & prædici posse. Itaque quemadmodum nunc pleno orbe....*

9 *Nocte quam pridie Nonas Septembres*] Hic Lunæ defectus, ex Astronomorum rationibus, incidit in diem 21 Junii Juliani. Atque id perbene congruit cum Solstitiali tempore, testato suprà a Livio.

1 *Postero die*] Refer hæc verba ad verbum *accusarent*.

Digitized by Google

hostis prior apertè pugnam detrectans in castra copias reduxisset; sed etiam, quòd eo loco signa constituisset, quo phalanx, quam inutilem vel mediocris iniquitas loci efficeret, promoveri non posset. Consul, 2 ad id quòd pridie prætermisisse pugnandi occasionem videbatur, & locum dedisse hosti, si nocte abire vellet, tunc quoque per speciem immolandi terere videbatur tempus, quum luce primâ signum propositum pugnæ ad exeundum in aciem fuisset. Tertiâ demum horâ, sacrificio rite perpetrato, ad consilium vocavit: atque ibi, quod rei gerendæ tempus esset, loquendo & intempestivè consultando videbatur quibusdam extrahere; post sermones tamen consul orationem habuit. U.c.584. a.C.168.

XXXVIII. *P. Nasica egregius adolescens, ex omnibus unus, quibus hesterno die pugnari placuit, denudavit mihi suum consilium: idem post-ea, ita ut transisse in sententiam meam videri posset, tacuit. Quibusdam aliis absentem carpere imperatorem, quàm præsentem monere, melius visum est. Et tibi, P. Nasica, & quicumque idem, quod tu, occultiùs senserunt, non gravabor reddere dilatæ pugnæ rationem. Nam tantum abest, ut me hesternæ quietis pœniteat, ut servatum a me exercitum eo consilio credam; in quæ me opinione esse ne quis sine causa vestrûm credat, recognoscat agedum mecum, si videtur, quàm multa pro hoste, & adversùs nos fuerint. Jam omnium primùm, quantùm numero nos præstent, neminem vestrûm nec antè ignorasse, & hesterno die explicatam intuentes aciem animadvertisse, certum habeo. Ex hac nostra paucitate quarta pars militum præsidio impedimentis relicta erat:* Æmilii oratio de pugna dilata.

2 *Ad id quòd*] Præter quam quòd. Sic loquutus est Livius, & l. III, c. 62.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. *nec ignaviſſimum quemque relinqui ad cuſtodiam ſarcinarum ſcitis. Sed fuerimus omnes : parvum hoc tandem eſſe credimus, quòd ex his caſtris, in quibus hac nocte manſimus, exituri in aciem hodierno aut ſummùm craſtino die, ſi ita videbitur, diis bene juvantibus, ſumus ? Nihilne intereſt, utrùm militem, quem neque viæ labor hodie, neque operis fatigaverit, requietum, integrum in tentorio ſuo arma capere jubeas, atque in aciem, plenum virium, vigentem & corpore & animo, educas ; an longo itinere fatigatum, & onere feſſum, madentem ſudore, 3 ardentibus ſiti faucibus, ore atque oculis repletis pulvere, 4 torrentem meridiano ſole, hoſti objicias recenti, requieto, qui nullâ re antè conſumptas vires ad prælium afferat ? Quis, pro deûm fidem ! ita comparatus vel iners atque imbellis fortiſſimum virum non vicerit ? Quid, quòd hoſtes per ſummum otium inſtruxerant aciem, reparaverant animos, ſtabant compoſiti ſuis quiſque ordinibus : nobis tunc repentè trepidandum in acie inſtruenda erat, & incompoſitis concurrendum ?*

XXXIX. 5 *At hercule aciem quidem inconditam inordinatamque habuiſſemus, caſtra munita, proviſam aquationem, tutum ad eam iter præſidiis impoſitis, explorata circà omnia : an nihil noſtri habentes præter nudum campum in quo pugnaremus ? Majores veſtri caſtra munita, portum ad*

3 *Ardentibus*] Vide an malis *arentibus*.

4 *Torrentem meridiano ſole*] Lege *torrente* : vel ſi legas *torrentem*, interpretare *ardentem*.

5 *At hercule aciem*] Objicit ſibi Æmilius : At hercule aciem quidem inordinatam atque incompoſitam habuiſſemus, ſed cetera egregiè parata, id eſt, caſtra munita, proviſam aquationem... Tum reſpondet : Itane parati concurriſſemus, an potiùs nihil noſtri habentes, præter nudum campum, in quo pugnaremus ?

Digitized by Google

omnes casus exercitûs ducebant esse : unde ad pugnam exirent, quò jactati tempestate pugnæ receptum haberent; ideó, quum munimentis ea sepsissent, præsidio quoque valido firmabant: quòd qui castris exutus erat, etiamsi pugnando acie vicisset, pro victo haberetur; castra sunt victori receptaculum, victo perfugium. Quàm multi exercitus, quibus minùs prospera pugnæ fortuna fuit, intra vallum compulsi, tempore suo, interdum momento post eruptione factâ victorem hostem pepulerunt? Patria altera est militaris hæc sedes, vallumque pro mœnibus, & tentorium suum cuique militi domus ac penates sunt. Sine ulla sede vagi dimicassemus: ut quò victores nos reciperemus? His difficultatibus & impedimentis pugnæ illud opponitur: Quid si hostis hac interpositâ nocte abisset, quantum rursus sequendo eo penitus in ultimam Macedoniam exhauriendum laboris erat? Ego autem neque mansurum eum, neque in aciem copias educturum fuisse certum habeo, si cedere hinc statuisset; quanto enim facilius abire fuit quum procul abessemus, quàm nunc quum in cervicibus sumus? Nec falleret nos, nec interdiu, nec nocte abeundo. Quid autem est nobis optatius, quàm ut, quorum castra præaltâ fluminis ripâ tuta, vallo insuper septa ac crebris turribus, oppugnare adorti sumus, eos relictis munimentis, agmine effuso abeuntes in patentibus campis ab tergo adoriamur? Hæ dilatæ pugnæ ex hesterno die in hodiernum causæ fuerunt. Pugnare enim & ipsi mihi placet; & ideo, quia per Enipeum amnem septa ad hostem via erat, alio saltu, dejectis hostium præsidiis, novum iter aperui: neque priùs, quàm debellavero, absistam.

U.c.584. a.C.168.

XL. Post hanc orationem silentium fuit, partim traductis in sententiam ejus, partim verentibus nequicquam offendere in eo, quod

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. utcumque prætermissum revocari non posset. Ac ne illo ipso quidem die, aut consule, aut rege; [rege], quòd nec fessos ut pridie ex via, neque trepidantes in acie instruenda, & vixdum compositos, aggressurus erat; consule, quòd in novis castris non ligna, non pabulum convectum erat, ad quæ petenda ex propinquis agris magna pars militum è castris exierat, neutro imperatorum volente, Fortuna, quæ plus consiliis humanis pollet, contraxit certamen. Flumen erat haud magnum, propius hostium castris, ex quo & Macedones & Romani aquabantur, præsidiis ex utraque ripa positis, ut id facere tutò possent. Duæ cohortes a parte Romanorum erant, Marrucina, & Peligna: duæ turmæ Samnitium equitum, quibus præerat M. Sergius Silus legatus: & aliud pro castris stativum erat præsidium, sub C. Cluvio legato, tres cohortes, Firmana, Vestina, Cremonensis; duæ turmæ equitum, Placentina & Æsernina. Quum otium ad flumen esset, neutris lacessentibus, horâ circiter nonâ jumentum e manibus 6 curantium elapsum, in ulteriorem ripam effugit; quod quum per aquam ferme genu tenus altam tres 7 milites sequerentur, 8 Thraces duo id jumentum ex medio alveo in suam ripam traherent; altero 9 eorum occiso, receptoque eo jumento, 1 ad stationem suorum se recipiebant. Octingentorum Thracum præsidium in hostium ripa erat; ex his pauci primò ægre passi popularem in suo conspectu cæsum, ad persequendos inter-

Certamen casu contrahitur.

6 *Curantium*] Hominum de parte Romana.

7 *Milites*] Romani.

8 *Thraces duo*] Macedonicorum auxiliorum.

9 *Eorum*] Thracum.

1 *Ad stationem suorum*] Tres illi Romani milites *se recipiebant.*

Digitized by Google

fectores fluvium transgressi sunt: dein plures, postremò omnes, & cum præsidio [quod a parte Romanorum ripam defendebat, manum conserunt. Non desunt auctores, qui ipsius Paulli jussu equum detracto freno impulsum scribant in hostilem ripam, emissosque qui retraherent, ut hostes pugnam priores lacesserent. Etenim quum viginti cæsis hostiis litatum non esset, tandem læta vigesimæ primæ exta haruspices ita renuntiaverant, ut Romanis non lacessentibus, sed defendentibus sese, victoriam promitterent. Ceterùm, sive consilio ducis, sive casu, ab hoc certè initio commissa pugna, aliis super alios ad ferendam suis opem utrimque advolantibus, brevi ita accensa est, ut duces cogerentur descendere in universum summæ rei discrimen. Æmilius enim, tumultu concurrentium audito, prætorio egressus, postquam cæcum ruentium ad arma impetum revocare aut sistere nec facile nec tutum videbatur, utendum ardore militum & casum in occasionem vertendum putavit. Educit itaque copias castris, & ordines interequitans hortatur ut expetitam tantopere pugnam pari ardore capesserent. Simul Nasica præmissus ad explorandum, quo in statu res essent inter primam cientes pugnam, adventare instructo exercitu Persæum nuntiavit. U.c.584. a.C.168. Suppl.

2. Primi Thraces incedebant, truci vultu, corpore procero, splendentibus miro candore clypeis lævam protecti. Humerum utrumque nigra vestiebat chlamys: ab dextro immanem pondere frameam identidem coruscabant. Juxta Thracas constitere mercede conducta auxilia, diverso inter se pro diversis nationibus armatu habituque: in his & Pæones fuere. Subibat agmen Macedonum ipsorum, quam Leucaspi- *Persei acies.*

Digitized by Google

U.c.584 a.C.168. dem phalangem appellabant : delecti quot quot robore ac virtute præstabant, fulgentes auratis armis sagisque puniceis. Ea media acies fuit. Hos sequebantur, quos ab æreis lucidisque clypeis Chalcaspidas dicebant, aut Aglaspidas. Hæc phalanx juxta alteram in dextro cornu locata est. Præter hanc utramque phalangem, quod præcipuum robur erat Macedonici exercitûs, cetrati, Macedones & ipsi, sarissas gerentes quemadmodum phalangitæ, cetera leviùs armati, in cornua divisi erant, ante reliquam aciem projecti & eminentes. Fulgebat campus armorum splendore : clamoribus cohortantium sese invicem vicini colles personabant. Harum omnium copiarum prodeuntium in pugnam ea fuit celeritas & audacia, ut qui primi interfecti sunt, ad ducentos & quinquaginta passus a Romanis castris caderent.

Stupet Æmilius ad conspectum phalangis.

3. Progrediebatur interim Æmilius : utque adspexit quum reliquos Macedonas, tum eos qui in phalangem contributi erant, partim clypeis, partim cetris ex humero detractis, inclinatisque uno signo sariissis, excipientes Romanorum impetum, admiratus & illam densatorum agminum firmitatem, & vallum protentis sariissis horrens, stupore simul ac terrore perculsus est, tamquam non aliud umquam tam terribile spectaculum conspicatus : ac postea id sæpius commemorare & præ se ferre solitus est. Tum verò sedulò dissimulans perturbati animi motum, vultu sereno ac securâ fronte, & capite & corpore intecto aciem instruebat.

Pugnatur acerrimè.

Jam pugnabant Peligni adversùs oppositos sibi cetratos, quumque diu multúmque conniti perrumpere confertum agmen non possent, Salius, qui Pelignos ducebat, arreptum signum in hostes misit. Hìc ingens accensum certamen est,

Digitized by Google

dum hinc Peligni ad recipiendum signum, hinc Macedones ad retinendum summâ ope nituntur. Illi prælongas Macedonum hastas aut ferro incidere, aut umbone impellere, aut nudis etiam interdum manibus avertere. Hi ambabus firmiter comprehensas tantâ vi adigere in temere ac furore cæco ruentes, ut transfossis scutis loricisque, transfixos etiam homines super capita projicerent. Sic profligatis Pelignorum primis ordinibus, cæduntur quoque qui post illos steterant: atque etsi nondum confessâ fugâ, pedem referebant tamen montem versùs, Olocrum indigenæ vocant. U.c.584. a.C.168. *Pedem referunt Romani.*

4. Hìc verò exarsit Æmilio dolor, ut etiam ex indignatione paludamentum scinderet. Nam & in ceteris locis videbat cunctari suos, timidéque accedere ad illam velut ferream sepem, quâ undique acies Macedonica inhorrebat. Sed animadvertit peritus dux non stare ubique confertam illam hostium velut compagem, eamque dehiscere identidem quibusdam intervallis, sive ob inæqualitatem soli, sive ob ipsam porrectæ in immensum frontis longitudinem, dum qui superiora occupare conantur ab inferiora tenentibus, vel tardiores a citatioribus, & progredientes a subsistentibus, instantes denique hosti ab impulsis, inviti licet, necessariò divelluntur. Ergo ut omnino rumperet ordinem hostium, & inexpugnabilem illam universæ phalangis vim in multa minutatim prælia carperet, imperat suis, ut intenti quacumque rimas agere hostilem aciem viderint, illuc quisque impetu inferantur, seque cuneatim in hiantia vel tantillùm spatia insinuantes strenuè rem agant. Hoc edito imperio, & per totum exercitum circumlato, ipse alteram e legionibus in prælium ducit. *Cos. imperat suis, ut se insinuent inter hostium ordines.*

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. XLI. Movebat imperii majestas, gloria viri, ante omnia ætas, quòd major sexaginta annis, juvenum munia in parte præcipua laboris periculique capessebat. Intervallum, quod inter cetratos & 2 phalanges erat, implevit legio, atque aciem hostium interrupit. A tergo cetratis erat, frontem adversùs clypeatos habebat: Aglaspides appellabantur. Secundam legionem L. Albinus consularis ducere adversùs Leucaspidem phalangem jussus: ea media acies hostium fuit. 3 In dextrum cornu, unde circa fluvium commissum prælium erat, elephantes inducti, & ala sociorum. Et hinc primùm fuga Macedonum est orta; 4 nam sicut pleraque nova commenta mortalium in verbis vim habent, experiendo, quum agi, non quemadmodum agantur edisseri oportet, sine ullo effectu evanescunt; ita tum elephanti in acie nomen tantùm sine usu fuerunt. Elephantorum impetum subsequuti sunt socii nominis Latini, pepulerunt que lævum cornu. In medio secunda legio immissa dissipavit phalangem. Neque ulla evidentior causa victoriæ fuit, quàm quòd multa passim prælia erant, quæ fluctuantem turbarunt primò, deinde disjecerunt phalangem: cujus confertæ & intentis horrentis hastis intolerabiles vires sunt; si carptim aggrediendo cir-

Fugantur Macedones.

2 *Phalanges*] Duæ erant, ut suprà memoravimus, in exercitu Persei phalanges; quæ & mox a Livio appellantur, Aglaspides nimirum & Leucaspides.

3 *In dextrum cornu.... elephantes inducti*] Elephantes inducti in eam partem quâ dextrum erat cornu Romanorum.

4 *Nam sicut pleraque*] Ut pleraque nova inventa mortalium vim habere videntur, quamdiu verbis tantummodo jactantur; sed ubi ad rem ventum, quum oportet agi, non edisseri solùm quomodo iis inventis utamur, sine ullo effectu evanescunt...

Digitized by Google

cumagere 5 immobilem longitudine & gravitate haſtam cogas, confusâ ſtrue implicantur : ſi verò ab latere, aut ab tergo aliquid tumultûs increpuit, ruinæ modo turbantur. Sicut tum adversùs catervatim incurrentes Romanos, & interruptâ multifariam acie obviàm ire cogebantur; & Romani, quacumque datâ intervalla eſſent, inſinuabant ordines ſuos. Qui, ſi universâ acie in frontem adversùs inſtructam phalangem concurriſſent, quod Pelignis principio pugnæ incautè congreſſis adversùs cetratos evenit, induiſſent ſe haſtis, nec confertam aciem ſuſtinuiſſent. U.c.582. a.C.168.

XLII. Ceterùm ſicut peditum paſſim cædes fiebant, niſi qui abjectis armis fugerunt, ſic equitatus prope integer pugnâ exceſſit. Princeps fugæ rex ipſe erat; jam a Pydna 6 cum Sacris aliis equitum Pellam petebat : confeſtim eos Cotys ſequebatur, Odryſarumque equitatus; ceteræ quoque Macedonum alæ integris abibant ordinibus : quia interjecta peditum acies, cujus cædes victores tenebat, immemores fecerat ſequendi equites. Diu phalanx a fronte, a lateribus, ab tergo cæſa eſt : poſtremò, qui ex hoſtium manibus elapſi erant, inermes ad mare fugientes, quidam aquam etiam ingreſſi, manus ad eos qui in claſſe erant tendentes, ſuppliciter vitam orabant : & quum ſcaphas concurrere undique ab navibus cernerent, ad excipiendos ſeſe venire rati, ut caperent potiùs, quàm occiderent, longiùs in aquam, quidam etiam natantes, progreſſi ſunt. Sed quum hoſtiliter e ſcaphis cæderentur, retro *Equitatus interfugit.*

5 *Immobilem... haſtam*] Haſtam, quæ ob longitudinem & gravitatem facilè moveri nequit.

6 *Cum ſacris aliis.*] Vid. not. 1, ad l. XLII, c. 66, ſuprà.

Digitized by Google

U.c.584 a.C.168. qui poterant nando repetentes terram, in aliam fœdiorem peſtem incidebant; elephanti enim ab rectoribus ad littus acti, exeuntes obterebant elidebantque. Facilè conveniebat Romanis, numquam unâ acie tantum Macedonum 20000 interfectum. Cæſa enim ad viginti millia hominum ſunt: *cæſi:* ad ſex millia, qui Pydnam ex acie 11000 perfugerant, vivi in poteſtatem pervenerunt: *capti.* & vagi e fuga quinque millia hominum capta. Ex victoribus ceciderunt non plus centum, & eorum multo major pars Peligni; vulnerati aliquanto plures ſunt. Quòd ſi maturiùs pugnari cœptum eſſet, ut ſatis diei victoribus ad perſequendum ſupereſſet, deletæ omnes copiæ forent: nunc imminens nox & fugientes texit, & Romanis pigritiem ad ſequendum locis ignotis fecit.

Regis fuga. XLIII. Perſeus ad Pieriam ſylvam viâ militari, frequenti agmine equitum, & regio comitatu fugit. Simul in ſylvam ventum eſt, ubi plures diverſæ ſemitæ erant, & nox appropinquabat; cum perpaucis maximè fidis viâ devertit. Equites ſine duce relicti, alii aliâ in civitates ſuas dilapſi ſunt: perpauci inde Pellam celeriùs, quàm ipſe Perſeus, quia rectâ & 7 expeditâ viâ ierant, pervenerunt. Rex ad mediam ferme noctem terrore & variis difficultatibus viæ vexatus eſt. In regia Perſeo, qui Pellæ præerat Eudus, regiique pueri præſtò erant; contra ea amicorum, qui alii alio caſu ſervati ex prælio Pellam venerant, quum ſæpe arceſſiti eſſent, nemo ad eum venit; tres erant tantùm cum eo fugæ comites, Evander Cretenſis, Neon Bœotius, & Archidamus Ætolus; cum iis, jam metuens, ne qui venire ad

7 *Expeditâ viâ*] Non arboribus & fruticetis impeditâ.

Digitized by Google

se abnuerent, majus aliquid mox auderent, quartâ vigiliâ profugit. Sequuti eum sunt admodum quingenti Cretenses; petebat Amphipolim: sed nocte a Pella exierat, properans ante lucem Axium amnem trajicere, eum finem sequendi, propter difficutatem transitûs, fore ratus Romanis. U.c.58. a.C.16.

XLIV. Consulem, quum se in castra victor recepisset, ne sincero gaudio frueretur, cura de minore filio stimulabat. P. Scipio is erat, Africanus & ipse postea, deletâ Carthagine, appellatus, naturalis consulis Paulli, adoptione Africani nepos. Is septimumdecimum tunc annum agens, quod ipsum curam augebat, dum effusè sequitur hostes, in partem aliam turbâ ablatus erat: & seriùs quum redisset, tunc demum recepto sospite filio, victoriæ tantæ gaudium consul sensit. Amphipolim quum jam fama pugnæ pervenisset, concursusque matronarum in templum 8 Dianæ, quam Tauropolon vocant, ad opem exposcendam fieret; Diodorus, qui præerat urbi, metuens, ne Thraces, quorum duo millia in præsidio erant, urbem in tumultu diriperent, ab subornato ab se per fallaciam in tabellarii speciem, litteras in foro medio accepit. Scriptum in iis erat, *Ad Emathiam classem Romanam appulsam esse: agrosque circà vexari; orare præfectos Emathiæ, ut præsidium adversùs populatores mittat.* His lectis, hortatur Thracas, *Ut ad tuendam Emathiæ oram proficiscantur; magnam eos cædem prædamque, palatis passim per agros Romanis,*

Anxietas Cos. de filio suo Scipione.

8 *Dianæ, quam Tauropolon vocant*] Dianæ hoc cognomen additum volunt, vel quòd apud Tauros Scythiæ populum colatur, vel quòd gregibus præsit, vel quòd eadem sit cum Luna, quam tauris vehi fingunt poëtæ.

Digitized by Google

U.c 584. a.C.168. *facturos.* Simul elevat famam adversæ pugnæ; *quæ si vera foret, alium super alium recentes ex fuga venturos fuisse.* Per hanc causam Thracibus ablegatis, simul transgressos eos Strymonem vidit, portas clausit.

Perseus caduceatores mittit ad Cos.

XLV. Tertio die Perseus, quàm pugnatum erat, Amphipolim venit; inde oratores cum caduceo ad Paullum misit. Interim Hippias & Milo & Pantauchus, principes amicorum regis, Berœam, quò ex acie confugerant, ipsi ad consulem profecti, Romanis dedunt: hoc idem & aliæ deinceps metu perculsæ civitates parabant facere. Consul nuntiis victoriæ Q. Fabio filio, & L. Lentulo, & Q. Metello cum litteris Romam missis, spolia jacentis hostium exercitûs peditibus concessit; equitibus prædam circumjecti agri, dum ne ampliùs duabus noctibus a castris abessent. Ipse propiùs mare ad Pydnam castra movit. Berœa primùm, deinde Thessalonica, & Pella, & deinceps omnis ferme Macedonia intra biduum dedita. Pydnæi, qui proximi erant, nondum miserant legatos: multitudo incondita plurium simul gentium, turbaque quæ, ex acie, fugâ in unum compulsa erat, consilium & consensum civitatis impediebat: nec clausæ modò portæ, sed etiam inædificatæ erant. Missi Milo & Pantauchus sub muros ad colloquium Solonis, qui præsidio præerat: per eum emittitur militaris turba; oppidum deditum militibus datur diripiendum.

Tota Macedonia dedita.

Perseï miserandæ sors.

Perseus unâ tantùm spe Bisaltarum auxilii tentatâ, ad quos nequicquam miserat legatos, in concionem processit, Philippum secum filium habens: ut & ipsos Amphipolitanos, & equitum peditumque, qui aut semper sequuti, aut fugâ eódem delati erant, adhortando animos confirmaret. Sed aliquoties dicere incipientem

Digitized by Google

quum lacrymæ præpediſſent, quia ipſe dicere nequiit, Evandro Cretenſi editis, quæ agi cum multitudine vellet, 9 de templo deſcendit. Multitudo, ſicut ad conſpectum regis fletumque tam miſerabilem, & ipſa ingemuerat lacrymaveratque, ita Evandri orationem aſpernabatur: & quidam auſi ſunt media ex concione ſucclamare, *Abite hinc, ne, qui pauci ſupersumus, propter vos pereamus.* Horum ferocia vocem Evandri clauſit. Rex in domum ſe recepit, pecuniâque & auro argentoque in lembos, qui in Strymone ſtabant, delatis, & ipſe ad flumen deſcendit. Thraces navibus ſe committere non auſi, domos dilapſi, & aliæ militaris generis turbæ. Cretenſes ſpem pecuniæ ſequuti: & quoniam in dividendo plus offenſionum quàm gratiæ erat, 1 quinquaginta talenta iis poſita ſunt in ripa diripienda. Ab hac direptione quum per tumultum naves conſcenderent, lembum unum in oſtio amnis multitudine gravatum merſerunt. Galepſum eo die, poſtero Samothracam, quam petebant, perveniunt: ad 2 duo millia talentûm pervecta eò dicuntur.

U.c. 581. a.C. 168.

Amphipoli abit.

Samothracam pervenit.

XLVI. Paullus per omnes deditas civitates dimiſſis qui præeſſent, ne qua injuria in nova pace victis fieret, retentiſque apud ſe caduceatoribus regis, P. Naſicam, ignarus fugæ regis, Amphipolim miſit, cum modica peditum equitumque manu: ſimul ut Sinticen evaſtaret, & ad omnes conatus regi impedimento

9 *De templo deſcendit*] De loco unde populum alloqui mos erat. Loquitur more Romano Livius. Notum eſt Roſtra *templum* fuiſſe, id eſt, locum auguriis conſecratum. Vid. ſuprà l. VIII, c. 14.

1 *Quinquaginta talenta*] Marcæ argenti noſtrates 4687, unciæ 4.

2 *Duo millia talentûm*] Marcæ ſunt argenti 187500

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. essent. Inter hæc Melibœa a Cn. Octavio capitur diripiturque; ad Æginium, ad quod oppugnandum Cn. Anicius legatus missus erat, ducenti eruptione ex oppido factâ amissi sunt, ignaris Æginiensibus debellatum esse. Consul a Pydna profectus, cum toto exercitu die altero Pellam pervenit: &, quum castra mille passus inde posuisset, per aliquot dies ibi stativa habuit: situm urbis undique adspiciens; quam non sine causa delectam esse regiam advertit. Sita est in tumulo, vergente in occidentem hibernum; cingunt paludes, inexsuperabilis altitudinis, æstate & hieme; quas restagnantes faciunt lacus. In ipsa palude, quâ proxima urbi est, velut insula eminet (arx) aggeri operis ingentis imposita: 3 qui & murum sustineat, & humore circumfusæ paludis nihil lædatur. Muro urbis conjuncta procul videtur: divisa est 4 intermurali amni, & eadem ponte juncta: ut nec oppugnante externo 5 aditum ab ulla parte habeat: nec, si quem ibi rex includat, ullum nisi per facillimæ custodiæ pontem effugium. Et gaza regia in eo loco erat: sed tum nihil præter 6 trecenta talenta, quæ missa Gentio regi, deinde retenta fuerant, inventum est. Per quos dies ad Pellam stativa fuerunt, legationes frequentes, quæ ad gratulandum convenerant, maximè ex Thessalia, auditæ sunt. Nuntio deinde accepto, Persea Samothracam trajecisse, profectus a Pella consul quartis castris Amphi-

Consul Pellam venit.

Deinde Amphipolim.

3 *Qui & murum sustineat*] *Qui* agger & *murum* arcis *sustineat.*

4 *Intermurali*] Vox rarissima: cujus sensus esse videtur, inter duplicem murum fluente, murum urbis & murum insulæ sive arcis.

5 *Aditum.... habeat*] Ullum habeat locum per quem aditi possit.

6 *Trecenta talenta*] Marcas argenti 28125.

polim

Digitized by Google

polim pervenit. Effusa omnis obviàm turba cuivis indicio erat, non bono ac justo rege orba[tos, sed impotenti domino liberatos sibi Amphipolitanos videri. Ingressus urbem Paullus quum divinis rebus operaretur, sacrificiumque solenne faceret, de cœlo tacta subitò ara arsit: sic interpretantibus omnibus acceptissima diis dona consulis esse, quæ etiam cœlesti flammâ consecrarentur. Non diu moratus Amphipoli consul, simul ad persequèndum Persea, simul ut per omnes gentes quæ ditionis ejus fuerant victricia arma circumferret, Odomanticen regionem ultra Strymonem amnem petiit, & ad Siras castra posuit.] U.c.584. a.C.168. Suppl.

Digitized by Google

EPITOME

LIBRI XLV LIVIANI.

PERSEUS ab Æmilio Paullo in Samothracia captus est. Quum Antiochus, Syriæ rex, Ptolemæum & Cleopatram, Ægypti reges, obsideret, & missis ad eum a senatu legatis, qui juberent ab obsidione socii regis absistere, editisque mandatis, consideraturum se ille, quid faciendum esset, respondisset; unus ex legatis Popillius virgâ regem circumscripsit, jussitque, antequam circulo excederet, responsum dare: quâ asperitate effecit, ut Antiochus bellum omitteret. Legationes gratulantium populorum ac regum in senatum admissæ. Rhodiorum, quia eo bello contra populum Romanum fuerant, exclusa. Postero die, quum de eo quæreretur, ut iis bellum indiceretur; causam in senatu patriæ suæ legati egerunt; nec tamquam hostes, nec tamquam socii dimissi. 1 Macedonia in provinciæ formam redacta. Æmilius Paullus, repugnantibus militibus suis, propter immensam prædam, & contradicente Servio Sulpicio Galbâ, triumphavit: & Perseum cum tribus filiis ante currum duxit. Cujus triumphi lætitia ne solida ei contingeret, duorum filiorum funeribus insignita est: quorum alterius mors patris triumphum præcessit, alterius sequuta est. Lustrum condidum est a censoribus. Censa sunt civium capita trecenta duodecim millia, octingenta quinque. Prusias, Bithyniæ rex, Romam, ut senatui gratularetur ob victoriam ex Macedonia paratam, venit: & Nicomedem filium senatui commendavit. Rex plenus adulationis, libertum se populi Romani dicebat.

1 *Macedonia in provinciæ formam redacta* | Non tunc, sed post devictum Pseudophilippum. *Gronovius.* Quæ in provinciæ formam redactæ erant regiones, in eas magistratus Romanus quotannis cum imperio mittebatur, qui eas regeret. At nihil tale a Paullo de Macedonia decretum est. Infrà c. 29 liberi jubentur esse Macedones, utentes legibus suis, creantes annuos magistratus.

Digitized by Google

Liber XLV.

I. Victoriæ nuntii, Q. Fabius, & L. Lentulus, & Q. Metellus, quanta potuit adhiberi festinatio, celeriter Romam quum venissent, præcerptam tamen ejus rei lætitiam invenerunt. Quarto post die, quàm cum rege est pugnatum, quum in Circo ludi fierent, murmur repentè populi tota spectacula pervasit, *pugnatum in Macedonia, & devictum regem esse.* Dein fremitus increbuit: postremò clamor plaususque, velut certo nuntio victoriæ allato, est exortus. Mirari magistratus, & quærere auctorem repentinæ lætitiæ: qui postquam nullus erat, evanuit quidem tamquam incertæ rei gaudium; omen tamen lætum insidebat animis. Quod postquam veris nuntiis Fabii Lentulique & Metelli adventu firmatum est, quum victoriâ ipsâ, tum augurio animorum suorum lætabantur. Et aliter traditur Circensis turbæ non minùs similis veri lætitia. Ante diem decimum (quintum) Kalendas Octobres, ludorum Romanorum secundo die, C. Licinio consuli ad quadrigas mittendas 1 escendenti, tabellarius, qui se ex Macedonia venire diceret, [reddidisse] laureatas litteras dicitur; quadrigis missis, consul currum conscendit: & quum per Circum veheretur 2 ad foros publicos, laureatas tabellas populo ostendit. Quibus conspectis, repentè immemor spectaculi populus in U.c.584. a.C.168. *Fama de victoria Macedonica.*

1 *Escendenti*] In currum, ut nempe e foris publicis, ubi sedebat, ad carceres iret, atque inde signum quadrigis daret.

2 *Ad foros publicos*] Vid. not. 2, ad l. XXIX, c. 37.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. medium decurrit; eò senatum consul vocavit, recitatisque tabellis, ex auctoritate Patrum, pro foris publicis denuntiavit populo: *L. Æmilium collegam signis collatis cum rege Perseo pugnasse. Macedonum exercitum cæsum fusumque; Regem cum paucis fugisse; civitates omnes Macedoniæ in ditionem populi Romani venisse.* His auditis, clamor cum ingenti plausu ortus: ludis relictis, domos magna pars hominum ad conjuges liberosque lætum nuntium portabant. Tertius decimus dies erat ab eo quo in Macedonia pugnatum est.

II. Postero die senatus in curia habitus, supplicationesque decretæ: & senatusconsultum factum est, ut consul, 3 quos, præter milites socioque navales, conjuratos haberet, dimitteret: de militibus sociisque navalibus dimittendis referretur, quum legati ab L. Æmilio consule, a quibus præmissus tabellarius esset, [venissent.] Ante diem sextum Kalendas Octobris, horâ ferè secundâ legati urbem ingressi, ingentem secum occurrentium, quacumque ibant, prosequentiumque trahentes turbam, in forum ad tribunal perrexerunt. Senatus fortè in curia erat: eò legatos consul introduxit. Ibi tantùm temporis 4 retenti, dum exponerent, *Quantæ regiæ copiæ peditum equitumque fuissent, quot millia ex his cæsa, quot capta forent; quàm paucorum militum jacturâ tanta hostium strages facta; quàm cum paucis rex fugisset: existimari Samothraciam petiturum: pa-*

Legati Æmilii.

3 *Quos, præter milites... conjuratos haberet*] *Conjuratos* videmur intelligere debere eos qui illud tantùm jusjurandum dederant, de quo Livius mentionem fecit l. XXII, c. 38.

4 *Retenti... exposuerunt*] In hoc demum verbo, post interposita legatorum dicta in senatu, quiescit oratio.

Digitized by Google

ratam classem ad persequendum esse : neque terrá, neque mari elabi posse : eadem hæc paulo post in concionem traducti exposuerunt : renovatâque lætitiâ, quum consul edixisset, *ut omnes ædes sacræ aperirentur*, pro se quisque ex concione ad gratias agendas ire diis : ingentique turbâ, non virorum modò, sed etiam feminarum, conferta totâ urbe deorum immortalium templa. Senatus revocatus in curiam supplicationes, ob rem egregiè gestam ab L. Æmilio consule, in quinque dies circa omnia pulvinaria decrevit, hostiisque majoribus sacrificari jussit. Naves quæ in Tiberi paratæ instructæque stabant, ut, si rex posset resistere, in Macedoniam mitterentur, subduci, & in navalibus collocari : socios navales dato annuo stipendio, dimitti, & cum his omnes qui in consulis verba juraverant : & quod militum Corcyræ, Brundisii, ad mare Superûm, aut in agro Larinati esset, (omnibus his locis dispositus exercitus fuerat, cum quo, si res poscceret, C. Licinius collegæ ferret opem) hos omnes milites dimitti placuit. Supplicatio pro concione populo indicta est, ex ante diem quintum Idus Octobres cum eo die in quinque dies. U.c.584. a.C.168. *Supplicationes.*

III. Ex Illyrico duo legati, C. Licinius Nerva, & P. Decius, nuntiarunt exercitum Illyriorum cæsum : Gentium regem captum in ditione populi Romani & Illyricum esse. Ob eas res gestas ductu auspicioque L. Anicii prætoris senatus in triduum supplicationes decrevit ; & statim edictæ a consule sunt in ante quartum & tertium & pridie Idus Novembres. Tradidere quidam, legatos Rhodios nondum admissos, post victoriam nuntiatam, velut ad ludibrium stolidæ superbiæ, in senatum vocatos esse. Ibi Agesipolim principem eorum ita loquu *Legati Rhodii ludibrio habiti.*

Digitized by Google

U.c.584 a.C.168 tum: *Missos esse legatos ab Rhodiis ad pacem inter Romanos & Persea faciendam: quod id bellum grave atque incommodum Græciæ omni, sumptuosum ac damnosum ipsis Romanis esset. Fortunam perbene feciſſe, quando finito aliter bello, gratulandi sibi de victoria egregia Romanis opportunitatem dediſſet.* Hæc ab Rhodio dicta. Responsum ab senatu esse; *Rhodios nec utilitatum Græciæ, neque impensarum populi Romani curâ, sed pro Perseo legationem eam misisse. Nam si ea fuisset cura quæ simularetur, tum mittendos legatos fuisse, quum Perseus in Thessaliam exercitu inducto, per biennium Græcas urbes, alias obsideret, alias denuntiatione armorum terreret. Tum nullam pacis ab Rhodiis mentionem factam. Postquam superatos saltus transgressosque in Macedoniam Romanos audierint, & inclusum teneri Persea, tunc Rhodios legationem misisse; non ad ullam aliam rem, quàm ad Persea ex imminenti periculo eripiendum;* cum hoc responso legatos dimissos.

IV. Per eosdem dies & M. Marcellus ex provincia Hispania decedens, Marcolicâ nobili urbe captâ, 5 decem pondo auri, & argenti 6 ad summam sestertii decies in ærarium retulit. Paullus Æmilius consul quum castra, ut suprà dictum est, ad Siras terræ Odomanticæ haberet, quum litteras ab rege Perseo missas per ignobiles tres legatos cerneret, & ipse illacrymasse dicitur sorti humanæ: quòd qui paulo antè non contentus regno Macedoniæ, Dardanos Illyriosque oppugnasset, Bastarna-

Persei litteræ ad Æmilium.

5 *Decem pondo auri*] Marcas nostrates 15, uncias 5.

6 *Ad summam sestertii decies*] Ad mille sestertia, seu, quod idem est, sestertios decies centies millenos: id est, marcas nostrates argenti 3906, uncias 2.

Digitized by Google

rum exciviſſet auxilia, is tum amiſſo exercitu, extorris regno, in parvam inſulam compulſus, ſupplex, fani religione, non viribus ſuis tutus eſſet. Sed poſtquam, 7 *Regem Perſea conſuli Paullo ſalutem*, legit; miſerationem omnem ſtultitia ignorantis fortunam ſuam exemit. Itaque quamquam in reliqua parte litterarum minimè regiæ preces erant, tamen ſine reſponſo ac ſine litteris ea legatio dimiſſa eſt. Senſit Perſeus, cujus nominis obliviſcendum victo eſſet: itaque alteræ litteræ cum privati nominis titulo miſſæ & petiere, & impetravere, ut aliqui ad eum mitterentur, cum quibus loqui de ſtatu & conditione ſuæ fortunæ poſſet. Miſſi ſunt tres legati, P. Lentulus, A. Poſtumius Albinus, A. Antonius. Nihil eâ legatione perfectum eſt, Perſeo regium nomen omni vi amplectente; Paullo, ut ſe ſuaque omnia in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente. U.c. 584. a.C. 168.

V. Dum hæc aguntur, claſſis Cn. Octavii Samothracam eſt appulſa. Is quoque præſenti admoto terrore, modò minis, modò ſpe perlicere ut ſe traderet, quum conaretur; adjuvit in hoc eum res, ſeu caſu contracta, ſeu conſilio. L. Atilius illuſtris adoleſcens quum in concione eſſe populum Samothracum animum advertiſſet, a magiſtratibus petiit, ut ſibi paucis alloquendi populi poteſtatem facerent. Permiſſo, *Utrùm nos, hoſpites Samothraces, verè accepimus an falsò*, 8 *ſacram hanc inſulam, & auguſti totam atque inviolati ſoli eſſe?* Quum *Claſſis Romana ad Samothracen appulſa.*

7 *Regem Perſea conſuli Paullo ſalutem*] Supple *dicere.*

8 *Sacram hanc inſulam*] De diis Samothracum & eorum religionibus egerunt multi, ſed vix quidquam clari aut certi attulerunt. Hoc conſtat, illas religiones pro ſanctiſſimis toto Orbe habitas eſſe.

Digitized by Google

U.c.584 a.C.168. creditæ ſanctitati aſſentirentur omnes, *Cur igitur*, inquit, *pollutus homicida ſanguine regis Eumenis violavit? Et*, 9 *quum omnis præfatio ſacrorum eos, quibus non ſint puræ manus, ſacris arceat, vos penetralia veſtra contaminari cruento latronis corpore ſinetis?* Nobilis famâ erat apud omnes Græciæ civitates, Eumenis regis per Evandrum Delphis prope perpetrata cædes. Itaque præterquam quòd in poteſtate Romanorum ſeſe inſulamque totam & templum cernebant eſſe, ne immeritò quidem ea ſibi exprobrari rati, Theondam, qui ſummus magiſtratus apud eos erat, (regem ipſi appellant) ad Perſea mittunt, qui nuntiaret, *Argui cædis Evandrum Cretenſem; eſſe autem judicia apud ſeſe more majorum comparata, de iis qui inceſtas manus intuliſſe intra terminos ſacratos templi dicantur. Si confideret Evander, innoxium ſe rei capitalis argui, veniret ad cauſam dicendam: ſi committere ſe judicio non auderet, liberaret religione templum, ac ſibimet ipſe conſuleret.* Perſeus, evocato Evandro, judicium ſubeundi nullo pacto auctor eſſe: *nec causâ, nec gratiâ parem fore.* Suberat & ille metus, ne damnatus auctorem ſe nefandi facinoris 1 protraheret; *reliqui quid eſſe, niſi ut fortiter moriatur?* Nihil palam abnuere Evander: ſed quum, veneno ſe malle mori, quàm ferro, dixiſſet, occultè fugam parabat; quod quum renuntiatum regi

Evander Cretenſis occiſus a Perſeo.

9 *Quum omnis præfatio ſacrorum*] Quum verba ſolennia quibus utuntur ſacerdotes antequam ſacra peragantur, arceant ſacris eos quibus puræ non ſunt manus. Intelligit illud ſolenne carmen, & notum omnibus, quo ſacris arcebantur non ii tantùm qui aliquo ſcelere manus polluiſſent, ſed profani omnes, id eſt, ii qui ſacris initiati non erant.

1 *Protraheret*] Indicaret. Vid. ſuprà l. XLIV, c. 26.

Digitized by Google

esset, metuens, ne tamquam a se subtracto pœnæ reo iram Samothracum in se converteret, interfici Evandrum jussit. Quâ perpetratâ temere cæde, subiit extemplo animum, *in se nimirum receptam labem, quæ Evandri fuisset: ab illo Delphis vulneratum Eumenem, ab se Samothracæ Evandrum occisum; ita duo sanctissima in terris templa se uno auctore sanguine humano violata.* Hujus rei crimen, corrupto pecuniâ Theonda, avertitur, ut renuntiaret populo, Evandrum sibi ipsum mortem consciviſſe. U.c.584. a.C.168.

VI. Ceterùm tanto facinore in unicum relictum amicum, ab ipso per tot casus expertum, proditumque quia non prodiderat, omnium ab se abalienavit animos. Pro se quisque transire ad Romanos: fugæque consilium capere solum prope relictum coëgerunt: Oroandemque Cretensem, cui nota Thraciæ ora erat, quia mercaturas in ea regione fecerat, appellat, ut se sublatum in lembum ad Cotym deveheret. Demetrium est portus in promontorio quodam Samothracæ; ibi lembus stabat. Sub occasum solis deferuntur, quæ ad usum necessaria erant: defertur & pecunia, quanta clam deferri poterat. Rex ipse nocte mediâ, cum tribus consciis fugæ, per posticum ædium in propinquum cubiculo hortum, atque inde maceriam ægre transgressus, ad mare pervenit. Oroandes jam tum, 2 dum pecunia deferretur, primis tenebris solverat navem, ac per altum Cretam petebat. Postquam in portu navis non inventa est, vagatus Perseus aliquamdiu in littore, postremò timens lucem jam appropinquantem, in hospitium redire non ausus, in latere templi prope angulum obscurum deli- *Rex fugam moditur.*

2 *Dum pecunia deferretur*] Ipso temporis puncto, quo delatam ad se pecuniam acceperat.

Digitized by Google

U.c.584 a.C.168. tuit. Pueri regii apud Macedonas vocabantur principum liberi, ad ministerium electi regis: ea cohors prosequuta regem fugientem, ne tum quidem abscedebat, donec jussu Cn. Octavii pronuntiatum est per præconem, *Regios pueros, Macedonasque alios, qui Samothracæ essent, si transirent ad Romanos, incolumitatem, libertatemque, & sua omnia servaturos, quæ aut secum haberent, aut in Macedonia reliquissent.* Ad hanc vocem transitio omnium facta est, nominaque dabant ad C. Postumium tribunum militum. Liberos quoque parvos regios Ion Thessalonicensis Octavio tradidit: nec quisquam, præter Philippum, maximum natu e filiis, cum rege relictus. Tum sese filiumque Octavio tradidit; fortunam deosque, quorum in templo erant, nullâ ope supplicem juvantes, accusans.

Tradit se Romanis. In prætoriam navem imponi jussus; eódem & pecunia, quæ superfuit, delata est: extemploque classis Amphipolim repetit. Inde Octavius regem in castra ad consulem misit, præmissis litteris, ut in potestate eum esse & adduci sciret.

Adducitur ad Æmilium. VII. Secundam eam Paullus, sicut erat, victoriam ratus, victimas cecidit eo nuntio: & consilio advocato, litteras prætoris quum recitassset, Q. Ælium Tuberonem obviàm regi misit: ceteros manere in prætorio frequentes jussit. Non aliàs ad ullum spectaculum tanta multitudo occurrit. Patrum ætate Syphax rex captus, in castra Romana adductus erat: præterquam quòd nec suâ, nec gentis famâ comparandus, tunc quoque accessio Punici belli, sicut Gentius Macedonici. Perseus caput belli erat: nec ipsius tantùm, patris avique, (& ceterorum regum) quos sanguine ac genere contingebat, fama conspectum eum efficiebat: sed effulgebant Philippus ac Magnus Alexan-

Digitized by Google

der, qui ſummum imperium in Orbe terrarum Macedonum fecerant. Pullo amictus Perſeus ingreſſus eſt caſtra; filio, 3 nullo ſuorum alio comite, qui ſocius calamitatis miſerabiliorem eum faceret; progredi præ turba occurrentium ad ſpectaculum non poterat, 4 donec conſul lictores miſiſſet, qui ſubmovendo iter ad prætorium facerent. Conſurrexit conſul, & juſſis ſedere aliis, progreſſuſque paulùm, introeunti regi dextram porrexit, ſummittentemque ſe ad pedes ſuſtulit: nec attingere genua paſſus, introductum in tabernaculum adversùs advocatos in conſilium conſidere juſſit. U.c.584. a.C.168.

VIII. Prima percontatio fuit, *quâ ſubactus injuriâ contra populum Romanum bellum tam infeſto animo ſuſcepiſſet, quo ſe regnumque ſuum ad ultimum diſcrimen adduceret?* Quum, reſponſum exſpectantibus cunctis, terram intuens, diu tacitus fleret, rurſum conſul: *Si juvenis regnum accepiſſes, minùs equidem mirarer ignoraſſe te, quàm gravis aut amicus, aut inimicus eſſet populus Romanus; nunc verò, quum & bello patris tui, quod nobiſcum geſſit, interfuiſſes, & pacis poſtea, quam cum ſumma fide adversùs eum coluimus, meminiſſes; quod conſilium, quorum & vim bello, & fidem in pace expertus eſſes, cum iis tibi bellum eſſe, quàm pacem malle?* Nec interrogatus, nec accuſatus, quum reſponderet; *Utcumque tamen hæc, ſive errore humano, ſeu caſu, ſeu neceſſitate in-*

3 *Nullo ſuorum alio comite, qui ſocius calamitatis*] Nimirum ſolus cum filio minorem miſericordiam fletumque movebat videntibus, quàm ſi grex circa eum plangeret amicorum, luctumque incenderet: quod ipſi contigit poſtea, quum in triumpho Æmilii duceretur.

4 *Donec conſul lictores miſiſſet*] Gronovio magis placet *miſit*.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. *ciderunt, bonum animum habe : multorum rerum, populorum casibus cognita populi Romani clementia, non modò spem tibi, sed* 5 *prope certam fiduciam salutis præbet.* Hæc Græco sermone Perseo, Latinè deinde suis : *Exemplum insigne cernitis*, inquit, *mutationis rerum humanarum. Vobis hoc præcipuè dico, juvenes. Ideo in secundis rebus nihil in quemquam superbè ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ ; quum, quid vesper ferat, incertum sit. Is demum vir erit, cujus animum nec prospera flatu suo efferet, nec adversa infringet.* Consilio dimisso, tuendi cura regis Q. Ælio mandatur. Eo die & invitatus ad consulem Perseus, & alius omnis ei honos habitus est, qui haberi in tali fortuna poterat. Exercitus deinde in hiberna dimissus est : maximam partem copiarum Amphipolis, reliquas propinquæ urbes acceperunt.

Regni Macedonici finis.

IX. Hic finis belli, quum quadriennium continuum bellatum esset, inter Romanos ac Persea fuit : idemque finis inclyti 6 per Europæ plerumque atque Asiam omnem regni. 7 Vicesimum ab Carano, qui primus regnavit,

5 *Prope certam fiduciam salutis*] Hæc jactat consul verbo tenus, ne non misero aliquid tamen vel vani solatii præbeat. Qualem enim salutem Romani præstiterunt Perseo ? quò ultrà eorum superbia & crudelitas excedere poterat, quàm ut traducerent eum per civium ora, ac deinde in custodiam conjicerent ? Si hanc Paulli orationem Livius finxit, sanè desiderare videmur scriptoris judicium : si Paullus verè habuit, consulis fidem.

6 *Per Europæ plerumque*] Per majorem Europæ partem.

7 *Vicesimum ab Carano*] Numerus haud dubiè mendosus. Justinus, l. XXXIII, c. 2, triginta Macedoniæ reges numerat : Eusebius in Chronico, novem & triginta.

Digitized by Google

Perſea numerabant. Perſeus, Q. Fulvio, L. Manlio conſulibus, regnum accepit: a ſenatu rex eſt appellatus, M. Junio, A. Manlio conſulibus: regnavit undecim annos. Macedonum obſcura admodum fama uſque ad Philippum Amyntæ filium fuit: inde ac per eum creſcere quum cœpiſſet, Europæ ſe tamen finibus continuit, Græciam omnem ac partem Thraciæ atque Illyrici amplexa. Superfudit deinde ſe in Aſiam: & tredecim annis, quibus Alexander regnavit, primùm omnia, quâ Perſarum prope immenſo ſpatio imperium fuerat, ſuæ ditionis fecit. Arabas hinc Indiamque, quâ terrarum ultimos fines 8 Rubrum mare amplectitur, peragravit. Tum maximum in terris Macedonum regnum nomenque, inde morte Alexandri diſtractum in multa regna, dum ad ſe quiſque opes rapiunt, laceratis viribus, a ſummo culmine fortunæ ad ultimum finem centum quinquaginta annos ſtetit. U.c.584. a.C.168.

X. Victoriæ Romanæ fama quum pervaſiſſet in Aſiam, Antenor, qui cum claſſe lemborum ad Phanas ſtabat, Caſſandriam inde trajecit. C. Popillius, qui ad Delum præſidio navibus Macedoniam petentibus erat, poſtquam debellatum in Macedonia, & ſtatione ſummotos hoſtium lembos audivit, dimiſſis & ipſe Atticis navibus, ad ſuſceptam legationem peragendam navigare Ægyptum pergit: ut priùs occurrere Antiocho poſſet, quàm ad Alexandriæ mœnia accederet. Quum præterveherentur Aſiam legati, & Loryma veniſſent, qui portus viginti paulo amplius millia ab Rhodo abeſt, ex adverſo urbi ipſi poſitus; principes Rhodiorum occurrunt (jam enim eò quoque

Rhodum invitantur legati Romanorum ad Antiochum.

8 *Rubrum mare*] Rubri maris nomine intelligi a Livio mare Indicum jam monuimus ad l. XLII, c. 52.

Digitized by Google

U.c.584. victoriæ fama perlata erat) orantes, *ut Rhoa.C.168. dum deveherentur; pertinere id ad famam salutemque civitatis, noscere ipsos omnia quæ acta essent agerenturque Rhodi, & comperta per se, non vulgata famâ, Romam referre.* Diu negantes perpulerunt, ut moram navigationis brevem pro salute sociæ urbis paterentur. Postquam Rhodum ventum est, in concionem quoque eos iidem precibus pertraxerunt. Adventus legatorum auxit potiùs timorem civitati, quàm minuit; omnia enim Popillius, quæ singuli universique eo bello hostiliter dixerant fecerantque, retulit: & vir asper ingenio, augebat atrocitatem eorum quæ dicerentur, vultu truci, & accusatoriâ voce: ut, quum propriæ simultatis nulla causa cum civitate esset, ex unius senatoris Romani acerbitate, qualis in se universi senatûs animus esset, conjecta-rent. C. Decimii moderatior oratio fuit: qui, in plerisque eorum quæ commemorata a Popillio essent, *Culpam non penes populum, sed penes paucos concitores vulgi esse* dixit; *eos venalem linguam habentes decreta plena regiæ assentationis fecisse; & eas legationes misisse, quarum Rhodios semper non minùs puderet, quàm pœniteret. Quæ omnia, si ea mens populo foret, in capita noxiorum versura.* Cum magno assensu auditus est, non magis eo quòd multitudinis noxam elevabat, quàm quòd culpam in auctores verterat. Itaque quum principes eorum Romanis responderent, nequaquam tamen tam grata oratio eorum fuit, qui, quæ Popillius objecerat, diluere utcumque conati sunt; quàm eorum qui Decimio in auctoribus ad piaculum noxæ objiciendis assensi sunt. Decretum igitur extemplo, ut qui pro Perseo adversùs Romanos dixisse quid, aut fecisse, convincerentur,

Popillii asperitas.

Decimii moderatio.

Damnati qui Perseo favevant.

Digitized by Google

capitis condemnarentur. Exceſſerunt urbe ſub adventu Romanorum quidam, alii mortem ſibi conſciverunt. Legati, non ultrà quàm quinque dies Rhodi morati, Alexandriam proficiſcuntur. Nec eo ſegniùs judicia ex decreto coram his facto Rhodi exercebantur : quam perſeverantiam iñ exſequenda re Decimii lenitas [ultro accenderat] U.c.584. a.C.168.

XI. Quum hæc gererentur, Antiochus fruſtra tentatis mœnibus Alexandriæ abſceſſerat : ceterâque Ægypto potitus, relicto Memphi majore Ptolemæo, cui regnum quæri ſuis viribus ſimulabat, ut victorem mox aggrederetur, in Syriam exercitum abduxit. Nec hujus voluntatis ejus ignarus Ptolemæus, dum conterritum obſidionis metu minorem fratrem haberet, poſſe ſe recipi Alexandriæ, & ſorore adjuvante, & non repugnantibus fratris amicis, ratus, primùm ad ſororem, deinde ad fratrem amicoſque ejus non priùs deſtitit mittere, quàm pacem cum iis confirmaret. Suſpectum Antiochum effecerat, quod, ceterâ Ægypto ſibi traditâ, Peluſii validum 9 relictum erat præſidium ; apparebat clauſtra Ægypti teneri, ut, quum vellet, rurſus exercitum induceret. *Bello inteſtino cum fratre eum exitum fore, ut victor feſſus certamine, nequaquam par Antiocho futurus eſſet.* Hæc prudenter animadverſa a majore, cum aſſenſu minor frater, quique cum eo erant, acceperunt : ſoror plurimùm adjuvit, non conſilio modò, ſed etiam precibus. Itaque conſentientibus cunctis, pace facta Alexandriam recipitur, ne multitudine quidem adverſante : quæ in bello non per obſidionem modò, ſed etiam poſtquam a mœnibus abſceſſum eſt, quia nihil ex Ægypto ſub-

Res Ægypti

9 *Relictum erat præſidium*] Commodiùs *reliquerat.*

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. vehebatur, omnium rerum attenuata inopiâ erat. His quum lætari Antiochum conveniens esset, si reducendi ejus causâ exercitum Ægyptum induxisset, quo specioso titulo ad omnes Asiæ & Græciæ civitates, legationibus recipiendis, litterisque dimittendis, usus erat, adeo est offensus, ut multo acrius infestiusque adversùs duos, quàm antè adversùs unum, pararet bellum. Cyprum extemplo classem misit: ipse primo vere cum exercitu Ægyptum petens, in Cœlen Syriam processit. Circa Rhinocolura Ptolemæi legatis agentibus gratias, quòd per eum regnum patrium recepisset, petentibusque ut suum munus tueretur, & diceret potiùs quid fieri vellet, quàm hostis ex socio factus vi atque armis ageret, respondit; *Non aliter neque classem revocaturum, neque exercitum reducturum, nisi sibi & totâ Cypro, & Pelusio, agroque qui circa Pelusiacum ostium Nili esset, cederet*: diemque præstituit, intra quam de conditionibus delatis responsum acciperet.

XII. Postquam dies datâ induciis præteriit, [præfectis maritimarum virium, quæ terrestrem exercitum comitabantur,] navigantibus ostio Nili ad Pelusium, [ipse] per deserta Arabiæ [ingressus Ægyptum, receptusque ab iis qui] ad Memphim incolebant, & ab ceteris Ægyptiis, partim voluntate, partim metu, ad Alexandriam modicis itineribus descen-

1 *Navigantibus ostio Nili*] Locum hunc sanè deploratum utcumque supplevimus. Nempe præter classem Syriacam, quæ Cyprum suprà missa dicitur, & infrà a legatis Romanis dimissa e Cypro memoratur, suspicantur Antiochum apud se retinuisse aliquas maritimas copias, ut simul terrâ, simul mari Ægyptum aggrederetur. Eæ hic navigasse intelligentur per ostium Nili ad Pelusium, dum ipse Antiochus terrestri exercitu per deserta Arabiæ Ægyptum petit.

Digitized by Google

dit. Ad Eleusinem transgresso flumen, qui locus quatuor millia ab Alexandria abest, legati Romani occurrerunt; quos quum advenientes salutasset, dextramque Popillio porrigeret; tabellas ei Popillius scriptum habentes tradit, atque omnium primùm id legere jubet; quibus perlectis, quum se consideraturum adhibitis amicis, quid faciendum sibi esset, dixisset; Popillius, pro cetera asperitate animi, virgâ quam in manu gerebat, circumscripsit regem: ac, *Priusquam hoc circulo excedas*, inquit, *redde responsum, senatui quod referam.* Obstupefactus tam violento imperio parumper quum hæsitasset, *Faciam*, inquit, *quod censet senatus.* Tum demùm Popillius dextram regi, tamquam socio atque amico, porrexit. Die deinde finitâ quum excessisset Ægypto Antiochus, legati concordiâ etiam auctoritate suâ inter fratres firmatâ, inter quos vix dum convenerat pax, Cyprum navigant: & inde, quæ jam vicerat prælio Ægyptias naves, classem Antiochi dimittunt. Clara ea per gentes legatio fuit, quòd haud dubiè adempta Antiocho Ægyptus habenti jam, redditumque patrium regnum stirpi Ptolemæi fuerat. Consulum ejus anni, sicut alterius clarus consulatus insigni victoriâ, ita alterius obscura fama, quia materiam res gerendi non habuit. Jam primùm quum legionibus ad conveniendum diem dixit, non auspicatò [2] templum intravit; vitio diem dictam esse augures, quum ad eos relatum est, decreverunt. Profectus in Galliam circa Macros campos ad montes Siciminam & Papinum stativa

U.c.584. a.C.168. *Occurrunt Antiocho legati Rom.*

Popillius virgâ circumscribit regem.

2 *Templum intravit*] Templum hîc intelligimus locum auguriis consecratum, unde diem dici ad conveniendum exercitui mos esset, ut scilicet initia rei gerendæ sub deorum numine sumerentur.

Digitized by Google

U.c.584. habuit: deinde circa eadem loca cum sociis
a.C.168. nominis Latini hibernabat. Legiones Romanæ, quòd vitio dies exercitui ad conveniendum dicta erat, Romæ manserant. Et prætores, præter C. Papirium Carbonem, cui Sardinia evenerat, in provincias iere: eum jus dicere Romæ (3 nam eam quoque sortem habebat) inter cives & peregrinos Patres censuerant. Et Popillius, & ea legatio quæ missa ad Antiochum erat, Romam retulit, controversias inter reges sublatas esse, exercitumque ex Ægypto in Syriam reductum.

XIII. Post, ipsorum regum legati venerunt: *Legati Antiochi.* Antiochi legati, referentes, *Omni victoriâ potiorem pacem regi, quæ senatui placuisset, visam: eumque, haud secus quàm deorum imperio, legatorum Romanorum jussis paruisse.* Gratulati deinde victoriam sunt, *ad quam summâ ope, si quid imperatum foret, adfuturum regem fuisse.* *Ptolemæi.* 4 Ptolemæi legati communi nomine regis & Cleopatræ gratias egerunt. *Plus eos senatui populoque Romano, quàm parentibus suis, plus quàm diis immortalibus debere: per quos obsidione miserrimâ liberati essent, regnum patrium propè amissum recepissent.* Responsum ab senatu est, *Antiochum rectè atque ordine fecisse, quòd legatis paruisset, gratumque id esse senatui popu-*

3 *Nam eam quoque sortem habebat*] Nimirum intelligendum est, misso adversùs Gentium Anicio, cujus ea sors fuerat, ad Carbonem sortem ejus translatam fuisse.

4 *Ptolemæi legati*] Ptolemæi minoris. Is enim solus auxilium imploraverat Romanorum, & propter eum missa legatio a Romanis fuerat. Vid. suprà l. XLIV, c. 19. Ideo in iis quæ sequuntur scribit Livius *communi nomine regis & Cleopatræ*, non *regum*: & rursus infrà, *Regibus Ægypti Ptolemæo Cleopatræque*, non *Ptolemæis*.

Digitized by Google

loque Romano. Regibus Ægypti, Ptolemæo Cleopatræque, *Si quid per se boni commodique eveniſſet, id magnopere ſenatum lætari: daturumque operam, ut regni ſui maximum ſemper præſidium poſitum eſſe in fide populi Romani ducant.* Munera legatis ut ex inſtituto mittenda curaret, C. Papirio prætori mandatum. Litteræ deinde e Macedoniâ allatæ, quæ victoriæ lætitiam geminarent: *Perſea regem in poteſtatem conſulis veniſſe.* Dimiſſis legatis, diſceptatum inter Piſanos Lunenſeſque legatos: Piſanis querentibus, agro ſe a colonis Romanis pelli: Lunenſibus affirmantibus, eum, de quo agatur, a triumviris agrum ſibi aſſignatum eſſe. Senatus, qui de finibus cognoſcerent ſtatuerentque, quinqueviros miſit, Q. Fabium Buteonem, P. Cornelium Blaſionem, Ti. Sempronium Muſcam, L. Nævium Balbum, C. Appuleium Saturninum. Et ab Eumene, & ab Attalo, & ab Athenæo fratribus, communis legatio de victoria gratulatum venit. Et Maſgabæ regis Maſiniſſæ filio, Puteolis navem egreſſo, præſtò fuit obviàm miſſus cum pecunia L. Manlius quæſtor, qui Romam eum publico ſumptu perduceret. Advenienti extemplo ſenatus datus eſt. Is adoleſcens ita loquutus eſt, ut quæ rebus grata erant, gratiora verbis faceret. Commemoravit, quot pedites equiteſque, quot elephantos, quantum frumenti eo quadriennio pater ſuus in Macedoniam miſiſſet. *Sed duas res ei rubori fuiſſe: unam, quòd rogaſſet eum per legatos ſenatus, quæ ad bellum opus eſſent, & non imperaſſet: alteram, quòd pecuniam ei pro frumento miſiſſet. Maſiniſſam meminiſſe, regnum a populo Romano partum auctumque & multiplicatum habere: uſu regni contentum, ſcire dominium & jus eorum qui dederint eſſe. Sumere*

U.C.584. a.C.168.

Maſgaba Maſiniſſæ F.

Digitized by Google

U.c.584. a.C.168. *itaque eosdem, non se rogare æquum esse, nec quicquam emere ex fructibus agri ab se dati. Id Masiniſſæ satis esse & fore, quod populo Romano superesset. Cum iis mandatis a patre profectum: postea consequutos equites, qui devictam Macedoniam nuntiarent,* 5 *gratulatumque senatui juberent indicare, tantæ eam rem lætitiæ patri suo esse, ut Romam venire velit, Jovique Optimo Maximo in Capitolio sacrificare, & grates agere: id, nisi molestum sit, ut ei permittatur, ab senatu petere.*

XIV. Responsum regulo est: *Facere patrem ejus Masiniſſam, quod virum gratum bonumque facere deceat, ut pretium honoremque* 6 *debito beneficio addat. Et populum Romanum ab eo, bello Punico, forti fidelique operâ adjutum, & illum, favente populo Romano, regnum adeptum, ac virtute suâ. Postea trium regum bellis deinceps omnibus functum officiis. Victoriâ verò populi Romani lætari eum regem mirum non esse, qui sortem omnem fortunæ regnique sui cum Romanis immiscuisset. Grates diis pro populi Romani victoriâ apud suos penates ageret: Romæ filium pro eo acturum. Gratulatum quoque satis suo ac patris nomine esse. Ipsum relinquere regnum, & Africâ excedere, præterquam quòd illi inutile esset, non esse e republica populi Romani censere.* Petenti Masgabæ; ut 7 Hanno Amilcaris filius hospes in locum exigeret. Munera ex

5 *Gratulatumque senatui juberent indicare*] Et juberent se, postquam gratulatus esset senatui, indicare.

6 *Debito beneficio*] Beneficio in se Romanorum, quod ipsi debebatur ob constantem in rempublicam fidem. Elevat comiter suum beneficium senatus, fatendo debitum fuisse Masiniſſæ, quidquid illi præstitum a populo Romano fuerat.

7 *Hanno Amilcaris filius hospes in locum exigeret*] Locus deploratus, cui mederi non possumus sine libris.

Digitized by Google

ſenatuſconſulto emere regulo quæſtor juſſus, ex 8 centum pondo argenti, & proſequi eum Puteolos, omnemque ſumptum, quoad in Italia eſſet, præbere, & duas naves conducere, quibus ipſe comiteſque ejus in Africam deveherentur: & comitibus omnibus liberis ſerviſque veſtimenta data. Haud ita multo poſt de altero Maſiniſſæ filio Miſagene litteræ allatæ ſunt, miſſum eum ab L. Paullo poſt devictum Perſea in Africam cum equitibus ſuis, navigantem diſpersâ claſſe in Adriatico mari Brundiſium tribus navibus ægrum delatum. Ad eum cum iiſdem muneribus, quæ data Romæ fratri ejus erant, L. Stertinius quæſtor Brundiſium miſſus: juſſuſque curare, ut ædes hoſpi[tio reguli, ſimul omnia quæ ad valetudinem opus eſſent, præberentur; impenſæque liberaliter quum ipſi, tum toti comitatui præſtarentur; naves etiam ut proſpicerentur, quibus ſe bene ac tutò in Africam trajiceret. Equitibus ſingulæ libræ argenti, & 9 quingeni ſeſtertii dari juſſi. Comitia creandis in ſequentem annum conſulibus habita ſunt a C. Licinio conſule. Creati Q. Ælius Pætus, M. Junius Pennus. Inde prætores facti Q. Caſſius Longinus, M'. Juvencius Thalna, Ti. Claudius Nero, A. Manlius Torquatus, Cn. Fulvius Gillo, C. Licinius Nerva. U.c. 584. a.C. 168. *Miſagenes alter filius Maſiniſſæ.* Suppl. *Comitia.*

2. Eodem anno cenſores Ti. Sempronius Gracchus, & C. Claudius Pulcher rem diu inter ſe variis altercationibus agitatam tandem concordi animo decreverunt. Gracchus, quum libertini iterum iterumque in quatuor tribus urbanas redacti ſeſe rurſus per omnes effudiſ- *Contentio inter cenſores de libertinis.*

8 *Centum pondo argenti*] Marcis noſtratibus 156, unciis 2.

9 *Quingeni ſeſtertii*] Marcæ argenti ferè binæ.

Digitized by Google

U. c. 584. a. C. 168. sent, repullulans semper malum radicitus exstirpasse voluerat, omnesque qui servitutem servissent censu excludere. Nitebatur contrà Claudius, & majorum instituta commemorabat, qui libertinos coercere sæpius, numquam prohibere omnino civitate tentassent. Quin etiam ab censoribus C. Flaminio, L. Æmilio aliquid ex pristina severitate laxatum esse referebat. Sanè quum tunc quoque fæx illa populi per omnes tribus sese divisisset, eamque rursus redigere in antiquam velut sedem necessarium videretur, nonnullis tamen ejus ordinis aliquid præcipuum concessum erat.

XV. Nam ab illis censoribus] in quatuor urbanas tribus descripti erant libertini, præter eos quibus filius quinquenni major esset. Eos, ubi proximo lustro censi essent, censeri ex senatusconsulto jusserunt: & eos qui prædium prædiave rustica pluris 1 sestertiûm triginta millium haberent, (in tribubus rusticis) censendi jus factum est. Hoc quum ita servatum esset, negabat Claudius *suffragii lationem injussu populi censorem cuiquam homini, nedum oràini universo, adimere posse. Neque enim si tribu movere posset, quod sit nihil aliud, quàm mutare jubere tribum, ideo omnibus quinque & triginta tribubus emovere posse, id est, civitatem libertatemque eripere; non ubi censeatur finire, sed censu excludere.* Hæc inter ipsos disceptata: postremò eo descensum est, ut ex quatuor urbanis tribubus unam palam in atrio Libertatis sortirentur, in quam omnes qui servitutem servissent conjicerent. Esquilinæ fors exiit: in ea Ti. Gracchus pronuntiavit libertinos omnes censeri placere. Magno ea res honori censori-

In Esquilinam tribum conjecti libertini.

1 *Sestertiûm triginta millium*] Marcarum argenti nostratium 117, semunciarum 3.

Digitized by Google

bus apud ſenatum fuit ; gratiæ actæ & Sempronio, qui in bene cœpto perſeveraſſet ; & Claudio, qui non impediſſet. Plures quàm a ſuperioribus, & ſenatu moti ſunt, & equos vendere juſſi ; omnes iidem ab utroque & tribu moti, & ærarii facti : neque ullius, quem alter notaret, ab altero levata ignominia. Petentibus, ut ex inſtituto ad ſarta tecta exigenda, & ad opera quæ locaſſent probanda, 2 anni & ſex menſium tempus prorogaretur ; Cn. Tremellius tribunus, quia lectus non erat in ſenatum, interceſſit. Eodem anno C. Cicereius ædem in monte Albano dedicavit, quinquennio poſtquam vovit. Flamen Martialis inauguratus eſt eo anno L. Poſtumius Albinus. U.c.584. a.C.168. *Cenſura severè geſta.*

XVI. Q. Ælio, M. Junio conſulibus, de provinciis referentibus, cenſuere patres duas provincias Hiſpaniam rurſus fieri, quæ una per bellum Macedonicum fuerat : & Macedoniam Illyricumque eoſdem, L. Paullum & L. Anicium, obtinere, donec de ſententia legatorum, & res bello turbatas, & ſtatum alium utriuſque regni formando compoſuiſſent. Conſulibus Piſæ & Gallia decretæ 3 cum binis le- U.c.585. a.C.167. Q.Ælio, M.Junio Coſſ. *Provinciæ.*

2 *Anni & VI menſium*] Nempe quum cenſores intra anni & ſex menſium ſpatium, quo cenſura finiebatur, non potuiſſent & ſarta tecta exigere, & opera quæ locaſſent probare, poſtulabant, ut exacto magiſtratu prorogaretur ſibi tempus, non quo totam cenſuræ vim tenerent, ſed cum poteſtate eſſent, ad hæc quæ ſupererant perficienda.

3 Vulgati habent : *Cum binis legionibus peditum, & equitum quadringentenis*] Hæc mutila eſſe cuivis attendenti patet. Dedit Livius, l. XLIV, c. 21. *Duas legiones... quina millia peditum & ducenos habentes, trecenos equites.* Idem numerus notatur tamquam vetere inſtituto aſſignatus legionibus, ſuprà l. XLII, c. 31. Eodem planè modo emendavimus.

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. gionibus quina millia peditum, & ducenos habentibus, equites trecenos. Prætorum ſortes fuere, Q. Caſſii urbana, Manii Juvencii Thalnæ inter peregrinos, Ti. Claudii Neronis Sicilia, Cn. Fulvii Hiſpania citeriór, C. Licinii Nervæ ulterior. A. Manlio Torquato Sardinia obvenerat; nequiit ire in provinciam, ad res capitales quærendas ex ſenatuſconſulto retentus. De prodigiis deinde nuntiatis ſenatus eſt conſultus. Ædes deorum Penatium in Velia de cœlo tacta erat: & in oppido Minervio duæ portæ & muri aliquantum. Anagniæ terra pluerat: & Lanuvii fax in cœlo viſa erat. Et 4 Calatiæ in publico agro M. Valerius civis Romanus nuntiabat e foco ſuo ſanguinem per triduum & duas noctes manaſſe. Ob id maximè decemviri libros adire juſſi, ſupplicationem in diem unum populo edixerunt, & quinquaginta capris in foro ſacrificaverunt: & aliorum prodigiorum causâ diem alterum ſupplicatio circa omnia pulvinaria fuit, & hoſtiis majoribus ſacrificatum eſt, & 5 urbs luſtrata. Inde, quod ad honorem deûm immortalium pertineret, decrevit ſenatus, *Ut, quoniam perduelles ſuperati, Perſeus & Gentius reges cum Macedonia atque Illyrico in poteſtate populi Romani eſſent, ut, quanta dona Ap. Claudio, M. Sempronio conſulibus, ob devictum Antiochum regem*

Prodigia.

4 *Calatiæ in publico agro M. Valerius civis Romanus nuntiabat e foco ſuo*] Calatia erat urbs Campaniæ, cujus ager, quemadmodum & Capuæ, publicus factus fuerat populi Romani. Is igitur ager fruendus locabatur colonis a cenſoribus. M. Valerius de quo hic agitur, unus videlicet erat ex iis qui aliquam partem hujus publici agri conduxerant.

5 *Urbs luſtrata*] Amburbiali Sacro, de quo ſuprà l. XXI, c. 62, & l. XLII, c. 20.

data

Digitized by Google

data ad omnia pulvinaria essent, tanta Q. Cassius & Man. Juvencius prætores curarent danda. U.c.585. a.C.167.

XVII. Legatos deinde, quorum de sententia imperatores L. Paullus, L. Anicius, componerent res, decreverunt: 6 decem in Macedoniam, quinque in Illyricum. In Macedoniam sunt hi nominati, A. Postumius Luscus, C. Claudius, ambo censorii: C. Licinius Crassus, collega in consulatu Paulli, tum prorogato imperio provinciam Galliam habebat. His consularibus addidere Cn. Domitium Ahenobarbum, Ser. Cornelium Sullam, L. Junium, C. Antistium Labeonem, T. Numisium Tarquinienſem, A. Terentium Varronem. In Illyricum autem hi nominati, P. Ælius Ligus consularis, C. Cicereius, & Cn. Bæbius Tamphilus, (hic priore anno, Cicereius multis antè annis prætor fuerat) P. Terentius Tusciveicanus, P. Manilius. Moniti deinde consules a Patribus, ut, quoniam alterum ex his succedere C. Licinio, qui legatus nominatus erat, in Galliam oporteret, primo quoque tempore provincias aut compararent inter se aut sortirentur, sortiti sunt. M. Junio Pisæ obvenerunt, (quem, priusquàm in provinciam iret, legationes quæ undique Romam gratulatum convenerunt, introducere in senatum placuit) Q. Ælio Gallia. *Legati in Macedoniam & Illyricum.*

XVII. Ceterùm quamquam tales viri mitterentur, quorum de consilio sperari posset imperatores nihil indignum nec clementiâ nec gravitate populi Romani decreturos esse; tamen in senatu quoque agitata est summa consiliorum, ut inchoata omnia legati ab domo fer-

6 *Decem in Macedoniam*] At novem tantùm nominantur. Intercidit unum nomen, quod Jac. Gronovius suspicatur esse Q. Marcii Philippi.

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. *S. C. de Macedonia.*

re ad imperatores posſent. *Omnium primùm, liberos esſe* placebat *Macedonas atque Illyrios, ut omnibus gentibus appareret, arma populi Romani non liberis servitutem, sed contrà servientibus libertatem afferre : ut & in libertate gentes quæ essent, tutam eam sibi perpetuamque sub tutela* [*populi Romani*] *esse ; & quæ sub regibus viverent, & in præsens tempus mitiores eos justioresque respectu populi Romani habere se, &, si quando bellum cum populo Romano regibus fuisset suis, exitum ejus victoriam Romanis, sibi libertatem allaturum crederent.* 7 *Metalli quoque Macedonici, quod ingens vectigal erat, locationesque prædiorum rusticorum tolli* placebat; *nam neque sine publicano exerceri posse : &, ubi publicanus est,* 8 *ibi aut jus publicum vanum, aut libertatem sociis nullam esse. Ne ipsos quidem Macedonas idem exercere posse ubi in medio præda administrantibus esset, ibi numquam causas seditionum & certaminis defore. Commune consilium gentis nullum esset, ne improbum vulgus, a senatu aliquando libertatem salubri moderatione*

7 *Metalli quoque Macedonici*] Dubium esse potest, utrùm hæc verba referenda sint ad *vectigal*, an ad *locationes*. Posterius magis placet. Quid sint hoc loco *locationes prædiorum rusticorum*, haud facile definire possùmus. Fortasse hoc intelligendum est de prædiis, quæ proprium essent regum Macedonicorum patrimonium, quod vocamus apud nos *le domaine* : quæ quum locarentur a regibus, a Romanis vel venduntur, vel donantur.

8 *Ibi aut jus publicum vanum*] Ubi publicanus est, alterutrum accidere necesse est. Aut remissiùs agere publicani jubebuntur : tunc jus publicum vanum erit, id est, ex jure illo publico, vel metalli, vel portorii, nihil aut perpaululum pecuniæ recipietur. Aut publicanus rigidè & districtè aget : tunc libertas sociis nulla erit.

Digitized by Google

datam, ad licentiam peſtilentem traheret. In quatuor regiones deſcribi Macedoniam, ut ſuum quæque concilium haberet, placuit: *& dimidium tributi quod regibus ferre ſoliti erant, populo Romano pendere.* Similia his & in Illyricum mandata. Cetera ipſis imperatoribus legatiſque relicta, in quibus præſens tractatio rerum certiora ſubjectura erat conſilia. U.c.585. a.C.167.

XIX. Inter multas regum gentiumque & populorum legationes, Attalus, frater regis Eumenis, maximè convertit in ſe omnium oculos animoſque; exceptus enim eſt ab his qui ſimul eo bello militaverunt, haud paulo benigniùs quàm ſi ipſe rex Eumenes veniſſet. Adduxerant eum duæ in ſpeciem honeſtæ res: una, gratulatio, conveniens in ea victoria quam ipſe adjuviſſet: altera, querimonia Gallici tumultûs, 9 Advertæque gladiis regnum in dubium adductum eſſe. Suberat & ſecreta ſpes honorum præmiorumque ab ſenatu, quæ vix ſalvâ pietate 1 ejus contingere poterant; erant enim quidam Romanorum quoque non boni auctores, qui ſpe cupiditatem ejus elicerent: *Eam opinionem de Attalo & Eumene Romæ eſſe, tamquam de altero Romanis certo amico, altero nec Romanis, nec Perſi fido ſocio. Itaque vix ſtatui poſſe, utrùm quæ pro ſe, an quæ contra fratrem petiturus eſſet, ab ſenatu magis impetrabilia forent: adeo univerſos omnia, & huic tribuere,* 2 *& illi verò negare.* Eorum hominum (ut res docuit) Attalus erat, qui, quantum ſpes ſpopondiſſet, cuperent, ni unius *Attalus Romæ.* *Attali ſpes pravæ.*

9 *Advertæque gladiis*] Hæc pro deſperatis habemus.

1 *Ejus*] Magis placeret *ei contingere.*

2 *Et illi verò negare*] Emphaſin agnoſcimus in particula *verò*. Itaque nihil mutandum cenſemus.

Digitized by Google

U.c.585. amici prudens monitio velut frenos animo
a.C.167. ejus gestienti secundis rebus imposuisset. Stratius cum eo fuit medicus, ad idipsum a non securo Eumene Romam missus, speculator rerum quæ a fratre agerentur, monitorque fidus, si decedi fide vidisset. Is ad occupatas jam aures sollicitatumque jam animum quum venisset, aggressus tempestivis sermonibus rem pro-
Capti- pè prolapsam restituit : *Aliis alia regna crevisse*
gantur a *rebus* dicendo : *regnum eorum novum, nullis ve-*
Stratio. *tustis fundatum opibus, fraternâ stare concordiâ: quòd unus nomen regium & præcipuum capitis insigne gerat, omnes fratres regnent. Attalum verò, quia ætate proximus, quis non pro rege habeat ? neque eo solùm, quia tantas præsentes ejus opes cernat, sed quòd haud ambiguum propediem regnaturum eum infirmitate ætateque Eumenis esset, nullam stirpem liberûm habentis :* (necdum enim agnoverat 3 eum qui postea regnavit.) *Quid attinere vim afferri rei suâ sponte mox ad eum adventuræ ! Accessisse etiam novam tempestatem regno tumultûs Gallici, cui vix consensu & concordiâ regum resisti queat. Si verò ad externum bellum domestica seditio adjiciatur, sisti non posse ; 4 nec aliud eum quàm, ne frater in regno moriatur, sibi ipsi spem propinquam regni erepturum. Si utraque gloriosa res esset, & servasse fratri regnum, & eripuisse ; servati tamen regni,*

3 *Eum qui postea regnavit*] Attalum Philometora, qui regnavit post hunc Attalum patruum suum, & hærede populo Romano decessit.

4 *Nec aliud eum quàm*] Ex more Livii supplemus *effecturum. Nec aliud eum* effecturum, *quàm sibi ipsi spem propinquam regni erepturum, ne frater in regno moriatur*, id est, dum vetat ne frater in regno moriatur. Prohibendo ne frater in regno moriatur, hoc assequetur ipse, ut sibi spem propinquam regni eripiat.

Digitized by Google

quæ juncta pietati sit, potiorem laudem fuisse. Sed enimvero quum detestabilis altera res & proxima parricidio sit, quid ad deliberationem dubii superesse? Utrùm enim partem regni petiturum esse, an totum erepturum? si partem; ambo infirmos distractis viribus, & omnibus injuriis obnoxios fore: si totum; privatumne ergo majorem fratrem, an exsulem illâ ætate, illâ corporis infirmitate; 5 an ultimùm mori jussurum? Egregium enim (ut fabulis traditus impiorum fratrum eventus taceatur) Perſei exitum videri, qui ex fraterna cæde raptum diadema, in templo Samothracum, velut præsentibus diis exigentibus pœnas, ad pedes victoris hostis prostratus posuerit. Eos ipsos qui non illi amici, sed Eumeni infesti, stimulent eum, pietatem constantiamque laudaturos, si fidem ad ultimum fratri præstitisset. U.c.585. a.C.167.

XX. Hæc plus valuere in Attali animo. Itaque introductus in senatum, gratulatus victoriam; & sua merita eo bello, fratrisque, si qua erant, & Gallorum defectionem, quæ nuper ingenti motu facta erat, exposuit. Petiit, ut legatos mitteret ad eos, quorum auctoritate ab armis avocarentur. His pro regni utilitate editis mandatis, Ænum sibi & Maroneam petiit. Ita destitutâ eorum spe qui, fratre accusato, partitionem regni petiturum crediderant, 6 curiam excessit. Rarò aliàs quisquam rex aut privatus, tanto favore tantoque omnium assensu, est auditus; omnibus honoribus muneribusque, & præsens est cultus, & proficiscentem prosequuti sunt. Inter multas Asiæ Græciæque legationes, Rhodiorum maximè legati civitatem converterunt; nam quum primò in *Stratio obtemperat Attalus.*

Rhodiorum legati.

5 *An ultimùm*] *Ultimùm* hîc interpretamur *ad ultimum, denique.*

6 *Curiam excessit*] Sic dicitur *egredi castra, urbem.*

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167 veste candida visi essent, quod gratulantes decebat, &, si sordidam vestem habuissent, lugentium Persei casum præbere speciem poterant; postquam consulti ab M. Junio consule Patres, stantibus in comitio legatis, an locum, lautia, senatumque darent, nullum hospitale jus in iis servandum censuerunt; egressus e curia consul, quum Rhodii gratulatum se de victoria purgatumque civitatis crimina dicentes venisse, petissent ut senatus sibi daretur, pronuntiat: *Sociis & amicis, & alia comiter atque hospitaliter præstare Romanos, & senatum dare consuesse: Rhodios non ita meritos eo bello, ut amicorum sociorumve numero habendi sint.* His auditis, prostraverunt se omnes humi, consulemque & cunctos qui aderant, orantes, ne nova falsaque crimina plus obesse Rhodiis æquum censerent, quàm antiqua merita, quorum ipsi testes essent. Extemplo veste sordidâ sumptâ, domos principum cum precibus ac lacrymis circumibant, orantes, ut priùs cognoscerent causam, quàm condemnarent.

Thalnæ rogatio contra Rhodios. XXI. M'. Juvencius Thalna prætor, cujus inter cives & peregrinos jurisdictio erat, populum adversùs Rhodios incitabat: rogationemque promulgaverat, *Ut Rhodiis bellum indiceretur, & ex magistratibus ejus anni deligerent, qui ad id bellum cum classe mitteretur:* se eum sperans futurum esse. Huic actioni M. Antonius, & M. Pomponius tribuni plebis adversabantur. Sed & prætor novo maloque exemplo rem ingressus erat, quòd antè non consulto senatu, non consulibus certioribus factis, de sua unius sententia rogationem ferret, *Vellent, juberentne Rhodiis bellum indici;* quum antea semper priùs senatus de bello consultus esset, deinde ad populum latum:

Digitized by Google

7 & tribuni plebis, quum ita traditum esset, ne quis priùs intercederet legi, quàm privatis suadendi dissuadendique legem potestas facta esset, eoque persæpe evenissent, ut qui non professi essent se intercessuros, animadversis vitiis legis ex oratione dissuadentium, intercederent, & qui ad intercedendum venissent, desisterent, victi auctoritatibus suadentium legem. Tum inter prætorem tribunosque omnia intempestivè agendi certamen erat. Tribuni festinationem prætoris, antè tempus intercedendo, [quum damnarent, imitabantur. Hoc tantùm intercessioni suæ prætendebant,] in adventum im[peratoris & decem legatorum ex Macedonia, qui re diligentissimè ex litteris tabulisque perpensâ certò indicaturi essent, quo quæque civitas in Persea Romanosve animo fuisset, totam de Rhodiis consultationem rejici opus esse. Sed quum nihilominus prætor propositum urgeret, eò res proceſſit, ut Antonius tribunus, productis ad populum legatis, procedentem contrà Thalnam & dicere incipientem de Rostris detraheret, Rhodiisque concionem præberet. Ceterùm, etsi præcipitem ac fervidum prætoris conatum par tribuni pervicacia discussserat, nondum tamen cura decesserat Rhodiorum animis. Patres enim erant infensissimi: ut imminenti malo levati magis in præsens Rhodii, quàm omnino liberati essent. Igitur quum diu multúmque precantibus tandem senatus datus esset, introducti a consule, primò prostratis humi corporibus diu flentes jacuerunt. Deinde quum excitatos consul dicere jussisset, Astymedes quàm maximè com-

U.c.585. 1.C.167. Suppl.

7 *Et tribuni plebis*] Supple, *novo maloque exemplo* adversabantur huic actioni.

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. posito ad commovendam miserationem habitu, in hunc modum verba fecit.

Oratio Rhodiorum in senatu.

XXII. *Hic luctus & squallor paulo antè florentium amicitiâ vestrâ sociorum, P. C. non potest non esse etiam iratis miserabilis. At quanto justior vestras mentes subibit miseratio, si cogitare volueritis, quàm durâ conditione causam hîc apud vos prope jam damnatæ civitatis agamus? Ceteri rei fiunt antequam damnentur: nec priùs luunt supplicia, quàm de culpa constet. Rhodii] peccaverimusne, adhuc dubium est: pœnas, ignominias omnes jam patimur. Antea Carthaginiensibus victis, Philippo, Antiocho superatis, quum Romam venissemus, ex publico hospitio in curiam gratulatum vobis, Patres Conscripti, ex curia in Capitolium ad deos vestros dona ferentes [deducebamur:] nunc ex sordido diversorio vix mercede recepti, ac prope hostium more extra urbem manere jussi, in hoc squallore, venimus in curiam Romanam Rhodii, quos provinciis nuper Lyciâ atque Cariâ, quos præmiis atque honoribus amplissimis donastis. Et Macedonas Illyriosque liberos esse (ut audimus) jubetis, quum servierint antequam vobiscum bellarent: (nec cujusquam fortunæ invidemus, immo agnoscimus clementiam populi Romani) Rhodios, qui nihil aliud quàm quieverunt hoc bello, hostes ex sociis facturi estis? Certè quidem vos estis Romani, qui ideo felicia bella vestra esse, quia justa sint, præ vobis fertis, nec tam exitu eorum, quòd vincatis, quàm principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriamini. Messana in Sicilia oppugnata, Carthaginienses; Athenæ oppugnatæ, & Græcia in servitutem petita, & adjutus Annibal pecuniâ, auxiliis, Philippum hostem fecerunt. Antiochus ipse ultro, ab Ætolis hostibus vestris arcessitus, ex Asia classe in Græciam trajecit: Demetriade,*

Digitized by Google

& Chalcide, & saltu Thermopylarum occupato, de possessione imperii vos dejicere conatus. Cum Perseo, socii vestri oppugnati, alii interfecti reguli principesque gentium aut populorum, causa belli vobis fuere. Quem tandem titulum nostra calamitas habitura est, si perituri sumus? Nondum segrego civitatis causam a Polyarato & Dinone civibus nostris, & iis quos, ut traderemus vobis, adduximus. Si omnes Rhodii æquè noxii essemus, quod nostrum in hoc bello crimen esset? Persei partibus favimus: & quemadmodum Antiochi Philippique bello pro vobis adversùs reges, sic nunc pro rege adversùs vos stetimus. Quemadmodum soleamus socios juvare, & quàm impigre capessere bella, C. Livium, L. Æmilium Regillum interrogate, qui classibus vestris in Asia præfuerunt. Numquam vestræ naves pugnavere sine nobis; nostrâ classe pugnavimus semel ad Samum, iterum in Pamphylia adversùs Annibalem imperatorem: quæ victoria nobis eo glorioſior est, quòd, quum ad Samum magnam partem navium adversâ pugnâ & egregiam juventutem amisissemus, ne tantâ quidem clade territi, iterum ausi sumus regiæ classi ex Syria venienti obviàm ire. Hæc non gloriandi causâ retuli, (neque enim ea nunc nostra est fortuna) sed ut admonerem, quemadmodum adjuvare socios solerent Rhodii. U.c.585. a.C.167.

XXIII. Præmia, Philippo & Antiocho devictis, amplissima accepimus a vobis. Si quæ vestra nunc est fortuna, deûm benignitate & virtute vestrâ, ea Persei fuisset, & præmia petitum ad victorem regem venissemus in Macedoniam; quid tandem diceremus? Pecuniâne a nobis adjutum, an frumento? auxiliis terrestribus, an navalibus? quod præsidium tenuisse nos? ubi pugnasse, aut sub illius ducibus, aut per nos ipsos? Si quære-

Digitized by Google

U.c.585 a.C.167 *ret, ubi miles noſter, ubi navis intra præſidia ſua fuiſſet, quid reſponderemus? Cauſam fortaſſe diceremus apud victorem, quemadmodum apud vos dicimus. Hoc enim legatos utróque de pace mittendo conſequuti ſumus, ut ab neutra parte gratiam iniremus, ab altera etiam crimen & periculum eſſet. Quamquam Perſeus verè objiceret, id quod vos non poteſtis, Patres Conſcripti, nos principio belli miſiſſe ad vos legatos, qui pollicerentur vobis quæ ad bellum opus eſſent: navibus, armis, juventute noſtrâ, ſicut prioribus bellis, ad omnia paratos fore. Ne præſtaremus, per vos ſtetit, qui de quacumque cauſa tum aſpernati noſtra auxilia eſtis. Neque fecimus igitur quicquam tamquam hoſtes, neque bonorum ſociorum defuimus officio, ſed a vobis prohibiti præſtare fuimus. Quid igitur? nihilne factum neque dictum eſt in civitate veſtra, Rhodii, quod nolletis, quo meritò offenderetur populus Romanus? Hinc jam non, quod factum eſt, defenſurus ſum, (non adeo inſanio) ſed publicam cauſam a privatorum culpa ſegregaturus. Nulla enim eſt civitas, quæ non & improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem ſemper habeat. Etiam apud vos fuiſſe audivi, qui aſſentando multitudini graſſarentur: & ſeceſſiſſe aliquando a vobis plebem, nec in poteſtate veſtra rempublicam fuiſſe. Si hoc in hac tam bene morata civitate accidere potuit, mirari quiſquam poteſt aliquos fuiſſe apud nos, qui regis amicitiam petentes plebem noſtram conſiliis depravarent? Qui tamen nihil ultrà valuerunt, quàm ut in officio ceſſaremus. Non præteribo id quod graviſſimum eſt in hoc bello crimen civitatis noſtræ. Legatos eodem tempore & ad vos & ad Perſea de pace miſimus: quod infelix conſilium furioſus (ut poſtea audivimus) orator ſtultiſſimum fecit: quem ſic loquutum conſtat, tamquam C.*

Digitized by Google

Popillius legatus Romanus, quem ad ſummoven- U.c.585.
dos a bello Antiochum & Ptolemæum reges mi- a.C.167.
ſiſtis, loqueretur. Sed tamen ea ſive ſuperbia, ſive ſtultitia appellanda eſt, eadem quæ apud vos, & apud Perſea fuit. Tam civitatum, quàm ſingulorum hominum mores ſunt: gentes quoque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ: in vinum, in Venerem proniores aliæ ſunt. Athenienſium populum fama eſt celerem & ſuprà vires audacem eſſe ad conandum: Lacedæmoniorum cunctatorem, & vix in ea quibus fidit ingredientem. Non negaverim & totam Aſiæ regionem inaniora parere ingenia, & noſtrorum tumidiorem ſermonem eſſe, quòd excellere inter finitimas civitates videamur; & idipſum non tam viribus noſtris, quàm veſtris honoribus ac judiciis. Satis quidem & tunc in præſentia caſtigata illa legatio erat, cum tam triſti reſponſo veſtro dimiſſa; ſi tum parum ignominiæ penſum eſt, hæc certè tam miſerabilis ac ſupplex legatio, etiam inſolentioris quàm illa fuit legationis ſatis magnum piaculum eſſet. Superbiam, verborum præſertim, iracundi oderunt, prudentes irrident; utique ſi inferioris adversùs ſuperiorem eſt: capitali pœnâ nemo umquam dignam judicavit. Id enimvero periculum erat, ne Romanos Rhodii contemnerent. Etiam deos aliqui verbis ferocioribus increpant, nec ob id quemquam fulmine ictum audivimus.

XXIV. *Quid igitur ſuperat quod purgemus, ſi nec factum hoſtile ullum noſtrum eſt, & verba tumidiora legati offenſionem aurium, non perniciem civitatis, meruerunt?* 8 *Voluntatis noſtræ tacitæ velut litem æſtimari veſtris inter vos ſermonibus audio, Patres Conſcripti: faviſſe nos regi, & illum vincere maluiſſe; ideo bello perſe-*

8 *Voluntatis Æſtimare litem*] Eſt expendere quam mulctam pœnamve voluntas mala mereatur.

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. *quendos esse credunt. Alii vestrûm, voluisse quidem nos hoc, non tamen ob id bello persequendos esse: neque moribus neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut, si quis vellet inimicum perire, 9 si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. His, qui nos pœnâ, non crimine liberant, gratiam quidem habemus: ipsi nobis hanc dicimus legem; si omnes voluimus quod arguimur, non distinguimus voluntatem a facto: omnes plectamur; si alii principum nostrorum vobis, alii regi faverunt, non postulo ut propter nos, qui partium vestrarum fuimus, regis fautores salvi sint: illud deprecor, ne nos propter illos pereamus. Non estis vos illis infestiores quàm civitas ipsa, & hoc quia sciebant, plerique eorum aut profugerunt, aut mortem sibi consciverunt; alii damnati a nobis, in potestate vestra erunt, Patres Conscripti. Ceteri Rhodii, sicut gratiam nullam meriti hoc bello, ita ne pœnam quidem sumus. Priorum nostrorum benefactorum cumulus, hoc quod nunc cessatum in officio est, expleat. Cum tribus regibus gessistis bella per hos annos; ne plus obsit nobis quòd uno bello cessavimus, quàm prosit quòd duobus bellis pro vobis pugnavimus. Philippum, Antiochum, Persea, tamquam tres sententias ponite; duæ nos absolvunt: 1 una dubia*

9 *Si nihil fecerit*] Gronovius scripsisse Livium credit, *ut is si nihil fecerit.* Vid. suprà l. XXII, c. 11, & l. XXXVI, c. 3.

1 *Una dubia est, ut gravior fit*] *Una* sententia, *ut gravior fit*, id est, etiamsi severior, durior fit, *dubia est.* Si quis, inquiunt Rhodii, benignè de nobis judicare vellet, etiam in bello adversùs Persea nos aliqua in parte socialibus officiis non defuisse existimaret, quum nostram Romanis operam initio hujus belli pollicîti fuerimus. Sed si severiùs ac graviùs rem æstimare velit, nihil amplius facere poterit, quàm ut de nostra erga Romanos fide dubitet. Dubia erit ejus sententia: non

Digitized by Google

est, ut gravior sit. 2 *Illi de nobis si judicarent,* U.c.585.
damnati essemus. Vos judicate, Patres Conscripti, a.C.167.
sit Rhodus in terris, an funditus deleatur. Non enim de bello deliberatis, Patres Conscripti, quod inferre potestis, gerere non potestis; quum nemo Rhodiorum arma adversùs vos laturus sit. Si perseverabitis in ira, tempus a vobis petemus, quo hanc funestam legationem domum referamus: omnia libera capita, quidquid Rhodiorum virorum, feminarum est, cum omni pecunia nostra naves conscendemus; ac, relictis penatibus publicis privatisque, Romam veniemus: & omni auro & argento, quicquid publici, quicquid privati est, in Comitio, in vestibulo curiæ vestræ, cumulato, corpora nostra conjugumque ac liberorum vestræ potestati permittemus; hîc passuri quodcumque patiendum erit. Procul ab oculis nostris urbs nostra diripiatur, incendatur. Hostes Rhodios esse, Romani judicare possunt: est tamen & nostrum aliquod de nobis judicium, qui numquam judicabimus nos vestros hostes: nec quicquam hostile, etiam si omnia patiemur, faciemus.

XXV. Secundùm talem orationem universi rursus prociderunt, ramosque oleæ supplices jactantes, tandem excitati, curiâ excesserunt. Tunc sententiæ interrogari cœptæ. Infestissimi Rhodiis erant, qui consules prætoresve aut legati gesserant in Macedonia bellum. Plurimùm causam eorum adjuvit M. Porcius Cato, qui asper ingenio, tum lenem mitemque senatorem egit. 3 Non inferam simulacrum viri co-

absolvet quidem, sed nec damnabit.

2 *Illi*] Philippus, Antiochus, atque etiam Perseus.

3 *Non inferam*] Non inferam hoc loco imaginem adumbratam eloquentiæ Catonis, scribendo orationem tamquam ab illo habitam.

Digitized by Google

U.c.585 a.C.167. pioſi, quæ dixerit referendo: ipſius oratio ſcripta exſtat, Originum quinto libro incluſa. Rhodiis reſponſum ita redditum eſt, ut nec hoſtes fierent, nec ſocii permanerent. Philocrates & Aſtymedes principes legationis erant.

Rhodiis anceps reſponſum datum.

Partem cum Philocrate renuntiare Rhodum legationem placuit, *partem cum Aſtymede Romæ ſubſiſtere*, [*ut*] *quæ agerentur ſciret, certioreſque ſuos faceret.* In præſentia deducere ante certam diem ex Lycia Cariaque 4 juſſerunt præfectos. Hæc Rhodum nuntiata, quæ per ſe triſtia fuiſſent, quia majoris mali levatus erat timor, quum bellum timuiſſent, in gaudium renuntiata verterunt. Itaque extemplo coronam 5 viginti millium aureorum decreverunt: 6 Theodotum præfectum claſſis in eam legationem miſerunt. Societatem ab Romanis ita volebant peti, ut nullum de ea re ſcitum 7 populi fieret, aut litteris mandaretur: 8 quòd, niſi impetrarent, major repulſis ignominia eſſet. Præfecti claſſis id unius erat jus, ut agere de ea re ſine rogatione ulla perlata poſſet; nam ita per tot annos in amicitia fuerant, ut ſociali fœdere ſe cum Romanis non illigarent: ob nullam aliam cauſam, quàm ne ſpem regibus abſcinderent auxilii ſui, ſi cui opus eſſet, neu ſibi ipſis fructus ex benignitate & fortuna eorum perci-

Rhodii ſocietatem a Rom. petunt.

4 *Juſſerunt*] Patres Romani.

5 *Viginti millium aureorum*] Viginti millia aureorum æquiparantur pondere marcis noſtratibus 625. Ejuſdem pretii & ponderis coronam obtuliſſe legati Pamphylii memorantur, ſuprà l. XLIV, c. 14.

6 *Theodotum*] Theætetum vocat Polybius.

7 *Populi*] Rhodii.

8 *Quòd, niſi impetrarent*] Quia, ſi non impetrarent, poſtquam populus & univerſa civitas id poſtulandum decreſſet, major ignominia futura erat repulſis, quàm ſi præfectus claſſis id quaſi ſuo nomine petere videretur.

Digitized by Google

piendi. Tunc utique petenda societas videbatur, non quæ tutiores eos ab aliis faceret, (nec enim timebant quemquam, præter Romanos) sed quæ ipsis Romanis minùs suspectos. Sub idem ferè tempus & Caunii descivere ab his, & Mylassenses Euromensium oppida occuparunt. Non ita fracti animi civitatis erant, ut non sentirent, si Lycia & Caria ademptæ ab Romanis forent, cetera aut se ipsa per defectionem liberarent, aut a finitimis occuparentur, includi se insulæ parvæ, & sterilis agri littoribus, quæ nequaquam alere tantæ urbis populum posset; missâ igitur juventute propere & Caunios, quamquam Cibyratarum adsciverant auxilia, coegerunt imperio parêre; & Mylassenses Alabandenosque, qui Euromensium provinciâ ademptâ, ad ipsos conjuncto exercitu venerunt, circa Orthosiam acie vicerunt. U.c.585. a.C.167.

XXVI. Dum hæc ibi, alia in Macedonia, alia Romæ geruntur, interim in Illyrico L. Anicius, rege Gentio, sicut antè dictum est, in potestatem redacto, Scodræ, quæ regia fuerat, præsidio imposito Gabinium præfecit, Rhizoni & Olcinio urbibus opportunis C. Licinium. Præpositis his Illyrico, cum reliquo exercitu in Epirum est profectus; ubi prima Phanota ei dedita, totâ multitudine cum insulis obviàm effusâ; hîc præsidio imposito in Molossidem transgressus: cujus omnibus oppidis, præter Passaronem, & Tecmonem, & Phylacen, & Horreum, receptis, primùm ad Passaronem ducit. Antinous & Theodotus principes ejus civitatis erant, insignes & favore Persei, & odio adversùs Romanos: iidem universæ genti auctores descisendi ab Romanis. Hi conscientiâ privatæ noxæ, quia ipsis nulla spes veniæ erat, ut communi ruinâ patriæ op- *Anicii res gestæ in Epiro.*

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. primerentur, clauserunt portas : multitudinem, ut mortem servituti præponerent, hortantes. Nemo adversùs præpotentes viros hiscere audebat. Tandem Theodotus quidam, nobilis & ipse adolescens, quum major a Romanis metus timorem a principibus suis vicisset, *Quæ vos rabies*, inquit, *agitat, qui duorum hominum noxæ 9 civitatis accessionem facitis? Equidem pro patria qui letum oppetissent, sæpe fando audivi: qui patriam pro se perire æquum censerent, hi primi inventi sunt. Quin aperimus portas, & imperium accipimus, quod Orbis terrarum accepit?* Hæc dicentem quum multitudo sequeretur, Antinous & Theodotus in primam stationem hostium irruperunt, atque ibi offerentes se ipsi vulneribus interfecti; urbs dedita est Romanis. Simili pertinaciâ Cephali principis clausum Tecmonem, ipso interfecto, per deditionem recepit. Nec Phylace, nec Horreum, oppugnationem tulerunt. Pacatâ Epiro, divisisque in hiberna copiis per opportunas urbes, regressus ipse in Illyricum, Scodræ, quò quinque legati ab Roma venerant, evocatis ex tota provincia principibus, conventum habuit. Ibi pro tribunali pronuntiavit de sententia consilii :

Decretum de Illyriis. *Senatum populumque Romanum Illyrios esse liberos jubere; præsidia ex omnibus oppidis, arcibus, & castellis sese deducturum. Non solùm liberos, sed etiam immunes fore Issenses & Taulantios, Dassaretiorum Pirustas, Rhizonitas, Olciniatas, quòd incolumi Gentio, ad Romanos defeciissent. Daorseis quoque immunitatem dare; quòd, relicto Caravantio, cum armis ad Romanos transissent. Scodrensibus, & Dassarensibus, & Selepitanis*,

9 *Civitatis accessionem facitis*] Lege *civitatem*. Sensus est : qui vultis civitatem sequi fortunam duorum noxiorum capitum.

Digitized by Google

ceteriſque Illyriis, vectigal dimidium ejus quod regi 1 *pendiſſent.* Inde in tres partes Illyricum diviſit; unam eam fecit quæ ſuprà dicta eſt, alteram Labeatas omnes, tertiam Agravonitas, & Rhizonitas, & Olciniatas, accolaſque eorum. Hac formulâ dictâ in Illyrico, ipſe in Epiri Paſſaronem in hiberna rediit. U.c.585. a.C.167.

XXVII. Dum hæc in Illyrico geruntur, Paullus ante adventum decem legatorum Q. Maximum filium, jam ab Roma regreſſum, ad Æginium & Agaſſas diripiendas mittit: Agaſſas, quòd quum Marcio conſuli tradidiſſent urbem, petitâ ultro ſocietate Romanâ, defecerant rurſus ad Perſea. Æginienſium novum crimen erat; famæ de victoria Romanorum fidem non habentes, in quoſdam militum urbem ingreſſos hoſtiliter ſævierant. Ad Æniorum quoque hoſtiliter urbem diripiendam L. Poſtumium miſit, quòd pertinaciùs, quàm finitimæ civitates, in armis fuerant. Autumni ferè tempus erat: cujus temporis initio circumeundam Græciam, viſendaque 2 quæ nobilitata famâ magis auribus accepta ſunt, quàm oculis noſcuntur, ut ſtatuit, præpoſito caſtris C. Sulpicio Gallo, profectus cum haud magno comitatu, tegentibus latera Scipione filio & Athenæo Eumenis regis fratre, per Theſſaliam Delphos petit, inclytum oraculum: ubi ſacrificio Apollini facto, inchoatas in veſtibulo columnas, quibus impoſituri ſtatuas regis Perſei fuerant, ſuis ſtatuis victor deſtinavit. Lebadiæ quoque templum 3 Jovis Trophonii

Macedoniæ tres urbes direptæ a Rom.

Paullus Græciam peragrat.

1 *Pendiſſent*] Uſitatius foret *pependiſſent.* Vid. tamen de hoc verbo Nov. Method. Ling. Lat.

2 *Quæ.... magis auribus accepta ſunt, quàm oculis noſcuntur*] Quæ vulgò plerique auribus accipere ſatis habent, nec curant etiam noſcere oculis.

3 *Jovis Trophonii*] De Trophonii oracuło, & Her-

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. adiit; ibi quum vidisset os specûs, per quod oraculo utentes scisciatum deos descendunt; sacrificio Jovi Hercynnæque facto, quorum ibi templum est, Chalcidem ad spectaculum Euripi, Eubœæque insulæ ponte continenti junctæ descendit. A Chalcide Aulidem trajicit, trium millium spatio distantem, portum inclytum statione quondam mille navium Agamemnoniæ classis: Dianæque templum, ubi navibus cursum ad Trojam, filiâ victimâ aris admotâ, rex ille regum petiit. Inde Oropum Atticæ ventum est, 4 ubi pro deo vates Amphilochus colitur: templumque vetustum est fontibus rivisque circà amœnum. Athenas inde, 5 plenas quidem & ipsas vetustate famæ, multa tamen visenda habentes: arcem, 6 portus, muros Piræum urbi jungentes, navalia, magnorum imperatorum monumenta, simulacra deorum hominumque, omni genere & materiæ & artium insignia.

XXVIII. Sacrificio Minervæ præsidi arcis in urbe facto profectus, Corinthum altero die pervenit; urbs erat tunc præclara 7 ante exsci-

cynna, quæ infrà nominatur, vid. Pausaniam in Bœoticis. Ibi fusè descriptum reperies & locum ipsum, & ritum consulendi oraculi.

4 *Ubi pro deo vates Amphilochus colitur*] Videtur Livius hoc loco *Amphilochum* dixisse pro *Amphiarao*.

5 *Plenas quidem & ipsas vetustate famæ, multa tamen*] Plenas quidem monumentis vetustatis, quæ nihil aliud insigne habeant, quàm quòd repræsentant heroicorum temporum memoriam; multa tamen habentes, quæ per se ipsa, & ob structuræ magnificentiam, aut excellentiam artificii, visenda sint.

6 *Portus*] In Piræeo solo tres erant portus. Præterea & duos alios ad Munychiam & ad Phalerum portus habebant Athenienses.

7 *Ante exscidium*] Co-

Digitized by Google

dium; arx quoque & Isthmus præbuere spectaculum: arx intra mœnia in immanem altitudinem edita, scatens fontibus: Isthmus, duo maria ab occasu & ortu solis finitima, arctis faucibus dirimens. Sicyonem inde & Argos nobiles urbes adit: inde haud parem opibus Epidaurum, sed inclytam Æsculapii nobili templo: quod quinque millibus passuum ab urbe distans, nunc vestigiis revulsorum donorum, tum donis dives erat, quæ remediorum salutarium ægri mercedem sacraverant deo. Inde Lacedæmonem adit, non operum magnificentiâ, sed disciplinâ institutisque memorabilem: unde per Megalopolin Olympiam ascendit; ubi & alia quidem spectanda visa, & Jovem velut præsentem intuens, 8 motus animo est. Itaque, haud secus quàm si in Capitolio immolaturus esset, sacrificium amplius solito apparari jussit. Ita peragratâ Græciâ, ut nihil eorum, quæ quisque Persei bello privatim aut publicè sensisset, inquireret, ne cujus metu sollicitaret animos sociorum, Demetriadem quum revertisset, in itinere sordidata turba Ætolorum occurrit: mirantique & percunctanti quid esset, defertur, quingentos quinquaginta principes ab Lycisco & Tisippo, circumsesso senatu per milites Romanos missos a Bæbio præside, interfectos; alios in exsilium actos esse; bonaque eorum qui interfecti essent, & exsulum, 9 possidere qui arguebant. Jussis Amphipolim adesse, ipse convento Cn. Octavio Demetriade, post- U.c.585. a.C.167.

rinthus excisa a Mummio est, altero & vicesimo post hunc anno.

8 *Motus animo est*] Plutarchus refert memorabile Æmilii dictum: Phidias solus, inquit, effinxisse videtur eum Jovem quem cecinit Homerus.

9 *Possidere qui arguebant*] Eos qui arguebant, sive accusatores.

Digitized by Google

U.c.585 a.C.167. quam fama accidit trajeciſſe jam mare decem legatos, omnibus aliis omiſſis, 1 Apolloniam ad eos pergit; quò quum Perſeus obviàm Amphipoli nimis ſolutâ cuſtodiâ proceſſiſſet, (id diei iter eſt) ipſum quidem benignè alloquutus eſt: ceterùm, poſtquam in caſtra ad Amphipolim venit, graviter increpuiſſe traditur C. Sulpicium: primùm quòd Perſea, tam procul a ſe vagari per provinciam paſſus eſſet: deinde quòd adeo indulſiſſet militibus, ut nudare tegulis muros urbis ad tegenda hibernacula ſua pateretur; referrique tegulas & reſarciri tecta, ſicut fuerant, juſſit. Et Perſea quidem cum majore filio Philippo, traditos A. Poſtumio, in cuſtodiam miſit: filiam cum minore filio a Samothrace accitos Amphipolim, omni liberali cultu habuit.

Redit Paullus in Macedoniam.

Amphipoli res Macedoniæ componit.

XXIX. Ipſe ubi dies venit, quo adeſſe Amphipolim denos principes civitatum juſſerat, litteraſque omnes, quæ ubique depoſitæ eſſent, & pecuniam regiam conferri, cum decem legatis, circumfuſâ omni multitudine Macedonum, in tribunali conſedit. Aſſuetis regio imperio, tamen novum formam terribilem præbuit tribunal: 2 ſummotor aditûs, præco, accenſus, inſueta omnia oculis auribuſque, 3 quæ vel ſocios, nedum hoſtes victos, terrere poſ-

1 *Apolloniam*] Intellige Apolloniam Chalcidicam, ſitam inter Chabrium & Strymona fluvios.

2 *Summotor aditûs*] Lictor qui ſummoveret obvios, nec adire ad proconſulem fineret.

3 *Quæ vel ſocios, nedum hoſtes victos, terrere poſſent*] Si hæc ſana ſunt, habes exemplum particulæ *nedum* ſumptæ pro *non ſolùm*: Cicero eodem ſenſu illam uſurpavit, l. X, ad Att. ep. 16. *Tu quoniam quartanâ cares, & nedum morbum removiſti, ſed etiam gravedinem.* Sic enim plurimos ſcriptos habere teſtantur omnes ferè interpretes. Et rurſus Balbus &

Digitized by Google

sent. Silentio per præconem facto, Paullus Latinè, quæ senatui, quæ sibi ex consilii sententia visa essent, pronuntiavit: ea Cn. Octavius prætor (nam & ipse aderat) interpretata sermone Græco referebat. *Omnium primùm liberos esse jubere Macedonas, habentes urbes easdem agrosque, utentes legibus suis, annuos creantes magistratus: tributum dimidium ejus quod pependissent regibus, pendere populo Romano. Deinde in quatuor regiones dividi Macedoniam. Unam fore & primam partem, quod agri inter Strymonem, & Nessum amnem sit: accessurum huic parti trans Nessum ad orientem versùs, quâ Perseus tenuisset, vicos, castella, oppida, præter Ænum, & Maroneam, & Abdera; trans Strymonem autem vergentia ad occasum, Bisalticam omnem cum Heraclea quam Sinticen appellant. Secundam fore regionem, quam ab ortu Strymo amplecteretur amnis, præter Sinticen Heracleam & Bisaltas: ab occasu quâ Axius terminaret fluvius, additis Pæonibus, qui prope Axium flumen ad regionem orientis colerent. Tertia pars facta, quam Axius ab oriente, Peneus amnis ab occasu, cingunt: ad septentrionem Bora mons objicitur; adjecta huic parti regio Pæoniæ, quâ ab occasu præter Axium amnem porrigitur. Edessa quoque & Beræa eódem concesserunt. Quarta regio trans Boram montem unâ parte confinis Illyrico, alterâ Epiro. Capita regionum, ubi concilia fierent, primæ regionis Amphipolim, secundæ Thessalonicen, tertiæ Pellam, quartæ Pelagoniam fecit. Eò concilia suæ cujusque regionis indici, pecuniam conferri, ibi magistratus creari jussit.* U.c.585. a.C.167.

Decretum de Macedonibus.

Oppius in ep. ad Cic. l. IX, ad Att. *Nedum hominum humilium, ut nos sumus, sed etiam amplissimorum virorum consilia ex eventu, non ex voluntate, a plerisque probari solent.*

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. Pronuntiavit deinde, 4 neque connubium, neque commercium agrorum ædificiorumque inter se, placere cuiquam extra fines regionis suæ esse. Metalla quoque auri atque argenti non exerceri: ferri & æris permitti; vectigal, exercentibus, dimidium ejus impositum quod pependissent regi. Et sale invecto uti vetuit. Dardanis repetentibus Pæoniam, quòd & sua fuisset, & continens esset finibus suis, omnibus dare libertatem pronuntiavit, qui sub regno Persei fuissent. Post non impetratam Pæoniam, 5 salis commercium dedit: tertiæ regioni imperavit, ut Stobos Pæoniæ deveherent, pretiumque statuit. Navalem materiam & ipsos cædere, & alios pati vetuit. Regionibus quæ affines barbaris essent (exceptâ autem tertiâ, omnes erant) permisit, ut præsidia armata in finibus extremis haberent.

XXX. Hæc pronuntiata primo die conventûs, variè affecerunt animos. Libertas præter spem data arrexit, & levatum annuum vectigal. Regionatim commerciis interruptis ita videri lacerati, tamquam animalia in artus alterum alterius indigentes distracta: adeo quanta Macedonia esset, quàm divisui facilis, 6 & se ipsa quæque contenta pars esset, Macedones quoque ignorabant. Pars prima Bisaltas habet,

Partes Macedoniæ quatuor.

4 *Neque connubium, neque commercium*] Jam olim similis lex a Romanis dicta, Latinis & Hernicis, VIII, 14, IX, 43.

5 *Salis commercium dedit*] Permisit Dardanis salem ex Macedonia mercari: quem ut faciliùs Dardani habere possent, imperavit tertiæ regioni, ubi nimirum maxima salis copia erat, ut Stobos deveherent, quod oppidum haud procul aberat a Dardanorum finibus.

6 *Et se ipsa quæque contenta pars*] Id est, quàm sibi ipsa quæque pars sufficeret.

Digitized by Google

fortissimos viros, (7 trans Nessum amnem incolunt, & circa Strymonem) & multas frugum proprietates, & metalla, & opportunitatem Amphipolis: quæ objecta claudit omnes ab oriente sole in Macedoniam aditus. Secunda pars celeberrimas urbes, Thessalonicen & Cassandriam, habet; ad hoc Pallenen fertilem ac frugiferam terram: maritimas quoque opportunitates ei præbent portus ad Toronem, ac montem Atho, (8 Æneæ vocant hunc) alii ad insulam Eubœam, alii ad Hellespontum opportunè versi. Tertia regio nobiles urbes Edessam, & Berœam, & Pellam habet, & Vettiorum bellicosam gentem: incolas quoque permultos Gallos & Illyrios, impigros cultores. Quartam regionem Eordæi & Lyncestæ & Pelagones incolunt: juncta his Atintania, & Stymphæis, & Elimiotis; frigida hæc omnis, duraque cultu & aspera plaga est: cultorum quoque ingenia terræ similia habet; ferociores eos & accolæ barbari faciunt; nunc bello exercentes, nunc in pace miscentes ritus suos. Divisæ itaque Macedoniæ partium usibus separatis, 9 quæ universos teneret Macedonas formula dicta, 1 quum leges quoque se daturum ostendisset. U.c.585. a.C.167.

7 *Trans Nessum amnem incolunt*] Immo *citra Nessum*, si reliquam Macedoniam respicias, & Romam quoque, ubi Livius scribebat.

8 *Æneæ vocant hunc*] *Hunc*, id est, portum ad montem Atho, *vocant Æneæ* portum.

9 *Quæ universos teneret Macedonas formula dicta*: id est, forma quædam regiminis præscripta fuit, quam non hæc aut illa pars Macedoniæ, sed universi Macedones sequi juberentur.

1 *Quum leges quoque*] Atque etiam se leges iis daturum promisit Æmilius: quod & reverâ exsequutus esse memoratur, infrà c. 32.

Digitized by Google

U.c.585. XXXI. Ætoli deinde citati : in qua cogni-
a.C.167. tione magis utra pars Romanis, utra regi fa-
Judicium de Ætolis. visset, quæsitum est, quàm utri fecissent injuriam aut accepissent. Noxâ liberati interfectores : exsilium pulsis æquè ratum fuit, ac mors interfectis. A. Bæbius unus est damnatus, quòd milites Romanos præbuisset ad ministerium cædis. Hic eventus Ætolorum causæ, in omnibus Græciæ gentibus populisque, eorum qui
Assentatorum Romanæ potentiæ superbia. partis Romanorum fuerant, inflavit ad intolerabilem superbiam animos : & obnoxios pedibus eorum subjecit, quos aliquâ parte suspicio favoris in regem contigerat. Tria genera principum in civitatibus erant : duo, quæ adulando aut Romanorum imperium, aut amicitiam regum, sibi privatim opes oppressis faciebant civitatibus : medium unum, utrique generi adversum, libertatem & leges tuebatur. His ut major apud suos caritas, ita minor apud externos gratia erat. Secundis rebus elati Romanorum partis ejus fautores, soli tum in magistratibus, soli in legationibus erant. Hi quum frequentes & ex Peloponneso, & ex Bœotia, & ex aliis Græciæ conciliis adessent, implevere aures decem legatorum : *Non eos tantùm, qui se propalam* 2 *per vanitatem jactassent tamquam hospites & amicos Persei, sed multo plures alios ex occulto favisse, reliquos per speciem tuendæ libertatis in conciliis adversùs Romanos omnia instruxisse ; nec aliter eas mansuras in fide gentes, nisi, fractis animis partium, aleretur confirmareturque auctoritas eorum qui nihil præter imperium Romanorum spectarent.* Ab his editis nominibus, evocati litteris imperatoris ex Ætolia, Acarnaniaque, & Epiro, & Bœotia, qui Romam ad causam dicendam seque-
Inquisitiones in eos qui faverant Perseo.

2 *Per vanitatem*] Per inconsultam levitatem.

rentur :

Digitized by Google

rentur : in Achaiam ex decem legatorum numero profecti duo, C. Claudius, & Cn. Domitius, ut ipsi edicto evocarent. Id duabus de causis factum : una, quòd fiduciæ plus animorumque esse Achæis ad non parendum credebant, & forsitan etiam in periculo fore Callicratem & ceteros criminum auctores delatoresque : altera, cur præsentes evocarent, causa erat, quòd ex aliis gentibus principum litteras deprehensas in commentariis regiis habebant; in Achæis cæcum erat crimen, nullis eorum litteris inventis. Ætolis dimissis, Acarnanum citata gens : in his nihil novatum, nisi quòd Leucas exempta est Acarnanum concilio. Quærendo deinde latiùs, qui publicè aut privatim partium regis fuissent, in Asiam quoque cognitionem extendêre : & ad Antissam in Lesbo insula diruendam, traducendos Methymnam Antissæos, Labeonem miserunt : quòd Antenorem, regium præfectum, quo tempore cum lembis circa Lesbum est vagatus, portu receptum commeatibus juvissent. Duo securi percussi viri insignes : Andronicus Andronici filius Ætolus, quòd patrem sequutus, arma contra populum Romanum tulisset; & Neo Thebanus, quo auctore societatem cum Perseo junxerant Bœoti. U.C. 585. a.C. 167.

XXXII. His rerum externarum cognitionibus interpositis, Macedonum rursus advocatum concilium : pronuntiatum, *Quod ad statum Macedoniæ pertineat, senatores, quos Synedros vocant, legendos esse, quorum consilio respublica administraretur.* Nomina deinde sunt recitata principum Macedonum, quos cum liberis majoribus quàm quindecim annos natis, præcedere in Italiam placeret. Id primâ specie sævum, mox apparuit multitudini Macedonum *Principes Macedones in Italiam ablegati.*

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. pro libertate ſua eſſe factum; nominati ſunt enim regis amici purpuratique, duces exercituum, præfecti navium, aut præſidiorum; ſervire regi humiliter, aliis ſuperbè imperare aſſueti: prædivites alii, alii, quos fortunâ non æquarent, his ſumptibus pares: regius omnibus victus veſtituſque: nulli civilis animus, neque legum neque libertatis æquæ patiens. Omnes igitur qui in aliquibus miniſteriis regiis, etiam qui in minimis legationibus fuerant, juſſi Macedoniâ excedere, atque in Italiam ire: qui non paruiſſet imperio, mors denuntiata. Leges Macedoniæ dedit cum tanta cura, ut non hoſtibus victis, ſed ſociis bene meritis dare videretur: & quas ne uſus quidem longo tempore, qui unus eſt legum corrector, experiendo argueret. Ab ſeriis rebus, ludicrum, quod ex multo antè præparato, & in Aſiæ civitates, & ad reges miſſis qui denuntiarent, & quum circumiret ipſe Græciæ civitates, indixerat principibus, magno apparatu Amphipoli fecit. Nam & [3] artificum omnis generis qui ludicram artem faciebant, ex toto Orbe terrarum multitudo, & athletarum, & nobilium equorum convenit: & legationes cum victimis, & quidquid aliud deorum hominumque causâ fieri magnis ludis in Græcia ſolet. Ita factum eſt, ut non magnificentiam tantùm ſed prudentiam in dandis ſpectaculis, ad quæ rudes tum Romani erant, admirarentur. Epulæ quoque legationibus paratæ, & opulentiâ & curâ eâdem. Vulgò dictum ipſius ferebant, & convivium inſtruere & ludos parare, ejuſdem eſſe qui vincere bello ſciret.

Leges dat Macedoniæ Paullus.

XXXIII. Edito ludicro omnis generis, clypeiſque æreis in naves impoſitis; cetera omnis

3 *Artificum*, Vid. not. 2, ad l. V, c. 1.

Digitized by Google

generis arma cumulata in ingentem acervum, U.C.585.
precatus Martem, Minervam, 4 Luamque ma- a.C.167.
trem, & ceteros deos quibus ſpolia hoſtium dicare jus faſque eſt, ipſe imperator face ſubditâ ſuccendit; deinde circumſtantes tribuni militum pro ſe quiſque ignes conjecerunt. Notata eſt in illo conventu Europæ Aſiæque, undique partim ad gratulationem, partim ad ſpectaculum contractâ multitudine, tantis navalibus terreſtribuſque exercitibus, ea copia rerum, ea vilitas annonæ, ut & privatis, & civitatibus, & gentibus, dona data pleraque ejus generis ſint ab imperatore, non in uſum modò præſentem, ſed etiam quod domos aveherent. Spectaculo fuit ei quæ venerat turbæ, non ſcenicum magis ludierum, non certamina hominum, aut curricula equorum, quàm præda Macedonica omnis ut viſeretur expoſita, ſtatuarum, tabularumque, textilium, & vaſorum ex auro, & argento, & ære, & ebore 5 factorum ingenti curâ in ea regia, ut non in præſentem modò ſpeciem, qualibus referta regia Alexandriæ erat, ſed in perpetuum uſum fierent. Hæc in claſſem impoſita, devehenda Romam Cn. Octavio data. Paullus benignè legatis dimiſſis, tranſgreſſus Strymonem, mille paſſuum ab Amphipoli caſtra poſuit: inde profectus, Pellam quinto die pervenit. Prætergreſſus urbem, ad Spelæum (quod vocant) biduum moratus, P. Naſicam & Q. Maximum filium cum parte copiarum ad depopulandos Illyrios, qui Perſea juverant bello, miſit, juſſos ad Oricum ſibi occurrere: ipſe Epirum

Magnificentia Paulli.

4 *Luamque matrem*] Vid. not. 2, ad l. VIII, c. 1.

5 *Factorum ingenti curâ in ea regia*] Quæ vaſa facta erant ingenti curâ in regiâ Pellæ. Huic opponitur mox in iis quæ ſequuntur regia Alexandriæ.

Digitized by Google

U.c.585. petens, quintisdecimis castris Passaronem per-
a.C.167. venit.

Epiri præda data exercitui.

XXXIV. Haud procul inde Anicii castra aberant; ad quem litteris missis, ne quid ad ea quæ fierent moveretur, *Senatum prædam Epiri civitatium, quæ ad Persea defeciſſent, exercitui dediſſe*, summissis centurionibus in singulas urbes, qui se dicerent ad præsidia deducenda venisse, ut liberi Epirotæ, sicut Macedones, essent, denos principes ex singulis evocavit civitatibus: quibus quum denuntiasset, ut aurum atque argentum in publicum proferretur, per omnes civitates cohortes dimisit; antè in ulteriores quàm in propiores profecti, ut uno die in omnes perveniretur. Edita tribunis centurionibusque erant quæ agerentur: manè omne aurum argentumque collatum: horâ quartâ signum ad diripiendas urbes datum est militibus: tantaque præda fuit, ut in equitem 6 quadringeni denarii, peditibus duceni dividerentur, centum quinquaginta millia capitum humanorum abducerentur. Muri deinde direptarum urbium diruti sunt: ea fuere oppida circa septuaginta. Vendita præda omnium, de ea summa militi numeratum est. Paullus ad mare Oricum descendit, nequaquam, ut ratus erat, expletis militum animis: qui, tamquam nullum in Macedonia gessissent bellum, expertes regiæ prædæ esse indignabantur. Orici quum missas cum Scipione Nasica Maximoque filio copias invenisset, exercitu in naves imposito, in Italiam trajecit. Et post paucos dies Anicius, conventu reliquorum Epirotarum Acarnanumque acto, jussisque in Italiam sequi principibus, quorum cognitionem causæ reservarat,

Paullus in Italiam trajicit, ut & Anicius.

6 *Quadringeni denarii*] sex, unciæ 2. *Duceni*, Mar-Marcæ argenti nostrates cæ 3, uncia 1.

Digitized by Google

& ipse, navibus exspectatis quibus usus Macedonicus exercitus erat, in Italiam trajecit. U.c.585. a.C.167. Quum hæc in Macedonia Epiroque gesta sunt, legati qui cum Attalo ad finiendum bellum inter Gallos & regem Eumenem missi erant, in Asiam pervenerunt. Induciis per hiemem factis, & Galli domos abierant, & rex in hibernа concesserat Pergamum, gravique morbo æger fuerat. 7 Ver primum ex domo excivit: jamque Synnada pervenerant, quum Eumenes ad Sardes undique exercitum contraxerat. Ibi & Romani Solovettium ducem Gallorum Synnadis alloquuti, & Attalus cum eis profectus: sed castra Gallorum intrare eum non placuit, ne animi ex disceptatione irritarentur. P. Licinius cum regulo Gallorum est loquutus, retulitque ferociorem eum deprecando factum: ut mirum videri posset, inter opulentos reges Antiochum Ptolemæumque tantùm legatorum Romanorum verba valuisse, ut extemplo pacem facerent; apud Gallos nullius momenti fuisse.

XXXV. Romam primùm reges captivi Perseus & Gentius in custodiam cum liberis abducti; dein turba alia captivorum; tum quibus Macedonum denuntiatum erat ut Romam venirent, principumque Græciæ; nam hi quoque non solùm præsentes exciti erant, sed etiam, si qui apud reges esse dicebantur, litteris arcessiti sunt. Paullus ipse post dies paucos regiâ nave ingentis magnitudinis, quam sexdecim versus remorum agebant, ornatâ Macedonis spoliis non insignium tantùm armorum, sed etiam regiorum textilium, adverso Tiberi ad urbem est subvectus, completis ripis obviàm

7 *Ver primum ex domo excivit*] Satis intelligitur hæc dici de Gallis. Res tamen clarior esset, si eorum nomen disertè exprimeretur.

Digitized by Google

U.C.585. a.C.167. effusâ multitudine. Paucos post dies Anicius & Octavius classe suâ advecti. Tribus iis omnibus decretus est ab senatu triumphus: mandatumque Q. Cassio prætori, cum tribunis plebis ex auctoritate Patrum ageret, rogationem ad plebem ferrent, ut iis, quo die urbem triumphantes inveherentur, imperium esset. Intacta invidiâ media sunt: ad summa ferme tendit. Nec de Anicii, nec de Octavii triumpho dubitatum est: Paullum, cui ipsi quoque se comparare erubuissent, obtrectatio carpsit. Antiquâ disciplinâ milites habuerat: de præda parciùs quàm speraverant ex tantis regiis opibus dederat; nihil relicturus, si aviditati indulgeretur, quod in ærarium deferret. Totus Macedonicus exercitus imperatori erat negligenter adfuturus comitiis ferendæ legis. Sed eos Ser. Sulpicius Galba, qui tribunus militum secundæ legionis in Macedonia fuerat, privatim imperatori inimicus, prensando ipse, & per suæ legionis milites sollicitando stimulaverat, ut frequentes ad suffragium adessent. *Imperiosum ducem & 8 malignum, antiquando rogationem quæ de triumpho ejus ferretur, ulciscerentur; plebem urbanam sequuturam esse militum judicia. Pecuniam illum dare non potuisse: 9 militem honorem dare posse? Ne speraret ibi fructum gratiæ, ubi non meruisset.*

Triumphus à senatu decretus Paullo Anicio, & Octavio.

XXXVI. His incitatis, quum in Capitolio

8 *Malignum*] Nimis parcum.

9 *Militem honorem dare posse*] De hoc loco variant admodum doctissimorum quoque interpretum sententiæ. Nobis nihil melius videtur, quàm quod Sigonio placuit: *militem honorem dare non posse*. Intellige autem non posse militem, quia non vult, quemadmodum imperatorem arguit Galba jactasse non posse se pecuniam dare, quum revera nollet.

Digitized by Google

rogationem eam Ti. Sempronius tribunus plebis ferret; 1 & privatis de lege dicendi locus esset, [nec] ad suadendum, ut in re minimè dubia, quisquam procederet; Ser. Galba repentè processit, & a tribuno postulavit, *Ut, quoniam hora jam octava diei esset, nec satis temporis ad demonstrandum haberet, cur L. Æmilium non juberent triumphare, in posterum diem differrent, & manè eam rem agerent. Integro sibi die ad causam eam orandam opus esse.* Quum tribunus, dicere eo die, si quid vellet, juberet; in noctem rem dicendo extraxit, referendo admonendoque *Exacta acerbè munia militiæ; plus laboris, plus periculi, quàm desideraſſet res, injunctum; contrà in præmiis, in honoribus, omnia arctata: militiamque, 2 si talibus succedat ducibus, horridiorem asperioremque bellantibus; eamdem victoribus inopem atque inhonoratam futuram. Macedonas in meliore fortuna, quàm milites Romanos esse. Si frequentes postero die ad legem antiquandam adessent, intellecturos potentes viros, non omnia in ducis, aliquid & in militum manu esse.* His vocibus incitati, postero die milites tantâ frequentiâ Capitolium compleverunt, ut aditus nulli præterea ad suffragium ferendum esset. Intro vocatæ primæ tribus quum antiquarent, concursus in Capitolium principum civitatis factus est, *Indignum facinus esse* clamitantium, *L. Paullum tanti belli victorem despoliari triumpho; obnoxios imperatores tradi licentiæ atque avaritiæ militari:* 3 *ultro nimis se per*

U.c. 585. a.C. 167.

Ser. Galba dissuadet legem de triumpho Paulli.

1 *Et privatis de lege dicendi*] Id est, suadendi dissuadendive legem.

2 *Si talibus succedat ducibus*] Si hæc sana sunt, sensus erit: si talibus ducibus res prospere succedant, si tales duces honore & præmiis augeantur.

3 *Ultro*] Id est, etiam quum nihil cogat. *Ambitionem* intellige, ut sæpe

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. *ambitionem peccare. Quid, si domini milites imperatoribus imponantur?* In Galbam pro se quisque probra ingerere. Tandem, hoc tumultu sedato, M. Servilius, qui consul & magister equitum fuerat, ut de integro eam rem agerent, ab tribunis petere, dicendique sibi ad populum potestatem facerent. Tribuni quum ad deliberandum secessissent, victi auctoritatibus principum, de integro agere cœperunt, revocaturosque se easdem tribus renuntiarunt, si M. Servilius aliique privati, qui dicere vellent, dixissent.

Servilii oratio pro triumpho.

XXXVII. Tum Servilius: *Quantus imperator L. Æmilius fuerit, Quirites, si ex alia re nulla æstimari possit, vel hoc satis erat, quòd, quum tam seditiosos & leves milites, tam nobilem, tam temerarium, tam eloquentem ad instigandam multitudinem inimicum in castris haberet, nullam in exercitu seditionem habuit. Eadem severitas imperii, quam nunc oderunt, tunc eos continuit. Itaque antiquâ disciplinâ habiti, tunc quieverunt. Servius quidem Galba, si in L. Paullo accusando tirocinium ponere, & documentum eloquentiæ dare voluit, non triumphum impedire debuit, quem, si nihil aliud, senatus justum esse judicaverat: sed, postero die quàm triumphatum, & privatum quum visurus esset, nomen deferret, & legibus interrogaret: aut serius paulo, quum primùm magistratus ipse cepisset, diem diceret, inimicum ad populum accusaret. Ita & pretium rectè facti triumphum haberet L. Paullus pro egregiè bello gesto, & pœnam, si quid & vetere gloriâ suâ, & novâ indignum fecisset. Sed videlicet, cui crimen nullum, [nullum] probrum dicere poterat, ejus obtrectare laudes voluit.*

aliàs, pravam & intempestivam gratiæ vulgi captationem.

Digitized by Google

Diem integrum heſterno die ad accuſandum L. Paullum petiit : quatuor horas, quantum ſuperat diei, dicendo abſumpſit. Quis umquam tam nocens reus fuit, cujus vitia vitæ tot horis expromi non poſſent ? Quid interim objecit, quod L. Paullus, ſi cauſam dicat, negatum velit ? Duas mihi aliquis conciones parumper faciat : unam militum Macedonicorum : puram alteram, integrioris judicii & a favore, & ab odio, univerſo judicante populo Romano. Apud concionem togatam & urbanam priùs 4 *reus agatur. Quid apud Quirites Romanos, Servi Galbæ, diceres ?* 5 *illa enim tibi totæ abſciſa oratio eſſet : in ſtatione ſeveriùs & intentiùs inſtitiſti ; vigiliæ acerbiùs, & diligentiùs circumitæ ſunt ;* 6 *operis plus quàm antea feciſti, quum ipſe imperator & exactor circumires. Eodem die & iter feciſti, & in aciem ex itinere duxiſti. Ne victorem quidem te acquieſcere paſſus eſt : ſtatim ad perſequendos hoſtes duxit. Quum te prædâ partiendâ locupletem facere poſſet, pecuniam regiam tranſlaturus in triumpho eſt, & in ærarium laturus. Hæc ſicut ad militum animos ſtimulandos aliquem aculeum habent, qui parum licentiæ, parum avaritiæ ſuæ inſervitum cenſent, ita apud populum Romanum ni-* U.c.585. a.C.167.

4 *Reus agatur*] Sic agit hoc loco Servilius, quaſi Paullus a Galba accuſaretur ad populum.

5 *Illa enim*] Pronomen *illa* intelligi debet de iis quæ ſequuntur. Senſus eſt : jam nihil omnino diceres ex iis quæ mox memoraturus ſum : fruſtra in eum hæc jaceres : *in ſtatione ſeveriùs & diligentiùs inſtitiſti*, &c.

6 *Operis plus quàm antea feciſti, quum ipſe imperator... circumires*] Toto hoc in loco aliquid vitiatum eſt. Quæ enim in ſecunda perſona dicuntur, alia ad imperatorem ſpectant, alia ad militem. Libentiùs mutaremus verba ad imperatorem pertinentia, legeremuſque : *inſtitit, circumiret, ductus es.*

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. *hil valuiſſent : qui ut vetera atque audita a parentibus ſuis non repetat, quæ ambitione imperatorum clades acceptæ ſint, quæ ſeveritate imperii victoriæ partæ, proximo certè Punico bello, quid inter M. Minucium magiſtrum equitum, & Q. Fabium Maximum dictatorem interfuerit, meminit. Itaque & accuſator id ſcire potuiſſet, & ſupervacanea defenſio Paulli fuiſſet.*

XXXVIII. *Tranſeatur ad alteram concionem : nec Quirites vos, ſed milites videor appellaturus, ſi nomen hoc ſaltem ruborem incutere, & verecundiam aliquam imperatoris violandi afferre poſſit. Equidem ipſe aliter affectus animo ſum, qui apud exercitum mihi loqui videar, quàm paulo antè eram, quum ad plebem urbanam ſpectabat oratio. Quid etiam dicitis, milites ? Aliquis eſt Romæ, præter Perſea, qui triumphari de Macedonibus nolit ? Et eum non iiſdem manibus diſcerpitis, quibus Macedonas viciſtis ? Vincere vos prohibuiſſet, ſi potuiſſet, qui triumphantes urbem inire prohibet. Erratis, milites, ſi triumphum imperatoris tantùm, & non militum quoque & univerſi populi Romani eſſe decus cenſetis. Non unius hoc Paulli. Multi etiam, qui ab ſenatu non impetrarunt triumphum, in monte Albano triumpharunt. Nemo L. Paullo magis eripere decus perfecti belli Macedonici poteſt, quàm C. Lutatio primi Punici belli, quàm P. Cornelio ſecundi, quàm* [*decora cuique ſua*] *illis qui* [*ante poſtve eos*] *triumphaverunt. Nec L. Paullum minorem aut majorem imperatorem triumphus faciet. Militum magis in hoc univerſique populi Romani fama agitur ; primùm, ne invidi & ingrati animi adversùs clariſſimum quemque civem opinionem habeat ; & imitari in hoc populum Athenienſem, lacerantem invidiâ principes ſuos, videatur. Satis peccatum in Ca-*

Digitized by Google

millo a majoribus veſtris eſt, quem tamen ante re- U.c.585.
ceptam per eum a Gallis urbem violarunt : ſatis a.C.167.
inſuper a vobis in P. Africano. 7 *Literni domicilium & ſedem fuiſſe domitoris Africæ ! Literni ſepulcrum oſtendi ! Erubeſcamus, gloriâ ſi par illis viris L. Paullus, injuriâ veſtrâ exæquetur. Hæc igitur primùm infamia deleatur ; fœda apud alias gentes, damnoſa apud noſtros. Quis enim aut Africani, aut Paulli ſimilis eſſe, in ingrata & inimica bonis civitate, velit ? Si infamia nullæ eſſet, & de gloria tantùm ageretur, quî tandem triumphus non communem nominis Romani gloriam habet ? Tot de Gallis triumphi, tot de Hiſpanis, tot de Pœnis, ipſorum tantùm imperatorum, an populi Romani dicuntur ? Quemadmodum non de Pyrrho modò, nec de Annibale, ſed de Epirotis Carthaginienſibuſque triumphi acti ſunt ; ſic non Manius Curius tantùm, nec P. Cornelius, ſed Romani triumpharunt. Militum quidem propria eſt cauſa : qui & ipſi laureati, & quiſque donis quibus donati ſunt inſignes,* 8 *triumphum nomine cient, ſuaſque & imperatoris laudes canentes per urbem incedunt. Si quando non deportati ex provincia milites ad triumphum ſint, fremunt : & tamen tum quoque ſe abſentes, quòd ſuis manibus parta victoria ſit, triumphare credunt. Si quis vos interroget, milites, ad quam rem in Italiam deportati, & non ſtatim confectâ*

7 *Literni domicilium*] Hæc intelligimus dicta per admirationem indignatione miſtam. Quàm pudendum nobis eſt, *Literni domicilium & ſedem fuiſſe domitoris Africæ ! Literni ſepulcrum oſtendi !* Non rarò per vehementem affectum ſupprimitur integrum orationis membrum. Virg. Æn. l. I. *Mene Iliacis occumbere campis Non potuiſſe !*

8 *Triumphum nomine cient*] Inclamantes ſæpius, *Io triumphe.* Horatius, Od. 2, l. IV, *io triumphe, Non ſemel dicemus, io triumphe, Civitas omnis.*

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. *provinciâ dimissi sitis ; quid Romam frequentes sub signis veneritis ; quid moremini hîc, & non diversi domos quisque abeatis vestras ; quid aliud respondeatis, quàm vos triumphantes videri velle ? Vos certè victores conspici velle debebatis.*

XXXIX. *Triumphatum nuper de Philippo, patre hujus, & de Antiocho est : ambo regnabant, quum de his triumphatum est. De Perseo capto, in urbem cum liberis abducto, non triumphabitur ? Quòd si in curru scandentes Capitolium, auratos purpuratosque, ex inferiore loco L. Paullus in turba togatorum unus privatus interroget ; L. Anici, Cn. Octavi, utrùm vos digniores triumpho esse, an me censetis ? Currum ei cessuri, & præ pudore videntur insignia ipsi sua tradituri. Et vos Gentium quàm Persea duci in triumphum mavultis, Quirites, & de accessione potiùs belli, quàm de bello triumphari ? Et legiones ex Illyrico laureatæ urbem inibunt, & navales socii : Macedonicæ legiones, suo abrogato, triumphos alienos spectabunt ? Quid deinde tam opimâ prædâ, tam opulentæ victoriæ spoliis fiet ? Quónam abdentur illa tot millia armorum detracta corporibus hostium ? an in Macedoniam remittentur ? Quò signa aurea, marmorea, eburnea, tabulæ pictæ, textilia, tantum argenti cælati, tantum auri, tanta pecunia regia ? An noctu, tamquam furtiva, in ærarium deportabuntur ? Quid illud spectaculum maximum, nobilissimus opulentissimusque rex captus, ubi victori populo ostendetur ? Quos Syphax rex captus, accessio Punici belli, concursus fecerit, plerique meminimus. Perseus rex captus, Philippus & Alexander filii regis, tanta nomina, subtrahentur civitatis oculis ? Ipsum L. Paullum, bis consulem, domitorem Græciæ, omnium oculi conspicere urbem curru ingredientem avent. Ad hoc fecimus consu-*

Digitized by Google

lem, ut bellum 9 per quadriennium ingenti etiam pudore noſtro tractum perficeret : cui ſortito provinciam, cui proficiſcenti præſagientibus animis victoriam triumphumque deſtinavimus, ei victori triumphum negaturi ? & quidem non homines tantùm, ſed deos etiam ſuo honore fraudaturi ? Diis quoque enim, non ſolum hominibus debetur triumphus. Majores veſtri omnium magnarum rerum & principia exorſi ab diis ſunt, 1 & finem eum ſtatuerunt. Conſul proficiſcens prætorve paludatus cum lictoribus in provinciam & ad bellum, vota in Capitolio nuncupat : victor, perpetrato eodem, in Capitolio triumphans, ad eoſdem deos quibus vota nuncupavit, merita dona populi Romani traducit : pars non minima triumphi eſt victimæ præcedentes, ut appareat diis grates agentem imperatorem ob rempublicam bene geſtam redire. Omnes illas victimas, quas traducendas in triumpho locavit, alias alio cædente mactate. Illas quidem epulas ſenatûs, quæ nec privato loco, nec publico profano, ſed in Capitolio eduntur, 2 utrùm hominum voluptatis causâ, an deorum hominumque, auctore Servio Galba, turbaturi eſtis ? L. Paulli triumpho portæ claudentur ? Rex Macedonum Perſeus, cum liberis & turba alia captivorum, ſpolia Macedonum, citra flumen relinquentur ? L. Paullus privatus, tamquam rure rediens, a porta domum ibit ? 3 At tu, centurio, mi- U.c.585. a.C.167.

9 *Per quadriennium*] Immo *per triennium*. Vid. not. 4, ad c. 1, infrà.

1 *Et finem eum ſtatuerunt*] Nempe deos.

2 *Utrùm hominum voluptatis causâ, an deorum hominumque*] Non hæc ſincera nobis videntur. Fortaſſe legere poſſimus : *non hominum voluptatis causâ, ſed deorum honoris.*

3 *At tu, centurio, miles, quid ſenatus decrerit... audi.*] Vulgati habent *decrevit*. In iis quæ ſequuntur, *& hoc dicere me potiùs quàm illum audi*, facilè pateremur recidi hæc verba, *hoc dicere*, tam-

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. *les, quid de imperatore Paullo senatus decrerit potiùs, quàm quid Servius Galba fabuletur, audi: & hoc dicere me potiùs quàm illum audi. Ille nihil præterquam loqui, & ipsum maledicè ac malignè, didicit: ego ter & vicies cum hoste per provocationem pugnavi: ex omnibus, cum quibus manum conserui, spolia retuli: insigne corpus honestis cicatricibus, omnibus adverso corpore exceptis, habeo.* Nudasse deinde se dicitur: &, quo quæque bello vulnera accepta essent, retulisse; quæ dum ostentat, adapertis fortè quæ velanda erant, tumor inguinum proximis risum movit. Tum, *Hoc quoque quod ridetis*, inquit, *in equo dies noctesque persedendo habeo: nec magis me ejus quàm cicatricum harum pudet pœnitetque; quando numquam mihi impedimento ad rempublicam bene gerendam domi militiæque fuit. Ego hoc ferro sæpe vexatum corpus vetus miles adolescentibus militibus ostendi. Galba nitens & integrum denudet. Revocate, si videtur, tribuni, ad suffragium tribus. Ego ad vos,* Suppl. *milites, [descendam, eunteque ad suffragia assectabor, & notabo improbos ingratosque, & eos qui non regi se ab imperatore, sed eum ultro sibi per ambitionem servire æquum censent.* Hac oratione castigata militaris turba ita mutavit animum, ut tribus ad suffragium revocatæ ad unam omnes rogationem de triumpho juberent. Victâ igitur inimicorum malevolentiâ & obtrectatione, triumphavit Paullus de Perseo rege & Macedonibus per triduum, IV, III & pridie Kalendas Decembres.

Triumphus Paulli. 2. Fuit hic triumphus, sive magnitudinem victi regis, sive speciem simulacrorum, sive pecuniæ vim spectes, longè magnificentissimus, ut omnium anteactorum comparationem amquam nec satis clara, & inutilia.

Digitized by Google

plitudine superaret. Populus, exstructis per forum & cetera urbis loca, quâ traduci pompam oportebat, tabulatis theatrorum in modum, spectavit in candidis togis. Aperta templa omnia & sertis coronata thure fumabant. Lictores satelliteſque confluentem temere turbam & vagè discurrentem summoventes e medio, patentes latè vias vacuasque præbebant. Quum in tres, ut diximus, dies distributa esset pompa spectaculi, primus dies vix suffecit transvehendis signis tabulisque captivis, in ducentos quinquaginta currus impositis. Sequenti die multis plaustris translatum quidquid Macedonicorum armorum pulcherrimum & magnificentissimum fuit, quæ & ipsa ferri aut æris recèns tersi nitore splendebant, & ita structa erant inter se, ut, quum acervatim potiùs cumulata, quàm artificiosè digesta viderentur, miram quamdam hac ipsâ velut temerariâ & fortuitâ concursione speciem objicerent oculis: galeæ scutis, & loricæ ocreis, & peltæ Creticæ, & Thracicæ cetræ, & pharetræ equestribus permistæ frenis, strictique gladii hinc inde mucrone exserto minaces, & e lateribus eminentes sariſſæ. Atque hæc omnia quum laxiùs vincta inter se forent, si quando in transvehendo sibi mutuò allide-rentur, Martium quemdam ac terribilem edebant sonum, ut ne victa quidem conspici possent sine quodam animorum horrore. Tum onusta argento signato vasa quinquaginta supra septingenta a tribus millibus hominum portabantur. 4 Tria talenta in singulis, a quaternis gestata hominibus. Erant & qui crateras argen-

U.c.585. a.C.167.

Signa tabulæque.

Arma Macedonica.

Argentum signatum.

4 *Tria talenta in singulis*] Romanæ pondo 135000, Itaque in universis erant marcæ nostrates 210937, talenta 2250, id est, libræ unciæ 4.

Digitized by Google

U.c.585. teos, & 5 phialas, & calices, & cornua fe-
a.C.167. rebant, tum aptè inter se collocata, tum ma-
Argentum cælatum. gnitudine, & pondere, & exstantis insigniter cælaturæ artificio conspicua.

Tubicines. 3. Tertio autem die ducere agmen primo statim mane cœpere tubicines, non festos solennium pomparum modos, sed bellicum canentes, quasi in aciem procedendum foret. *Victimæ.* Post hos agebantur pingues, cornibus auratis, & vittis sertisque redimiti boves centum & viginti. Ducebant eos cincti fasciis eximio opere textis juvenes, quibus comites additi pueri pateras aureas argenteasque gestabant. Sequebantur ii qui signatum aurum in vasis septem & septuaginta ferebant, quorum 6 unumquodque, quemadmodum & ea in quibus argentum translatum fuerat, tria talenta habebat. Tum visebatur sacra phiala 7 decem talentorum pondo auri, pretiosis distincta gemmis, quam Paullus faciendam curaverat; & 8 Antigonides, Se-

Aurum signatum.

5 *Phialas, & calices, & cornua*] Pocula diversarum formarum.

6 *Unumquodque... tria talenta habebat*] In universis ergo erant talenta 231, id est, libræ Romanæ pondo 13860, marcæ nostrates 21656, unciæ 2.

7 *Decem talentorum pondo*] Librarum Romanarum pondo 600, marcarum nostratium 937, unciarum 4.

8 *Antigonides, Seleucidesque, & Thericlea*] Nomina poculorum diversi generis. Athenæus, l. XI, docet *Seleucidem* a Seleuco rege nomen habuisse, *Antigonidem* similem fuisse Seleucidi. Verisimile est Antigonidem quoque duxisse appellationem ab rege Antigono. *Thericlea* primò dicta sunt pocula figlina, quibus nomen dedit Thericles figulus eorum inventor. Postea pocula ad eorum similitudinem, sive ex terebintho, sive ex vitro aurove facta essent, Thericlea quoque nominata sunt. Meminit Thericleorum & Cic. l. IV in Verr. n. 38.

Digitized by Google

leucideſque, & Thericlea, ceteraque pocula ex auro, quibus Perſei triclinia ornabantur. Subibat Perſei currus ejus armis onuſtus, addito diademate. Sequebatur captivorum agmen: Bitis Cotyis regis filius, obſes in Macedoniam a patre miſſus, ac deinde cum Perſei liberis captus a Romanis; tum ipſi Perſei liberi, comitante educatorum & magiſtrorum agmine, manus ad ſpectatores cum lacrymis miſerabiliter tendentium, & docentium pueros, implorandam ſuppliciter victoris populi miſericordiam. Filii erant duo, puella una, qui eo majorem movebant miſerationem ſpectantibus, quòd ipſi per ætatem vix mala ſua intelligere poterant. Itaque plurimi lacrymas tenere non potuerunt, & omnibus confudit animum tacitus quidam mœror, qui ſincero eos frui gaudio, quamdiu ſub oculis pueri fuerunt, non ſineret. Ponè filios incedebat cum uxore Perſeus, pullo amictu, cum crepidis Græci moris, ſtupenti & attonito ſimilis, & cui magnitudo malorum mentem omnino eripuiſſe videretur. Sequebatur amicorum & familiarium turba, quorum in vultu dolor gravis eminebat, quique quum ſemper oculos in eum figerent lacrymis rigantes ora, ſatis indicabant ſeſe illius dolere malis, ſuorum immemores. Hanc quidem ignominiam deprecatus erat Perſeus, miſſis ad Æmilium, qui orarent ne in triumpho duceretur. Riſit Æmilius hominis ignaviam, &, *Id quidem*, inquit, *in ipſius & pridem fuit, & nunc eſt manu ac poteſtate*: tacitè monens, ut generosâ morte id quod metuebat dedecus effugeret. Sed forte conſilium non admiſit mollis animus, & neſcio quâ ſpe delinitus maluit in prædæ ſuæ parte ipſe numerari. Quadringentæ inde coronæ aureæ portabantur, Paullo

U.C. 585. a.C. 167.

Pocula ex auro.

Currus Perſei.

Bitis.

Perſei liberi.

Perſeus.

Coronæ aureæ Paullo donatæ.

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. ab omnibus ferè Græciæ & Asiæ civitatibus in gratulationem victoriæ per legatos dono missæ: grandis sanè, si per se ipsæ spectarentur, pretii, sed mediocris accessio immanium opum, quæ in hoc triumpho transvectæ fuerant.]

XL. Summam omnis captivi auri argentique translati 9 sestertiûm millies ducenties fuisse, Valerius Antias tradit: quâ haud dubiè major aliquanto summa 1 ex numero plaustrorum ponderibusque auri, argenti, generatim ab ipso scriptis, efficitur. Alteram tantum aut in bellum proximum absumptum, aut in fuga, quum Samothracen peteret, dissipatum, tradunt. Eoque id mirabilius erat, quòd tantum pecuniæ intra triginta annos post bellum Philippi cum Romanis, partim ex fructu metallorum, partim ex vectigalibus aliis coacervatum fuerat. Itaque admodum inops pecuniæ Philippus, Perseus contrà prædives, bellare cum Romanis cœpit. 2 Ipse postremò Paullus in curru ma-

Paullus in curru.

9 *Sestertium millies ducenties*] Id est, sestertios 120000000, libras argenti pondo Romanas 300000, marcas nostrates 468750.

1 *Ex numero plaustrorum*] Libenter reponeremus *Philippeorum*; vel, *ph. aureorum*, qua ex scriptura facilè vulgata manare potuit.

2 *Ipse postremò Paullus*] Credimus hîc ordinem narrationis a librariis corruptum esse. Secundo enim die translatum fuerat aurum & argentum. Tertio Perseus & captivi ante currum victoris ducti sunt. Igitur verisimile non est, Livium post mentionem Persei factam, antequam de Paullo qui proximè sequebatur diceret, reliquisse descriptionem incedentis pompæ, ut de summa auri argentique captivi, quod pridie translatum fuerat, de divitiis Persei differeret, ac tum denique ad Paullum reverteretur. Si quid hîc videmus, tota hæc periodus, *Ipse postremò Paullus*, usque ad hæc verba *& cohortes peditum suis quæque ordinibus*, præcede-

Digitized by Google

gnam, quum dignitate aliâ corporis, tum sanctâ ipsâ, majestatem præ se ferens: post curum inter alios illustres viros filii duo, Q. Maximus, & P. Scipio: deinde equites turmatim, & cohortes peditum suis quæque ordinibus. Pediti in singulos 3 dati centeni, duplex centurioni, triplex equiti: alterum tantum pediti daturum fuisse credunt, & pro rata aliis, si aut non refragati honori ejus fuissent, aut benignè hac ipsâ summâ pronuntiatâ acclamassent. Sed non Perseus tantùm per illos dies documentum humanarum casuum fuit, in catenis ante currum victoris ducis per urbem hostium ductus: sed etiam victor Paullus auro purpurâque fulgens. Nam duobus e filiis, quos, duobus datis in adoptionem, solos nominis, sacrorum, familiæque hæredes retinuerat domi, minor ferme duodecim annos natus, quinque diebus ante triumphum, major, quatuordecim annorum, triduo post triumphum decessit: quos prætextatos curru vehi cum patre, sibi ipsos similes prædestinantes triumphos, oportuerat. Paucis post diebus, datâ a M. Antonio tribuno plebis concione, quum de suis rebus gestis more ceterorum imperatorum disseruisset, memorabilis ejus oratio & digna Romano principe fuit.

U.C. 585. a.C. 167.

Paullus duos filios amittit.

Oratio ejus ad populum.

XLI. *Quamquam & quàm feliciter rempublicam administraverim, & quæ duo fulmina do-*

re debet. Subjungenda postea τὰ *Summam omnis captivi auri argenti... bellare cum Romanis cœpit.* Unde transiliemus ad hæc verba *Pediti in singulos.*

3 *Dati centeni*] Deest vox *denarii.* Centeni denarii sunt unciæ nostrates duodecim cum semuncia. *Alterum tantum pediti daturum fuisse credunt, & pro rata aliis:* id est, ducenos pediti, quadringenos centurioni, sexcentenos equiti.

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. *mum meam per hos dies perculerint, non ignorare vos, Quirites, arbitror, quum ſpectaculo vobis nunc triumphus meus, nunc funera liberorum meorum fuerint; tamen paucis quæſo ſinatis me cum publica felicitate comparare, eo quo debeo animo, privatam meam fortunam. Profectus ex Italia claſſem a Brundiſio ſole orto ſolvi; nonâ diei horâ cum omnibus meis navibus Corcyram tenui. Inde quinto die Delphis Apollini, pro me exercitibuſque & claſſibus veſtris ſacrificavi. A Delphis quinto die in caſtra perveni: ubi exercitu accepto, mutatis quibuſdam, quæ magna impedimenta victoriæ erant, progreſſus, quia inexpugnabilia caſtra hoſtium erant, neque cogi pugnare poterat rex, inter præſidia ejus 4 ſaltum ad Petram evaſi, & ad pugnam rege coacto, acie vici: Macedoniam in poteſtatem populi Romani redegi, &, quod bellum 5 per quadriennium quatuor ante me conſules ita geſſerunt, ut ſemper ſucceſſori traderent gravius, id ego quindecim diebus perfeci. Aliarum deinde ſecundarum rerum velut proventus ſequutus: civitates omnes Macedoniæ ſe dediderunt: gaza regia in poteſtatem venit: rex ipſe, tradentibus prope ipſis diis, in templo Samothracum cum liberis eſt captus. Mihi quoque ipſi nimia jam fortuna mea videri, eoque ſuſpecta eſſe. Maris pericula timere cœpi, in tanta pecunia regia in Italiam trajicienda, & victore exercitu tranſportando. Poſtquam omnia ſecundo navium*

4 *Saltum ad Petram*] Locus vocatur *Pythium*, ſuprà l. XLIV, c. 35.

5 *Per quadriennium quatuor ante me conſules*] Conſtat, ut quod maximè, ex præcedentibus libris, tres tantùm conſules ante Æmilium Paullum per triennium hoc bellum adminiſtraſſe, nempe P. Licinium Craſſum, A. Hoſtilium Mancinum, Q. Marcium Philippum. Credere vix audemus hunc errorem eſſe a Livio. Incuſemus igitur corruptoris pervicaciam.

Digitized by Google

cursu in Italiam pervenerunt, neque erat quod ultrà precarer; illud optavi, ut, quum ex summo retro volvi fortuna consuesset, mutationem ejus domus mea potiùs quàm respublica sentiret. Itaque 6 defunctam esse fortunam publicam meâ tam insigni calamitate spero; quòd triumphus meus, velut ad ludibrium casuum humanorum, duobus funeribus liberorum meorum est interpositus. Et quum ego & Perseus nunc nobilia maximè sortis mortalium exempla spectemur, ille, qui ante se captivos captivus ipse duci liberos vidit, incolumes tamen eos habet: ego, qui de illo triumphavi, ab alterius funere filii curru in [Capitolium,] *ex Capitolio* [ad alterum] *prope jam exspirantem veni: neque ex tanta stirpe liberûm supereſt, qui L. Æmilii Paulli nomen ferat. Duos enim, tamquam ex magna progenie liberorum, in adoptionem datos, Cornelia & Fabia gens habent; Paulli in domo, præter se, nemo supereſt. Sed hanc cladem domûs meæ vestra felicitas & secunda fortuna publica consolatur.* Hæc tanto dicta animo magis confudere audientium animos, quàm si miserabiliter orbitatem suam deflendo loquutus esset. U.c.585. a.C.167.

XLII. Cn. Octavius Kalendis Decembribus de rege Perseo navalem triumphum egit. Is triumphus sine captivis fuit, sine spoliis. Dedit sociis navalibus in singulos 7 denarios septuagenos quinos; gubernatoribus, qui in navibus fuerant, duplex; 8 magistris navium qua- *Triumphus navalis Cn. Octavii.*

6 *Defunctam esse fortunam publicam*] Liberam & immunem factam esse fortunam publicam ab omni malorum metu ac periculo, per meam calamitatem; in meam scilicet domum verso quidquid calamitatis, in compensationem nimis lætarum rerum, impendere Reipublicæ poterat.

7 *Denarios septuagenos quinos*] Uncias argenti 9, *grossos*, ut vocant, 3.

8 *Magistris navium*] Vid. not. 2, ad l. XLIII, c. 8.

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. druplex. Senatus deinde habitus est. Patres censuerunt, ut Q. Cassius Persea regem cum Alexandro filio Albam in custodiam duceret: comites, pecuniam, argentum, instrumentum quod haberet. Bitis regis Thracum filius cum obsidibus in custodiam Carseolos est missus. Ceteros captivos, qui in triumpho ducti erant, in carcerem condi placuit. Paucos post dies quàm hæc acta, legati ab Cotye rege Thracum venerunt, pecuniam ad redimendum filium alioſque obsides apportantes. Eis in senatum introductis, & id ipsum argumenti prætendentibus orationi, non suâ voluntate Cotyn bello juvisse Persea, quòd obsides dare coactus esset; orantibusque ut eos pretio, quantum ipsi statuissent Patres, redimi paterentur; responsum ex auctoritate senatûs est, *Populum Romanum meminisse amicitiæ, quæ cum Cotye majoribusque ejus & gente Thracum fuisset. Obsides datos crimen, non criminis defensionem esse: quum Thracum genti ne quietus quidem Perseus, nedum bello Romano occupatus, timendus fuerit. Ceterùm etsi Cotys Persei gratiam prætulisset amicitiæ populi Romani; magis quid se dignum esset, quàm quid merito ejus fieri posset, æstimaturum: filium atque obsides ei remissurum. Beneficia gratuita esse populi Romani: pretium eorum malle relinquere in accipientium animis, quàm præsens exigere.* Legati nominati, T. Quintius Flamininus, C. Licinius Nerva, M. Caninius Rebilus, qui obsides in Thraciam reducerent: & Thracibus munera data in singulos 9 binûm millium æris. Bitis cum ceteris obsidibus a Carseolis arcessitus, ad patrem cum legatis missus. Naves regiæ captæ de Ma-

Perseus Albam missus.

9 *Binûm millium æris*] Marcarum argenti noſtratium 3, unciæ 1.

Digitized by Google

cedonibus 1 inusitatæ antè magnitudinis, in campo Martio subductæ sunt. U.c.585. a.C.167.

XLIII. Hærente adhuc, non in animis modò, sed penè in oculis, memoriâ Macedonici triumphi, L. Anicius 2 Quirinalibus triumphavit de rege Gentio Illyriisque. Similia omnia magis visa hominibus, quàm paria; minor ipse imperator, & nobilitate Anicius cum Æmilio, & jure imperii prætor cum consule collatus: non Gentius Perseo, non Illyrii Macedonibus, non spolia spoliis, non pecunia pecuniæ, non dona donis comparari poterant. Itaque sicut præfulgebat huic triumphus recens, ita apparebat ipsum per se intuentibus nequaquam esse contemnendum. Perdomuerat intra paucos dies, terrâ marique ferocem, locisque munitis fretam, gentem Illyriorum: regem, regiæque omnes stirpis ceperat: transtulit in triumpho multa militaria signa, spoliaque alia & supellectilem regiam: 3 auri viginti & septem, argenti decem & novem pondo: 4 denariûm tria millia: & 5 centum vi- *L. Anicii triumphus.*

1 *Inusitatæ antè magnitudinis*] Nempe Romanis. Hieronis navis viginti ordinibus remorum agebatur; Ptolemæi Philadelphi duæ, triginta remorum ordinibus: Philopatoris, quadraginta.

2 *Quirinalibus*] Quirinalia celebrabantur Februario mense, a. d. XIII Kal. Martias, in honorem Quirini, seu Romuli.

3 *Auri viginti & septem... pondo*] Marcas nostrates 42, semuncias 3. *Argenti decem & novem.* Marcas 29, uncias 5, semunciam 1. Meritò observat Gronovius hanc summam perexiguam esse, & aliquid fortasse vitii esse in numeris.

4 *Denariûm tria millia*] Marcas argenti 46, uncias 7.

5 *Centum viginti millia Illyrii argenti*] Non abs re suspicatur Dujatius hîc designari Victoriatos, quos ex Illyrico primùm advectos esse memorat Plinius, lib. XXXIII, c. 3. Victo-

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. ginti millia Illyrii argenti. Ante currum ducti Gentius rex cum conjuge & liberis, & Caravantius frater regis, & aliquot nobiles Illyrii. De præda militibus in singulos 6 quadragenos quinos denarios, duplex centurioni, triplex equiti, sociis nominis Latini quantum civibus, & sociis navalibus dedit quantum militibus. Lætior hunc triumphum est sequutus miles, multisque dux ipse carminibus celebratus; sestertium ducenties ex ea præda redactum esse, auctor est Antias, præter aurum argentumque quod in ærarium sit latum: quod quia unde redigi potuerit, non apparebat, auctorem pro re posui. Rex Gentius cum liberis, & conjuge, & fratre Spoletium in custodiam ex senatusconsulto ductus, ceteri captivi Romæ in carcerem conjecti; recusantibusque custodiam Spoletinis, 8 Igiturvium reges traducti. Reliquum ex Illyrico prædæ ducenti viginti lembi erant: de Gentio rege captos eos, Corcyræis, & Apolloniatibus, & Dyrrachinis, Q. Cassius ex senatusconsulto tribuit.

Gentius cum suis Spoletium mittitur, tum Iguvium.

XLIV. Consules eo anno, agro tantùm Ligurum populato, 9 quum hostes exercitus numquam eduxissent, nulla re memorabili gestâ, Romam ad magistratus subrogandos redierunt: & primo comitiali die consules crea-

Comitia.

riatus autem erat quinarius, sive dimidia pars denarii. Itaque centum viginti millia Victoriatorum efficiunt marcas argenti 937, uncias 4.

6 *Quadragenos quinos denarios*] Uncias argenti 5, *grossos*, ut vocant, 5.

7 *Sestertium ducenties*] Libras argenti. Romanas 5000, marcas Parisienses 78125.

8 *Igiturvium*] Immo *Iguvium*. *Reges* intellige Gentium cum uxore & omni stirpe.

9 *Quum hostes exercitus numquam eduxissent*] Magis placeret *nusquam*.

runt:

Digitized by Google

runt, M. Claudium Marcellum, C. Sulpicium Gallum: deinde prætores postero die L. Livium, L. Appuleium Saturninum, A. Licinium Nervam, P. Rutilium Calvum, P. Quintilium Varum, M. Fonteium. His prætoribus duæ urbanæ provinciæ sunt decretæ, duæ Hispaniæ, Sicilia & Sardinia. Intercalatum eo anno: postridie Terminalia [1] intercalares fuerunt. Augur eo anno mortuus est, C. Claudius: in ejus locum augures legerunt T. Quintium Flamininum. Et flamen Quirinalis mortuus, Q. Fabius Pictor. Eo anno rex Prusias venit Romam cum filio Nicomede. Is magno comitatu urbem ingressus, ad forum a porta, tribunalque Q. Cassii prætoris perrexit: concursuque undique facto; *Deos qui urbem Romam incolerent, senatumque & populum Romanum salutatum se* dixit *venisse: & gratulatum quòd Perseæ Gentiumque reges vicissent; Macedonibusque & Illyriis in ditionem redactis, auxissent imperium.* Quum prætor senatum ei, si velit, eo die daturum dixisset; biduum petiit, quo templa deûm urbemque & hospites amicosque viseret. Datus qui circumduceret eum L. Cornelius Scipio quæstor, qui & Capuam ei obviàm missus fuerat: & ædes, quæ ipsum comitesque ejus benignè reciperent, conductæ. Tertio post die senatum adit, gratulatus victoriam est: merita sua in eo bello commemoravit: petiit, *Ut votum sibi solvere, Romæ in Capitolio decem majores hostias, & Prænestæ unam Fortunæ, liceret; ea vota pro victoria populi Romani esse. Et ut societas secum renovaretur: agerque sibi de rege Antiocho captus, quem nulli datum a populo Romano Galli possiderent, daretur.* Filium

U.c.585. a.C.167.

Prusias rex Romam venit.

[1] *Intercalares*] Vel excidit, vel intelligenda est vox *Kalendæ*. Vid. suprà lib. XLIII, c. 11.

Digitized by Google

U.c.585. a.C.167. postremò Nicomedem senatui commendavit. Omnium qui in Macedonia imperatores fuerant, favore est adjutus. Itaque cætera quæ petebat concessa : de agro responsum est, *Legatos ad rem inspiciendam missuros. Si ager populi Romani fuisset, nec cuiquam datus esset ; dignissimum eo dono Prusiam habituros esse. Si autem Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere : aut si datus Gallis esset, ignoscere Prusiam debere, si ex nullius injuria quidquam ei datum vellet populus Romanus.* 2 *Ne quod detur quidem, gratum esse donum posse, quod eum qui det ubi vellet ablaturum esse sciat. Facilè Nicomedis commendationem accipemus. Quantâ curâ regum amicorum liberos tueatur populus Romanus, documento Ptolemæum Ægypti regem esse.* Cum hoc responso Prusias est dimissus. 3 Munera ei ex sestertiis jussa dari, & vasorum argenteorum 4 pondo quinquaginta : & filio regis Nicomedi ex ea summa munera dari censuerunt, ex qua Masgabæ filio regis Masinissæ data essent : & ut victimæ aliaque quæ ad sacrificium pertinerent, seu Romæ, seu Prænestæ immolare vellet, regi ex publico, sicut magistratibus Romanis, præberentur : & ut ex classe quæ Brundusii esset, naves longæ viginti assignarentur, quibus uteretur, donec 5 ad classem dono datam ei rex perveniisset : L. Cornelius Scipio ne ab eo abscederet, sumptumque ipsi & comitibus præberet, donec na-

2 *Ne quod detur quidem*] Reponamus *Ne cui.*

3 *Munera ei ex sestertiis jussa dari*] Excidit numerus sestertiorum.

4 *Pondo quinquaginta*] Marcæ nostrates 78, uncia 1.

5 *Ad classem dono datam ei*] Discimus ex hoc loco, si modò sanus est, datam esse a Romanis Prusiæ regi classem, ex navibus nimirum Perseo ereptis.

Digitized by Google

vem 6 conſcendiſſet. Mirè lætum eâ benigni- U.c.585.
tate in ſe populi Romani regem fuiſſe, ferunt: a.C.167.
munera ſibi ipſum renuiſſe, filium juſſiſſe do-
num populi Romani accipere. Hæc de Pruſia *Pruſiæ*
noſtri ſcriptores. Polybius, eum regem indi- *vilitas.*
gnum majeſtate nominis tanti, tradit; pilea-
tum, capite raſo, 7 obviàm ire legatis ſoli-
tum, libertumque ſe populi Romani ferre, &
ideo inſignia ordinis ejus gerere. Romæ quo-
que, quum veniret in curiam, ſummiſiſſe ſe,
& oſculo limen curiæ contigiſſe: & deos ſer-
vatores ſuos ſenatum appellaſſe: aliamque ora-
tionem, non tam honorificam audientibus,
quàm ſibi deformem, habuiſſe. Moratus circa
urbem triginta haud amplius dies, in regnum
eſt profectus.

6 *Conſcendiſſet*] Pruſias.

7 *Obviàm ire legatis ſolitum*] Hæc intelligenda ſunt de legatis olim ad eum miſſis, non de eo tempore quo ipſe Romam venit. Ideo dicitur Pruſias *ſolitus* obviàm in legatis: quod verbi quadrare non poteſt in unum aliquod factum, ſed plura denotat. Nec verò legati ad Pruſiam venientem Romam miſſi ſunt: ſed L. Cornelius Scipio quæſtor, ut ſuprà memoratum eſt.

Digitized by Google

INDEX RERUM
MEMORABILIUM.

A.

ABRUPOLIS regno expulsus a Perseo, XLII, 13, 40.
C. Aburius, legatus ad Masinissam, XLII, 35.
M. Abutius, tribunus plebis, moram affert M. Fulvio triumphum petenti, XXXIX, 4. prætor, XLI, 14.
Achæos sibi reconciliare studet Perseus, XLI, 23. Macedonibus interdixerant finibus suis, *ibid.*
M'. Acilius Glabrio duumvir Pietatis ædem dedicat, XL, 34. statuam auratam, omnium in Italia primam, ponit patri Glabrioni, *ibid.*
P. Æbutius, XXXIX, 9. eum pupillum Bacchis initiari vult mater, *ibid.* rem aperit consuli, 11. ei præmia dantur a senatu ob detecta Bacchanalia, 19.
Ægypto excedere jubent Antiochum Epiphanem Romani, XLV, 12.
L. Æmilius Paulus vetus candidatus, & sæpe repulsam passus, XXXIX, 32. consul 56. in Ligures Ingaunos exercitum ducit, XL, 25. oppugnatur ab Ingaunis, *ibid.* erumpit castris, 27. vincit Ingaunos Ligures, 28. deque iis triumphat, 34.
Consul iterum, XLIV, 17. ejus, antequam in Macedoniam iret, ad populum oratio, 22. multa ab eo institutorum militarium in melius mutata, 33. ejus oratio ad milites, 34. per Perrhæbiam it ad hostes, 35. ejus prudens ad Nasicam oratio, 36, instructo exercitu munit castra, 37. ejus de pugna dilata oratio, 38. vincit Macedonas, 41.
acceptis a Perseo litteris, illacrymatur forti humanæ, XLV, 4. ad eum adducitur Perseus, 7. benignè excipit Perseum, eumque tacentem alloquitur, 8. peragrat Græciam, 27. Amphipoli componit res Macedoniæ, 29. succendit arma hostium, 33. trajicit in Italiam, 34. triumphus ei decretus a senatu, impeditur a Ser. Sulpicio Galba, tribuno militum, 35, 36. triumphat de Perseo, & amittit duos filios, 40. ejus de sua fortuna oratio, 41.
M. Æmilius Lepidus quum ædem Dianæ voviſſet, devincit Ligures, XXXIX, 2. viam ab Placentia Ariminum

Digitized by Google

perducit, *ibid.* triumvir coloniæ deducendæ, 55. pontifex max. XL, 42. cenſor, 45. in gratiam reconciliari ſe cum collega M. Fulvio patitur, 46. princeps ſenatûs legitur, 51.
Æmus, mons, XL, 21. ex eo monte creditum vulgò fuit Ponticum ſimul & Adriaticum mare, & Iſtrum amnem, & Alpes conſpici poſſe, *ibid.* eum conſcendit Philippus, & degreſſus nihil vulgatæ opinioni detraxit, 22.
Ænea oppidum, XL, 4. eadem Ænia, XLIV, 10, 32.
Æneates, XL, 4. ſtatum Æneæ ſacrificium, quod conditori Æneæ quotannis fit; *ibid.*
Æneæ portus ad montem Athos, XLV, 30.
Æpulo, Iſtrorum regulus, ne vivus capiatur a Romanis, pectus ferro trajicit, XLI, 11.
Ætoli. De iis triumphat M. Fulvius, XXXIX, 5.
eorum mutuis cædibus in ſemetipſos verſus furor, XLI, 25.
eorum diſcordias ſopit Marcellus, XLII, 5.
occurrunt ſordidati L. Æmilio Paulo, XLV, 28. eorum querelæ de principibus ſuis interfectis, aut in exilium actis, *ibid.* de eo negotio cognito & judicium, 31.
Africanæ ludis Circenſibus exhibitæ, XLIV, 18.
Alabandenſes. Apud eos templum urbis Romæ, ludique anniverſarii ei divæ inſtituti, XLIII, 6. acie vincuntur a Rhodiis, XLV, 25.
Alexander Magnus regnavit tredecim annis, XLV, 9.
Alexander Berœæus ſuffocat Demetrium Philippi filium, XL, 24.
Alexander filius Perſei XLII, 52. ducitur ante currum Æmilii triumphantis, XLV, 3. Albam in cuſtodiam mittitur cum patre, XLV, 42.
Amadocus dux Thracum, capitur a Philippo, XXXIX, 35.
Ambitus, deque eo leges latæ, XL, 19.
Andronicus, Ætolus, quòd arma contra Romanos tuliſſet, ſecuri percutitur, XLV, 31.
Andronicus a Perſeo interficitur, XLIV, 10. *vid.* Perſeus.
Antigonus Echecratis filius, XL, 54. Philippum edocet ordinem omnem inſidiarum Perſei in Demetrium, 55, eum ſibi deſtinat ſucceſſorem Philippus, 56, interficit Perſeus, 58.
Antigonus purpuratus Perſei, XLIV, 26.
Antimachus, præfectus alæ Sacræ, in acie cadit, XLII, 66.
Antinous, princeps civitatis Paſſaronis, deſciſcit a Romanis & interficitur, XLV, 26.
Antiochus Epiphanes legatos Romam mittit, XLII, 6. ſtipendium præſtat, & vaſa aurea quingentûm pondo donat Romanis, *ibid.* cum eo ſocietas renovata, *ibid.*

Digitized by Google

eum sollicitat Perseus, XLIV, 19.
Ptolemæis infert bellum, & frustra tentat mœnia Alexandriæ, XLV, 11. virgâ circumscribitur a C. Popillio, 12. legatos mittit Romam, 13.
Antiphilus Edessæus, dux cetratorum Persei, XLII, 51.
Antilla in insula Lesbo, XLV, 31.
Aptissæi traducti Methymnam, XLV, 31.
C. Antistius Labeo, legatus in Macedoniam, XLV, 17.
Apelles, legatus Philippi Romam, XL, 20. clam interficitur a Perseo, XLII, 5.
Apolloniatæ auxiliantur Romanis adversus Gentium, XLIV, 30.
Apollonius Antiochi Epiphanis legatus, XLII, 6.
L. Appuleius, decemvir agro dividendo, XLII, 4. creatur prætor, XLV, 44.
Q. Appuleius, decemvir agro dividendo, XLII, 4.
Apuani Ligures ad rebellionem spectant, XL, 1. opprimuntur & traducuntur in Samnium, 38.
Aqua in urbem ducenda locatur: sed impedimento est operi M. Licinius Crassus, XL, 51.
Aquileia colonia Latina deducta, XXXIX, 55. & XL, 34. prope eum locum ubi oppidum nuper a Gallis conditum fuerat, XXXIX, 22, 45, 54. novis colonis augetur, XLIII, 1.
Arcæ duæ lapideæ sub Janiculo inventæ, in quibus libri Numæ Pompilii, XL, 29.
Archo, Pyridi Æneatum principi nupta, XL, 4.
Archo frater Xenarchi Achæorum prætoris, ejusque contra Callicratem oratio, XLI, 24.
Asia amœnitate urbium & copiâ terrestrium maritimarumque rerum, ditiores quàm fortiores facit exercitum, XXXIX, 1. Asia tota inania parit ingenia, XLV, 23.
Asiaticus exercitus invehit luxum Romam, XXXIX, 6.
Athletarum certamen primum Romæ, XXXIX, 22. XLV, 32.
Atho mons, XLIV, 11. XLV, 30.
C. Atinius prosperè pugnat cum Lusitanis, & Astam oppidum capit, XXXIX, 21. ex vulnere moritur, *ibid.*
M. & C. Atinii, capita conjurationis, & Bacchanalium auctores, XXXIX. 17. puniuntur 18.
L. Atilius, tribunus primus secundæ legionis, XLI, 3.
Atlesbis, regulus Thracum, impetum facit in Cotyis, Odrysarum regis, fines, XLII, 67.
Cn. Aufidius, tribunus plebis, accusat C. Lucretium prætorem ad populum, XLIII, 11.
Auginus mons: in eum confugiunt Friniates Ligures, XXIX, 2.
Auri & argenti metalla interdicta Macedonibus, XLV, 29.

Digitized by Google

B.

BACCHANALIUM initia ex Etruria, XXXIX, 8. nefaria in iis ſtupra, aliaque ſcelera, *ibid.* eorum indicium defertur ad Poſtumium coſ. 11. quæſtio de Bacchanalibus mandatur coſ. 14. Poſtumius invehitur in Bacchanalia, 15. Bacchanalia diruuntur, eorumque auctores puniuntur, 17, 18. ſenatuſconſultum de Bacchanalibus, 18.
Baccharum habitu matronæ crinibus paſſis, cum ardentibus facibus ad Tiberim decurrunt, demiſſaſque in aquam faces integrâ flammâ efferunt, XXXIX, 13.
Bacchium inſula, XXXVIII, 21.
A. Bæbius, quòd milites Romanos præbuiſſet ad miniſterium cædis Ætolis, damnatur, XLV, 31.
A. Bæculonius, ſignifer notæ fortitudinis, XLI, 4.
Balanos, regulus Gallorum, Romanis auxilia pollicetur ad bellum Macedonicum, XLIV, 14.
Baſtarnæ, XL, 5. a Philippo evocati, 57. tempeſtate opprimuntur, 58. vincunt Dardanos, XLI, 19. abſorbentur Iſtro, *ibid.*
Biſaltæ populi, XLIV, 45. trans Neſſum amnem incolunt & circa Strymonem, XLV, 30. viri fortiſſimi, *ibid.*
Bitis Cotyis regis Thracum filius, ductus in triumpho ante currum Æmilii Pauli, remiſſus deinde ad patrem, XLV, 42.
Bononia Latina colonia, a Bononia viam perduxit Arretium Flaminius coſ. XXXIX, 2.
Bononienſis ager vaſtatur ab Apuanis Liguribus, XXXIX, 2.

C.

Q. Cæcilius Metellus ad diſceptandum inter Philippum & Eumenem legatus miſſus, XXXIX, 24. renuntiat legationem, eorumque regum legatos in ſenatum introducit, 33. ejus ad cenſores oratio, XL, 46.
Q. Cæcilius Metellus, nuntius victoriæ de Perſeo mittitur Romam, XLIV, 45.
Callicrates, ejuſque contra Perſeum oratio, XLI, 28.
Callicritus, Thebanus, civitatis princeps, interfectus a Perſeo, XLII, 13.
C. Calpurnius Piſo creatur prætor, XXXIX, 6. ejus in Hiſpania res geſtæ, 30, 31. de Luſitanis & Celtiberis triumphat, 42. creatur triumvir coloniæ deducendæ, XL, 29. conſul, 35. moritur, 37. ejus mors ſuſpecta: *ibid.*
Caranus, primus Macedoniæ rex; viceſimus ab eo Perſeus, XLV, 9.

Digitized by Google

Caravantius, frater Gentii, Illyriorum regis, XLIV, 30. in triumpho L. Anicii prætoris, ducitur ante currum, XLV, 42.
Carmina militaribus jocis jactata in consules triumphantes, XXXIX, 7.
Carni populi, queruntur de C. Cassii cos. crudelitate, XLIII, 7.
Carnuntem, munitam urbem, occupare nituntur Romani, XLIII, 1.
Carthaginienses cum Masiniſſa contendunt de agro, XL, 17. iis a Romanis centum obſides redditi, & pax cum Maſiniſſa facta, 34. legatos Romam mittunt queſtum de Maſiniſſæ, XLII, 23.
Caſſander, monſter Philippi crudelitatis in Maronitas, veneno creditur ab eo ſublatus, XXXIX, 34.
Caſſandrea condita a Caſſandro rege, XLIV, 11, ejus ſitus, *ibid.* oppugnatur a Romanis, *ibid.* relinquitur, 12.
C. Caſſius Longinus, decemvir agro dividundo, XLII, 4. conſul 28 Galliam ſortitus, in Macedoniam per Illyricum ducere exercitum vano incepto conatur, XLIII, 1. de ejus crudelitate queruntur Galli, 5.
Celtiberorum duodecim millia cæſa a Romanis, XXXIX, 21. de iis triumphat C. Calpurnius Piſo, 42. eorum oppida aliquot expugnata, 56. adoriuntur Q. Fulvium Flaccum, Urbicuam oppugnantem, XL, 16. feſſi præliis variis, abſcedunt, *ibid.* vincuntur, 31, 32. inſidiantur Fulvio Flacco, eumque in ſaltu Manliano invadunt, 39. cæduntur, 40. de iis triumphat Q. Fulvius Flaccus, 43. mira eorum ſimplicitas, 47 de iis triumphat Sempronius Gracchus, XLI, 7.
Cenomanis arma demit M. Furius prætor, XXXIX, 3. conquerentibus Romæ apud ſenatum, arma reddita, *ibid.*
Cenſores ſenatu movent aliquot ſenatores, XXXIX, 42. notas adſcribunt ſenatu motis, *ibid.*
in campo ad aram Martis ſellis curulibus conſident, XL, 45.
Cenſorum opera publica, in quæ iis vectigal annuum decretum, XL, 46, XLI, 27.
de delectu edicta, XLIII, 15.
Cenſuræ ſeveritas, XXXIX, 44.
Cephalus, principes Epirotarum, ſuam gentem Perſeo adjungit, XLIII, 3. pugnans cadit, XLV, 26.
Ceræ ducena millia pondo Romanis dare coguntur Corſi, XLII, 7.
C. Cicereius Africani, cujus ſcriba fuerat, filio ad præturam conſequendam adjumento eſt, XLI. Suppl. IV, 2. fit prætor, 28. vincit Corſos, & in Sardiniam tranſit,

Digitized by Google

XLII, 7. de Corsis triumphat in monte Albano, 21.
Ap. Claudius cos. XXXIX, 23. cædit Ingaunos Ligures, 32. vi Claudianâ fratrem ad consulatum evehit, *ibid.* princeps legationis in Græciam, 33. ejus legationis gesta, 34-37.
Ap. Claudius Centho, ædilis curulis, XL, 59. prætor, XLI. Suppl. II. cædit Celtiberos, 26. ovans ingreditur urbem, 28. legatus ad Thessalos, eorum discordias componit, XLII, 5. legatus ad res repetendas in Macedoniam missus, redit, XLII, 25. a consule Hostilio mittitur in Illyricum, XLIII, 9. cæditur ab Uscanensibus, 12.
C. Claudius Pulcher, cos. in Istriam præceps discedit, XLI, 8-10. exercitum offendit, & Romam redit, *ibid.* redux obsidet Nesartium & capit, 11. Istriam pacat, *ibid.* legiones in Ligures transducit, 12. vincit Ligures, *ibid.* triumphat, 13. ei in annum prorogatum imperium, 14. recipit Mutinam a Liguribus, 16. creatur censor, XLIII, 14. edictum ejus & collegæ de delectu, *ibid.* reus ad populum ægre absolvitur, 16. legatus in Macedoniam, XLV, 17. moritur, 44.
Connubia extra fines suos interdicta Macedonibus, XLV, 29. lex de ætate ad consulatum & alios magistratus necessaria, XL, 44.
Consules ante L. Postumium Albinum nulla in re oneri sociis aut sumptui fuerunt, XLII, 1.
Coquus quando primùm Romæ in pretio esse cœperit, XXXIX, 6.
Cn. *sive* L. Cornelius Scipio, Africani filius, vix præturam, ope Cicereii competitoris, assequitur; XLI. Suppl. IV, 2. senatu ejicitur a censoribus, 27.
Cn. Cornelius Scipio Hispallus, prætor, XL, 44. cos. XLI, 14. in magistratu moritur, 16.
L. Cornelius Lentulus Romam mittitur nuntius victoriæ de Perseo, XLIV, 45, XLV, 1.
M. Cornelius Scipio Maluginensis, creatur prætor, XLI, 14. sortitus Hispaniam ulteriorem, provinciam ejurat, 15. notatur a censoribus, 27.
P. Cornelius Blasio, legatus, XLIII, 5. *Vid.* & XLV, 13.
P. Cornelius Cethegus ædilis curulis, XXXIX, 7. creatur prætor, 32. utramque in urbe jurisdictionem habet, 39. creatur consul, XL, 18. exercitum in Ligures Apuanos inducit, 37. nullo bello gesto triumphat, 38. decemvir agro dividundo, XLII, 4.
P. Cornelius Lentulus, illustris juvenis, cum P. Licinio consule in Macedoniam proficiscitur, XLII, 49. ædilis curulis, XLIV, 18. legatus a Paulo Æmilio ad Perseа, XLV, 4.

Digitized by Google

P. Cornelius Scipio, filius Africani, augur cooptatur in locum Albini, XL, 42.
P. Cornelius Scipio Africanus, filius naturalis L. Paulli, adoptione prioris Africani nepos, septimum decimum annum agens, in pugna quâ Perseus victus est, effusè sequitur hostes, XLIV, 44.
P. Cornelius Scipio Nasica præsidium Macedonum ad Pythium jugo dejicit, XLIV, 35. ejus cum L. Æmilio Paullo colloquium, 36.
Corsi deficiunt, XL, 19. cæduntur ab M. Pinario prætore, 34. dant obsides, *ibid.* vincuntur a C. Cicereio prætore, XLII, 7. iis pax data, & exacta ceræ ducena millia pondo, *ibid.* de iis triumphat in monte Albano C. Cicereius, 21.

D.

Damius, præfectus classis Eumenis, XLIV, 28.
Dantheletas depopulantur Macedones, XXXIX, 53. XL, 22.
Dardani, gens infestissima Macedoniæ, XL, 57. bellum eos inter & Bastarnas, XLI, 10.
C. Decimius legatus, XLII, 35. prætor, XLIII, 13. legatus ad finiendum inter Antiochum & Ptolemæum reges bellum, XLIV, 19. ejus apud Rhodios moderatio, XLV, 10.
L. Decimus, legatus, XLII, 37. Captarum pecuniarum ab regibus Illyriorum suspicione infamis, 45.
Delon aris insignibus, & statuarum copiâ exornat Antiochus Epiphanes, XLI, 20. ejus insulæ templique sanctitas inviolatos præstat omnes, XLIV, 29.
Demetrius remittitur a patre Romam ad purganda *crimina*, XXXIX, 35. defendit patrem, 47. in ejus honorem senatus multa condonat Philippo, *ibid.* redit in Macedoniam, 53. ejus cum Perseo fratre majore comparatio, *ibid.* cum eodem discordiæ, *ibid.* prava Persei in Demetrium consilia, XL, 5. Demetrius fit suspectus Philippo, *ibid.* ludicri certaminis victor, 6. eum apud patrem accusat Perseus, 8. Demetrius sese oratione defendit, 12. meditatur fugam, 23. fictæ dolo Persei ad eum perdendum T. Quintii litteræ, *ibid.* & 24. iterum accusatus a fratre, jussu patris interficitur, *ibid.* ejus innocentiam Philippus agnoscit, 54, 55, & desiderio multùm angitur, 56.
Didas, præfectus Paoniæ, prodit Perseo, arcana consilia Demetrii, XL, 23. occidit Demetrium, 24. *Vid.* & XLII, 51.
Sex. Digitius, legatus in Macedoniam, XLII, 22. ad frumentum classi exercituique coemendum in Apuliam mittitur, XLII, 27. trib. mil. XLIII, 11.

Digitized by Google

Cn. Domitius Ahenobarbus, oppidò adolescens, in locum Q. Fulvii Flacci sufficitur pontifex, XLII, 28. legatus in Macedoniam, XLIV, 18. rursum, XLV, 17.
Dyrrhachini auxiliantur Romanis, adversùs Gentium, XLIV, 30.

E.

ECLIPSIS lunæ prædicta a C. Sulpicio Gallo, tribuno militum, XLIV, 37.
Elephanti in ludis Circensibus adhibiti, XLIV, 18.
Epirotarum septuaginta urbes a Paulo Æmilio diripiendæ dantur militibus, XLV, 34.
Ergavia, *seu potiùs* Ergavica, nobilis & potens civitas Hispaniæ, deditur Romanis, XL, 49.
Esquilina tribus, XLV, 15. in eam conjecti libertini, *ibid.*
Etleva, uxor Gentii Illyriorum regis, captiva ducitur Romam, XLIV, 32.
Etritus, amicus Platoris, occiditur a Gentio Illyriorum rege, XLIV, 30.
Evander Cretensis, dux auxiliorum, ad cædem Eumenis subornatur a Perseo, XLII, 15. comes fugæ Persei, XLIV, 43. interficitur a Perseo, XLV, 5.
Everca, Thebanus, civitatis princeps, sublatus a Perseo, XLII, 13.
Eumenis legati de Philippo queruntur, XXXIX, 27.
Romam venit, & Perseum Romanis suspectum facit, XLII, 11 *& seqq.* Eumenem accusant Rhodii, frustra, 14. in eum percussores mittit Perseus, 15. adscendens Delphos lapidibus obruitur, *ibid.* sopitus vulnere tollitur & Æginam transfertur, 16. redit Pergamum, 18.
ejus fides dubia, XLIV, 13, 20. eum sollicitat Perseus, 24. ejus consilia, & cum Perseo nundinatio, 25. auxilia ab eo missa ad Attalum fratrem intercipiuntur a classe Macedonum, 28. Attalo eunti Romam adjungit Stratium medicum, XLV, 19.
Euphranor, præfectus Persei, interficitur a Dolopibus, XLII, 41.
Eupolemi principis Hypatæorum in exsules perfidia, XLI, 25.

F.

Q. FABIUS Maximus, filius L. Æmilii Pauli consulis, XLIV, 35. nuntius victoriæ de Perseo mittitur Romam, XLV, 1. mittitur a patre ad Æginam & Agassas diripiendas, 27. & ad Illyrios depopulandos, 33.
C. Flaminius Friniates Ligures, pluribus secundis prœliis factis, in deditionem accipit, iisque arma adimit, XXXIX,

Digitized by Google

2. domat Apuanos, *ibid.* viam a Bononia perducit Arretium, *ibid.* triumvir coloniæ Aquileiam deducendæ, XXXIX, 55. XL, 34.
T. Fonteius prætor, XLI: 2. proconsul in Hispania manere jubetur, 15.
Friniates Ligures C. Flaminius consul, pluribus prælliis secundis factis, in deditionem accipit, iisque arma adimit, XXXIX, 2.
M. Fulvius Nobilior ex Ætolia rediens petit triumphum, XXXIX, 4. M. Aburius tribunus plebis intercidit, *ibid.* Gracchi oratio pro M. Fulvio, 5. triumphat de Ætolis & Cephallenia, *ibid.* per dies decem, ludos, quos voverat Ætolico bello, facit, 22. censuram petit, 40. creatur triumvir coloniis deducendis 44.
censor, XL, 45. reconciliatur cum M. Æmilio collega, 46. ejus opera publica, 51.
tribunus militum, mensibus suis dimittit legionem; obque id factum in Hispaniam relegatur, XL, 41.
Q. Fulvius Flaccus, ædilis curulis designatus, petit præturam, impetrasseque, nisi senatus comitia sustulisset, XXXIX, 39. fit prætor, 56. sortitur Hispaniam citeriorem, XL, 1. Urbicuam oppidum capit, 16. ejus res gestæ adversùs Celtiberos, 30, 33. rursum vincit Celtiberos, 39, 40. ædem Fortunæ Equestri, & ludos Jovi vovet, *ibid.* creatur consul, quum extra urbem triumphi causâ esset, 43. de Celtiberis triumphat, *ibid.* ejus sudi, 45. creatur censor, XLI, 27. fratrem germanum & consortem senatu movet, *ibid.* ejus opera publica, *ibid.* ædem Fortunæ Equestris enixo studio facit, & ex æde Junonis Laciniæ marmoreas tegulas detrahit, XLII, 3. laqueo sibi gulam frangit, 28.
L. Furius Purpureo magnâ contentione censuram petit, XXXIX, 40. legatus in Galliam Transalpinam mittitur, 54.
L. Furius Philus creatur prætor, XLII, 28. pontifex moritur, XLIII, 11.
M. Furius Crassipes insontibus Cenomanis arma adempta reddere jubetur a senatu, & provinciâ decedere, XXXIX, 3. prætor iterum, XLI, 28.

G.

Galli Transalpini in Venetiam transgressi, XXXIX, 22. expelluntur a Romanis, 54. legationi super ea re missæ ad Transalpinos populos benignè respondetur, *ibid.* & 55.
Gallorum auxilium a Perseo per avaritiam dimissum, XLIV, 27.
Gentius Illyriorum rex, variis criminibus insimulatus apud

Digitized by Google

ſenatum, legatos Romam mittit ad purgandum ſe, XL, 42. eum ſuſpectum Iſſenſes legati faciunt, tamquam uno animo viventem cum Perſeo, XLII, 26. ad eum legati Romani, *ibid.* eſt Romanis ſuſpectus, XLIII, 9. obſidibus ultro citroque datis, fœdus facit cum Perſeo, XLIV, 23. conjicit legatos Romanos in carcerem, 27. pecuniâ pactâ fraudatur a Perſeo, decem tantummodo talentis acceptis, *ibid.* ejus genus & facta, 30. copiæ, *ibid.* vincitur a Romanis, 31. petit inducias, *ibid.* dedit ſe in poteſtatem Anicii prætoris, *ibid.* in cuſtodiam traditur, *ibid.* cum conjuge & liberis in triumphum ducitur ante currum L. Anicii prætoris, XLV, 43. Spoletium mittitur in cuſtodiam, *ibid.*

Græci ſeptem libri de ſapientiæ diſciplina inventi in ſepulcro Numæ, XL, 29.

Guluſſa, filius Maſiniſſæ, a patre Romam mittitur, XLII, 23. reſpondet legatis Carthaginienſium de patre querentibus, 24. dimittitur cum donis, *ibid.* redit legatus Romam, XLIII, 3.

H.

Haliartus oppidum, XLII, 46, 56, oppugnatum & captum a Romanis, 63. diruitur a fundamentis, *ibid.*

Hiſpalæ Feceniæ, nobili ſcorto, præmium a ſenatu datum, quòd ejus operâ Bacchanalia detecta, XXXIX, 9-14, 19.

Hiſpani queruntur de magiſtratuum Romanorum avaritia, & aliquod impetrant a ſenatu levamen, XLIII, 2.

Quarta Hoſtilia damnatur, necato marito conſule, ut filio ſuo viam ad conſulatum aperiret, XL, 37.

A. Hoſtilius Mancinus creatur prætor, XL, 35. conſul, XLIII. Suppl. I, 2. in Macedoniam proficiſcens Perſei inſidias vix effugit, *ibid.* 4. parum feliciter bellum adminiſtrat, *ibid.*

I.

Januario menſe comitia conſularia habita, XLIII, 11.

Jani tres a cenſoribus facti, XLI, 27.

Japydum legati in ſenatu queruntur de C. Caſſio conſule, XLIII, 5.

Illyriorum legati curiâ excedere juſſi, XLII, 26. Illyrii vincuntur a Romanis, XLIV, 30-32. iis libertas conceſſa, XLV, 18, 26. Illyricum in tres partes diviſum, *ibid.*

Ion Theſſalonicenſis, præfectus Perſei, XLII, 58. liberos Perſei tradit Octavio, XLV, 6.

Iſtria, XXXIX, 55. in Iſtriam legiones ducit M. Claudius Marcellus conſul, *ibid.* Iſtria tota trium oppidorum exſcidio, & morte regis, pacatur, XLI, 11.

Digitized by Google

Istri prohibent coloniam Aquileiam deduci, XL, 26. tumultum creant in castris Romanis, XLI, 2. a Romanis opprimuntur, 3, 4. in civitates passim dilabuntur, 5. rursum vincuntur, 10. in deditionem veniunt, 11. de iis triumphat C. Claudius Pulcher, 13. queruntur de crudelitate C. Caffi consulis, XLIII, 5.
Jumenta singula oppidis, per quæ legati Romani repentè missi transibant, imperata, XLII, 1.
M'. Juventius Thalna, tribunus plebis, accusat C. Lucretium prætorem, XLIII, 8. creatur prætor, XLV. Suppl. I, 1. rogationem promulgat de bello Rhodiis indicendo, XLV, 21.

L.

Lampsaceni coronam octoginta pondo Romam mittunt, XLIII, 6. referuntur in sociorum formulam, *ibid.*
Latini, qui Romam commigrarant, jubentur redire domum, XXXIX, 3.
eorum querelæ in senatu, XLI, 8. de Latinis lex lata, 9.
Legati Abderitarum queruntur de avaritiâ & crudelitate Hortensii, XLIII, 4.
Legati Eumenis querentes de clade Sinopensium, XL, 2.
Legati Gallorum pollicentur Romanis auxilia ad bellum Macedonicum, XLIV, 14.
Legati Rhodiorum ad Romanos, XLIV, 14. horum superba oratio, *ibid.* alii legati, XLV, 20. miserabili oratione deprecantur iram Romanorum, 22.
Legati si repentè aliquò mitterentur, singula per oppida, quâ faciendum iter, jumenta imperant, XLII, 1.
Legatis munera data, XLIII, 5. XLIV, 14. XLV, 13.
ædes liberæ hospitio datæ, sumptusque decretus, XLII, 6.
Libertini in navalem militiam descripti, XL, 18. XLII, 27. in tribus urbanas conjecti, XLV, 15.
C. Licinius Crassus, prætor, XLII, 9. reficit classem, 27. dextro cornu in prælio adversùs Persea præpositus a fratre consule, 58. creatur consul, XLIV, 17. *Vid.* & XLV, 17.
M. Licinius Strabo tribunus militum, fortissimè dimicans, ab Istris interficitur, XLI, 2.
P. Licinius Crassus creatur prætor, XLI, 14. excusat se sacrificiis solennibus impediri, ne in provinciam eat, 15 fit consul XLII, 28. Macedoniam provinciam sortitur, 32. proficiscitur, 49 malè pugnat adversùs Persea, 58, 59. pacem petenti Perseo negat, 61. altera ejus pugna cum Perseo, meliore eventu, 66 crudeliter ab eo avaréque in Græcia bellatum, XLIII, 4.
Ligures hostes perpetui populi Romani, & exercendo mi-

Digitized by Google

Iiti Romano apprimè utiles, XXXIX, 1. cæduntur a Romanis, 32. castra L. Æmilii proconsulis oppugnant, & ægre ab eo vincuntur, XL, 25, 28.
sese dedunt, & in Taurasinos publico sumptu traducuntur, 38.
alia Ligurum bella, XLI, 12, 14, 16. *& seqq.*
C. Lucretius Gallus, creatur prætor, XLII, 28. acerbæ ejus injuriæ in Chalcidenses, XLIII, 7. accusatur & damnatur, 8.
Ludorum sumptus graves non modò Italiæ ac sociis Latini nominis, sed etiam provinciis externis, circumscripti, XL, 44.
Lusitani; de ipsis triumphat C. Calpurnius Piso prætor, XXXIX, 42. iis subactis triumphat L. Postumius Albinus, XLI, 5 & 7.
Lycii queruntur de crudelitate Rhodiorum, XLI, 6. vexantur bello ab Rhodiis, 30. jubentur esse liberi, XLIV, 15.

M.

Macedonas inter & Romanos fortunâ, non jussu imperatorum, commissum certamen, XLIV, 40. vincuntur a Paulo Æmilio, 40. 42. belli finis, XLV, 9.
Macedonum regnum quomodo, & per quos creverit? XLV, 9. post mortem Alexandri in multa regna distractum, *ibid.*
Magistratuum Romanorum prisca modestia, XLII, 1. avaritia & superbia, XLIII, 2. crudelitas, 4.
Malleam capit Philippus, 13. capitur & diripitur a Romanis, XLII, 67.
A. Manlius Vulso cos. XL, 59. malè rem gerit adversùs Istros, XLI, 1-4. populatur Istriam, 10. obsidet Nesactium oppidum, 11. dimittitur Romam, *ibid.*
L. Manlius Acidinus cum Celtiberis confligit, XXXIX, 21. impetrat ovationem, 29. legatus in Galliam Transalpinam, 54. triumvir coloniæ Aquileiam deducendæ, 55. & XL, 34. consul 43.
P. Manlius prætor iterum, XXXIX, 56. sortitur Hispaniam ulteriorem, XL, 1. quid rerum ibi gesserit, 16, 34. moritur, 2.
M. Claudius Marcellus, prætor, XLIII, 11. jubetur delectum agere, 14.
C. Marcius Figulus creatur prætor, XLIII, 11. trajicit in Græciam, XLIV, 1. cum classe in Macedoniam contendit, 2. Thessalon cum frustra oppugnat 10.
Q. Marcius Philippus, consul, XXXIX, 6. ei & collegæ mandatur quæstio de Bacchanalibus, 14. post quæstiones

Digitized by Google

perfectas in Ligures Apuanos proficiſcitur, 20. circumvenitur a Liguribus, *ibid.* ab eis nomine ſaltus Marcius appellatus, *ibid.* legatus ad res Macedoniæ Græciæque viſendas, 48. XL, 2, 3. decemvir ſacrorum, 42. legatus in Græciam mittitur, XLII, 37. ejus colloquium petit Perſeus, 38. congrediuntur, tranſgreſſo amnem Perſeo, qui & obſides dedit, 39. Marcii ad regem oratio, 40. perſuadet Perſeo ut mittat legatos Romam, 43. redit Romam, 44. gloriatur decepto per inducias & ſpem pacis rege: quod quidem ſeniores Patrum vehementer improbant, 47. conſul iterum, XLIII, 11. trajicit in Græciam, XLIV, 1. ejus ad milites oratio, *ibid.* contendit in Macedoniam, 2, & *ſeqq.* Dium venit, 7. laborat inopiâ, *ibid.* ejus litteræ ex Macedonia Romam miſſæ, 16.

Maronitarum exſules veniunt Romam, XXXIX, 24. eorum legati queruntur de Philippo, 27. crudeliter cæduntur a Philippo, 34.

Maſgaba, Maſiniſſæ filius, proficiſcitur Romam, XLV, 13. ei obviàm mittitur L. Manlius, quæſtor, qui eum Romam publico ſumptu perduceret, *ibid.* ejus in ſenatu oratio, *ibid.* ei dantur munera, 14.

Maſiniſſæ cum Carthaginienſibus de agro quem illis ademerat contentiones, XL, 17. *Vid.* & 34.

de eo legati Carthaginienſium queruntur in ſenatu, XLII, 23. mittit filium ſuum Romam, qui legatis reſpondet, *ibid.* auxilia cum elephantis, Miſagenemque filium mittere Romanis ad bellum Perſicum parat, 29. *Vid.* & 35. & XLV, 13.

Meliboea, oppidum, ſitum in radicibus Oſſæ montis, XLIV, 13. tentatur a Romanis, fruſtra, *ibid.* capitur a Cn. Octavio, & diripitur, XLIV, 46.

Memphis, urbs Ægypti, XLV, 11.

Metalla nova inſtituta a rege Philippo, XXXIX, 24.

Metalli Macedonici ingens vectigal ſublatum, XLV, 18, 29.

Miction, Chalcidenſis princeps, pedibus captus lecticâ in ſenatum introfertur, XLIII, 7. queritur de crudelitate & ſacrilegio Lucretii & Hortenſii, prætorum Rom. *ibid.* vehicula ei publicè præbentur, 8.

Minervæ, Marti, & Luæ Matri ſpolia hoſtium dicata a Paullo Æmilio, XLV, 33.

Minius Cerrinius a Minia Paculla matre Bacchis initiatus, XXXIX, 13. inter maximos ſacerdotes conditoreſque ejus ſacri, 17. adductus ad conſules, fatetur omnia, *ibid.* Ardeam in vincula mittitur, 19.

Miſagenes, Maſiniſſæ filius, auxilio venit Romanis, XLII, 29, 62. ejus claſſis diſpergitur in Adriatico mari, ipſe-

Digitized by Google

que æger Brundiſium defertur, XLV, 14. ei a Romanis munera data, *ibid.*
Q. Mucius Scævola, prætor, XL, 44. tribunus milit. XLII, 49. legatus, 67.
Muli, tabernacula, & omnia alia inſtrumenta militaria magiſtratibus in provincias ituris ſubminiſtrata de publico, XLII, 1.
Muliebris veſtis, quæ pluris eſſet quàm quindecim millium æris, in cenſum deferri juſſa, XXXIX, 44.

N.

NESARTIUM, oppidum Iſtriæ, obſidetur a Romanis, XLI, 10. obſeſſi conjuges & liberos occidunt, & palam in muris trucidatos præcipitant, *ibid.*

O.

Cn. OCTAVIUS prætor, XLIV, 17. decemvir ſacrorum, 18. cum claſſe Samothracam appellitur, XLV, 5. ei cum filio Philippo ſe tradit Perſeus, 6. prædam Macedonicam Romam fert, 33. ejus triumphus navalis de Perſeo, 42.
Onomaſtus, maritimæ oræ præfectus a Philippo, juſſu ejus Maronitas, intromiſſis in urbem Thracibus, trucidat, XXXIX, 34. cum Philippo judicat de Demetrio, XL, 8.

P.

PAMPHYLIORUM legati coronam auream, ex viginti millibus Philippeorum factam, in curiam inferunt, XLIV, 14.
Pantaleon, Ætoliæ princeps, protegit Eumenem a percuſſoribus, XLII, 15.
Pantauchus obſes a Perſeo datur legatis Romanis, XLII, 39. ad Gentium mittitur legatus fœderis faciendi causâ, XLIV, 23.
Pantherarum & leonum venatio Romæ, XXXIX, 22.
Paſtores in Apulia conjurant, viaſque & paſcua latrociniis infeſta habent, XXXIX, 29. ad ſeptem millia condemnat L. Poſtumius prætor, *ibid.*
Perſeus; prava ejus in Demetrium conſilia, XL, 5. ludicro certamine vincitur a Demetrio, 6. accuſat Demetrium apud patrem, 8, 9. & 23, 24. ejus in Demetrium inſidiæ deteguntur, 55. regnum ſcelere partum invadit, 56. Antigonum curat interficiendum, 58. legatos Romam mittit, petens ut rex ab ſenatu appellare-

Digitized by Google

tur, *ibid.* & XLI. Suppl. I, 3. initio regni multis laudibus commendatus, *ibid.*
miſcet inter Dardanos & Baſtarnas certamina, XLI, 19. legatos mittit Carthaginem, 22. Dolopum totam gentem ſub jus judiciumque ſuum cogit, *ibid.* adit Oraculum Delphicum, *ibid.* Achæos maximè ſibi reconciliare ſtudet, 23.
conciliat ſibi animos Græcorum, XLII, 5. ejus ſævitia, *ibid.* ad eum legati mittuntur Româ, 6. Eumenes eum ſuſpectum facit Romanis, 11, 12. & bellum adversùs eum ſuadet, 13. legatis ejus datur ſenatus, 14. ad Eumenis cædem ſceleratos quoſdam ſubornat, 15. per veneficia graſſari conatur in Romanos, 17. a ſenatu judicatur hoſtis, 18. legatos Romam mittit, 36. cum Marcio Romanorum legato colloquitur, 39-42. mittit legatos ad Byzantinos & Rhodios, 46. de rerum ſuarum ſumma conſilium habet, 50. ipſius exercitus, triginta novem millia peditum, quatuor equitum, 51. cohortatur milites ad bellum, 52. in Theſſaliam it, 53. Romanos equeſtri prælio vincit, 57-59. ad milites oratione habet, 61. tentat pacem, fruſtra, 62. caſtra Rom. vult incendere, 64. Romanos paſſim vagantes opprimit, 65. redit in Macedoniam, 67.
rem proſpere gerit adversùs Romanos, & in Thracia, XLIII. Suppl. I, 2. Epirotas ſibi adjungit, *ibid.* 3. ejus inſidias vix effugit conſul Hoſtilius, *ibid.* 4. in Dardanos excurſionem facit, *ibid.* proximas Illyriorum gentes oppugnat, XLIII, 18. Uſcanam capit, *ibid.* legatos ad Gentium, Illyriorum regem, mittit, 19.
occurrit Q. Marcio Philippo coſ. XLIV, 2. occupat aditus, *ibid.* levia committit prælia, 4. ejus ignavia, 6. trepidans mittit Nician Pellam ut gazam in mare dejiciat, Andronicum Theſſalonicam ad navalia incendenda, 10. poſtea pudore tactus, utrumque interficit, *ibid.* fœdere ſibi adjungit Gentium, 23. ſollicitat Rhodios, Eumenem, & Antiochum, *ibid.* & 24. ejus avaritia, 26. recuſat Gallorum auxilia, *ibid.* Gentium in fraudem impellit, 27. vincitur & fugatur ab Æmilio Paullo coſ. 40. & *ſeqq.* caduceatores mittit ad conſulem, 45. Samothracam pervenit, *ibid.* eum ſequitur conſul, 46.
ejus ad Æmilium litteræ, XLV. 4. molitur fugam, fruſtra 6. ejus pueri tranſeunt ad Romanos, *ibid.* Perſeus ipſe ſe tradit, *ibid.* eum benignè excipit conſul, 7, 8. cum filio Philippo in cuſtodiam mittitur, 28. de eo triumphat Paullus, Suppl. III. ducitur ante currum victoris, *ibid.* 3. deprecanti hanc ignominiam quid Paulus reſponderit, *ibid.* Albam in cuſtodiam mittitur, 42.

Digitized by Google

L. Petillius, legatus ad Gentium, Illyriorum regem, XLIV, 27. a Gentio conjicitur in carcerem, *ibid.* liberatur ab Anicio prætore, 22.
L. Petillius, scriba, XL, 29. in ejus agro libri Numæ Pompilii inventi, *ibid.*
Q. Petillius Spurinus creatur prætor, XL, 18. duas legiones tumultuarias civium Rom. scribere jubetur, 26. libros Numæ Pompilii legit, eosque ex S. C. comburi curat, 29. creatur consul, XLI, 18. ei sacrificanti in jecinore non inventum caput, *ibid.* jubetur bove perlitare, *ibid.* occiditur in prælio adversus Ligures, 18.
Philippi causæ irarum in Romanos, XXXIX, 23. colligit vires, 24. de eo Thessalorum aliorumque querelæ, *ibid.* legati Româ missi ad eas controversias disceptandas, *ibid.* Philippus respondet querelis Thessalorum, 26. ejus minax dictum, *ibid.* respondet Maronitarum & Eumenis legatis, 28. animus ejus alienatus ab Romanis, *ibid.* Maronitas crudeliter trucidat, 34. ad purganda crimina mittit Demetrium, minorem filium, Romam, *ibid.* sollicitat accolas Istri fluminis, ut in Italiam irrumpant, 35. Demetrius patrem defendit, 47.
Macedonas e maritimis civitatibus in Pæoniam traduxit, & urbes Thracibus aliisque barbaris tradit habitandas, XL, 3. ejus crudelitas, *ibid.* & 4. ei Demetrius est suspectus, 5. Perseus accusat Demetrium apud Philippum, 8. ejus ad filios suos oratio, *ibid.* ejus iter ad Æmum montem, 21. duas aras Jovi & Soli consecrat, 22. Demetrium interfici jubet, 24. innocentiam Demetrii agnoscit, 54, 55. regnum Antigono relinquere cupit, 56. moritur, *ibid.*
Philopœmen capitur a Messeniis, XXXIX, 49. in subterraneam cellam demittitur, 50. veneno tollitur, *ibid.* ab universo Achaico concilio sepelitur, *ibid.* divini honores ei decreti, *ibid.* comparatur Annibali & Scipioni, *ibid.*
Plator, frater Gentii, Illyriorum regis, ab eo occiditur, XLIV, 30.
M. Pomponius, tribunus plebis, adversatur rogationi Thalnæ prætoris in Rhodios, XLV, 21.
Pontis in Tiberim pilæ a censore locatæ, XL, 51. deinde post aliquot annos fornices, *ibid.*
C. Popilius Lænas consul, XLII, 9. ejus contentiones cum senatu pro fratre, 10, & 21. nihil memorabile gerit, 26. malè excipitur Romæ, 28. legatus mittitur in Ægyptum, XLIV, 19. Delum venit, 29. ejus in Rhodios asperitas, XLV, 10. occurrit Antiocho, Alexandriam eunti, 12. circumscribit Antiochum virgâ, *ibid.*

Digitized by Google

M. Popilius Lænas triumvir coloniæ deducendæ, XL, 43. prætor, XLI, 14. conſul, 26. vincit Ligures, XLII, 7. vendit Ligures, quos ſenatus jubet redimi, 8. contumacia ejus, 9. non audet ad cauſam dicendam reverti Romam, 22. judicium ejus fallaci arte eluditur, *ibid.* tribunus militum ſequitur Philippum coſ. in Macedoniam, XLIV, 1.
M. Porcii Catonis laus, *ibid.* creatur cenſor, 41. ejus cenſuræ acta, 42, 43, 44. plurimum adjuvat cauſam Rhodiorum, XLV, 25.
A. Poſtumius Albinus ædilis curulis ludos facit, XXXIX, 7. creatur prætor, 23. conſul, XL, 35. ejus res geſtæ in Liguribus, 41. cenſor creatur, XLI, 27. luſtrum condit, XLII, 10. in locum L. Cornelii Lentuli ſufficitur Decemvir ſacrorum, *ibid.* legatus in Cretam, 35. in Macedoniam, XLV, 17.
A. Poſtumius Albinus mittitur a Paulo ad Perſea, XLV, 4.
L. Poſtumius Albinus creatur prætor, XL, 35. ſortitur Hiſpaniam ulteriorem, *ibid* ei prorogatur imperium, 44. ejus res geſtæ, 47, 50. Vaccæos & Luſitanos ſubigit, XLI. Suppl. II, 5. triumphat de Luſitanis, 11. creatur conſul, 28. Præneſtinis cur infenſus, XLII, 1. ante eum nemo umquam ſociis in ulla re oneri aut ſumptui fuit, *ibid.* legatus ad Carthaginenſes & Maſiniſſam, 35. petit cenſuram, XLIII, 14. legatus conſularis ſub Æmilio Paulo, XLIV, 41.
L. Poſtumius Tempſanus creatur prætor, XXXIX, 23. paſtores in Apulia vias paſcuaque infeſta habentes condemnat, 29. & reliquias Bacchanalium quæſtionis exſequitur, 41.
Poſtumio Albino Æbutius aperit flagitia quæ in Bacchanalibus patrarentur, 11. rem ad ſenatum defert, 14. ejus oratio ſuper ea re ad populum, 15, 16. augur moritur, XL, 42.

Q.

QUARTA Hoſtiliæ, uxor C. Calpurnii Piſonis conſulis, damnatur quòd maritum veneno ſuſtuliſſet, ut privigno ejus, filio ſuo, locum adipiſcendi conſulatus daret, XL, 37.
L. Quintius Criſpinus creatur prætor, XXXIX, 6. ejus in Hiſpania res geſtæ, 30. triumphat de Luſitanis & Celtiberis, 41. creatur triumvir coloniarum deducendarum cauſâ, 55.
T. Quintius Flamininus ludos edit mortis cauſâ patris ſui, XLI, 28, legatus in Thraciam, XLV, 42.

Digitized by Google

R.

RELIGIO loci præbet inducias hostibus simul versantibus, XLIV, 29.
Rhodiorum superba legatio de reconcilianda cum Perseo pace, XLIV, 14. castigata eorum ferocia, 15. Perseus eos incitat ad bellum, 23. eorum legati in castra ad Æmilium Paullum cos. veniunt, 35.
invitant ad se legatos Romanos missos ad Antiochum, XLV, 10. in eos asperitas C. Popillii, legati Romani, *ibid.* qui Perseo faverant, damnantur capitis, *ibid.* eorum legati malè excipiuntur Romæ, 20. contra eos Thalnæ prætoris rogatio, 21. eorum in senatu oratio, 22. eatenus sociali fœdere cum Romanis non illigati, tunc societatem petendam putant, 25.
P. Rutilius, qui tribunus plebis fuerat, tribu motus a censoribus, & ærarius factus, XLIV, 16.
P. Rutilius Calvus creatur prætor, XLV, 44.

S.

SARDORUM omnes populi, qui defecerant, in ditionem rediguntur, XLI, 17. de iis triumphat Ti. Sempronius Gracchus, XLI. Suppl. IV, 2.
Sardiniæ formam exhibens tabula in æde Matutæ matris a Ti. Gracchо posita, XLI, 28.
Satyrus, princeps legationis Rhodiorum, intemperantiùs invehitur in Eumenem, XLII, 14.
Scenam ædilibus prætoribusque præbendam censores locant, XLI, 27.
Scerdiletus, Gentii Illyriorum regis filius, captivus mittitur Romam, XLIV, 32.
Schœnus, mercator Perrhæbus, de transitu ad Perrhæbiam consultus ab Æmilio cos. XLIV, 35.
Ti. Sempronii Gracchi oratio ad collegam triumpho M. Fulvii moram afferentem, XXXIX, 5. creatur triumvir coloniæ deducendæ, 55. prætor, citeriorem Hispaniam sortitur, XL, 35. capit Munda, & Certimam, urbes, 47. vincit Celtiberos, eosque subigit, 48, 49, 50. magnas & anno sequente in Hispania res gerit, XLI. Suppl. I, 4 & 5. egregium se pacis arbitrum & moderatorem præbet, *ibid.* Gracchurim urbem condit, *ibid.* triumphat de Celtiberis, 7. creatur consul, 8. multis secundis prœliis perdomat Sardos, XLI, 17. de Sardis triumphat, Suppl. IV, 2. rerum ab eo in Sardinia gestarum ergo tabula in æde Matris Matutæ posita, 28. creatur censor, XLIII, 14.

Digitized by Google

ejus cenſuræ acta, *ibid.* & 15. contentiones cum tribuno plebis P. Rutilio, 16. ejus Lona conſecrantur a tribuno, *ibid.* ei & collegæ dies dicitur ad populum, *ibid.* collegam ſervat, jurando ſe ei comitem exſilii futurum, *ibid. Vid.* & XLIV, 16. libertinos in unam tribum Eſquilinam conjicit, XLV, 15.

Cn. Servilius Cæpio, pontifex, peſtilentiâ moritur, XLI, 21.

Cn. Servilius Cæpio prætor, XLI, 21. legatus ad res repetendas in Macedoniam miſſus, redit, XLII, 25. creatur conſul, XLIII, 11.

Servitiis Achæorum fugitivis receptaculum Macedonia, XLI, 23.

Cn. Sicinius, prætor, XLII, 9. in Apuliam mittitur ad colligendas locuſtas, 10. obtinet Macedoniam provinciam, prorogato in annum imperio, 27. paludatus proficiſcitur ex urbe, *ibid.*

Spolia hoſtium dicata Marti, Minervæ, Luæque Matri, & ſuccenſa, XLV, 33.

Statiellates Ligures vincuntur a Romanis, XLII, 7. venduntur a coſ. ſed a ſenatu jubentur redimi, 8. cæduntur iterum ab M. Popillio, 21. de iis rogatio, *ibid.* in eorum gratiam ſenatuſconſultum, 22.

Statua aurata omnium in Italia prima Glabrioni poſita, XL, 34.

C. Sulpicius Gallus, creatur prætor, XLIII, 11. delectum habet, 14. ab eo & collega M. Claudio conſul accipit legiones, 15. idem Gallus tribunus militum ſecundæ legionis prædicit Eclipſin Lunæ, XLIV, 37. creatur conſul, XLIV, 44.

Ser. Sulpicius Galba, tribunus militum ſecundæ legionis, adverſatur Æmilii Paulli triumpho, XLV, 35, 36.

Supplicare coronati, & lauream in manu tenentes, jubentur omnes duodecim annis majores, XL, 37.

T.

TABERNACULA, muli, & omnia alia inſtrumenta militaria, magiſtratibus in provincias ituris ſubminiſtrata de publico, XLII, 1.

Tegeæ theatrum magnificum e marmore facere inſtituit Antiochus Epiphanes, XLI, 20.

Templa duo in Orbe ſanctiſſima, Delphis & Samothracæ, XLV, 5.

Tentorium ſuum cuique militi domus ac penates ſunt, XLIV, 39.

A. Terentius Varro, legatus ad Gentium, Illyriorum regem, XLII, 26. in Macedoniam, XLV, 17.

Digitized by Google

Teſtudinis deſcriptio, XLIV, 9.
Theatrum & proſcenium ad ædem Apollinis, XL, 51.
Theatrum magnificum Tegeæ Antiochus Epiphanes facere inſtituit, XLI, 20.
Theodotus, præfectus claſſis Rhodiæ, XLV, 25. legatus mittitur Romam cum corona viginti millium aureorum, *ibid.*
Theodotus, nobilis adoleſcens, Paſſaronis urbis portas aperit Romanis, XLV, 26.
Theoxena ſibi cum marito & liberis ſororis ſuiſque necem affert, XL, 4.
Theſſalonica urbs, XXXIX, 27. XL, 4. fruſtra oppugnatur a C. Marcio, XLIV, 10. deditur Æmilio Paullo, 45.
Thyrſis quidam Stuberæus, intercludit Demetrio ſpiritum, XL, 24.
Tiſippi crudelitas in Ætolorum principes, XLV, 28.
Tribunal conſulis Romani Macedonibus eſt terrori, XLV, 29.
Triumphantium filii pueri curru cum patre vehi ſolebant, XLV, 40.
Triumphantibus poſt exactum magiſtratum imperium ut eſſet quo die urbem inituri eſſent, ad populum ferebatur, XLV, 35.
Turrus, regulus omnium Hiſpanorum potentiſſimus, XL, 49. ejus duo filii cum filia in poteſtatem veniunt Romanorum, *ibid.* ſequitur Romanos, fortique ac fideli operâ rem Romanam adjuvat, *ibid.*

V.

C. VALERIUS Lævinus, prætor, XL, 44. conſul ſubrogatur in locum Cornelii Scipionis, XLI, 17. petit cenſuram, XLIII, 14.
L. Valerius Flaccus fit cenſor, XXXIX, 40. ejus cenſuræ acta, 42-44. princeps ſenatûs, quum cenſor eſſet, lectus eſt, 52, pontifex moritur, XL, 42.
Valetudinis ergo ſupplicatio facta, XL, 37.
Valetudinis populi causâ ſupplicatio & feriæ, XLII, 2.
Vates Græcus Bacchanalia in Etruriam invehit, XXXIX, 8.
Vectigal annuum in opera publica cenſoribus decretum, XL, 46.
Vectigal e metallis Macedonicis, XLV, 18, 29.
Venatio leonum & Pantherarum data Romæ ab M. Fulvio, XXXIX, 22.
Veneficia, deque iis quæſtiones, XXXIX, 8, 38, 41. veneficorum ad duo millia damnata, *ibid.* *Vid.* & XL, 37.

Digitized by Google

Veneni poculum Demetrio Philippi filio datum, XL, 24.
Veſtes ſtragulæ pretioſæ ex Aſia Romam advectæ, XXXIX, 6.
Vettii, gens Macedonica bellicoſa, XLV, 30.
Via Æmilia a M. Æmilio Lepido munita, XXXIX, 2.
a C. Flaminio conſule perducta a Bononia ad Arretium, XXXIX, 2.
per Formianum montem, XXXIX, 44.
Vias ſternendas ſilice in urbe, glareâ extra urbem ſubſternendas, marginandaſque cenſores locant, XLI, 27.
Vigiliæ nocturnæ per urbem minoribus magiſtratibus mandatæ, XXXIX, 14.
L. Villius, tribunus plebis, legem annariam fert, XL, 44. inde cognomen familiæ inditum, ut Annales appellarentur, *ibid.* creatur prætor, XLII, 28.
Virtute, non dolo, ſuperare hoſtes pulchrum ducebant Romani veteres, XLII, 47.
Vulturii & canes intacta relinquunt cadavera abſumptorum peſtilentiâ hominum boumque, XLI, 21.

X.

Xenarchus, prætor Achæorum, quærit privatæ gratiæ aditum apud Perſeum, XLI, 23.
Xychus ordinem facinoris, quo Demetrius circumventus fuerat, aperit Philippo, XL, 55.

SENTENTIÆ

Digitized by Google

SENTENTIÆ

E Livio excerptæ.

Ambitio.

Ultro nimis sæpe per ambitionem peccatur. Quid, si domini milites imperatoribus imponantur? XLV, 36.

Multæ ambitione imperatorum clades acceptæ sunt: multæ severitate imperii victoriæ partæ, XLV, 37.

Antiqua.

Vetustas res scribendi nescio quo pacto antiquus fit animus, XLII, 13.

Auctoritas.

Longo tempore multisque meritis paratur auctoritas, XLII, 12.

Qui effusè favent, auctoritatem immodico favore corrumpunt, XLII, 30.

Audacia.

Audacter commissum, pertinaci audaciâ, quæ prudens interdum in exitu est, corrige, XLIV, 4.

Benefacta.

Priorum benefactorum cumulus hoc quod postea cessatum in officio est expleat, XLV, 24.

Beneficium.

Beneficia gratuita sint: pretium eorum melius relinquitur in accipientium animis, quàm præsens exigitur, XLV, 42.

Castra.

Castra sunt victori receptaculum, victo perfugium... Patria altera est militaris hæc sedes, vallumque pro mœnibus, & terrorium suum cuique militi domus ac penates sunt, XLIV, 39.

Consilium.

In omnem eventum consilia accommodentur, XL, 57.

Continuatio.

Interrumpi tenorem rerum, in quibus peragendis continuatio ipsa efficacissima est, minimè convenit, XLI, 15.

Convivium.

Dictitare solebat Æmilius Paulus, & convivium instruere & ludos parare ejusdem esse qui vincere bello sciret, XLV, 32.

Coquus.

Coquus, vilissimum antiquis mancipium, apud luxuriosos

Digitized by Google

homines in pretio est : & quod ministerium erat, ars haberi incipit, XXXIX, 6.

Criminator.

Cæcus criminandi cupiditate animus, dum omnia suspecta efficere vult, aliud alio confundit, XL, 15.

Damnatio absentis.

Indictâ causâ damnari absentem civem, injurium est, quum is reipublicæ causâ abfuit, XLIII, 5.

Desperatio.

Desperatio veniæ ad repugnandum acriùs accendit, XLII, 54.

Dii.

Antiqui omnium magnarum rerum & principia exorsi sunt ab diis, & finem eum statuerunt, XLV, 39.

Discordia.

Nihil occulti esse in intestinâ discordiâ potest, XL, 7.

Dolus. Virtus.

Interdum in præsens tempus plus proficitur dolo, quàm virtute : sed ejus demum animus in perpetuum vincitur, cui confessio expressa est, se neque arte, neque casu, sed collatis cominus viribus, justo ac pio bello esse superatum, XLII, 47.

Domestica fraus.

Nequaquam tantum in externis auxiliis præsidii est, quantum periculi in fraude domestica, XL, 5.

Donum.

Ne cui detur quidem gratum esse donum potest, quod eum qui dat, ubi velit, ablaturum esse sciat, XLV, 44.

Exercitus.

Amœnitate urbium, & copiâ terrestrium maritimarumque rerum, & mollitie atque opibus hostium, ditiores quàm fortiores exercitus fiunt, præsertim si solutè ac negligenter ab imperatore habeantur, XXXIX, 1.

Hæc militem excitant : loca montana & aspera ; itinera arduа, angusta, infesta insidiis ; hostis levis & velox & repentinus, qui nullum usquam tempus, nullum locum quietum aut securum esse sinat ; inops regio, quæ parsimoniâ adstringat milites, prædæ haud multum præbeat, *ibid.*

In quo exercitu miles consulit, imperator rumoribus vulgi circumagitur, ibi nihil salutare est, XLIV, 34.

Fama.

Damnum præcipuè famæ movere debet, XLII, 60.

Ferocia.

Ferox animus omnes homines, omnia loca temporaque suspecta habet, XL, 31.

Digitized by Google

Fortuna.

Nimia fortuna suspecta antiquis erat, XLV, 41.

Fraus.

Plerumque ipsa se fraus, etiam si initio cautior fuerit, detegit, XLIV, 25.

Imperator.

Unus imperator in exercitu providere, & consulere quid agendum sit, debet, nunc per se, nunc cum iis quos advocaverit in consilium, XLIV, 34.

Imperatorum mutatio.

Inter traditionem imperii, novitatemque successoris, quæ noscendis priùs quàm agendis rebus imbuenda sit, sæpe bene gerendæ rei occasiones intercidunt, XLI, 15.

Incerta imperia.

Incerto imperio accepto, alii ab se adjicientes plus eo quod imperatum sit, alii minus faciunt, XLIV, 33.

Indulgentia.

Indulgentiâ in noxios, plures ad similia audenda impelluntur, XXXIX, 55.

Inescari.

Quum feræ bestiæ cibum ad fraudem suam positum plerumque adspernentur & refugiant, caveamus ne cæci nos interdum specie parvi beneficii inescari patiamur, XLI, 23.

Inimicitiæ.

Non modò simultates, sed bella finiuntur. Ex infestis hostibus plerumque socii fideles, interdum etiam cives fiunt... Vulgatum illud, quia verum erat, in proverbium venit: Amicitias immortales, inimicitias mortales debere esse, XL, 46.

Invidia.

Intacta invidiâ media sunt: ad summa ferme tendit, XLV, 35.

Lex.

Legum corrector usus, XLIV, 32.

Liberi. Reges.

Naturâ inimica inter se sunt libera civitas & rex, XLIV, 24.

Libertas.

Quid, si vos libera non sit, liberum est? XXXIX, 25.

Nullius rei minùs diuturna est gratia, quàm libertatis: præsertim apud eos qui malè utendo eam corrupturi sint, XXXIX, 26.

Liberum judicium.

Suo quisque judicio & homines odisse aut diligere, & res probare aut improbare debet, non pendere ex alte-

Digitized by Google

vultu ac nutu, nec a cui momentis animi circumagi, XXXIX, 5.

Magistratus.

Ne suas quidem simultates pro magistratu exercere boni exempli est. Alienarum vero simultatum eum qui in magistratu sit cognitorem fieri, turpe & indignum, XXXIX, 3.

Miles.

Miles hæc tria curare debet: corpus ut quàm validissimum & pernicissimum habeat, arma apta, cibum paratum ad subiti imperâ: cetera scire de se diis immortalibus & imperatori suo curæ esse, XLIV, 34.

Moderatio.

Modum imponere secundis rebus, nec nimis credere serenitati præsentis fortunæ, prudentis hominis & meritò felicis est, XLII, 82.

Monita necessaria.

Nemo eum se esse putet, qui admonendus non sit. Qui de sua unius sententia omnia gerat, superbus haberi debet magis quàm sapiens, XLIV, 22.

Mores.

Tam civitatum quàm singulorum mores sunt: gentes quoque aliæ iracundæ, aliæ audaces, quædam timidæ: in vinum, in Venerem proniores aliæ sunt, XLV, 23.

Multitudo.

Ubicumque multitudo est, & legitimus rector multitudinis debet esse, XXXIX, 15.

Nova commenta.

Pleraque nova commenta mortalium in verbis vim habent: in experiendo, quum agi, non quemadmodum agantur edisseri oportet, sine ullo effectu evanescunt, XLIV, 41.

Novæ res.

Æs alienum & desperatio rerum suarum eodem manente statu, multos ad novanda omnia præcipites agit, XLII, 30.

Pax.

Certa, etsi non speciosa, pax, quàm incerta belli, sæpe præoptanda est, XXXIX, 54.

In pace etiamsi non odia finiuntur, intermittantur, XLI, 24.

Prospera.

In secundis rebus nihil in quemquam superbè ac violenter consulere decet, nec præsenti credere fortunæ, quum quid vesper ferat incertum sit. Is demum vir erit, cujus animum nec prospera statu suo efferet, nec adversa infringet, XLV, 8.

Digitized by Google

Publicanus.

Ubi publicanus est, ibi aut jus publicum vanum, aut libertas populis nulla est, XLV, 18.

Regnum.

Regnum sceleratè cupit, qui transcendere festinat ordinem ætatis, naturæ, juris gentium, XL, 11.

Quum omnia humana, tum maxima quæque regna & imperia sub multis casibus sunt, XLII, 30.

Inter omnes convenit, nec turpius quidquam esse, quàm sine certamine cessisse regno; nec præclarius quidquam, quàm pro dignitate ac majestate omnem fortunam expertum esse, XLII, 50.

Prava Religio.

Nihil in speciem fallacius est, quàm prava religio. Ubi deorum numen prætenditur sceleribus, subit animum timor, ne fraudibus humanis vindicandis divini juris aliquid immistum violetur, XXXIX, 16.

Rex.

Grave imperium regum nihil inexploratum, quod investigari volunt, efficit, XXXIX, 51.

Rex cavere debet, ne cum tota gente simul in rebus dubiis periclitetur, XL, 21.

Sacra.

Omnis præfatio sacrorum eos quibus non sunt puræ manus, sacris arcet, XLV, 1.

Satellites regii.

Satellites regii publicæ sunt inimici libertatis: servire regi humiliter, aliis superbè imperare assueti: prædivites alii: alii, quos fortunâ non æquant, his sumptibus pares: regius omnibus victus vestitusque: nulli civilis animus, neque legum, neque libertatis æquæ patiens, XLV, 32.

Servi.

Servi præter spem repentè manumissi licentiam vocis & linguæ experiri amant, & jactare sese infectatione & conviciis dominorum, XXXIX, 26.

Socii.

Caritate, quàm metu, adjungere sibi socios præstat, XXXIX, 25.

Templa.

Iidem ubique dii immortales sunt, nec spoliis aliorum alii colendi exornandique, XLII, 3.

Tristia.

Quæ per se tristia fuissent, si majoris mali levatus sit timor, in gaudium vertunt, XLV, 25.

Digitized by Google

Verborum superbia.

Superbiam, verborum præsertim, iracundi oderunt, prudentes irrident, utique si inferioris adversùs superiorem est : capitali pœnâ nemo unquam dignam judicavit, XLV, 23.

Veritas.

Multa adsolet veritas præbere vestigia sui, XL, 54.

Victoria.

Nec magna nec memorabilis ex inermi proditoque victoria est, XXXIX, 51.

Voluntas.

Neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum est, ut, si quis vellet inimicum perire, si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur, XLV, 24.

Magnæ urbes.

Urbium magnitudo capacior patientiorque omnium flagitiorum est, XXXIX.

Vulgus.

Pravo studio vulgus utitur, deteriori atque infirmioti favendi, XLII, 63.

FINIS.

Ex Typographia BARBOU.

Digitized by Google

CATALOGUE

DES LIVRES CLASSIQUES

Qui se trouvent chez le même Libraire.

CICERONIS Opera, recenſuit Lallemand, 14 vol. in-12. 1768.

Orationes omnes, 3 vol. in-24.

Orationes quæ in Univerſitate Pariſ. explicantur cum notis ſelectis, juxta accuratiſſimam Lallemand editionem, 3 vol. in-12. 1768.

Opera Philoſophica, in-12.

Præcepta Rhetorices collecta ex libris de Oratore Ciceronis, in-12. 1766.

Eclogæ, quas in uſum puerorum ſelegit, & Gallicas ex Latinis fecit Olivetus, in-12. 1769.

Oraiſons de Ciceron, traduites par Villefore, 8 *vol. in-12.*

Choiſies, latines & françoiſes, 3 *vol. in-12.*

Les Livres de l'Amitié, de la Vieilleſſe, les Paradoxes, le Songe de Scipion, latins & françois; nouv. édit. avec le latin revu ſur les textes les plus corrects, par M. De Barrett, *in-12.* 1768.

Les Offices, traduction nouvelle, *in-12.* 1768.

Cæſaris Commentarii, in-24. *cum notis gall.*

Les mêmes, latins & françois, 2 *vol. in-12.* nouvelle édition, retouchée par M. de Wailly, 1766.

Cornelius Tacitus, juxta accuratiſſimam Lallemand editionem, in-12. 1769.

Le même, françois, 2 *vol. in-12.*

Danetii Dictionarium, in-4°.

Dictionarium lat. gall. Duci Burgundiæ dicatum, in-4°.

Univerſale, ſeu Boudot, in-8°. 1768.

Novitius, 2 vol. in-4°.

Gradus ad Parnaſſum, in-8°.

Dictionnaire du P. le Brun, fr. & lat. in-4°. troiſ. édit.

Le même en abrégé, françois & latin, dédié à Monſeigneur le Dauphin, ouvrage compoſé ſur le modele du Boudot, in-8°.

Digitized by Google

Du P. Gaudin, françois & latin, *in*-4°.
Du P. Pomey, françois & latin, *in*-8°.
Grammaire Françoise, par M. de Wailly, *in*-12. sixieme édition, augmentée de la Prosodie & dédiée à l'Université de Paris, 1770.
Abrégé de la même, sixieme édition, augmentée, 1770.
Horatius, cum interpret. & notis Juvencii, 2 vol. in-12.
Idem, cum notis, in-12.
Le même, traduit par Sanadon, 3 *vol. in*-12.
Juvenalis cum interpretatione ac notis Juvencii, in-12.
Le même, traduit, *in*-12.
Manuel des Grammairiens, *in* 12. 1769.
Novum J. C. Teſtamentum, in-24.
Le même, traduit par M. Valart, *in*-24.
Penſées de Sénèque, traduites en françois, pour ſervir à l'Education de la Jeuneſſe, par M. de la Beaumelle, nouvelle édition, *in*-12. 1768.
Plinii Epiſtolæ & Panegyricus, in-12. 1769.
Idem Panegyricus, in 24.
Lettres de Pline, trad. par M. de Saci, 2 vol. *in*-12.
Q. Curtius, cum notis, in-24.
Le même, traduit par Vaugelas, 2. *vol. in*-12.
Saluſtius, cum notis, in-24. 1766.
Le même, latin & françois, traduit par M. Beauzée, *in*-12. 1769.
Quintilien, de l'Inſtitution de l'Orateur, traduit par M. l'Abbé Gédoyn, 4 *vol. in*-12. 1770.
Titus Livius, cum notis Clerici, 3 vol. in-12.
Idem, cum notis Crevier, 6 vol. in-12. 1768.
Le même, traduit par M. Guerin, 10 *vol. in*-12. 1769.
[La premiere & la ſeconde Décade ſe vendent ſéparément.]
Terentius, cum notis Juvencii, *in*-12.
Le même, traduit par Dacier, 3 *vol. in*-12. 1768.
Virgilius, cum interpretatione & notis Ruæi; 3 vol. in-12. 1768.
Idem, cum notis, in-12.
Idem, ſine notis, in-12 & in-18.
Le même, latin & françois, traduit par Catrou, 4 *vol. in*-12, *avec figures*.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google